ปรีดี พนมยงค์
และ
4 รัฐมนตรีอีสาน
+ 1

Pridi Banomyong and 4 Isan Ministers + 1

บรรณาธิการ : ชาญวิทย์ เกษตรศิริ ธำรงศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์
Editors : Charnvit Kasetsiri Thamrongsak Petchlert-anan

หอจดหมายเหตุ

ปรีดี พนมยงค์
และ
4 รัฐมนตรีอีสาน + 1
Pridi Banomyong and 4 Isan Ministers + 1

บรรณาธิการ

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ
Charnvit Kasetsiri

ธำรงศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์
Thamrongsak Petchlert-anan

จัดพิมพ์โดย

มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์
THE FOUNDATION FOR THE PROMOTION OF SOCIAL SCIENCES AND HUMANITIES TEXTBOOKS PROJECT

ร่วมกับ

หอจดหมายเหตุธรรมศาสตร์
Thammasat Archives Project

ปรีดี พนมยงค์ และ 4 รัฐมนตรีอีสาน + 1

Pridi Banomyong and 4 Isan Ministers + 1

บรรณาธิการ

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ

Charnvit Kasetsiri

ธำรงศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์

Thamrongsak Petchlert-anan

พิมพ์ครั้งแรก 11 พฤษภาคม 2544 : 3,000 เล่ม

ISBN 974-88328-4-8

แบบปกและรูปเล่ม

ลำยวน เพชรแสงสว่าง

จัดพิมพ์โดย

มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

THE FOUNDATION FOR THE PROMOTION OF SOCIAL SCIENCES AND HUMANITIES TEXTBOOKS PROJECT

413/38 ถนนอรุณอมรินทร์ บางกอกน้อย กรุงเทพฯ 10700 โทร-โทรสาร 433-8713

413/38 Arun-amarin Road, Bangkok 10700, Tel.-Fax : 433-8713

Home Page : http://www.textbooksproject.8m.com/index.htm

ร่วมกับ

หอจดหมายเหตุธรรมศาสตร์

Thammasat Archives Project

ตึกสำนักหอสมุดเดิม ชั้น 2 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์ กรุงเทพฯ 10200 โทร-โทรสาร 222-0149

Home Page : http://www.arc.tu.ac.th

พิมพ์ที่ โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

สารบัญ

คำนำ : *ชาญวิทย์ เกษตรศิริ* *(5)*

คำแถลงมูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ *(15)*

รายนามคณะกรรมการบริหารมูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ *(18)*

หอจดหมายเหตุธรรมศาสตร์ *(19)*

รายนามคณะกรรมการหอจดหมายเหตุธรรมศาสตร์ *(21)*

เกี่ยวกับผู้แต่ง *(22)*

ปรีดี พนมยงค์ **1**

1. ชีวประวัติ 1

: คณะอนุกรรมการฝ่ายนิทรรศการ
คณะกรรมการจัดงานฉลอง 100 ปี รัฐบุรุษอาวุโส
ฯพณฯ ปรีดี พนมยงค์

2. คำคม-ความคิด ปรีดี พนมยงค์ 16

: *ธำรงศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์*

แนวคิดและบทบาททางการเมืองของทองอินทร์ ภูริพัฒน์ **27**

:*พีรยา มหากิตติคุณ*

แนวคิดและบทบาททางการเมืองของถวิล อุดล **101**

:*สุวัฒน์ชัย แสนราช*

แนวความคิดและบทบาททางการเมืองของนายจำลอง ดาวเรือง **147**

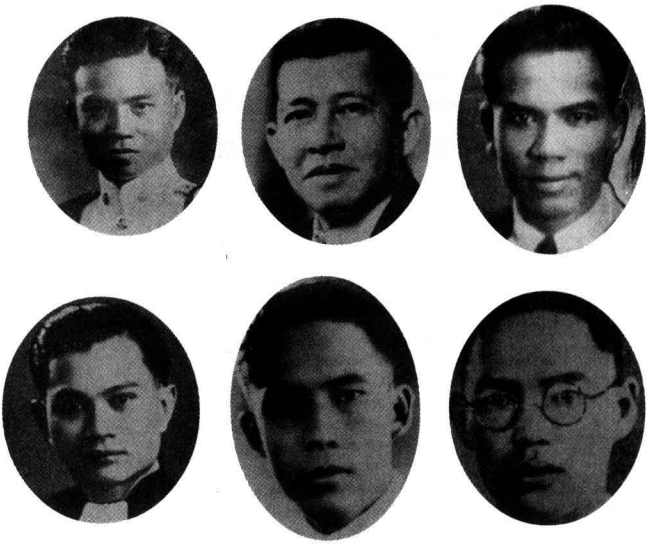
:*ธีรวัชร ประนัดสุดจ่า*

แนวคิดและบทบาททางการเมืองของนายเตียง ศิริขันธ์ **193**

:*อภิสิทธิ์ กิจเจริญสิน*

ทองเปลว ชลภูมิ์ : ชีวิตและงาน **256**

:*ธำรงศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์*

ภาพแถวบนจากซ้าย : ทองอินทร์ ภูริพัฒน์, ปรีดี พนมยงค์, จำลอง ดาวเรือง

ภาพแถวล่างจากซ้าย : ทองเปลว ชลภูมิ์, เตียง ศิริขันธ์, ถวิล อุดล

PRIDI-PHOONSUK
ปรีดี - พูนศุข พนมยงค์
www.pridi-phoonsuk.org
ChangeFusion OPENBASE.in.th
เนื้อหาทั้งหมดใน OpenBase ถูกเผยแพร่ภายใต้สัญญาอนุญาต Creative Commons Attribution-Noncommercial-Share Alike 3.0 Unported License ท่านสามารถนำเนื้อหาทุกชิ้นไปใช้และเผยแพร่ต่อได้ โดยต้องอ้างอิงแหล่งที่มา ห้ามนำไปใช้เพื่อการค้า และต้องใช้สัญญาอนุญาตชนิดเดียวกันนี้เมื่อเผยแพร่งานที่ดัดแปลง เว้นแต่จะระบุเป็นอย่างอื่น

หนังสือเรื่อง *"ปรีดี พนมยงค์ และ 4 รัฐมนตรีอีสาน + 1"* จัดพิมพ์เนื่องในวาระการจัดงานสัมมนาวิชาการเรื่อง *"ปรีดี พนมยงค์ และ 4 ส.ส.รัฐมนตรีอีสาน + 1 กับการเมืองไทย"* ในวาระ "ปิดงาน" เฉลิมฉลอง 100 ปี ชาตกาล ฯพณฯ ปรีดี พนมยงค์ รัฐบุรุษอาวุโส ณ หอศิลปวัฒนธรรม (หอประชุมเล็ก) มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์ วันศุกร์ที่ 11 พฤษภาคม 2544

คำนำ

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ

ในแง่ของประวัติการเมืองไทยสมัยใหม่ ภาพของการต่อสู้ระหว่าง 2 ขั้ว นั่นคือ ระหว่าง *"ประชาธิปไตยกับเผด็จการ"* หรือระหว่าง *"ทหารกับพลเรือน"* ระหว่าง *"ธรรมะกับอธรรม"* หรือท้ายที่สุดระหว่าง *"เทพกับมาร"* นั้น ดูเหมือนจะได้รับการตอกย้ำและยอมรับกันโดยทั่วไป ดังนั้นเรื่องราวของ 2475 จึงเป็นการต่อสู้ระหว่าง *"คณะเจ้า"* กับ *"คณะราษฎร"* หรือระหว่าง *"สมบูรณาญาสิทธิราชย์"* กับ *"ประชาธิปไตย"* และเมื่อการเมืองไทยเข้าสู่ **"วัฏจักรแห่งความชั่วร้าย"** ของการ *"ปฏิวัติและรัฐประหาร"* ก็กลายเป็นเรื่องของการต่อสู้ของ *"เสรีประชาธิปไตย"* กับ *"เผด็จการทหาร"*

หรือแม้กระทั่งเป็นเรื่องของ "ฝ่าย" และ/หรือ "ค่าย" เช่น "ฝ่ายจอมพล ป. พิบูลสงคราม" กับ "ฝ่ายนายปรีดี พนมยงค์" และ/หรือ "ค่ายสี่เสาเทเวศร์" (ของสฤษดิ์ ธนะรัชต์) กับ "ค่ายซอยราชครู" (ของผิน ชุณหะวัณ และเผ่า ศรียานนท์) เป็นต้น

อย่างไรก็ตามหากจะมองให้ลึกลงไปแล้ว จะพบว่ามีหลายครั้งหลายหนที่มีความพยายามที่จะสร้างกลุ่มก้อนทางการเมืองขึ้นใหม่ หรือให้มีทางเลือกที่มากกว่า 2 ให้เป็นทางออกของประชามหาชน แต่ความพยายามและกลุ่มก้อนดังกล่าวก็ถูกทำลายพินาศฉ่ำ ทำให้ไม่สามารถจะเติบโตขึ้นมาได้ในแผ่นดินนี้ ***กรณีของ "4 ส.ส. รัฐมนตรีอีสาน+1" เป็นตัวอย่างอันชัดเจนที่จะนำมาศึกษาหาความรู้ให้เห็นภาพของการเมืองไทยให้กระจ่างชัดยิ่งขึ้น*** โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงของการปิดงานการเฉลิมฉลอง 100 ปีชาตกาลของ ฯพณฯ ปรีดี พนมยงค์ 11 พฤษภาคม 2544/2001

ในยุคที่ประชาธิปไตยเริ่มจะเบ่งบานขึ้นภายหลังการปฏิวัติ 2475 นั้น ในช่วง

ของการเมืองในระบบรัฐสภาที่มีสภานิติบัญญัติมีการเลือกตั้งและ/หรือมีพรรคการเมือง นับตั้งแต่ปี 2476 ที่มีการเลือกตั้งเป็นครั้งแรก จนกระทั่งถึงต้นทศวรรษ 2490 อันเป็นช่วงเวลาเข้าสู่ "ยุคทมิฬ" และ/หรือ "วิสามัญฆาตกรรมทางการเมือง" ที่อำนาจ "รัฐตำรวจ" (ในสมัยของการเมือง "คณะรัฐประหาร" ของจอมพล ป. พิบูลสงครามและจอมพลผิน ชุณหะวัณ) ที่ในส่วนของการจัดการ "รักษาความสงบเรียบร้อย" (ซึ่งแปลได้ตรงตัวตามลายลักษณ์อักษรว่า ฆ่าและปราบปราม) นำโดยเผ่า ศรียานนท์และบรรดา "อัศวิน") ได้กระทำต่อบุคคลที่ไม่ลงรอยทางการเมืองกับตนจำนวนมากนั้น

กล่าวได้ว่า กลุ่มสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร "อีสาน" ดูจะโดดเด่นเป็นพิเศษในฐานะที่พยายามทำหน้าที่เป็นตัวแทนของคนส่วนใหญ่ จาก "วงนอก" และจาก"ชายขอบ"เป็นปากเสียงและต่อรองให้ผู้ที่อยู่นอกศูนย์กลางของอำนาจ (กรุงเทพฯ)

กล่าวได้อีกเช่นกันว่าความพยายามที่จะปลูกฝังระบอบรัฐธรรมนูญ โดยมีหัวใจสำคัญที่ระบบรัฐสภาและการเลือกตั้ง ให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจากทั่วประเทศเข้ามามีบทบาทในส่วนกลาง ทำการตรวจสอบการทำงานของฝ่ายบริหาร และคัดค้านอำนาจของรัฐบาลนั้น ***ปรากฏว่า ส.ส. ที่มาจากการเลือกตั้งในสมัยเริ่มแรกนี้ได้แสดงบทบาทและความรับผิดชอบของตนอย่างมีประสิทธิภาพ (ขัดกับภาพของ "ธนาธิปไตย" และ/หรือ "นักเลือกตั้ง" และ "นักการเมือง" ประเภท "ยี้" ที่เป็นที่คุ้นเคยกันในปัจจุบัน)***

4 ส.ส. รัฐมนตรีอีสาน คือ นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ (อุบลราชธานี เกิด 2449-ตาย 2492) จำลอง ดาวเรือง (มหาสารคาม 2453-2492) ถวิล อุดล (ร้อยเอ็ด 2452-2492) และเตียง ศิริขันธ์ (สกลนคร 2452-2495) ส่วน +1 ก็คือ ดร.ทองเปลว ชลภูมิ์ (สมุทรสาคร 2455-2492) โปรดสังเกตว่าปีเกิดของบุคคลเหล่านี้อยู่ในช่วงปลายรัชกาลที่ 5 ต้นรัชกาลที่ 6 หรือราวๆ ค.ศ.1910 ทศวรรษแรกของคริสต์ศตวรรษใหม่ อายุอ่อนกว่า ฯพณฯ ปรีดี พนมยงค์ (เกิด 2444/1900) ประมาณ 10 ปีเช่นกัน

1. **ทองอินทร์ ภูริพัฒน์** เป็น ส.ส. จากอุบลราชธานี รวม 4 ครั้ง นับตั้งแต่มีการเลือกตั้งครั้งแรก 2476, 2480, 2481, 2489 ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีถึง 6 สมัย (ชุดของ นรม. ควง อภัยวงศ์, ทวี บุณยเกตุ, ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ชุดแรก, ปรีดี พนมยงค์ ชุด 3, หลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ ชุด 1 และ 2 และได้ควบ 2 ตำแหน่งอีกด้วย)

ทองอินทร์นับได้ว่าเป็นชนชั้นผู้นำในระดับภูมิภาค เรียนหนังสือจบมัธยม 6 จากอุบลฯ แล้วมาจบมัธยม 8 จากสวนกุหลาบฯ ได้ประกาศนียบัตรครูประโยคมัธยม ดังนั้นก็มีชีวิตรับราชการเป็นครู ก่อนที่จะย้ายไปเป็นนายอำเภอโยกย้ายไปหลายจังหวัด ทำให้เขา"ตีนตินดิน" และมองเห็นปัญหาของสังคมในระดับของประชาชน ทองอินทร์เป็นผู้แทนครั้งแรกเมื่ออายุ24 (เมื่อมีการตั้งมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง มธก. เป็น "ตลาดวิชา" ครั้งแรก ทองอินทร์ก็เรียนจนได้ปริญญา "ธรรมศาสตร์บัณฑิต" หรือ ธ.บ.)

กล่าวได้ว่าทองอินทร์เป็นเสมือนหัวหน้าทีมของ "4 เสืออีสาน" มีความเชี่ยวชาญในการอภิปรายอย่างมีสาระยิ่งในสภา ทองอินทร์สมรสกับเจ้าสิริบังอร ณ จัมปาศักดิ์ สร้างความสัมพันธ์สองฝั่งโขง มากเสียกว่าข้อหา "กบฏแบ่งแยกดินแดน" ที่รัฐนำมายัดเยียด ทองอินทร์เป็นพลพรรค "เสรีไทย" และถูก "วิสามัญฆาตกรรมทางการเมือง" ด้วยการ "ยิงทิ้ง" ที่ กม. 14-15 บางเขน ถนนพหลโยธิน โดยผู้นำของ "รัฐตำรวจ" ของ "คณะรัฐประหาร" เมื่อ 4 มีนาคม 2492 พร้อมกับเพื่อน ส.ส. รมต. อีก 3 นาย

2. **จำลอง ดาวเรือง** เป็น ส.ส. จากมหาสารคามรวม 3 ครั้ง (2480, 2481, 2489 และเป็นสมาชิกพฤฒิสภา 1 ครั้ง) เป็นรัฐมนตรี 4 สมัย (ชุด นรม. ทวี, เสนีย์, ธำรงฯ) อาจจะเป็น ส.ส. ในกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจด้อยสุด ดังนั้นประสบการณ์ชีวิตที่ต้องต่อสู้มานับแต่วิ่งรถในอีสาน ข้ามไปทำงานในลาว (ร่วมสร้างความสัมพันธ์สองฝั่งโขง แต่ก็ถูกข้อหา "กบฏแบ่งแยกดินแดน" ที่รัฐนำมายัดเยียดภายหลังเช่นกัน) จำลองเคยเป็นนักมวย หาเลี้ยงชีพด้วยการเป็นครูประชาบาลจนสอบไล่ชุดครูได้ ก้าวขึ้นมาเป็นเสมียนศึกษาธิการ และเป็นเจ้าของกิจการโรงเรียนราษฎร์แห่งแรกใน

จังหวัดมหาสารคามที่เปิดสอนจนถึงชั้นมัธยมในที่สุด

จำลองได้ "ธรรมศาสตร์บัณฑิต" ธ.บ. ในภายหลัง ก็ลงสมัครรับเลือกตั้งเป็นครั้งแรกเมื่อ 2480 เป็นผู้แทนเมื่ออายุ 27 ปี กล่าวกันว่าจำลองเก่งในเรื่องของการประสานรอยร้าวในหมู่คณะ และเข้ากับผู้คนได้เป็นอย่างดี เช่นเดียวกัน จำลองเป็นพลพรรค "เสรีไทย" และถูก "วิสามัญฆาตกรรมทางการเมือง" ด้วยการ "ยิงทิ้ง" ที่ กม. 14-15 บางเขน ถนนพหลโยธินโดยผู้นำของ "รัฐตำรวจ" ของ "คณะรัฐประหาร" เมื่อ 4 มีนาคม 2492 พร้อมกับเพื่อน ส.ส. รมต. อีก 3 นาย

3. **ถวิล อุดล** เป็น ส.ส. จากร้อยเอ็ดรวม 2 ครั้ง (2480, 2481, และเป็นสมาชิกพฤฒิสภา 1 ครั้ง) เป็นรัฐมนตรี 2 สมัย (ชุด นรม. ทวี, เสนีย์) ถวิลเข้ามาเรียนจบมัธยม 8 จากสวนกุหลาบฯ และในปี 2473 ยังจบโรงเรียนกฎหมายของกระทรวงยุติธรรมอีกด้วย ถวิลออกไปทำงานเป็นทนายความในอีสาน และรับราชการในกรมราชทัณฑ์ในเวลาต่อมา จนกระทั่งได้เป็นผู้ตรวจการเทศบาลอุบลฯ แล้วก็สมัคร ส.ส. เป็นครั้งแรกในปี 2480 เป็นผู้แทนเมื่ออายุ 28 ปี

ถือกันว่านายถวิลเป็นเหรัญญิกของกลุ่ม มีความชำนาญในการขีดเขียนโต้ตอบจดหมาย และร่างนโยบาย เช่นเดียวกัน ถวิลเป็นพลพรรค "เสรีไทย" ถูก "วิสามัญฆาตกรรมทางการเมือง" ด้วยการ "ยิงทิ้ง" ที่ กม. 14-15 บางเขน ถนนพหลโยธินโดยผู้นำของ "รัฐตำรวจ" ของ "คณะรัฐประหาร" เมื่อ 4 มีนาคม 2492 พร้อมกับเพื่อน ส.ส. รมต. อีก 3 นาย

4. **เตียง ศิริขันธ์** เป็น ส.ส. จากสกลนครรวม 5 ครั้ง (2480, 2481, 2489, 2492 และ 2495) เตียงได้เป็นรัฐมนตรี 3 สมัย (ชุด นรม. ทวี, เสนีย์, และธำรงฯ) เตียงเรียบจบชั้นมัธยม 6 จากโรงเรียนอุดรพิทยานุกูล เรียนต่อในโรงเรียนฝึกหัดครูวัดบวรนิเวศ และได้ประกาศนียบัตรประโยคครูมัธยมจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เคยรับราชการเป็นผู้ช่วยครูใหญ่ที่โรงเรียนเก่าของตนที่อุดร เคยถูกจับในข้อหาคอมมิวนิสต์ถูกขัง 3 เดือนเมื่อปี 2476 เตียงเคยเรียน มธก. แต่ไม่จบ ได้รับ

เลือกตั้งเป็น ส.ส. ครั้งแรกเมื่ออายุได้ 28 ปี

ถือกันว่าในกลุ่มอีสานนี้ เตียงเป็นประหนึ่งเลขาธิการ มีความเชี่ยวชาญในการวางแผน เป็นผู้ประสานงาน "เสรีไทย" ในอีสานให้ ฯพณฯ ปรีดี พนมยงค์ เตียงมีรหัสชื่อลับว่า "พลูโต" ทำการก่อสร้างสนามบินเพื่อรับเครื่องบินและอาวุธ (เอาซ่อนไว้ในถ้ำที่ภูพาน) จากฝ่ายสัมพันธมิตร ได้รับฉายาว่า "ขุนพลภูพาน" หนึ่งในบรรดาผู้ร่วมงาน "กู้ชาติ" ครั้งนั้นคือ *ครอง จันดาวงศ์* (ที่ถูกจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ประหารชีวิตด้วยการ "ยิงเป้า" ด้วยมาตรา 17) กล่าวกันว่าเตียงรู้จักกับจิม ทอมป์สัน สายลับของอเมริกาเป็นอย่างดีในช่วงงาน "เสรีไทย" ผู้ที่ต่อมาเป็น "ราชาไหมไทย" เคยไปพักที่บ้านของเตียงถึง 3 ครั้ง เตียงเล่นบทผู้นำของภูมิภาค "อุษาคเนย์" ด้วยการตั้งและเป็นประธาน Southeast Asian League หรือ สันนิบาตเอเชียอาคเนย์ (เอเชียตะวันออกเฉียงใต้) เมื่อสิงหาคม 2490 ที่มาก่อนกาลเวลาของ ASEAN ถึง 10 กว่าปี

เมื่อเพื่อน ส.ส. อีสานถูก "วิสามัญฆาตกรรมทางการเมือง" ด้วยการ "ยิงทิ้ง" ที่ ก.ม. 14-15 บางเขน ถนนพหลโยธิน เมื่อ 4 มีนาคม 2492 นั้น เตียง ศิริขันธ์ หลุดรอดไปได้ (บ้างกล่าวว่าเพราะภรรยาของเขา คือ นิวาศน์ พิชิตรณการนั้นเกี่ยวดองกับเผ่า ศรียานนท์ กล่าวคือ น้าของนิวาศน์เป็นภรรยาคนหนึ่งของบิดาของเผ่า)

ภายหลังวิกฤตการณ์ทางการเมืองของรัฐประหาร 2490 และกบฏวังหลวง 2492 นั้น แม้เตียงจะมีชีวิตรอดอยู่ได้ และได้รับการเลือกตั้งเป็น ส.ส. ต่อมาอีกทั้งปี 2492 และ 2495 แต่บทบาททางการเมืองของเขาก็ลดลง และก็ "หายตัวไปอย่างลึกลับ" โดยมาปรากฏภายหลังว่าถูก "รัฐตำรวจ" โดยเฉพาะอย่างยิ่งภายใต้การนำของอธิบดีตำรวจเผ่า ศรียานนท์ ส่ง "อัศวิน" และพรรคพวกมา "รัดคอตาย" และนำไป "ย่างศพ" ฝังทิ้งที่ป่ากาญจนบุรี เมื่อธันวาคม 2495 หรือกว่า 3 ปีต่อมาพร้อมกับอดีตเสรีไทยอย่างชาญและเล็ก บุนนาค

5. **ทองเปลว ชลภูมิ์** เป็น ส.ส. จากปราจีนบุรี 1 ครั้ง 2489 (และเคยเป็น ส.ส. ประเภท 2 ที่มาจากการแต่งตั้ง 1 ครั้ง 2488) เป็นรัฐมนตรี 1 สมัย (ชุด นรม.

หลวงธำรงฯ) ดร.ทองเปลวเกิดที่สมุทรสาคร เรียนจบมัธยม 6 จากโรงเรียนวัดเทพศิรินทร์ฯ และจบจากโรงเรียนกฎหมายของกระทรวงยุติธรรม เมื่อปี 2476

หากจะเทียบกับบรรดา ส.ส. อีสานที่เขาสนิทสนมและคุ้นเคยแล้ว จัดได้ว่าทองเปลวเป็นคน "วงใน" มากกว่าคน "วงนอก" หรือคน "ชายขอบ" เพราะได้ร่วมเป็นหนึ่งในบรรดา "ผู้ก่อการ" ปฏิวัติ 2475 ดังนั้นก็ใกล้ชิดสนิทสนมกับ ฯพณฯ ปรีดี พนมยงค์มากแต่แรกเริ่ม ได้รับราชการในสำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร ต่อมาได้ทุนไปเรียนต่อ ณ ประเทศฝรั่งเศสจนจบปริญญาเอกทางด้านกฎหมาย ได้เป็นอาจารย์บรรยายวิชาเศรษฐศาสตร์ที่ มธก. ก้าวไปสู่ตำแหน่งสูงของการเป็นเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร จนกระทั่งมีความขัดแย้งกับจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 จึงถูกปลดจากตำแหน่ง

ในช่วงหลังสงคราม ดร.ทองเปลวมีบทบาทมาก รับผิดชอบดูแลองค์การสรรพาหารของรัฐบาลที่ตั้งขึ้นเป็นการพิเศษ ซึ่งทำหน้าที่ในการจัดซื้อและจำหน่ายสินค้าเพื่อบรรเทาความเดือดร้อนยุคสงคราม แต่องค์การนี้ก็ได้รับการวิพากษ์วิจารณ์หนักหน่วงในเรื่องของการบริหารและคอรัปชั่น ภายหลังการรัฐประหาร 2490 ดร.ทองเปลวหนีไปต่างประเทศ และถูกจับครั้งหนึ่งในปี 2491 ในห้องขังนั้นเขาได้เขียนหนังสือที่น่าสนใจและได้รับการตีพิมพ์แล้ว คือ ***ห่วงอันยื้อ รัฐบุรุษผู้ตายอย่างหมากลางถนน*** เป็นเรื่องราวจากพงศาวดารจีนที่นำมาสะท้อนสถานการณ์หลังสงครามของไทยและองค์การสรรพาหารได้เป็นอย่างดี

เมื่อออกจากคุก ดร.ทองเปลวก็ไปลี้ภัยทางการเมืองที่ปีนัง เขาได้ถูกลวงให้กลับมาในช่วงของ "กบฏวังหลวง 2492" (หรือที่ ฯพณฯ ปรีดี พนมยงค์เรียกว่า "ขบวนการประชาธิปไตย 26 กุมภาพันธ์ 2492") และท้ายที่สุด เช่นเดียวกันกับสหายอีสาน ส.ส. รมต. และพลพรรค "เสรีไทย" อีก 3 นาย เขาก็ถูก "วิสามัญฆาตกรรมทางการเมือง" ด้วยการ "ยิงทิ้ง" ที่ กม. 14-15 บางเขน ถนนพหลโยธิน โดยผู้นำของ "รัฐตำรวจ" ของ "คณะรัฐประหาร" เมื่อ 4 มีนาคม 2492

กล่าวโดยสรุป ชีวิต งาน และความตายของ 4 ส.ส. รัฐมนตรีอีสาน (+1) ที่ *ไพวรินทร์ ขาวงาม* ขนานนามว่า ***"ดาวหนึ่งทองอินทร์นั้น เลือดอุบล ดาวหนึ่งเตียงเลือดสกล เลือดสู้ ดาวหนึ่งถวิลเลือดคน ร้อยเอ็ด ดาวหนึ่งจำลองกอบกู้เลือดเนื้อสารคาม"***เป็นตัวอย่างหนึ่งของความพยายามของ"วงนอก" และ"ชายขอบ" ที่จะต่อรองเพื่อสิทธิของตนในระดับชาติ

ดังนั้นในสมัยหลังสงครามโลกครั้งที่2ที่จบลงด้วยชัยชนะของฝ่ายสัมพันธมิตร และค่ายประชาธิปไตย บรรยากาศทางการเมืองไทยก็เบ่งบาน มีเสรีภาพทางการเมือง มีการตั้งพรรคการเมืองขึ้นมากมายกว่า 10 พรรค ถ้าหากเราจะแบ่งขั้วทางการเมืองในสมัยนั้นออกมาให้เห็นชัด ก็จะมี 3 กลุ่ม ดังนี้

1. กลุ่มอำนาจนิยมและลัทธิทหาร ที่นำโดยจอมพล ป. พิบูลสงคราม กับกลุ่มที่จะรวมตัวกันเป็น "คณะรัฐประหาร" ที่นำโดย ผิน ชุณหะวัณ, เผ่า ศรียานนท์, สฤษดิ์ ธนะรัชต์, ถนอม กิตติขจร มีฐานกำลังสำคัญจากราชการทหาร (บก) กฎหมายและพลเรือน กลุ่มนี้ต้องสูญเสียอำนาจและบทนำไปชั่วคราว แต่จะหวนกลับมาปักหลักในหลังการรัฐประหาร 2490 และจะผลัดกันขึ้นมาครองอำนาจได้ยาวนานกว่า 2 ทศวรรษ จนกระทั่งถูกโค่นล้มลงโดยขบวนการนักศึกษาเมื่อ 14 ตุลาคม 2516

2. กลุ่มอนุรักษ์นิยม ที่เป็นเชื้อสายของเจ้าและขุนนางเก่า กลุ่มนี้จะมีผู้นำ เช่น ควง อภัยวงศ์, ม.ร.ว.เสนีย์ และ คึกฤทธิ์ ปราโมช กลุ่มนี้จะมีองค์กรพรรคของตน เช่น ประชาธิปัตย์และก้าวหน้า เป็นแกนนำ และในระยะแรกๆ มีฐานสนับสนุนจากเจ้าที่ดินและผู้มีสมบัติและผู้ดีเก่าจากเขตกรุงเทพฯ ก่อนที่จะขยายไปมีฐานมั่นในปักษ์ใต้ในทศวรรษ 2510 ภายหลัง

3. กลุ่มเสรีนิยมและสังคมนิยม (สหกรณ์) กลุ่มนี้เป็นกลุ่มผสมรวมตัวกันหลวมๆ ที่ให้ความสนับสนุน ฯพณฯ ปรีดี พนมยงค์ ส่วนหนึ่งมาจากระบบราชการทั่วไปฝ่ายพลเรือน ทหารเรือ และนักธุรกิจผู้ประกอบการทั่วไป ดังนั้นก็มีพรรคแนวรัฐธรรมนูญ ซึ่งมีหลวงธำรงนาวาสวัสดิ์เป็นผู้นำ อีกส่วนหนึ่งเป็นตัวแทนของ "วงนอก" และ "ชายขอบ" เช่นอีสานดังที่กล่าวมาแล้ว และมีพรรคสหชีพที่มีแนวทางเด่นชัดด้านสังคมนิยมบวกกับเสรีนิยมเป็นแกนนำ มีผู้นำอย่างทองอินทร์

จำลอง ถวิล เตียง ฯลฯ และได้รับความสนับสนุนจากต่างจังหวัด จากผู้นำท้องถิ่น และจากข้าราชการครู

ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่าในแง่ของพันธมิตรและขั้วทางการเมือง ผู้นำ ส.ส. อีสาน จัดอยู่ในกลุ่มที่ 3 เป็นการรวมตัวกันหลวม ๆ และโดยธรรมชาติมักจะอยู่ฝ่ายตรงกันข้ามกับกลุ่มที่ 1 และ 2 และก็มักจะเป็นมิตรกับกลุ่มที่ 3 อย่างไรก็ตาม แต่จากประวัติความเป็นมาก็เห็นได้ชัดว่า กลุ่มนี้มีแนวทางความเป็นตัวของตนเองสูง และมีกรณีศึกษาที่น่าจะยกมาประกอบ ดังนี้

ในกรณีแรก ปี 2481 ถวิล อุดล (ร้อยเอ็ด) เคยยื่นญัตติให้รัฐบาลของพระยาพหลพลพยุหเสนา ให้ชี้แจง*รายรับรายจ่ายอย่างละเอียดในงบประมาณ* ที่เสนอต่อสภา ทั้งนี้เพื่อ "ความโปร่งใส" และป้องกัน "การงุบงิบ" ที่ผู้นำไทยใน "ศูนย์กลาง" ของอำนาจมักจะทำเสมอมา รัฐบาลตอบว่าทำไม่ได้ ครั้นเมื่อมีการลงคะแนนเสียงในสภาฯ รัฐบาลก็แพ้ไป ถึงกับนายกรัฐมนตรีต้องยุบสภาให้มีการเลือกตั้งใหม่

ในกรณีที่สอง ปี 2487 ส.ส. อีสานเป็นพลังหลักในการต่อต้านโครงการนครหลวงเพชรบูรณ์และพุทธบุรีมณฑลสระบุรีของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในช่วงของสงครามโลกครั้งที่ 2 *โครงการ "ย้าย" เมืองหลวงไปเพชรบูรณ์* นี้ออกมาเป็นพระราชกำหนดขึ้นก่อน และสร้างความทุกข์ยากให้ประชาชนที่ถูกเกณฑ์แรงงานเป็นอย่างยิ่ง เพราะเพชรบูรณ์สมัยนั้นเป็นป่าทึบ เต็มไปด้วยไข้มาเลเรีย ถึงกับกล่าวกันว่าใครที่ถูกเกณฑ์ไปทำงาน ก็ต้องเอาหม้อดินติดตัวไปด้วย เพื่อใส่กระดูกของตนเองกลับ

ปรากฏว่าในปี 2487 เมื่อการก่อสร้างดำเนินไปได้ 1 ปี ***มีประชาชนถูกเกณฑ์ไปถึงกว่า 1 แสนคน (คือ 127,281 คน ป่วยเสีย 14,316 คน และตายไปแล้ว 4,040 คน) ประชาชนที่ถูกเกณฑ์ (โดยได้รับสัญญาว่าจะจ่ายค่าจ้างให้ "แต่ก็มักไม่ค่อยได้จ่าย" วันละ 5 สตางค์) นั้นส่วนใหญ่มาจากอีสาน*** ดังนั้นเมื่อเรื่อง "พระราชกำหนด" นี้เข้าสภาฯ ก็ถูกอภิปรายคัดค้านอย่างหนักหน่วง โดยเฉพาะอย่างยิ่งโดยทองอินทร์ ภูริพัฒน์ (อุบลฯ) และเมื่อลงคะแนนเสียง รัฐบาลก็แพ้ไปด้วยคะแนน 48 ต่อ 36 เป็นผลให้รัฐบาลต้องลาออก และหน้าที่ในการรับสถานการณ์

ตอนปลายสงคราม ก็ตกอยู่กับฝ่ายของ ฯพณฯ ปรีดี พนมยงค์ ขบวนการเสรีไทย (ทั้งในและนอกประเทศ) และ "การกู้ชาติ" ของ ส.ส. สายอีสาน กับ "เพื่อนครู" พลพรรคของเขา

อีกกรณีหนึ่งที่จะช่วยให้เราเห็นบทบาทของ ส.ส. อีสานชัดเจน ก็คือการช่วงชิงบทบาทนำทางการเมืองสมัยหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ระหว่างฝ่ายอนุรักษ์นิยม (ควง อภัยวงศ์ ม.ร.ว.เสนีย์ และคึกฤทธิ์ ปราโมช) กับฝ่ายเสรีนิยม (ปรีดี พนมยงค์ และหลวงธำรงนาวาสวัสดิ์) นั้น ทางฝ่าย ส.ส. อีสานก็เป็นกำลังสำคัญในการที่จะสกัดกั้นฝ่ายอนุรักษ์นิยม ดังจะเห็นได้ว่าเมื่อควง อภัยวงศ์ก้าวขึ้นมาเป็นนายกฯ ครั้งที่สอง ก็เป็นอยู่ได้เพียงเดือนกว่าๆ เท่านั้นเอง ทั้งนี้โดยพ่ายแพ้ต่อญัตติของทองอินทร์ ภูริพัฒน์ ที่เสนอ*ร่างพระราชบัญญัติคุ้มครองค่าใช้จ่ายของประชาชนหรือการให้มีการปักป้ายราคาสินค้า* ในช่วงที่มีภาวะเศรษฐกิจตกต่ำอย่างหนักหน่วงหลังสงครามโลก รัฐบาลควง อภัยวงศ์ไม่เห็นด้วย แต่เมื่อลงคะแนนก็ต้องแพ้ไปด้วย 65 ต่อ 63 เสียง รัฐบาลต้องลาออก

จากจุดนี้แหละที่ ฯพณฯ ปรีดี พนมยงค์ ก็ก้าวขึ้นมาเป็นนายกรัฐมนตรีในช่วงสั้นๆ 3 สมัยระหว่าง 24 มีนาคม-8 มิถุนายน 2489 และ 11 มิถุนายน-21 สิงหาคม 2489 ที่มีการคั่น 2 วัน คือ 8-9 มิถุนายน ก็เพราะรัฐบาลลาออกเนื่องจากกรณีสวรรคตของรัชกาลที่ 8 แต่ได้รับการแต่งตั้งเข้ามาใหม่ *เป็นที่น่าสังเกตว่าในรัฐบาลชุดแรกของปรีดีนั้น ไม่มี 4 ส.ส. อีสานเหล่านี้ดำรงตำแหน่งในคณะรัฐมนตรีแต่อย่างใด แต่ในชุดที่สองจึงจะมีทองอินทร์ภูริพัฒน์เพียงผู้เดียวเท่านั้นที่เข้าดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงอุตสาหกรรม*

ฯพณฯ ปรีดี พนมยงค์ ถูก "เกมการเมือง" ของฝ่ายอำนาจนิยม-อนุรักษ์นิยมใส่ร้ายป้ายสีในกรณีสวรรคต จนต้องถูกรัฐประหาร 2490 ทำให้ต้องออกไปลี้ภัยต่างประเทศ และได้กลับเข้ามาพยายามที่จะยึดอำนาจคืนด้วยความร่วมมือของข้าราชการพลเรือนและทหารเรือ (บางส่วน) และ มธก.ใน "ขบวนการประชาธิปไตย 26 กุมภาพันธ์ 2492" หรือที่รู้จักกันทั่วไปว่า "กบฏวังหลวง" ความล้มเหลวของการปฏิบัติการครั้งนี้ ส่งผลกระทบทางการเมืองไทยอย่างมากมายมหาศาล

ความหวาดกลัวต่อเสถียรภาพ ความมั่นคง และความอยู่รอดของ "คณะรัฐประหาร" เอง ทำให้ *ผู้นำของฝ่ายอำนาจนิยมและลัทธิทหาร เช่น จอมพล ป. พิบูลสงคราม-ผิน ชุณหะวัณ-เผ่า ศรียานนท์ ฯลฯ ใช้มาตรการรุนแรงปราบปรามฝ่ายตรงข้าม มีการทำลายชีวิตอย่างทารุณโหดร้าย* เพื่อกำจัดบุคคลสำคัญ ๆ ในยุคนั้นกว่า 20 คน (นอกเหนือจากที่ได้เอ่ยนามมาแล้ว) เช่น ทวี ตะเวทิกุล, บรรจงศักดิ์ ชีพเป็นสุข, โผน อินทรทัต, หะยี สุรง ฯลฯ

อำนาจนิยม (ร่วมด้วยช่วยกันจากอนุรักษ์นิยม) คุกคามไม่เว้นทั้งเมียและลูกของบุคคลเหล่านี้ (ซึ่งเป็นหัวข้อที่ควรจะได้รับความสนใจและศึกษาเป็นอีกประเด็นต่างหาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งบทบาทความเป็นสตรี-ภริยา-แม่ของท่านผู้หญิงพูนศุข (ณ ป้อมเพชร์) พนมยงค์, เจ้าสิริบังอร (ณ จัมปาศักดิ์) ภูริพัฒน์, ทองดำ (ธนสีลังกูร) ดาวเรือง, บุญทัน อุดล, นิวาสฯ (พิชิตรณการ) ศิริขันธ์, และนิ่มนวล ชลภูมิ์)

ที่น่าสนใจและน่าประหลาดใจก็คือ จากการศึกษาและข้อมูลที่พอจะรวบรวมได้ นอกเหนือจากความสัมพันธ์ในการเมืองในระบบรัฐสภากับงานของเสรีไทยกับ ฯพณฯ ปรีดี พนมยงค์แล้ว ไม่มีหลักฐานเด่นชัดว่า 4 ส.ส. รัฐมนตรีอีสาน+1 นี้จะมีความเกี่ยวพันกับ "กบฏวังหลวง" แต่ประการใด

ดังนั้น "วิสามัญฆาตกรรม" ด้วยการ "ยิงทิ้ง" ที่ กม. 14-15 บางเขน ถนนพหลโยธิน จึงน่าจะเป็น "เกมการเมือง" ที่ "เชือดไก่ให้ลิงดู" ใช้ "คนนอก" หรือ "ชายขอบ" เป็น "สัญญาณมรณะ" ให้ ทั้ง "คนในและคนนอก" ต้องยอมสยบกับอำนาจนิยม (ร่วมด้วยช่วยกันจากอนุรักษ์นิยม) และในขณะเดียวกันก็สามารถหยุดยั้งพลังที่ 3 หรือทางเลือกใหม่ ๆ ให้กับสังคมไทยไปได้นานแสนนาน อย่างน้อยก็กว่า 2 ทศวรรษ

ตลิ่งชัน ธนบุรี

7 เมษายน 2544

คำแถลง

มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

โครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ก่อตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2509 ด้วยความร่วมแรงร่วมใจกันเองเป็นส่วนบุคคล ในหมู่ผู้มีความรักในภารกิจบริหารการศึกษาจากสถาบันต่าง ๆ เมื่อเริ่มดำเนินงาน โครงการตำรามีฐานะเป็นหน่วยงานหนึ่งของสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย ก่อนที่จะมีฐานะเป็นมูลนิธิฯเมื่อต้นปี พ.ศ. 2521 ทั้งนี้โดยได้รับความร่วมมือด้านทุนทรัพย์จากมูลนิธิร็อกกี้ เฟลเล่อร์ เพื่อใช้จ่ายในการดำเนินงานขั้นต้น เป้าหมายเบื้องแรกของมูลนิธิโครงการตำราฯ ก็คือ ส่งเสริมให้มีตำราภาษาไทยที่มีคุณภาพ เฉพาะในทางสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ทั้งนี้ต่างก็เห็นพ้องต้องกันในระยะนั้นว่า คุณภาพหนังสือตำราไทยระดับอุดมศึกษาแขนงวิชาดังกล่าวยังไม่สูงพอ ถ้าส่งเสริมให้มีหนังสือเช่นนี้เพิ่มขึ้น ย่อมมีส่วนช่วยยกระดับมาตรฐานการศึกษาในขั้นมหาวิทยาลัยโดยปริยาย อีกทั้งยังอาจช่วยการสร้างสรรค์ปัญญา ความคิดริเริ่ม และความเข้าใจอันถูกต้องในเรื่องที่เกี่ยวเนื่องกับสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และการเมืองโดยส่วนรวม

พร้อมกันนี้มูลนิธิโครงการตำราฯ ก็มีเจตนาอันแน่วแน่ที่จะทำหน้าที่เป็นที่ชุมนุมผลงานเขียนของนักวิชาการต่าง ๆ ทั้งในและนอกสถาบัน เพื่อให้ผลงานวิชาการที่มีคุณภาพได้เป็นที่รู้จักและเผยแพร่ออกไปโดยทั่วถึงในหมู่ผู้สอน ผู้เรียน และผู้สนใจงานวิชาการ การดำเนินงานของมูลนิธิโครงการตำราฯ มุ่งขยายความ

เข้าใจและความร่วมมือของบรรดานักวิชาการออกไปในวงกว้างยิ่ง ๆ ขึ้นด้วย ไม่ว่าจะเป็นด้านการกำหนดนโยบายสร้างตำรา การเขียน การแปล และการใช้ตำรานั้น ๆ ซึ่งจะเป็นเครื่องส่งเสริมและกระชับความสัมพันธ์อันพึงปรารถนา ตลอดจนความเข้าใจอันดีต่อกันในวงวิชาชีพที่เกี่ยวข้อง

นโยบายพื้นฐานของมูลนิธิโครงการตำราฯ คือ ส่งเสริมและเร่งรัดให้มีการจัดพิมพ์หนังสือตำราทุกประเภท ทั้งที่เป็นงานแปลโดยตรง งานแปลเรียบเรียง งานถอดความ งานรวบรวม งานแต่งและงานวิจัย ในช่วงแรก ๆ เราได้เน้นส่งเสริมงานแปลเป็นหลัก ขณะเดียวกันก็ได้ส่งเสริมให้มีการจัดพิมพ์ตำราประเภทอื่น ๆ ด้วย นับแต่ได้ก่อตั้งโครงการตำราฯ มาจนกระทั่งถึงปัจจุบัน โดยความร่วมมืออย่างดียิ่งของนักวิชาการหลายสถาบัน สามารถส่งเสริม-กลั่นกรอง-ตรวจสอบ และจัดพิมพ์หนังสือตำราภาษาไทยระดับอุดมศึกษาที่มีคุณภาพตามเป้าหมาย เจตนารมณ์ และนโยบาย ได้ครบทุกประเภท และมีเนื้อหาครอบคลุมสาขาวิชาต่าง ๆ ถึง 8 สาขา ดังต่อไปนี้คือ (1) สาขาวิชาภูมิศาสตร์ (2) สาขาวิชาประวัติศาสตร์ (3) สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์ (4) สาขาวิชารัฐศาสตร์ (5) สาขาวิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา (6) สาขาวิชาปรัชญา (7) สาขาวิชาจิตวิทยา (8) สาขาวิชาภาษาและวรรณคดี นอกจากนี้ เรายังมีโครงการผลิตตำราสาขาวิชาอื่น ๆ เพิ่มขึ้นด้วย เช่น สาขาวิชาศิลป ซึ่งกำลังอยู่ในขั้นดำเนินงาน และยังได้ขยายงานให้มีการแต่งตำราเป็น "ชุด" ซึ่งมีเนื้อความคาบเกี่ยวระหว่างหลายสาขาวิชา เช่น "ชุดชีวิตและงาน" ของบุคคลที่น่าสนใจ ดังที่ได้จัดพิมพ์เผยแพร่ไปแล้วบางเล่ม

ปัจจุบันมูลนิธิโครงการตำราฯ ยังคงมีเจตนาอันแน่วแน่ที่จะขยายงานของเราต่อไปอย่างไม่หยุดยั้ง แม้จะประสบอุปสรรคนานัปการ โดยเฉพาะอุปสรรคด้านทุนรอน เพราะกิจการของเราไม่ใช่กิจการแสวงหากำไร หากมุ่งประสงค์ให้นักศึกษาและประชาชนได้มีโอกาสซื้อหาหนังสือตำราฯในราคาย่อมเยาพอสมควร

คณะกรรมการทุกสาขาวิชาของมูลนิธิโครงการตำราฯ ยินดีน้อมรับคำแนะนำและคำวิพากษ์วิจารณ์จากผู้อ่านทุกท่าน และปรารถนาอย่างยิ่งที่จะให้ท่านผู้อ่านทุกท่านได้เข้ามามีส่วนร่วมในมูลนิธิโครงการตำราฯ ไม่ว่าจะเป็นการสนับสนุนแนะนำอยู่ห่าง ๆ ช่วยแต่ง แปล เรียบเรียง หรือ รวบรวมตำราสาขาวิชาต่าง ๆ ให้เรา หรือเข้ามาร่วมบริหารงานร่วมกับเรา

เสน่ห์ จามริก

ประธานคณะกรรมการบริหาร

มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

รายนามคณะกรรมการบริหาร
มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

(ก่อตั้ง พ.ศ.2509 โดย นายป๋วย อึ๊งภากรณ์ และนายเสน่ห์ จามริก ฯลฯ)

นายเสน่ห์	จามริก	ประธาน
นางเพ็ชรี	สุมิตร	รองประธาน
นางสาวกุสุมา	สนิทวงศ์ ณ อยุธยา	กรรมการ
นายธเนศ	อาภรณ์สุวรรณ	กรรมการ
นายรังสรรค์	ธนะพรพันธุ์	กรรมการ
นายสุลักษณ์	ศิวรักษ์	กรรมการ
นายวิทยา	สุจริตธนารักษ์	กรรมการ
นายเกริกเกียรติ	พิพัฒน์เสรีธรรม	กรรมการ
นายอุทัย	ดุลยเกษม	กรรมการ
นางสาวศรีประภา	เพชรมีศรี	กรรมการ
นางสาวศุภลักษณ์	เลิศแก้วศรี	กรรมการและเหรัญญิก
นายชาญวิทย์	เกษตรศิริ	กรรมการและเลขานุการ
นายธำรงศักดิ์	เพชรเลิศอนันต์	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
นายทรงยศ	แววหงษ์	กรรมการและผู้จัดการ

หอจดหมายเหตุธรรมศาสตร์

หอจดหมายเหตุธรรมศาสตร์ จัดตั้งขึ้นมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นแหล่งรวบรวมและจัดเก็บเอกสาร สิ่งพิมพ์ วัสดุและสิ่งของที่มีคุณค่าของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ รวมทั้งกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับมหาวิทยาลัย และเป็นแหล่งให้บริการข้อมูลเพื่อการศึกษาค้นคว้าวิจัย เผยแพร่อดีตและความเป็นมาที่เกี่ยวข้องกับประวัติและพัฒนาการของมหาวิทยาลัย ตลอดจนสังคมภายนอกที่มีความเกี่ยวข้องกับมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ในด้านต่างๆ ทั้งนี้สามารถจำแนกวัตถุประสงค์ที่สำคัญออกได้ดังต่อไปนี้

1. เพื่อเป็นแหล่งรวบรวมและจัดเก็บเอกสารที่มีคุณค่าของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ได้แก่

1.1 เอกสารที่มีคุณค่าในทางประวัติศาสตร์

1.2 เอกสารที่มีคุณค่าในด้านนโยบายและการบริหารงาน

1.3 เอกสารที่มีคุณค่าในทางกฎหมาย

1.4 เอกสารที่มีคุณค่าในการวิจัย

1.5 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมของนักศึกษาและมหาวิทยาลัย

2. เพื่อเป็นสถานที่จัดแสดงเรื่องราวความเป็นมาของมหาวิทยาลัย โดยรวบรวมและจัดเก็บเอกสาร วัสดุ สิ่งของ เครื่องใช้ และอุปกรณ์ต่างๆ ที่มีคุณค่า ซึ่งได้แก่

2.1 เอกสาร รูปภาพ ภาพเขียน แผนผัง แผนภูมิ แบบจำลอง

2.2 ฟิล์มเนกาติฟ ฟิล์มภาพยนตร์ สไลด์ วิดีโอ แถบบันทึกเสียง และโสตทัศนวัสดุอื่นๆ

2.3 รูปปั้น เหรียญที่ระลึก เครื่องหมายต่าง ๆ ที่ทำด้วยโลหะ หรือวัสดุอื่น ๆ รวมทั้งโล่

2.4 โต๊ะ เก้าอี้ สิ่งของเครื่องใช้ในสำนักงาน ของใช้ส่วนตัวของอธิการบดี บุคคลสำคัญหรือศิษย์เก่าที่มีชื่อเสียงและมีความสัมพันธ์กับมหาวิทยาลัย

2.5 เครื่องหมาย ตรามหาวิทยาลัย สัญลักษณ์ เครื่องแบบ ธงประจำคณะ ธงมหาวิทยาลัย และสิ่งประดิษฐ์อื่น ๆ ที่จัดทำขึ้นในวาระต่าง ๆ ของมหาวิทยาลัย เช่น เสื้อเชียร์ฟุตบอลประเพณี เป็นต้น

3. เป็นหอเกียรติประวัติของบุคคลสำคัญของมหาวิทยาลัย ได้แก่ ผู้ประศาสน์การปรีดี พนมยงค์ ดร.ป๋วย อึ๊งภากรณ์ และบุคคลอื่น ๆ ในลักษณะหอเกียรติยศ (Hall of Fame)

4. เพื่อเป็นศูนย์ข้อมูลที่ให้บริการสารนิเทศที่เกี่ยวกับมหาวิทยาลัยในอดีต

4.1 รวบรวมเรื่อง และประวัติความเป็นมาของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ รวมทั้งกิจกรรมทุก ๆ ด้าน

4.2 จัดระบบข้อมูลเป็นหมวดหมู่ และจัดทำคู่มือช่วยค้นคว้าด้วยระบบคอมพิวเตอร์

4.3 ให้บริการช่วยค้นคว้าข้อมูลและจัดสร้างฐานข้อมูลเกี่ยวกับประวัติกิจกรรมของมหาวิทยาลัย

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ
ประธานคณะกรรมการ
หอจดหมายเหตุธรรมศาสตร์

รายนามคณะกรรมการหอจดหมายเหตุธรรมศาสตร์

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ	ประธานกรรมการ
นวลฉวี สุธรรมวงศ์	รองประธาน
ขนิษฐา วงศ์พานิช	กรรมการ
สมเกียรติ วรปัญญาอนันต์	กรรมการ
กาญจนี ละอองศรี	กรรมการ
วรรณี สำราญเวทย์	กรรมการ
อัจฉรา จินดารัตน์	กรรมการ
วารุณี โอสถารมย์	กรรมการ
ผู้อำนวยการกองกลางหรือผู้แทน	กรรมการ
ผู้อำนวยการกองงานศูนย์รังสิตหรือผู้แทน	กรรมการ
สุดแดน วิสุทธิลักษณ์	กรรมการ
กฤษฎารัตน์ วัฒนสุวรรณ	กรรมการ
วนิดา จันทนทัศน์	กรรมการและเลขานุการ
ดาวเรือง แนวทอง	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

เกี่ยวกับผู้แต่ง

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ

การศึกษาปริญญาตรีด้านรัฐศาสตร์การทูต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ปริญญาเอกด้านประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ จากมหาวิทยาลัยคอร์แนลล์ สอนวิชาประวัติศาสตร์การเมืองและเศรษฐกิจไทยสมัยใหม่มาเกือบ 30 ปี เป็นอดีตอธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ปี 2537-2538 ปัจจุบันเป็น ผู้อำนวยการโครงการเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา มธ. และผู้อำนวยการโครงการอาณาบริเวณศึกษา 5 ภูมิภาค (สนับสนุนโดย สกว.) หนังสือวิชาการเล่มล่าสุด คือ *"อยุธยา : ประวัติศาสตร์และการเมือง"* (2542) และ *"ประวัติการเมืองไทย : 2475-2500"* (พิมพ์ครั้งที่ 3/2544)

ธำรงศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์

ปริญญาตรีด้านรัฐศาสตร์การเมืองการปกครอง ปริญญาโทด้านประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ปัจจุบันเป็นผู้ช่วยศาสตราจารย์ ประจำภาควิชาสังคมศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยรังสิต ผลงานวิชาการที่สำคัญ คือ *"2475 และ 1 ปีหลังการปฏิวัติ"* (2543) ผลงานบริการวิชาการแก่สังคม เป็นวิทยากรประจำรายการ *"พาเที่ยวทั่วไทย"* ปีที่ 5 ทางสถานีวิทยุศึกษา F.M.92 และ A.M.1161 กรมการศึกษานอกโรงเรียน กระทรวงศึกษาธิการ

"คำคม-ความคิด ปรีดี พนมยงค์" จัดทำขึ้นเพื่อเผยแพร่ในงานวิชาการเนื่องในวาระ 100 ปี ปรีดี พนมยงค์ ณ มหาวิทยาลัยรังสิต 16 กุมภาพันธ์ 2543 นำมาจัดพิมพ์ครั้งนี้โดยได้แก้ไขเพิ่มเติม

"ทองเปลว ชลภูมิ์ : ชีวิตและงาน" เป็นงานค้นคว้าทางวิชาการ จัดทำขึ้นเพื่อเป็นส่วนหนึ่งของหนังสือเล่มนี้โดยเฉพาะ

พีรยา มหากิตติคุณ (สกุลเดิม "คูวัฒนศิริ")

ปริญญาตรีด้านประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ปทุมวัน ปริญญาโทด้านประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปัจจุบันเป็นอาจารย์ประจำภาควิชามนุษยศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยรังสิต

"แนวคิดและบทบาททางการเมืองของทองอินทร์ ภูริพัฒน์" เป็นวิทยานิพนธ์ของการศึกษาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2533. ที่ผู้แต่งได้สรุปย่อเป็นบทความวิชาการเพื่อจัดพิมพ์ในหนังสือเล่มนี้

สุวัฒน์ชัย แสนราช

ปริญญาตรีด้านประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ วิทยาเขตมหาสารคาม ปริญญาโทด้านประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ปัจจุบันเป็น ผู้ช่วยหัวหน้าการประถมศึกษาอำเภอแกดำ สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดมหาสารคาม

"แนวคิดและบทบาททางการเมืองของนายถวิล อุดล สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จังหวัดร้อยเอ็ด พ.ศ.2480-2492" เป็นวิทยานิพนธ์ของการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2541. ที่ผู้แต่งได้สรุปย่อเป็นบทความวิชาการเพื่อจัดพิมพ์ในหนังสือเล่มนี้

ธีรวัชร ประนัดสุดจ่า

ปริญญาตรีด้านประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง ปริญญาโทด้านประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ปัจจุบันเป็น อาจารย์ 2 ระดับ 7 โรงเรียนวาปีปทุม อำเภอวาปีปทุม มหาสารคาม

"แนวคิดและบทบาททางการเมืองของนายจำลอง ดาวเรือง สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จังหวัดมหาสารคาม ในช่วงปี พ.ศ.2480-2492" เป็นวิทยานิพนธ์ของการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2542. ที่ผู้แต่งได้สรุปย่อเป็นบทความวิชาการเพื่อจัดพิมพ์ในหนังสือเล่มนี้

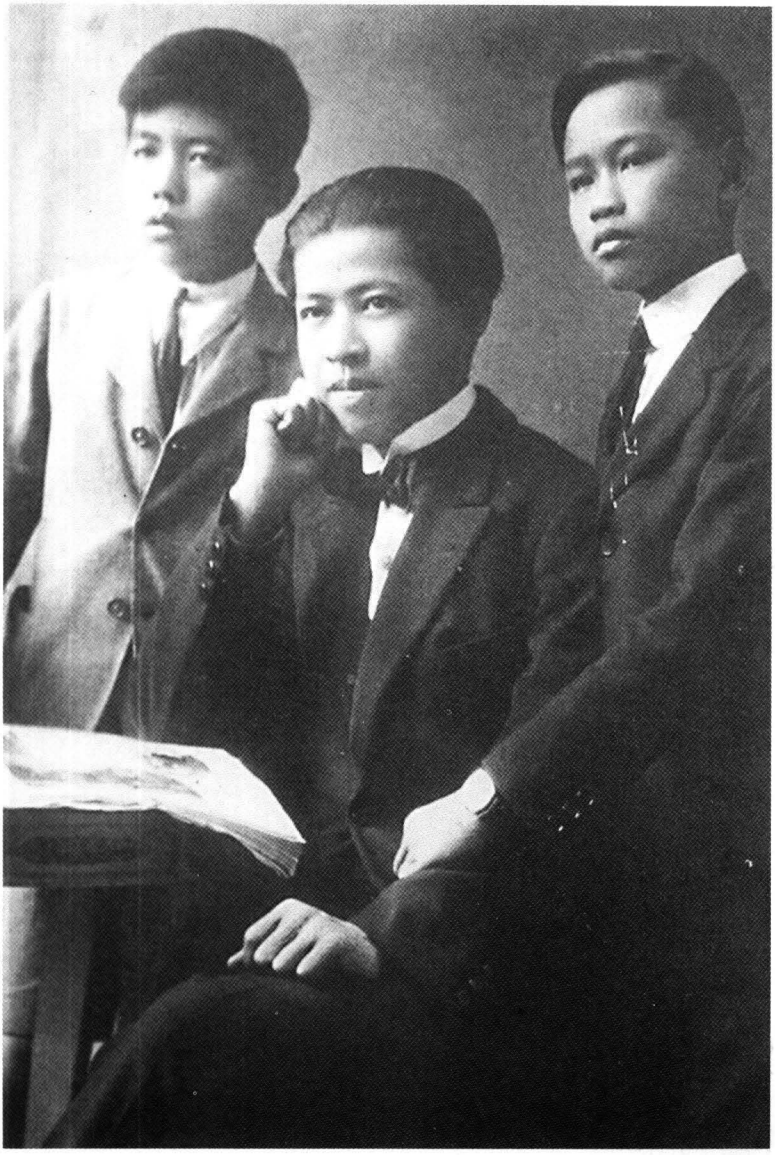
อภิสิทธิ์ กิจเจริญสิน

ปริญญาตรีด้านประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ วิทยาเขตมหาสารคาม ปริญญาโทด้านประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ปัจจุบันเป็นอาจารย์ 2 ระดับ 7 โรงเรียนเมืองวาปีปทุม อำเภอวาปีปทุม มหาสารคาม

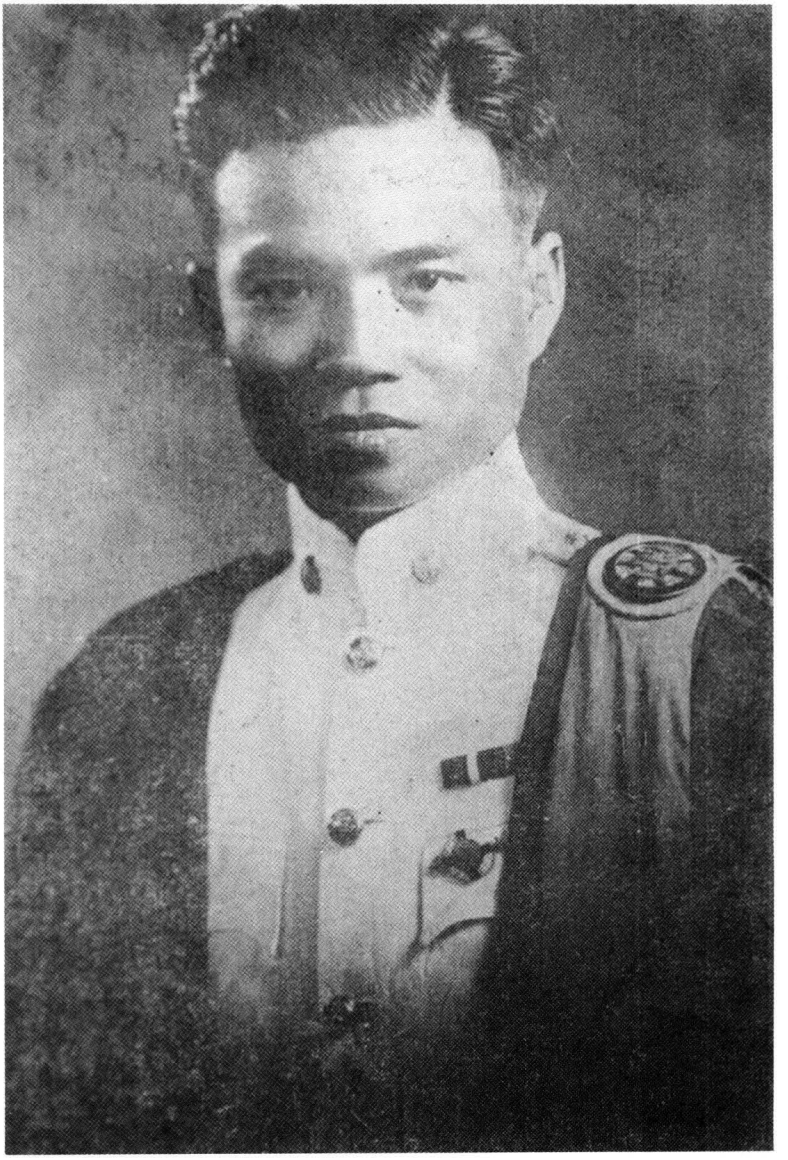
"แนวคิดและบทบาททางการเมืองของนายเตียง ศิริขันธ์ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จังหวัดสกลนคร พ.ศ.2480-2495" เป็นวิทยานิพนธ์ของการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2542. ที่ผู้แต่งได้สรุปย่อเป็นบทความวิชาการเพื่อจัดพิมพ์ในหนังสือเล่มนี้

"การตายของพวกนายทำให้เราเศร้าใจและว้าเหว่มาก
แต่เมื่อนึกถึงการตายในสภาพเดียวกัน
ของนักการเมืองและบุคคลสำคัญของประวัติศาสตร์อีกหลายคน
ก็พอจะทำให้เราคลายความขมขื่นลงไปบ้าง
ส่วนประชาชนแล้วรู้สึกว่าจะเป็นเรื่องทำลายขวัญกันอย่างรุนแรง
โดยเฉพาะประชาชนชาวอีสาน
การตายของพวกนายมิใช่เป็นการหลู่เกียรติกันอย่างเดียว
แต่เป็นการท้าทายประชาชนชาวอีสานทั้งมวลอีกด้วย
ถึงแม้พวกนายจากไปแล้วก็ตาม
เรายังคงยึดมั่นอยู่ในอุดมการณ์สละชีพอยู่อย่างเดิมไม่เปลี่ยนแปลง
แต่ชีวิตและความเป็นอยู่ของเราขณะนี้
ทั้งในด้านส่วนตัวและการเมืองตกอยู่ในสภาวะที่เลวร้ายที่สุด
มันเป็นอุปสรรคอันสำคัญยิ่ง
ที่ทำให้เราไม่สามารถปฏิบัติงานใดใดได้ดังปรารถนา
ถ้าหากว่าเรามีอิทธิพลทางการเมืองขึ้นเมื่อใด
เมื่อนั้นเราจะดำเนินงานตามอุดมคติของเราทันที"

เตียง ศิริขันธ์ บันทึกถึงการสูญเสียเพื่อนร่วมอุดมการณ์ 2492

ปรีดี พนมยงค์ (คนกลางภาพ กับเพื่อนสมัยเป็นนักเรียน) เกิด 11 พฤษภาคม 2443 อสัญกรรม 2 พฤษภาคม 2526 ขณะด้วยวัยเพียง 26 ปี ได้ร่วมกับเพื่อนรวม 7 คน ก่อตั้ง "คณะราษฎร" ที่ฝรั่งเศส โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเปลี่ยนระบอบการปกครองของประเทศสยาม ให้มีรัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุด ให้มีสภาผู้แทนราษฎร ให้ราษฎรมีสิทธิเสมอภาคและเสรีภาพเท่าเทียมกัน

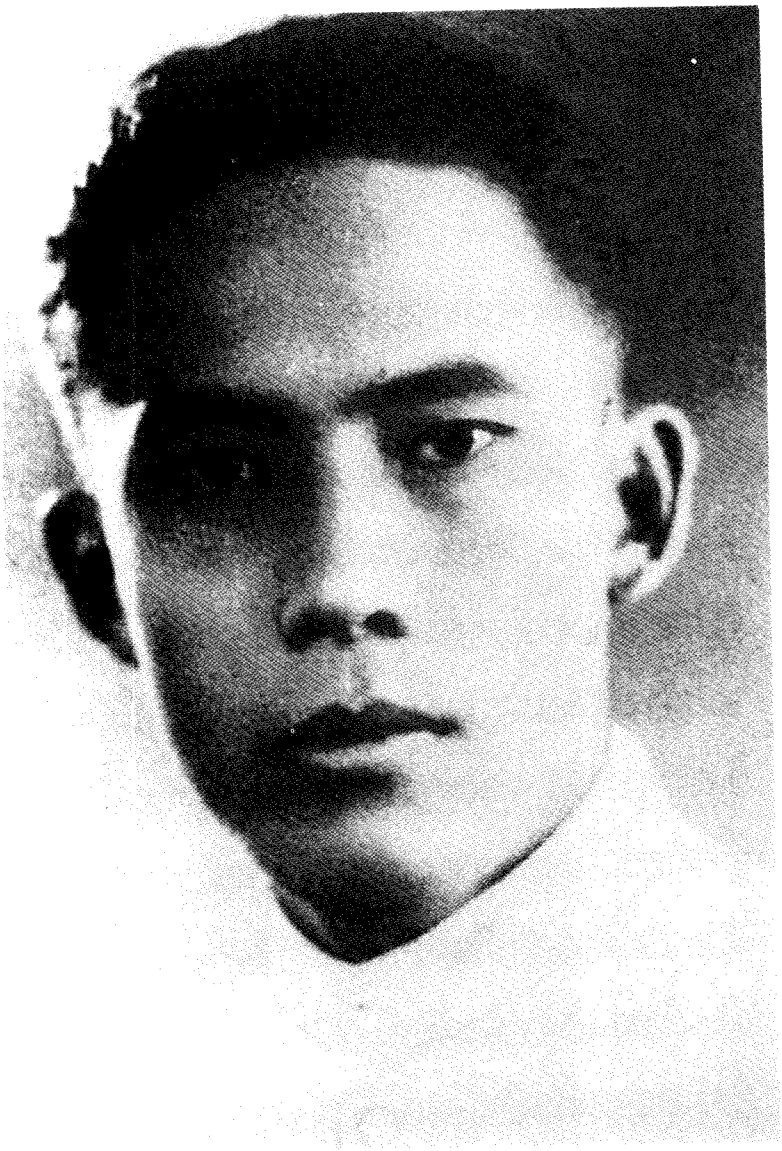
ทองอินทร์ ภูริพัฒน์ (9 มิถุนายน 2449-4 มีนาคม 2492) หนึ่งใน "สี่เสืออีสาน" เป็นคนอุบลราชธานี เคยเป็นนายอำเภอที่ "ตืนติดดิน" ก่อนที่จะได้เป็นผู้แทนฯในการเลือกตั้งครั้งแรกของประเทศปี 2476 ขณะอายุ 24 ปี เป็นผู้แทน 4 สมัย จนถึงปี 2490 เป็นรัฐมนตรีสมัยรัฐบาลหลังสงครามรวม 6 สมัย ถูก "ยิงทิ้ง" คารถตำรวจสมัยรัฐบาลคณะรัฐประหารเมื่อปี 2492 ขณะอายุ 43 ปี

ถวิล อุดล (3 พฤศจิกายน 2452-4 มีนาคม 2492) หนึ่งใน "สี่เสืออีสาน" เป็นคนร้อยเอ็ด เป็นผู้แทนฯตั้งแต่ปี 2480 ขณะอายุ 28 ปี เป็นเสรีไทยที่เดินทางไปติดต่อขอความร่วมมือจากประเทศจีน เป็นผู้แทน 2 สมัย ถูก "ยิงทิ้ง" คารถตำรวจสมัยรัฐบาลคณะรัฐประหาร เมื่อปี 2492 ขณะอายุ 40 ปี

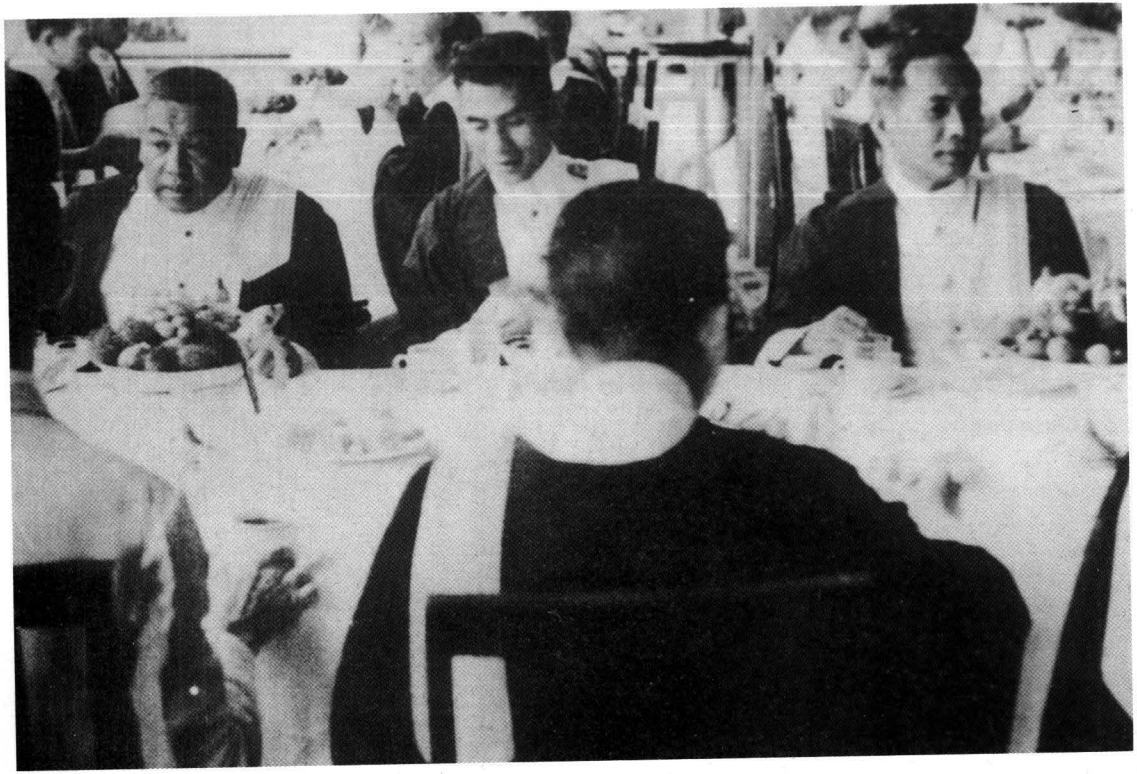
จำลอง ดาวเรือง (9 ตุลาคม 2453-4 มีนาคม 2492) หนึ่งใน "สี่เสืออีสาน" เป็นคนมหาสารคาม ครอบครัวฐานะยากจนจึงต้องต่อสู้หาเงินเลี้ยงชีพและเล่าเรียน ทั้งขับรถรับจ้างและชกมวย เป็นผู้แทนฯตั้งแต่ปี 2480 ขณะอายุ 27 ปี เป็นหัวหน้าเสรีไทยเขตจังหวัดมหาสารคาม เป็นผู้แทน 3 สมัย จาก 2480-2490 เป็นสมาชิกพฤฒสภา I สมัย ปี 2489 เป็นรัฐมนตรี 4 สมัย ถูก "ยิงทิ้ง" คารถตำรวจสมัยรัฐบาลคณะรัฐประหารเมื่อปี 2492 ขณะอายุ 39 ปี

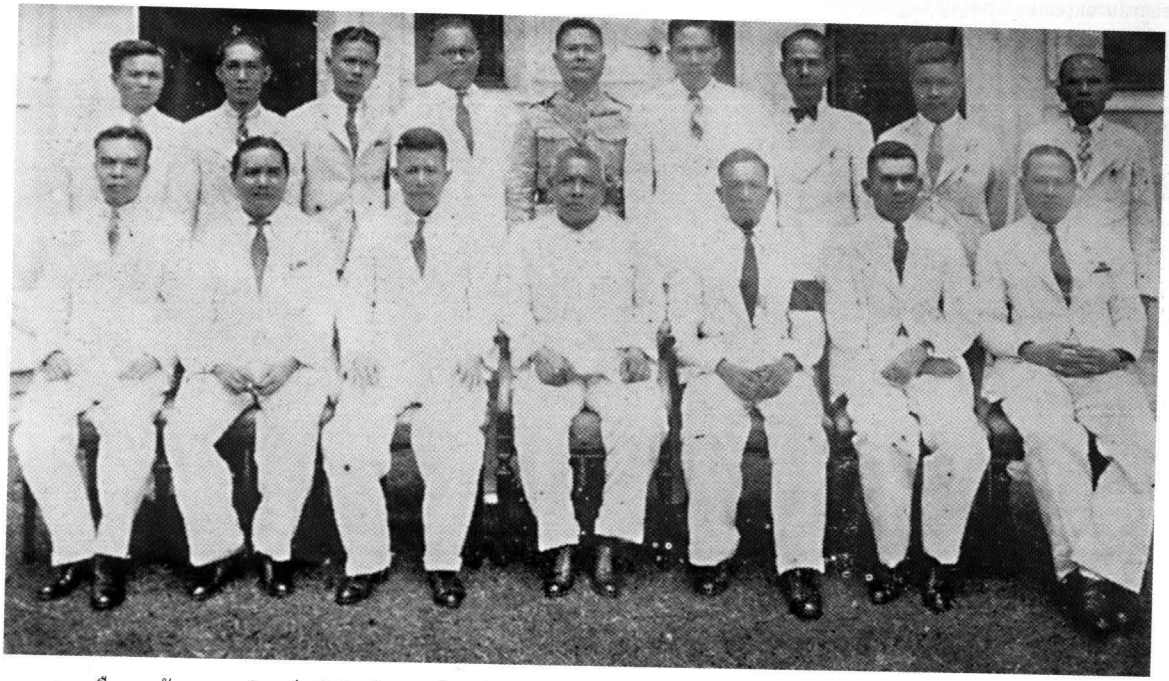
เตียง ศิริขันธ์ (5 ธันวาคม 2452-13 ธันวาคม 2495) เป็น "ขุนพลภูพาน" เป็นหนึ่งใน "สี่เสืออีสาน" เป็นคนสกลนคร เริ่มอาชีพด้วยการเป็นครู แต่ครูเตียงถูกจับยัดข้อหาคอมมิวนิสต์ที่อุดรธานีขณะอายุ 24 ปี เป็นผู้แทนฯตั้งแต่ปี 2480 ขณะอายุ 28 ปี เป็นหัวหน้าใหญ่เสรีไทยภาคอีสานและสกลนคร มีเทือกเขาภูพานเป็นศูนย์บัญชาการ เป็นผู้แทน 5 สมัย จาก 2480-2495 เป็นรัฐมนตรี 3 สมัย ถูกคำสั่ง "ฆ่ารัดคอ" และเผาศพทิ้งในสมัยรัฐบาลคณะรัฐประหารเมื่อปี 2495 ขณะอายุ 43 ปี

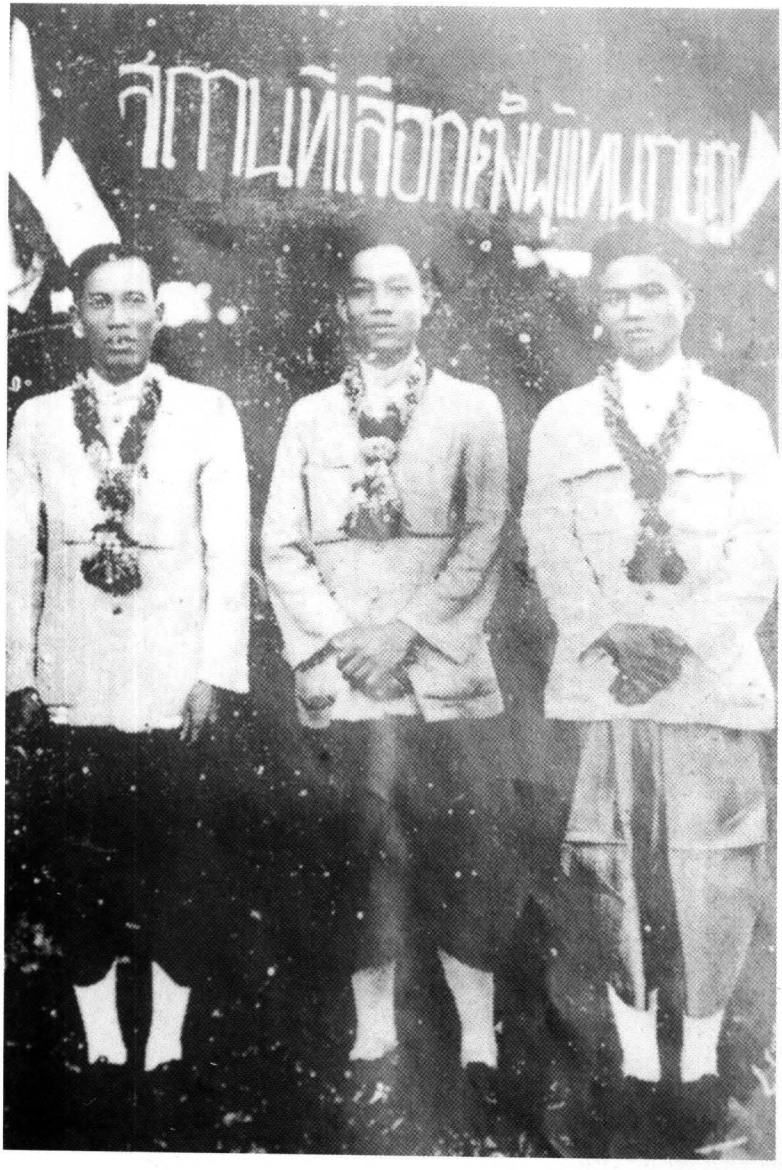
ทองเปลว ชลภูมิ์ (6 กุมภาพันธ์ 2455-4 มีนาคม 2492) เป็นคนสมุทรสาคร แต่เรียนหนังสือที่อ่างทอง อยุธยา และกรุงเทพฯ และเป็นผู้แทนฯปราจีนบุรีปี 2489-2490 เป็นสมาชิกคณะราษฎรทำปฏิวัติ 2475 ขณะอายุ 19 ปี เป็นเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร (2484-2486) ขณะอายุ 29 ปี เป็นดอกเตอร์กฎหมายจากฝรั่งเศส สอนวิชาเศรษฐศาสตร์ที่มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง เป็นรัฐมนตรี 1 สมัย ถูก "ยิงทิ้ง" คารถตำรวจสมัยรัฐบาลคณะรัฐประหารเมื่อปี 2492 ขณะอายุ 37 ปี

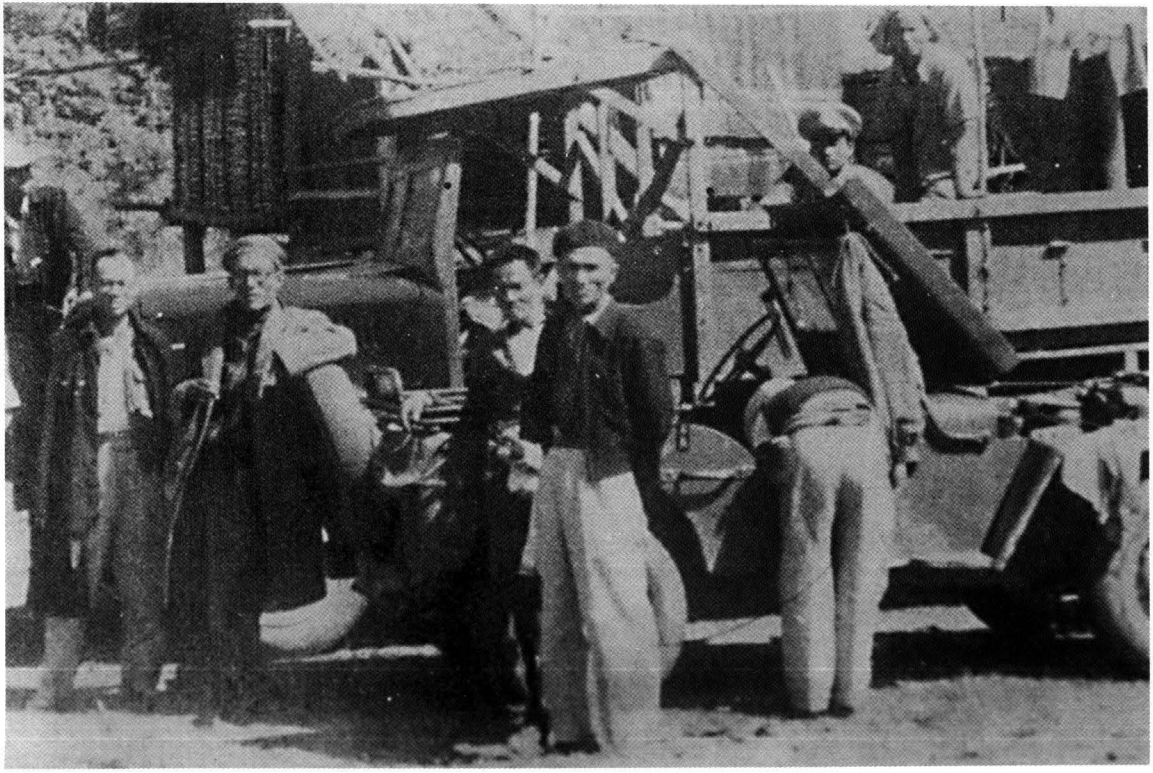
บุคคลสำคัญทางการเมืองสมัยรัฐบาลคณะราษฎร จากซ้าย พระยาพหลพลพยุหเสนา (พจน์ พหลโยธิน) นายกรัฐมนตรี (2476-2481) หลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ (พล.ร.ต.ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ นายกรัฐมนตรี ปี 2489-2490) และ หลวงพิบูลสงคราม (จอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี ปี 2481-2487, 2491-2500) ในงานเลี้ยงเป็นที่ระลึกในการที่ทั้ง 3 ท่านได้รับแต่งตั้งเป็นศาสตราจารย์พิเศษของมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง บุคคลสวมชุดครุยนั่งหันหลังคือ หลวงประดิษฐ์มนูธรรม (ปรีดี พนมยงค์ นายกรัฐมนตรี ปี 2489) ผู้ประศาสน์การมหาวิทยาลัย

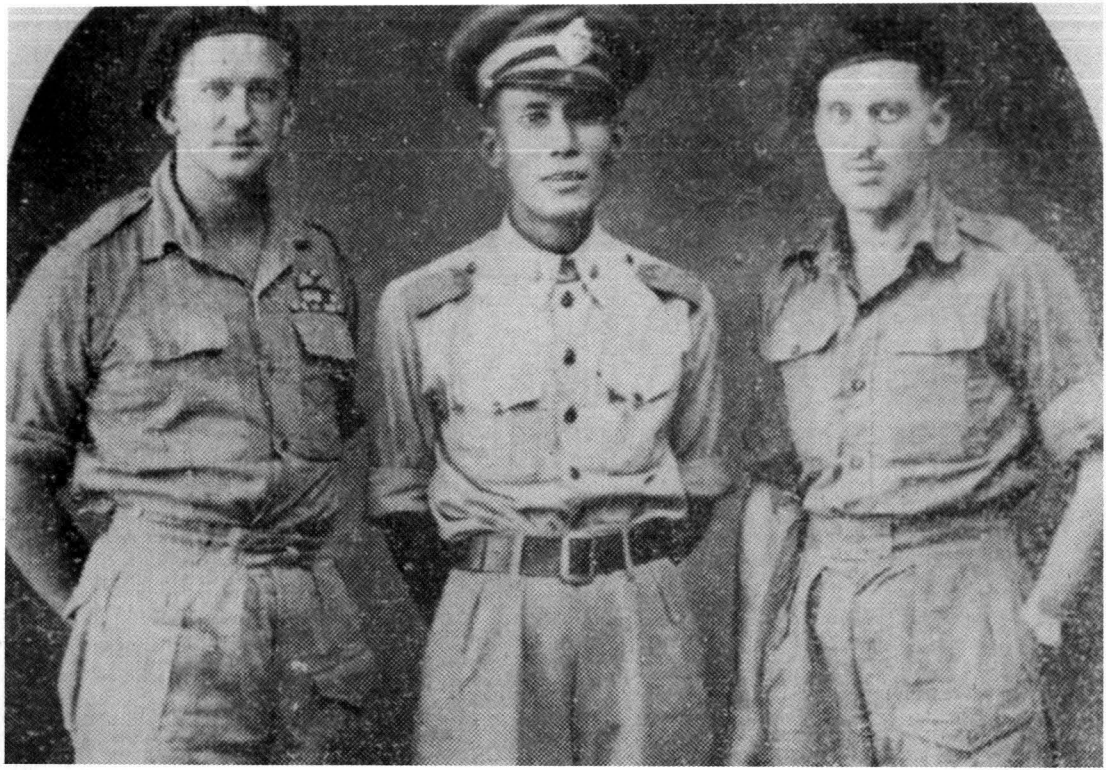
(แถวยืนจากซ้าย) ทองอินทร์ ภูริพัฒน์ ถัดมาคือ เตียง ศิริขันธ์ ถ่ายภาพร่วมกับคณะกรรมการพิจารณาร่างรัฐธรรมนูญ 2489
แถวนั่งจากซ้าย คือ เจ้าพระยาศรีธรรมาธิเบศ พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวรรณไวทยากร นายปรีดี พนมยงค์
พระยาพหลพลพยุหเสนา และคนที่ 6 คือ พล.ร.ต.ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์

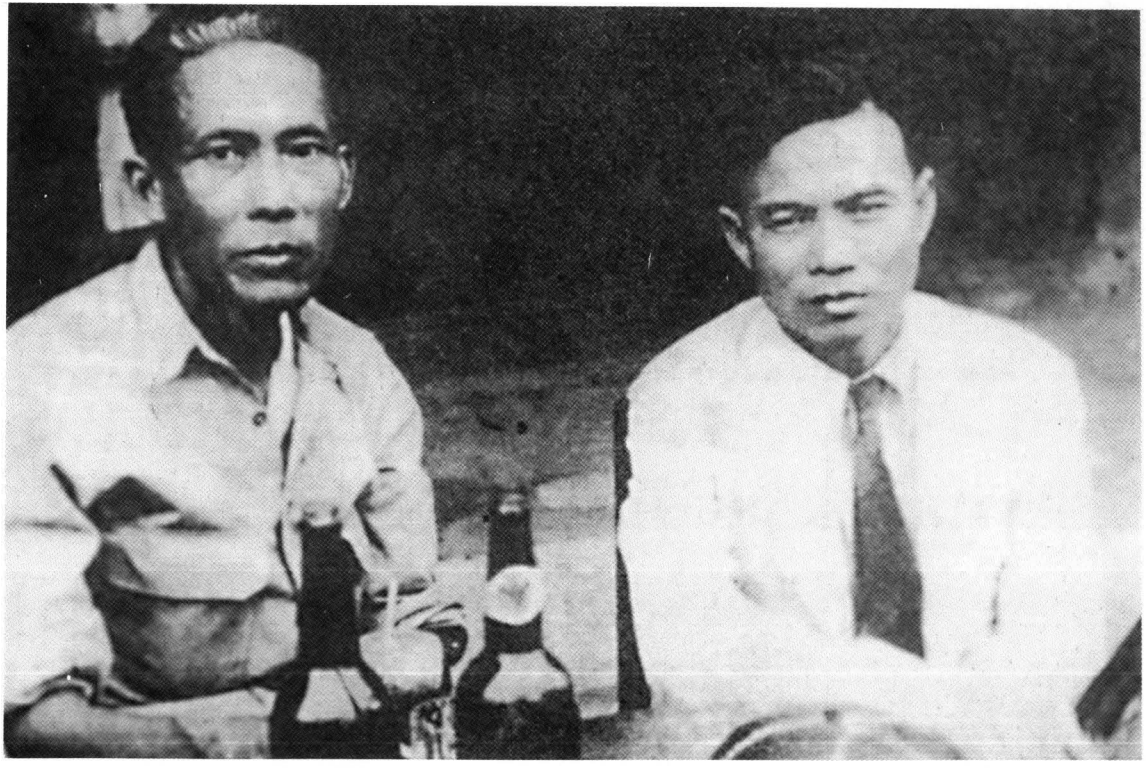
ผู้แทนชุดแรกของอุบลราชธานี ปี 2476 คนขวาสุดคือ นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์
ถ่ายภาพร่วมกับอีก 2 ผู้แทนอุบลฯคือ นายเลียง ไชยกาล และนายเนย สุจิมา

เตียง ศิริขันธ์ กับพลพรรคในค่ายเสรีไทยภูพาน สมัยสงครามโลกครั้งที่ 2

เดียง ศิริขันธ์ (คนกลาง) หัวหน้าเสรีไทยสายอีสาน ถ่ายภาพร่วมกับนายทหารอังกฤษ สไมเล่ย์ (ซ้าย) กันเนอร์ (ขวา)

ทองอินทร์ ภูริพัฒน์ (ขวา) มาเยือนถิ่น เตียง ศิริขันธ์ ที่ร้านกาแฟกลางเมืองสกลนคร (ภาพประมาณปี 2481-2484)

ขบวนสวนสนามของพลพรรคเสรีไทยประมาณ 8,000 คน บนถนนราชดำเนินเมื่อ 25 กันยายน 2488
โดยมีนายปรีดี พนมยงค์ หัวหน้าขบวนการเสรีไทย และผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ เป็นประธาน

พล.ร.ต.ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ นายกรัฐมนตรี (23 สิงหาคม 2489-9 พฤศจิกายน 2490) กับการแถลงนโยบายในที่ประชุมสภาผู้แทนราษฎร

ผู้แทนฯเตียง ศิริขันธ์ กับภรรยาคู่ทุกข์คู่ยาก นิวาศน์ ในงานมงคลสมรสเมื่อปี 2482

ชุดดำจากซ้าย บังอร ภูริพัฒน์, นิ่มนวล ชลภูมิ์, ทองดำ ดาวเรือง และบุญทัน อุดล ภรรยาของอดีต 4 ส.ส. รัฐมนตรี
ที่ถูกฆาตกรรม ณ หลัก กม. 14-15 ถนนพหลโยธิน เมื่อวันที่ 4 มีนาคม 2492 ตั้งศพสวดบำเพ็ญกุศลที่วัดมกุฎกษัตริย์ พระนคร

ปรีดี พนมยงค์

1. ชีวประวัติ

คณะอนุกรรมการฝ่ายนิทรรศการ
คณะกรรมการจัดงานฉลอง 100 ปี
รัฐบุรุษอาวุโส ฯพณฯ ปรีดี พนมยงค์

1.1 ปรีดี พนมยงค์ : นักปฏิวัติ/นักชาตินิยม

ปรีดี พนมยงค์ (2443-2526/1900-1983) เกิดและเติบโตขึ้นในช่วงต้นศตวรรษที่ 20 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ประเทศมหาอำนาจใหม่ *เยอรมนี อิตาลี สหรัฐอเมริกา* และ *ญี่ปุ่น* กับ มหาอำนาจเก่า *อังกฤษ ฝรั่งเศส* และ *รัสเซีย* กำลังแผ่ขยายอำนาจคุกคามแทบทุกมุมโลก โดยอาศัยพลังความก้าวหน้าทางวิทยาการที่เหนือกว่า รุกรานประเทศที่ล้าหลังในแถบ*อัฟริกา ลาตินอเมริกา* และ *เอเชีย*

ขณะเดียวกัน ต้นศตวรรษที่ 20 ก็ถือว่าเป็นยุคแห่งความรุ่งโรจน์ของ *ขบวนการปฏิวัติ* และ *ขบวนการชาตินิยม* ซึ่งเติบโตขึ้นในแทบทุกที่ที่มีการคุกคามของมหาอำนาจ ในภาคพื้นเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ผู้นำขบวนการชาตินิยมคนสำคัญหลายคนถือกำเนิดขึ้น นำการเคลื่อนไหวเพื่อปลดปล่อยประเทศของตนให้เป็นอิสระจากเจ้าอาณานิคมตะวันตก เช่น *ซูการ์โน* (2444-2513 1901-1970) แห่งอินโดนีเซีย, *อองซาน* (2458-2490/1915-1947) แห่งพม่า และ *โฮจิมินห์* (2433-2510/1890-1967) แห่งเวียดนาม ถึงแม้ว่าผู้นำเหล่านี้จะมีความแตกต่างกันทางด้านอุดมการณ์ทางการเมือง แต่สิ่งที่พวกเขามีเหมือนกันก็คือ ในวัยหนุ่มพวกเขาเติบโตด้วยภูมิปัญญาแบบตะวันตก และ เต็มเปี่ยมด้วยจิตสำนึกรักชาติ

ซูการ์โน

เมื่อซูการ์โนอายุ 10 ปี (2454/1911) เขามีส่วนร่วมกับสมาคมชาตินิยม Sarekat Islam ได้เข้าเป็นนักศึกษาด้านวิศวกรรมเมื่ออายุ 19 ปี (2463/1920) เริ่มก่อตั้ง*พรรคชาตินิยมอินโดนีเซีย* หรือ Indonesia Nationalist Party : PNI เมื่ออายุ 25 ปี (2468/1925) ซึ่งพรรคดังกล่าวมีบทบาทอย่างมากในการนำการเคลื่อนไหวต่อสู้เพื่อ*เอกราช* ซึ่งประสบผลสำเร็จในปี 2492/1949 และ ซูการ์โนได้เป็นประธานาธิบดีคนแรกของอินโดนีเซียด้วยวัยเพียง 38 ปี

อองซาน

เมื่ออองซานอายุ 15-20 ปี (2473-2478/1930-1935) ก่อตั้งกลุ่มการเมืองต่อต้านรัฐบาลอาณานิคมอังกฤษ เขาจบปริญาตรีด้านอักษรศาสตร์และนิติศาสตร์ในปี 2481/1938 ขณะอายุ 23 ปี แต่ปริญญาบัตรดังกล่าวภายหลังเขาส่งคืนรัฐบาลอังกฤษโดยกล่าวว่าเป็น*"ปริญญาจักรวรรดินิยมอันไม่พึงปรารถนา"* อายุ 25 ปี (2483/1940) เขาเดินทางไปรับการฝึกทหารที่ไหหลำกับกองทัพญี่ปุ่น หลังจากกลับคืนสู่พม่าในปีถัดมา อองซานกับพวกเริ่มก่อตั้ง *กองทัพปลดแอกแห่งชาติ* โดยมีเขาเป็นผู้บัญชาการในขณะที่มีอายุเพียง 26 ปี (2484/1941) หลังจากกองกำลังติดอาวุธชาวพื้นเมืองถูกก่อตั้งขึ้น อองซานก็ใช้ชีวิตเป็นนายทหารมาโดยตลอด เนื่องจากปัญหาความขัดแย้งภายในขบวนการต่อสู้เพื่อเอกราช อองซานถูกลอบสังหารเสียชีวิตในปี 2490/1947 ขณะที่มีอายุ 32 ปี อย่างไรก็ตามจากความเสียสละของเขา ยังผลให้ชาวพม่าในปัจจุบันต่างขนานนามเขาว่า *"บิดาแห่งเอกราช"*

โฮจิมินห์

เขาเกิดในครอบครัวนักชาตินิยมทั้งพ่อ พี่สาว และ พี่ชาย ขณะที่อายุ 22 ปี (2455/1912) โฮจิมินห์ออกเดินทางไปยุโรป ที่นั่นระหว่างปี 2455-2467/1912-1924 นอกจากทำงานหาเลี้ยงชีพแล้ว เขาใช้ชีวิตอยู่กับหนังสือ, การถกเถียงด้านทฤษฎีทางสังคมการเมือง, เข้าร่วมขบวนการสังคมนิยม และ ขบวนการคอมมิวนิสต์

อายุ 35 ปี (2468/1925) เขาเริ่มก่อตั้ง *สมาคมปฏิวัติเวียดนาม* หรือที่รู้จักในนาม Thanh Nien ต่อมาในปี 2472/1929 เขากับพรรคพวกใน Thanh Nien ได้ก่อตั้ง *พรรคคอมมิวนิสต์แห่งอินโดจีน* แต่ภายหลังเปลี่ยนชื่อเป็น พรรคคอมมิวนิสต์แห่งเวียดนาม ต่อมาปี 2484/1941 ขณะอายุ 51 ปี โฮจิมินห์ก่อตั้ง*สันนิบาตเพื่อเอกราชของชาวเวียดนาม* หรือ *เวียดมินห์* (Viet Minh) ขึ้น ทำสงครามกองโจรกับกองทัพญี่ปุ่นในช่วงสงครามมหาเอเชียบูรพา และทำสงครามเอกราชกับฝรั่งเศสระหว่าง 2489-2497/1946-1954 จนได้รับชัยชนะ โฮจิมินห์เสียชีวิตในปี 2510/1967 ขณะที่มีอายุ 77 ปี ก่อนที่เวียดนามจะสามารถรวมประเทศและขับไล่กองทัพสหรัฐออกจากประเทศได้เป็นผลสำเร็จในปี 2518/1975

1.2 ปรีดี พนมยงค์ : คณะราษฎรและการปฏิวัติ 2475/1932

ในวัยเด็ก ปรีดี พนมยงค์ได้ยินว่า ประเทศอังกฤษมีสภาผู้แทนราษฎร ที่ผู้ใดมีความเดือดร้อนก็แจ้งผ่านผู้แทนของตนให้ไปร้องขอต่อรัฐบาลได้, ต่อมาเขาได้เรียนประวัติศาสตร์โลก, ระบบการเมืองในประเทศต่าง ๆ, รับรู้เหตุการณ์*การปฏิวัติจีน* (2454/1911), เหตุการณ์*กบฏ ร.ศ.130* (2455/1912) ที่เรียกร้องให้สยามมีรัฐสภาและให้ราษฎรมีเสียงทางการเมือง เรื่องราวเหตุการณ์เหล่านี้ มีผลอย่างมากต่อความคิดเปลี่ยนแปลงการปกครองของปรีดีในช่วงแรกเริ่ม (ปรีดี พนมยงค์, *"ประสบการณ์ และความคิดเห็นบางประการของรัฐบุรุษอาวุโส"*)

ในวัยหนุ่ม ปรีดี พนมยงค์เป็นนักเรียนโรงเรียนกฎหมาย (2460-1/1917-8) ต่อมามีโอกาสใช้ชีวิตเป็นนักศึกษากฎหมายในฝรั่งเศสนานถึง 7 ปี (2463-70/1920-27) ขณะนั้น ยุโรปหลังสงครามโลกครั้งที่ 1 เริ่มก้าวเข้าสู่ยุคใหม่ ทั้งด้านศิลปะและวิทยาการของศตวรรษที่ 20 ในทางการเมือง *รัสเซีย* เกิดการปฏิวัติโค่นล้มระบบซาร์ (2460/1917), *เยอรมนี* กลายเป็นประเทศสาธารณรัฐ (2461/1918) พร้อม ๆ กับการเติบโตขึ้นของอุดมการณ์*ชาตินิยม, สังคมนิยม, เสรีนิยม* และ *คอมมิวนิสต์*

กล่าวได้ว่า ชีวิตในต่างประเทศ ปรีดีเข้าไปอยู่ท่ามกลางการปะทะสังสรรค์

ทางความคิดใหม่ๆ บรรยากาศในยุโรปที่ไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อนเลยในสยาม มีผลอย่างมากต่อความคิดเปลี่ยนแปลงการปกครองของปรีดีในวัยหนุ่ม ณ ที่นั่น ปรีดีกับมิตรสหายได้ก่อตั้งสมาคม *สามัคยานุเคราะห์สมาคม* ขึ้นในปี 2467/1924 ปรีดีพยายามดำเนินกิจกรรมปลุกจิตสำนึกทางการเมืองของสมาชิกในสมาคมฯ และพยายามแปลงสมาคมฯจากที่เคยเป็นเพียงที่พบปะสังสรรค์กันธรรมดา ให้เป็นองค์กรตัวแทนรักษาผลประโยชน์ของนักเรียนไทย ต่อมาปรีดีกับมิตรสหายได้เริ่มก่อตั้ง ***คณะราษฎร*** ขึ้นในปี 2469/1927 ซึ่งในอีก 7 ปีต่อมาคณะราษฎรก็สามารถนำการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครองสยามเป็นผลสำเร็จในปี 2475/1932 โดยมีเป้าหมายเพื่อ ***"เปลี่ยนการปกครองของกษัตริย์เหนือกฎหมายมาเป็นการปกครองที่มีกษัตริย์อยู่ภายใต้กฎหมาย และดำเนินเพื่อให้สยามบรรลุหลัก 6 ประการ"***

(ปรีดี พนมยงค์, *"บางเรื่องเกี่ยวกับการก่อตั้งคณะราษฎร และระบบประชาธิปไตย"*)

ปรีดี พนมยงค์ กล่าวถึงความตั้งใจของเขาในระหว่างที่เป็นนักเรียนกฎหมายว่า

> *"...ขณะเดียวกันข้าพเจ้าก็สังเกตความเป็นไปของราชสำนัก รวมทั้งการบริหารงานภายใต้ระบอบการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ และตั้งความปรารถนาไว้ว่า จักต้องก่อตั้งระบอบประชาธิปไตยขึ้นในประเทศของข้าพเจ้าให้ได้ แม้ในตอนนั้น ข้าพเจ้ายังไม่ทราบว่าจะทำได้อย่างไร"*
>
> (ปรีดี พนมยงค์, *"ชีวิตผันผวนของข้าพเจ้าและ21ปีที่ลี้ภัยในสาธารณรัฐราษฎรจีน"*)

ปรีดี พนมยงค์ ได้กล่าวถึงยุโรปในทัศนะเขาว่า

> *"ราษฎรของประเทศในยุโรปอื่นๆ ก็ได้ต่อสู้เพื่อจำกัดอำนาจกษัตริย์ของตน และเพื่อราษฎรได้สิทธิต่างๆ อย่างอังกฤษ โปรดสังเกตว่าในปี พ.ศ.2424 (1881) อันเป็นปีที่ 100 นับตั้งแต่สถาปนา*

พระราชวงศ์จักรีนั้น ประเทศยุโรปจำนวนมากได้ปกครองโดยระบบกษัตริย์อยู่ภายใต้ธรรมนูญการปกครองแผ่นดิน และราษฎรได้มีสิทธิหลายประการดังได้กล่าวแล้วนั้น จึงทำให้ประเทศในยุโรปมีความเจริญก้าวหน้ายิ่งกว่าประเทศที่ปกครองตามระบบสมบูรณาฯ"

(ปรีดี พนมยงค์ สัมภาษณ์วิทยุ BBC, 24 มิถุนายน 2525/1982)

1.3 ปรีดี พนมยงค์ : การดำเนินการเพื่อให้สยามบรรลุหลัก 6 ประการ

- ปรีดีได้รับมอบหมายจากคณะราษฎรให้เป็นผู้ร่าง ***ธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามฉบับ 27 มิถุนายน 2475/1932*** ในธรรมนูญการปกครองฉบับนี้ ปรีดีได้เปลี่ยนแปลงโครงสร้างอำนาจในระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ จากแต่เดิมอำนาจการปกครองสูงสุดของประเทศเป็นพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์มาเป็น ***"อำนาจสูงสุดของประเทศนั้นเป็นของราษฎรทั้งหลาย"***

- ขณะที่มีการร่าง ***รัฐธรรมนูญฉบับ 10 ธันวาคม*** 2475/1932 ปรีดีเสนอให้บัญญัติ *มาตรา 12* ขึ้นเพื่อแสดงให้ชัดว่า ***ฐานันดรศักดิ์ใด ๆ ไม่ทำให้เกิดเอกสิทธิ์พิเศษ ดังที่เคยเป็นมาในอดีต***

- 12 มีนาคม 2476/1933 เสนอ***ร่างเค้าโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติ*** เพื่อให้ราษฎรทุกคนมีงานทำ ไม่ปล่อยให้ราษฎรอดอยาก

- 27 มิถุนายน 2477/1934 สถาปนา ***มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง*** เพื่อให้การศึกษาขั้นสูงอย่างเต็มที่แก่ราษฎร โดยไม่จำกัดเพศ, และจำนวน

- 2477-2480/1934-1937 จัดตั้งเทศบาลทั่วราชอาณาจักรสยามตาม ***พระราชบัญญัติเทศบาล*** เพื่อให้การปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นรากฐานในการพัฒนาประชาธิปไตย

- 2477-2483/1934-1940 ดำเนินการเจรจา***ยกเลิกสิทธิสภาพนอกอาณาเขต*** สำเร็จครบทุกประเทศ

- 7 มีนาคม 2481/1938 เสนอร่าง***พระราชบัญญัติปรับปรุงภาษีเพื่อให้***

ความเป็นธรรมแก่ราษฎร ภาษีใด ๆ ที่เสียอยู่โดยไม่เป็นธรรมได้ยกเลิกไป อาทิเช่น *เงินรัชชูปการ*(เป็นการเก็บภาษีรายหัวกับไพร่ในระบบศักดินาโบราณที่ตกทอดมาจากอดีตสมัยอยุธยาและรัตนโกสินทร์ ซึ่งเก็บเอากับคนมีเงินและคนจน ในอัตราเท่ากัน), *ภาษีสมพัตสร* และ*อากรค่านา* ในอดีต ผู้ที่ได้รับความเดือดร้อนจากภาษีเหล่านี้เป็นราษฎรสามัญ ที่ส่วนใหญ่เป็นผู้ยากจน

- 2484-2488/1941-1945 ระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 ก่อตั้ง ***"ขบวนการเสรีไทย" ขบวนการต่อต้านญี่ปุ่นเพื่อเอกราชสมบูรณ์ของชาติ***

1.4 ปรีดี พนมยงค์ : ขบวนการต่อต้านญี่ปุ่น-"เสรีไทย"

ในขณะที่เอกราชอธิปไตยของชาติกำลังถูกคุกคามด้วย*สงครามมหาเอเชียบูรพา* ปรีดี พนมยงค์กับมิตรสหาย เริ่มก่อตั้ง*ขบวนการต่อต้านญี่ปุ่น* โดยมีความเห็นว่าการดำเนินการของรัฐบาลในขณะนั้นเป็นการกระทำที่ทำให้ชาติต้องสูญเสียเอกราชไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง กล่าวคือ

> *"หากญี่ปุ่นชนะสงคราม ไทยก็คงต้องอยู่ภายใต้อำนาจของญี่ปุ่น หรือถ้าหากฝ่ายพันธมิตรชนะสงคราม ไทยก็อาจมีฐานะดีกว่าอาณานิคมเพียงเล็กน้อยเท่านั้นหรือไม่เช่นนั้นก็คงถูกพันธมิตรลงโทษอย่างหนัก"*
>
> (ดิเรก ชัยนาม : สมาชิกขบวนการต่อต้านญี่ปุ่น
> กล่าวใน *"ไทยกับสงครามโลกครั้งที่ 2"*)

ปรีดี พนมยงค์ ได้รับเลือกให้เป็นหัวหน้าขบวนการต่อต้านญี่ปุ่นในประเทศ ซึ่งต่อมาเมื่อขบวนการต่อต้านญี่ปุ่นทั้งภายในและภายนอกประเทศได้ติดต่อประสานงานกันอย่างเป็นระบบดีแล้ว ในปลายปี 2487/1944 ปรีดีก็ได้รับการยอมรับจากฝ่ายพันธมิตร ให้เป็นหัวหน้าขบวนการ ***"เสรีไทย"*** ภายใต้รหัสว่า ***"รู้ธ"*** หรือ ***"Ruth"*** ซึ่งย่อมาจาก ***"Truth"*** มีความหมายว่า ***"สัจจะ"***

ปรีดี พนมยงค์ กล่าวถึงการก่อตั้งองค์การต่อต้านญี่ปุ่นในประเทศว่า

> *"เพื่อนที่ร่วมประชุมหารือในขณะนั้นเห็นว่าราษฎรไม่อาจหวังพึ่งรัฐบาลว่าจะรักษาเอกราชและอธิปไตยของชาติไทยให้สมบูรณ์อยู่ได้ คือจะต้องยอมทำตามข้อเรียกร้องของญี่ปุ่นมากขึ้น จนกระทั่งนำประเทศชาติเข้าผูกพันกับญี่ปุ่นอย่างเต็มตัว เมื่อปรึกษาหารือกันพอสมควรแล้ว ผู้ที่มาประชุมในวันนั้นได้ตกลงพลีชีพเพื่อชาติ เพื่อกอบกู้เอกราชของชาติไทย เพื่อการนั้นจึงตกลงจัดตั้ง องค์การต่อต้านญี่ปุ่น ประกอบด้วยคนไทยที่รักชาติทุกชนชั้นวรรณะ"*
>
> (ปรีดี พนมยงค์, *"การก่อตั้งขบวนการต่อต้านญี่ปุ่นและเสรีไทย"*)

ในความคิดของปรีดี พนมยงค์ การก่อตั้งขบวนการต่อต้านญี่ปุ่น ปรีดีทำไปด้วย ***"ความรักชาติ"*** ในความคิดของปรีดี *"ความรักชาติ เป็นสิ่งแยกไม่ออกจากอุดมคติของประชาธิปไตย และ มนุษยธรรมความเมตากรุณา* (Humanity)" ซึ่งอุดมคตินี้ ทำให้ความรักชาติของปรีดีแตกต่างไปจาก ความรักชาติในความคิดชาตินิยมของ ฮิตเล่อร์, มุสโสลินี และ ผู้นำลัทธิชาตินิยมของญี่ปุ่น ที่สร้างเกียรติภูมิยิ่งใหญ่ของชาติตนด้วยการทำสงครามรุกรานชาติอื่น โดยไม่คำนึงถึงอุดมคติประชาธิปไตยและมนุษยธรรมความเมตากรุณา ปรีดีพูดถึงหัวใจสำคัญนี้กับ *จำกัด พลางกูร* (สมาชิกขบวนการต่อต้านญี่ปุ่นในประเทศ) ขณะที่ส่งจำกัดเดินทางไปติดต่อกับฝ่ายสัมพันธมิตรที่ประเทศจีนว่า

> *"เพื่อชาติ เพื่อ Humanity นะคุณ...เคราะห์ร้ายที่สุดก็ได้ชื่อว่าสละชีวิตเพื่อชาติไป"*
>
> (บันทึกของจำกัด พลางกูร ประจำวันที่ 27 กุมภาพันธ์ 2486/1943)

ต่อมา ปรีดีก็ได้ย้ำถึงอุดมคตินี้อีกครั้งในคราวที่เป็นพยานในคดีอาชญากร

สงคราม พ.ศ.2489/1946 ว่า

"ข้าพเจ้าและเพื่อนฝูงที่สนิทสนมเป็นอันมากต่างมีความเห็นร่วมกันที่จะถืออุดมคติในทางประชาธิปไตยนี้เป็นรากเง้าแห่งอุดมคติในทางความรู้สึกเมื่อเรามีความรู้สึกอย่างเดียวกันเช่นนี้และเห็นว่าสงครามนั้นถึงแม้ฝ่ายใดจะทำขึ้นโดยเป็นศัตรูต่อประชาธิปไตยแล้ว เราจะต่อสู้เพื่ออุดมคติของเรา และอีกประการหนึ่ง การที่ได้เกิดสงครามขึ้น...ก็รู้สึกว่าเป็นสิ่งที่ทำให้ชาติเราต้องเดือดร้อน และหากเราไม่กระทำอย่างใดอย่างหนึ่งเสียแล้ว ผลแห่งการสงครามจะทำให้ประเทศเรากลายเป็นประเทศที่แพ้สงคราม...เราจึงพยายามทุกวิถีทางเพื่อที่จะช่วยสหประชาชาติ อันจะเป็นผลทำให้ประเทศของเรารอดพ้นจากสภาพการแพ้สงคราม"

(คำให้การของปรีดี พนมยงค์ ในฐานะพยาน พ.ท.พระสารสาสน์พลขันธ์ จำเลยคดีอาชญากรสงคราม, 2489/1946)

1.5 ปรีดี พนมยงค์ : เหตุการณ์สวรรคต 9 มิถุนายน 2489/1946

ความผิดพลาดทางประวัติศาสตร์ในกรณีสวรรคตก็คือ *"เป็นเหตุการณ์ที่ไม่สามารถสร้างความกระจ่างให้สัจจะปรากฏได้"* ปรีดี พนมยงค์ ทั้งๆ ที่เป็นผู้บริสุทธิ์กลับถูกศัตรูทางการเมืองฉวยโอกาสกล่าวหาว่าอยู่เบื้องหลังการสวรรคตของพระเจ้าอยู่หัว โดย *คณะรัฐประหาร 8 พฤศจิกายน 2490/1947* อันประกอบไปด้วย กลุ่มทหารที่นำโดย *พล.ท.ผิน ชุณหะวัณ, พ.อ.เผ่า ศรียานนท์, พ.อ.สฤษดิ์ ธนะรัชต์, พ.ท.ประภาส จารุเสถียร, พ.ท.ถนอม กิตติขจร, พ.ต.ประมาณ อดิเรกสาร, ร.อ.ชาติชาย ชุณหะวัณ, น.อ.กาจ เก่งระดมยิง, พ.ท.ก้าน จำนงภูมิเวท* ฯลฯ ซึ่งมีผู้สนับสนุนฝ่ายพลเรือนนำโดย พรรคประชาธิปัตย์ มีแกนนำคือ *ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช, ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช, นายควง อภัยวงศ์* ฯลฯ ซึ่งกลุ่มดังกล่าวได้ร่วมกันดำเนินการจับกุม เฉลียว

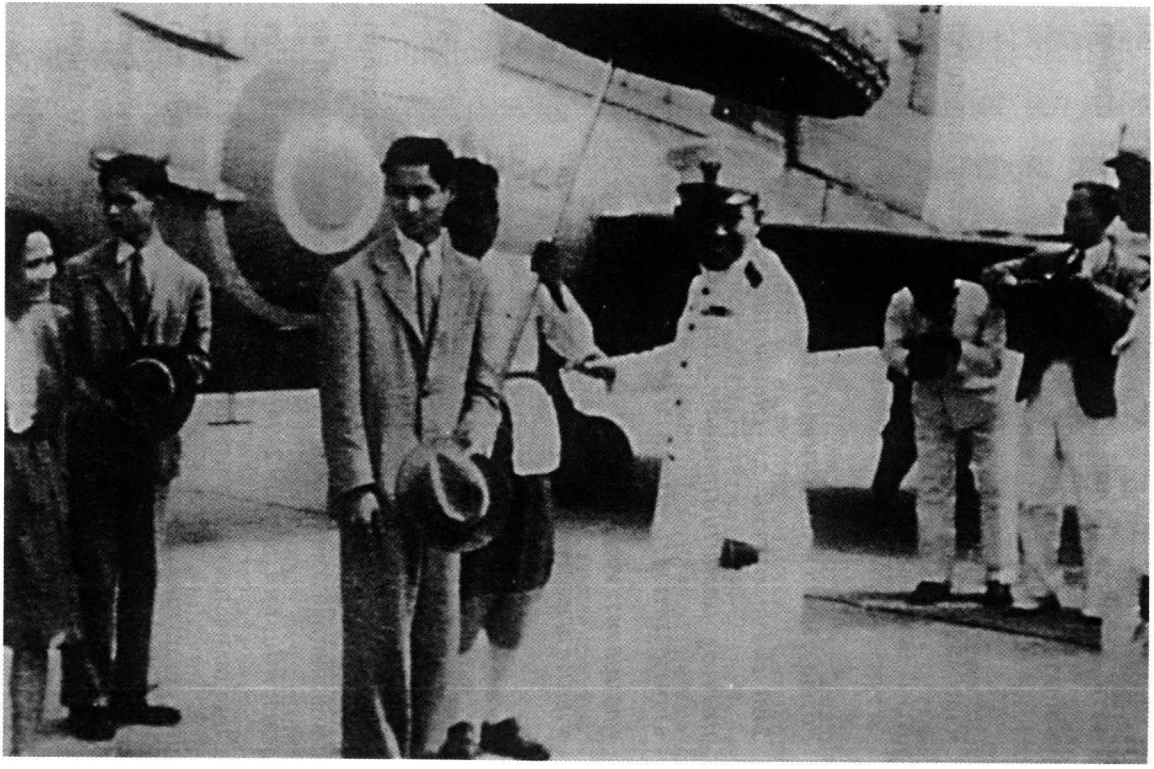
ปทุมรส, ชิต สิงหเสนี และ บุศย์ ปัทมศริน และออกหมายจับ ปรีดี พนมยงค์ กับเรือเอกวัชรชัย ชัยสิทธิเวช ในวันที่ 15 พฤศจิกายน 2490/1987 ด้วยข้อหา "เกี่ยวข้องกับกรณีปลงพระชนม์"

ตัวอย่างข้อกล่าวหาในกรณีสวรรคตที่ได้รับการกระพือข่าวโดยสมาชิกคณะรัฐประหาร ก่อนหน้าการยึดอำนาจเป็นระเวลายาวนาน

> *"กรณีสวรรคต ร.8 และแผนของการรัฐประหาร 30 พฤศจิกายน 2490 เพื่อปลงพระชนม์ ร.9 เพื่อเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นมหาชนรัฐ และสถาปนาบุคคลสำคัญเป็นประธานาธิบดี ทราบมาจากทางการตำรวจว่า* ***นายทหารเรือนอกประจำการผู้หนึ่ง*** *เป็นผู้ลอบปลงพระชนม์ด้วยปืน 11 ม.ม. โดยแอบอยู่ข้างม่านกั้นด้วยการอำนวยการของ* ***คนคนหนึ่งเป็นผู้ซึ่งมีอิทธิพลมาก"***
>
> (หลวงกาจสงคราม (น.อ.กาจ เก่งระดมยิง)
>
> สมาชิกคณะรัฐประหาร 8 พ.ย 2490 *สยามนิกร* 8 เมษายน 2490)

28 กันยายน 2491/1948 จนถึงปลายปี 2497/1954 การสืบสวนหาความจริงเกี่ยวกับกรณีสวรรคตก็ตกอยู่กับฝ่ายศัตรูทางการเมืองของปรีดี พนมยงค์โดย ***พล.ต.ต.พระพินิจชนคดี*** (ยศก่อนปี 2494/1951) พี่เขยของ *ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช* ผู้ที่ถูกปรีดีปฏิเสธที่จะให้ดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมตำรวจ, กับ ***หลวงแผ้วพลาชน*** (เจ้าพนักงานสอบสวนคดี) โดยที่ทั้งคู่ได้ร่วมกันสร้างหลักฐานเท็จ, หยิบยกเอาพระราชกระแสในสมเด็จพระราชชนนีกับพระอนุชา และคำให้การของข้าราชบริพารมาตีความไปในทางที่สร้างภาพความขัดแย้งระหว่างปรีดีกับราชวงศ์ โดยอ้างว่าเป็นเหตุให้ ปรีดีและพวก ดำเนินการลอบปลงพระชนม์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

ผลจากการสร้างความเท็จดังกล่าว ส่งผลให้ *เฉลียว ปทุมรส, ชิต สิงหเสนี* และ *บุศย์ ปัทมศริน* ซึ่งศาลฎีกาพิจารณาคดีในวันที่ 13 ตุลาคม 2497/1954

5 ธันวาคม 2488 ปรีดี พนมยงค์ ถวายการต้อนรับ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล
สมเด็จพระอนุชา และสมเด็จพระราชชนนี เสด็จนิวัติพระนคร จากสวิสเซอร์แลนด์

พิพากษาให้ *"จำเลยทั้งสามมีความผิดและถูกตัดสินประหารชีวิต"* ทั้งๆ ที่ *เป็นผู้บริสุทธิ์* ขณะเดียวกันก็ส่งผลให้ชีวิตของ *ปรีดี พนมยงค์* กับ *เรือเอกวัชรชัย ชัยสิทธิเวช* ต้องมีมลทินไปจนกระทั่งวาระสุดท้ายของชีวิต ถึงแม้ว่าภายหลังต่อมาในชั้นศาล *ปรีดี* จะสามารถ ***พิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตนเอง*** ได้แล้วก็ตาม (ตามคำพิพากษาศาลแพ่ง คดีหมายเลขแดงที่ 5810/2522, วันที่ 14 มิถุนายน 2522/1979)

1.6 กบฏวังหลวง : กับความพ่ายแพ้ของปรีดี พนมยงค์

ปรีดี พนมยงค์ ต้องหลบหนีออกจากประเทศ เนื่องจากการรัฐประหาร 8 พฤศจิกายน 2490/1947 ที่มุ่งหมายจับกุมปรีดีถึงขั้นเอาชีวิต ส่วนคนใกล้ชิดต่างก็ถูกจับกุมด้วยข้อหาดำเนินแผนการ *"มหาชนรัฐทำลายระบอบการปกครองอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข"*

ภายใต้*พระราชกำหนดคุ้มครองความสงบสุข*ที่มอบอำนาจให้แก่คณะรัฐประหารดำเนินการกวาดล้าง จับกุม และคุมขัง บุคคลอันมีเหตุสมควรสงสัยว่าจะขัดขวางการดำเนินการตาม*รัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ.2490/1947* หรือ *ฉบับใต้ตุ่ม* ที่เขียนโดย *น.อ.กาจ เก่งระดมยิง* (หลวงกาจสงคราม) เริ่มดำเนินการจับกุมบุคคลสำคัญ ๆ เช่น

- 20 พฤศจิกายน 2490/1947 จับ *พ.อ.ทวน วิชัยขัทคะ* อดีตรัฐมนตรีช่วยฯ กระทรวงกลาโหม
- 24 พฤศจิกายน 2490/1947 จับ *นายเสนาะ นิลคำแหง* และ *นายชาญ บุนนาค* อดีตเสรีไทย
- 30 พฤศจิกายน 2490/1947 จับ *นายดิเรก ชัยนาม* อดีตรองนายกรัฐมนตรี
- 5 ธันวาคม 2490/1947 จับ *นายทวี บุณยเกตุ* อดีตนายกรัฐมนตรี และ *นายวิจิตร ลุลิตานนท์* อดีตรัฐมนตรีคลัง และ เลขาธิการมหาวิทยาลัย

วิชาธรรมศาสตร์และการเมือง
รวมไปถึงการจับกุมกลุ่ม ส.ส.อีสานที่ใกล้ชิดกับปรีดีได้แก่ นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ นายจำลอง ดาวเรือง นายถวิล อุดล นายเตียง ศิริขันธ์ ในข้อหา *"กบฏแบ่งแยกดินแดน"*

7 สิงหาคม 2491/1948 กรมตำรวจได้ออกหมายจับทั่วประเทศว่า *"นายปรีดี อดีตนายกรัฐมนตรี ได้สมคบกันกับพวก ตระเตรียมวางแผนลอบปลงพระชนม์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล ถึงแก่สวรรคต และปกปิดทำลายหลักฐานในการกระทำ เพื่อช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นคดีอาญา"*

ปรีดี พนมยงค์มองว่าการลี้ภัยหลังการรัฐประหาร 8 พฤศจิกายน 2490/1947 ครั้งนี้เป็นการลี้ภัย *"ชั่วคราว"* และ *"รอเวลาที่เหมาะสมกลับบ้านเกิดเมืองนอน"* เพราะการที่เขาต้องอยู่ต่างประเทศนั้น ทำให้ตกเป็นฝ่ายเสียเปรียบ เนื่องจากคณะรัฐประหารพยายามจะบีบทุกวิถีทาง ในวันที่ 26 กุมภาพันธ์ 2492/1949 ปรีดีจึงตัดสินใจ ใช้กองกำลังติดอาวุธที่ส่วนใหญ่เป็นทหารเรือ ยึดสถานที่สำคัญ ๆ กดดันให้รัฐบาลกับคณะรัฐประหาร 2490/1947 ยอมรับเงื่อนไขการเจรจา

แผนรัฐประหารของฝ่ายปรีดี พนมยงค์เริ่มปฏิบัติการวันที่ 26 กุมภาพันธ์ 2492/1949 โดย

1. ใช้วิธีการใต้ดิน
2. ปฏิบัติการแบบสายฟ้าแลบ ยึดสถานที่สำคัญ คือ กรมโฆษณาการ, กรมไปรษณีย์โทรเลข, ที่ทำการไฟฟ้าวัดเลียบ, ที่ทำการโทรศัพท์กลาง, กระทรวงการคลัง (บริเวณพระบรมหาราชวัง), สถานีรถไฟหัวลำโพง, สถานีปากน้ำ, สถานีมักกะสัน, สถานีคลองสาน และ ห้องเครื่องสะพานพุทธยอดฟ้า
3. ล้มรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม แล้วตั้งรัฐบาลใหม่
4. เลิกรัฐธรรมนูญฉบับ 2492/1949 แล้วนำรัฐธรรมนูญ 2475/1932 มาใช้

แต่แผนการทั้งหมดล้มเหลว เนื่องจากกำลังพลที่น้อยกว่าและขาดการประสานงานที่ดี ทำให้ความพยายามยึดอำนาจในครั้งนี้ กลายเป็นเพียงความพยายามยึดอำนาจที่ล้มเหลวหรือเรียกว่า *"กบฏวังหลวง"* นั่นเอง

ความพ่ายแพ้ในครั้งนี้ส่งผลให้ ปรีดี พนมยงค์ หมดโอกาสหวนกลับคืนสู่บ้านเกิดเมืองนอนตลอดชีวิต ชื่อ ***"ปรีดี พนมยงค์"*** กลายเป็นชื่อต้องห้ามสำหรับสังคมไทยกว่า 3 ทศวรรษในฐานะ ***"ปีศาจทางการเมือง"*** ความพ่ายแพ้ครั้งนี้ยังส่งผลถึง *คณะราษฎรสายพลเรือน* และสมาชิกพรรคการเมืองฝ่ายก้าวหน้าเช่น *พรรคสหชีพ* ที่เคยเป็นพลังถ่วงดุลย์พลังอำนาจนิยม ถูกปราบปรามจนสลายตัวไปด้วย รวมไปถึง การเปลี่ยนแปลง *มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง* ที่เคยเป็น *"ตลาดวิชา"* ผลิตบุคลากรที่ก้าวหน้าของประเทศ ถูกทำให้เป็นเพียงแหล่ง *"ตลาดอาชีพ"* เท่านั้น

ภาพลักษณ์ ***"ปีศาจทางการเมือง"*** ของ ***"ปรีดี พนมยงค์"*** จะถูกฝ่ายคณะผู้ที่มีอำนาจในรัฐบาลทหาร ตลอดทั้งผู้สนับสนุนอื่นๆ นำชื่อของปรีดีมาใช้กล่าวอ้างเพื่อประโยชน์ในการรักษาอำนาจแห่งตน ดังตัวอย่างเช่น

> *"การดำเนินการของพรรคคอมมิวนิสต์ในประเทศไทย ทางฝ่ายการเมืองมีนายปรีดีเป็นหัวหน้า พยายามปฏิวัติและล้มรัฐบาลจอมพล ป. อยู่หลายครั้ง เช่น กบฏ 26 กุมภาพันธ์ 2492/1949 นายปรีดีก็เป็นหัวหน้าอำนวยการ แต่ทางรัฐบาลได้ต่อต้านและจับกุมได้ แผนการกบฏนี้จึงไม่สำเร็จ และได้เริ่มกบฏอีกเมื่อ 20 มิถุนายน 2495/1952 โดยนาวาตรีมนัส จารุภา จี้จับจอมพล ป. บนเรือแมนฮัตตัน แต่ทางรัฐบาลสืบทราบและจับกุม ทำให้แผนของคอมมิวนิสต์นี้ล้มหายไปอีก"*
>
> (พล.ต.อ.เผ่า ศรียานนท์, *สยามรัฐ* 24 พฤษภาคม 2496/1953)

> *"เรื่องที่ท่านปรีดี ไปเข้ากับฝ่ายคอมมิวนิสต์จีนได้สนิทในเวลานี้นั้น เมื่อคำนึงถึงเรื่องเก่าๆแล้วก็ไม่น่าประหลาดใจสิ่งที่ควรรู้กันอยู่ทั่วไปคือ*

คอมมิวนิสต์ไม่ใช่คนโง่งม แต่ตรงกันข้ามจะต้องเป็นคนฉลาดมาก มีเล่ห์เพทุบาย ...ก่อนที่คอมมิวนิสต์จะรับรองใคร เขาต้องสืบประวัติมาเป็นที่พอใจ อดีตของท่านปรีดี ในทางที่จะให้คอมมิวนิสต์ยอมรับรองคงมีอยู่มาก รวมทั้งกรณีสวรรคต เป็นประกาศนียบัตรห้อยท้าย"

(ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช, *เขียนตามข่าว* 2497/1954)

1.7 ปรีดี พนมยงค์ : ปัจฉิมทัศนะ

ปรีดีทบทวนตัวเอง

"ในปี 2475 (1932) ข้าพเจ้าอายุได้ 32 ปี พวกเราได้ทำการอภิวัฒน์ แต่ข้าพเจ้าก็ขาดความจัดเจน แต่ครั้นข้าพเจ้ามีความจัดเจนมากขึ้น ข้าพเจ้าก็ไม่มีอำนาจ"

(ปรีดี พนมยงค์, 2514)

"ในปี ค.ศ.1925 (พ.ศ.2468) เมื่อเราเริ่มจัดตั้งกลุ่มแกนกลางของพรรคอภิวัฒน์ในปารีส ข้าพเจ้ามีอายุเพียง 25 ปี เท่านั้น หนุ่มมาก หนุ่มมากทีเดียว ขาดความจัดเจน แม้ว่าข้าพเจ้าได้รับปริญญาแล้ว และได้คะแนนสูงสุด แต่ไม่มีอะไรไปมากกว่าทฤษฎี ข้าพเจ้าไม่มีความจัดเจน และโดยปราศจากความจัดเจน บางครั้งข้าพเจ้าประยุกต์ทฤษฎีอย่างนักตำรา ข้าพเจ้าไม่ได้นำเอาความจริงในประเทศของข้าพเจ้ามาคำนึงด้วย ข้าพเจ้าติดต่อกับประชาชนไม่พอ ความรู้ทั้งหมดของข้าพเจ้า เป็นความรู้ตามหนังสือ ข้าพเจ้าไม่ได้เอาสาระของมนุษย์มาคำนึงด้วยให้มากตามที่ข้าพเจ้าควรจะมี"

(ปรีดี พนมยงค์, 2522)

"ข้าพเจ้าควรใช้เวลาอธิบายให้มากกว่านั้น อธิบายแก่ประชาชน เวลานั้นมีบุคคลไม่กี่คนที่จะเข้าใจแผนเศรษฐกิจของข้าพเจ้า แม้ในระหว่างคนรุ่นก่อน... พวกเขาตีความแตกต่างกันไป พวกเขาไม่เข้าใจ ข้าพเจ้าควรจะอธิบายให้หนักขึ้น ที่จะอธิบายกับพวกเขาว่าทั้งหมดคืออะไร...แต่มันไม่เหมาะด้วยเหมือนกัน ข้าพเจ้าเสนอไม่ใช่แผนเศรษฐกิจขั้นสุดท้าย มันค่อนข้างเป็นโครงการเตรียมการมากกว่า หลายคนเหมาว่าเป็นแผนเลยทีเดียว ไม่ใช่...(แต่) เป็นแนวทางหรือเป็นข้อเสนอพอเป็นพื้นฐานสำหรับวางแผนต่อไป...คนรุ่นเก่ากลัวมากอะไรที่เป็นสังคมนิยม พวกเขาไม่เข้าใจว่าอะไรเป็นสังคมนิยม อะไรเป็นคอมมิวนิสต์ พวกเขาเอาทุกอย่างตรงข้ามกับวิสาหกิจเอกชนเป็นคอมมิวนิสต์ไปหมด"

(ปรีดี พนมยงค์, 2522)

2. คำคม-ความคิด ปรีดี พนมยงค์

คัดสรรโดย ธำรงศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์

ปรีดี พนมยงค์ (เกิด 11 พฤษภาคม 2443 - อสัญกรรม 2 พฤษภาคม 2526) ผู้ซึ่งได้รับการยกย่องจากประกาศในพระปรมาภิไธยของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล ในหลวงรัชกาลที่ 8 ยกย่องให้เป็น "รัฐบุรุษอาวุโส" ของประเทศไทย "และให้มีหน้าที่รับปรึกษาราชการแผ่นดินเพื่อความวัฒนาถาวรของชาติสืบไป" (8 ธันวาคม 2488)

ในช่วงชีวิตของนายปรีดี พนมยงค์ ที่มีบทบาทในสังคมไทย กล่าวได้ว่าได้สร้างความวัฒนาแก่ประเทศไทยหลากประการ แม้ว่าบางอย่างจะเป็นเพียงจุดเริ่มต้นแห่งความเปลี่ยนแปลงก็ตาม *ในทางสังคม* ยากที่จะปฏิเสธถึงการนำมาและนำปฏิบัติถึงแนวความคิดว่าด้วย สิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาค ของประชาชนชาวไทย ซึ่งปรากฏในรัฐธรรมนูญฉบับแรกของไทยเมื่อ 27 มิถุนายน 2475 *ในทางเศรษฐกิจ* คือความพยายามที่จะก่อให้เกิดการวางแผนเศรษฐกิจแห่งชาติเป็นช่วงระยะ มากกว่าที่จะเป็นเพียงการดำเนินงานเพียงแก้ปัญหาเฉพาะหน้าของภาครัฐบาล ดังปรากฏเช่นแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับละ 5 ปี *ในทางการเมือง* ทฤษฎีอันเป็นรากฐานทางการเมืองที่สำคัญสุดคือ อำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชนชาวไทย ก่อให้เกิดการเมืองแบบสภาผู้แทนราษฎร ก่อให้เกิดการเมืองแบบกระจายอำนาจจากศูนย์กลาง เช่น เทศบาล และเหนืออื่นใดคือท่านเป็นผู้ที่ทำให้ประเทศไทยรอดพ้นจากการเป็นผู้แพ้สงคราม และสามารถดำรงเอกราชอธิปไตยต่อมาได้เมื่อคราวสงครามโลกครั้งที่ 2 ที่สังคมไทยรู้จักกันในนาม *วันสันติภาพ 16 สิงหาคม 2488* ตำแหน่งสูงสุดของท่านคือ นายกรัฐมนตรี (2489) และผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ของในหลวงอานันทมหิดลรัชกาลที่ 8 (2485-2488)

ในวาระ 100 ปีชาตกาล นายปรีดี พนมยงค์ ในปี 2543 นี้ UNESCO แห่งองค์การสหประชาชาติ ได้ยกย่องท่านให้เป็นบุคคลสำคัญของโลก

ปัญหาของประเทศ "สยาม"-"ไทย" ณ ปี พ.ศ.2475

เมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ.2475 "คณะราษฎร" ซึ่งเป็นการรวมตัวของข้าราชการกลุ่มเล็กๆ จำนวนหนึ่ง อันประกอบด้วย ข้าราชการทหารบก ทหารเรือ และพลเรือน ได้ทำการ "เปลี่ยนระบอบการปกครอง" ของประเทศ จากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ มาเป็นระบอบประชาธิปไตย และ "หลัก 6 ประการของคณะราษฎร" ที่ได้ประกาศออกมาใน "แถลงการณ์ของคณะราษฎร" ในวันเดียวกันนั้น กล่าวได้ว่าเป็น "ความคิด" ของคณะราษฎร และนายปรีดี พนมยงค์ ต่อปัญหาของประเทศ ณ ปี พ.ศ.2475

"หลัก 6 ประการของคณะราษฎร

1. จะต้องรักษาความเป็นเอกราชทั้งหลาย เช่น เอกราชในทางการเมือง ในทางศาล ในทางเศรษฐกิจ ฯลฯ ของประเทศไว้ให้มั่นคง

2. จะต้องรักษาความปลอดภัยในประเทศให้การประทุษร้ายต่อกันลดน้อยลงให้มาก

3. จะต้องบำรุงความสุขสมบูรณ์ของราษฎรในทางเศรษฐกิจ โดยรัฐบาลใหม่จะหางานให้ราษฎรทุกคนทำ จะวางโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติ ไม่ปล่อยให้ราษฎรอดอยาก

4. จะต้องให้ราษฎรมีสิทธิเสมอภาคกัน (ไม่ใช่ให้พวกเจ้ามีสิทธิยิ่งกว่าราษฎรเช่นที่เป็นอยู่)

5. จะต้องให้ราษฎรได้มีเสรีภาพ มีความเป็นอิสระ เมื่อเสรีภาพนี้ไม่ขัดต่อหลัก 4 ประการ ดังกล่าวข้างต้น

6. จะต้องให้การศึกษาอย่างเต็มที่แก่ราษฎร"

(แถลงการณ์ของคณะราษฎร 24 มิถุนายน 2475)

อำนาจอธิปไตย

"มาตรา 1 อำนาจสูงสุดของประเทศนั้นเป็นของราษฎรทั้งหลาย"

(รัฐธรรมนูญฉบับแรกของไทย 27 มิถุนายน 2475

"พระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พุทธศักราช 2475")

"มาตรา 2 อำนาจอธิปไตยย่อมมาจากปวงชนชาวสยาม พระมหากษัตริย์ผู้เป็นประมุข ทรงใช้อำนาจนั้นแต่โดยบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้"

(รัฐธรรมนูญฉบับที่ 2 เมื่อ 10 ธันวาคม 2475 *"รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม"*)

ระบอบรัฐธรรมนูญ

"ระบอบรัฐธรรมนูญยิ่งมั่นคงประชาชนยิ่งมั่งคั่งสมบูรณ์ สยามรัฐจะมีสิทธิเทียมบ่าเทียมไหล่กับนานาประเทศ ความสุขที่ได้รับจากระบอบรัฐธรรมนูญเป็นสุขและประโยชน์อันแท้จริง ไม่ใช่ประโยชน์ในทางความคิด ในทางความฝัน เราท่านมองเห็นประโยชน์นั้นอยู่ใกล้ๆ แล้ว ขอให้ช่วยแผ้วถางทางเดินของเรานี้ต่อไปให้ถึงจุดหมาย"

(ปรีดี พนมยงค์, 27 มิถุนายน พ.ศ.2479)

ปฏิวัติ

"เหตุการณ์เมื่อ 20 ตุลาคม 2501 จอมพลสฤษดิ์ (ธนะรัชต์) กับพวกร่วมกันจัดตั้งเป็นคณะเรียกว่า "คณะปฏิวัติ" ขึ้นทำการล้มระบบปกครองตามรัฐธรรมนูญ ... แล้วปกครองประเทศตามระบบเผด็จการ คือใช้วิธีปกครองโดย "คำสั่งคณะปฏิวัติ" ซึ่งมีผลเป็นกฎหมายสูงสุด ทำให้คนไทยอกสั่นขวัญหาย เพราะคณะปฏิวัติจับคนไปประหารชีวิตได้โดยไม่ต้องส่งตัวไปให้ศาลชำระ ... ผมจึงเห็นว่า ... คำว่า "ปฏิวัติ" ... ควรปล่อยให้เป็นคำไทยที่มีความหมายเฉพาะเรียกการกระทำของจอมพลสฤษดิ์กับพวก ซึ่งเป็นการเปลี่ยนระบบสังคมให้ถอยหลังกลับ"

(ปรีดี พนมยงค์, *"ความเป็นมาของศัพท์ไทย 'ปฏิวัติ' 'รัฐประหาร' 'วิวัฒน์' 'อภิวัฒน์'"* 2519)

อภิวัฒน์ (Revolution)

"อภิวัฒน์" ประกอบด้วยคำ "อภิ" ซึ่งเป็นคำใช้นำหน้าศัพท์ มีความหมายว่า *ยิ่ง, วิเศษ, เหนือ* กับคำว่า "วัฒน์" ซึ่งแปลว่า *ความเจริญ, ความงอกงาม* เมื่อรวมความหมายของคำทั้งสองแล้วได้ความว่า *"ความงอกงามอย่างยิ่งหรืออย่างวิเศษ"* ทั้งนี้ตรงกับความหมายทางวิทยาศาสตร์สังคม... คือการเปลี่ยนระบบเก่าตามแนวทางกู้อิสรภาพของมนุษย์ที่ถูกกดขี่เบียดเบียนนั้น เป็นการเปลี่ยนที่ก้าวหน้า ซึ่งเป็นการเปลี่ยนอย่างวิเศษ"

(ปรีดี พนมยงค์,*"ความเป็นมาของศัพท์ไทย 'ปฏิวัติ' 'รัฐประหาร' 'วิวัฒน์' 'อภิวัฒน์'"* 2519)

ประชาธิปไตย

"สังคมจะดำรงอยู่ได้ก็ด้วยมวลราษฎร ดังนั้นระบบของสังคมที่ทำให้มวลราษฎรมีพลังผลักดันให้สังคมก้าวหน้าก็คือระบบประชาธิปไตย...

การมีระบบประชาธิปไตยทางการเมืองเท่านั้นแม้จะเป็นประโยชน์แก่ราษฎรส่วนมากดีกว่าไม่มีระบบประชาธิปไตยทางการเมืองเลยก็จริงอยู่ แต่ถ้าไม่มีระบบประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจด้วยแล้ว ราษฎรส่วนมากก็ไม่มีโอกาสในทางปฏิบัติที่จะใช้สิทธิประชาธิปไตยได้ เพราะคนส่วนน้อยที่กุมอำนาจเศรษฐกิจอยู่ในมือย่อมมีโอกาสดีกว่าในการใช้สิทธิประชาธิปไตยทางการเมือง ขอให้ดูตัวอย่างการเลือกตั้งผู้แทนราษฎรของหลายประเทศที่ไม่มีประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจนั้น พวกของผู้กุมอำนาจทางเศรษฐกิจสามารถทุ่มเทเงินมาใช้จ่าย ได้รับเลือกตั้งเข้ามาอยู่ในรัฐสภายิ่งกว่าผู้มีความสามารถทางการเมืองแต่ไม่มีทุนมาลงในการเลือกตั้ง ในกรณีเช่นนี้ อำนาจทางการเมืองก็ตกอยู่ในมือของผู้กุมอำนาจทางเศรษฐกิจซึ่งสามารถใช้อำนาจทางการเมืองดลบันดาลให้เศรษฐกิจเป็นไปตามความประสงค์ของตนและพวกของตนที่เป็นคนจำนวนส่วนข้างน้อยของสังคม"

(ปรีดี พนมยงค์, *"อนาคตของประเทศไทยควรดำเนินไปในรูปใด"* 2516)

เชื้อชาตินิยม

"ทัศนะเชื้อชาตินิยม" (Racism) เป็นทัศนะที่นิยมหรือรักเฉพาะคนเชื้อชาติเดียว อันเป็นทัศนะคับแคบที่สืบมาจากทัศนะสังคมต่างกลุ่มเผ่าพันธุ์โดยมิได้คำนึงถึงความเป็นจริงในปัจจุบันและในประวัติศาสตร์และวิวรรตการของ "ชาติ" ...

ทรากของ "ทัศนะเชื้อชาตินิยม" (Racism) ยังคงตกค้างอยู่ในหลายชาติ จึงเป็นเหตุให้คนจำนวนหนึ่งแห่งเชื้อชาติในชาตินั้น ๆ ถือว่าเชื้อชาติของตนอยู่เหนือเชื้อชาติและชนชาติอื่นซึ่งเป็นส่วนข้างน้อยอยู่ในชาติเดียวกัน อันเป็นการบั่นทอนเอกภาพของชาติ ซึ่งทำให้ชนส่วนน้อย (Minority) ในชาติดิ้นรนแยกดินแดนดังปรากฏอยู่ในหลายประเทศ

พวก "เชื้อชาตินิยม" ได้ผลักดันทัศนะของตนเป็นการ "คลั่งเชื้อชาติ" หรือ "คลั่งชาติ" (Chauvinism) เพราะถือว่าชาติเป็นของเชื้อชาติเขาเท่านั้น ครั้นแล้วก็คิดรวมคนเชื้อชาติเดียวกันที่อยู่ในดินแดนต่าง ๆ เข้าเป็นอาณาจักรเดียวกันเช่นที่ฮิตเล่อร์ได้ดำเนินซึ่งเป็นการล้มเหลวและนำความพ่ายแพ้มาสู่ประเทศเยอรมัน"

(ปรีดี พนมยงค์, *"ความเป็นมาของชื่อ 'ประเทศสยาม' กับ 'ประเทศไทย'"* 2517)

เอกภาพของชาติ

"การรักปิตุภูมิท้องที่ (Local Patriotism) ของชนชาติส่วนน้อยในประเทศต่าง ๆ นั้น ยังไม่อาจหมดสิ้นไปได้ภายในเวลาสั้น ๆ ... วิธีใช้อำนาจปราบปรามพวกคิดแยกดินแดนเพียงวิธีเดียวเท่านั้น มีตัวอย่างประเทศใดในปัจจุบันนี้บ้างที่รักษาเอกราชของชาตินั้นไว้ได้อย่างราบรื่น และวิธีโบราณที่ให้ทุกชนชาติในสังคมถือพระศาสดาองค์เดียวกันนั้น ... ก็ไม่สามารถรวมกันเป็นเอกภาพได้ ดังนั้นจึงควรพิจารณาว่าถึงเวลาหรือยังที่จะไม่สายเกินไปในการใช้วิธีรักษาเอกภาพของชาติไทยจากรากฐานที่แท้จริงของสังคม โดยสถาปนาระบบประชาธิปไตยที่สมบูรณ์ทั้งทางเศรษฐกิจ การเมือง ทัศนะสังคมอันเป็นรูปสังคมที่เหมาะสมเพื่อให้ทุกชนชาติเห็นว่าระบบนี้นำความผาสุกในความเป็นอยู่แท้จริงของเขาได้ พวกเขาก็จะเต็มใจร่วมกับชนชาติไทยคงอยู่เป็นอาณาจักรอันเดียวตลอดไป"

(ปรีดี พนมยงค์, *"อนาคตของประเทศไทยควรดำเนินไปในรูปใด"* 2516)

"การประกันความสุขสมบูรณ์ของราษฎร
ราษฎรทุกคนควรได้รับประกันจากรัฐบาล"

"ความไม่เที่ยงในการเศรษฐกิจเป็นอยู่เช่นนี้ จึงมีนักปราชญ์คิดแก้ โดยวิธีให้รัฐบาลประกันความสุขสมบูรณ์ของราษฎร (Social Assurance) กล่าวคือ ราษฎรที่เกิดมาย่อมจะได้รับประกันจากรัฐบาลว่า ตั้งแต่เกิดมาจนกระทั่งสิ้นชีพ ซึ่งในระหว่างนั้นจะเป็นเด็ก หรือเจ็บป่วย หรือพิการ หรือชราทำงานไม่ได้ก็ดี ราษฎรจะได้มีอาหาร เครื่องนุ่งห่ม สถานที่อยู่ ฯลฯ ปัจจัยแห่งการดำรงชีวิตเมื่อรัฐบาลประกันได้เช่นนี้แล้ว ราษฎรทุกคนจะนอนตาหลับเพราะตนไม่ต้องกังวลว่า เมื่อเจ็บป่วยหรือพิการหรือชราแล้วจะต้องอดอยาก หรือเมื่อตนมีบุตรจะต้องเป็นห่วงใยในบุตรเมื่อตนได้สิ้นชีพไปแล้วว่าบุตรจะอดอยากหรือหาไม่ เพราะรัฐบาลเป็นผู้ประกันอยู่แล้ว การประกันนี้ย่อมวิเศษดียิ่งกว่าการสะสมเงินทอง เพราะเงินทองนั้นเองก็ย่อมเป็นของไม่เที่ยงแท้ ..."

(ปรีดี พนมยงค์, *"เค้าโครงการเศรษฐกิจ"* 2475)

"การจัดเศรษฐกิจโดยรัฐบาลต้องระวังมิให้มนุษย์กลายเป็นสัตว์"

(ปรีดี พนมยงค์, *"เค้าโครงการเศรษฐกิจ"* 2475)

เอกราช

"เวลานี้มีแต่พากันบ่นกลัวฝรั่งไม่กล้าทำอะไรลงไป ก็เมื่อเราจะจัดบ้านเมืองของเราตามความเอกราชของเราที่มีอยู่ เรารักษาสัญญาและข้อตกลงกับเขา ... ดั่งนี้ต่างประเทศใดเขาจะข่มเหงเรา ถ้าเรามัวกลัวฝรั่งว่าเขาจะข่มเหงเราในทางที่ผิดเราก็อย่าทำอะไรเสียเลยดีกว่า"

(ปรีดี พนมยงค์, *"เค้าโครงการเศรษฐกิจ"* 2475)

ปรีดี พนมยงค์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย ตรวจราชการจังหวัดพระนครศรีอยุธยา
ภาพถ่ายหน้าวัดมงคลบพิตร ประมาณปี 2477-2478

ประกาศสันติภาพ

"การประกาศสงครามเมื่อวันที่ 25 มกราคม พุทธศักราช 2485 ต่อบริเตนใหญ่และสหรัฐอเมริกา ตลอดทั้งการกระทำทั้งหลายซึ่งเป็นปรปักษ์ต่อสหประชาชาตินั้น เป็นการกระทำอันผิดจากเจตจำนงของประชาชนชาวไทย และฝ่าฝืนขืนขัดต่อบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญและกฎหมายบ้านเมือง ... ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ในพระปรมาภิไธยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จึงขอประกาศโดยเปิดเผยแทนประชาชนชาวไทยว่า การประกาศสงครามต่อสหรัฐอเมริกาและบริเตนใหญ่เป็นโมฆะไม่ผูกพันประชาชนชาวไทย"

(*ประกาศสันติภาพ* ในพระปรมาภิไธยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล ปรีดี พนมยงค์ ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ณ วันที่ 16 สิงหาคม 2488)

เสรีไทย

"เสรีไทย" ... ความหมายก็คือไทยที่เป็นเสรีไทยทั้งหลายที่ต้องการให้ประเทศของตนเป็นอิสระ ... ถือว่าทำหน้าที่เป็นผู้รับใช้ชาติ มิได้ถือว่าเป็นผู้กู้ชาติ การกู้ชาติเป็นการกระทำของคนไทยทั้งปวง ... 17 ล้านคน"

(ปรีดี พนมยงค์, *สุนทรพจน์ของ "รู้ธ"*, 26 กันยายน 2488)

เอกราช-อธิปไตยของประเทศอินโดจีน

"สงครามโลกครั้งก่อนรอนชีวิต
มนุษย์ปลิดสิบกว่าล้านประมาณหมาย
คนเข็ดขามสงครามกันมากมาย
จึงตั้งค่ายสันนิบาตชาติประเทือง
.....
ด้วยบัดนี้ยังมีการสู้รบ
ไม่รู้จบในอินโดนีเซียอยู่
ทั้งญวนลาวกราวเกรียวลองเหลียวดู

ใครจะกู้สุขสันต์ให้หันคืน
ไม่ว่าใครอยากได้อิสสรภาพ
มันซ่านซาบรื่นรมย์ไม่ขมขื่น
เป็นเมืองออกของเขาเฝ้าแต่กลืน
น้ำตาตื้นเต็มอยู่ไม่รู้วาย
เมื่อมีแอกแบกบ่าระอาออก
ย่อมต้องเพียรเวียนยกให้ห่างหาย
เรืองรังแต่ชุลมุลเกิดวุ่นวาย
พอคาดหมายเป่นชนวนชวนสงคราม
อันตราบใดยังมีเรื่องของเมืองขึ้น
ความขมขื่นจะไม่ก่อให้ท้อขาม
ปรมาณูแค่ไหนอะไรก็ตาม
กันสงครามเกิดได้ไฉน เอยฯ"

"นายปรีดี"

(ปรีดี พนมยงค์, "สงครามและสันติภาพ"
ใน *หนังสือพิมพ์ประชามิตรรายสัปดาห์* 10 มีนาคม 2489)

14 ตุลาคม 2516

"ประชาธิปไตยกำลังถูกคุกคามโดยมีบุคคลจำนวนหนึ่งต้องการฟื้นเผด็จการขึ้นมาอีก และบุคคลอีกจำนวนหนึ่งดำเนินการอย่างสุดเหวี่ยงยื้อแย่งผลแห่งชัยชนะซึ่งวีรชน 14 ตุลาคม 2516 นำมาให้ปวงชนนั้นไปเป็นประโยชน์ของอภิสิทธิ์ชน โดยเฉพาะเพื่อสถาปนาเผด็จการของอภิสิทธิ์ชนขึ้น"

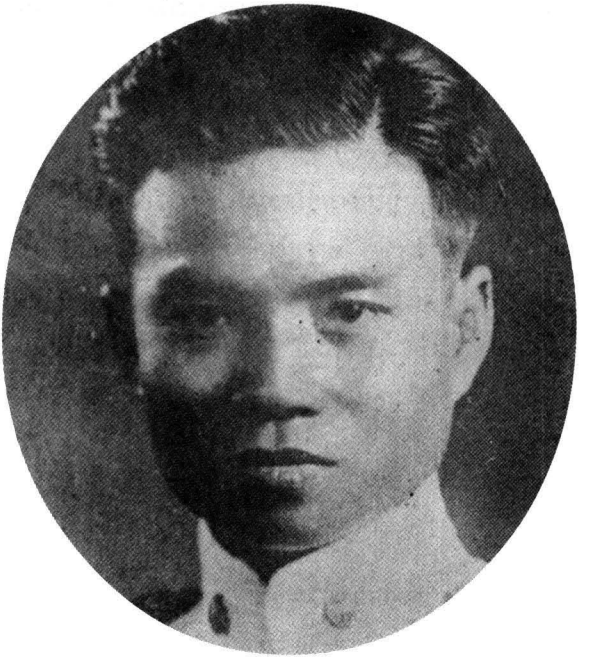
(ปรีดี พนมยงค์, *"เราจะต่อต้านเผด็จการอย่างไร"* 2517)

การอุดมศึกษา-มหาวิทยาลัย

"มหาวิทยาลัยย่อมอุปมาประดุจบ่อน้ำบำบัดความกระหายของราษฎรผู้สมัครแสวงหาความรู้ อันเป็นสิทธิและโอกาสที่เขาควรมีได้ ตามหลักแห่งเสรีภาพในการศึกษา"

(ปรีดี พนมยงค์, 27 มิถุนายน พ.ศ.2477)

“เราจะเริ่มสร้างบ้านด้วยการสร้างรั้ว
หรือว่าเราจะเริ่มสร้างบ้านด้วยการลงเสาเสียก่อน”

ทองอินทร์ ภูริพัฒน์ (9 มิถุนายน 2449-4 มีนาคม 2492) คำอภิปรายในสภาฯ ปี 2480

แนวคิดและบทบาททางการเมือง ของทองอินทร์ ภูริพัฒน์

พีรยา มหากิตติคุณ

การปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบกษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญ ตั้งแต่วันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ.2475 เป็นต้นมา ทำให้ปวงชนชาวไทยมีสิทธิ เสรีภาพ และมีความเสมอภาคเท่าเทียมกันภายใต้ความคุ้มครองของกฎหมาย และสามารถใช้สิทธิออกเสียงเลือกตั้ง"สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร" หรือที่เรียกว่า "ส.ส." เข้าไปทำหน้าที่ใน "สภาผู้แทนราษฎร" ได้เป็นครั้งแรก

ในบรรดานักการเมืองที่ผ่านการเลือกตั้งเข้าไปเป็น"สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร" ในระยะ 20 ปีแรกมีอยู่หลายคนที่เดียวที่มีบทบาทโดดเด่น หรืออาจเรียกได้ว่าเป็น "ดาวสภา" เป็นต้นว่า ***"4 อดีตรัฐมนตรีอีสาน"*** ได้แก่ นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ (สส.อุบลราชธานี) นายเตียง ศิริขันธ์ (ส.ส.สกลนคร) นายถวิล อุดล (ส.ส.ร้อยเอ็ด) และนายจำลอง ดาวเรือง (ส.ส.มหาสารคาม) ทั้งสี่ท่านได้ชื่อว่าเป็นนักการเมืองที่สนับสนุนนายปรีดี พนมยงค์[1] ภายหลังการรัฐประหาร 8 พฤศจิกายน พศ.2490 บุคคลเหล่านี้จึงเป็นนักการเมืองอีกกลุ่มหนึ่งที่ถูกกวาดล้างจับกุมและถึงขั้นฆาตกรรมโดยเจ้าหน้าที่ตำรวจ กลายเป็นคดีการเมืองที่ครึกโครมที่สุดคดีหนึ่งของการเมืองไทย[2]

บทความนี้ต้องการนำเสนอแนวคิดและบทบาททางการเมืองของนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ ส.ส.จังหวัดอุบลราชธานี ผู้เป็นนักการเมืองท้องถิ่นที่มีบทบาทโดดเด่นในสภาฯมาตั้งแต่สมัยแรก (พ.ศ.2476-2480) และตั้งแต่สภาฯสมัยที่ 2 เป็นต้นมา (พ.ศ.2480-2492) ทองอินทร์ได้มีการจับกลุ่มกับเพื่อนสมาชิกฯ ซึ่งภายหลังจะถูกเรียกขานในชื่อ ***"4 อดีตรัฐมนตรีอีสาน"*** มี นายเตียง ศิริขันธ์ นายจำลอง ดาวเรือง และนายถวิล อุดล นายทองอินทร์นั้นได้รับการยกย่องว่าเป็นสมาชิกฯผู้สนใจติดตาม *ร่าง พ.ร.บ.งบประมาณ* มากที่สุดคนหนึ่ง[3] เป็นแกนนำในการ

เคลื่อนไหวเพื่อเตรียมจัดตั้งพรรคการเมืองมาตลอด และมาปรากฏตัวภายใต้ชื่อ "พรรคสหชีพ" ใน พ.ศ.2489

เนื่องจากนายทองอินทร์เป็นนักการเมืองผู้ปรากฏบทบาทในสภาฯ มากกว่าที่จะแสดงแนวคิดของตนออกมาในรูปลายลักษณ์อักษร ดังนั้นการศึกษาชีวิต แนวคิด และบทบาททางการเมืองของนายทองอินทร์ที่ปรากฏในบทความนี้ จึงเป็นการศึกษาที่เน้นข้อมูลจากเอกสารเป็นหลัก โดยเฉพาะจากเอกสารราชการ รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ข่าว นสพ. และการเก็บข้อมูลสัมภาษณ์เพิ่มเติมจากบุคคลร่วมสมัยเท่าที่จะเป็นไปได้ เพื่อตรวจสอบความถูกต้อง

ตอนที่ 1 ชีวิตและงานก่อนเป็นนักการเมือง

นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์[4] เป็นชาวอุบลราชธานี เกิดเมื่อวันที่ 9 มิถุนายน พ.ศ.2449 ที่บ้านหนองยาง อ.เดชอุดม เป็นบุตรคนที่ 3 ของนายชู นางหอม มีพี่น้องร่วมบิดามารดารวม 4 คนเรียงตามลำดับคือ นายทิม นางสิม (ปรัสพันธ์) นายทองอินทร์ และนายสินธร (ถึงแก่กรรมตั้งแต่ยังเล็ก) ฐานะครอบครัวของบิดามารดา ประกอบอาชีพทำนาและค้าขาย มีที่นาบางส่วนแบ่งให้เช่า บิดาจะนำสินค้า (เครื่องใช้และยารักษาโรค) จากในเมืองออกไปขายยังชนบทและซื้อข้าวกลับเข้ามาขายในเมือง มีฐานะพอสรุปได้ว่าเป็น "คหบดี" คนหนึ่ง

จากฐานะดังกล่าว ลูกๆ ทุกคนจึงได้รับการสนับสนุนให้เข้ารับการศึกษา นายทิมพี่ชายคนโตซึ่งภายหลังจะลงสมัคร ส.ส. เช่นเดียวกัน เรียนจบครู ป.ป. จากโรงเรียนฝึกหัดครูวัดบวรนิเวศใน พ.ศ.2463 แล้วกลับมารับราชการครู ส่วนนางสิมพี่สาว เมื่อจบชั้นประถมปีที่ 3 บิดามารดาให้ออกจากโรงเรียนมาประกอบอาชีพค้าขายที่ตลาดในเมือง และยังติดตามบิดามารดาไปค้าขายตามหมู่บ้านรอบนอกด้วย ส่วนทองอินทร์ เมื่อจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 จากโรงเรียนเบญจมมหาราชใน พ.ศ.2466 ได้สอบชิงทุนเล่าเรียนหลวงประจำมณฑล ไปศึกษาต่อในชั้นมัธยมปลายที่โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย

อุปนิสัยส่วนตัวในวัยเยาว์ที่แตกต่างจากเด็กอื่น ๆ ซึ่งได้รับการกล่าวถึง ได้แก่ การเป็นเด็กที่กล้าหาญ พูดจามีเหตุผล เรียนเก่ง มีความสามารถด้านกีฬา (ชกมวย) และด้วยความรักในกีฬาชนิดนี้ เมื่อเข้าศึกษาต่อในโรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัยแล้ว ทองอินทร์ยังมีโอกาสทำหน้าที่เป็น "ตัวแทน" ของโรงเรียนในการแข่งขันกีฬาระหว่างโรงเรียนด้วย[5] และจากวิถีชีวิตของการเป็นนักเรียนต่างจังหวัดที่ต้องอาศัยอยู่ในหอพัก ทำให้มีประวัติ (ที่มีการบันทึกไว้) การหนีโรงเรียนไปชมภาพยนตร์ ความนิยมที่มีต่อการชมภาพยนตร์ซึ่งเป็นของใหม่ในสมัยนั้น น่าจะมีอิทธิพลต่อความรู้สึกนึกคิดของเยาวชนอยู่มิใช่น้อย ดังปรากฏในบันทึกของนาย*สนิท เจริญรัฐ* (นัก นสพ. และ ส.ส.นครราชสีมา 2476-2480) ที่กล่าวไว้ว่า *"ความอบรมโน้มจิตที่เรื่องภาพยนตร์ยุคแรก ๆ ให้แก่ผู้ดูมีอาทิ คือเตือนให้เป็นผู้ตั้งอยู่ในศีลธรรม ยุให้เป็นผู้รู้จักเสียสละเพื่อส่วนรวม ตลอดกระทั่งเร้าให้เป็นคนกล้าหาญ"*[6]

เมื่อสอบไล่ได้ประโยคมัธยมบริบูรณ์ใน พ.ศ.2467 และได้วุฒิประโยคครูมัธยม (ครู ป.ม.) ในปีต่อมา[7] ทองอินทร์ได้กลับไปรับราชการ โดยได้รับการบรรจุแต่งตั้งเป็น "ครูน้อย" ที่โรงเรียนเบญจมมหาราช เมื่อวันที่ 1 มิ.ย. 2468 พร้อมกับสมัครเรียนกฎหมายทางไปรษณีย์กับโรงเรียนกฎหมาย และสามารถสอบไล่ได้เนติบัณฑิตใน พ.ศ.2473

ระหว่างที่รับราชการเป็นครู ทองอินทร์ได้รับการเลื่อนตำแหน่งขึ้นเป็น "ครูใหญ่" พร้อมกับได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็น "รองอำมาตย์ตรี" เมื่อวันที่ 30 มิถุนายน พ.ศ.2471[8] เมื่อจบเนติบัณฑิตแล้ว จึงโอนจากตำแหน่งครูใหญ่ในสังกัดกระทรวงธรรมการ ไปสังกัดกระทรวงมหาดไทย ได้รับการบรรจุเป็น "เลขานุการมณฑลนครราชสีมา" ในวันที่ 24 ส.ค. 2474[9] จากนั้นในวันที่ 5 เม.ย. 2476 มีคำสั่งให้ย้ายไปดำรงตำแหน่งผู้รั้งนายอำเภอพุทไธสง จ.บุรีรัมย์[10] อีกสองเดือนต่อมาจึงได้ย้ายไปดำรงตำแหน่งผู้รั้งนายอำเภอม่วงสามสิบ (7 มิ.ย. 2476)[11] อยู่ อ.ม่วงสามสิบได้เพียง 2 เดือน ก็ถูกย้ายไปดำรงตำแหน่งนายอำเภอท่าอุเทน จ.นครพนม เมื่อวันที่ 10 ส.ค. 2476[12] และอยู่ในตำแหน่งนี้จนกระทั่งลาออกเพื่อลงสมัครรับเลือกตั้งเป็น ส.ส.อุบลราชธานีตั้งแต่สมัยแรกที่มีการเลือกตั้ง

สำหรับชีวิตครอบครัวนั้น ทองอินทร์สมรสกับ*เจ้าสิริบังอร ณ จำปาศักดิ์* เมื่อ 21 เม.ย. 2471 มีบุตรธิดาทั้งสิ้น 9 คน

จากชีวประวัติทางด้านการศึกษาและการรับราชการ จะเห็นได้ว่า ทองอินทร์เป็นปัญญาชนจากภาคอีสานคนหนึ่งที่มีประสบการณ์อยู่ในระยะเวลาที่คาบเกี่ยวกันระหว่างสมัยใหม่กับสมัยเก่า หมายความว่า ทองอินทร์ เกิดและเติบโตขึ้นมาในระหว่างที่ภาคอีสานกำลังมีความเปลี่ยนแปลง อันเนื่องมาจากการปฏิรูปการปกครองและการปรับปรุงประเทศให้ทันสมัย ซึ่งเป็นนโยบายที่ดำเนินมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 จากความสามารถในการเรียน ทำให้ทองอินทร์มีโอกาสในการสอบชิงทุนเล่าเรียนหลวงเข้ามาศึกษาต่อในกรุงเทพฯ และจากวุฒิการศึกษาที่ดี จึงได้รับการบรรจุแต่งตั้งเป็นข้าราชการระดับสูงในท้องถิ่น ภูมิหลังดังกล่าวมาข้างต้น ทำให้ได้รับอิทธิพลทางความคิดที่กำลังแพร่หลายในสังคมไทยเวลานั้น โดยเฉพาะในหมู่ผู้มีการศึกษาสายวิชาชีพ "นักการศึกษา นักกฎหมายและนักปกครอง" วิถีชีวิตที่ต้องรับราชการอยู่ในชนบทภาคอีสาน ทำให้ได้มีส่วนร่วมอยู่ในสถานการณ์จริงที่ต้องปฏิบัติตามคำสั่งและนโยบายที่เจ้ากระทรวงในกรุงเทพฯสั่งการมา ต้องพบเห็นข้อเท็จจริง ต้องรับรู้ปัญหา และต้องทำหน้าที่แก้ปัญหาของชาวชนบทอยู่ตลอดเวลา

ด้วยเหตุนี้ ก่อนที่จะค้นหาข้อสรุปว่า ทองอินทร์มีแนวคิดอย่างไรในการเข้าไปมีบทบาททางการเมืองควรกล่าวด้วยว่า***ภาคอีสานในขณะนั้นมีปัญหาอะไรบ้าง*** ซึ่งจะทำให้เสียงเรียกร้องของสมาชิกฯจากภาคนี้ "โดดเด่น" มาโดยตลอด

ประการแรก ผลจากการปรับปรุงประเทศให้ทันสมัย ทำให้เมืองต่างๆ ของภาคอีสานมีฐานะเป็น "จังหวัด" ขึ้นสังกัดกระทรวงมหาดไทย มีการส่งผู้ว่าราชการฯ นายอำเภอและผู้บริหารระดับสูงมาจากกรุงเทพฯ ส่วนข้าราชการระดับกลาง-ล่างส่วนใหญ่ยังเป็นชาวพื้นเมือง เช่น ครู เสมียน เจ้าหน้าที่ตำรวจ ทหาร กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน จากข้อจำกัดของระบบราชการแบบใหม่ ซึ่งเน้นการรวมศูนย์อำนาจไว้ที่กรุงเทพฯ ข้าราชการต้องปฏิบัติงานตามคำสั่งและนโยบายของเจ้ากระทรวงที่กรุงเทพฯเป็นหลัก ทำให้บางครั้ง คำสั่งต่างๆ ที่ออกมาไม่สอดคล้องเหมาะสมกับสถานการณ์ที่แท้จริงของท้องถิ่น สังคมข้าราชการในต่างจังหวัดจึงแบ่งออกเป็น

ข้าราชการระดับสูง โดยมากมักเป็นคนต่างถิ่นที่เข้ากระทรวงในกรุงเทพฯแต่งตั้งมากับข้าราชการที่เป็นชาวอีสาน คนไหนมีวุฒิการศึกษาสูงก็จะดำรงตำแหน่งบริหารในเมืองระดับรองลงมาจากพวกแรก กับข้าราชการระดับล่างที่มีจำนวนมากกว่าแต่มีการศึกษาไม่สูงนักและกำลังพยายามศึกษาต่อเพิ่มเติมเพื่อปรับวุฒิและเลื่อนตำแหน่ง ข้าราชการที่เป็นชาวพื้นเมืองในภาคอีสานนี้ จึงมีตั้งแต่บุตรหลานของอดีตกรมการเมืองและราษฎรทั่วไปที่มีโอกาสได้รับการศึกษาแบบใหม่

สังคมข้าราชการในต่างจังหวัดที่มีสภาพเช่นนี้ จึงก่อให้เกิดปัญหาความไม่เข้าใจทางวัฒนธรรมระหว่างชาวอีสานกับข้าราชการที่มาจากต่างถิ่น เช่น มีการกล่าวว่า คนลาวขี้เกียจ สกปรก กินปลาร้า ไม่ชอบเรียนหนังสือ[13] คุณวุฒิทางการศึกษาที่ดี จึงเป็นบันไดขั้นต้นที่จำเป็นต่อความก้าวหน้าในชีวิตราชการของคนในท้องถิ่น และเป็นความก้าวหน้าที่จำกัดภายใต้การตัดสินใจของต้นสังกัดในกรุงเทพฯ

ประการที่สอง ในทางเศรษฐกิจ ราษฎรภาคอีสานต้องเปลี่ยนวิธีการเสียภาษีจากที่เคยเก็บ "ของป่า" หรือ นำผลผลิตมาเสียภาษีให้รัฐในรูปของ "ส่วย" หรือการถูกเกณฑ์แรงงาน มาเป็นการเสียภาษีในรูปของ "เงินตรา" ซึ่งมีอยู่หลายประเภท เช่น ภาษีรัชชูปการ อากรค่านา ตั๋วพิมพ์รูปพรรณสัตว์ เงินศึกษาพลี ระบบภาษีอากรแบบใหม่ที่เก็บในรูปตัวเงินนี้ นับเป็นภาระอันหนักที่ทำให้ชาวอีสานต้องแสวงหา "เงิน" มาจ่ายเป็นค่าภาษี[14]

ยิ่งกว่านั้น ตั้งแต่รัชกาลที่ 6 เป็นต้นมา ได้มีการเชื่อมโยงทางรถไฟระหว่างกรุงเทพฯกับเมืองต่างๆ ในภาคอีสาน ทำให้เกิดการขยายตัวของการผลิตข้าวเจ้าเพื่อขาย ซึ่งจะเข้ามาแทนที่การผลิตข้าวเหนียวไว้บริโภคเอง เกิดการขยายตัวของระบบเศรษฐกิจแบบเงินตรา และการเข้ามามีบทบาททางเศรษฐกิจของพ่อค้าชาวจีน ซึ่งมีผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชาวอีสานอยู่ไม่น้อย

ประการที่สาม ในส่วนของชาวเมืองและชาวชนบทรอบนอก ซึ่งเป็นราษฎรส่วนใหญ่ของภาคอีสาน เป็นอีกกลุ่มหนึ่งที่ต้องปรับตัวภายใต้กระแสของการเปลี่ยนแปลงไปสู่สมัยใหม่ ระบบการศึกษาภาคบังคับและระบบการศึกษาของพระสงฆ์ได้เปิดโอกาสให้นักเรียนที่มีผลการเรียนดีจากชนบทรอบนอกได้มีการศึกษาต่อใน

ระดับที่สูงขึ้น เข้าสู่ระบบราชการ และเลื่อนฐานะได้ตามลำดับ นักเรียนเรียนดีจากชนบทรอบนอกส่วนน้อยเหล่านี้ ต้องผ่านประสบการณ์ที่ยากลำบาก กว่าจะก้าวขึ้นสู่การเป็นข้าราชการระดับสูงในเมือง หรือถึงขนาดผ่านการรับเลือกตั้งเข้าเป็น "ส.ส." ในที่สุด ผู้นำอีสานที่มีภูมิหลังดังกล่าว เช่น จำลอง ดาวเรือง และฟอง สิทธิธรรม เป็นต้น และนักการเมืองภาคอื่นที่มีภูมิหลังแบบเดียวกันนี้ก็มีปรากฏเช่นเดียวกัน อาทิ นายพึ่ง ศรีจันทร์[15]

สภาพทั่วไปของภาคอีสานที่กล่าวมาข้างต้น จึงเห็นได้ว่า การบริหารราชการในแบบเดิม ภายใต้โครงสร้างของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ซึ่งเน้นการรวมศูนย์ที่กรุงเทพฯ ยังมีข้อจำกัดและนับเป็นอุปสรรคขัดขวางความก้าวหน้าของท้องถิ่นอยู่ไม่น้อย ทัศนะดังกล่าวจะปรากฏชัดเจนมากในการอภิปรายของสมาชิกฯตั้งแต่หลังการเลือกตั้งครั้งแรกเป็นต้นมา ไม่เฉพาะแต่ทองอินทร์เท่านั้น แต่เป็นกระแสความคิดที่แพร่หลายอยู่ในสังคมไทยในระยะปลายทศวรรษ 2470-2480 ซึ่งจะพบเห็นได้ทั่วไปทั้งในรายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ตาม นสพ.รายวัน หรือแม้แต่วารสารของทางราชการและในจดหมายร้องทุกข์ที่มีไปถึงหน่วยงานต่างๆ

เมื่อแยกกล่าวเฉพาะสำหรับทองอินทร์แล้ว เนื่องจากระหว่างที่รับราชการอยู่ไม่ปรากฏหลักฐานลายลักษณ์ใดที่พอจะสะท้อนให้เห็นแนวคิดทางการเมือง แต่ถ้าพิจารณาจากพฤติกรรมและแนวคิดที่แสดงออกในสภาฯสมัยแรก พอจะอนุมานได้ว่าทองอินทร์มิได้แตกต่างไปจากผู้มีการศึกษาในยุคนั้นที่ปรารถนาจะเห็นประเทศชาติมีความเจริญก้าวหน้า มีเอกราชสมบูรณ์ทัดเทียมกับอารยประเทศ แต่ด้วยภูมิหลังของการเป็นข้าราชการอีสาน เป็นครู และเป็นนายอำเภอ ทำให้ทองอินทร์ตระหนักในความสำคัญของการศึกษา ว่าเป็นพื้นฐานเบื้องต้นในการสร้างความก้าวหน้าของชาติ พฤติกรรมที่ปรากฏในสมัยที่รับราชการ จึงได้รับการกล่าวถึงในแง่ของการเป็น "ครู" ผู้กวดขันให้นักเรียน (อีสาน) รักการเรียน และใช้ภาษาไทยให้ถูกต้อง[16] เป็นนายอำเภอที่แตกต่างจากนายอำเภอคนก่อนๆ เพราะ *"ไม่ถือตัว เอาใจใส่ ดูแลความเป็นอยู่ของราษฎร มีชีวิตส่วนตัวดี คือไม่เจ้าชู้ ไม่เล่นการพนัน และมีความซื่อสัตย์"*[17] และเป็นข้าราชการอีกผู้หนึ่งในยุคนั้นที่นำเสนอความคิดเห็นเรื่อง

"ราษฎรภาคเหนือและภาคใต้ไม่สามัคคีกันด้วยเรื่องชาติและกำเนิด" เพื่อเรียกร้องให้รัฐบาลดำเนินการ"ลด"ทัศนคติที่เป็นการดูถูกเหยียดหยามชาติกำเนิดและวัฒนธรรมให้แก่ข้าราชการที่จะถูกส่งให้มาทำงานในภาคอีสาน เพื่อเสริมสร้างความสามัคคีและความก้าวหน้าในชีวิตการรับราชการของชาวอีสาน ทั้งนี้เพราะเขาเห็นว่า *"ข้อสำคัญซึ่งข้าพเจ้าสำเหนียกมานานก็คือว่า บุคคลที่เป็นคนพื้นเมือง ถ้าหากจะเข้ารับราชการก็จะถูกกดโดยธรรมชาตินี้เป็นความจริงแท้ๆ"*[18] นอกจากนี้ ทองอินทร์ยังมีทัศนคติเช่นเดียวกับปัญญาชนอีสานในสมัยนั้นที่มีความเห็นว่า การบริหารประเทศที่ผ่านมาเป็นการพัฒนาที่เน้นเฉพาะกรุงเทพฯและหัวเมืองชั้นในเท่านั้น โดยมิได้คำนึงถึงสภาพความเป็นจริงของแต่ละท้องที่ และการถูกจำกัดด้วยงบประมาณ[19]

ดังนั้น การปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อวันที่ 24 มิ.ย. 2475 ของคณะราษฎร ในทัศนะของทองอินทร์ จึงหมายถึงความก้าวหน้าในอีกระดับหนึ่งของท้องถิ่น และเป็นความก้าวหน้าของชาติ เพราะ "ระบอบใหม่" เป็นระบอบการปกครองที่เปิดโอกาสให้บุคคลที่ต้องการจะเข้าไปดำเนินกิจการของประเทศสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองได้ โดยลงสมัครรับเลือกตั้งเป็น "สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร" ซึ่งหมายความว่าปัญหาต่างๆ ของชนบทรอบนอกที่เคยมีมา น่าจะนำไปสู่การแก้ไขให้ถูกต้องตามสภาพที่เป็นจริงได้ และในขณะเดียวกัน การได้รับเลือกตั้งเข้าเป็น "สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร" ยังเป็นความก้าวหน้าในชีวิตส่วนตัวด้วย เพราะฉะนั้นจึงปรากฏชัดเจนว่า ทองอินทร์เป็นข้าราชการอีกผู้หนึ่งที่ชื่นชมกับการเปลี่ยนแปลงการปกครองในครั้งนี้ โดยสมัครเข้าเป็นสมาชิกของสมาคมคณะราษฎร[20] และลาออกจากราชการเพื่อลงสมัครรับเลือกตั้งเข้าเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรตั้งแต่การเลือกตั้งครั้งแรกใน พ.ศ.2476

ตอนที่ 2 บทบาทในสภาฯ 2 สมัยแรก : การเป็น "นักการเมืองฝ่ายค้าน" ยุคแรกของการเมืองไทย (พ.ศ.2476-2481)

สภาผู้แทนราษฎร เป็นสถาบันการเมืองใหม่ที่จัดตั้งขึ้นตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ 2 ฉบับ คือ ธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยาม (ชั่วคราว) พ.ศ.2475 กับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พ.ศ.2475 ซึ่งกำหนดไว้โดยสังเขปว่า สภาผู้แทนราษฎร ประกอบด้วย สมาชิก 2 ประเภท ประเภท 1 มาจากการเลือกตั้ง และประเภท 2 มาจากการแต่งตั้ง เมื่อราษฎรผู้มีสิทธิออกเสียงมีการศึกษาขั้นประถมศึกษา มากกว่าครึ่งหนึ่งของทั้งหมด หรืออย่างช้าต้องไม่เกิน 10 ปี สมาชิกประเภท 2 ที่มาจากการแต่งตั้งต้องหมดวาระลง

ที่กล่าวว่าบทบาทของทองอินทร์ในสภาฯ 2 สมัยแรกนั้น หมายถึง สภาฯ หลังการเลือกตั้งครั้งแรก อยู่ครบวาระ 4 ปี (พ.ศ.2476-2480) กับสภาฯภายหลังการเลือกตั้งครั้งที่ 2 ในเดือน พ.ย. 2480 แต่ชุดที่ 2 มีอายุสั้นเพียง 9 เดือนก็ถูกยุบสภาเพื่อให้มีการเลือกตั้งใหม่ สภาฯทั้งสองชุดนี้ตรงกับสมัยรัฐบาล นายพันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนา เป็นนายกรัฐมนตรี (พ.ศ.2476-2481)

บทบาทของทองอินทร์ในสภาทั้ง 2 สมัยนี้ ได้แก่ ความพยายามจะทำหน้าที่เป็น "ตัวแทนของราษฎร" ผู้เข้ามาทำหน้าที่เป็นฝ่ายนิติบัญญัติ มีบทบาทสำคัญในการนำเสนอปัญหาข้อทุกข์ยากของราษฎร และอุปสรรคในการปฏิบัติหน้าที่ของข้าราชการในระดับท้องถิ่น พร้อมทั้งได้เสนอแนะวิธีการแก้ไข เพื่อให้รัฐบาลรับทราบและนำไปพิจารณาดำเนินการต่อไป การแสดงความคิดเห็นและความเคลื่อนไหวทางการเมืองที่ปรากฏ แสดงให้เห็นถึงพัฒนาการของการเกิดแนวคิดทางการเมืองและการมีแนวคิดในการพัฒนาประเทศที่ปรากฏชัดเจนอย่างเป็นรูปธรรม โดยลำดับ กล่าวคือ

2.1 สมัยที่ 1 (พ.ศ.2476-2480)

การเลือกตั้งครั้งแรกกำหนดให้มีขึ้นระหว่างวันที่ 1 ต.ค.-28 พ.ย. 2476 เป็นการเลือกตั้งทางอ้อม กำหนดให้ราษฎรทำการเลือกผู้แทนตำบล แล้วให้ผู้แทนตำบลไปเลือกสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร การเลือกตั้งครั้งนี้ปรากฏความขัดแย้งและมีการแข่งขันกันในหลายระดับ ตั้งแต่ผู้ก่อการคณะราษฎรกับกลุ่มผู้นำในระบอบเก่าดังปรากฏมาตั้งแต่การตรา พ.ร.บ.การเลือกตั้ง พ.ศ.2476 และการประกาศพระราชกฤษฎีกาเพื่อจัดการเลือกตั้ง ซึ่งเป็นกฎหมายที่กำหนดเงื่อนไขเกี่ยวกับจำนวน คุณวุฒิ และประเภทของสมาชิกฯที่มาจากการเลือกตั้ง ว่าควรจะมีคุณสมบัติอย่างใด ความขัดแย้งดังกล่าวดำเนินมาโดยลำดับและยุติลงภายหลังกบฏบวรเดช (ต.ค. 2476) ชัยชนะของคณะราษฎรในการทำรัฐประหาร 20 มิ.ย. 2476 และในการปราบกบฏบวรเดช ทำให้คณะราษฎรเป็นฝ่ายได้เปรียบเพราะเป็นการเลือกตั้งที่เปิดโอกาสให้ข้าราชการลงสมัครรับเลือกตั้งได้ (แม้ว่าจะต้องไปลงสมัครในจังหวัดที่ตนไม่ได้รับราชการอยู่ในขณะนั้น) และเปิดโอกาสให้ผู้มีอายุน้อยเพียง 23 ปีขึ้นไปและมีความรู้เทียบเท่าประถมสามัญสามารถลงสมัครรับเลือกตั้งได้[21]

ดังนั้น ผลการเลือกตั้งที่ปรากฏ จึงมีข้าราชการได้รับเลือกตั้งเข้ามาเป็นจำนวนมาก (42 : 78 คน) มีทั้งข้าราชการบำนาญที่เพิ่งถูกดุลยภาพ และข้าราชการรุ่นหนุ่ม กลุ่มวิชาชีพที่จะเข้ามามีบทบาทในสภาฯมากที่สุดมาจาก "ครู นักกฎหมายและฝ่ายปกครอง"[22] เป็นต้นว่า ไต๋ ปาณิกบุตร (พระนคร-ทนายความ), พระพินิจธนากร (เชียงใหม่-ทนายความ), มงคล รัตนวิจิตร (นครศรีธรรมราช-นักกฎหมายและฝ่ายปกครอง), ขุนวรสิษฐดรุณเวทย์ (หนองคาย-ธรรมการ) และ หลวงวรนิติปรีชา (สกลนคร-นักกฎหมาย) ส่วนหนึ่งของสมาชิกฯรุ่นนี้จึงมีความโน้มเอียงที่จะเข้ามีส่วนร่วมสนับสนุนรัฐบาลในการสร้างชาติและพัฒนาระบอบประชาธิปไตยมาตั้งแต่แรกแล้ว

บรรยากาศการเลือกตั้งครั้งแรกของจังหวัดอุบลราชธานี เป็นเขตการเลือกตั้งหนึ่งที่น่าจะมีความคึกคักอยู่พอสมควร เนื่องจากเป็นเขตเลือกตั้งขนาดใหญ่ที่สามารถ

มี "สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร" ได้ถึง 3 คน เท่ากับจังหวัดพระนคร จึงปรากฏว่ามีผู้ลงสมัครรับเลือกตั้งเป็นจำนวนถึง 20 คน คือ นายเนย สุจิมา, ขุนอุบลอาญา, นายทุย รัชนิภาค, นายเผียน กาญจคงคา, พระยาปทุมเทพภักดี, รองอำมาตย์ตรี ทองอินทร์ ภูริพัฒน์, นายทิม ภูริพัฒน์, นายทองพูน หยงสิทธิ, พระศรีธนาทร, นายทองอินทร์ อุดล, นายมงคล ครินชัย, นายเสียง ณ อุบล, นายอ่ำ บุญไทย์, ขุนอุทานระบิล, นายสิงคำ สุวรรณกูฏ, อำมาตย์ตรี พระวิภาคย์พจนกิจ, พ.ท.พระนเรนทรรักษา, หลวงภิรมย์โภคา, เลียง ไชยกาล และนายกิมใช้ ศรีสมบูรณ์[23] ทั้งหมดนี้ มีทั้งผู้ที่ประกอบอาชีพทนายความ ค้าขาย และข้าราชการในสายงานต่าง ๆ อาทิ ครู ฝ่ายปกครอง และข้าราชการบำนาญ

เนื่องจากไม่ปรากฏหลักฐานในการหาเสียงของทองอินทร์ แต่จากหนังสือเรื่อง *"กฤดาการบนที่ราบสูง"* ของนายอ่ำ บุญไทย์ ซึ่งเป็นผู้สมัครอีกคนหนึ่งที่ถูกทางการจับกุมตัวไปในข้อหาพัวพันกับกบฏบวรเดช สะท้อนให้เห็นว่า การเลือกตั้งใน จ.อุบลฯ มีความคึกคักมาก และคู่แข่งของทองอินทร์คนหนึ่งน่าจะเป็นนายอ่ำ บุญไทย์[24]

ผลการเลือกตั้ง มีผู้แทนตำบลที่ได้รับเลือกตั้งทั้งสิ้น 181 คน อีก 5 ตำบล ไม่มีผู้สมัคร ผู้แทนตำบลทั้ง 181 คนนี้ได้ไปทำการเลือกสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ในวันที่ 28 พ.ย. มีผู้ที่ได้รับเลือกตั้งด้วยคะแนนเสียงสูงสุด 3 คน เรียงตามลำดับ คือ ทองอินทร์ ภูริพัฒน์, นายเลียง ไชยกาล และนายเนย สุจิมา[25] การที่ทองอินทร์ได้รับเลือกด้วยคะแนนเสียงสูงสุดเช่นนี้ สันนิษฐานว่าน่าจะมาจากคุณสมบัติส่วนตัวที่เป็นข้าราชการรุ่นหนุ่มที่มีสติปัญญาดี (เรียนเก่ง) เป็นครู และนายอำเภอที่เอาใจใส่ตั้งใจทำงาน เป็นคนหนุ่มที่มีความก้าวหน้าในหน้าที่ราชการ มีประวัติดี และมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีต่อทั้งเพื่อนร่วมงาน ผู้ปกครองนักเรียน พ่อค้าเอกชนใน จ.อุบลฯ ดังจะเห็นได้จากพฤติกรรมการเป็นครูที่สามารถจดจำชื่อผู้ปกรองนักเรียนได้ทั้งโรงเรียน หรืออุปนิสัยที่ชอบเล่นกีฬาทุกชนิด จึงทำให้มีเพื่อนมาก ทั้งที่เป็นข้าราชการและพ่อค้าในเมือง บุคลิกภาพเช่นนี้จึงสามารถสร้างความนิยมรักใคร่จากราษฎรระดับต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี[26]

เมื่อสภาผู้แทนราษฎรเปิดประชุม บรรยากาศการประชุมสภาฯในระยะแรกนี้

ได้ปรากฏความคิดเกี่ยวกับ *"สิทธิหน้าที่ของผู้แทนราษฎร"*ว่าควรจะมีมากน้อยเพียงใด ความคิดดังกล่าวจะมีอิทธิพลต่อการเคลื่อนไหวทางการเมืองทั้งจากฝ่ายสมาชิกฯ ด้วยกันเอง และท่าทีการปฏิบัติตอบของฝ่ายรัฐบาล กล่าวโดยทั่วไป เป็นที่ยอมรับกันว่า เนื่องจากผู้แทนราษฎรเป็นผู้มีความรู้ในเรื่องความเป็นอยู่ของราษฎรได้ดีที่สุด ผู้แทนราษฎรจึงควรเป็นผู้คอยให้ความช่วยเหลือการดำเนินงานของรัฐบาลที่คิดจะทำในท้องถิ่น แต่ประเด็นที่ว่า ผู้แทนราษฎรควรจะมีสิทธิ เสรีภาพ และมีอำนาจเพียงใดนั้น ปรากฏแนวคิดแตกแยกออกเป็น 2 กระแส ทั้งฝ่ายรัฐบาลและฝ่ายสมาชิกฯ

แนวคิดแรก ส่วนใหญ่เป็นพวกนักกฎหมาย อาทิ หลวงประดิษฐ์มนูธรรม พระยานิติศาสตร์ไพศาลย์เห็นว่าสมาชิกฯย่อมมีสิทธิเสนอกฎหมายเข้าสู่สภาได้อย่างเสรี และกฎหมายที่สมาชิกฯเสนอย่อมมีความหนักแน่น ชอบธรรม และมีผลบีบบังคับให้ฝ่ายบริหารต้องปฏิบัติตาม มากกว่าการเสนอข้อมูลในรูปแบบอื่น เช่น กระทู้ หรือญัตติ[27]

ในกลุ่มของสมาชิกฯที่มีแนวคิดแบบแรก มักปรากฏแนวคิดและบทบาททางการเมืองในลักษณะที่ถือว่าตนเป็นฝ่ายนิติบัญญัติ เป็นสถาบันการเมืองใหม่ที่เกิดจากการเชื้อเชิญโดยบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ ย่อมมีสิทธิที่จะแสดงความคิดเห็นและเสนอกฎหมายได้อย่างเสรี เพื่อควบคุมการบริหารราชการแผ่นดินของรัฐบาลให้เป็นไปตามเจตนารมย์ดังที่ได้แถลงไว้ต่อสภาฯ สมาชิกฯที่มีแนวคิดแบบนี้จึงมักปรากฏบทบาทในลักษณะที่เน้นความเป็น "อิสระ" จากรัฐบาล พยายามร่วมมือกันต่อสู้ภายใต้กรอบกติกาตามที่ระบุไว้ในรัฐธรรมนูญและตามระเบียบข้อบังคับการประชุมสภาผู้แทนราษฎร สมาชิกฯที่มีแนวคิดดังกล่าว ได้แก่ ทองอินทร์ ภูริพัฒน์, เลียง ไชยกาล (อุบลฯ), ไต๋ ปาณิกบุตร (พระนคร), มงคล รัตนวิจิตร (นครศรีธรรมราช), ขุนวรสิษฐดรุณเวทย์ (หนองคาย), หลวงวรนิติปรีชา (สกลนคร) และพระพินิจธนากร (เชียงใหม่) บุคคลเหล่านี้จะรวมกลุ่มกันที่บ้านของนายไต๋ ปาณิกบุตร มีเรียกชื่อในสมัยนั้นว่า *"บ้านดิษยบุตปาร์ตี้"* ซึ่งเป็นที่รับรู้กันว่าความเคลื่อนไหวทางการเมืองของกลุ่มนี้เป็นการทำหน้าที่ *"ฝ่ายค้าน"*และเตรียมการเพื่อจัดตั้งเป็นพรรคการเมือง

ในอนาคต[28]

สภาฯสมัยที่ 2 สมาชิกฯที่มีลักษณะดังกล่าวจะเพิ่มจำนวนมากขึ้น เช่นมี เตียง ศิริขันธ์ (สกลนคร), ถวิล อุดล (ร้อยเอ็ด) และ จำลอง ดาวเรือง (มหาสารคาม) และยิ่งมีบทบาทโดดเด่นมากขึ้นไปตลอดจนถึงต้นทศวรรษ 2490

แนวคิดที่สอง กลับมองว่า ในช่วงเวลาที่ยังมีการใช้ "บทเฉพาะกาล" แห่งรัฐธรรมนูญ สมาชิกฯไม่ควรมีบทบาทถึงขนาดเสนอกฎหมาย การเสนอกฎหมายควรเป็นหน้าที่ของรัฐบาลจะดีกว่า เพราะรัฐบาลมีความพร้อมทั้งด้านกำลังคนและมีหลักวิชาดีกว่า สมาชิกฯควรเป็นเพียงผู้คอยให้ข้อมูลและคำปรึกษาแก่รัฐบาลเท่านั้น ยังไม่สมควรที่จะเข้าไปแทรกแซงกิจการในฝ่ายบริหารถึงขนาดที่เสนอกฎหมายเป็นทำนองไปบีบบังคับให้รัฐบาลต้องปฏิบัติตาม ฝ่ายรัฐบาลที่มีแนวคิดเช่นนี้ตัวอย่าง เช่น พระสารสาส์นประพันธ์ รัฐมนตรีธรรมการ[29] ส่วนสมาชิกฯก็มักปรากฏบทบาทไปในลักษณะที่เป็นฝ่ายอภิปรายสนับสนุนรัฐบาล คัดค้านการนำเสนอกฎหมายของฝ่ายสมาชิกฯ และการเข้าร่วมงานกับรัฐบาลในลักษณะเป็น"รัฐมนตรีลอย"ตัวอย่างเช่น พระดุลยธารปรีชาไวท์ (เชียงราย), พระยาสมันตรัฐบุรินทร์ (สตูล), ขุนสุคนธวิทศึกษากร (สมุทรสาคร), หลวงนาถนิติธาดา (ชัยภูมิ) และผู้ที่เข้าดำรงตำแหน่ง "เลขานุการรัฐมนตรี" เช่น แช่ ยูนิพันธุ์ (เพชรบุรี-คลัง), ขุนประเจตดรุณพันธ์ (พิษณุโลก-ธรรมการ) ไสว อินทประชา (สวรรคโลก-ผู้ช่วยมหาดไทย), สรอย ณ ลำปาง (ลำปาง-เศรษฐการ), สนิท เจริญรัฐ (นครราชสีมา-ทบวงพาณิชย์) เป็นต้น สมาชิกฯในกลุ่มนี้มักจะไปรวมกันที่*สำนักพิมพ์ประชาชาติ* มีนายสนิท เจริญรัฐเป็นแกนนำ มีสมาชิกประมาณ 33 คน[30]

การรวมกลุ่มกันเคลื่อนไหวทางการเมืองของสมาชิกฯทั้ง 2 กลุ่มในระยะแรกนี้ยังไม่มีผลผูกมัดอย่างจริงจัง เป็นสมัยที่ทุกฝ่ายมีความเห็นไปในแนวเดียวกันว่าทุกคนยังต้องศึกษาแสวงหาประสบการณ์ทางการเมืองกันอีกมาก ฉะนั้น จึงพบต่อไปอีกว่าทั้งฝ่ายรัฐบาลและฝ่ายสมาชิกฯมีการพบปะซึ่งกันและกัน เพื่อร่วมเรียนรู้การเมืองและนำไปสู่การทำงานร่วมกันอย่างใกล้ชิดในอนาคต

อย่างไรก็ดี ควรกล่าวไว้ ณ ที่นี้ด้วยว่า ยังมีสมาชิกฯในอีกลักษณะหนึ่ง

อาจเรียกได้ว่าเป็นสมาชิกฯประเภท "ไม้ประดับ" สมาชิกฯเหล่านี้มักไม่ปรากฏการแสดงบทบาทหรือแนวคิดใดๆ ที่ชัดเจน ยกเว้นการเป็น "ตัวแทน" ท้องถิ่นที่นำเสนอปัญหาต่างๆ เข้าสู่สภาฯเท่านั้น ส่วนใหญ่ไม่ได้รับการเลือกตั้งอย่างต่อเนื่อง แต่กระนั้น เสียงของสมาชิกฯเหล่านี้ กลับมีพลังมากพอที่จะชี้ขาดได้เมื่อเกิดประเด็นสำคัญๆ ที่สภาฯจะต้องตัดสินใจ จึงไม่อาจมองข้ามได้

บทบาทของทองอินทร์ในสภาฯสมัยแรก ได้แก่

(1) การทำหน้าที่เป็น "ผู้แทนของราษฎร" ในการนำเสนอข้อมูลอันเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นจริงในการพัฒนาท้องถิ่นให้รัฐบาลรับทราบ พร้อมกับเสนอแนะแนวทางแก้ไขในรูปแบบต่างๆ เนื้อหาที่นำเสนอมีตั้งแต่ปัญหาความเดือดร้อนของราษฎร อันเกิดจากการดำเนินนโยบายที่ไม่สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงของท้องถิ่น ปัญหาว่าด้วยการปฏิบัติหน้าที่ของข้าราชการ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าทองอินทร์มีความตั้งใจและพยายามที่จะเป็น "ตัวแทน" ของคนทุกกลุ่มในสังคม ไม่เฉพาะแต่ราษฎรใน จ.อุบลฯเท่านั้น ดังจะพิจารณาได้จากกระทู้ ญัตติ และร่าง พ.ร.บ. ที่ทองอินทร์นำเสนอต่อที่ประชุมสภาฯ และได้รับการบรรจุเข้าสู่ระเบียบวาระการประชุมในสภาฯสมัยแรก (พ.ศ.2476-2480) ซึ่งมีเนื้อหาดังกล่าวมาข้างต้น[31] ได้แก่

- กระทู้ถามเรื่องเกี่ยวแก่โรคเรื้อน, เรื่องเกี่ยวแก่นิสสัยนักโทษ, เรื่องการปราบฝิ่น และเรื่องทางหลวงในภาคอีสาน, เรื่องรัฐบาลดำริควบคุมโรคจิตต์อย่างไรหรือไม่?, เรื่องประถมศึกษา, เรื่องการใช้ประมวลศึกษาชั้นมัธยม, เรื่องนโยบายการบรรจุข้าราชการฝ่ายทหารเข้ารับราชการฝ่ายพลเรือน, เรื่องการบรรจุตำแหน่งที่ปรึกษาเทศบาล, เรื่องฝิ่นเถื่อนส่งทางรถไฟสายเหนือ, เรื่องการยกอำเภอมุกดาหารขึ้นเป็นอำเภอชั้นพิเศษ, เรื่องครูในจังหวัดในภาคอีสาน, เรื่องอัตราเงินเดือนครูประถม, เรื่องการสอบแข่งขันครูในบำรุง, เรื่องการสอบแข่งขันครูใน จ.อุบลฯ, เรื่องสถิติคนเข้าเมือง, เรื่องเงินเดือนปลัดอำเภอ, เรื่องการสงวนหนองน้ำ
- ญัตติขอเปิดอภิปรายทั่วไปในข้อนโยบายการปราบปรามโจรผู้ร้าย ภาษีรัชชูปการและอากรค่านา
- ญัตติขอเปิดอภิปรายทั่วไปในนโยบายเรื่องภาษีอากร

- ญัตติขอให้สภาฯลงมติว่าควรจะให้ราษฎรใช้แหตาถี่จับสัตว์น้ำได้
- ญัตติขอให้สภาฯลงมติว่าควรจะลดอาชญาบัตรฆ่าสัตว์
- ร่าง พ.ร.บ. ประถมศึกษา

(2) เคลื่อนไหวผลักดันให้รัฐบาลจัดสรรงบประมาณ เพื่อกระจายงบประมาณลงสู่ภูมิภาคให้มากขึ้นกว่าเดิม โดยเฉพาะงบประมาณในด้านการศึกษาและการพัฒนาเศรษฐกิจ ความสนใจติดตามและพยายามเข้าไปมีส่วนร่วมในด้านนี้ทำให้ทองอินทร์เป็นสมาชิกฯผู้หนึ่งที่ปรากฏการเข้าร่วมอภิปรายแสดงความคิดเห็นทุกครั้งที่รัฐบาลเข้าแถลงนโยบายต่อสภาฯ ทุกครั้งที่มีการพิจารณาร่าง พ.ร.บ. งบประมาณประจำปี ตั้งแต่ปี พ.ศ.2476-2481 และทุกครั้งที่มีการพิจารณาร่าง พ.ร.บ.ที่สำคัญๆ ของรัฐบาล[32] จากความพยายามที่จะตรวจสอบการบริหารงบประมาณที่นำไปใช้ในการพัฒนาประเทศดังกล่าว แนวคิดในการพัฒนาประเทศของทองอินทร์ได้มีการพัฒนาจนเกิดความชัดเจนขึ้นโดยลำดับ กล่าวคือ

ทองอินทร์ไม่เห็นด้วยกับแนวทางการพัฒนาประเทศที่ผ่านมาและที่รัฐบาลคณะราษฎรจะดำเนินต่อไปเพราะเป็นการพัฒนาที่เน้นกองทัพมากกว่ากิจการด้านอื่นและยังเน้นเฉพาะหัวเมืองชั้นใน (เขตพระนคร) มากกว่าหัวเมืองชั้นนอก แต่ทองอินทร์ต้องการให้รัฐบาลจัดสรรงบประมาณ ให้มีลักษณะของการกระจายไปสู่การพัฒนาภายในประเทศพร้อมกันในหลายด้าน แบบ "เดินแถวหน้ากระดาน" โดยเน้นเฉพาะด้านการศึกษา การกสิกรรม และการเศรษฐกิจ

แนวคิดของทองอินทร์ข้างต้นวางอยู่บนหลักเหตุผลที่ได้อภิปรายต่อสภาฯ มีใจความพอสรุปว่า สยามเป็นประเทศขนาดเล็ก มีฐานะเป็น "บัฟเฟอร์สเตท" ยังไม่สามารถพึ่งพาตนเองได้ในทุกด้าน ดังนั้นจึงควรจะพัฒนาในด้านการเศรษฐกิจการศึกษา เพื่ออบรมพลเมืองของชาติให้รู้จักสิทธิหน้าที่ของตน ให้ประเทศพึ่งพาตนเองได้ในทางเศรษฐกิจ แนวคิดดังกล่าวจึงเป็นวิธีการสร้างชาติที่รากฐานของสังคมโดยเน้นการพัฒนาชนบท และจากประสบการณ์ 4 ปีในสภาฯ ทำให้ทองอินทร์เห็นว่า *"เราก้าวไปในระบอบประชาธิปไตยเร็วเกินไป ในเมื่อราษฎรของเรายังไม่ได้รับการศึกษาพอ"*[33]

อนึ่ง การคัดค้านงบประมาณและแนวนโยบายการพัฒนาประเทศ ทำให้กลายเป็นความขัดแย้งโดยตรงระหว่างทองอินทร์และเพื่อนสมาชิกฯฝ่ายค้าน กับฝ่ายทหาร โดยเฉพาะ นายพันเอก หลวงพิบูลสงคราม รัฐมนตรีกลาโหม ถึงขนาดที่หลวงวิจิตรวาทการกล่าวโจมตีสมาชิกฯฝ่ายคัดค้านผ่านทางวิทยุกระจายเสียงเป็นทำนองว่า สมาชิกฯที่เป็นกรรมาธิการงบประมาณ เป็นพวกที่ไม่มีความรู้ในรัฐประศาสโนบายของประเทศ จึงไม่สมควรที่จะมาตั้งปัญหาโต้แย้งในนโยบายส่วนใหญ่ของราชการให้เสียเวลาไปโดยเปล่าประโยชน์[34] การถกเถียงกันในเรื่อง *"เราจะเริ่มสร้างบ้านด้วยการสร้างรั้ว หรือว่าเราจะเริ่มสร้างบ้านด้วยการลงเสาเสียก่อน"*[35] จะกลายเป็นความขัดแย้งที่ขยายตัวมากขึ้นในเวลาต่อมา

(3) เป็นผู้ใช้อำนาจนิติบัญญัติ ในการออกกฎหมายและตรวจสอบการบริหารงานของรัฐบาลให้ดำเนินไปตามนโยบายที่ได้แถลงไว้ต่อสภาฯ และการมีส่วนร่วมในการพัฒนาระบอบการเมืองให้มีความเป็นประชาธิปไตยยิ่งขึ้น ทองอินทร์เป็นสมาชิกฯอีกคนหนึ่งที่มีบทบาทในการการพยายามผลักดันให้"สภาผู้แทนราษฎร" เป็นสถาบันการเมืองอิสระ สามารถถ่วงดุลอำนาจกับสถาบันอื่นตามหลักการแบ่งแยกและการถ่วงดุลอำนาจระหว่างกษัตริย์ รัฐบาล รัฐสภา และศาล บทบาทในด้านนี้เห็นได้ชัดเจนในหลายกรณี เช่น การเสนอความเห็นให้รัฐบาลกับ ร.7 ประนีประนอมกัน (แม้จะไม่ประสบผลและนำไปสู่กรณีสละราชสมบัติในปี 2477)[36] หรือการรวมกลุ่มในบ้านดิษยบุตปาร์ตี้ เพื่อเตรียมจัดตั้งพรรคการเมืองในอนาคต ได้แก่ การทำงานร่วมกันระหว่างทองอินทร์, เลียง ไชยกาล, ไต๋ ปาณิกบุตร, หลวงวรนิติปรีชา และขุนวรสิษฐดรุณเวทย์ ในการยื่นญัตติขอเปิดอภิปรายทั่วไปเพื่อไม่ไว้วางใจรัฐมนตรีทั้งคณะ โดยเน้นงานด้านเศรษฐกิจเป็นหลักในปี 2478[37]

ความเคลื่อนไหวในลักษณะที่พยายามทำหน้าที่เป็นฝ่ายนิติบัญญัติ ที่เคร่งครัดต่อหลักการแบ่งแยกและการถ่วงดุลอำนาจเคารพต่อกฎข้อบังคับของการประชุมสภาฯ ทำให้รัฐบาลพระยาพหลฯต้องประสบปัญหาความไม่มีเสถียรภาพทางการเมือง รัฐบาลต้องลาออก 2 ครั้ง ครั้งแรกใน พ.ศ.2477 เมื่อรัฐบาลแพ้คะแนนเสียงในสภาฯ ว่าด้วยเรื่องการกำจัดยาง[38] ครั้งที่สองใน พ.ศ.2478 เมื่อทองอินทร์ เลียง และไต๋

ยื่นญัตติขอเปิดอภิปรายทั่วไปไม่ไว้วางใจรัฐมนตรีทั้งคณะ กรณีการซื้อขายที่ดินของพระคลังข้างที่ แม้ว่าในการลงมติ รัฐบาลจะได้รับเสียงสนับสนุนในสภาฯ แต่รัฐบาลพระยาพหลฯลาออก[39]

(4) ภายนอกสภาฯ ทองอินทร์สามารถสร้างฐานคะแนนเสียงของตนในพื้นที่จังหวัดอุบลฯขึ้นมาได้จากการประกอบอาชีพทนายความ ซึ่งเน้นการเป็นตัวกลางในการประนีประนอมความขัดแย้งให้แก่ลูกความมากกว่าการแสวงหารายได้ และการเปิดโรงเรียนขึ้น เริ่มจากการตั้งโรงเรียนประถม แล้วปรับเป็นโรงเรียนมัธยม ชื่อ "ศรีทอง" และภายหลังยังขยายสาขาออกเป็น 2 โรงเรียน คือ "ศรีทอง" (โรงเรียนมัธยมชาย) และ "วไลวัฒนา" (โรงเรียนมัธยมหญิง) กับการวิ่งเต้นช่วยเหลือข้าราชการและราษฎรระดับต่างๆ[40]

วิถีชีวิตของนักการเมืองในสมัยแรกนี้ ทองอินทร์จะเดินทางเข้ามาพำนักอยู่ในกรุงเทพฯ โดยเช่าบ้านอยู่เป็นการชั่วคราวตามสมัยประชุม ถ้าเป็นการประชุมสมัยสามัญ จะใช้เวลาประมาณ 3 เดือน แต่ถ้าเป็นสมัยวิสามัญ อาจจะ 1-2 เดือน เมื่อหมดสมัยประชุมในแต่ละปี จึงเดินทางกลับบ้าน และจะใช้วิธีเดินทางไปตามชุมชนต่างๆ (ด้วยม้า, เกวียน) เพื่อพบปะกับข้าราชการ พ่อค้าและชาวบ้านทั่วไป ทำให้มีโอกาสได้รับฟังปัญหาของผู้คนกลุ่มต่างๆ วิธีการเช่นนี้ทำให้ทองอินทร์ได้รับการยอมรับจากชาวอุบลราชธานีทุกระดับชั้น ทั้งที่เป็นชาวอีสานเชื้อสายจีนในเมือง ข้าราชการระดับกลาง-ล่าง และราษฎรตามชนบทรอบนอก หมายความว่า ทองอินทร์สามารถทำหน้าที่ในการเป็น "ปัญญาชน" ผู้เป็นสื่อกลางในการรับฟังปัญหา นำเสนอและผลักดันให้เกิดการแก้ไขปัญหา ให้แก่ราษฎรกลุ่มต่างๆ ในท้องถิ่นของตนได้ เมื่อถึงเวลาหาเสียงในแต่ละครั้ง ทองอินทร์จึงเพียงแต่เดินทางออกไปชี้แจงหมายเลขที่ลงสมัครรับเลือกตั้งและพบปะกับราษฎร ซึ่งเป็นการสร้างความสัมพันธ์ส่วนตัวมากกว่าที่จะเป็นการหาเสียงแบบนำเสนอนโยบายภายใต้ระบบพรรคการเมืองในแบบปัจจุบัน

2.2 สมัยที่ 2 (พ.ศ.2480-2481)

เมื่ออายุของสมาชิกสภาฯประเภทที่ 1 ชุดแรกหมดวาระลง ได้มีการเลือกตั้งครั้งที่ 2 ในวันที่ 7 พฤศจิกายน พ.ศ.2480 เป็นการเลือกตั้งโดยตรงเป็นครั้งแรก โดยวิธีแบ่งเขต แต่ละเขตมีผู้แทนราษฎรได้ 1 คน ต่อราษฎร 200,000 คน ทำให้มีจำนวนผู้แทนราษฎรเพิ่มขึ้นเป็น 91 คน (จากเดิมมี 78 คน) บรรยากาศการหาเสียงเลือกตั้งตามจังหวัดต่าง ๆ ในครั้งนี้จึงเป็นไปอย่างคึกคัก ผลปรากฏว่า จังหวัดอุบลราชธานีมีผู้แทนราษฎรได้ 4 คน จาก 4 เขต เรียงตามลำดับ คือ ทองอินทร์ เขต 1, ทิม ภูริพัฒน์เขต 2, ฟอง สิทธิธรรม เขต 3 และ เลียง ไชยกาล เขต 4

สิ่งที่น่าสนใจเกี่ยวกับสมาชิกสภาฯประเภท 1 ชุดที่ 2 ได้แก่ ภูมิหลังทางด้านคุณวุฒิและอายุของผู้แทนราษฎร พบว่าครึ่งหนึ่งของผู้แทนราษฎรชุดนี้จบการศึกษาในระดับอุดมศึกษา เฉพาะที่จบทางด้านกฎหมายและที่กำลังศึกษาอยู่เป็นจำนวนถึง 22 คน ที่จบทั้งกฎหมายและครู ก็มีอยู่มิใช่น้อย และในจำนวน 22 คนนี้ เป็นสมาชิกฯจากจังหวัดทางภาคอีสานถึง 12 คน ส่วนทางด้านอายุ เท่าที่มีหลักฐานพอตรวจสอบได้พบว่า 1 ใน 3 ของผู้แทนราษฎรชุดนี้ มีอายุเฉลี่ยอยู่ในวัยหนุ่มระหว่าง 23-40 ปี และยังคงมาจากข้าราชการเสียเป็นส่วนใหญ่ (43 คนจาก 91 คน) สมาชิกฯบางคนเคยมี "ประสบการณ์ทางการเมือง" มาก่อน เช่น เคยเป็นอดีตผู้สมัครหน้าเก่าที่เคยเป็น ส.ส.สอบตก เป็นผู้แทนตำบลเมื่อคราวเลือกตั้งครั้งแรก (พ.ศ.2476) มีหลายคนทีเดียวที่ผ่านเวทีการประกวดโต้วาทีมาอย่างช่ำชอง บางคนน่าจะรู้จักมักคุ้นกันมาก่อนทั้งในลักษณะของเพื่อนร่วมสถาบันศึกษากันมาบ้าง เคยรับราชการในท้องที่เดียวกันมาบ้าง เป็นต้น[41]

ภูมิหลังทางด้านคุณวุฒิ อายุ และประสบการณ์ทางการเมืองของผู้แทนราษฎรชุดที่ 2 ดังกล่าวมาข้างต้น ทำให้บรรยากาศการประชุมสภาฯชุดนี้เต็มไปด้วย "ความวุ่นวาย" อันเกิดจากความกระตือรือร้นในการทำหน้าที่ของสมาชิกฯที่ต้องการสร้างชื่อเสียงและเตรียมการจัดตั้งพรรคการเมือง มีการส่งกระทู้ ญัตติ และร่าง พ.ร.บ. เข้าสู่สภาฯเป็นจำนวนมาก สมาชิกฯบางนายมีการใช้วาจาก้าวร้าวรุนแรง

ทองอินทร์ และบังอร ภูริพัฒน์ กับลูกๆ ทั้ง 9 คน

ไม่เคารพต่อข้อบังคับการประชุมฯ เป็นเหตุให้มีปากเสียงกับประธานสภาฯบ่อยครั้ง[42]

สำหรับกลุ่มสมาชิกฯฝ่ายค้านแห่งบ้านดิษยบุตปาร์ตี้ แม้ว่าจะมีเพียงทองอินทร์, เลียง ไชยกาล และขุนวรสิษฐดรุณเวทย์ เท่านั้นที่ได้รับเลือกตั้งเข้ามาในครั้งนี้ แต่ครั้นเมื่อเปิดสภาฯแล้ว สมาชิกฯในกลุ่มกลับมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น ได้แก่ ถวิล อุดล (ร้อยเอ็ด), เตียง ศิริขันธ์ (สกลนคร), จำลอง ดาวเรือง (มหาสารคาม), พันธุ์ อินทุวงศ์ (นครพนม), ทิม ภูริพัฒน์ (อุบลฯ), ฟอง สิทธิธรรม (อุบล), เทพ โชตินุชิต (ขุขันธ์), ปรีกษ์ แก้วปลั่ง (สุรินทร์), อ้วน นาครทรรพ (อุดรธานี) และที่มาจากภาคอื่น เช่น ทอง กันทาธรรม (แพร่), นิ่ม เรืองเกษตร (ฉะเชิงเทรา) และ เยื้อน พาณิชยวิทย์ (พระนครศรีอยุธยา) บุคคลเหล่านี้ได้มีการรวมกลุ่มทำงานการเมืองในลักษณะต่างๆ ได้แก่ การกันจัดตั้ง *"สมาคมภาคตะวันออก"* ของทองอินทร์, ทิม, เลียง, และฟอง เพื่อช่วยเหลือบรรดาหัวคะแนนและราษฎรอีสานที่ได้รับความเดือดร้อน[43] หรือการร่วมกันออกหนังสือราย 10 วันครั้งของฝ่ายค้าน ชื่อ "สยามอุโฆษ" ไว้เป็นกระบอกเสียงของกลุ่ม[44]

การที่ทองอินทร์เป็นสมาชิกฯคนแรกที่สนใจและติดตาม พ.ร.บ.งบประมาณ ได้รับการเสนอชื่อและได้รับการเลือกตั้งจากเพื่อนสมาชิกฯให้เข้าทำงานเป็นกรรมาธิการชุดต่างๆ ของสภาฯ โดยเฉพาะกรรมาธิการพิจารณาร่าง พ.ร.บ.งบประมาณ และการเป็นสมาชิกฯที่ได้รับเลือกตั้งต่อเนื่องเข้าสู่สภาฯในชุดที่ 2 ทำให้บทบาทของทองอินทร์ในสภาฯสมัยนี้ (พ.ย. 2480-2481) ก้าวขึ้นสู่การเป็น *แกนนำที่อยู่เบื้องหลังการเคลื่อนไหวทางการเมืองของสมาชิกฯฝ่ายค้าน* ซึ่งเห็นได้ชัดเจนในหลายกรณี เช่น การเสนอร่าง พ.ร.บ.ระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ.2480 ของทอง กันทาธรรม (แพร่) ซึ่งเสนอมาในเวลาเดียวกับ เทพ โชตินุชิต (ขุขันธ์) เทพจึงถอนตัวก่อน และมีการเสนอให้ทองอินทร์, เลียง, ขุนวรสิษฐดรุณเวทย์ เป็นกรรมาธิการ[45] การเสนอร่างข้อบังคับการประชุมและการปรึกษาของสภาผู้แทนราษฎร ฉบับที่ 4 พ.ศ.2480 โดย เทพ โชตินุชิต ร่างฯนี้แม้ว่าจะตกไป แต่ชี้ให้เห็นว่ามีฝ่ายค้านในสภาฯอยู่ประมาณ 33 เสียง และเป็นการทำงานของฝ่ายค้านที่ต้องการเร่งรัดให้รัฐบาลแก้ไขปัญหาต่างๆ ของชาติโดยรวดเร็ว[46]

หรือกรณีการเสนอร่าง พ.ร.บ.งบประมาณ พ.ศ.2481 ซึ่งเป็นครั้งแรกที่สภาฯชุดนี้จะได้พิจารณาร่าง พ.ร.บ.งบประมาณ ปรากฏว่าทางรัฐบาลเสนอให้สมาชิกฯมีเวลาอ่านล่วงหน้าได้เพียง 3 วัน ตามข้อบังคับการประชุมสภาฯ แต่สมาชิกฯกลับเห็นว่าเป็นเวลาที่กระชั้นชิดเกินไป และไม่มีคำอธิบายเหตุผลประกอบร่างฯมากพอที่จะให้สมาชิกฯทำความเข้าใจได้ ประกอบกับเครื่องขยายเสียงในที่ประชุมยังไม่มีคุณภาพ สมาชิกฯจึงมีการอภิปรายคัดค้านรัฐบาลอย่างรุนแรงใน 2 ประเด็นหลัก คือ ไม่เห็นด้วยกับวิธีการเสนอร่าง พ.ร.บ.งบประมาณ และไม่เห็นด้วยกับรายการจัดสรรเงินงบประมาณ สภาฯต้องใช้เวลาในการอภิปรายเรื่องนี้ติดต่อกันถึง 5 ครั้งจึงมีการลงมติ และเมื่อสภาฯลงมติแล้ว พระยาพหลฯ นายกรัฐมนตรีถึงกับได้มีการ "ตักเตือน" สมาชิกฯว่า *"อย่าให้มันหนักนัก"*[47]

เมื่อสภาฯเปิดประชุมสมัยสามัญอีกครั้งหนึ่ง ความขัดแย้งระหว่างรัฐบาลกับสมาชิกฯจึงทวีความรุนแรงมากขึ้น เริ่มจากกรณีการยื่นญัตติขอเปิดอภิปรายทั่วไปในเรื่องการเก็บเงินค่าเล่าเรียนของขุนชำนิอนุสาสน์ (สมุทรปราการ) ซึ่งมีเจตนาต้องการให้รัฐบาลผ่อนผันการทวงถามค่าเล่าเรียนจากนักเรียน แต่บรรยากาศในการประชุมกลับกลายเป็นว่า รัฐบาลต้องการให้สมาชิกฯลงมติว่าจะไว้ใจหรือไม่ไว้วางใจพระยาพหลฯนั้น ถึงกับกล่าวว่า *"ถ้าขืนเป็นเช่นนี้ร่ำไป ข้าพเจ้าเห็นว่าสภาฯนี้น่ากลัวจะตั้งอยู่ไม่ได้"*[48] และแสดงท่าทีดังรายงานของ "จักราวุธ" แห่ง นสพ.ไทยใหม่ว่านายกรัฐมนตรีนั้น *"ลุกขึ้นพูดด้วยน้ำเสียงสั่นสะท้านไปทั้งกาย"*[49] ฝ่ายสมาชิกฯผู้เสนอจึงขอถอนญัตติเพื่อให้เรื่องยุติลง

ร่าง พ.ร.บ. ยกเลิก พ.ร.บ. จัดการป้องกันรักษารัฐธรรมนูญ พ.ศ.2481 ของเตียง ศิริขันธ์ เข้าสู่ที่ประชุมสภาฯในครั้งถัดมา ร่างนี้แม้ว่าจะต้องตกไป แต่แสดงให้เห็นเจตนาของฝ่ายค้านว่าต้องการให้รัฐบาลเปิดให้มีพรรคการเมืองขึ้นอย่างถูกต้องตามกฎหมาย[50] ระหว่างนั้น การเมืองนอกสภาฯเริ่มทวีความตึงเครียดขึ้นอีกครั้งหนึ่ง เมื่อหลวงวิจิตรวาทการ รัฐมนตรี ได้ไปแสดงปาฐกถาที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เรื่อง *"การรวมออสเตรียเข้ากับเยอรมนี"* เมื่อ 25 ก.ค. 2481 ทำให้เกิดกระแสวิพากษ์วิจารณ์กันมากตาม นสพ. โดยเฉพาะข้อความที่กล่าวเป็นทำนองว่า

"จีนยิ่งกว่ายิว" ขณะเดียวกัน นสพ.ยุทธโกษ ของฝ่ายทหารบก ได้มีการลงบทประพันธ์กล่าวว่าร้ายเสียดสีชาวจีน สมาชิกฯฝ่ายค้านจึงตั้งกระทู้ถามรัฐบาล เริ่มจากของนายอรุณ แสงสว่างวัฒนะ และตามมาด้วยกระทู้ของนายเลียง ไชยกาล เมื่อการประชุมหยุดพัก เลียงได้ถูกสมาชิกฯประเภท 2 จำนวนหนึ่ง นำโดย ขุนนิรันดรชัย, นายวิลาศ โอสถานนท์, นายวิเชียร สุวรรณทัต, พ.ท.ประยูร ภมรมนตรี และนายชุณห์ ปิณฑานนท์ ช่วยกันล้อเลียนและจับเลียงไปโยนที่สระน้ำหน้ารัฐสภา เหตุการณ์ครั้งนี้ได้รับความสนใจมากจากทุกฝ่าย สมาชิกฯฝ่ายค้านแสดงการประท้วงด้วยการไม่เข้าร่วมประชุม[51]

ความไม่พอใจที่มีต่อการทำงานการเมืองระหว่างรัฐบาลกับสมาชิกฯฝ่ายค้านจึงมาถึงจุดวิกฤต เมื่อฝ่ายค้าน เริ่มจากนายพันธุ์ อินทุวงศ์ (นครพนม) เสนอเรื่องขอให้สภาฯตีความในข้อบังคับการประชุมและการปรึกษาของสภาผู้แทนราษฎร ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับกฎระเบียบว่าด้วยการอภิปรายของสมาชิกฯ ตามมาด้วยการเสนอร่างข้อบังคับการประชุมและการปรึกษาของสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ.2481 ของนายถวิล อุดล (ร้อยเอ็ด) ซึ่งมีเนื้อหาต้องการให้รัฐบาลเสนองบประมาณโดยมีรายละเอียดมากขึ้น แต่รัฐบาลปฏิเสธโดยอ้างว่ามีข้อจำกัดไม่สามารถกระทำได้ เมื่อสภาฯลงมติรับหลักการ จึงนำไปสู่การยุบสภาเป็นครั้งแรกใน พ.ศ.2481[52]

กล่าวโดยสรุป บทบาททางการเมืองของนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ ที่ผ่านมาในสภาทั้ง 2 ชุด จึงเห็นได้ว่า นายทองอินทร์พยายามที่จะทำหน้าที่ในการเป็น "ตัวแทน" ของราษฎร ผู้ได้รับมอบหมายให้เป็นผู้ใช้อำนาจนิติบัญญัติ มีความตั้งใจที่จะปฏิบัติหน้าที่ให้สมกับการเป็น *"ผู้แทนราษฎรที่ดี"* ในการปฏิบัติภารกิจ จึงมีการเตรียมตัวมาอย่างดี มีการรวมกลุ่มกับเพื่อนสมาชิกฯในการเรียนรู้และผนึกกำลังในการทำงานการเมืองร่วมกัน มีแนวทางในการจัดตั้ง "พรรคการเมือง" เพื่อเตรียมการสำหรับอนาคต เมื่ออายุบทเฉพาะกาลแห่งรัฐธรรมนูญสิ้นสุดลง การทำงานการเมืองทั้งหมดที่กล่าวมานี้ ถึงแม้ว่าท้ายสุดจะก่อให้เกิดความขัดแย้งกับ "รัฐบาล" ผู้มีฐานะเป็น "ฝ่ายบริหาร" อย่างไรก็ดีไม่อาจปฏิเสธได้ว่า เพราะการทำงานของบุคคลเหล่านี้ ทำให้รัฐบาลในระบอบใหม่ต้องทำงานของตนอย่าง

"ระมัดระวัง" มากขึ้น* และต้องรีบเร่งแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจการคลังของตนให้รวดเร็วขึ้น (ดังจะมาปรากฏใน 4 ปีแรกของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ดังจะได้กล่าวถึงต่อไปใน ตอนที่ 3)

และสำหรับกรณีของนายทองอินทร์นั้นประสบการณ์ทางการเมืองที่เพิ่มมากขึ้นทำให้ได้รับการยอมรับจากเพื่อนสมาชิกฯให้เข้าไปทำหน้าที่เป็นกรรมาธิการชุดต่าง ๆ และทำให้*แนวคิดในการพัฒนาประเทศของทองอินทร์ ได้มีการพัฒนาไปสู่การนำเสนอให้รัฐบาลหันกลับมาเน้นการพัฒนาภายในทีละด้านแบบ"เดินแถวเรียงหนึ่ง" โดยเสนอให้จัดการทางด้านการศึกษาก่อน*[53]

ตอนที่ 3 บทบาทในสภาฯ 2 สมัยหลัง : การปรับเปลี่ยนยุทธวิธีทางการเมือง (พ.ศ.2481-2492)

การเลือกตั้งสมัยที่ 3 ในต้นเดือนพฤศจิกายน พ.ศ.2481 เป็นการเลือกตั้งอีกสมัยหนึ่งที่เต็มไปด้วยบรรยากาศของการแข่งขันทางการเมืองระหว่างฝ่ายรัฐบาลกับฝ่ายค้าน ผลปรากฏว่าสมาชิกฯฝ่ายค้านที่เคยมีข้อบาดหมางใจกับรัฐบาลยังคงได้รับเลือกตั้งเข้ามาเป็นสัดส่วนถึง 26 คน จากเดิมที่สามารถรวมกลุ่มกันได้ 43 คน ซึ่งในจำนวนนี้ เป็น ส.ส.อีสานถึง 13 คน จากจำนวนสมาชิกฯที่ได้รับเลือกตั้งครั้งนี้เป็นจำนวนทั้งสิ้น 91 คน ผลการเลือกตั้งจึงชี้ให้เห็นว่าราษฎรทางภาคอีสานยอมรับสมาชิกฯที่เป็น "ฝ่ายค้าน" มากกว่าสมาชิกฯที่เป็นฝ่ายรัฐบาล

ระยะเวลาตั้งแต่ พ.ศ.2481-2492 สถานการณ์การเมืองระหว่างประเทศและการเมืองภายในประเทศมีความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทำให้การเคลื่อนไหว

---

* ดังจะเห็นได้ว่า ภายหลังการลาออกครั้งแรกของรัฐบาลพระยาพหลฯ ว่าด้วยเรื่องจำกัดยาง พระยาสมันตรัฐบุรินทร์ (ส.ส.สตูล) รัฐมนตรีลอยผู้ผลักดันเรื่องนี้ ต้องพ้นจากตำแหน่ง หรือเมื่อเกิดกรณีการลาออกครั้งที่ 2 ของรัฐบาลพระยาพหลฯว่าด้วยเรื่องการซื้อขายที่ดินของพระคลังข้างที่ พระดุลยธารปรีชาไวท์ (ส.ส.เชียงราย) รัฐมนตรีสั่งราชการ ผู้ดำเนินการในเรื่องนี้ก็ต้องพ้นจากตำแหน่งเช่นเดียวกัน

ทางการเมืองของทองอินทร์และเพื่อนสมาชิกฯมีการเปลี่ยนแปลงไปด้วย จึงขอแบ่งการอธิบายออกเป็น 4 ช่วงเวลา คือ

3.1 สมัยก่อนสงครามมหาเอเชียบูรพา (พ.ศ.2481-2484)

3.2 สมัยสงครามมหาเอเชียบูรพา (พ.ศ.2484-2488)

3.3 สมัยแห่งการฟื้นฟูระบอบประชาธิปไตย (พ.ศ.2487-2490)

3.4 จุบจบแห่งชีวิตทางการเมือง (พ.ศ.2490-2492)

3.1 สมัยก่อนสงครามมหาเอเชียบูรพา (พ.ศ.2481-2484)

รัฐบาลใหม่ ภายใต้การนำของนายพันเอก หลวงพิบูลสงคราม ก้าวขึ้นสู่อำนาจภายใต้สถานการณ์การเมืองระหว่างประเทศและการเมืองภายในประเทศที่เต็มไปด้วยปัญหา กล่าวคือ การเมืองระหว่างประเทศในระยะนั้นกำลังทวีความตึงเครียดอันเนื่องมาจากการดำเนินนโยบายสร้างชาติเพื่อเป็นมหาอำนาจของกลุ่มประเทศเผด็จการฟาสซิสต์ (อิตาลี เยอรมัน ญี่ปุ่น) ซึ่งมีรากฐานมาจากความคิดชาตินิยมแบบใหม่และลัทธิทหารนิยม ส่วนประเทศฝ่ายเสรีนิยมประชาธิปไตย อย่างอังกฤษ สหรัฐ ฝรั่งเศส กำลังประสบปัญหาภายใน อันเนื่องมาจากภาวะเศรษฐกิจตกต่ำภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 1 ความจำเป็นในการฟื้นฟูบูรณะประเทศ ทำให้รัฐบาลฝ่ายเสรีประชาธิปไตยเหล่านี้ถึงกับต้องมีการรวมกลุ่มพรรคการเมือง เพื่อจัดตั้ง "คณะรัฐบาลแห่งชาติ" แก้ไขปัญหาภายในของตน ความสำเร็จในการสร้างชาติของฝ่ายเผด็จการฟาสซิสต์ และความล้มเหลวของระบบรัฐสภาในหลายประเทศตลอดจนอิทธิพลของแนวคิดชาตินิยมแบบใหม่และลัทธิทหารนิยมที่แพร่หลายอยู่ในกระแสการเมืองโลกระยะนี้ ล้วนมีอิทธิพลต่อสังคมไทยด้วย ทัศนคติที่เคยเชื่อมั่นว่า รัฐสภาเป็นวิถีทางหนึ่งในการสร้างชาติ และเป็นสัญลักษณ์ที่แสดงถึงความเจริญก้าวหน้าของชาติ เริ่มเสื่อมความนิยมลง ขณะที่แนวทางสร้างชาติด้วยระบอบเผด็จการเบ็ดเสร็จกำลังพิสูจน์ให้เห็นว่าเป็นวิธีการสร้างชาติที่ให้ผลได้รวดเร็วกว่า

อย่างไรก็ดี จากประสบการณ์ทางการเมืองภายในประเทศตลอดระยะเวลา

6 ปีที่ผ่านมา นอกจากรัฐบาลคณะราษฎรจะประสบกับกระแสการคัดค้านหรือการทำหน้าที่ตรวจสอบการทำงานของฝ่ายรัฐสภาแล้ว รัฐบาลยังต้องประสบกับปัญหาการต่อต้านจากกลุ่มผู้นำเก่า หรือที่ถูกเรียกรวมๆ ว่า "กลุ่มนิยมเจ้า" ซึ่งมีความเคลื่อนไหวทางการเมืองไปในลักษณะที่ต้องการสงวนอำนาจบางอย่างไว้กับสถาบันกษัตริย์และชนชั้นสูงตามเดิม ข้อเสนอของคนเหล่านี้ ได้แก่ การเรียกร้องให้กษัตริย์เป็นผู้มีอำนาจในการ (เลือก) แต่งตั้งสมาชิกสภาประเภท 2 หรือ การให้กษัตริย์มีสิทธิในการยับยั้งกฎหมายได้ เป็นต้น การแข่งขันอำนาจทางการเมืองของคณะราษฎรกับกลุ่มนิยมเจ้านั้นมีปรากฏมาโดยลำดับ นับตั้งแต่หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองแล้ว และนอกจากนั้น ยังมีปัญหาการมีอิทธิพลทางเศรษฐกิจของพ่อค้าชาวจีน และปัญหาการพัฒนาประเทศที่หมักหมมมาช้านาน

ภายใต้สถานการณ์ดังกล่าว ทำให้แกนนำสายทหารของคณะราษฎร โดยเฉพาะอย่างยิ่งนายพันเอก หลวงพิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีกลาโหม มองว่าภัยของระบอบเก่ายังคงมีอยู่และถือเป็นศัตรูหลักของรัฐบาล รัฐบาลชุดใหม่ภายใต้การนำของหลวงพิบูลสงคราม จึงมีการ "ปรับตัว" ในหลายประการ ตั้งแต่การเปิดโอกาสให้สมาชิกคณะราษฎร "รุ่นหนุ่ม" เข้าร่วมเป็นรัฐมนตรีมากขึ้นเป็นจำนวนถึง 18 ใน 25 ตำแหน่ง ซึ่งทำให้รัฐบาลชุดนี้มีลักษณะการดำเนินงานที่เข้มแข็ง ฉับไวและกระตือรือร้นมากขึ้นกว่าเดิม[54] จากนั้น รัฐบาลได้ดำเนินการอย่างน้อย 6 ประการ ได้แก่ การปรับปรุงกำลังทหารและตำรวจให้เป็นเครื่องมือในการเสริมสร้างเสถียรภาพของรัฐบาลให้เกิดความมั่นคง การเข้า "จัดการ" กับฝ่ายปรปักษ์ทางการเมืองอย่างเด็ดขาด ด้วยการกวาดล้างนักการเมืองกลุ่มนิยมเจ้าขึ้นศาลพิเศษ การเข้าแทรกแซงอำนาจนิติบัญญัติด้วยวิธีการต่างๆ การริดรอนสิทธิเสรีภาพของประชาชน ควบคู่ไปกับการรณรงค์เผยแพร่ความรู้สึกชาตินิยมและดำเนินนโยบายพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม[55]

วิธีการที่รัฐบาลเข้าแทรกแซงฝ่ายนิติบัญญัติ มีปรากฏอยู่หลายวิธี เช่น การส่งสันติบาลติดตามความเคลื่อนไหวของฝ่ายค้านบางคน ทั้งโดยเปิดเผยและโดยทางลับ มีการดึงสมาชิกฯบางคนเข้าดำรงตำแหน่งเป็นเลขานุการหรือผู้ช่วย

เลขานุการรัฐมนตรีว่าการกระทรวงต่าง ๆ ซึ่งจะต้องทำหน้าที่เป็นฝ่ายสนับสนุนรัฐบาลทั้งในสภาฯและนอกสภาฯ[56] มีการปรับเปลี่ยนการทำงานระหว่างรัฐบาลกับฝ่ายสมาชิกฯใหม่ เป็นต้นว่า แต่เดิม รัฐบาล โดยนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรี จะนำนโยบายมาแถลงสดให้สภาฯรับทราบเพื่อขอมติไว้วางใจก่อนเข้าทำหน้าที่ สมาชิกฯต้องฟังและจดบันทึกกันเอง โดยไม่มีเอกสารแจก เปลี่ยนมาเป็นการประชุมคณะรัฐมนตรี เพื่อร่วมกันร่างนโยบาย มีการแจกหัวข้อนโยบายให้สมาชิกฯก่อนที่จะมีการประชุม ซึ่งได้รับคำชมเชยเป็นอย่างมาก[57] หรือการจัดให้มีการพบปะสังสรรค์ระหว่างนายกรัฐมนตรี นักข่าว และสมาชิกสภาฯเป็นประจำ เพื่อให้เกิดความใกล้ชิด สามารถซักถามติดตามเรื่องราวต่าง ๆ ได้เป็นการส่วนตัว ทำให้จำนวนกระทู้ของสมาชิกฯลดน้อยลง[58]

อีกประการหนึ่ง รัฐบาลหลวงพิบูลสงครามได้แสดงให้เห็นความเอาใจใส่ในการที่จะเข้ามาแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจการคลัง โดยเฉพาะวิธีการงบประมาณ ซึ่งเป็นปัญหาที่ก่อให้เกิดการยุบสภาฯ กับปัญหาการจัดเก็บภาษีอากร การแก้ปัญหาในส่วนนี้ตกเป็นภาระของนายปรีดี พนมยงค์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง (พ.ศ.2481-2484) ซึ่งดำเนินการไปในลักษณะที่มีการใช้มาตรการทางด้านกฎหมาย มีท่าทียอมรับฟังความเห็นของสมาชิกฯฝ่ายค้าน มีการแก้ไขอุปสรรคบางอย่าง เช่น แต่เดิมนั้น สมาชิกฯจะแปรญัตติ ร่าง พ.ร.บ.งบประมาณ หรือกฎหมายอันเกี่ยวกับการเงินได้ ก็ต่อเมื่อนายกรัฐมนตรีลงนามรับรอง เปลี่ยนมาเป็นให้รัฐมนตรีคลังรับรองก็เพียงพอ การดำเนินการในลักษณะดังกล่าวจึงทำให้เกิดความร่วมมือและความสัมพันธ์อันใกล้ชิดมากยิ่งขึ้น ระหว่างนายปรีดี พนมยงค์ กับทองอินทร์ และสมาชิกฯฝ่ายค้านคนอื่น ๆ

การทำงานร่วมกันระหว่างนายปรีดี พนมยงค์ กับกลุ่มของนายทองอินทร์นั้น อาจเห็นได้จากการตรา พ.ร.บ. ที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจการคลังในช่วง 4 ปีแรกของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม (พ.ศ.2481-2484) เป็นต้นว่า การพิจารณาร่าง พ.ร.บ.ให้ใช้บทบัญญัติแห่งประมวลรัษฎากร พ.ศ.2481 ซึ่งมีการปรับปรุงภาษีอากรหลายชนิดที่ตอบสนองข้อเรียกร้องของสมาชิกฯที่มีมานาน เช่น การยกเลิกภาษี

รัชชูปการ ยกเลิกอากรค่านา และมีการเก็บภาษีชนิดใหม่ เรียกว่า "เงินช่วยบำรุงท้องที่" กับ "เงินช่วยการประถมศึกษา" เพื่อนำไปใช้จ่ายในท้องถิ่นได้เลยโดยไม่ต้องนำส่งมาส่วนกลาง[59] หรือ เวลาที่สภาฯพิจารณา ร่าง พ.ร.บ.งบประมาณแต่ละครั้งตลอดสมัยที่นายปรีดีเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง จะดำเนินการในลักษณะที่ให้สมาชิกฯเสนอรายชื่อร่วมกับฝ่ายรัฐบาล แล้วจึงให้สภาฯลงคะแนนเสียงเลือกตั้งอีกครั้งหนึ่ง ทองอินทร์มักจะได้รับการเสนอรายชื่อและได้รับเลือกด้วยคะแนนเสียงสูงสุดมาโดยตลอด พร้อมกับได้รับความไว้วางใจจากนายปรีดี ประธานกรรมการฯให้ทำหน้าที่เป็น "เลขานุการ" ของคณะกรรมาธิการฯด้วย[60]

จากสภาพดังกล่าว *บทบาทของทองอินทร์และเพื่อนสมาชิกฯฝ่ายค้านในระยะ 4 ปีนี้ จึงมีการปรับยุทธวิธีเช่นกัน จากเดิม ที่เคยถือว่าจะนิ่งเฉยเมื่อเห็นด้วยกับรัฐบาล คัดค้านเมื่อไม่เห็นด้วย เปลี่ยนมาเป็นการเข้าร่วมอภิปรายสนับสนุนรัฐบาลเมื่อเห็นด้วย และเข้าร่วมทำงานอย่างจริงจัง โดยเฉพาะในกรณีการออกกฎหมายเพื่อสร้างชาติในทางเศรษฐกิจ กระนั้นก็ดี จะเห็นได้ว่าถึงที่สุดแล้วทองอินทร์และรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม มีแนวคิดในการพัฒนาประเทศแตกต่างกัน ซึ่งสะท้อนให้เห็นอีกประการหนึ่งว่า ทั้งสองมีความเข้าใจการทำงานในระบอบประชาธิปไตยแตกต่างกันด้วย*

กล่าวคือ ในส่วนของแกนนำสายทหารของรัฐบาล เช่น จอมพล ป. พิบูลสงคราม และหลวงวิจิตรวาทการ ต้องการพัฒนาชาติไทยให้เป็นชาติมหาอำนาจ วิธีการสร้างชาติจึงต้องเริ่มต้นจากการพัฒนากองทัพ รณรงค์ปลูกฝังความรู้สึกชาตินิยม-ทหารนิยม ควบคู่กับการพัฒนาเศรษฐกิจ เพื่อให้ราษฎรอยู่ดีกินดี รัฐบาลจะได้เก็บภาษีได้เต็มที่โดยไม่ต้องกู้เงินหรือพึ่งพาต่างชาติ อันจะเป็นเหตุให้ต้องถูกรุกรานหรือสูญเสียเอกราชได้ง่าย แนวทางสร้างชาติของบุคคลเหล่านี้จึงปรากฏมาโดยลำดับนับตั้งแต่จอมพล ป. พิบูลสงครามเข้าดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมแล้ว และเมื่อเข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี นโยบายของรัฐบาลจึงเด่นชัดยิ่งขึ้น ดังคำให้สัมภาษณ์ของจอมพล ป. พิบูลสงครามที่กล่าวว่า *"การบูรณะประเทศนั้น จะต้องเลือกทหารไว้แนวหน้าอย่างชาติต่างๆ ได้ทำในเวลานี้"*[61] และ

จากภูมิหลังของการเป็นนายทหารอาชีพ จึงมีความโน้มเอียงที่จะไม่พอใจกับการปฏิบัติหน้าที่ของสมาชิกฯในสภาฯ ซึ่งต้องมีการอภิปรายถกเถียง มีการยื่นกระทู้ เสนอร่างกฎหมายและญัตติต่างๆ ตามหลักการแบ่งแยกและการถ่วงดุลอำนาจในระบอบประชาธิปไตย ดังปรากฏมาโดยตลอดเช่นเดียวกันว่า เจ้าหน้าที่หน่วยงานในสังกัดกระทรวงกลาโหมและสิ่งพิมพ์ต่างๆ ของฝ่ายทหาร มักจะมีการกล่าวโจมตีสมาชิกฯที่มีการอภิปรายคัดค้านงบประมาณอยู่เสมอ

ทางด้านทองอินทร์และสมาชิกฯฝ่ายค้าน จะเป็นอีกฝ่ายหนึ่งที่มีความคิดเห็นตรงกันข้าม บุคคลเหล่านี้มีจุดยืนที่มองว่า ประเทศไทยนั้นเป็นประเทศเล็กที่ต้องดำรงอยู่ท่ามกลางมหาอำนาจ ยังมีความจำเป็นต้องพัฒนาประเทศในด้านต่างๆ อีกมาก ราษฎรไทยยังไม่พร้อมต่อการเปลี่ยนแปลงสู่ระบอบประชาธิปไตย ปัญหาสำคัญที่ทำให้ราษฎรยังไม่พร้อมได้แก่ ความไม่รู้ถึงสิทธิหน้าที่ที่ตนมีต่อชาติและปัญหาความยากจน ดังนั้น การสร้างชาติให้เจริญก้าวหน้าตามระบอบประชาธิปไตยจะสำเร็จได้ก็ด้วย *"การปฏิวัติจิตต์ใจของประชาชนให้เข้าสู่ระบอบใหม่"*[62] วิธีการสร้างชาติ จึงต้องเริ่มต้นจากการจัดลำดับการพัฒนาประเทศให้ถูกต้องตามสภาพที่เป็นจริง จากนั้น จึงทำในสิ่งที่จำเป็นที่สุดเสียก่อน ซึ่งในความคิดเห็นของทองอินทร์ได้แก่ การศึกษา รองลงมาคือ การเศรษฐกิจ ส่วนวิธีดำเนินการนั้น รัฐบาลควรจะมีโครงการมุ่งดำเนินการในอย่างใดอย่างหนึ่ง เป็นการเฉพาะ เป็นปีๆ ไป โดยจะต้องเสนอโครงการนั้นมาให้สภาฯอนุมัติ ทั้งนี้เพราะ[63]

> *การสร้างชาติที่จะก้าวหน้าไปได้โดยดีนั้น ควรจะต้องสร้างด้วยฐานะของราษฎรขึ้นมา... ผู้แทนราษฎรนั้น ได้อยู่ใกล้ชิดกับราษฎร คลุกคลีในความเป็นอยู่ของราษฎรโดยตรงกว่าข้าราชการที่อยู่ในส่วนกลาง ฉะนั้นจึงย่อมรู้ความเป็นอยู่ของราษฎรและฐานะได้เป็นอย่างมาก...ทั้งนี้เป็นเหตุผลประการหนึ่งที่สภาฯนี้ รวมรักษาร่วมมือกันสร้างฐานะของราษฎรให้ดี*

จากจุดยืนข้างต้น ทองอินทร์และเพื่อนสมาชิกฯฝ่ายค้านจึงปรากฏบทบาทมาตั้งแต่แรกในการคัดค้านการจัดสรรเงินงบประมาณที่ทุ่มเทไปพัฒนากองทัพ แต่จะเน้นการผลักดันให้รัฐบาลหันมาพัฒนาการศึกษาและเศรษฐกิจ โดยเน้นการกระจายอำนาจเป็นหลัก ส่งเสริมการดำเนินนโยบายต่างประเทศแบบเน้นความเป็นกลาง และเหตุผลสำคัญที่อยู่เบื้องหลังการบำรุงการศึกษาอีกประการหนึ่งคือการจัดการศึกษาให้ทั่วถึงยังเป็นพันธะสัญญาที่คณะราษฎรได้ให้ไว้กับราษฎร ตามที่ระบุไว้ในหลัก 6 ประการที่ได้แถลงไว้ และตามบทเฉพาะกาลแห่งรัฐธรรมนูญอันเป็นเงื่อนไขที่จะนำไปสู่การยกเลิก "สมาชิกฯประเภท 2" (ที่มาจากการแต่งตั้ง) ซึ่งจะทำให้ระบอบประชาธิปไตยมีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

อย่างไรก็ดี ทองอินทร์ก็มีข้อจำกัดเช่นเดียวกับปัญญาชนไทยสมัยนั้น ที่มีแนวคิดเกี่ยวกับ "ราษฎร" โดยแยกความเป็น "ราษฎร" ออกเป็น 2 ประเภท ประเภทแรกเป็น *"ประชาชนที่สนใจฝักใฝ่ในทางการเมือง ซึ่งมีการศึกษา พวกนี้ย่อมเป็นหัวแรงในการที่จะดำเนินกิจการของประเทศให้ก้าวหน้าลุล่วงไปด้วยความปลอดภัย"* ส่วนประเภทที่สอง *"แม้จะมีการศึกษาต่ำกว่า พวกนี้ฝักใฝ่ในการที่จะสร้างเศรษฐกิจของบ้านเมืองให้เจริญก้าวหน้า มิได้ฝักใฝ่ในทางการเมือง"*[64] ดังนั้น เมื่อบุคคลใดก็ตามได้รับเลือกตั้งเข้าเป็น "สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร" แล้ว เท่ากับว่าบุคคลนั้นเป็น "นักการเมือง" คนหนึ่ง ซึ่งควรจะปฏิบัติตามหน้าที่ของตนให้ดี เพราะถือว่าได้รับมอบอำนาจมาจากประชาชนแล้ว

"นักการเมือง"ที่ดีควรจะมีคุณสมบัติดังนี้คือ[65] จะต้องเป็นผู้มีความประพฤติดี กว้างขวางในการสมาคม มีชีวิตความเป็นอยู่เรียบง่าย ไม่ถือตน แต่ต้องเป็นผู้มีความเฉลียวฉลาด มีความรู้ความสามารถในทุกด้าน ทั้งวิชาการและประสบการณ์ชีวิต มีความเข้าใจในการเมืองอันถูกต้อง รู้จักการงานในหน้าที่ผู้แทนราษฎร และปฏิบัติได้เป็นอย่างดี มีความคิดและสายตาที่ยาวไกล มีจิตใจมั่นคง เข้มแข็ง และมีน้ำใจเป็นนักกีฬา โดยมีเป้าหมายสำคัญที่มุ่งประโยชน์ส่วนรวมเป็นหลัก

แนวคิดดังกล่าวมาข้างต้น สะท้อนให้เห็นว่าทองอินทร์จัดตำแหน่งแห่งตนไว้ในประชาชนกลุ่มแรก เป็นสมาชิกฯคนหนึ่งที่ปรากฏแนวคิดและวางบทบาทของ

ตนเองในการเข้าทำงานการเมืองอย่างชัดเจน ในฐานะเป็น "สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร" ผู้ใช้อำนาจนิติบัญญัติ ในการปฏิบัติงาน จึงปรากฏทั้งในส่วนที่พยายามสะท้อนปัญหาความทุกข์ยากของราษฎรในระดับท้องถิ่น และสิ่งที่เป็นปัญหาระดับชาติ พยายามที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการกำหนดนโยบาย และการจัดสรรงบประมาณในการพัฒนาประเทศ และรวมถึงความพยายามที่จะพัฒนาให้สภาผู้แทนราษฎรเป็นสถาบันนิติบัญญัติอย่างแท้จริง แต่ถึงกระนั้นก็ตามในบางกรณีทองอินทร์ก็ยังไม่สามารถแยกแยะบทบาทการเป็น "ปัญญาชน" ผู้นำของราษฎรในท้องถิ่น ออกจากการเป็น "ผู้แทนของราษฎร" ในระดับชาติได้ ดังจะเห็นได้ว่าเมื่อเกิดกรณีพิพาทอินโดจีน พ.ศ.2483 ครอบครัวของทองอินทร์เป็นผู้มีผลประโยชน์เกี่ยวข้องจากเหตุการณ์ครั้งนี้ ดังนั้น เมื่อรัฐบาลรณรงค์ให้ประชาชนเดินขบวนเรียกร้องดินแดนคืนจากฝรั่งเศส ผู้นำขบวนนักเรียนและประชาชนในจังหวัดอุบลราชธานีก็คือ นางบังอร ภูริพัฒน์ (ภรรยาของทองอินทร์ ผู้เป็น "หลานสาว" ของเจ้านายแห่งนครจำปาศักดิ์)[66] และภายหลังเหตุการณ์ครั้งนี้ ทองอินทร์ได้ทำหน้าที่เป็น "ตัวแทน" ผู้ปกป้องผลประโยชน์แก่ประชาชนใน จ.อุบลฯ ด้วยการยื่นกระทู้ติดตามการบำเหน็จความชอบตอบแทนแก่ราษฎร[67]

หรือ กรณีปัญหาเรื่องการจัดการศึกษา ปรากฏว่า ทองอินทร์และเพื่อนนักการเมืองร่วมสมัย ไม่ว่าจะเป็น เตียง ศิริขันธ์, จำลอง ดาวเรือง, ฟอง สิทธิธรรม นิยมใช้วิธีการจัดตั้งโรงเรียนระดับมัธยม (เอกชน) และการจัดพิมพ์ตำรา-คู่มือครู หรือแม้แต่การมีงานเขียน เป็น "สื่อ" ในการหาเสียงสนับสนุนทางการเมือง ทำให้บุคคลเหล่านี้มีชื่อเสียงได้รับการยอมรับจากราษฎรและข้าราชการท้องถิ่นในทุกระดับชั้น โดยเฉพาะในระดับครูประชาบาล เสมียน กำนันผู้ใหญ่บ้าน เป็นต้นว่า เตียง ศิริขันธ์ มี "โรงเรียนศิริขันธ์" มีงานเขียนร่วมกับ จำรัส สุขุมวัฒนะ เรื่อง "หัวใจปฏิวัติฝรั่งเศส", เลียง ไชยกาลมีงานเขียนเรื่อง "เนห์รู", ฟอง สิทธิธรรม เริ่มจากการจัดพิมพ์ "แนวบันทึกการสอนรายวันเลขคณิต" เรียบเรียงหนังสือ "ลัทธิไตรราษฎร์" ของ ดร.ซุนยัตเซน และมีโรงเรียนของตนเอง จากตัวอย่างทั้งหมดที่กล่าวมานี้เป็นผลสะท้อนมาจากปัญหาเดิมๆ ที่มีอยู่แล้วในเรื่องของการศึกษาท้องถิ่นที่รัฐบาล

ไม่สามารถตอบสนองการจัดการศึกษาได้เพียงพอ ทำให้บุคคลเหล่านี้เข้าไปมีบทบาทในการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า และขณะเดียวกันก็เป็นช่องทางในการหาเสียงไปในตัว

การมีแนวคิดในการพัฒนาประเทศ มีแนวคิดในการทำงานการเมืองที่แตกต่างกัน และมีการอภิปรายโต้แย้งกันมาตั้งแต่สภาฯ 2 สมัยแรก ทำให้บทบาทของทองอินทร์และเพื่อนสมาชิกฯฝ่ายค้านที่ปรากฏในระยะ 4 ปีแรกของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม มี 2 ด้าน ได้แก่ การเข้าร่วมสนับสนุนการออกกฎหมายสร้างชาติในทางเศรษฐกิจ แต่ในทางการเมือง บุคคลเหล่านี้ ยังคงเป็นเสียงส่วนน้อยที่มีความกล้าหาญในการคัดค้านการใช้อำนาจของรัฐบาลอย่างเปิดเผย ดังจะเห็นได้จากการคัดค้านและความพยายามจะขอแปรญัตติในการออก พ.ร.บ.ศาลพิเศษ พ.ศ.2482[68] การคัดค้านแต่เพียง 3 เสียงของทองอินทร์, เตียง, และทอง กันทาธรรม ต่อกรณีการเสนอร่าง พ.ร.บ. แก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญ เพื่อยืดบทเฉพาะกาลใน พ.ศ.2483[69]

ในด้านการต่างประเทศ เมื่อเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ขึ้นในเขตทวีปยุโรปในเดือนกันยายน พ.ศ.2482 ตามมาด้วยกรณีญี่ปุ่นยกกองทัพบุกรุกประเทศไทยในวันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ.2484 อีก 45 วันต่อมา รัฐบาลไทยประกาศสงครามกับอังกฤษและสหรัฐในวันที่ 25 มกราคม พ.ศ.2485 การเปลี่ยนนโยบายครั้งนี้ทำให้ทองอินทร์และเพื่อนสมาชิกฯฝ่ายค้าน ต้อง "ปรับเปลี่ยน" วิธีการเคลื่อนไหวทางการเมืองอีกครั้งหนึ่งด้วยการเข้าร่วมเป็นพันธมิตรปีกหนึ่งใน "ขบวนการเสรีไทย" ภายใต้การนำของนายปรีดี พนมยงค์ ทำหน้าที่ในการเคลื่อนไหวเพื่อล้มล้างรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามโดยวิถีทางการเมือง และการจัดตั้งกองกำลังติดอาวุธของขบวนการเสรีไทยในพื้นที่จังหวัดทางภาคอีสาน

3.2 สมัยสงครามมหาเอเชียบูรพา (พ.ศ.2484-2488)

ก่อนที่ "สงครามมหาเอเชียบูรพา" จะเริ่มขึ้นในเดือนธันวาคม พ.ศ.2484 ทองอินทร์กำลังมีภารกิจหลักใน 2 ด้าน ด้านหนึ่ง ทองอินทร์ต้องทำหน้าที่ในฐานะ

เป็น "กรรมาธิการสามัญ ประจำสภาฯ" และ "กรรมาธิการวิสามัญ" พิจารณาร่าง พ.ร.บ. งบประมาณประจำปี และ ร่าง พ.ร.บ. อื่นๆ อีกหลายฉบับ[70] ซึ่งเป็นงานสร้างชาติทางเศรษฐกิจที่ได้มีโอกาสร่วมงานกับนายปรีดี พนมยงค์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง อันจะมีผลทำให้ทั้งสองมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกันมากยิ่งขึ้น

อีกด้านหนึ่ง การที่ทองอินทร์มีบทบาทคัดค้านจอมพล ป. พิบูลสงครามมาโดยตลอด ตั้งแต่การคัดค้านนโยบายการพัฒนากองทัพในสมัยที่จอมพล ป. พิบูลสงครามเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม การเคลื่อนไหวให้มีการยกเลิก พ.ร.บ.จัดการป้องกันรักษารัฐธรรมนูญ พ.ศ.2480 การคัดค้าน พ.ร.บ. แก้ไขรัฐธรรมนูญเพื่อยกเลิกบทเฉพาะกาล พ.ศ.2483 ตลอดจนการคัดค้าน ร่าง พ.ร.บ. อื่นๆ ที่มีลักษณะการให้อำนาจแก่จอมพล ป. พิบูลสงคราม ในฐานะนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม[71] การทำหน้าที่เป็น "ฝ่ายค้าน" ดังกล่าว ทำให้ทองอินทร์น่าจะเป็นสมาชิกฯอีกคนหนึ่งที่ถูกตำรวจสันติบาล "ติดตาม" ดังนั้นในบางกรณี จึงไม่ปรากฏบทบาทของทองอินทร์ออกมาคัดค้านรัฐบาล แต่จะเป็นการทำหน้าที่ของเพื่อนสมาชิกฯในกลุ่มแทน เป็นต้นว่า กรณีการออก พ.ร.บ. จัดตั้งศาลพิเศษ พ.ศ.2481 ผู้ที่มีบทบาทในการ "แปรญัตติ" เป็นหน้าที่ของนายจำลอง ดาวเรือง และนายนิ่ม เรืองเกษตร[72]

ในด้านการต่างประเทศ เมื่อสถานการณ์ระหว่างประเทศเริ่มทวีความตึงเครียดมากขึ้นนั้น นอกจากทองอินทร์จะมีบทบาทในการส่งเสริมให้รัฐบาลดำเนินนโยบายเป็นกลางอย่างเคร่งครัดแล้ว บุคคลเหล่านี้ได้มีการหยั่งท่าทีของรัฐบาลมาโดยตลอดเช่นเดียวกัน และได้ตระหนักว่ารัฐบาลเริ่มเอนเอียงไปเข้าข้างฝ่ายญี่ปุ่นมาตั้งแต่เกิดกรณีพิพาทอินโดจีนเป็นต้นมา[73] ดังนั้น เมื่อเกิดปัญหาการบุกรุกของกองทัพญี่ปุ่นขึ้นจริงๆ และยังตามมาด้วยการปรับคณะรัฐมนตรี มีการลงนามในกติกาสัญญาพันธไมตรี พ.ศ.2485 และจบลงด้วยการประกาศสงครามกับฝ่ายสัมพันธมิตรเช่นนี้ จึงเป็นสิ่งที่ฝ่ายค้านน่าจะพอคาดเดาออก และสำหรับกรณีของนายทองอินทร์นั้นได้มีการแสดงความเห็นว่า การเปลี่ยนนโยบายต่างประเทศดังกล่าวจะมีผลทำให้การพัฒนาประเทศและการพัฒนาระบอบประชาธิปไตยที่กำลังก้าวหน้ามาด้วยดีนั้น

"หยุดชะงักไป" เพราะการเข้าสู่สงครามจะทำให้รัฐบาลต้องลดงบประมาณที่จะนำไปใช้ในการพัฒนาประเทศ และทำให้รัฐบาลใช้อำนาจเผด็จการ อันจะเป็นภาระให้แก่ผู้ที่จะบริหารประเทศในภายหลัง[74]

ความเคลื่อนไหวทางการเมืองที่ปรากฏในช่วงแรกของสงคราม ทองอินทร์และเพื่อนสมาชิกฯจึงไม่อาจกระทำการใดๆ ในวิถีทางของระบบรัฐสภาได้มากนัก เพราะเป็นฝ่ายข้างน้อย ขณะที่เสียงส่วนใหญ่ในสภาฯกำลังสนับสนุนให้รัฐบาล *"ทำสงคราม เพื่อชัยชนะและยิ่งใหญ่ต่อไป... (เพื่อ) ทำให้ประเทศของเราได้เป็นมหาอำนาจ"*[75] แต่ภายนอกสภาฯ ฝ่ายค้านได้มีการจัดตั้งองค์การ "กู้ชาติ" โดยมีแกนนำผู้ริเริ่มขบวนการคือ นายจำกัด พลางกูร กับนายเตียง ศิริขันธ์ และ "เลือก" ที่จะเข้าร่วมงานกับนายปรีดี พนมยงค์ ผู้นำคณะราษฎรสายพลเรือนที่มีชื่อเสียงโดดเด่นเคียงคู่มากับจอมพล ป. พิบูลสงคราม เคยมีความสัมพันธ์กันมาก่อนทั้งในฐานะการเป็น "อาจารย์-ศิษย์" และการมีประสบการณ์ร่วมทำงานการเมืองในสภาฯมาอย่างใกล้ชิด[76]

การเข้าร่วมเป็นพันธมิตร "ปีก" หนึ่ง ภายใต้การนำของนายปรีดี พนมยงค์ ผู้ก่อตั้งขบวนการเสรีไทยภายในประเทศ ทำให้ทองอินทร์มีบทบาทสำคัญใน 2 ด้าน คือ การเคลื่อนไหวเพื่อล้มรัฐบาลโดยวิถีทางสภา และการเข้าร่วมจัดตั้งขบวนการเสรีไทยในจังหวัดอุบลราชธานี

บทบาทในการล้มรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามโดยวิถีทางสภา เริ่มปรากฏมาตั้งแต่แรกแล้ว แต่เพิ่งมาประสบความสำเร็จใน พ.ศ.2487 เนื่องจากปัจจัย 3 ประการ คือ

ประการแรก หลังจากการเข้าร่วมสงคราม รัฐบาลอาศัยอำนาจตามกฎอัยการศึกเข้าแทรกแซงสภาฯและฝ่ายตุลาการ มีการออกกฎหมายสร้างชาติไปในแนวทางเดียวกับประเทศเผด็จการ แม้ว่าระยะแรก รัฐบาลสามารถควบคุมสภาฯได้อย่างเต็มที่ โดยอาศัยเสียงจากสมาชิกฯประเภท 2 และประเภท 1 บางคน แต่การกระทำดังกล่าว สร้างความไม่พอใจแก่สมาชิกฯเช่นเดียวกัน และยิ่งรัฐบาลละเมิดรัฐธรรมนูญบ่อยครั้งมากขึ้น ยิ่งกลายเป็นจุดอ่อนที่ทำให้ฝ่ายค้านนำมาใช้เป็น

ประเด็นในการชักจูงจิตใจสมาชิกฯทั้ง 2 ประเภทให้ต่อต้านรัฐบาล และนำไปสู่การลงมติไม่รับหลักการแห่งร่าง พ.ร.บ.อนุมัติพระราชกำหนด 3 ฉบับ ซึ่งมีผลทำให้รัฐบาลออกใน พ.ศ.2487

ประการที่สอง หลังเดือนพฤษภาคม พ.ศ.2485 สถานการณ์สงครามเริ่มเปลี่ยนไป จากเดิมที่ฝ่ายมหาอำนาจกลางเคยเป็นฝ่ายมีชัยชนะ กลับเป็นฝ่ายที่ต้องพ่ายแพ้ ทำให้ฐานะของรัฐบาลเริ่มตกที่นั่งลำบาก ทั้งจากการโฆษณาชวนเชื่อของฝ่ายสัมพันธมิตร และจากการกดดันของกองทัพญี่ปุ่นที่ลดการให้ความช่วยเหลือต่อไทย แต่เพิ่มการเรียกร้องจากไทยมากขึ้น

ประการที่สาม ด้วยเหตุนี้ เมื่อรัฐบาลเริ่มมีการปรับท่าที จากการเป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่น มาเป็นการวางแผนที่จะต่อต้านญี่ปุ่น ทำให้ฝ่ายกองทัพญี่ปุ่นไม่ไว้วางใจ และเป็นเหตุให้การผลัดเปลี่ยนรัฐบาลใน พ.ศ.2487 ประสบผล

การเคลื่อนไหวเพื่อ "ล้ม" รัฐบาลโดยวิถีทางการเมืองของทองอินทร์และสมาชิกฯฝ่ายค้าน เริ่มปรากฏมาตั้งแต่ พ.ศ.2485 แต่เป็นการคัดค้านที่ไม่เป็นผล เพราะเป็นสมัยที่รัฐบาลสามารถควบคุมเสียงในสภาฯได้อย่างมั่นคง การลงมติของสภาจึงมักดำเนินไป *"โดยพร้อมเพรียงกัน"* หรือ *"โดยพร้อมเพรียงกันเป็นเอกฉันท์"* ขณะที่เสียงคัดค้านแต่ละครั้งจะมีไม่ถึง 10 เสียง แต่อย่างไรก็ดี เสียงสนับสนุนรัฐบาลจะค่อยๆ ลดน้อยถอยลงตามลำดับเมื่อเวลาผ่านไป ดังจะเห็นได้จากกรณีต่อไปนี้

(1) การคัดค้าน ร่าง พ.ร.บ.อนุมัติพระราชกำหนด ภายหลังการประกาศสงครามได้เพียง 2 เดือน เมื่อสภาฯเปิดประชุมสมัยสามัญใน พ.ศ.2485 รัฐบาลเสนอร่าง พ.ร.บ.อนุมัติพระราชกำหนด รวดเดียว 8 ฉบับ ทั้ง 8 ฉบับนี้มีเพียงฉบับเดียวที่ถูกคัดค้านจากนายเตียง ศิริขันธ์, นายฟื้น สุพรรณสาร และนายจำลอง ดาวเรือง คือ ร่างพ.ร.บ.อนุมัติ พ.ร.ก. จัดสร้างนครหลวง พ.ศ.2485 ซึ่งถูกคัดค้านในประเด็นที่รัฐบาลไม่ปฏิบัติตามมาตราที่ 52 ของรัฐธรรมนูญ และการจัดสร้างนครหลวงมิใช่ความจำเป็นที่ถือว่าต้องเร่งด่วน จึง *"สมควรจะฟังเสียงมหาชน เฉพาะอย่างยิ่งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรว่า สมควรจะจัดสร้างนครหลวงใหม่หรือไม่*

เพียงใด"[77] ร่าง พ.ร.บ.ฉบับนี้ สภาฯจึงอนุมัติด้วยคะแนนเสียงต่ำที่สุดคือ 61 : 6

(2) การคัดค้านร่าง พ.ร.บ.งบประมาณ ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมอย่างสิ้นเชิง เช่น งบเดิมที่ตั้งไว้ก่อนสงคราม 165 ล้าน ลดลงเหลือ 125 ล้าน ในจำนวนนี้เป็นเงินเดือนถึง 50% และเมื่อรัฐบาลประสบปัญหาการเงินก็ใช้วิธีออกกฎหมายการกู้เงินเพิ่มเติม (ร่าง พ.ร.บ.กู้เงินภายในประเทศ พ.ศ.2485) ซึ่งสมาชิกฯเห็นว่าเป็นการทำให้ *"ประเทศมีหนี้สินล้นพ้นตัว เป็นภาระแก่ผู้ที่จะบริหารในภายหลัง"*[78]

(3) การคัดค้านการออกกฎหมายที่ให้อำนาจเผด็จการแก่รัฐบาล เช่น การคัดค้าน ร่าง พ.ร.บ.วัฒนธรรม ทั้ง 4 ฉบับที่รัฐบาลเสนอมาในสมัยประชุมครั้งนี้ เนื่องจากเป็นการเปลี่ยนแปลงวิธีการดำเนินนโยบายวัฒนธรรม จากการเรียกร้องเชิญชวนมาเป็นการบังคับให้ประชาชนปฏิบัติตามอย่างจริงจัง โดยมีการเพิ่มบทลงโทษให้สูงขึ้น และเปิดทางให้รัฐบาลมีอำนาจเพิ่มมากขึ้น เป็นต้นว่า ร่าง พ.ร.บ.วัฒนธรรม พ.ศ.2485 เป็นกฎหมายที่ให้อำนาจแก่รัฐบาลในการตั้งสภาวัฒนธรรม และให้สภาฯนี้มีอำนาจในการออกพระราชกฤษฎีกาได้ จึงดูเหมือนว่าเป็นสภานิติบัญญัติขนาดย่อมซ้อนอีกสภาหนึ่ง รองจากสภาผู้แทนราษฎร การดำเนินนโยบายวัฒนธรรมที่มีจุดอ่อนอยู่หลายประการ เช่น ทำให้ประชาชนเดือดร้อน และในขั้นตอนการเสนอกฎหมายเพื่อขอให้สภาฯอนุมัติ รัฐบาลยังกระทำการละเมิดข้อบังคับการประชุมและรัฐธรรมนูญเสียเอง จึงกลายเป็นประเด็นสำคัญที่ฝ่ายค้านนำมาใช้ในการโจมตีรัฐบาล[79]

(4) การไม่เข้าร่วมประชุมพิจารณาแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญ เพื่อยืดอายุ ส.ส.ต่อไปอีก 2 ปี โดยมีจำลอง ดาวเรืองเพียงคนเดียวที่เข้าร่วมประชุม และเป็นเสียงเดียวอีกเช่นกันที่ออกเสียงว่า *"ไม่เห็นด้วย"* กับการกระทำครั้งนี้[80]

(5) ความขัดแย้งระหว่างรัฐบาลกับสภาฯจะชัดเจนมากขึ้นตั้งแต่ปลายปี พ.ศ.2485 เป็นต้นมา เมื่อเปิดประชุมสมัยวิสามัญในต้นปี พ.ศ.2486 จึงเกิดกรณีการทดสอบเสียงสนับสนุนรัฐบาล เมื่อจอมพล ป. พิบูลสงครามยื่นใบลาออกและประกาศทางวิทยุกระจายเสียงว่าจะลาออก แล้วกลับไม่ออกจริงและพยายามกลบเกลื่อน

เรื่องที่เกิดขึ้น พร้อมกับลงโทษผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง รวมทั้งการส่งจดหมาย *ขอความร่วมมือ* ไปที่พระยามานวราชเสวี ประธานสภาฯ เพื่อให้สภาฯ *"จะไม่มีการประชุมเพื่อกิจการบ้านเมืองจนเกินไป"*[81] ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นเช่นนี้ ทำให้รัฐบาลรู้ว่าได้เกิดคณะผู้ต่อต้านภายในประเทศ และขณะเดียวกันกลับยิ่งทำให้ฝ่ายที่ต้องการโค่นล้มรัฐบาลขยายฐานสมาชิกฯได้มากขึ้น

(6) เมื่อสภาฯเปิดประชุมสมัยสามัญ ประจำปี พ.ศ.2486 ความขัดแย้งจึงดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง เริ่มตั้งแต่กรณีการเลือกตั้งประธาน-รองประธานสภาฯ ซึ่งฝ่ายต่อต้านพยายามผลักดันให้นายทวี บุณยเกตุ และนายควง อภัยวงศ์ เข้าดำรงตำแหน่งประธาน-รองประธานสภาฯ ตามลำดับ แต่ถูกขัดขวางจากจอมพล ป. ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม ครั้งนี้แม้ว่าจอมพล ป. จะสามารถผลักดันคนของตนได้พร้อมกับสั่งปลดนายทองเปลว ชลภูมิ์ จากตำแหน่งเลขาธิการสภาฯ ต่อมาให้เข้าประจำกรมประสานงานสัมพันธมิตร แต่ก็เรียกได้ว่า คะแนนนิยมในตัวจอมพล ป. เสื่อมลงอย่างเห็นได้ชัด สภาฯต้องใช้เวลาในการพิจารณาเปลี่ยนตัวประธาน-รองประธานสภาฯถึง 3 ครั้ง ต้องระดมสมาชิกฯให้เข้าร่วมประชุมเป็นจำนวนเพิ่มขึ้นจากเดิมที่มีประมาณ 81-85 คน เพิ่มเป็น 136 คน[82] และสภาฯต้องใช้เวลาในการพิจารณาร่าง พ.ร.บ.อนุมัติพระราชกำหนด ซึ่งรัฐบาลเสนอตามเข้ามารวดเดียว 12 ฉบับ ถึง 5 ครั้ง โดยมีร่าง พ.ร.บ.อนุมัติพระราชกำหนดฉบับหนึ่งที่ไม่ผ่านความเห็นชอบ และจอมพล ป. พิบูลสงครามก็มิได้แสดงท่าทีว่าจะ "ลาออก" แต่อย่างใด[83] หรือเมื่อรัฐบาลเสนอร่าง พ.ร.บ.งบประมาณประจำปี พ.ศ.2487 เข้าสู่สภาฯ สภาฯลงมติรับหลักการแห่งร่าง พ.ร.บ.งบประมาณฯฉบับนี้น้อยมาก เพียง 12 : 2 เท่านั้น[84]

(7) เมื่อสภาฯเปิดประชุมสมัยสามัญอีกครั้งหนึ่งใน พ.ศ.2487 สถานการณ์สงครามโลกในภาคพื้นยุโรปเข้าสู่ขั้นแตกหัก ขณะเดียวกันการดำเนินการตามแผนของเสรีไทย ต้องเปลี่ยนจากการเตรียมการเพื่อหลบหนีไปจัดตั้งรัฐบาลพลัดถิ่นยังต่างประเทศ มาเป็นการพยายามล้มรัฐบาลโดยวิถีทางสภาฯ เพื่อให้ฝ่ายสัมพันธมิตรเห็นว่ารัฐบาลที่ร่วมมือกับญี่ปุ่นได้หมดวาระไปแล้ว นายปรีดี พนมยงค์จึงมอบหมายให้นายดิเรก ชัยนาม ไปขอความร่วมมือจาก พล.ต.อ.อดุล อดุลเดชจรัส อธิบดี

กรมตำรวจ ให้ระงับการส่งสันติบาลติดตามความเคลื่อนไหวของสมาชิกฯ และให้แกนนำของสมาชิกฯฝ่ายค้านเร่งขยายแนวร่วมต่อต้านรัฐบาลในสภาฯ

เมื่อสภาฯเปิดประชุมสมัยสามัญ ในเดือนมิถุนายน พ.ศ.2487 สิ่งแรกที่ฝ่ายค้านดำเนินการได้แก่การผลักดันให้นายควง อภัยวงศ์ เข้าดำรงตำแหน่งรองประธานสภาฯ[85] จากนั้น ตามมาด้วยการเปิดอภิปรายคัดค้านร่าง พ.ร.บ.อนุมัติพระราชกำหนด ซึ่งมีดาวสภาฯทั้งที่เป็นฝ่ายค้านมาแต่เดิม และอดีตดาวสภาฯผู้เคยสนับสนุนรัฐบาล ออกมาอภิปรายคัดค้านรัฐบาลเป็นจำนวนมาก เป็นต้นว่า ทองอินทร์, จำลอง, เลียง และสมาชิกฯฝ่ายหลังที่มีการ "เปลี่ยนใจ" อย่างเช่น ใหญ่ ศวิตชาติ และเขมชาติ บุณยรัตนพันธ์ เป็นต้น สาเหตุหลักที่ทำให้สมาชิกฯมีการ "เปลี่ยนใจ" นี้ เกิดขึ้นจากการที่รัฐบาลไม่ปฏิบัติตามรัฐธรรมนูญ และเริ่มมองว่า รัฐบาลกำลังดำเนินนโยบายไปในทางที่ไม่ถูกต้อง ทั้งในด้านการดำเนินนโยบายต่างประเทศ และในการสร้างชาติภายในประเทศ ดังปรากฏในคำอภิปรายของนายใหญ่ ศวิตชาติ[86] ที่กล่าวว่า

> *การที่มีท่านสมาชิกได้สนับสนุนไว้ว่า เราจำเปนต้องเชื่อผู้นำและตามผู้นำนั้น มิใช่หมายความว่า เชื่อในทุกกรณี เราจำเปนต้องเชื่อในบางกรณี แต่วิธีที่นำความไม่เจริญต่อชาติประเทสแล้ว เราก็ควรพูดกันให้เข้าใจแจ่มแจ้งเสียก่อน*

ผลการลงมติ (ลงคะแนนลับ) สภาฯจึง *ไม่* รับหลักการแห่งร่าง พ.ร.บ.อนุมัติพระราชกำหนดระเบียบบริหารนครบาลเพชรบูรณ์ พ.ศ.2487 ด้วยคะแนนเสียง 48 : 36 จากสมาชิกฯที่เข้าประชุมในวันนั้น 97 คน งดออกเสียง 13 คน และอีกสองวันต่อมา รัฐบาลแพ้มติสภาฯอีกครั้ง ในการเสนอร่าง พ.ร.บ.อนุมัติพระราชกำหนดจัดสร้างพุทธบุรีมณฑล พ.ศ.2487 ด้วยคะแนนเสียง 43 : 41 จากผู้เข้าประชุม 89 คน[87] จอมพล ป. พิบูลสงครามจึงตัดสินใจ*ลาออก*

บทบาทของทองอินทร์ในขบวนการเสรีไทย ได้แก่ การจัดตั้งสาขาของ

เสรีไทยที่จังหวัดอุบลราชธานีซึ่งเป็นอีกจังหวัดหนึ่งที่มีกองทัพญี่ปุ่นเข้าตั้งประจำอยู่ ทองอินทร์อาศัยฐานเสียงในท้องถิ่น อันได้แก่ ภรรยา ญาติ มิตรสหาย ลูกศิษย์ทั้งที่เป็นข้าราชการและคนในท้องถิ่นจำนวนหนึ่งเป็นกำลังสนับสนุน มีการใช้อำนาจการสั่งราชการในสายงานของกระทรวงศึกษาธิการและกระทรวงมหาดไทย[88] หน้าที่ของเสรีไทยหน่วยนี้ตามที่ได้รับมอบหมาย ได้แก่ การทำหน้าที่ในการสืบราชการลับเกี่ยวกับฐานทัพญี่ปุ่นในเขตอินโดจีนฝรั่งเศส การรับ-ส่งอาวุธ การจัดตั้งหน่วยพลพรรค และงานอื่นๆ ตามที่ได้รับมอบหมายเป็นกรณีพิเศษ มีการประมาณการว่าเสรีไทยหน่วยนี้ น่าจะมีจำนวนพลพรรคในราว 300 คน[89] และการทำงานลับเพื่อกอบกู้เอกราชของชาติในครั้งนี้ ทำให้ทองอินทร์มีชื่อเสียงเกียรติภูมิเพิ่มมากขึ้น

3.3 สมัยแห่งการฟื้นฟูระบอบประชาธิปไตย (พ.ศ.2487-2490)

การเข้าร่วมเป็นพันธมิตรปีกหนึ่งในขบวนการเสรีไทย ภายใต้การนำของนายปรีดี พนมยงค์ ทำให้อำนาจการเมืองของนายทองอินทร์และเพื่อนสมาชิกฯที่ทำงานการเมืองร่วมกันมา ต้องผันแปรตามสถานภาพแห่งอำนาจของนายปรีดี และเข้าไปมีส่วนร่วมอยู่ในบรรยากาศของการแข่งขันอำนาจระหว่างกลุ่มการเมืองต่างๆ ที่ฟื้นตัวขึ้นมาอีกครั้ง ภายหลังการลาออกของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ทำให้บรรยากาศทางการเมืองในช่วงนี้เต็มไปด้วยการแข่งขันช่วงชิงอำนาจ มีการโฆษณาชวนเชื่อเพื่อใส่ร้ายป้ายสีซึ่งกันและกัน สภาพดังกล่าวดำเนินไปพร้อมกับวิกฤตเศรษฐกิจสังคมที่เป็นผลตามมาจากสงครามโลกครั้งที่ 2 ทำให้ชื่อเสียงเกียรติภูมิของรัฐบาลพลเรือนที่ขึ้นมามีอำนาจในระยะนี้เสื่อมเสีย และนำไปสู่เหตุการณ์การยึดอำนาจของคณะรัฐประหาร 8 พ.ย.2490

แนวคิดและบทบาททางการเมืองของนายทองอินทร์ที่ปรากฏในระยะนี้ได้แก่ การทำหน้าที่เป็น "แกนนำ" ของสมาชิกฯ ที่ให้การสนับสนุนรัฐบาลพลเรือนภายใต้การนำของนายปรีดี พนมยงค์ และ*การเข้าร่วมเป็น "ฝ่ายบริหาร" กับรัฐบาลชุดต่างๆ* ดังต่อไปนี้[90]

ควง อภัยวงศ์ (17 พ.ค. 2445-15 มี.ค. 2511) นายกรัฐมนตรีไทย 3 ช่วงสมัย คือ สมัยปีสุดท้ายของสงคราม (1 ส.ค. 2487-31 ส.ค. 2488) สมัยหลังสงคราม (31 ม.ค.-24 มี.ค. 2489) และสมัยหลังการรัฐประหารโดยได้รับเชิญในฐานะหัวหน้าพรรคประชาธิปัตย์ (10 พ.ย. 2490-6 ก.พ. 2491) แต่มีจุดจบคือถูกคณะรัฐประหาร "จี้" ให้ลาออก

(1) รัฐบาลชุดแรกของนายควง อภัยวงศ์ (1 ส.ค. 2487-17 ส.ค. 2488) เป็น "รัฐมนตรี (ลอย)" เมื่อวันที่ 5 ก.ย. 2487

(2) รัฐบาลนายทวี บุณยเกตุ (31 ส.ค.-17 ก.ย. 2488) ในตำแหน่ง "รัฐมนตรี (ลอย)"

(3) รัฐบาล ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช (17 ก.ย. 2488-24 ม.ค. 2489) เป็น "รัฐมนตรี (ลอย)" เมื่อวันที่ 14 ต.ค. 2488

(4) รัฐบาลนายปรีดี พนมยงค์ (ชุด 3 : 11 มิ.ย.-23 ส.ค. 2489) เป็น "รัฐมนตรีว่าการกระทรวงอุตสาหกรรม"

(5)-(6) รัฐบาลทั้ง 2 ชุดของ พล.ร.ต.ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ (23 ส.ค. 2489-30 พ.ค. 2490-8 พ.ย. 2490) เป็น "รัฐมนตรีว่าการกระทรวงอุตสาหกรรม" และได้เป็น "รัฐมนตรีว่าการกระทรวงคมนาคม" (แทน ม.ล.กรีเดชาติวงศ์ ที่ถึงแก่อนิจกรรม) ในระหว่าง 4 ก.พ.-28 พ.ค. 2490

อำนาจและบารมีทางการเมืองที่มีมากขึ้น ทำให้ทองอินทร์กลายเป็น "แกนนำ" ของสมาชิกฯที่สนับสนุนรัฐบาลพลเรือนภายใต้การชี้นำของนายปรีดี พนมยงค์ เป็นสมาชิกฯที่เข้าไป "ปะทะ" โดยตรงกับแกนนำในรัฐบาลเก่า ตลอดจนกลุ่มทางการเมืองที่กำลังก่อตัวขึ้นในเวลานั้น ซึ่งนำไปสู่ความขัดแย้งที่ไม่อาจลงรอยกันได้ แต่ขณะเดียวกัน เนื้อหาคำอภิปรายและความเคลื่อนไหวที่ปรากฏ กลับแสดงถึงความต่อเนื่องของแนวคิดทางการเมืองและการมีแนวคิดในการพัฒนาประเทศที่ผ่านการสั่งสมประสบการณ์ตลอดสิบปีที่ผ่านมา ดังจะพิจารณาได้จากบทบาทดังต่อไปนี้

(1) การเสนอและร่วมมือกับสภาฯในการออกกฎหมาย เพื่อ "ล้มล้าง" อำนาจของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้แก่ การเสนอร่าง พ.ร.บ. *ไม่* อนุมัติพระราชกำหนด ทั้ง 12 ฉบับ การเสนอญัตติให้สภาฯตั้งกรรมาธิการวิสามัญพิจารณากฎหมายที่ให้อำนาจแก่ผู้บัญชาการทหารสูงสุด การเสนอให้มีการแก้ไขกฎหมายประมวลอาญาทหาร การเสนอ ร่าง พ.ร.บ. *ยกเลิก* พ.ร.บ.ว่าด้วยการ

มอบอำนาจให้รัฐบาลในภาวะคับขันทุกฉบับ *ยกเลิก* พ.ร.บ.กำหนดหน้าที่คนไทยในเวลารบ *ยกเลิก* พ.ร.บ.ให้อำนาจรัฐบาลในการเตรียมการป้องกันประเทศ *ยกเลิก* กฎหมายที่เป็นการคุ้มครองนายกรัฐมนตรีคนเดียว ทั้งหมดนี้เป็นกฎหมายที่ออกมาตั้งแต่ปี พ.ศ.2484 โดยมีเหตุผลว่า *"เป็นพระราชบัญญัติที่ขัดกับหลักประชาธิปไตย"*[91]

ประการต่อมา นายเตียง ศิริขันธ์ ได้เสนอญัตติให้มีการตั้งกรรมาธิการวิสามัญขึ้น เพื่อสอบสวนการใช้จ่ายเงินในสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม มีอำนาจการสอบสวนครอบคลุมตั้งแต่เงินงบประมาณ เงินของรัฐที่ไม่อยู่ในงบประมาณ เช่น เงินช่วยราชการทหาร เงินขององค์การรัฐและกึ่งราชการ สภาฯได้มีการตั้งกรรมาธิการวิสามัญขึ้นชุดหนึ่ง ประกอบด้วย "ผู้แทน" ฝ่ายรัฐบาล 6 คน คือ นายจิตร ศรีธรรมาธิเบศ ณ สงขลา, นายเล้ง ศรีสมวงศ์, พล.ร.ท.สินธุ กมลนาวิน, นายโป-ระ สมาหาร, นายเดือน บุนนาค และ *ทองอินทร์ ภูริพัฒน์* โดยให้เหตุผลว่าบุคคลเหล่านี้เป็นเป็นผู้ที่รัฐบาลเห็นว่า *"จะมีผู้รู้งบประมาณที่ทำแล้วๆ มา"*[92] และมีฝ่ายสมาชิกสภาฯอีก 15 คนเป็นกรรมาธิการวิสามัญชุดนี้ ทองอินทร์ได้รับการเลือกให้เป็น *เลขานุการ* (โดยมี เตียงและจำลอง เป็น ผู้ช่วยเลขานุการ) ผลการสอบสวนสรุปได้ว่า การใช้จ่ายเงินงบประมาณของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามนั้น เป็นการนำเงินและทรัพย์สินของชาติไปใช้เพื่อผลประโยชน์ส่วนตัว ของครอบครัวนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีในรัฐบาล อีกทั้งยังเป็นการใช้จ่ายอย่างฟุ่มเฟือยผิดประเภท บางรายการน่าจะมีการทุจริตเกิดขึ้น *"เห็นได้ว่าเป็นการล่วงเกินต่อทรัพย์สิน ซึ่งเป็นส่วนรวมของชาติ"* บางรายการ *"กลับทำไปดูประหนึ่งว่าเงินของชาติตกอยู่ในสิทธิและอำนาจของรัฐบาลคณะนั้นชอบที่จะใช้ได้ง่ายๆ คือ เพียงแต่นายกฯ ลั่นวาจาก็เป็นงานศักดิ์สิทธิ์ใช้ได้แล้ว"*[93] ประเด็นการทุจริตเงิน 83 ล้านของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามข้างต้นนี้ จะถูกฝ่ายทองอินทร์นำไปใช้เป็นอีกประเด็นหนึ่งในการกล่าวโจมตีฝ่ายจอมพล ป. พิบูลสงครามในภายหลัง[94]

(2) การทำหน้าที่เป็นแกนนำของสมาชิกฯที่ให้การสนับสนุนรัฐบาลพลเรือนภายใต้การนำของนายปรีดี พนมยงค์ ตั้งแต่รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามลาออก ทองอินทร์และเพื่อนสมาชิกฯได้ปรากฏความเคลื่อนไหวในลักษณะที่เป็นกลุ่มการเมือง

ผู้ให้การสนับสนุนการดำเนินงานต่าง ๆ ของนายปรีดี พนมยงค์ ทั้งที่ปรากฏในสภาฯ และภายนอกสภาผู้แทนราษฎร ตัวอย่างเช่น การสนับสนุนการแต่งตั้งให้นายปรีดีเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์เพียงผู้เดียว[95] การร่วมลงมติรับรองรัฐบาลพลเรือนชุดต่าง ๆ *การรวมกลุ่มทำงานในรูปของพรรคการเมือง* ของทองอินทร์และเพื่อนสมาชิกฯที่ดำเนินมานี้ ทำให้เกิดข้อครหา สมาชิกฯบางส่วนนำโดย วิทุร ธรรมพิเนตุ, สุวิชช พันธเศรษฐ, ทองดี ณ กาฬสินธุ์ และบุญเท่ง ทองสวัสดิ์ จึงร่วมกันเสนอให้มีการออกกฎหมายเพื่อจัดตั้งพรรคการเมือง ข้อเสนอนี้แม้ว่าจะตกไป แต่แสดงให้เห็นว่าคณะราษฎรต้องการจะเห็นพรรคการเมืองที่เกิดขึ้นอย่างเป็นธรรมชาติและสิ่งนั้นได้ปรากฏขึ้นแล้ว โดยกลุ่มสมาชิกฯที่มีทองอินทร์เป็นแกนนำ ดังคำอภิปรายของพระยามานวราชเสวี ประธานสภาฯ[96] ที่กล่าวว่า

> *ข้าพเจ้าอยู่ในสภานี้มาตั้งแต่ต้น ข้าพเจ้าได้ดูมาด้วยความพยายาม เพราะฉะนั้น ข้าพเจ้าจึงยินดีที่จะเรียนว่า คณะพรรคนี้ได้เกิดขึ้นแล้ว จากทางภาคอิสาณ เขารวมตัวกันเป็นกลุ่มเป็นก้อน พูดจาผ่อนสั้นผ่อนยาวกันดี มีนายทองอินทร์เป็นต้น ในการที่เกิดเป็นพรรคนี้ ไม่ใช่ไม่มีใครไม่รู้ รัฐบาลก็รู้ เวลานายทองอินทร์พูด ข้าพเจ้าก็มองหน้าและนึกว่านี่ไม่ใช่นายทองอินทร์พูดคนเดียว ข้าพเจ้าพูดด้วยความเคารพว่า มีอีกหลายคนที่พูดอย่างนี้*

สภาพการเมืองภายในของไทยมีจุดเปลี่ยนแปลงอีกครั้งหนึ่ง เมื่อสงครามมหาเอเชียบูรพายุติลง มีการประกาศ *พระบรมราชโองการประกาศสันติภาพ* 16 ส.ค. 2488 ซึ่งเป็นการอธิบายใหม่ว่าการประกาศสงครามของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามนั้น เป็น *โมฆะ* และรัฐบาลไทยพร้อมที่จะร่วมมือกับสหประชาชาติทุกวิถีทาง คำประกาศดังกล่าวเป็น*การพลิกกลับของสถานการณ์* ซึ่งสมาชิกฯที่มิได้เข้าร่วมงานในขบวนการเสรีไทย *"มิได้คาดคิดว่าจะมีการประกาศเช่นนั้น"*[97] สมาชิกฯจึงมีการอภิปรายวิพากษ์วิจารณ์การกระทำของผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์อย่าง

หนักหน่วง และเมื่อปรากฏในเวลาต่อมาว่า สมาชิกฯที่เข้าร่วมในขบวนการเสรีไทย มีใครเป็นใคร มีใครบ้างที่ได้รับแต่งตั้งเป็น "รัฐมนตรีลอย" ในรัฐบาลใหม่ (ชุด นายทวี บุณยเกตุ) ข้อเท็จจริงที่ปรากฏจึงเป็นเหตุให้สมาชิกฯแตกแยกเป็น 2 กลุ่ม ระหว่างสมาชิกฯที่เข้าร่วมในขบวนการเสรีไทย กับสมาชิกฯที่มิได้เข้าร่วมในขบวนการเสรีไทยมาตั้งแต่แรก แต่เพิ่งมาถูกชักชวนให้เข้าร่วมเพื่อช่วยล้มรัฐบาลจอมพล ป. ในภายหลัง ที่สำคัญ ได้แก่ เลียง ไชยกาล, ฟอง สิทธิธรรม, สุวิชช พันธเศรษฐ, ใหญ่ ศวิตชาติ เป็นต้น ทำให้สมาชิกฯกลุ่มหลังหันไปสนับสนุนนายควง อภัยวงศ์แทน

กรณีความแตกแยกระหว่างทองอินทร์, เลียง, และฟอง ผู้เป็นสมาชิกฯจาก จ.อุบลราชธานีและเคยร่วมงานกันมาอย่างใกล้ชิดนั้น มีหลักฐานที่พอจะสันนิษฐานได้ว่า ภายหลังจากกรณีเลียงถูกจับโยนน้ำเป็นต้นมา เลียงลดบทบาทของตนในสภาฯ ลงเป็นอันมาก และมีเหตุที่ทำให้เลียงกับทองอินทร์มีความขัดแย้งกันในระดับท้องถิ่น เนื่องจากเลียงและพระยาปทุมเทวาภิบาล ผู้ว่าราชการ จ.อุบลฯ ต้องการให้ย้ายโรงเรียนสตรีประจำจังหวัด (นารีนุกูล) ซึ่งมีนางอรพิน ไชยกาล ภรรยาของเลียง เป็นครูใหญ่ออกไปตั้งใหม่ในบริเวณทุ่งศรีเมืองเพื่อให้คู่กันกับโรงเรียนเบญจมมหาราช ที่ตั้งอยู่ก่อนแล้ว แต่ถูกทองอินทร์คัดค้าน และยังเสนอให้ปล่อยทุ่งศรีเมืองเป็นที่สาธารณะใจกลางเมือง แบบเดียวกับที่กรุงเทพฯมีสนามหลวง ความคิดของทองอินทร์ได้รับการสนับสนุนจากหลายฝ่าย โดยเฉพาะพ่อค้าชาวอีสานเชื้อสายจีนในเมือง ความขัดแย้งกันในเรื่องนี้เป็นเหตุให้ทองอินทร์ถูกลอบยิง โดยที่ทางการตำรวจไม่สามารถจับกุมคนร้ายได้[98]

ส่วนนายฟอง สิทธิธรรมก็เคยมีเรื่องบาดหมางใจกับทองอินทร์เช่นเดียวกัน เนื่องจากเจ้าอาวาสวัดศรีทองถึงแก่มรณภาพ รองเจ้าอาวาสต้องการให้ฟองใช้พื้นที่ของวัดจัดสร้างโรงเรียน จึงกดดันให้ทองอินทร์จำต้องย้ายโรงเรียนศรีทองออกจากที่ดินของวัด[99]

เมื่อทองอินทร์จัดตั้งขบวนการเสรีไทยขึ้นที่ จ.อุบลราชธานี จึงเป็น "งานลับ" ที่แม้แต่พี่ชายคือ นายทิม ซึ่งขณะนั้นรับราชการเป็นศึกษาธิการที่ จ.ขอนแก่น ก็ไม่ทราบเรื่อง ทองอินทร์เพิ่งชวนนายเลียงเข้าร่วมงานด้วยในภายหลัง เมื่อสงคราม

ใกล้จะยุติลงแล้ว เพราะเห็นแก่ความเป็นเพื่อน[100]

ดังนั้น เมื่อปรากฏในเวลาต่อมาว่า *"ทองอินทร์ ได้หันไปฝักใฝ่มอบตัวเป็นลูกศิษย์ของนายปรีดี พนมยงค์ แล้วก็ได้รับความไว้วางใจจากนายปรีดี พนมยงค์เป็นพิเศษ...(เลียง) จึงได้ปลีกตัวออกมาจับกลุ่มกับสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่เป็นเพื่อนฝูงกัน หาทางตั้งป้อมต่อสู้ด้วยการสนับสนุนนายควง อภัยวงศ์แทน"*[101] ซึ่งสอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของเลียงที่กล่าวแก่ นสพ.ไทยนิกร[102] ว่า

> *.. ในระยะเวลานี้ ตั้งแต่รัฐบาลลาออกจนวันนี้ ทางด้านสมาชิกสภายังมิได้มีปรากฏการทาบทาม แต่ถึงกระนั้นก็ดี ในวงการสมาชิกสภาได้มีการปรึกษาหารือกันเป็นอย่างมาก จากน้ำเสียงทั้งหลายซึ่งต่อเนื่องกับเสียงของประชาชนด้วย ปรากฏว่า คุณควงเป็นที่ปรารถนาด้วยประการทั้งปวง ถ้าหากมีเหตุให้ขาดบุคคลผู้นี้เสียด้วยประการใด ๆ เสียงต่าง ๆ ของสมาชิกน่าจะแตกระจายกระเซนกระสายอย่างอลเวง..*

บรรยากาศในการประชุมสภาผู้แทนราษฎรภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ยุติจึงแตกแยกออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ ระหว่างสมาชิกฯฝ่ายที่เคยทำงานเสรีไทยจะกลายเป็นสมาชิกฯฝ่ายสนับสนุนรัฐบาล กับสมาชิกฯที่เคยมีอดีตเป็นฝ่ายสนับสนุนรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม จะกลายมาเป็นฝ่ายค้าน การแข่งขันอำนาจระหว่างนักการเมือง 2 กลุ่ม ปรากฏมาโดยลำดับ ตั้งแต่รัฐบาลชุด ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช เป็นต้นมา* ดังจะเห็นได้จากกรณีการออก พ.ร.บ. อาชญากรสงคราม พ.ศ.2488

---

* ดังปรากฏในคำกล่าวของ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมชที่ว่า "..เมื่อข้าพเจ้ามาถึงพระนครยังไม่ทันจะได้มีการจัดตั้งรัฐบาล อังกฤษได้มาเร่งรัดให้ส่งคณะฑูตไปเจรจาที่แคนดีอีก นี่จึงเป็นเหตุหนึ่งที่ทำให้เราต้องจัดตั้งรัฐบาลขึ้นโดยรีบร้อนเพื่อมอบอำนาจให้คณะฑูตไปเจรจากับอังกฤษประจวบกับเวลานั้น การเมืองภายในไทยกำลังอลเวง ข้าพเจ้าในฐานะหัวหน้ารัฐบาลก็ยังใหม่ไม่รู้จักว่าใครเป็นใคร พวกเสรีไทยภายในประเทศเกิดตั้งข้อรังเกียจกันเอง ถวิลและทองอินทร์รังเกียจหลวงอดุลฯ ไม่ยอมเข้าร่วมรัฐบาลด้วย ฝ่ายทหารก็กรุ่นๆ เพราะรังเกียจเสรีไทย และกลัวว่าจะถูกปลด พอตั้งรัฐบาลเสร็จ ประชาชนที่เป็นกลางก็ประณามว่าใช้ไม่ได้" (เสนีย์ ปราโมช, ม.ร.ว. "รายงานการเจรจาสถานะสงครามกับบริเตนใหญ่" ใน *ชุมนุมวรรณคดีทางการเมือง* จัดพิมพ์เพื่อหาทุนให้พรรคประชาธิปัตย์ 2511 หน้า10)

และกรณีการร่างรัฐธรรมนูญ พ.ศ.2489

กรณีแรก การออก พ.ร.บ.อาชญากรสงคราม พ.ศ.2488 ทางรัฐบาลต้องการให้กฎหมายฉบับนี้ใช้สำหรับบุคคลที่ตกอยู่ในข่ายอาชญากรสงครามที่เป็นคนไทย ไม่ต้องถูกนำตัวไปขึ้นศาลอาชญากรสงครามของฝ่ายสัมพันธมิตร ซึ่งมีความหมายว่า ประเทศไทยเป็นประเทศที่เข้าร่วมสงคราม และตกเป็นผู้แพ้สงครามเช่นเดียวกับกลุ่มประเทศอักษะ ปีกของสมาชิกฯฝ่ายรัฐบาลยังต้องการใช้กฎหมายฉบับนี้เป็นเครื่องยืนยันความชอบธรรมของสภาผู้แทนราษฎรในทางการเมืองระหว่างประเทศ และแสดงออกถึงความปรารถนาที่จะไม่ให้มีการปกครองแบบเผด็จการเกิดขึ้นอีก ดังนั้น กรรมาธิการฝ่ายรัฐบาลอย่าง พระยาอรรถการีย์นิพนธ์ ประธานกรรมาธิการ, ทองอินทร์, ถวิล, เตียง, พึ่ง ศรีจันทร์ และสงวน ตุลารักษ์ กรรมาธิการฝ่ายข้างมาก จึงได้มีการแปรญัตติไปในทางที่ต้องการจะหาบุคคลผู้นำพาประเทศชาติเข้าสู่สงคราม และผู้แสวงหาประโยชน์จากสงครามมาทำการลงโทษโดยใช้ "ศาลประชาชน" เมื่อร่าง พ.ร.บ.ฉบับนี้เข้าสู่การพิจารณาของคณะกรรมาธิการและเข้าสู่ที่ประชุมสภาฯในวาระ 2-3 ทำให้เกิดความขัดแย้งที่มิอาจลงรอยกันได้ ขณะเดียวกันรัฐบาลในเวลานั้นกำลังประสบปัญหาการเจรจาเพื่อยุติสถานะสงครามกับอังกฤษ รัฐบาลจึงหาทางออกด้วยการยุบสภา[103]

กรณีที่สอง การร่างรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2489 เดิมความเคลื่อนไหวที่อยากจะให้มีการปรับปรุงแก้ไขรัฐธรรมนูญ เริ่มมีมาตั้งแต่ปลายสมัยรัฐบาลนายควง อภัยวงศ์ชุดแรก แต่เนื่องจากหลังสงครามยุติลง ทุกฝ่ายต้องให้ความสำคัญกับปัญหาการเจรจาเพื่อยุติสถานะสงครามกับอังกฤษ ซึ่งอยู่ในภาวะตึงเครียดมากกว่า การแก้ไขรัฐธรรมนูญจึงล่าช้า ล่วงเลยมาจนถึงสภาฯชุดใหม่ (ชุดที่ 4 ภายหลังการเลือกตั้ง 6 ม.ค. 2489) แนวคิดหลักที่ทุกกลุ่มการเมืองเห็นพ้องต้องกัน คือ การยกเลิกบทเฉพาะกาล การแยกข้าราชการประจำออกจากข้าราชการการเมือง และการกำหนดให้มี 2 สภาคือ สภาสูงกับสภาผู้แทนราษฎร ในการพิจารณาร่างรัฐธรรมนูญฉบับนี้ ทองอินทร์เข้าไปมีส่วนร่วมในฐานะเป็นกรรมาธิการวิสามัญในกลุ่มของนายปรีดี ซึ่งต้องการกระจายอำนาจให้แก่ประชาชนในระบอบ

รัฐสภา โดยกำหนดให้สมาชิกของทั้งสองสภามาจากการเลือกตั้ง ให้สภามีอำนาจในการควบคุมราชการแผ่นดิน เป็นหลักประกันมิให้รัฐบาลใช้อำนาจไปในทางเผด็จการ และให้*สภาสูง* ทำหน้าที่เป็นเครื่องกันชนระหว่างกษัตริย์กับสภาผู้แทนราษฎร[104] หรือที่เรียกกันในเวลานั้นว่า ระบอบ *"ปาเลียเมนต์ตารี ซิสเตมส หรือ เรเพรเซนต แตตีฟเกาวเมนต์...เป็นหลักที่ปกครองโดยผู้แทนผู้แทนว่าอย่างไรก็เป็นอย่างนั้น..."*[105] แต่กลุ่มของนายควงต้องการให้สมาชิกสภาสูงมาจากการแต่งตั้งของกษัตริย์ มีอำนาจในการยับยั้งร่างกฎหมายของสภาผู้แทนราษฎรและในการควบคุมราชการแผ่นดินของรัฐบาลเท่านั้น เพื่อให้มีการสงวนอำนาจบางประการให้แก่ชนชั้นสูง

จากบรรยากาศการอภิปรายถกเถียงว่าด้วยรัฐธรรมนูญ ทองอินทร์ยอมรับว่าในทางส่วนตัวนั้นเขานิยมระบบสภาเดียว มีสมาชิกฯที่มาจากการเลือกตั้งของราษฎร แต่เมื่อคำนึงถึงสภาพความเป็นจริงยังจำเป็นต้องมีระบบ 2 สภาต่อไป รูปแบบการปกครองที่ดีที่สุดในทัศนะของทองอินทร์ที่ปรากฏในการร่างรัฐธรรมนูญฉบับนี้ จึงเป็นระบอบประชาธิปไตยแบบมีรัฐสภา ที่สมาชิกฯมาจากการเลือกตั้งของราษฎร และมีการแข่งขันในรูปของพรรคการเมือง[106] หรือที่นายชิต เวชประสิทธิ์ (ภูเก็ต) เพื่อนสมาชิกฯในกลุ่มกล่าวยืนยันอีกครั้งว่า *"ก็ยึดตามรัฐธรรมนูญ 2475 นั่นละ"*[107]

การมีแนวคิดพื้นฐานที่แตกต่างกัน ทำให้การแข่งขันทางการเมืองระหว่าง 2 กลุ่มดำเนินไปอย่างรุนแรง ทั้งในระดับการพิจารณาของคณะกรรมาธิการและในสภาฯ[108]

นอกจากนี้ ภายนอกสภาฯ ทั้ง 2 กลุ่มยังมีการแข่งขันกันมาตั้งแต่ก่อนจะมีการยุบสภา เมื่อมีการเลือกตั้งซ่อม ส.ส. เขต 1 ของจังหวัดพระนคร (แทน ขุนสมาหารหิตะคดี) ระหว่างนายทองเปลว ชลภูมิ์ ผู้สมัครฝ่ายคณะราษฎรและเป็นฝ่ายนายปรีดี กับนายโชติ คุ้มพันธ์ อดีตนักโทษการเมือง ซึ่งได้รับการสนับสนุนอย่างเต็มที่จาก "คณะเจ้า" หรือในที่นี้ คือ กลุ่มนิยมเจ้า อันมี ร.ท.จงกล ไกรฤกษ์, สอ เสถบุตร และ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช เป็นแกนนำ ผลการเลือกตั้ง ปรากฏว่านายโชติเป็นฝ่ายชนะ และภายหลังการยุบสภา บุคคลเหล่านี้รวมกลุ่มจัดตั้ง *"พรรคก้าวหน้า"* อันเป็นพรรคการเมืองแรกสุดที่มีการจัดตั้งขึ้น พร้อมกับประกาศจุดยืน

ชัดเจนว่าเป็น *คณะเจ้า* ต้องการที่ *"จะแอนตี้ผู้ก่อการ 2475 ทุกวิถีทาง"*[109]

ส่วนสมาชิกฯและนักการเมืองที่สนับสนุนนายปรีดี พนมยงค์ ได้มีการรวมกลุ่มของตนขึ้นด้วยเช่นเดียวกัน แต่มีความหลากหลายตามพื้นฐานแนวคิดที่แตกต่างกัน และการมีเหตุผลส่วนตัวที่ไม่อาจร่วมงานกันได้ กลุ่มแรกที่มีการจัดตั้งขึ้นมาก่อนคือ ***พรรคสหชีพ*** ประกอบด้วยสมาชิกฯประเภท 1 ได้แก่ ทองอินทร์ ภูริพัฒน์, เตียง ศิริขันธ์, ถวิล อุดล, จำลอง ดาวเรือง, ทอง กันทาธรรม, พึ่ง ศรีจันทร์, ชิต เวชประสิทธิ์ สมาชิกฯประเภท 2 มีสงวน ตุลารักษ์, เดือน บุนนาค, จรูญ สืบแสง มี ม.จ.สกลวรรณกร วรวรรณ เป็นที่ปรึกษา ในระยะก่อนการเลือกตั้ง 6 ม.ค. 2489 สหชีพแต่งตั้ง ดร.เดือน บุนนาค เป็นหัวหน้าพรรค ให้สงวน ตุลารักษ์เป็นเลขาธิการพรรค แต่เมื่อทั้งสองไม่ผ่านการเลือกตั้ง จึงเปลี่ยนมาให้ทองอินทร์และถวิลเข้าดำรงตำแหน่งแทน หลักการและนโยบายของพรรคสหชีพ เน้นวิถีทางของระบอบประชาธิปไตย และยึดแนวสหกรณ์เป็นหลักในการพัฒนาเศรษฐกิจของชาติ กล่าวได้ว่ามีลักษณะเป็นเสรีนิยมในทางการเมือง และเป็นสังคมนิยมในทางเศรษฐกิจ[110]

กลุ่มที่สอง ได้แก่ *พรรคแนวรัฐธรรมนูญ* เป็นการรวมตัวของคณะราษฎรและสมาชิกฯประเภท 2 แกนนำที่สำคัญมี พล.ร.ต.ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์, ดร.ทองเปลว ชลภูมิ์, นายดิเรก ชัยนาม, นายทวี ตะเวทิกุล, พล.ต.อ.อดุล อดุลเดชจรัส บุคคลเหล่านี้ต้องการสนับสนุนปรีดีแต่ไม่อาจร่วมกับสหชีพได้ด้วยเหตุผลต่าง ๆ เช่น ทองเปลวไม่ยอมรับกลุ่มของทองอินทร์ เพราะถือว่ามีความรู้สูงกว่า (จบ ดร. ต่างประเทศ)[111] หรือ พล.ต.อ.อดุลไม่ถูกกับกลุ่มของทองอินทร์ หลักการและนโยบายของพรรคแนวรัฐธรรมนูญเน้นการสืบทอดเจตนารมย์ของคณะราษฎร ทั้งในส่วนของหลักประชาธิปไตยและหลัก 6 ประการในการสร้างชาติ จึงมีลักษณะเสรีนิยมทั้งในทางการเมืองและในทางเศรษฐกิจ[112]

กลุ่มที่สาม *พรรคอิสระ* มาจากเสรีไทยที่เคยร่วมงานในมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง แกนนำที่สำคัญมี นายวิจิตร ลุลิตานนท์ นายวิโรจน์ กมลพันธุ์ (ส.ส.อยุธยา) นายเสวตร เปี่ยมพงศ์สานต์ (ระยอง) แต่กลุ่มนี้จัดตั้งขึ้นภายหลังจากมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญ พ.ศ.2489 แล้ว

การจัดการเลือกตั้งทั่วไป ครั้งที่ 4 (6 มกราคม พ.ศ.2489) ที่เกิดขึ้นภายหลังการยุบสภาฯ จึงเต็มไปด้วยบรรยากาศของการแข่งขันระหว่างนักการเมืองกลุ่มต่าง ๆ รวมทั้งผู้สมัครที่ยังมิได้สังกัดฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ผลการเลือกตั้ง ทั้งสองฝ่ายจึงไม่สามารถคุมเสียงข้างมากไว้ได้ และเมื่อสภาฯมีการซาวเสียงเพื่อสรรหาบุคคลที่จะเข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ได้เกิดความขัดแย้งขึ้นมา ระหว่างนายควงกับนายปรีดี เนื่องจากปรีดีได้ส่งนายดิเรก ชัยนาม สมาชิกคณะราษฎรมาแข่งขันกับนายควง ปรากฏว่านายควงชนะ ได้รับการเลือกตั้งให้เข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีด้วยคะแนนเสียงเพียง 89 คะแนน จากสมาชิกฯที่เข้าประชุมในวันนั้น 166 คน และสหชีพ งดออกเสียง[113]

รัฐบาลชุดที่สองของนายควง อภัยวงศ์ (31 ม.ค.-18 มี.ค. 2489) จึงประกอบด้วย พรรคก้าวหน้า อดีตข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ที่เคยถูกลดบทบาทในสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม และสมาชิกฯที่มิได้ *ฝักใฝ่* นายปรีดี ได้แก่ สุวิชช พันธเศรษฐ, ใหญ่ ศวิตชาต, เลียง ไชยกาล, ฟอง สิทธิธรรม และบุญเท่ง ทองสวัสดิ์[114] และสิ่งแรกที่รัฐบาลนี้ต้องเผชิญคือ การเข้าแถลงนโยบายเพื่อความไว้วางใจจากสภาฯ ซึ่งฝ่ายของนายปรีดีภายใต้การนำของนายเยื้อน พานิชย์วิทย์, ทองอินทร์และเตียง ได้ร่วมกันยื่นญัตติขอให้ประธานสภาฯตั้งประเด็นเพื่อให้การซักถามนโยบายรัฐบาลเป็นรายกระทรวง เพื่อมิให้การซักถามของสมาชิกฯซ้ำไปซ้ำมา ซึ่งสาเหตุที่แท้จริงของเรื่องนี้อยู่ที่ความไม่เห็นด้วยต่อการเข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีของนายควงมากกว่า[115]

หลังจากนั้นเพียงเดือนเศษ ทองอินทร์ได้เสนอ *ร่าง พ.ร.บ.คุ้มครองค่าใช้จ่ายประชาชนในภาวะคับขัน พ.ศ.2489* เข้าสู่สภาฯ ถ้าหากพิจารณา *สาระ* ของร่าง พ.ร.บ.ฉบับนี้ ควบคู่ไปกับบรรยากาศในการประชุมแล้ว จะพบว่า เป็นการแสดงความไม่เห็นด้วยต่อการดำเนินนโยบายเศรษฐกิจแบบเสรีนิยมของฝ่ายรัฐบาลที่ปล่อยเสรี *"ให้พวกพ่อค้าคุมพ่อค้าเอง"* ว่าเป็นการเปิดโอกาสให้พ่อค้าขึ้นราคาสินค้า ทำให้ราษฎรเดือดร้อนและก่อให้เกิดปัญหาสังคมตามมา วิธีการแก้ไขจึงควรให้มีการตั้งคณะกรรมการ ตั้งแต่ระดับชาติ ลงสู่ระดับจังหวัดและอำเภอ เพื่อให้ทำหน้าที่ดูแล

กำหนดราคากลางของสินค้าและควบคุมให้เป็นไปตาม พ.ร.บ. แต่ทางฝ่ายรัฐบาลคัดค้านในแง่ของการปฏิบัติว่าเป็นสิ่งที่ *"ข้าพเจ้าคิดว่าทำไม่ได้ ทำไม่ได้เพราะเหตุใดเพราะเหตุว่า เอเลียเมนต์ของเราเสีย และเราไม่มีอะไรอยู่ในมือเลยที่จะทำ"*[116] บรรยากาศในการประชุมจึงเป็นการถกเถียงในแง่ของการปฏิบัติ ซึ่งผู้คัดค้านเกรงว่าจะไม่ได้ผลและอาจก่อให้เกิดปัญหาใหม่ๆ ตามมา เช่น ตลาดมืด· ผลการลงมติปรากฏว่าสภาฯรับหลักการแห่งร่าง ด้วยคะแนน 65 : 63 นายควงซึ่งมีความเชื่อว่าร่างกฎหมายฉบับนี้เป็นแผนการของฝ่ายปรีดีที่จะล้มรัฐบาลอยู่แล้วจึงลาออก[117] และผลักดันให้นายปรีดี พนมยงค์เข้าจัดตั้งรัฐบาลเพื่อจะได้ออกมาเผชิญกับปัญหาต่างๆ เพื่อให้ฝ่ายนายควงจะได้อาศัยประโยชน์จากสถานการณ์ของชาติ เป็นเครื่องมือโจมตีรัฐบาลได้อย่างเต็มที่ ดังนั้น ประเด็นที่นายควงให้สัมภาษณ์แก่นัก นสพ. เมื่อตอนลาออกก็คือ รัฐบาลตนต้องลาออกเพราะ *"พระราชบัญญัติปักป้ายข้าวเหนียว"*[118]

ข้อสังเกตประการหนึ่งที่ควรกล่าวไว้ ณ ที่นี้คือ การที่รัฐบาลนายควง อภัยวงศ์นำประเด็นความแตกต่างทางวัฒนธรรมของความเป็น "คนลาว" หรือคนที่บริโภค "ข้าวเหนียว" เป็นอาหารหลัก มาใช้เป็นประเด็นทางการเมืองเช่นนี้ ทำให้ข้อเสนอของทองอินทร์กลายเป็นเรื่องของ "การเมือง" ยิ่งกว่าจะเป็นการรับฟังข้อมูลและความคิดเห็นของสมาชิกสภาฯตามระบอบประชาธิปไตย ทั้งที่ความจริงแล้วทองอินทร์ได้เคยนำเสนอร่าง พ.ร.บ.ฉบับนี้เข้าสู่ที่ประชุมคณะรัฐมนตรีมาตั้งแต่สมัยรัฐบาลควงชุดแรก แต่ได้รับการปฏิเสธ เมื่อสภาฯเปิดประชุมอีกครั้ง และภาวะสงครามที่สิ้นสุดลงแล้ว ทองอินทร์จึงเห็นว่าสมควรที่จะเสนอเรื่องดังกล่าวนี้อีกครั้ง ความพ่ายแพ้ของนายควงต่อกรณีร่าง พ.ร.บ.ฉบับนี้ จึงนำไปสู่การกล่าวดูถูกเหยียดหยามนักการเมืองชาวอีสานตามมาอีกหลายประการ และน่าสังเกตว่าเมื่อร่าง พ.ร.บ.ฉบับนี้เข้าสู่การพิจารณาของสภาฯในวาระที่ 2 สภาฯกลับมีมติไม่รับหลักการ ทั้งๆ ที่เป็นสภาชุดเดิม เป็นเหตุให้ร่างกฎหมายฉบับนี้ถูกอธิบายว่าเป็นเพียง "ลูกไม้" ที่ใช้กำจัดนายควง ไม่ได้มีความมุ่งหมายจะใช้ พ.ร.บ.นี้แก้ไขปัญหาอย่างจริงจัง[119] กรณีดังกล่าวนี้ จึงเป็นไปได้หรือไม่ว่า ทองอินทร์มิได้มี

สถานภาพแห่งอำนาจหรือมีบารมีทางการเมืองมากเพียงพอที่จะได้รับการยอมรับจากผู้นำส่วนกลางอื่นๆ ทำให้ข้อเสนอนี้เป็นอันต้อง "ตก" ไป

ภายหลังการลาออก นายควงและนักการเมืองในกลุ่ม จึงมีการเคลื่อนไหวในการจัดตั้ง *พรรคประชาธิปัตย์* ซึ่งประกอบด้วย อดีตนักโทษการเมืองกลุ่มนิยมเจ้าที่เพิ่งได้รับการนิรโทษกรรมออกมา กับกลุ่มขุนนางเก่าและสมาชิกสภาฯบางส่วน มีแกนนำที่สำคัญหลายคนเช่น ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช, พระยาศรีวิศาลวาจา (เทียนเลี้ยง ฮุนตระกูล), ควง อภัยวงศ์, เลียง ไชยกาล, ฟอง สิทธิธรรม, สุวิชช พันธเศรษฐ, บุญเท่ง ทองสวัสดิ์ และบุญช่วย อัตถากร มีนโยบายที่มีลักษณะอนุรักษ์นิยมและนิยมเจ้า มุ่งต่อต้านรัฐบาลคณะราษฎรภายใต้การนำของนายปรีดี พนมยงค์ เชิดชูสถาบันกษัตริย์ และยึดนโยบายเศรษฐกิจแบบเสรีนิยม[120]

รัฐบาลชุดใหม่ภายใต้การนำของนายปรีดี พนมยงค์ (24 มี.ค.-8 มิ.ย.-11 มิ.ย.-28 ส.ค. 2489) จึงต้องประสบปัญหาต่อไปหลายด้าน ที่สำคัญได้แก่

(1) ปัญหาเกี่ยวกับขบวนการเสรีไทย บทบาทของนายปรีดีที่เคลื่อนไหวในขบวนการเสรีไทยทำให้นายปรีดีมีชื่อเสียงเกียรติภูมิเพิ่มมากขึ้น พรรคประชาธิปัตย์จึงต้องการทำลายชื่อเสียงและบารมีทางการเมือง โดยนำประเด็นนี้มาโจมตีนายปรีดีและกลุ่มที่สนับสนุนนายปรีดี ซึ่งปรากฏมาโดยลำดับตั้งแต่สมัยรัฐบาลนายควง อภัยวงศ์ชุดที่ 2 เป็นต้นมา เมื่อนายปรีดี เข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีแล้ว พรรคประชาธิปัตย์ใช้เรื่องนี้เป็นประเด็นหลักในการโจมตีรัฐบาล ทั้งที่ปรากฏในสภาฯและนอกสภาฯ ในสภาผู้แทนราษฎร นอกจากนายปรีดีจะถูก ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมชซักถามนโยบายเรื่องขบวนการเสรีไทยแล้ว[121] หลังจากนั้น นายบุญช่วย อัตถากร (ส.ส.มหาสารคาม) ได้เสนอญัตติขอให้สภาฯตั้งกรรมาธิการวิสามัญสอบสวนสะสางเงินในงบสันติภาพ[122] แม้ว่าการพิจารณาในเรื่องนี้จะจบลงด้วยการสรุปว่า *"คณะเสรีไทยได้ใช้จ่ายเงินไปโดยสุจริต มีหลักฐานการจ่ายตามความจำเป็นทุกกรณีโดยถูกต้อง"*[123] แต่เรื่องนี้กลับกลายเป็นสิ่งที่คุกรุ่นอยู่ในใจของทั้งสองฝ่าย ประเด็นที่ทำให้ขบวนการเสรีไทยถูกโจมตีมากที่สุดได้แก่ เรื่องกองกำลังติดอาวุธและอาวุธของเสรีไทย ซึ่งฝ่ายนายปรีดีจัดตั้งขึ้นในระยะปลายสงครามและเป็นส่วน

ที่ยังมิได้มีการยกเลิก ทำให้พรรคประชาธิปัตย์และพลังฝ่ายอนุรักษ์นิยมอื่น ๆ ภายในประเทศหวาดระแวง

(2) ปัญหาว่าด้วยการร่างรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ.2489 ซึ่งเข้าสู่การพิจารณาของสภาฯในวาระ 2-3 ปมปัญหาของความขัดแย้งในเรื่องนี้เกิดจากการที่ทั้งสองฝ่ายมีแนวคิดเกี่ยวกับ "ประชาธิปไตย" แตกต่างกัน ฝ่ายของนายปรีดีต้องการกระจายอำนาจไปสู่ประชาชน แต่ฝ่ายของนายควงยังต้องการให้มีการสงวนอำนาจบางประการไว้ที่กษัตริย์และชนชั้นสูง ดังนั้น เมื่อร่างรัฐธรรมนูญฉบับนี้ผ่านการลงมติจากสภาฯ โดยฝ่ายของนายควงเป็นผู้พ่ายแพ้การลงมติในมาตราสำคัญ ๆ จึงถือได้ว่าเป็น *"จุดเริ่มต้นที่จะนำไปสู่ความแตกหักภายในขบวนการเสรีไทย"*[124] และเป็นรัฐธรรมนูญที่เปิดโอกาสให้ฝ่ายนายปรีดีมีอำนาจได้เปรียบกลุ่มการเมืองอื่น เพราะบทเฉพาะกาลแห่งรัฐธรรมนูญได้กำหนดให้สภาฯเวลานั้น (ซึ่งเสียงส่วนใหญ่มาจากพรรคที่สนับสนุนปรีดี) เป็นผู้ทำการเลือกตั้งสมาชิกพฤฒสภา มีการห้ามมิให้ข้าราชการประจำเข้าดำรงตำแหน่งทางการเมือง ทำให้ฝ่ายกองทัพไม่มีโอกาสเข้าสู่เวทีการเมืองได้ เมื่อมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่ เมื่อวันที่ 8 พ.ค. 2489 ความขัดแย้งจึงทวีความรุนแรงมากขึ้น ดังจะเห็นต่อไปข้างหน้า

(3) กรณีการเลือกตั้งสมาชิกพฤฒสภา ภายหลังการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ.2489 บทเฉพาะกาลแห่งรัฐธรรมนูญได้มีการกำหนดให้มีการเลือกตั้ง "สมาชิกพฤฒสภา" ในวันที่ 24 พ.ค. 2489 โดยให้สภาผู้แทนราษฎรขณะนั้นทำการเลือกผู้สมัครตามบัญชีรายชื่อให้ครบ 80 คน ผลปรากฏว่าผู้สมัครฝ่ายปรีดีได้รับเลือกตั้ง ซึ่งสร้างความไม่พอใจให้แก่พรรคประชาธิปัตย์มาก[125] และจากรายชื่อสมาชิกพฤฒสภาที่ได้รับเลือกตั้งเข้ามานั้น น่าสังเกตว่ามีนักการเมือง "หน้าเก่า" ที่เคยร่วมงานกันมาก่อนและเข้าร่วมในพรรคสหชีพ อาทิ นายไต๋ ปาณิกบุตร นายสนิท เจริญรัฐ และที่มาจากการเลือกตั้งโดยตรงอย่างนายมงคล รัตนวิจิตร บุคคลเหล่านี้จึงถูกวางตัวลงในตำแหน่งที่สำคัญ ๆ ได้แก่ นายไต๋ ได้รับเลือกเป็น "รองประธานพฤฒสภา" ส่วนนายมงคล เป็น "รองประธานสภาผู้แทนราษฎร"[126]

(4) กรณี ร.8 สวรรคต ภายหลังการเลือกตั้งสมาชิกพฤฒสภาได้เพียง

15 วัน รัฐบาลนายปรีดีกราบบังคมทูลลาออก แต่พฤฒสภาและสภาผู้แทนราษฎรมีความเห็นพ้องให้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีต่อไปเป็นวาระที่ 2 แต่ยังไม่ทันที่จะจัดตั้งคณะรัฐมนตรี เกิดเหตุการณ์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลเสด็จสวรรคตลงเสียก่อน เพื่อแสดงความรับผิดชอบ นายปรีดีได้ลาออกจากตำแหน่ง แต่รัฐสภามีมติให้เป็นนายกรัฐมนตรีต่อไปตามเดิม และนับแต่นี้เป็นต้นไป รัฐบาลจะต้องถูกโจมตีอย่างหนักจากพรรคประชาธิปัตย์ ซึ่งนำประเด็นนี้มาใช้เป็นข้ออ้างอีกประเด็นหนึ่งในการทำลายชื่อเสียงของรัฐบาล

(5) การเลือกตั้งทั่วไปครั้งที่ 5 (5 ส.ค. 2489) ซึ่งเป็นการเลือกตั้ง ส.ส. เพิ่มเติมใน 47 จังหวัดเพื่อให้ครบตามจำนวนที่กำหนดไว้ตามบทเฉพาะกาลของรัฐธรรมนูญ บรรยากาศทางการเมืองในระยะนี้ เต็มไปด้วยการแข่งขันอย่างรุนแรงระหว่างฝ่ายรัฐบาลกับพรรคประชาธิปัตย์ และเมื่อผลการเลือกตั้งออกมาว่า ผู้สมัครจากพรรคประชาธิปัตย์ได้รับเลือกเพียง 15 คน จากจำนวนทั้งหมด 82 คน ความขัดแย้งระหว่างสองฝ่ายยิ่งเป็นไปอย่างรุนแรงมากขึ้น และน่าจะมีส่วนทำให้เกิดการเปลี่ยนรัฐบาลจากนายปรีดี พนมยงค์ เป็น พล.ร.ต.ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ ซึ่งยังคงประกอบไปด้วยพรรคการเมือง 3 พรรคที่ร่วมสนับสนุนนายปรีดี อันได้แก่ พรรคสหชีพ แนวรัฐธรรมนูญ และพรรคอิสระ

รัฐบาลชุด พล.ร.ต.ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ (23 ส.ค. 2489-29 พ.ค. 2490-8 พ.ย. 2490) จึงต้องประสบความยุ่งยากต่อไป ทั้งที่เป็นปัญหาเก่าๆ และปัญหาใหม่ๆ ที่สำคัญได้แก่

(1) ปัญหาการดำเนินนโยบายต่างประเทศ เป็นภารกิจที่สืบเนื่องมาตั้งแต่สมัยรัฐบาลพลเรือนชุดก่อนหน้านี้ในการเจรจาเพื่อยุติสถานะสงครามกับฝ่ายสัมพันธมิตร และการรื้อฟื้นความสัมพันธ์กับประเทศเหล่านั้น เพื่อการสมัครเข้าเป็นสมาชิกในองค์การสหประชาชาติ ซึ่งจะต้องได้รับการสนับสนุนจาก 5 ประเทศมหาอำนาจ อันได้แก่ สหรัฐ อังกฤษ ฝรั่งเศส สหภาพโซเวียต และจีน กรณีที่เป็นปัญหา เกิดจากการที่ฝรั่งเศสตั้งเงื่อนไขให้ไทยต้องคืนดินแดนอินโดจีนที่ไทยได้รับไปในระหว่างสงคราม (จ.พระตะบอง จ.พิบูลสงคราม จ.จำปาศักดิ์ จ.ลานช้าง)

ให้แก่ฝรั่งเศสก่อน ส่วนสหภาพโซเวียต ต้องการให้รัฐบาลไทยเปิดความสัมพันธ์ทางการทูตพร้อมกับการประกาศนโยบายแสดงความเป็นมิตรโดยสุจริตใจต่อโซเวียต

เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ดังกล่าว รัฐบาลไทยได้ดำเนินการเจรจาทางการทูตเพื่อส่งมอบดินแดนคืนให้แก่ฝรั่งเศส[127] มีการเคลื่อนไหวในการออก *พ.ร.บ.ยกเลิกกฎหมายว่าด้วยคอมมิวนิสต์* จากนั้น สมัครเข้าเป็นสมาชิกในองค์การสหประชาชาติได้สำเร็จในวันที่ 15 ธ.ค. 2489 การยกเลิกกฎหมายว่าด้วยคอมมิวนิสต์จึงเป็นอีกกรณีหนึ่งที่ถูกคัดค้านอย่างกว้างขวางจากพรรคประชาธิปัตย์

นอกจากนี้ *เพื่อส่งเสริมการดำเนินนโยบายเป็นกลาง* รัฐบาลตั้งแต่ชุดของนายปรีดี พนมยงค์เป็นต้นมา ได้มีการส่งเสริมให้เกิดความร่วมมือกันระหว่างไทยกับขบวนการชาตินิยมในประเทศเพื่อนบ้าน ในลักษณะของการส่งอาวุธจำนวนหนึ่งของขบวนการเสรีไทย ไปช่วยเหลือขบวนการชาตินิยมในการปลดแอกเพื่อให้ได้มาซึ่งเอกราช อีกลักษณะหนึ่งคือ การสนับสนุนให้เกิดการจัดตั้ง *สันนิบาติเอเชียตะวันออกเฉียงใต้* โดยมีวัตถุประสงค์ให้เป็นเวทีในการประสานงานระหว่างรัฐเอกราชทั้งหลายในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มีสำนักงานใหญ่อยู่ในกรุงเทพฯ มีนายเตียง ศิริขันธ์ เป็นประธานฯ และนายถวิล อุดลเป็นผู้ประสานงาน[128] สันนิษฐานว่าสำนักงานแห่งนี้น่าจะเป็นบ้านพักของนายทองอินทร์ที่อุรุพงษ์ ซึ่งเป็นของสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ที่ พล.ร.ต.ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ นายกรัฐมนตรี มอบหมายให้ทองอินทร์พักอาศัยเพื่อดูแลอาวุธของเสรีไทย ใช้เป็นทั้งที่เก็บอาวุธ ที่ฝึกอบรมขบวนการชาตินิยมชาวเวียดนาม ลาว เขมร และเป็นที่ทำการของพรรคสหชีพด้วย[129]

(2) การดำเนินการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจการคลัง เป็นปัญหาสำคัญที่มีผลกระทบในวงกว้างมากกว่าปัญหาอื่น ๆ ที่กล่าวมา ปัญหาเศรษฐกิจที่สำคัญ ๆ ได้แก่[130]

ก. ปัญหาเงินเฟ้อ เกิดจากสภาวะที่รัฐบาลพลเรือนต้องเข้ามาแบกรับภาระการใช้จ่ายเกินดุลที่สืบเนื่องมาตั้งแต่สมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งมีรายจ่ายที่สำคัญมาจากการให้ญี่ปุ่นกู้ยืมในระหว่างสงครามมหาเอเชียบูรพา(พ.ศ.2484-2488) การเปลี่ยนนโยบายการใช้อัตราแลกเปลี่ยนเงินบาทต่อเงินเยนใหม่ และเมื่อ

สงครามยุติลง ข้อตกลงทั่วไประหว่างไทยกับอังกฤษ บีบบังคับให้ไทยถูกจำกัดสิทธิส่งสินค้าออก ซึ่งมีผลให้ไทยขาดรายได้ที่เป็นเงินตราต่างประเทศ สภาพดังกล่าวทำให้ไทยประสบปัญหาเงินเฟ้อ สินค้ามีราคาแพง ซึ่งไม่สามารถแก้ไขได้ในระยะเวลาอันสั้น

ข. *ปัญหาการขาดแคลนข้าว* ระหว่างสงครามมีการขยายพื้นที่การเพาะปลูกข้าวเพื่อเพิ่มผลผลิต แต่เนื่องจากประสบปัญหาน้ำท่วมใหญ่ในปี 2485 และ 2488 ทำให้เกิดความเสียหาย ผลผลิตข้าวลดลง และตามเงื่อนไขของข้อตกลงทั่วไปกับอังกฤษ รัฐบาลไทยต้องจัดส่งข้าวเป็นจำนวน 1.5 ล้านตันเป็นการให้เปล่าแก่อังกฤษภายใน 1 ก.ย. 2490 เมื่อรวมกับราคาและความต้องการข้าวที่เพิ่มสูงมากในระยะหลังสงคราม ทำให้รัฐบาลต้องประสบปัญหาการขาดแคลนข้าว และตามมาด้วยปัญหาการลักลอบค้าข้าว ปัญหาการคอรัปชั่นของข้าราชการ พ่อค้าและนักการเมือง ปัญหาความไม่มั่นคงปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

เพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าว รัฐบาล พล.ร.ต.ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ ได้มีการดำเนินนโยบาย 2 ด้าน ด้านหนึ่งเป็นการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า ดร.ทองเปลว ชลภูมิ์ นำเสนอโครงการ ให้มีการจัดตั้ง *"องค์การสรรพาหาร"* มี ดร.ทองเปลวเป็นผู้อำนวยการ และนายทอง กันทาธรรม เป็นรองผู้อำนวยการ มีวัตถุประสงค์ให้องค์การนี้ควบคุมราคาสินค้าและจัดหาสินค้าราคาถูกนำออกจำหน่ายแก่ประชาชน รัฐบาลได้อนุมัติเงินขั้นต้น 50 ล้านบาทเพื่อดำเนินการ ปรากฏว่า การดำเนินงานได้ผลดีเฉพาะในระยะแรกเท่านั้น ภายหลังต้องยุบเลิกโครงการนี้ไปเมื่อ 15 พ.ค. 2490 เนื่องจากประสบปัญหาการคอรัปชั่นของข้าราชการและนักการเมือง[131]

อีกโครงการหนึ่ง นำเสนอโดยพรรคสหชีพ เนื่องจากในสมัยรัฐบาล พล.ร.ต.ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ ทองอินทร์ได้เข้าดำรงตำแหน่งเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงอุตสาหกรรมและทำหน้าที่เสมือนกับ "วิป" รัฐบาลในปัจจุบัน ซึ่งต้องรับผิดชอบด้านการพิจารณาร่าง พ.ร.บ.งบประมาณและงานอื่นๆ อันเกี่ยวข้องกับสภาโดยทั่วไป จากบทบาทหน้าที่ดังกล่าว ทำให้นโยบายของพรรคสหชีพเข้าเป็นส่วนหนึ่งของรัฐบาล ดังปรากฏในนโยบายของกระทรวงอุตสาหกรรมว่า รัฐบาลจะ

คณะรัฐมนตรีของรัฐบาล พล.ร.ต.ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ เข้ากราบถวายบังคมพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 8
โดยมี นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ นายจำลอง ดาวเรือง นายเดียง ศิริขันธ์ และนายทองเปลว ชลภูมี เป็นรัฐมนตรีด้วย

ส่งเสริมอุตสาหกรรมหนักและส่งเสริมอุตสาหกรรมในรูปของสหกรณ์ โดยมุ่งหมายจะให้ประเทศสามารถผลิตสินค้าใช้ได้เองอย่างเพียงพอ[132] และเมื่อมีการเสนอ ร่าง พ.ร.บ. งบประมาณประจำปี โครงการต่างๆ ที่มีการนำเสนอ แม้ว่าจะเป็นโครงการที่เกิดจากการรื้อฟื้นโครงการเก่าๆ ที่เคยทำไว้ตั้งแต่สมัยก่อนสงคราม แต่จะเห็นได้ว่าในแง่เป้าหมายและวิธีการจะแตกต่างกัน ดังจะพิจารณาได้จาก *"โครงการบูรณะเศรษฐกิจชนบท"* ที่มาปรากฏในร่าง พ.ร.บ.งบประมาณประจำปี พ.ศ.2489 ซึ่งเป็นการ "ปฏิวัติ" แนวทางการพัฒนาประเทศที่เคยเน้นหนักในกรุงเทพฯ มาเป็นการพัฒนาชนบทอย่างจริงจังโดยมีแผนการที่ชัดเจน และยึดหลักการกระจายอำนาจลงสู่ท้องถิ่น กล่าวคือ[133]

> *สำหรับเงิน 50 ล้านที่บำรุงเศรษฐกิจชนบทนั้น เป็นการบำรุงทั่วๆ ไป ตามลัทธิที่ว่าฝนตกทั่วฟ้า คือ สมัยก่อน การบำรุงๆ แต่ในเมืองหลวง ใช้เงินกี่ล้านก็ไม่รู้ แต่การบำรุงทางชนบทนั้น เป็นไปอย่างไม่ค่อยทั่วถึง... สำหรับเงิน 50 ล้านนี้ รัฐบาลต้องการจ่ายไปเพื่อโครงการบำรุงเศรษฐกิจในชนบท หรือถ้าจะพูดกันตามภาษาฝรั่งก็เรียกว่า รูรัลเอคอนอมิค... สำหรับนโยบายหรือโครงการนี้ รัฐบาลคิดได้ว่าจะหาทางที่จะจัดสรรทำการอาชีพ ตัวอย่าง หรือจัดการทะนุบำรุงหมู่บ้านหรือตำบลให้ดียิ่งขึ้น เพื่อที่จะให้ฐานะตำบลได้มีโอกาสที่จะไปสู่ความเจริญเช่นเดียวกับในท้องที่อื่นๆ*

วิธีการดำเนินงาน จะเน้นการบำรุงและส่งเสริมการอาชีพของชาวชนบทที่มีอยู่ตามความเหมาะสมของท้องที่ ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม รัฐบาลจะให้ความช่วยเหลือและร่วมมือในทุกด้านตั้งแต่การผลิต การขนส่งและการตลาด ในการดำเนินงาน ยึดหลักการว่าด้วยการกระจายอำนาจลงสู่ท้องถิ่น และเป็นการพัฒนาเศรษฐกิจที่เน้นหลักการพึ่งตนเองโดยคำนึงถึงข้อเท็จจริงของแต่ละท้องถิ่นเป็นสำคัญ

อย่างไรก็ดี การที่ทองอินทร์เป็นแกนนำที่มีบทบาทสำคัญในฐานะที่เป็น

ปีกซ้ายหนึ่งของรัฐบาลเป็น "วิป" ผู้คุมเสียงสนับสนุนรัฐบาลทางสภาฯ เป็นแกนนำในการดำเนินงานสันนิบาติเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ผู้ควบคุมคลังอาวุธเสรีไทย ซึ่งไม่เป็นที่เปิดเผยว่ามีจำนวนอาวุธและพลพรรคเท่าใด และยังเป็นผู้มีอิทธิพลในท้องถิ่น ทำให้ทองอินทร์ต้องเป็น "ตัวแทน" ของฝ่ายรัฐบาล ที่ไปขัดแย้งโดยตรงกับกลุ่มการเมืองต่าง ๆ ในเวลานั้น และการที่รัฐบาลของพล.ร.ต.ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ ต้องดำรงอยู่ท่ามกลางกระแสของการแข่งขันอำนาจทางการเมืองระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ภายใต้สภาพการณ์ที่ประเทศต้องเผชิญกับอุปสรรคที่สำคัญหลายด้าน ดังได้กล่าวมาข้างต้น จึงเป็นเหตุให้รัฐบาลไม่สามารถดำเนินการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ภายในวงการรัฐบาลเกิดความขัดแย้งกันเอง ระหว่างพรรคร่วมรัฐบาลขณะเดียวกัน กลไกของระบบรัฐสภาที่เปิดให้มีการแข่งขันอำนาจได้โดยเสรีตามรัฐธรรมนูญ พ.ศ.2489 ยิ่งเปิดช่องให้ฝ่ายพรรคประชาธิปัตย์โจมตีรัฐบาลได้ง่ายขึ้น ด้วยเหตุนี้ ภายหลังการเปิดอภิปรายทั่วไปไม่ไว้วางใจรัฐบาล ระหว่างวันที่ 19-26 พ.ค. 2490 แม้ว่ารัฐบาลจะชนะด้วยคะแนนเสียง 86 : 55 งดออกเสียง 16 คน[134] แต่ผลที่ตามมาหลังจากนั้นก็คือการเรียกร้องให้รัฐบาลลาออกและจบลงด้วยการรัฐประหารยึดอำนาจในวันที่ 8 พ.ย. 2490

3.5 จุดจบแห่งชีวิตทางการเมือง (พ.ศ.2490-2492)

ภายหลังการรัฐประหาร 8 พฤศจิกายน พ.ศ.2490 การแข่งขันทางการเมืองในระยะนี้ยังเต็มไปด้วยสีสันระหว่างกลุ่มการเมือง 3 กลุ่มหลักคือ พรรคประชาธิปัตย์ มีนายควง อภัยวงศ์ เป็นผู้นำ คณะนายทหารผู้ก่อการยึดอำนาจ มีจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นผู้นำ มีแกนนำในกลุ่มนี้อีกหลายคน ที่สำคัญได้แก่ พลโทผิน ชุณหะวัณ และ น.อ.กาจ เก่งระดมยิง (หลวงกาจสงคราม, เทียน เก่งระดมยิง) พันเอกเผ่า ศรียานนท์ พันเอกสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นต้น กับกลุ่มพลเรือนที่สนับสนุนนายปรีดี พนมยงค์ ในระยะแรกของการยึดอำนาจ คณะรัฐประหารเชื้อเชิญให้นายควง อภัยวงศ์เข้าจัดตั้งรัฐบาล แต่ไม่นานก็เกิดกรณีที่คณะนายทหารไปบีบบังคับให้

รัฐบาลควงลาออกเพื่อ เปิดทางให้จอมพล ป. พิบูลสงครามขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรีแทน ระหว่างนี้ นักการเมืองที่สนับสนุนนายปรีดีพยายามเคลื่อนไหวด้วยวิธีการต่าง ๆ เพื่อกลับคืนมามีอำนาจอีกหลายครั้ง ขณะเดียวกันก็เป็นระยะเวลาที่ฝ่ายคณะรัฐประหารมีความพยายามที่จะกำจัดอำนาจของฝ่ายพลเรือนด้วยเช่นเดียวกัน

ภายหลังการยึดอำนาจจึงปรากฏความเคลื่อนไหวของทั้งสองฝ่าย เริ่มจากฝ่ายที่ให้การสนับสนุนนายปรีดี พนมยงค์ จัดการประชุมกันที่กองบัญชาการทหารเรือ ฝั่งธนบุรี ตั้งแต่วันที่ 9 พ.ย. 2490 เพื่อตัดสินใจว่าจะมีการต่อต้านคณะรัฐประหารหรือไม่ ในที่ประชุม ทองอินทร์เสนอตนเป็นนายกรัฐมนตรีชั่วคราวเพื่อสั่งการต่อต้านคณะรัฐประหาร แต่เสียงส่วนมากไม่เห็นด้วย ที่ประชุมจึงมีมติให้ยับยั้งไว้ก่อน[135] สาเหตุที่ทำให้กลุ่มผู้สนับสนุนมีความคิดเห็นขัดแย้งกันดังกล่าวเกิดจากข้อบาดหมางใจที่มีสะสมมาจากการร่วมรัฐบาล ระหว่าง พล.ต.อ.อดุล อดุลเดชจรัส, นายดิเรก ชัยนาม และนายวิลาศ โอสถานนท์ กับดร.ทองเปลว ชลภูมิ กลุ่มของทองอินทร์ และกับฝ่ายทหารเรือ

การประกาศจุดยืนในการต่อต้านคณะรัฐประหารของทองอินทร์และเพื่อนสมาชิกฯ ทำให้ความเคลื่อนไหวของบุคคลเหล่านี้ยังคงดำเนินต่อไป และจะเป็นกลุ่มนักการเมืองที่ถูกฝ่ายคณะรัฐประหารเฝ้าติดตามกวาดล้างจับกุมด้วยข้อหาต่าง ๆ เป็นระยะ ๆ สำหรับทองอินทร์นั้น ใช้วิธีการหลบซ่อนตัวอยู่ตามย่านชุมชนชาวจีนในกรุงเทพฯพร้อมกับนายจำลอง ดาวเรือง[136] และได้ส่งจดหมายติดต่อกับจอมพล ป. พิบูลสงครามและนายควง เพื่อขอโอกาสลงสมัครรับเลือกตั้ง แต่ได้รับการปฏิเสธ[137] ส่วนนายเตียง ศิริขันธ์ เดินทางกลับสกลนคร พร้อมกับประกาศว่า *"ผมจะกลับไปยึดอิสาน... เตรียมตัวรบ เราจะไม่ขึ้นกับรัฐบาลของพวกรัฐประหารนี้ เพราะไม่ชอบด้วยกฎหมาย ผมจะประกาศอิสระ... จนกว่าเราจะได้รัฐบาลของประชาชนอย่างแท้จริง"*[138] เตียงได้ทำการแจกจ่ายอาวุธเก่าของเสรีไทยที่ครอบครองอยู่ให้แก่อดีตพลพรรคและอาสาสมัคร ขึ้นไปตั้งค่ายอยู่บนเทือกเขาภูพาน[139]

การจับกุมครั้งแรกเกิดขึ้นในวันที่ 3 ธ.ค. 2490 เมื่อนายทองอินทร์และพรรคพวกรวม 21 คน ถูกเจ้าหน้าที่ตำรวจตรวจค้นอาวุธและจับกุมตัวในข้อหา

ครอบครองอาวุธโดยมิชอบ[140] วันที่ 23 ธ.ค. 2490 มีการออกหมายจับ พล.ร.ต.ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ ในข้อหามีแผนการต่อต้านรัฐบาล พร้อมกับทำการจับกุมนายจำลอง ดาวเรือง นายทอง กันทาธรรม ในข้อหาฆ่าคนตาย จับกุมนายวิจิตร ลุลิตานนท์ และนายทองเปลว ชลภูมิ์ ในข้อหาฉ้อราษฎร์บังหลวง แต่ทั้งหมดได้รับการปล่อยตัวในเวลาต่อมา เนื่องจากไม่มีพยานหลักฐานเพียงพอ[141]

เมื่อสภาผู้แทนราษฎรเปิดประชุมนัดแรกภายหลังการเลือกตั้ง 29 ม.ค. 2491 ทองอินทร์และจำลองได้ไปปรากฏตัวที่รัฐสภา จึงถูกจับกุมตัวอีกครั้งในข้อหา *กบฏแบ่งแยกดินแดน* เมื่อวันที่ 19 ก.พ. 2491 จากนั้น 20 มี.ค. ได้มีการจับกุมตัวนายเตียง ศิริขันธ์และคณะที่ จ.สกลนคร ผลการไต่สวนปรากฏว่าศาลยกฟ้องเมื่อวันที่ 1 มิ.ย. 2491[142]

ถัดมาในเดือน ส.ค. 2491 เกิดกรณีที่เรียกว่า *กบฏแบ่งแยกดินแดน* มีการจับกุมตัวนายทองอินทร์-นายทิม ภูริพัฒน์, นายฟอง สิทธิธรรม, นายถวิล อุดล และนายจำลอง ดาวเรือง อีกครั้งในข้อหาคอมมิวนิสต์ มีแผนการที่จะแบ่งแยกดินแดนภาคอีสาน เพื่อสถาปนาเป็น *"สมาพันธรัฐแหลมทอง"* แต่ภายหลังศาลพิพากษาให้ปล่อยจำเลยพ้นจากข้อหาในเวลาไม่นานนัก ในเวลาเดียวกันทางภาคใต้มีการจับ *กบฏมไฮยิดดิน* ในข้อหาว่ามีการก่อวินาศกรรมในเขต จ.ปัตตานี สายบุรี และเบตง เพื่อแบ่งแยกดินแดนไปรวมกับ*สหพันธรัฐมลายู*

1 ตุลาคม พ.ศ.2491 เกิดกรณี *กบฏเสนาธิการ* มีการจับกุมนายทหารในกรมเสนาธิการ ที่สำคัญมี พล.ต.สมบูรณ์ ศรานุชิต, พลตรีเนตร เขมะโยธิน, พันเอกกิตติ ทัตตานนท์, พันโทพโยม จุฬานนท์ (ส.ส.) และนักการเมืองฝ่ายนายปรีดีอีกหลายคนเช่น หลวงอรรถกิตติกำจร (พี่ชายต่างมารดาของปรีดี) นายปราโมช พึ่งสุนทร, นายทองเย็น หลีละเมียร ในข้อหาว่ามีความพยายามจะยึดอำนาจจากคณะรัฐประหาร เหตุการณ์นี้จากการศึกษาของวิวัฒน์ คติธรรมนิตย์[143] ได้ให้ข้อสังเกตว่าเป็นเหตุการณ์ที่รัฐบาลสามารถล่วงรู้และจับกุมตัวบุคคลได้ในเวลาที่รวดเร็วจนน่าจะเกิดจากการทรยศหักหลังกันเอง และการที่มีการดึงเอาบุคคลที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับนายปรีดีมาเกี่ยวข้อง จึงน่าจะเกิดจากความพยายามจะเสริมสร้าง

คดีให้ดูรุนแรงยิ่งขึ้น เนื่องจากหลักฐาน พยานและคำให้การของจำเลยนั้น ยอมรับแต่เพียงว่า ได้มีการวิพากษ์วิจารณ์คณะรัฐประหารเท่านั้น และคดีนี้จบลงด้วยการลงโทษแต่เพียงสถานเบา แต่อย่างไรก็ดี ภายหลังจากกบฏเสนาธิการแล้ว กระบวนการสืบสวนสอบสวนที่ดำเนินการโดย พล.ต.อ.เผ่า ศรียานนท์ จะเริ่มเปลี่ยนไปจากเดิม เนื่องจาก พล.ต.อ.เผ่าจะนำมาตรการ "นอกระบบ" เข้ามาใช้นอกเหนือจากการเฝ้าติดตามสังเกตพฤติการณ์นักการเมืองแบบเดิม ๆ ที่เคยใช้กันมา เพราะต่อไปนี้ จะมีการ "ขึ้นบัญชีดำ" บุคคลที่ต้องสงสัยไว้ด้วย

23 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2492 มีการจับกุมนักการเมืองฝ่ายนายปรีดีอีกครั้ง ในคดีที่เรียกว่า *กบฏระบบสังหารอูอองซาน* ผู้ที่ถูกจับกุมครั้งนี้มี พ.อ.ทวน วิชัยขัคคะ, ร.อ.ชลิต ชัยสิทธิเวช และพรรคพวกในข้อหาพยายามก่อการล้มล้างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ และมีแผนการที่จะใช้ระเบิดสังหารคณะรัฐมนตรีแบบเดียวกับที่เกิดขึ้นในพม่า

26 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2492 เกิด *กบฏวังหลวง* เมื่อนายปรีดี พร้อมด้วย พล.ร.ต.ทหาร ขำหิรัญ และพล.ร.ต.สังวร สุวรรณชีพ นำกำลังทหารเรือหน่วยนาวิกโยธินจากฐานทัพเรือสัตหีบ เข้ามารวมกับฝ่ายพลเรือนที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง ซึ่งมีนายทวี ตะเวทิกุลเป็นผู้จัดรวบรวมกำลัง ร่วมกับนายประสิทธิ์ ลุลิตานนท์ จากนั้น เคลื่อนกำลังเข้ายึดพระบรมมหาราชวังเป็นศูนย์กลาง ประกาศทางวิทยุกระจายเสียงแต่งตั้งให้ นายดิเรก ชัยนาม เป็นนายกรัฐมนตรี ยกเลิกรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ.2492 นำฉบับ พ.ศ.2475 มาใช้ใหม่ มีการประกาศโยกย้ายนายทหารบางตำแหน่ง พร้อมกับการส่งกำลังทหารและพลเรือนเข้ายึดครองจุดยุทธศาสตร์ที่สำคัญในกรุงเทพฯไว้ ฝ่ายรัฐบาลซึ่งมีการสืบทราบเรื่องนี้อยู่แล้วและได้มีการเตรียมการประกาศภาวะฉุกเฉินมาก่อนหน้า ได้มีการตอบโต้ฝ่ายก่อการด้วยวิธีรุนแรงเช่นเดียวกัน เหตุการณ์นี้จึงยุติลงด้วยความปราชัยของฝ่ายนายปรีดี และตามมาด้วยการกวาดล้างจับกุมนักการเมือง นัก นสพ. ตลอดจนข้าราชการเป็นจำนวนมาก[144] นายทองอินทร์พร้อมด้วยสมาชิกฯในกลุ่มคือ นายถวิล อุดล และนายจำลอง ดาวเรือง เป็นนักการเมืองอีกพวกหนึ่งที่ถูกจับกุมในระหว่างครั้งนี้ด้วย ทั้ง ๆ ที่ภายหลังจากเหตุการณ์ นายปรีดีและพรรคพวกยืนยันว่านายทองอินทร์

มิได้เข้าร่วมก่อการกบฏในครั้งนี้ก็ตาม[145]

ระหว่างถูกควบคุมตัว บุคคลเหล่านี้และอดีตรัฐมนตรีอีกท่านหนึ่ง คือ ดร.ทองเปลว ชลภูมิ์ ได้ถูกนายตำรวจภายใต้การบังคับบัญชาของ พล.ต.ท.เผ่า ศรียานนท์ นำไป "ฆาตกรรม" ในวันที่ 4 มี.ค. โดยทางกรมตำรวจอ้างว่าถูกโจรจีนมลายูปล้นเพื่อแย่งชิงนักโทษอันเป็นที่มาของ ***"คดี 4 อดีตรัฐมนตรี"***[146] นอกจากนี้ยังมีการ *ขับตาย* นักการเมืองที่สำคัญๆ อีกหลายคน ได้แก่ นายทวี ตะเวทิกุล, พ.ต.โผน อินทรทัต, พ.ต.อ.บรรจงศักดิ์ ชีพเป็นสุข, นายอารีย์ ลีวีระ (นัก นสพ.) และสำหรับนายเตียง ศิริขันธ์ สามารถหลบหนีการจับกุมของคณะรัฐประหารได้ภายหลังการประกาศใช้รัฐธรรมนูญ พ.ศ.2492 นายเตียงจึงกลับมาต่อสู้ตามวิถีทางของรัฐสภาอีกครั้งและมาถูก *ฆาตกรรมอย่างลึกลับ* ภายหลังเหตุการณ์กบฏสันติภาพ พ.ศ.2495[147]

การกวาดล้างจับกุมนักการเมือง ผู้ก่อการกบฏในครั้งนี้จึง *มิได้* เป็นไปอย่างเปิดเผยตามกระบวนการยุติธรรม เพราะได้มีการจับกุมบุคคลทั้งที่เกี่ยวข้องกับการกบฏและมิได้เกี่ยวข้องใดๆ เช่น ได้พยายามจับกุมบรรดาอดีตรัฐมนตรีที่เคยร่วมรัฐบาลของนายปรีดีมาก่อน การถือโอกาสจับกุมชาวจีนที่อยู่ในข่ายต้องสงสัยว่าเป็นคอมมิวนิสต์ มีการสร้างหลักฐาน การข่มขู่ คุกคาม ผู้ต้องสงสัยด้วยวิธีการต่างๆ รวมทั้งการ*วิสามัญฆาตกรรม* วิธีการเช่นนี้จึงสร้างความหวาดผวาให้แก่สังคมในเวลานั้นเป็นอันมาก

เพราะเหตุใด ทองอินทร์และเพื่อนสมาชิกฯ จึงถูกกำจัดออกจากเวทีการเมืองในลักษณะดังกล่าว ?

สันนิษฐานว่า น่าจะเกิดจากการเป็นผู้มีอิทธิพลในท้องถิ่น ซึ่งทางฝ่ายทหารเชื่อว่าบุคคลเหล่านี้ยังครอบครองอาวุธบางส่วนของขบวนการเสรีไทยไว้ เป็นสมาชิกฯที่มีอิทธิพลสูงทั้งในสภาผู้แทนราษฎรและในระดับท้องถิ่น ทำให้ได้รับการเลือกตั้งอย่างต่อเนื่อง และเข้าไปมีบทบาทในการกำหนดนโยบายของรัฐบาลมากขึ้นโดยลำดับ มีแนวคิดทางเศรษฐกิจโน้มเอียงไปในแนวสังคมนิยม และมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับขบวนการชาตินิยมในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มีความพยายามที่จะ

ผลักดันระบอบการเมืองไปสู่การต่อสู้ด้วยวิถีทางของระบบรัฐสภา และปรากฏอย่างชัดเจนมาโดยลำดับว่า สนับสนุนนายปรีดี พนมยงค์ ต่อต้านจอมพล ป. พิบูลสงคราม คัดค้านการพัฒนากองทัพ แต่ต้องการผลักดันให้มีการทุ่มเทงบประมาณไปพัฒนาชนบท โดยยึดหลักการกระจายอำนาจและการคำนึงถึงข้อเท็จจริงของแต่ละท้องถิ่นเป็นสำคัญ

การมีแนวคิดทางการเมืองที่เชื่อมั่นในระบอบประชาธิปไตย การมีแนวคิดในการพัฒนาชนบทและมีบทบาททางการเมืองในลักษณะดังกล่าวมาข้างต้น จึงไม่อาจเป็นที่ยอมรับได้ในกลุ่มผู้นำส่วนกลาง ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มที่สนับสนุนนายปรีดี หรือแม้แต่กลุ่มผู้นำกองทัพก็ตาม และสิ่งนี้น่าจะเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้การก่อการยึดอำนาจของนายปรีดีในต้นทศวรรษ 2490 ต้องประสบความล้มเหลว

กล่าวโดยสรุป การศึกษาแนวคิดและบทบาททางการเมืองของนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ ดังที่ได้กล่าวมาทั้งหมดนี้ มีประเด็นที่น่าสนใจอยู่ 3 ประการคือ

ประการที่ 1 อย่างน้อยกระแสการผลักดันของนายทองอินทร์และเพื่อนสมาชิกฯ ทำให้รัฐบาลต้องหันมาสนใจแก้ปัญหาและพัฒนาเศรษฐกิจให้แก่ประชาชนในชนบท (โดยเฉพาะภาคอีสาน) อย่างจริงจังมากขึ้น ดังจะเห็นได้จาก การผลักดันในรูปของโครงการบูรณะเศรษฐกิจชนบท ที่ปรากฏมาตั้งแต่ปี พ.ศ.2484 แต่เนื่องจากเกิดสงครามมหาเอเชียบูรพาขึ้นเสียก่อน โครงการนี้จึงต้องระงับไป และมาปรากฏขึ้นอีกครั้งในสมัยรัฐบาลพลเรือน พ.ศ.2489 แต่เกิดอุปสรรคจากการรัฐประหาร 8 พฤศจิกายน พ.ศ.2490 ดังนั้น ในทศวรรษ 2490 ปัญหาการพัฒนาที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างภาคอีสานและภาคอื่นจึงทวีความรุนแรงมากขึ้นและมีผลบั่นทอนเสถียรภาพรัฐบาลอยู่ไม่น้อย ไม่ว่าจะเป็นกรณี "กบฏสันติภาพ" พ.ศ.2494-2495 หรือการเติบโตของขบวนการสังคมนิยม-คอมมิวนิสต์ในภาคอีสาน การพัฒนาที่เน้นความสำคัญของชนบทอย่างมีแผนการเพิ่งจะมาปรากฏผลเมื่อมีการประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติใน พ.ศ.2504 เป็นต้นมา

ประการที่ 2 ตำนานของ *"4 อดีตรัฐมนตรีอีสาน"* ได้กลายเป็น *"ตัวแบบ"*

ของนักการเมืองในอุดมคติให้แก่อนุชนรุ่นหลัง ซึ่งจะมีการนำไปกล่าวถึงเสมอตามวาระโอกาสต่างๆ หมายความว่า ทองอินทร์และเพื่อนสมาชิกฯได้แสดงออกถึงการเป็นนักการเมืองที่มีจุดยืนเป็นของตัวเอง มีอุดมคติ มีเป้าหมาย และมีเจตนารมณ์ (spirit) ที่ชัดเจนในการเข้าไปทำงานการเมือง และปรากฏบทบาทในลักษณะที่ยืนอยู่เคียงข้างประชาชน แต่อยู่ตรงข้ามกับรัฐบาล ลักษณะเช่นนี้หรือไม่ที่ทำให้ชื่อเสียงของบุคคลเหล่านี้ได้รับการยอมรับจากประชาชน !

ประการที่ 3 ในการศึกษาแนวคิดและบทบาทของ "สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร" ที่มาจากการเลือกตั้ง ทำให้เราไม่สามารถแยกออกได้ชัดเจนถึง *ภาพลักษณ์* ของ ส.ส. ใน 2 ด้าน ด้านหนึ่ง ส.ส. ต้องเป็น "ตัวแทน" ของราษฎรทั้งประเทศ จึงต้องปฏิบัติหน้าที่ในฐานะเป็นผู้ใช้อำนาจ "นิติบัญญัติ" แทนราษฎรในการออกกฎหมาย และตรวจสอบการบริหารงานของรัฐบาลให้เป็นไปตามนโยบายที่ได้แถลงไว้ต่อสภาฯ

แต่ในอีกด้านหนึ่ง เมื่อ ส.ส. ต้องผ่านกระบวนการเลือกตั้ง ส.ส. จึงต้องสร้างระบบความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์กับฐานคะแนนเสียงของตนในเขตเลือกตั้ง เพื่อสร้างคะแนนนิยมให้ตนได้รับชัยชนะในการเลือกตั้งแต่ละครั้ง ด้วยเหตุนี้ ส.ส. ตั้งแต่แรกเป็นต้นมา จึงต้องทำหน้าที่เป็น "ตัวแทนของราษฎรในจังหวัดของตน" ในการปกป้อง คุ้มครอง รักษา และเอื้ออำนวยผลประโยชน์ให้แก่คนและชุมชนของตนในรูปแบบต่างๆ เช่น การวิ่งเต้นโยกย้ายข้าราชการ ดูแลเงินบำเหน็จบำนาญ การแปรญัตติงบประมาณ เพื่อผลักดันให้เกิดการดึงเงินไปใช้ในการพัฒนาท้องถิ่นของตน ให้มีความเจริญทัดเทียมกับจังหวัดอื่นๆ หรือ การกดดันรัฐบาลให้มีการประกันราคาสินค้าเกษตร หรือแม้แต่การฝากลูกหลานของผู้อยู่ใต้การอุปถัมภ์เข้าเรียนต่อ/เข้าทำงานเป็นต้น ขณะเดียวกัน ข้าราชการของรัฐ (เช่น ครู เสมียน ตำรวจ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน) หรือเอกชนที่เป็นหัวคะแนนในระดับท้องถิ่น สร้างผลตอบแทนกลับคืนในลักษณะของการบีบบังคับให้คนในปกครองของตนไปลงคะแนนเสียงตาม "ใบสั่ง" การประสานผลประโยชน์ระหว่าง ส.ส.-หัวคะแนน-ฐานเสียงผู้ให้การสนับสนุน ซึ่งต่างตอบแทนกันด้วยผลประโยชน์ในรูปแบบต่างๆ นี้

ทองอินทร์ ภูริพัฒน์ จบชีวิตที่บางเขน 4 มีนาคม 2492 โดยถูกยิงรวม 7 แห่ง
คือ ที่หน้าอก 3 คาง 2 แก้ม 1 หัว 1

แม้ว่าในอดีต จะมีจุดเริ่มต้นมาจากการเป็น "ปัญญาชน" ให้แก่คนกลุ่มต่างๆ ในสังคม แต่มรดกทางการเมืองที่เกิดขึ้น นำไปสู่กระบวนการ "ซื้อสิทธิ ขายเสียง" และพฤติกรรมที่ "ไม่ดีงาม" ของนักการเมือง ดังที่ปรากฏเป็นปัญหาสำคัญในปัจจุบัน

ดังนั้น เราคงต้องยอมรับความจริงว่าระบบการเลือกตั้งในอดีต ซึ่งเกิดขึ้นภายใต้บรรยากาศที่ราษฎรส่วนใหญ่ยังมีปัญหาความยากจน ด้อยการศึกษา และมีอุปสรรคด้านการคมนาคมสื่อสาร ทำให้การพัฒนาการเมืองสู่ระบอบประชาธิปไตยของไทย ก่อให้เกิดปัญหาใหม่ๆ ตามมามากมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ปัญหาความอ่อนแอของสถาบันการเมืองที่เปิดโอกาสให้กองทัพเข้ามายุ่งเกี่ยวการเมือง ปัญหาการ "ซื้อสิทธิ ขายเสียง" ปัญหา "คนดี หนีการเมือง" หรือปัญหาการก้าวก่ายอำนาจระหว่างข้าราชการกับนักการเมือง เป็นต้น และอีกประการหนึ่ง การที่รัฐบาลหรือผู้นำส่วนกลางมักจะมีทัศนคติว่า นักการเมืองอีสานมี "หัวรุนแรง-เอียงซ้าย" ทำให้เกิดการกวาดล้าง จับกุมคุมขังชาวอีสานตามมาอีกเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งอดีตข้าราชการระดับกลาง-ล่าง ที่เคยร่วมงานเสรีไทยมาก่อน รวมทั้งประชาชนที่มิได้มีส่วนเกี่ยวข้องใดๆ การดำเนินการที่มิได้เป็นไปตามกฎหมายและไม่มีความยุติธรรมดังกล่าว ซึ่งดำเนินมาโดยตลอดในสมัยรัฐบาลเผด็จการทหาร (พ.ศ.2490-2519) น่าจะเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ผลักดันให้คนอีสานจำนวนมาก ทั้งที่เป็นนักการเมือง ข้าราชการ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และราษฎรทั่วไป ผู้เคยมีส่วนร่วมในขบวนการเสรีไทย และแม้แต่ผู้ที่มิได้มีส่วนร่วมใดๆ ต้องปลีกเร้นออกจากเมืองไปเข้าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย เพื่อปกป้องสิทธิเสรีภาพของตนจากการกลั่นแกล้งของระบอบเผด็จการทหาร ซึ่งเป็นอีกกรณีหนึ่งที่น่าศึกษาต่อไป

เชิงอรรถ

1 สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ, *ขบวนการเสรีไทยกับความขัดแย้งภายในประเทศ ระหว่าง พ.ศ.2481-2492* (กรุงเทพฯ: สถาบันเอเชียศึกษา, 2532), หน้า 36-41, 64-77. และ Keyes, Charles F. *Isan : Regionalism in Northeastern Thailand.* (Copyright Cornell University Southest Asia Program, 1967, p. 26-27.

2 ดูที่ หัด ดาวเรือง, *ชีวิตและผลงานของ 4 อดีตรัฐมนตรี* (พระนคร: โรงพิมพ์อักษรศาส์น, 2508).

3 เดือน บุนนาค. "ไว้อาลัยคุณทองอินทร์," *ทองอินทรานุสรณ์* (อนุสรณ์เนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพ นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ และฌาปนกิจศพ น.ส.อรทัย ภูริพัฒน์ (ธิดา) 9 พ.ค. 2505), หน้า 54-55.

4 เก็บความจาก *ทองอินทรานุสรณ์* เพิ่งอ้าง, หน้า 89-91. หัด ดาวเรือง, อ้างแล้ว, หน้า 220-240. และสัมภาษณ์ นางสิม (ภูริพัฒน์) ปรัสพันธ์ และนางบังอร ภูริพัฒน์.

5 *วิทยาจารย์* 2467.

6 สนิท เจริญรัฐ, *ไอ้ว่า...อาณาประชาราษฎร์* (พระนคร: แพร่พิทยา, 2507), หน้า 6.

7 *สวนกุหลาบวิทยา* 4:5 (ก.ย. 2468), หน้า 375. และ *ประวัติครู* (คุรุสภาจัดพิมพ์เนื่องในโอกาสวันครู 16 มกราคม 2501) หน้า 163.

8 ศธ 3.9/550 เล่ม 15.

9 "ข่าวข้าราชการสังกัดกระทรวงมหาดไทย," *เทศาภิบาล* 31:4 (2474), หน้า 261.

10 "ข่าวข้าราชการสังกัดกระทรวงมหาดไทย," *เทศาภิบาล* 33:1 (2476), หน้า 39.

11 "ข่าวข้าราชการสังกัดกระทรวงมหาดไทย," *เทศาภิบาล* 33:3 (2476), หน้า 245.

12 "ข่าวข้าราชการสังกัดกระทรวงมหาดไทย," *เทศาภิบาล* 33:12 (2476), หน้า 1039.

13 เลียง ไชยกาล, "ความรู้เรื่องเมืองไทย (ภาคอีสาน)," *ประวัติมหาดไทย* พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ หลวงวิวิธสุรการ (พระนคร: โรมพิมพ์มิตรไทย, 2510), หน้า 12-35.

14 เยมส์ เอ็ม แอนดรูส์, *รายงานการสำรวจโภคกิจตามชนบทสยาม ครั้งที่ 2 พ.ศ.2467* (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรมแผนที่), หน้า 126-127. และ ประนุช ทรัพยสาร, "วิวัฒนาการเศรษฐกิจหมู่บ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย," (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต

ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525), หน้า 100-101.

15 โปรดดูชีวประวัติของบุคคลเหล่านี้ได้ใน หัด ดาวเรือง, อ้างแล้ว, หน้า 105-108; *อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ ชินภูมิปตถโน ภิกขุ* (อดีตรัฐมนตรี ฟอง สิทธิธรรม) (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, 2525), หน้า 10-12. และ สุพจน์ ด่านตระกูล (ผู้เรียบเรียง), *พึ่ง ศรีจันทร์ นักประชาธิปไตยผู้ทรหด อดีตประธานสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ.2490* (นนทบุรี: สถาบันวิทยาศาสตร์สังคม, 2536), หน้า 17-18.

16 สัมภาษณ์ นายศิลปชัย ชาญเฉลิม (นายหนหวย) ลูกศิษย์

17 สัมภาษณ์ นายปั่น แก้วมาตย์ อดีต ส.ส.นครพนม ชาว อ.ท่าอุเทน และเคยมีประสบการณ์สมัยที่นายทองอินทร์ย้ายไปเป็นนายอำเภอในสมัยนั้น

18 (2) สร.0201.5/12 เล่ม 4 เบ็ดเสร็จกระทรวงมหาดไทย

19 สรุปจากกระทู้ ญัตติ และร่าง พ.ร.บ. ที่เสนอต่อสภาฯ ในปี พ.ศ.2476 โปรดดู *รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร* ครั้งที่ 7, 9, 19, 22, 24, 29, 32/2476 (สมัยสามัญ)

20 *รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร* ครั้งที่ 13/2478 (สามัญ)

21 โปรดดูรายละเอียดเรื่องนี้ใน ธำรงศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์, "การเมืองไทยในระบบสภาผู้แทนราษฎร การเลือกตั้งครั้งแรก พ.ศ.2476" *ศิลปวัฒนธรรม* 9:8 (มิ.ย. 2531), หน้า 62-85.

22 "รายชื่อสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ประเภทที่ 1" *เทศาภิบาล* 33:7 (2476), 500-509. และ สำนักงานเลขาธิการรัฐสภา. *สมุดภาพสมาชิกรัฐสภา พ.ศ.245-2502* (กรุงเทพฯ, 2502).

23 (2)สร.0201.35.1/5 เล่ม 2 สภาผู้แทนราษฎร; (2)สร0201.5.2/1 เบ็ดเสร็จกระทรวงมหาดไทย

24 อำ บุญไทย์. *กฤดาการบนที่ราบสูง* (พระนคร: โรงพิมพ์อักษรนิติ, 2476), หน้า 144.

25 *เทศาภิบาล* 33:7(2476), หน้า 500-509.

26 *ทองอินทรานุสรณ์* อ้างแล้ว, หน้า 57-58, 90.

27 *รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร* ครั้งที่ 18/2476 (สามัญ)

28 *มาลัยอนุสรณ์*(ม.ป.ป. ไม่ปรากฏเลขหน้า) และ*รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร* ครั้งที่ 7/2487 (วิสามัญ), หน้า 378-379.

29 *รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร* ครั้งที่ 22/2476 (สามัญ) และในระยะ 2476-2480 จะปรากฏการอภิปรายถกเถียงในประเด็นนี้บ่อยมาก

30 สนิท เจริญรัฐ, อ้างแล้ว, หน้า 161-162, 171. และ ประเสริฐ ปัทมะสุคนธ์,

รัฐสภาไทยในรอบ 42 ปี พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ : กลุ่มรัฐกิจเสรี, 2517), หน้า 133, 148, 200, 213-214.

31 โปรดดู *รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร* ครั้งที่ 9,22/2476 (สามัญ), ครั้งที่ 20/2477 (สามัญ), ครั้งที่ 5, 13, 17, 20/2478 (สามัญ) และครั้งที่ 29/2480 (วิสามัญ)

32 ดู รายงานการประชุมสภาฯทุกครั้งที่มีการแถลงนโยบาย ทุกครั้งที่มีการพิจารณาร่าง พ.ร.บ.งบประมาณ หรือ *รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร* ครั้งที่ 62/2477 (สามัญ) หน้า 4329-4331; ครั้งที่ 2/2479 (วิสามัญ) ครั้งที่ 2 หน้า 152-153 ; ครั้งที่ 3/2479 (วิสามัญ) ครั้งที่ 2 หน้า 207.

33 *รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร* ครั้งที่ 28/2480 (วิสามัญ) หน้า 784-784.

34 *รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร* ครั้งที่ 15/2479 (วิสามัญ) ครั้งที่ 2

35 *รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร* ครั้งที่ 18/2480 (สามัญ) หน้า 1104-1117.

36 *รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร* ครั้งที่ 9,28/2477 (วิสามัญ) และ ครั้งที่ 16/2477 สามัญ

37 *รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร* ครั้งที่ 13,15/2478 (สามัญ)

38 *รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร* ครั้งที่ 19,22/2477 (สามัญ)

39 *รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร* ครั้งที่ 12/2480 (วิสามัญ) ดูเพิ่มเติมที่ รัศมี ชาตะสิงห์ "บทบาทของพลเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา ในฐานะนายกรัฐมนตรี ในระยะหกปีแรกของการเปลี่ยนแปลงการปกครอง (พ.ศ.2476-2481)," (วิทยาพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2521).

40 สัมภาษณ์ นางบังอร ภูริพัฒน์ และ *ทองอินทรานุสรณ์* อ้างแล้ว, หน้า 57.

41 พีรยา คูวัฒนะศิริ, "แนวคิดและบทบาททางการเมืองของทองอินทร์ ภูริพัฒน์," (วิทยาพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2533), หน้า 117-118, 128-139.

42 เพียงแค่รัฐบาลเข้าแถลงนโยบายเสร็จ พระยามานวราชเสวี (ประธานสภาฯ ถึงกับขอ *"กล่าวคำตักเตือนสมาชิก" โปรดดู รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร* ครั้งที่ 4/2480 (สามัญ)

43 มท.0201.1.1/589 เล่ม 15 และ มท.0201.1.1/725 เล่ม 19 แผนกตรวจสอบเรื่องราวและความคิดเห็น

44 *สยามอุโมษ* 1:1 (ส.ค. 2481)

45 *รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร* ครั้งที่ 4/2480 (สามัญ)

46 เพิ่งอ้าง.

47 *รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร* ครั้งที่ 15-18/2480 (สามัญ) หน้า 1165.

48 *รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร* ครั้งที่ 2/2481 (สามัญ) หน้า 333-334.

49 *ไทยใหม่* 20 ก.ค. 2481.

50 *รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร* ครั้งที่ 8/2481 (สามัญ)

51 *รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร* ครั้งที่ 8,11/2481 (สามัญ) ; สบ 9.2.3/4-5 เล่ม 2 เอกสารส่วนบุคคล นายเอก วีสกุล และดูเพิ่มเติมที่ พล.ต.ชาย อุบลเดชประชารักษ์, "ชีวิตการเมืองของนายเลียง ไชยกาล," ใน *อนุสรณ์ในการพระราชทานเพลิงศพ นายเลียง ไชยกาล* (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ศรีอนันต์, 2529), หน้า 114-120.

52 *รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร* ครั้งที่ 15,21/2481 และ *ประมวญวัน* 13 ก.ย. 2481.

53 *รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร* ครั้งที่ 28/2480 (สามัญ) หน้า 1104-1117.

54 นครินทร์ เมฆไตรรัตน์. "ระบอบรัฐนิยม จอมพล ป. พิบูลสงคราม : การก่อรูปทางแนวความคิดและความหมายทางการเมือง," *รัฐศาสตร์สาร* 14:3-15:1(ก.ย. 2531-เม.ย. 2532), หน้า 249-250.

55 เทียมจันทร์ อ่ำแหวว, "บทบาททางการเมืองและการปกครองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม," (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2521), หน้า 133-147.

56 มท1/59 เล่ม 2 ; (2)สร0201.35/20,21 เล่ม 4 สภาผู้แทนราษฎร และ*สุภาพบุรุษ* 20 ก.ค. 2483.

57 *รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร* ครั้งที่ 3/2480 (สามัญ) และ 3/2481 (สามัญ)

58 เนตร พูนวิวัฒน์, ร.ต. "เรื่องของคน 60 ปี," *อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ ร.ต.เนตร พูนวิวัฒน์*(2523), หน้า 200. และ เสน่ห์ จามริก, *การเมืองไทยกับพัฒนาการรัฐธรรมนูญ* (กรุงเทพฯ : สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2528), หน้า 149-150.

59 *รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร* ครั้งที่ 17/2481 (สามัญ)

60 *รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร* ครั้งที่ 5,22/2481 (สามัญ)

61 *ศรีกรุง* 3 เม.ย. 2482 และดูแนวคิดเหล่านี้ได้ใน *รายงานการประชุมสภาผู้แทน*

ราษฎร ครั้งที่ 24/2482 (สามัญ); ครั้งที่ 9/2483 (สามัญ) และครั้งที่ 62/2477 (สามัญ) เล่ม 4 หน้า 4324-4325.

62 *รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร* ครั้งที่ 8/2483 (สามัญ) หน้า 378.

63 *รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎรครั้งที่* 2/2484 (วิสามัญ) หน้า 39-40.

64 *รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร* ครั้งที่ 8/2483 (สามัญ) หน้า 375.

65 ใบปลิวหาเสียง ใน (2)สร.0201.35.1/14 เล่ม 4 สภาผู้แทนราษฎร

66 สัมภาษณ์ นางบังอร ภูริพัฒน์

67 *รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร* ครั้งที่ 7/2484 (สามัญ)

68 ภูธร ภูมะธน, "ศาลพิเศษ พ.ศ.2476 พ.ศ.2478 และ พ.ศ.2481," (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521), หน้า 46-47.

69 พีรยา คูวัฒนะศิริ, อ้างแล้ว, หน้า 215-223.

70 กรรมธิการสามัญประจำสภาฯ ชุด ปี พ.ศ.2484 จะต้องทำหน้าที่ไปจนถึงปี พ.ศ.2486 ส่วนการเป็นกรรมาธิการวิสามัญ พิจารณาร่าง พ.ร.บ.งบประมาณนั้น ทองอินทร์ได้ทำหน้าที่เกือบทุกฉบับตั้งแต่ปี พ.ศ.2481-2485 แต่พอเปลี่ยนตัวรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังจาก ปรีดี มาเป็น พล.ต.เภา เพียรเลิศ บริภัณฑ์ยุทธกิจแล้ว จะมีการเปลี่ยนวิธีการเลือกสมาชิกฯ เข้าเป็นกรรมาธิการ มาเป็นวิธีการเสนอรายชื่อให้ครบจำนวน โดยไม่ต้องมีเสนอรายชื่อและปล่อยให้สมาชิกฯเลือกตั้งกันเองอีก ซึ่งวิธีนี้ทำให้จำนวนกรรมธิการลดลงจาก 18 เป็น 15 คนแล้ว ยังเปิดทางให้รัฐบาลสามารถบริหารงบประมาณได้สะดวกขึ้น

71 ตัวอย่างเช่น การคัดค้าน ร่าง พ.ร.บ.จำกัดสิทธิคนไทยผู้กระทำการอันเป็นภัยต่อชาติ พ.ศ.2484 ซึ่งเป็นกฎหมายที่ให้อำนาจแก่ฝ่ายบริหารเข้าไปก้าวก่ายฝ่ายตุลาการ ใน *รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร* ครั้งที่ 5/2484 (สามัญ)

72 *รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร* ครั้งที่ 8/2481 (สามัญ)

73 *รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร* ครั้งที่ 4/2484-2485 (วิสามัญ) ครั้งที่ 3 หน้า 75.

74 *รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร* ครั้งที่ 8/2484-2485 (วิสามัญ) ครั้งที่ 3

75 *รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร* ครั้งที่ 8/2484-2485 (วิสามัญ) ครั้งที่ 3 หน้า 150. และ ครั้งที่ 3,13/2484-5.

76 นายฉันทนา, *XO Group เรื่องภายในขบวนการเสรีไทย* พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพฯ:

สำนักพิมพ์เชษฐบุรุษ, 2522)ม หน้า 71. และดูความเคลื่อนไหวในการจัดตั้งขบวนการเสรีไทยได้ใน พีรยา คูวัฒนะศิริ (2533), 241-254.

77 *รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร* ครั้งที่ 2/2485 (สามัญ) หน้า 49-50.

78 *รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร* ครั้งที่ 12/2485 (สามัญ) หน้า 476. และดูเพิ่มเติมในเล่มเดิม ครั้งที่ 10,19/2485

79 เปรียบเทียบบรรยากาศการประชุมและการลงมติในการพิจารณาร่าง พ.ร.บ. วัฒนธรรมทั้ง 5 ฉบับได้ใน *รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร* ครั้งที่ 17/2484-2485 (วิสามัญ) ครั้งที่ 3 ; ครั้งที่ 7, 15, 20, 25/2485 (สามัญ) และดูเพิ่มเติมที่ บุปผา ทิพย์สภาพกุล, "ทัศนคติของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรไทยต่อนโยบายวัฒนธรรมของจอมพล ป. พิบูลสงคราม," (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2529), บทที่ 2.

80 *รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร* ครั้งที่ 15,22/2485 (สามัญ) และดูเพิ่มเติมที่ เทียมจันทร์ อ่ำแหวว, อ้างแล้ว, หน้า 332-338.

81 *รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร* ครั้งที่ 7/2486 (วิสามัญ) หน้า 245.

82 *รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร* ครั้งที่ 1-3/2486 (สามัญ)

83 *รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร* ครั้งที่ 8/2486 (สามัญ)

84 *รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร* ครั้งที่ 2/2486 (วิสามัญ)

85 *รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร* ครั้งที่ 1/2487 (สามัญ)

86 *รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร* ครั้งที่ 3/2487 (สามัญ) หน้า 15.

87 *รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร* ครั้งที่ 3-5/2487 (สามัญ)

88 สัมภาษณ์ นางบังอร ภูริพัฒน์.

89 สัมภาษณ์ นายโพธิ์ ขัมภรัตน์ แต่ นายเทอด บุณยรัตนพันธ์ อดีตครูฝึก ระบุว่ามีประมาณ 1,000 คน อ้างถึงใน ปิยะฉัตร ปิตะวรรณ. "อุบลราชธานีภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง (พ.ศ.2475-2500)," *อุบลราชธานี 200 ปี*, อ้างแล้ว, หน้า 58.

90 ประเสริฐ ปัทมะสุคนธ์, อ้างแล้ว, หน้า 442, 470-471, 488, 550-551, 565-566, 570-571.

91 *รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร* ครั้งที่ 4, 9, 11, 12, 14/2487 (สามัญ) และครั้งที่ 1,4/2487 (วิสามัญ)

92 *รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร* ครั้งที่ 2/2487 (สามัญ)

93 *รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร* ครั้งที่ 6/2487 (สามัญ) และ "รายงานคณะกรรมาธิการพิจารณาร่าง พ.ร.บ.เพิ่มเติม ประจำปีงบประมาณ (ฉะบับที่ 2) พ.ศ.2487" อ้างถึงใน *รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร* ครั้งที่ 11/2487 (วิสามัญ)

94 *สยามนิกร* 2 เม.ย. 2490.

95 *รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร* ครั้งที่ 7/2487 (สามัญ)

96 *รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร* ครั้งที่ 7/2487 (สามัญ) หน้า389-390.

97 ประเสริฐ ปัทมะสุคนธ์, อ้างแล้ว, หน้า 467.

98 สัมภาษณ์ นางบังอร ภูริพัฒน์ และคำอภิปรายเรื่อง "อุบลราชธานีในอดีต" ของ นายไสว จังกาจิตต์ ใน การสัมมนาเรื่อง *"ประวัติศาสตร์และโบราณคดีอุบลราชธานี ครั้งที่ 3"* (3-5 กันยายน 2533).

99 สัมภาษณ์ นางบังอร ภูริพัฒน์.

100 สัมภาษณ์ นายโพธิ์ ขัมภรัตน์.

101 "ปลาทอง" (ประจวบ ทองอุไร), *พรรคการเมืองไทย* (พระนคร: สำนักพิมพ์ก้าวหน้า, 2508), หน้า 82-85.

102 *ไทยนิกร* 21 ส.ค. 2488.

103 *รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร* ครั้งที่ 23,28/2488 (สามัญ)

104 สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ, อ้างแล้ว, หน้า 215-218.

105 *รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร* ครั้งที่ 27/2489 (สามัญ) หน้า 1699.

106 *รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร* ครั้งที่ 26/2489 (สามัญ) หน้า 1584-1585.

107 สัมภาษณ์ นายชิต เวชประสิทธิ์.

108 โปรดดูความขัดแย้งในเรื่องรัฐธรรมนูญ พ.ศ.2489 ได้ตั้งแต่ *รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร* ครั้งที่ 8/2487 (สามัญ), ครั้งที่ 4, 16, 23, 25, 29/2488 (สามัญ) และ ครั้งที่ 7, 17, 21-32/2489 (สามัญ)

109 สุธาชัย ยิ้มประเสริฐ "ความเคลื่อนไหวทางการเมืองที่ต่อต้านรัฐบาลสมัยจอมพล แปลก พิบูลสงคราม," (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2532). หน้า 36-37.

110 สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ, อ้างแล้ว, หน้า 203. และ หยุด แสงอุทัย, *พรรคการเมือง* พิมพ์ครั้งที่ 4 (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์พิฆเณศ, 2517), หน้า 227-228.

111 สัมภาษณ์ นายชิต เวชประสิทธิ์.

112 สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ, อ้างแล้ว, หน้า 205.

113 *รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร* ครั้งที่ 1/2489 (สามัญ) และ "ปลาทอง" อ้างแล้ว, หน้า 82-83.

114 ประเสริฐ ปัทมะสุคนธ์, อ้างแล้ว, หน้า 499-500.

115 *รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร* ครั้งที่ 3-4/2489 (สามัญ)

116 *รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร* ครั้งที่ 13/2489 (สามัญ) ในหัด ดาวเรือง, อ้างแล้ว, หน้า 269-277, และ 302.

117 *แนวหน้า* 21 มี.ค. 2489.

118 *นิกร* 25 มี.ค. 2489. อ้างถึงใน สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ, หน้า 240.

119 สุเพ็ญ ศิริคูณ, "กบฏวังหลวง," (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต แผนกวิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2518). หน้า 23. และดำรงค์ อิ่มวิเศษ, "การร่างรัฐธรรมนูญ ฉบับพุทธศักราช 2489 และการเมืองภายหลังประกาศใช้รัฐธรรมนูญ," (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต แผนกวิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2529). หน้า 190-193.

120 หยุด แสงอุทัย, อ้างแล้ว, หน้า 303 และ "ปลาทอง," อ้างแล้ว, หน้า 82-85.

121 *รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร* ครั้งที่ 16/2489 (สามัญ)

122 *รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร* ครั้งที่ 20/2489 (สามัญ)

123 *รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร* ครั้งที่ 35/2489 (สามัญ) อ้างถึงใน ประเสริฐ ปัทมะสุคนธ์ หน้า 514.

124 สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ, อ้างแล้ว, หน้า 218.

125 "ข่าวสภา," *ไทยสัปดาห์* (16 เม.ย. 2490), หน้า 12-13.

126 ประเสริฐ ปัทมะสุคนธ์, อ้างแล้ว, หน้า 509-510, 532. และ สุธาชัย ยิ้มประเสริฐ, อ้างแล้ว, หน้า 42-43.

127 ดิเรก ชัยนาม, *ไทยกับสงครามโลกครั้งที่ 2* เล่ม 2 (กรุงเทพฯ : แพร่พิทยา, 2510), หน้า 666.

128 เดวิท มอเรลล์ และริชาร์ด โดเนอร์,. *ประวัติทางการเมืองของ ดร. ปรีดี พนมยงค์* แปลและเรียบเรียงโดย ศรันยา บำรุงพงศ์, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ดอกหญ้า, 2526), หน้า 29-30. และ Charles F. Keyes. Ibid. p. 31.

129 สัมภาษณ์ นางบังอร ภูริพัฒน์.

130 วิวัฒน์ คดิธรรมนิตย์, *กบฏสันติภาพ* (กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ, 2539), หน้า 34-35.

131 สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ, อ้างแล้ว, หน้า 227-228.

132 ประเสริฐ ปัทมะสุคนธ์, อ้างแล้ว, หน้า 544,573.

133 *รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร* ครั้งที่ 5/2489 (วิสามัญ) ครั้งที่ 1 หน้า 297-300. และ "รายงานคณะกรรมาธิการวิสามัญ พิจารณาร่าง พ.ร.บ.งบประมาณ ประจำปี พ.ศ.2489" หน้า 25-28. หนังสือแทรกใน *รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร* ครั้งที่ 16/2489 (วิสามัญ) ครั้งที่ 1.

134 ประเสริฐ ปัทมะสุคนธ์, อ้างแล้ว, หน้า 569.

135 *สยามนิกร* 20 ก.พ. 2491 อ้างถึงใน สุธาชัย ยิ้มประเสริฐ, หน้า 136.

136 สัมภาษณ์ นายโพธิ์ ขัมภรัตน์.

137 สัมภาษณ์ นางบังอร ภูริพัฒน์ และ *การเมืองรายสัปดาห์* 20 ธ.ค. 2490.

138 เฉียบ (ชัยสงค์) อัมพุนันท์, ร.ต.อ. *มหาวิทยาลัยของข้าพเจ้า* (พระนคร: โรงพิมพ์ไทยสัมพันธ์, 2501), หน้า 73

139 สัมภาษณ์ นายสวัสดิ์ ตราชู และ สร0201.32/14 "การเคลื่อนไหวทางภาคอีสาน" อ้างถึงใน สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ, หน้า 294-295.

140 *พิมพ์ไทย* 3 ธ.ค. 2490 อ้างถึงใน สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ, หน้า 274.

141 กนต์ธีร์ ศุภมงคล, *การวิเทโศบายของไทย* (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2527), หน้า 361-363.

142 *สยามนิกร* 3 มิ.ย. 2491 อ้างถึงใน สุธาชัย ยิ้มประเสริฐ, หน้า 140.

143 วิวัฒน์ คดิธรรมนิตย์, อ้างแล้ว, หน้า 55-56.

144 โปรดดูรายละเอียดของเหตุการณ์นี้ได้ใน สุเพ็ญ ศิริคุณ, อ้างแล้ว, หน้า 38-90.

145 ปรีดี พนมยงค์, *ชีวิตที่ผันผวนของข้าพเจ้าและ 21 ปีที่ลี้ภัยในสาธารณรัฐราษฎรจีน* แปลโดย จำนง ภควรวุฒิ และ พรทิพย์ โตใหญ่ (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เทียนวรรณ, 2529), หน้า 116-117. และ สัมภาษณ์ นายชิต เวชประสิทธิ์.

146 คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1009/2504 อ้างถึงใน *ทองอินทรานุสรณ์* อ้างแล้ว, หน้า (ข)-(ศ).

147 วิเทศกรณีย์, *สารคดีประวัติศาสตร์ทางการเมืองไทย ตั้งแต่ ร.ศ.130 จนถึงยุคปัจจุบัน* (กรุงเทพฯ: รวมการพิมพ์, 2518), หน้า 1014-1018.

“การต่อสู้ของข้าพเจ้าก็คือ เงินที่เก็บจากราษฎร
เป็นเลือดเนื้อของราษฎร เก็บมา จ่ายไป ก็เพื่อเลือดเนื้อของราษฎร”

ถวิล อุดล (3 พฤศจิกายน 2452-4 มีนาคม 2492) คำประกาศปี 2481

แนวคิดและบทบาททางการเมืองของถวิล อุดล

สุวัฒน์ชัย แสนราช

1. ภูมิหลังชีวิต

นายถวิล อุดล เกิดเมื่อ 3 พฤศจิกายน พ.ศ.2452 ที่คุ้มบ้านเหนือในเมืองร้อยเอ็ด บิดาชื่อนายฟัก มารดาชื่อนางนิ่ม อุดล มารดาของนายถวิลนับเป็นอุบาสิกาที่เคร่งในศาสนาโอบอ้อมอารี นายถวิล อุดลเป็นบุตรคนที่สามของครอบครัว มีพี่น้องร่วมสายโลหิต รวม 6 คน ดังนี้

1. นายอินทร์ หรือทองอินทร์ อุดล อดีตผู้พิพากษาศาลฎีกา
2. นางจันทร์ อุดล (ตระกูลพิมพ์)
3. นายถวิล อุดล
4. นายทองพูน อุดล
5. นางขวัญเมือง อุดล (กาญจนเสริม)
6. นายบุญมา อุดล[1]

ครอบครัวของนายถวิล อุดล เป็นครอบครัวที่มีฐานะดีครอบครัวหนึ่งและเป็นผู้กว้างขวางของจังหวัดร้อยเอ็ด[2] ความจริงแล้วบรรพบุรุษของนายถวิล อุดลอยู่ที่จังหวัดนครราชสีมาแต่ได้ย้ายมาค้าขายที่จังหวัดร้อยเอ็ด[3] ด้วยการรับซื้อข้าวเปลือกและรับส่งข้าวเปลือกโดยใช้เรือกะแซง (เรือที่ใช้เรือกลไฟลากจูง) ขนส่งสินค้าระหว่างจังหวัดร้อยเอ็ด มหาสารคาม ยโสธรและอุบลราชธานี[4]

การศึกษา นายถวิล อุดลเข้าศึกษาที่โรงเรียนวัดเหนือ จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นแห่งแรก เพราะอยู่ข้างๆ บ้าน เมื่อเรียนพออ่านออกเขียนได้แล้วจึงได้ย้ายไปเรียนต่อชั้น ป.1 ที่โรงเรียนประจำจังหวัดร้อยเอ็ด (โรงเรียนร้อยเอ็ดวิทยาลัยในปัจจุบัน) จนจบชั้น ม.5 ในขณะนั้นโรงเรียนแห่งนี้ได้รับการยอมรับว่าเป็นโรงเรียนที่มีคุณภาพ

เป็นโรงเรียนชั้นหนึ่ง ซึ่งผู้คนในเขตใกล้เคียงล้วนต้องการที่จะเข้ามาเรียน เพื่อนร่วมโรงเรียนคนหนึ่งซึ่งต่อมาได้ร่วมงานกันทางการเมืองคือนายจำลอง ดาวเรือง (อดีตหนึ่งในสี่รัฐมนตรีที่ถูกสังหาร) ซึ่งเรียน ม.4-5 จากโรงเรียนร้อยเอ็ดวิทยาลัย และมีอายุใกล้เคียงกัน (นายจำลองเกิด พ.ศ.2453)

ด้วยความพร้อมของครอบครัว เมื่อเรียนจบ ม.5 แล้ว บิดามารดาได้ส่งเข้าเรียนต่อชั้น ม.6-7-8 ที่โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย กรุงเทพฯ ครั้นจบการศึกษาชั้น ม.8 ก็เข้าศึกษาวิชากฎหมายที่โรงเรียนกฎหมายและสอบไล่ได้เนติบัณฑิต เมื่อ พ.ศ.2473 หลังจากนั้นได้ทำงานในหน้าที่ทนายความที่กรุงเทพฯบ้าง ที่อุบลราชธานีบ้าง ประมาณ 2-3 ปี (ช่วง พ.ศ.2473-2476) ซึ่งภายหลังจากได้รับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร นายถวิล อุดลได้ใช้สำนักงานทนายความที่กรุงเทพฯดังกล่าวเป็นที่รวมกลุ่มของนักกฎหมายที่มาจากจังหวัดร้อยเอ็ด โดยนัดพบกันเป็นครั้งคราว เพื่อที่จะแลกเปลี่ยนความรู้ ถ่ายทอดแนวคิดและประสบการณ์ทั้งทางกฎหมายและทางการเมือง[5]

ช่วง พ.ศ.2477 นายถวิล อุดลเข้ารับราชการที่กรมราชทัณฑ์และได้โอนเป็นหัวหน้าที่ปรึกษาเทศบาลในปีเดียวกัน ปี พ.ศ.2478-2480 ได้โอนไปเป็นผู้ตรวจการเทศบาลที่จังหวัดอุบลราชธานี ก่อนที่จะเข้าสู่เวทีการเมืองในปี พ.ศ.2480

นายถวิล อุดล สมรสกับนางบุญทัน อุดล เมื่อ พ.ศ.2477 (นางบุญทัน อุดลเป็นลูกพี่ลูกน้องกับนายถวิล อุดล กล่าวคือ บิดาของนางบุญทัน อุดลเป็นพี่ชายของนายฟักบิดานายถวิล อุดล) มีทายาท 2 คนคือ นายอดุล อุดล สำเร็จการศึกษาวิศวกรรมศาสตร์บัณฑิต และนายสกล อุดล สำเร็จการศึกษาเกษตรศาสตร์บัณฑิต แต่ทั้งสองไม่ได้เข้าสู่เส้นทางการเมืองเหมือนกับบิดา

2. ปัจจัยที่ทำให้นายถวิล อุดลเข้าสู่เวทีการเมือง

ปัจจัยที่ผลักดันให้นายถวิล อุดลเข้าสู่เวทีทางการเมืองนั้น มีหลายประการด้วยกันได้แก่

ประการแรก นายถวิล อุดล ได้รับการถ่ายทอดวิชาความรู้ทางด้านการเมืองจากนายปรีดี พนมยงค์ ซึ่งเป็นอาจารย์สอนวิชากฎหมายที่โรงเรียนกฎหมาย ด้วยวิธีร่วมถกเถียงปัญหาทางด้านการเมืองร่วมกับนักศึกษาในการสะท้อนภาพแนวคิดท้องถิ่นนิยม[6] ตลอดจนความรู้สึกเรียกร้องให้รัฐบาลกระจายอำนาจทางการปกครองมายังภาคอีสาน โดนสนับสนุนนักศึกษาที่มาจากภาคอีสานกลุ่มของนายถวิล อุดล ให้ลงไปต่อสู้เคลื่อนไหวทางการเมือง[7]

ประการที่สอง เป็นไปได้ว่า นายถวิล อุดล ได้รับอิทธิพลจากแนวคิดหรือจากการชักชวนจากนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ เพราะในช่วง พ.ศ.2476-2480 นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ ได้เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งเป็นช่วงที่นายถวิล อุดล รับราชการเป็นผู้ตรวจการเทศบาลที่จังหวัดอุบลราชธานี อีกทั้งยังเคยเรียนร่วมกันที่โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัยและที่โรงเรียนกฎหมาย และจบเนติบัณฑิตในปีเดียวกัน ฉะนั้นจึงเป็นไปได้อย่างมากที่นายถวิล อุดลจะได้แลกเปลี่ยนแนวคิดและได้รับการชักชวนจากนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์

ประการที่สาม เนื่องจากตระกูล อุดล จัดว่าเป็นตระกูลการเมืองตระกูลหนึ่ง เพราะพี่ชายของนายถวิลคือ นายทองอินทร์ อุดล ได้เคยเคลื่อนไหวทางการเมืองอย่างเปิดเผยด้วยการลงสมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดอุบลราชธานี แต่ไม่ได้รับการเลือกตั้ง และนายฉัตร อุดล ซึ่งเป็นญาติกับนายถวิล เคยลงสมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดร้อยเอ็ด แต่ก็ไม่ได้รับเลือกตั้งเช่นกัน

ประการสุดท้าย เนื่องมาจากนายถวิล อุดลเป็นปัญญาชนรุ่นใหม่ มีความต้องการที่จะเปลี่ยนแปลงสิ่งต่างๆ อย่างรวดเร็ว อีกทั้งสภาวการณ์ทางการเมืองในขณะนั้นเอื้ออำนวยต่อการเข้าสู่ถนนสายการเมือง กล่าวคือ เป็นช่วงที่กำลังเปลี่ยนแปลงการปกครองในระยะต้น ความสับสนในทางการเมืองมีมาก อีกทั้งนักการเมืองรุ่นเก่าคือ พระไพศาลเวชกรรมและขุนเสนาสัสดี ไม่มีความรู้ความสามารถที่ดีและไม่มีผลงานเป็นที่ปรากฏให้ชาวจังหวัดร้อยเอ็ดได้รับรู้[8] ส่งผลให้นายถวิล อุดลตัดสินใจเข้าสู่เวทีทางการเมืองในที่สุด

3. แนวคิดทางการเมืองของนายถวิล อุดล

การมองภาพในแนวคิดทางการเมืองของนายถวิล อุดล สามารถศึกษาได้จาก 2 ทาง คือ ประการแรก มองผ่านจากการแสดงบทบาทในสภาผู้แทนราษฎร ซึ่งจะปรากฏออกมาในลักษณะการเสนอญัตติ การอภิปรายซักถาม การเสนอกฎหมาย ตลอดจนการสนับสนุนและคัดค้านพระราชบัญญัติสำคัญ ๆ ในสภาผู้แทนราษฎร ประการที่สอง มองผ่านจากบทบาทนอกสภาผู้แทนราษฎร เช่นบทบาทในขบวนการเสรีไทย ความเคลื่อนไหวทางการเมืองอื่น ๆ นอกสภาฯ และแนวคิดในการจัดตั้งสันนิบาตเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ตลอดจนบทความที่ปรากฏในหนังสือต่าง ๆ ซึ่งเป็นสิ่งสะท้อนแนวคิดดังกล่าว โดยพอสรุปแนวคิดของนายถวิล อุดล ได้ดังนี้

ประการแรก *แนวคิดท้องถิ่นนิยม* เป็นแนวคิดที่มุ่งการพัฒนาไปสู่ท้องถิ่นของตนโดยเฉพาะจังหวัดร้อยเอ็ดและภาคอีสาน ซึ่งเกิดจากปัญหาความยากจนของท้องถิ่นส่งผลให้เกิดแนวคิดที่จะพัฒนาท้องถิ่นให้เจริญก้าวหน้าให้ทัดเทียมกับท้องถิ่นอื่นที่ได้รับการพัฒนาแล้ว ส่วนหนึ่งของแนวคิดดังกล่าวเกิดจากการดำเนินนโยบายของรัฐบาลที่ตอบสนองความต้องการและปกป้องผลประโยชน์ของราษฎรในกรุงเทพฯ มากกว่าท้องถิ่นโดยเฉพาะภาคอีสาน ยิ่งไปกว่านั้นนโยบายในส่วนที่เป็นการจัดโครงสร้างพื้นฐานของการพัฒนาทางเศรษฐกิจ ได้แก่ การชลประทาน การคมนาคมขนส่ง เห็นได้ชัดว่ารัฐบาลให้ความสำคัญกับภาคกลาง ภาคเหนือและภาคใต้มากกว่าภาคอีสาน[9] แนวคิดลักษณะดังกล่าว นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ได้กล่าวถึงการพัฒนาภาคอีสานไว้อย่างชัดเจน โดยกล่าวว่า "ราษฎรภาคอีสานนี้อาภัพเป็นลูกเมียน้อยเหลือเกิน... แต่เรามองดูทางปักษ์ใต้ ฝ่ายเหนือ แล้วถนนหนทางได้รับการบำรุงและได้สร้างขึ้นต่างกันมาก ส่วนหัวเมืองไม่ได้รับการบำรุงอย่างไรเลย ปล่อยตามธรรมชาติ"[10] ด้วยเหตุดังกล่าวจึงผลักดันให้เกิดแนวคิดที่จะให้ท้องถิ่นของตนมีความเจริญก้าวหน้าตามอุดมการณ์ที่ว่า *จะทำงานให้แก่ประเทศชาติ และมาตุภูมิด้วยความเสียสละ เพื่อประโยชน์ของชาติ ของท้องถิ่นยิ่งกว่าชีวิตของตนเอง*[11]

แนวคิดท้องถิ่นนิยมของนายถวิล อุดลดังกล่าว ยังได้ปรากฏในหนังสือ

สยามอุโฆษ ซึ่งนายถวิล อุดล ได้เสนอบทความเรื่อง *"เทศบาลเป็นหลักประกันประชาธิปไตย"* โดยได้เสนอหลักการสำคัญอันเป็นรากฐานของการพัฒนาการปกครองระบอบรัฐธรรมนูญ ว่าการปกครองแบบเทศบาลจะเป็นหลักประกันของระบบประชาธิปไตย ทั้งในระดับการปกครองของประเทศและในส่วนของการบำรุงท้องถิ่น แนวคิดดังกล่าวได้มีส่วนผลักดันให้นายถวิล อุดล เสนอร่างพระราชบัญญัติเทศบาล (ฉบับที่ 3) พ.ศ.2480 เข้าสู่สภา ซึ่งยังปรากฏผลอยู่ในปัจจุบันนี้

ประการที่สอง *แนวคิดเสรีนิยม* เป็นแนวคิดที่เป็นอิสระจากรัฐบาล ถ่วงดุลกับฝ่ายบริหาร พยายามควบคุมการทำงานของรัฐบาล ไม่เห็นด้วยกับนโยบายการปกครองของรัฐบาลที่เน้นการพัฒนากองทัพเพื่อรักษาอำนาจทางการเมืองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในลักษณะการใช้อำนาจเผด็จการจนนำไปสู่ความขัดแย้งทางการเมือง การแสดงแนวคิดดังกล่าวได้ปรากฏในหนังสือสารคดีการเมืองชื่อ *"มะพร้าวห้าว"* ซึ่งนายถวิล อุดล ใช้นามปากกาว่า *"นายเมืองชื่อเดิมคือนายเถื่อน"* (หนังสือฉบับนี้ไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัดว่าพิมพ์ปี พ.ศ. ใด และมีประวัติเป็นมาอย่างไร ดูรายละเอียดได้ใน หัด ดาวเรือง : *ชีวิตและงานของสื่อดีตรัฐมนตรี*. 2508) แนวคิดในลักษณะนี้มุ่งที่จะต่อสู้กับระบบเผด็จการทุกรูปแบบเพื่อประโยชน์ของประเทศชาติและประชาชนเป็นสำคัญ มีสมาชิกซึ่งประกอบด้วย นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ นายเลียง ไชยกาล ขุนวรสิษฐดรุณเวทย์ นายมงคล รัตนวิจิตร พระพินิจธนากร[12] เป็นต้น ภายหลังการเลือกตั้ง พ.ศ.2480 สมาชิกแนวคิดเสรีนิยมมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น ที่สำคัญได้แก่ นายจำลอง ดาวเรือง นายเตียง ศิริขันธ์ นายอ้วน นาครทรรพ และนายถวิล อุดล

ปัจจัยข้างต้นเป็นส่วนหนึ่งที่ส่งผลให้เกิดการรวมกลุ่มของนักการเมืองที่มีแนวทางทางการเมืองที่คล้ายกัน ซึ่งนอกจากปัจจัยข้างต้นแล้วอาจจะมาจากปัจจัยอื่นๆ ดังนี้ ประการแรก สมาชิกกลุ่มนี้เป็นนักการเมืองที่มาจากสังคมท้องถิ่นในภูมิภาคเดียวกัน มีวัฒนธรรมเดียวกัน ประการที่สอง สืบเนื่องมาจากสมาชิกภายในกลุ่มมีความสัมพันธ์กันมาก่อนในลักษณะเป็นนักเรียนรุ่นเดียวกันบ้าง เป็นนักศึกษาสถาบันเดียวกันบ้าง เป็นต้น ประการที่สามเกิดจากความต้องการที่จะ

ทำงานทางการเมืองอย่างเป็นระบบโดยมีเป้าหมายที่จะพัฒนาไปสู่ระบบพรรคการเมือง ประการสุดท้าย เป็นผลมาจากปัจจัยทางการเมืองโดยเฉพาะอย่างยิ่งแนวโน้มการบริหารงานประเทศแบบเผด็จการของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม การร่วมมือกันทำงานดังกล่าวเป็นลักษณะทีมเวอร์คในรัฐสภาทำหน้าที่คล้ายพรรคการเมืองครั้งแรกในสภาผู้แทนราษฎร

4. บทบาททางการเมืองในสภาผู้แทนราษฎรสมัยที่ 1 พ.ศ.2480-2481

นายถวิล อุดล สมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดร้อยเอ็ดครั้งแรกเมื่อวันที่ 7 พฤศจิกายน พ.ศ.2480 นายถวิล อุดลได้วางแผนการหาเสียงด้วยการพยายามสืบหาคนสำคัญประจำตำบล ซึ่งสนใจในเรื่องการเมืองโดยให้เป็นหัวคะแนน นอกจากนี้ยังได้เลือกครูตำบลต่างๆ รวมทั้งผู้ที่มีวาทะคมคายเป็นที่ชื่นชอบของคนในตำบลและกลุ่มนายฮ้อย (พ่อค้าโค กระบือในภาคอีสาน) เมื่อได้แกนนำเหล่านี้แล้วก็จะได้เดินทางไปพบแกนนำพร้อมทั้งนำใบปลิวไปแจกและจ้างเด็กแจกแผ่นปลิว ทั้งนี้การเดินทางไปหาเสียงจะใช้จักรยานหรือเกวียนหรือขี่ม้าเป็นพาหนะ[13] การหาเสียงใช้วิธีการเล่าประวัติของตนเองไปพร้อมกับเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับการเมืองควบคู่กันไป และด้วยที่นายถวิล อุดลเป็นคนหนุ่มที่มีความรู้ดีมีแนวคิดที่ดี ประกอบประชาชนชาวจังหวัดร้อยเอ็ดเบื่อหน่ายกับสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรคนเก่า จึงคิดที่จะเปลี่ยนแปลงผู้แทนราษฎรที่มีความรู้ดีกว่า หนุ่มกว่า มีลีลาการพูดที่คมคายและดุดันซึ่งสร้างความประทับใจให้แก่ชาวร้อยเอ็ดค่อนข้างมาก นายถวิล อุดลจึงเป็นทางเลือกใหม่ของชาวร้อยเอ็ด

ผลการเลือกตั้ง นายถวิล อุดล ได้รับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเขตเลือกตั้งที่ 1 จังหวัดร้อยเอ็ด[14] สมัยแรกด้วยอายุเพียง 28 ปี

บทบาทของนายถวิล อุดลในสภาผู้แทนราษฎรสมัยแรก ทำหน้าที่เป็นฝ่ายค้านในสภาฯ แสดงบทบาทถึงการเป็นตัวแทนของท้องถิ่นอย่างชัดเจนด้วยการตั้งกระทู้ถามรัฐบาลในประเด็นปัญหาที่เกี่ยวกับท้องถิ่น เอาใจใส่ห่วงใยความทุกข์สุข

ของประชาชน เช่น กระทู้เรื่องเกี่ยวกับความเดือดร้อน ความอดอยากซึ่งได้รับการดูแลไม่ทั่วถึงจากรัฐบาลใน พ.ศ.2480 ที่แจกจ่ายข้าวให้แก่ราษฎรในจังหวัดอุบลราชธานี มหาสารคาม แต่จังหวัดร้อยเอ็ดทางการไม่ได้พิจารณาจ่ายให้ ทั้งๆ ที่อยู่ในระหว่างกลางของสองจังหวัดนี้[15] นอกจากนี้ยังมีกระทู้ถามเรื่องค่าเช่าบ้านข้าราชการ กระทู้ถามเรื่องความลักลั่นในการจ่ายเงินเดือนครู กระทู้ถามกรณีข้าหลวงจังหวัดร้อยเอ็ดใช้อำนาจหน้าที่ไม่เหมาะสม กระทู้ถามเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์ในลำน้ำชี กระทู้ถามเรื่องการทำนาตามริมน้ำชี กระทู้ถามเกี่ยวกับการเลิกเก็บภาษีนา รวมทั้งหมด 7 เรื่อง ซึ่งกระทู้ดังกล่าวล้วนเป็นเรื่องที่มีผลกระทบและเป็นปัญหาต่อราษฎรโดยตรง นับเป็นการแสดงบทบาทในสภาฯในฐานะตัวแทนราษฎร ถึงแม้ว่าจะเป็นสมัยแรกแต่ก็มีบทบาทที่โดดเด่นไม่น้อย

ในส่วนการเสนอกฎหมาย นายถวิล อุดลได้เสนอร่างพระราชบัญญัติเข้าสู่สภาเพียง 1 เรื่อง ได้แก่ *ร่างพระราชบัญญัติจัดระเบียบเทศบาล (ฉบับที่ 3) พ.ศ.2480* ทั้งนี้เพื่อให้เทศบาลมีความก้าวหน้ามากขึ้น ซึ่งอุปสรรคสำคัญคือการขาดความเอาใจใส่ต่อหน้าที่ของสมาชิกสภาท้องถิ่นอันเป็นผลมาจากการไม่ได้รับค่าตอบแทนใดๆ แนวคิดดังกล่าวได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาการปกครองในส่วนท้องถิ่นและนำไปสู่แนวคิดท้องถิ่นนิยมในที่สุด

ผู้เสนอร่างพระราชบัญญัติจัดระเบียบเทศบาลคนแรกคือ หลวงประดิษฐ์มนูธรรม (นายปรีดี พนมยงค์) โดยให้เหตุผลว่า การเทศบาลนั้น "เราจำเป็นจะต้องทำกิจการหลายอย่างไม่ใช่แต่การสุขาภิบาลอย่างในครั้งก่อน คือต้องพิจารณาทั้งเรื่องภาษีอากรที่จะแบ่งสันปันส่วนระหว่างรัฐบาลกับเทศบาล เรื่องสาธารณสุข เรื่องรักษาความสงบเรียบร้อยในพระราชอาณาจักร ซึ่งจะต้องดำเนินการต่อไป แต่ในครั้งนี้รัฐบาลเพียงเพื่อให้สมาชิกลงมติรับหลักการเท่านั้น เพื่อให้ราษฎรได้รู้จักวิถีทางแห่งรัฐธรรมนูญไปในตัว ราษฎรจะได้ฝึกการปกครองในตำบลย่อยๆ ของตนเพื่อประโยชน์แก่การที่จะเข้ามาเป็นผู้แทนราษฎรต่อไป" ร่างฉบับนี้ได้ประกาศใช้เป็นกฎหมายเมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ.2476 และได้มีการจัดตั้งเทศบาลขึ้นครั้งแรกเมื่อ พ.ศ.2478

ร่างข้อบังคับการประชุมสภาผู้แทนราษฎรเหตุแห่งการยุบสภาฯครั้งแรก

ผลงานของนายถวิล อุดล ที่สร้างชื่อเสียงและเป็นการแสดงออกถึงความเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถทางด้านการจัดทำงบประมาณคือ การเสนอร่างข้อบังคับการประชุมและการปรึกษาของสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ.2481 เพื่อให้รัฐบาลเสนองบประมาณโดยมีรายละเอียดแห่งงบประมาณที่ชัดเจนยิ่งขึ้นซึ่ง*นายถวิล อุดล* ให้เหตุผลว่า

ข้าพเจ้าได้เสนอญัตตินี้เข้าสู่ที่ประชุมสภาฯนั้นก็โดยได้เห็นเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นแล้วเก็บมาพิจารณาแก้ไขที่จะให้สภานี้พิจารณางบประมาณในทางที่ดีที่สุดที่จะดีได้ การพิจารณางบประมาณเมื่อสมัยการประชุมคราวที่แล้วมานั้น เราได้ใช้เวลาประชุมประมาณ 4 ถึง 5 วัน การโต้เถียงระหว่างรัฐบาลกับสมาชิกอันยืดยาวนี้ตามความเห็นของข้าพเจ้าอาจแบ่งออกได้เป็นสองกรณี

กรณีที่ 1 เนื่องด้วยไม่เห็นด้วย หลักการงบประมาณที่รัฐบาลเสนอมา

กรณีที่ 2 เนื่องด้วยไม่เข้าใจในตัวเลขแห่งงบประมาณที่รัฐบาลเสนอมานั้น

กรณีที่ไม่เห็นด้วยในหลักการแห่งงบประมาณนั้นย่อมเป็นธรรมดาของการพิจารณา ญัตติของข้าพเจ้าไม่เกี่ยวข้องในกรณีนั้น แต่ญัตติของข้าพเจ้าจะแก้ไขปัญหาอันเนื่องมาจากความไม่เข้าใจในตัวเลขแห่งงบประมาณ การพิจารณาแห่งงบประมาณนั้นข้าพเจ้าเห็นว่ามีความจำเป็นอย่างยิ่งที่สมาชิกจะต้องรู้รายละเอียดแห่งงบประมาณ เพราะเหตุว่ารายละเอียดแห่งงบประมาณนั้นเป็นที่มาของหลักการของงบประมาณ เราจะพิจารณาหลักการโดยไม่รู้รายละเอียดนั้นข้าพเจ้าคิดว่าเราไม่อาจจะเข้าใจในหลักการซึ่งเสนอมาได้ ตัวอย่างเช่น

ขอตั้งจ่ายเงินเดือนในกรมเกษตรการประมง 6 แสนบาท นี่ตั้งจ่ายให้แก่ข้าราชการ ที่ท่านขอมานั้นท่านเอาไปจ่ายให้ข้าราชการตำแหน่งไหน เป็นเงินเท่าไร แล้วเราก็ไม่ทราบ เมื่อเราไม่ทราบเราจะพิจารณาเงิน 6 แสนบาทได้อย่างไร ข้าพเจ้ารู้สึกว่าเป็นวิธีการที่ทำง่ายๆ โดยสรุปข้อบังคับการประชุมของข้าพเจ้าที่ได้เสนอมานี้ความจริงมิใช่ของใหม่ตามพระราชบัญญัติวิธีงบประมาณ พ.ศ.2476 หรือตามกฎกระทรวงการคลังซึ่งออกตามพระราชบัญญัติฉบับนั้น รัฐบาลก็ได้วางวิธีการทำงบประมาณให้มีรายละเอียดยิ่งกว่าที่ข้าพเจ้าเสนอมาเสียอีก ญัตติของข้าพเจ้าเพียงแต่ขอให้นำเอารายละเอียดซึ่งรัฐบาลทำอยู่นั้นส่งมาให้สภาฯพิจารณา หลักการมีอยู่เพียงเท่านี้...[16]

ข้อเสนอของนายถวิล อุดลดังกล่าว ถูกคัดค้านจากพระยาไชยยศสมบัติ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง และพระยาพหลพลพยุหเสนา นายกรัฐมนตรี โดย*พระยาไชยยศสมบัติ* รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง กล่าวว่า

ข้าพเจ้าขอแสดงเหตุผลว่า อย่างไรก็ไม่ควรรับหลักการแห่งญัตตินี้ ร่างข้อบังคับนี้เมื่อดูเผินๆ แล้วจะเห็นได้ว่าเป็นที่ไม่น่ามีข้อขัดข้อง เพราะรายการที่กำหนดให้ยื่น ดังที่สมาชิกได้กล่าวไว้แล้วปรากฏอยู่ในกระทรวงการคลังว่าด้วยวิธีการงบประมาณ แต่ข้าพเจ้าขอเรียนว่า ถ้าจะทำเช่นนั้นหามีเวลาพอไม่ เพราะเวลาทำงบประมาณจำกัด คือจำกัดทั้งเวลาทำ เวลาเปลี่ยนแปลงและเวลาที่ยื่นต่อสภานี้ รายละเอียดซึ่งตามปรกติทำกัน 3-4 เดือนนั้นให้ทำภายในสองวันก็แลเห็นแล้วว่าพ้นวิสัยที่มนุษย์ธรรมดาจะทำได้ ข้าพเจ้าไม่เข้าใจว่ายังไม่มีความจำเป็นที่จะต้องทำเช่นนั้น ที่ข้าพเจ้าสอบดูในต่างประเทศเขาก็หาทำอย่างร่างญัตติเรื่องนี้ไม่...[17]

ในขณะที่ พ.อ.พระยาพหลพลหยุหเสนา นายกรัฐมนตรี ได้กล่าวว่า

> *ข้อบังคับอันนี้รัฐบาลรับไม่ได้ คือแม้ว่าจะลงมติไปว่าให้รับหลักการทำกันในโลกนี้ เพราะฉะนั้น ถ้ารัฐบาลต้องรับร่างข้อบังคับนี้แล้ว เมื่อไม่สามารถจะทำได้ ข้าพเจ้าเห็นว่ารัฐบาลจะต้องลาออกหมด*[18]

การคัดค้านของ พ.อ.พระยาพหลพลพยุหเสนา ดังกล่าว ถูกนายถวิล อุดล อภิปรายตอบโต้อย่างรุนแรงว่า *"เอ้า ออกก็ออกไปซิ"*[19]

ร่างข้อบังคับดังกล่าวได้รับการสนับสนุนจากสมาชิกฝ่ายค้านที่มีแนวความคิดในลักษณะเดียวกัน เช่น นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ ซึ่งเห็นว่าสภาฯควรรับหลักการแห่งข้อบังคับนี้[20] ในที่สุดมีการลงมติลับ โดยผู้ที่เห็นด้วยกับร่างข้อบังคับลงสีขาว ผู้ไม่เห็นด้วยลงสีน้ำเงิน ลงคะแนนตามลำดับอักษรผลการลงมติปรากฏว่า สภาฯรับหลักการแห่งข้อบังคับนี้ด้วยคะแนน 45 ต่อ 31 โดยคณะรัฐมนตรีงดออกเสียง การลงมติรับหลักการดังกล่าวนับเป็นชัยชนะอย่างเด็ดขาดของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร และถือเป็นความพ่ายแพ้อย่างยับเยินของรัฐบาล ทั้งนี้อาจเนื่องมาจาก ประการแรก รัฐบาลไม่สามารถที่รับข้อเสนอของนายถวิล อุดล ซึ่งเป็นสิ่งที่อยู่ในความสนใจของสมาชิกได้ และชี้ให้เห็นถึงการไร้ประสิทธิภาพ ไร้ซึ่งความสามารถในการทำงานของรัฐบาล ประการที่สอง สมาชิกกลุ่มฝ่ายค้านได้ขยายตัวเพิ่มขึ้น โดยมีแกนนำสำคัญ เช่นนายถวิล อุดล นายเตียง ศิริขันธ์ นายเลื่อน พงษ์โสภณ นายจำลอง ดาวเรือง เป็นต้น

ภายหลังที่สภาฯรับหลักการร่างข้อบังคับและปรึกษาของสภาผู้แทนราษฎร ของนายถวิล อุดล พ.อ.พระยาพหลพลพยุหเสนา นายกรัฐมนตรี ได้เรียกประชุมคณะรัฐมนตรี ซึ่งคณะรัฐมนตรีส่วนใหญ่เห็นด้วยว่าควรยุบสภา แต่ พ.อ.พระยาพหลฯ เห็นว่าควรลาออก คณะรัฐมนตรีจึงให้เป็นไปตามเจตนาของ พ.อ.พระยาพหลฯ และได้นำคณะรัฐบาลลาออก แต่ปรากฏว่าพระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา ประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ไม่รับใบลาออก โดยเห็นว่าให้ทำการยุบสภาเสีย ทั้งนี้

เพราะเหตุการณ์ของโลกกำลังตึงเครียด และสยามกำลังเตรียมตัวต้อนรับเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และเพื่อความสงบของประเทศชาติ[21] ในคืนวันที่ 11 กันยายน พ.ศ.2481 รัฐบาลได้ยุบสภาฯ[22] โดยตราพระราชกฤษฎีกายุบสภาผู้แทนราษฎร รัฐบาลออกแถลงการณ์การยุบสภาทางวิทยุกระจายเสียง เวลา 20.30 น.[23] นับเป็นเหตุการณ์ที่ปราศจากการคาดหมายของมหาชนโดยทั่วไป[24] ถือได้ว่าเป็นเหตุการณ์ตื่นเต้นอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งเป็นเรื่องร้ายแรงที่สุดของประเทศสยาม[25]

การยุบสภาดังกล่าวเป็นครั้งแรกของประวัติศาสตร์การเมืองไทยและได้มีการเสนอข่าวทางหนังสือพิมพ์อย่างต่อเนื่องหลายวันติดต่อกัน ขณะเดียวกันรัฐบาลได้ออกแถลงการณ์เกี่ยวกับเหตุของการยุบสภา โดยกล่าวประณามผู้แทนราษฎรว่าไม่ยอมรับฟังคำชี้แจงของฝ่ายรัฐบาลและไม่คำนึงถึงความเสียหายของประเทศชาติ[26] ข้อกล่าวหาของรัฐบาลในคำแถลงการณ์และในหนังสือพิมพ์สร้างความไม่พอใจให้กับสมาชิกฝ่ายค้านบางคน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ ได้ยื่นหนังสือแสดงการคัดค้านคำแถลงการณ์ไปทางคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์เพื่อแสดงความบริสุทธิ์ใจของฝ่ายสมาชิก ในขณะที่นายถวิล อุดล ปฏิเสธที่จะร่วมแสดงการคัดค้านโดยกล่าวว่า *"ธุระอะไรผมจะทำเช่นนั้น"*[27] ส่วนสมาชิกคนอื่นๆ เช่น นายเตียง ศิริขันธ์ ได้ออกแถลงการณ์เรื่องการยุบสภาโดยได้อธิบายว่าผู้แทนราษฎรมีหน้าที่ควบคุมรัฐบาลในการจัดเก็บรายได้รายจ่าย ผู้แทนจึงจำเป็นต้องซักไซร้ไล่เลียงรัฐบาล เมื่อรัฐบาลทำตามคำขอผู้แทนไม่ได้จึงเกิดความเห็นขัดกันขึ้นอย่างแรง เมื่อเป็นดังนี้จึงต้องยุบสภา เพื่อให้ราษฎรเป็นผู้ตัดสินว่าความเห็นของฝ่ายใดถูก[28]

นายถวิล อุดล เจ้าของญัตติต้นเหตุแห่งการยุบสภาทราบข่าวการยุบสภาขณะกำลังอยู่บนขบวนรถไฟสายนครราชสีมา-วารินชำราบ อุบลราชธานี[29] ได้แสดงความรู้สึกผ่านทางหนังสือพิมพ์เกี่ยวกับการยุบสภาว่า "ในขั้นแรกผมรู้สึกตื่นเต้น แต่ข่าวที่ผมทราบในขณะนั้นมีเพียงว่า พระมหากษัตริย์ได้ทรงยุบสภาแล้วเท่านั้น ส่วนเหตุผลการยุบสภาไม่ทราบเลย จึงเต็มไปด้วยความสนใจสงสัย นั่งคิดถึงเหตุผลเหล่านั้นไปตลอดทาง เมื่อถึงจังหวัดขุขันธ์ในค่ำวันนั้น ผมได้สอบถาม

ข้าราชการหลายท่านก็ไม่ทราบไปยิ่งกว่านั้นทั้งวิทยุที่นั่นก็ไม่มี"[30] เมื่อผู้สื่อข่าวถามว่า คุณคาดถึงหรือไม่ว่าญัตติของคุณจะเป็นถึงยุบสภา นายถวิล อุดล ตอบว่า "คำถามของคุณตอบยากจริง ผมคาดไม่ถึงว่าสภาจะถูกยุบและคาดไม่ถึงว่ารัฐบาลจะต้องลาออกเพราะญัตตินี้ ผมมีเหตุผลเพียงพอพร้อมทั้งอุทธาหรณ์และหลักวิชาตามคำบรรยายของมหาวิทยาลัย (วิชา) ธรรมศาสตร์และการเมือง"[31] เมื่อผู้สื่อข่าวถามถึงความคิดเห็นในคำแถลงการณ์ของรัฐบาลเรื่องการยุบสภา นายถวิล อุดล ตอบอย่างระมัดระวังว่า "เราควรแยกออกเป็น 2 กรณี กรณีที่ 1 เรื่องการยุบสภา อีกกรณีหนึ่งเรื่องเหตุผลการยุบสภา เรื่องการยุบสภานั้นย่อมเป็นธรรมดาของการปกครองระบอบรัฐธรรมนูญ ในเมื่อมีข้อพิพาทอันสำคัญระหว่างรัฐบาลกับสภาและรัฐบาลยืนยันความเห็นของตนว่าถูกต้อง ผมเห็นว่าการกระทำใด ๆ อันเป็นไปตามวิถีแห่งรัฐธรรมนูญนั้น ไม่มีใครตำหนิได้ สำหรับเหตุผลแห่งการยุบสภานั้น เฉพาะที่เกี่ยวด้วยผม ความเห็นของผมมีอย่างไรในการอภิปรายครั้งสุดท้าย ความเห็นนั้นก็ยังเป็นความคิดเห็นของผมในขณะนี้อยู่ และผมขอยืนยันว่าผมได้ทำหน้าที่ไปตามวิถีทางของการปกครองระบอบรัฐธรรมนูญด้วยความรอบคอบและความบริสุทธิ์ใจ"[32] ในขณะเดียวกันนายถวิล อุดล ได้แสดงความไม่เห็นด้วยกับข่าวที่มีผู้แทนราษฎรบางคนจะออกแถลงการณ์แสดงเหตุผลขัดแย้งแถลงการณ์ของรัฐบาล โดยกล่าวว่า "ข้อพิพาทนั้นเกิดขึ้นระหว่างรัฐบาลกับผู้แทนราษฎร ขณะนี้รัฐบาลยังมีอยู่แต่สภาผู้แทนนั้นไม่มีแล้ว จะเอาผมกับเพื่อนทั้งหมดมารวมกันทำแถลงการณ์ก็เป็นคำแถลงการณ์ของสภาไม่ได้ ผมไม่เห็นด้วยและไม่รู้จะร่วมมืออย่างไร และขณะนี้ผมก็ยังไม่ได้รับคำชักชวนจากใครเลย ผมไม่สนใจที่จะทำเช่นนั้น"[33]

ฝ่ายรัฐบาล โดย พ.อ.พระยาพหลฯ นายกรัฐมนตรี และพระยาไชยยศสมบัติรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง ได้แสดงความเสียใจใน 3 ประเด็น คือ

1. ส.ส. ส่วนมากทั้งประเภท 1 และ 2 ซึ่งยึดถือเหตุผลมิได้เข้ามาประชุมฟังคำชี้แจงของรัฐบาลโดยทั่วหน้ากัน

2. พวกฝ่ายค้านที่รุนแรงจับกลุ่มกันเป็นปึก เห็นได้ทีแล้วมิยินยอมให้เลื่อนการพิจารณาไปวันอื่น ช่วงชิงเสนอให้ลงมติเสีย ซึ่งเป็นของแน่ว่ามติฝ่ายพวก

ของตนต้องชนะ

3. ส.ส.ประเภทนี้ถึงแม้จะมีผู้ "รู้ดี" อยู่มาก แต่ก็มีผู้ "อวดดี" ไม่น้อย มักไม่หนักในผลประโยชน์ของประเทศชาติ มุ่งโรมรันเอาชนะคณะรัฐบาลตะบันไป[34]

หลังจากการยุบสภา สมาชิกประเภทที่ 1 ได้มีความเห็นเป็น 3 พวก พวกที่หนึ่งเห็นว่า เรื่องนี้เกิดจากการกระทำอันรุนแรงเกินสมควรของสมาชิกประเภทที่ 1 คือไม่รู้จักสภาพการณ์ทางการเมืองของสยามในปัจจุบันดีพอ พวกที่สอง เห็นว่าความเคลื่อนไหวทางการเมืองเป็นของไม่แน่นอน ฉะนั้นควรคำนึงถึงตัวเองว่าเหมาะแก่การเป็นผู้แทนหรือไม่ พวกที่สาม เห็นว่าเห็นการณ์นี้เป็นเรื่องธรรมดาของการปกครองระบอบประชาธิปไตยไม่เป็นสิ่งกระทบกระเทือนในทางการเมือง กลับจะเป็นการสร้างความมั่นคงถาวรในทางการเมืองยิ่งขึ้น[35] ในขณะเดียวกันผู้แทนราษฎรที่เห็นด้วยกับนายถวิล อุดลก็มีจำนวนไม่น้อย โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มสมาชิกฝ่ายค้านอย่างนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ เห็นว่าร่างข้อบังคับของนายถวิลเป็นเรื่องเล็กน้อยไม่น่าจะนำไปสู่การยุบสภา ซึ่งจะต้องเลือกตั้งกันใหม่[36]

ในส่วนจังหวัดร้อยเอ็ดซึ่งเป็นบ้านของนายถวิล อุดล โดยหนังสือพิมพ์ท้องถิ่นชื่อ*เสียงร้อยเอ็ด (ฉบับพิเศษ)* ได้กล่าวถึงเรื่องนี้ว่า

> *กรณีที่เป็นเหตุให้รัฐบาลยุบสภานั้นความจริงไม่รุนแรง เสียหายอย่างใดเลย ญัตติขอให้แก้ไขข้อบังคับการประชุมสภาผู้แทนราษฎรในข้อที่ว่าด้วยการเสนองบประมาณแผ่นดิน โดยข้อบังคับเก่ามีข้อความหละหลวม กล่าวคือ รัฐบาลอาจเสนองบประมาณรายได้และรายจ่ายมาสู่สภาอย่างแคบ ๆ และย่อ ๆ เป็นเหตุให้สภาไม่สามารถรู้ความประสงค์อันแท้จริงของการใช้จ่ายเงินทองของชาติว่าจะเป็นไปในทางใด เป็นเหตุให้สภากับรัฐบาลต้องทำการโต้เถียงกันด้วยประเด็นปลีกย่อย เสียเวลาเปล่า ๆ ที่ขอแก้ไขใหม่ก็เพียงขอร้องให้รัฐบาลเสนองบประมาณเข้าสู่การวินิจฉัยของสภาด้วยมีรายละเอียดยิ่งขึ้นกว่าเก่า เพียงคำขอเท่านี้ไม่มีใครเลยที่จะเข้าใจว่าเป็นเหตุให้*

รัฐบาลยุบสภา ถึงแม้ว่ารัฐบาลจะรับหลักการร่างข้อบังคับไว้แล้วก็ยังไม่เป็นข้อบังคับใช้ได้ เพราะต้องผ่านการพิจารณาอีก 2 วาระ ซึ่งในการพิจารณาครั้งที่ 2 และครั้งที่ 3 ร่างข้อบังคับนี้อาจตกไปก็ได้ เพราะสมาชิกประเภทที่ 2 ซึ่งเป็นพรรคของรัฐบาลมีจำนวนเท่ากับสมาชิกประเภทที่ 1 และในประเภทที่ 1 ยังช่วยเหลือสนับสนุนรัฐบาลอยู่ไม่น้อย ถ้าหากลงมติกันแล้วรัฐบาลต้องชนะ[37]

หนังสือพิมพ์เสียงร้อยเอ็ดได้ชี้ให้เห็นว่าร่างข้อบังคับดังกล่าวเป็นเพียงเรื่องเล็กน้อย ไม่สำคัญอะไรมากนัก สิ่งที่เกิดขึ้นจึงไม่ใช่ความผิดของนายถวิล อุดล แต่เป็นเรื่องที่ถูกต้องที่ได้ทำหน้าที่เป็นตัวแทนราษฎรอย่างแท้จริง

5. บทบาททางการเมืองในสภาผู้แทนราษฎรสมัยที่ 2 พ.ศ.2481-2488

5.1 การเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ.2481

ก่อนการสมัครรับเลือกตั้งในครั้งนี้ นายถวิล อุดลได้ให้สัมภาษณ์ทางหนังสือพิมพ์ภายหลังการยุบสภาเกี่ยวกับการสมัครรับเลือกตั้งสมัยที่ 2 ว่า "เรื่องนี้ผมคิดมาก ใจอยากจะสมัครอีก แต่ผมอยู่ในฐานะอย่างเพื่อนๆ บางคนคือเรื่องเงิน การเลือกตั้งต้องใช้เงิน ปัญหาเรื่องเงินทำให้คิดมาก คิดถึงความหวังและคิดกระทั่งถึงคู่แข่งด้วย"[38] แต่ในที่สุด นายถวิล อุดลได้ตัดสินใจลงสมัครรับเลือกตั้งในเขตเลือกตั้งที่ 1 ได้หมายเลข 2 และใช้วิธีการหาเสียงด้วยการอธิบายถึงสาเหตุการยุบสภาและเชิญชวนให้เลือกคนที่กล้าเผชิญหน้าต่อภัยอันตรายเพื่อประโยชน์แก่ส่วนรวม ดังปรากฏในแผ่นปลิวโดยมีสาระดังนี้

ญาติพี่น้องชาวร้อยเอ็ด เมื่อญาติพี่น้องทั้งหลายได้เลือกข้าพเจ้าเป็นผู้แทนราษฎรของท่านแล้ว ข้าพเจ้าได้ดำรงตำแหน่งนี้อยู่

9 เดือนกับ 1 วัน เป็นเวลาประชุมในสภาผู้แทนราษฎรเสีย 6 เดือน บัดนี้สภาผู้แทนราษฎรได้ถูกยุบลง ผู้แทนราษฎรทั่วทุกจังหวัดพ้นจากตำแหน่งไปแล้ว เหตุไรสภาจึงถูกยุบได้ปรากฏในเอกสารสำคัญซึ่งข้าพเจ้าได้พิมพ์ขึ้นในหนังสือเล่มเล็กๆ นี้ ข้าพเจ้าอยากจะให้ท่านทราบหัวใจของข้าพเจ้าโดยละเอียดอันเกิดจากการกระทำของข้าพเจ้า แต่ข้าพเจ้ามิอาจทำได้เมื่อสภาผู้แทนราษฎรถูกยุบลง รัฐบาลก็จะให้ท่านเลือกผู้แทนราษฎรอีกครั้งหนึ่ง ท่านจะเลือกใครเป็นผู้แทนของท่านนั้นขออย่าลืมคำพูดของข้าพเจ้าอันมีมาแต่หนหลัง คราวนี้ข้าพเจ้าอยู่ในฐานะที่พูดมากไม่ได้ และก็ไม่อยากพูดอะไรยิ่งกว่านี้ ท่านจะเลือกคนอื่นก็ได้ เลือกข้าพเจ้าอีกครั้งหนึ่งก็ได้ จงระวังคนที่พูดว่า เลือกนายถวิล อุดลจะติดคุก เลือกนายถวิล อุดลจะได้รับอันตราย ท่านจะเลือกผู้ใดไม่มีใครรู้เห็นกับท่าน จงบอกแก่เขาทุกคนว่าท่านจะเลือกเขา แต่เมื่อถึงเวลาเลือก ท่านจงเลือกเอาคนเดียวซึ่งกล้าเผชิญหน้าต่อภัยเพื่อประโยชน์ของประเทศ กล้าเหยียบคมดาบเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม จงเลือกคนดีกว่าข้าพเจ้าจะได้เป็นศรีแก่ร้อยเอ็ดนี้ อย่าเลือกคนที่เป็นผู้แทนของท่านได้คนเดียว จงเลือกคนที่เป็นผู้แทนของคนร้อยเอ็ดได้ทั้งจังหวัดและของสยามทั้งประเทศ ขอให้มิตรสหายทั้งหลายจงกล้าหาญแต่ต้องใช้ความระมัดระวังและความรอบคอบในการสนับสนุนข้าพเจ้าคราวนี้ให้มากๆ ข้าพเจ้าไม่อาจจะเดินทางมาหาญาติพี่น้องร้อยเอ็ดได้ทั่วถึงเหมือนคราวก่อนเพราะเวลาน้อยอีกทั้งเงินก็น้อย[39]

นอกจากแผ่นปลิวดังกล่าว นายถวิล อุดลได้ออกหนังสือเล่มเล็ก เรื่อง "เหตุยุบสภา" โดยมีสาระประกอบด้วยรายละเอียดของญัตติ ข้อบังการประชุมและปรึกษาของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 21/2481 (สามัญ) สมัยที่ 2 ชุดที่ 2 (คำอภิปรายของนายถวิล อุดล) คำแถลงการณ์

ของรัฐบาลเรื่องสาเหตุการยุบสภา และที่สำคัญคือ *"อินเตอร์วิว เจ้าญัตติต้นเหตุยุบสภา"* ในตอนท้ายหนังสือเล่มเล็ก นายถวิล อุดล ได้สรุปไว้ว่า

> *เมื่อท่านอ่านหนังสือเล่มเล็กนี้แล้ว การต่อสู้ของข้าพเจ้าก็คือเงินที่เก็บจากราษฎร เป็นเลือดเนื้อของราษฎร เก็บมา จ่ายออกไปก็เพื่อเลือดเนื้อของราษฎร บัญชีแสดงการเก็บและจ่ายเงินนั้นเรียนว่างบประมาณแผ่นดิน ข้าพเจ้าเป็นผู้แทนราษฎรควรได้ทราบโดยละเอียดว่า การเก็บเงินจากราษฎรนั้น เก็บอย่างไร การจ่ายเงินเพื่อราษฎรนั้นจ่ายอย่างไร ฉะนั้นข้าพเจ้าจึงได้เสนอเรื่องเข้าสู้สภาฯ จนสภาผู้แทนได้ถูกยุบ ผลของชัยชนะที่ข้าพเจ้าได้รับ ข้าพเจ้าได้ถูกออกจากตำแหน่งผู้แทนราษฎร แล้วท่านจะตกลงใจเลือกนายถวิล อุดล อีกไหม ?*[40]

ขณะเดียวกันสมาชิกฝ่ายค้านคนอื่นๆ ได้ร่วมกันรณรงค์หาเสียงเลือกตั้งโดยการออกใบปลิวแถลงการณ์เสนอให้เลือกผู้แทนราษฎรคนเก่า และมีการร่วมลงชื่อท้ายใบปลิวของสมาชิกถึง 43 คน[41] ในขณะที่ผู้สมัครคนอื่นๆ ได้โจมตีสมาชิกฝ่ายค้านและเน้นให้ราษฎรอย่าเลือกคนเก่าเช่นกัน จะเห็นได้ว่าการเลือกตั้งครั้งนี้เป็นการแข่งขันระหว่างฝ่านค้านกับฝ่ายรัฐบาลอย่างชัดเจน

ผลการเลือกตั้งปรากฏว่าผู้แทนราษฎรชุดเก่าได้รับเลือกตั้งเข้ามาอีกครั้งหนึ่งจำนวน 44 คน จากผู้แทนราษฎรทั่วประเทศ 91 คน โดยเป็นสมาชิกฝ่ายค้าน 26 คน ทั้งนี้เป็นสมาชิกฝ่ายค้านจากภาคอีสานถึง 13 คน เช่น นายจำลอง ดาวเรือง (มหาสารคาม) นายเตียง ศิริขันธ์ (สกลนคร) นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ (อุบลราชธานี) และนายถวิล อุดล (ร้อยเอ็ด) ผลการเลือกตั้งดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าประชาชนทางภาคอีสานยังให้การยอมรับสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่เป็นฝ่ายค้านอย่างชัดเจน อีกทั้งยังเพิ่มความแข็งแกร่งในกลุ่มของสมาชิกฝ่ายค้าน ทำให้การรวมตัวของสมาชิกเป็นปึกแผ่นยิ่งขึ้น

ภายหลังการเลือกตั้ง พ.อ.หลวงพิบูลสงคราม (ต่อมาคือ จอมพล ป.

พิบูลสงคราม) ได้รับความไว้วางใจจากสภาฯให้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ด้วยคะแนน 111 ต่อ 2 ซึ่ง 2 เสียงที่ไม่ไว้วางใจคือนายเลียง ไชยกาลและนายถวิล อุดล การบริหารงานประเทศของหลวงพิบูลสงครามได้ทำควบคู่ไปกับการกวาดล้างศัตรูทางการเมืองซึ่งเป็นปรปักษ์[42] โดยเฉพาะกลุ่มของพระยาทรงสุรเดช อย่างถอนรากถอนโคน โดยเริ่มจับกุมครั้งใหญ่เมื่อวันที่ 29 มกราคม พ.ศ.2481 ด้วยข้อหากระทำผิดฐานกบฏ ภายหลังจับกุม 3 วัน รัฐบาลได้เสนอร่างพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลพิเศษ พ.ศ.2481 เข้าสู่สภาฯเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการพิจารณาคดีการเมืองโดยเฉพาะ ซึ่งได้รับการคัดค้านจากสมาชิกฝ่ายค้านด้วยเหตุผลว่าขัดกับหลักการยุติธรรม แต่การคัดค้านไม่เป็นผล สภามีมติรับหลักการ 100 ต่อ 39[43] และผ่านวาระ 3 ด้วยคะแนน 95 ต่อ 6 รัฐบาลได้อาศัยพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลพิเศษ ประหารชีวิตศัตรูทางการเมือง 18 ผู้ต้องหาคดีกบฏและสั่งจำคุกตลอดชีวิตอีก 11 คน[44]

จากการดำเนินนโยบายอย่างเฉียบขาดของรัฐบาล ตลอดจนความพยายามที่จะแก้ไขปัญหาปรปักษ์ทางการเมืองอย่างจริงจัง ทำให้นายถวิล อุดลและกลุ่มแกนนำฝ่ายค้านลดกระแสการคัดค้านลงและมีท่าทีประนีประนอมมากขึ้น จะเห็นได้จากการอภิปรายหลายต่อหลายครั้ง มีการให้ความเห็นในร่างพระราชบัญญัติหลายฉบับ และยังได้รับการเสนอชื่อให้ดำรงตำแหน่งกรรมาธิการวิสามัญเพื่อพิจารณาพระราชบัญญัติงบประมาณอย่างต่อเนื่อง ถึงแม้ว่าท่าทีกระแสต่อต้านรัฐบาลของกลุ่มแกนนำฝ่ายค้านลดน้อยลง แต่นายถวิล อุดลได้แสดงออกถึงความกล้าหาญในอันที่จะคัดค้านทักท้วงสิ่งที่คิดว่ารัฐบาลทำไม่ถูก เช่นการคัดค้านร่างพระราชบัญญัติโรงงาน พ.ศ.2482 คัดค้านร่างพระราชบัญญัติสัตว์สัตว์พาหนะ พ.ศ.2482 และคัดค้านร่างพระราชบัญญัติเลือกตั้งสมาชิกสภาเทศบาล พ.ศ.2482 เป็นต้น บทบาทที่ปรากฏอีกส่วนหนึ่งของนายถวิล อุดลคือการเสนอร่างพระราชบัญญัติเข้าสู่สภา 2 ฉบับคือ เสนอร่างพระราชบัญญัติจำกัดอัตราค่าเช่าอสังหาริมทรัพย์ พ.ศ.2482 และเสนอร่างพระราชบัญญัติควบคุมการเลี้ยงสุนัข พ.ศ.2483

จะเห็นได้ว่านับตั้งแต่การกวาดล้างศัตรูทางการเมืองอย่างถอนรากถอนโคนของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้สร้างความกดดันและมีผลต่อการเคลื่อนไหวคัดค้าน

นโยบายรัฐบาลของสมาชิกฝ่ายค้านค่อนข้างมาก ถึงจะมีการคัดค้านอยู่บ้างแต่ก็เป็นไปด้วยความระมัดระวังและประนีประนอม

5.2 บทบาทในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 พ.ศ.2484-2488

กองทัพญี่ปุ่นบุกรุกเข้าประเทศไทยเมื่อวันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ.2484 รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ยินยอมให้กองทัพญี่ปุ่นเดินทัพผ่านประเทศไทย และต่อมายังได้ร่วมเป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่น พร้อมทั้งประกาศสงครามกับสหรัฐอเมริกาและอังกฤษ สภาผู้แทนราษฎรได้เปิดประชุมสมัยวิสามัญเมื่อวันที่ 9 ธันวาคม 2484 เพื่อให้ที่ประชุมรับทราบเหตุการณ์ สภาฯรับทราบด้วยความเสียใจและมีความรู้สึกคล้ายกับว่า เด็กถูกผู้ใหญ่รังแก อีกทั้งมีความวิตกว่าประเทศไทยได้สูญเสียเอกราชอธิปไตยไปแล้ว[45] ทั้งที่ก่อนนี้รัฐบาลให้มีการยึดนโยบายความเป็นกลางอย่างเคร่งครัดและปลุกใจให้ทุกคนต่อต้านการรุกรานของศัตรู การเปลี่ยนนโยบายจากความเป็นกลางไปเข้าร่วมเป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่นส่งผลต่อแนวคิดของนายถวิล อุดล และกลุ่มแกนนำฝ่ายค้านคนสำคัญ อาทิ นายเตียง ศิริขันธ์ นายจำลอง ดาวเรือง และนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ ซึ่งแกนนำเหล่านี้เห็นว่าการกระทำของรัฐบาลเป็นผลทำให้การสร้างความเจริญชะงัก ในขณะที่ฝ่ายรัฐบาลเห็นว่าเพื่อรักษาเอกราชอธิปไตยและเกียรติยศของชาติให้คงอยู่ท่ามกลางกองทหารญี่ปุ่นควรปฏิบัติต่อญี่ปุ่นด้วยการเอาใจใส่เพื่อให้เขาเห็นอกเห็นใจ และการเลือกเข้าร่วมเป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่นจะยังประโยชน์ให่แก่ไทยด้วย จึงเป็นวิธีที่ดีที่สุด ความคิดเห็นที่ขัดแย้งดังกล่าวมีส่วนผลักดันให้แกนนำฝ่ายค้านเคลื่อนไหวต่อต้านการรุกรานของญี่ปุ่น รวมทั้งมีเป้าหมายที่จะโค่นล้มรัฐบาลด้วยวิถีทางรัฐสภา

ภายหลังการประกาศเข้าร่วมเป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่น ญี่ปุ่นขอกู้เงินจากรัฐบาลไทย เพื่อใช้จ่ายในกองทัพญี่ปุ่นที่อยู่ในประเทศไทย (ต่อมา ญี่ปุ่นได้กู้เงินรัฐบาลไทยดังต่อไปนี้ ช่วงเดือนธันวาคม พ.ศ.2484 ถึง เดือนมิถุนายน พ.ศ.2486 รวม 491 ล้านบาท กู้ปี พ.ศ.2487 เป็นเงิน 514 ล้านบาท และกู้ในปี พ.ศ.2488

จอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีระหว่าง 2481-2487 และ 2491-2500
เคียงข้างด้วย ท่านผู้หญิงละเอียด พิบูลสงคราม

เป็นเงิน 799 ล้านบาท) ทำให้นายปรีดี พนมยงค์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังออกกฎหมายเกี่ยวกับการเงินถึง 2 ฉบับภายในวันเดียว จุดมุ่งหมายเพื่อป้องกันรักษาค่าเงินบาทให้มั่นคงอยู่เสมอ อันเป็นเหตุนำไปสู่ความขัดแย้งระหว่างนายปรีดีกับจอมพล ป. ต่อมานายปรีดี พนมยงค์ถูกเสนอชื่อให้ดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ทั้งนี้เพื่อให้พ้นสภาพจากการเป็นรัฐมนตรี ขณะเดียวกันก็มีการตั้งรัฐมนตรีใหม่ การเปลี่ยนตัวบุคคลในคณะรัฐบาลครั้งนี้ นายถวิล อุดลได้แสดงความไม่เห็นด้วย โดยให้เหตุผลว่าไม่มีความจำเป็นในขณะนี้เพราะประเทศชาติอยู่ในภาวะคับขัน การเปลี่ยนตัวบุคคลในคณะรัฐบาลนั้นย่อมเป็นที่น่าสนใจแก่ประชาชนทั้งประเทศและย่อมเป็นที่สนใจไปทั่วโลก[46] นอกจากนี้นายถวิลยังได้แสดงความไม่เห็นด้วยกับนโยบายต่างประเทศของรัฐบาลที่เปลี่ยนจากความเป็นกลางไปร่วมกับญี่ปุ่น เพราะนโยบายอันนี้ควรจะเป็นนโยบายสุดท้ายที่จะชี้ชะตาของประเทศไทยแล้ว[47]

การต่อต้านญี่ปุ่นของกลุ่มแกนนำฝ่ายค้านดังกล่าว ส่วนหนึ่งเนื่องมาจากกลุ่มแกนนำเหล่านี้ไม่ได้มีความสัมพันธ์กับฝ่ายญี่ปุ่นทั้งทางส่วนตัวและทางการเมือง ในทางตรงกันข้ามกลับมีลักษณะต่อต้านเพราะเห็นว่าญี่ปุ่นเข้ามาสนับสนุนระบอบเผด็จการทหารของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม

ความเคลื่อนไหวเพื่อโค่นล้มรัฐบาล จอมพล ป. และต่อต่านญี่ปุ่นของกลุ่มแกนนำฝ่ายค้าน ในระยะแรกประสบปัญหาสำคัญคือขาดผู้นำที่จะดำเนินงานตามแนวคิดให้บรรลุเป้าหมาย แต่ในที่สุดภายหลังเกิดความขัดแย้งขึ้นระหว่างนายปรีดี พนมยงค์และจอมพล ป. กลุ่มแกนนำฝ่ายค้านจึงสนับสนุนนายปรีดีขึ้นเป็นผู้นำกลุ่ม

5.3 การต่อต้านรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม

การที่รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามเปลี่ยนนโยบายจากความเป็นกลางไปเข้าร่วมสงครามกับฝ่ายญี่ปุ่นสร้างความไม่พอใจให้สมาชิกฝ่ายค้าน และมีผลต่อแนวความคิดของกลุ่มแกนนำฝ่ายค้าน ส.ส.อีสาน นายเตียง ศิริขันธ์ นายจำลอง

ดาวเรือง นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ และนายถวิล อุดล ที่ต้องการสร้างความเจริญก้าวหน้าตามระบอบรัฐธรรมนูญที่กำลังพัฒนามาด้วยดี แต่ต้องหยุดอย่างกะทันหัน ซึ่งจากแนวคิดดังกล่าวส่งผลให้นายถวิล อุดล และแกนนำคนอื่นๆ มิได้เคลื่อนไหวต่อต้านญี่ปุ่นเพียงอย่างเดียวหากแต่ยังมุ่งที่จะโค่นล้มรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามตามวิถีทางของรัฐสภา

ความเคลื่อนไหวในสภาผู้แทนราษฎรนายถวิล อุดล และเพื่อนสมาชิกคนอื่นๆ ทำหน้าที่ฝ่ายค้านในสภาผู้แทนราษฎร ขณะเดียวกันก็พยายามขยายแนวร่วมภายในกลุ่มสมาชิกประเภทที่ 1 ด้วยกัน โดยตกลงให้ต่างคนต่างไปดำเนินการหาสมัครพรรคพวกเป็นอิสระ โดยมีหลักการสำคัญข้อแรกคือ ต้องมั่นใจว่าผู้แทนคนนั้นสามารถรักษาความลับเป็นอย่างดี และมีทัศนะที่โน้มเอียงไปทางต่อต้านญี่ปุ่น ทั้งนี้เพื่อหาทางล้มรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามในทางสภาผู้แทนราษฎรโดยวิธีการสงบคือลงมติไม่ไว้วางใจ ทั้งทางตรงและทางอ้อม[48] อีกทั้งออกกฎหมายต่างๆ มายกเลิกกฎหมายที่มอบอำนาจให้นายกรัฐมนตรีหรือรัฐบาล และออกกฎหมายสร้างความชอบธรรมหรือส่งเสริมอำนาจให้แก่ฝ่ายขบวนการเสรีไทยด้วย ความพยายามโค่นล้มรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามเริ่มชัดเจนยิ่งขึ้น เมื่อจอมพล ป. พิบูลสงครามใช้อำนาจแทรกแซงสภาผู้แทนราษฎร และออกกฎหมายในการสร้างชาติ ในลักษณะเดียวกับกลุ่มประเทศเผด็จการ ทำให้มีปฏิกิริยาโดยโต้ตอบจากสภาฯ และเมื่อรัฐบาลเสนอร่างพระราชบัญญัติอนุมัติพระราชกำหนดเข้าสภาสมัยประชุมสามัญประจำปี พ.ศ.2485 จำนวน 8 ฉบับ ซึ่งได้แก่ 1) ร่างพระราชบัญญัติอนุมัติพระราชกำหนดแก้ไขเพิ่มเติมกฎอัยการศึก พ.ศ.2457 พ.ศ.2485. 2) ร่างพระราชบัญญัติอนุมัติพระราชกำหนดวินัยข้าราชการบำนาญ พ.ศ.2485. 3) ร่างพระราชบัญญัติอนุมัติพระราชกำหนดแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง กรม พ.ศ.2484 พ.ศ.2485. 4) ร่างพระราชบัญญัติอนุมัติพระราชกำหนดโอนอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับราชการของกระทรวงหรือกรมซึ่งได้มีการปรับปรุงขึ้นใหม่ พ.ศ.2485. 5) ร่างพระราชบัญญัติอนุมัติพระราชกำหนดจัดสร้างนครหลวง พ.ศ.2485. 6) ร่างพระราชบัญญัติอนุมัติพระราชกำหนดให้อำนาจหน้าที่ในการเข้าครอบครอง

อสังหาริมทรัพย์ที่เวนคืนและกำหนดเงินค่าทำขวัญในภาวะคับขัน(ฉบับที่2)พ.ศ.2485. 7) ร่างพระราชบัญญัติอนุมัติพระราชกำหนดควบคุมอุตสาหกรรมกระดาษและการค้ากระดาษ พ.ศ.2485. 8) ร่างพระราชบัญญัติมอบอำนาจให้รัฐบาลในภาวะคับขัน (ฉบับที่ 3) พ.ศ.2485.

จากร่างพระราชบัญญัติทั้งหมดนี้ฝ่ายค้านได้แสดงความเห็นคัดค้านร่างพระราชบัญญัติจำนวน 2 ฉบับ คือ ร่างพระราชบัญญัติอนุมัติพระราชกำหนดจัดสร้างนครหลวง พ.ศ.2485 แกนนำฝ่ายค้านโดยนายเตียง ศิริขันธ์ ได้คัดค้านว่าการจัดสร้างนครหลวงไม่ใช่เรื่องรีบด่วนซ้ำยังเป็นเรื่องผูกมัดสภาในเวลาอนุมัติงบประมาณ จึงสมควรที่จะฟังเสียงมหาชน เช่นเดียวกับนายจำลอง ดาวเรืองที่เห็นว่าการจัดนครหลวงไม่มีในนโยบายของรัฐบาลที่แถลงต่อสภา ซึ่งทำให้สมาชิกข้องใจเป็นอันมาก[49] แต่การคัดค้านร่างดังกล่าวไม่เป็นผล สภาอนุมัติด้วยคะแนน 61 ต่อ 6

กฎหมายอีกฉบับหนึ่งที่ถูกคัดค้านคือร่างพระราชบัญญัติมอบอำนาจให้รัฐบาลในภาวะคับขัน (ฉบับที่ 3) พ.ศ.2485 ในครั้งนี้นายถวิล อุดลเห็นว่าการที่จะกำหนดบทลงโทษไม่ว่ากรณีใด ควรจะมีการกำหนดโทษในเรื่องนั้นเป็นการเฉพาะเพื่อผู้ที่ทำผิดจะได้รู้ว่าตนเองจะได้รับโทษมากน้อยเท่าไร เพราะไม่เช่นนั้นแล้วจะเป็นการเปิดโอกาสให้มีการลงโทษแค่ไหนก็ได้และจะไม่เกิดความชอบธรรมขึ้นได้ ข้อเสนอของนายถวิล อุดลไม่ได้รับการสนับสนุนจากสมาชิก ทำให้ญัตติดังกล่าวตกไปด้วยคะแนน 22 ต่อ 35

ในช่วงปลายปี พ.ศ.2485 สภาผู้แทนราษฎรจะครบกำหนดวาระ 4 ปี แต่ด้วยบ้านเมืองอยู่ในภาวะสงคราม รัฐบาลเห็นว่าไม่เป็นการสมควรที่จะจัดการเลือกตั้งในช่วงนี้จึงเสนอร่างรัฐธรรมนูญ แก้ไขเพิ่มเติมว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ.2485 โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อที่จะขยายอายุสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรไปอีกไม่เกิน 2 ปี การพิจารณาขยายอายุดังกล่าว นายถวิล อุดลและนายเตียง ศิริขันธ์ได้แสดงการคัดค้านด้วยการไม่เข้าประชุมในขณะที่นายจำลอง ดาวเรือง สมาชิกฝ่ายค้านคนเดียวที่เข้าร่วมประชุมและเป็นคนเดียวที่ออกเสียง

ไม่เห็นด้วย[50] และเมื่อคณะกรรมาธิการวิสามัญนำร่างที่พิจารณาเสร็จแล้วเข้าสู่การพิจารณาของสภาฯเพื่อลงมติในวาระ 2-3 ปรากฏว่า นายถวิล อุดล นายเดียง ศิริขันธ์ นายจำลอง ดาวเรือง และนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ ต่างก็ไม่เข้าร่วมประชุมในวันนั้น[51] โดยที่ประชุมสภาฯลงมติอนุมัติให้ประกาศใช้เป็นกฎหมายได้ด้วยเสียง 154 ต่อ 0

ความพยายามที่จะควบคุมสภาของกลุ่มฝ่ายค้านมีขึ้นในเดือนกรกฎาคม พ.ศ.2486 โดยการเสนอชื่อ นายทวี บุญยเกตุ ให้ดำรงตำแหน่งประธานสภาผู้แทนราษฎร และเสนอให้นายควง อภัยวงศ์ ดำรงตำแหน่งรองประธานสภาฯ แต่จอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีไม่ยอมลงนามรับสนองพระบรมราชโองการแต่งตั้ง และพยายามผลักดันให้สภาเลือกตั้งใหม่ทั้งสองตำแหน่ง ในที่สุดสภาฯได้เลือกตำแหน่งทั้งสองใหม่ตามข้อเสนอของจอมพล ป. นับได้ว่าเป็นชัยชนะของระบอบเผด็จการทหารของจอมพล ป. อีกครั้งหนึ่ง และเป็นความล้มเหลวของฝ่ายต่อต้านอีกเช่นกัน

แต่โอกาสของฝ่ายค้านก็ปรากฏเด่นชัดยิ่งขึ้นเมื่อรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามเสนอร่างพระราชบัญญัติอนุมัติพระราชกำหนดระเบียบบริหารนครบาลเพชรบูรณ์ พ.ศ.2487 เข้าสู่สภาฯ สมาชิกฝ่ายค้านจึงได้หาทางที่จะไม่รับหลักการร่างพระราชบัญญัติดังกล่าว ฉะนั้นเมื่อร่างพระราชบัญญัติเข้าสู่สภาฯในวาระการประชุมวันที่ 20 กรกฎาคม พ.ศ.2487 สมาชิกฝ่ายค้านได้ร่วมกันอภิปรายคัดค้านอย่างพร้อมหน้า เริ่มจากมีสมาชิกค้านว่า เพชรบูรณ์เป็นดินแดนทุรกันดารห่างไกล มีโรคภัยไข้เจ็บชุกชุม การที่รัฐเกณฑ์แรงงานราษฎรในภาคอีสานและภาคกลางไปทำงานเป็นเหตุให้ราษฎรเจ็บป่วยล้มตายเป็นจำนวนมาก[52]

ขณะที่นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ ให้เหตุผลว่า ยังไม่มีเหตุผลอันหนักแน่นพอสมควรในการที่จะรีบเร่งออกพระราชกำหนด ราษฎรชาวจังหวัดภาคอีสาน ภาคกลาง และภาคเหนือ ได้รับความเดือดร้อนในการก่อสร้างเพชรบูรณ์เลือดตาแทบกระเด็น ในที่สุดสภาฯลงมติไม่เห็นด้วยด้วยคะแนน 48 ต่อ 36[53] ส่งผลให้ญัตตินี้ตกไป นับเป็นความพ่ายแพ้ครั้งสำคัญของรัฐบาลและเป็นเครื่องบ่งชี้ถึงสถานภาพของรัฐบาล อีกสองวันต่อมารัฐบาลได้เสนอร่างพระราชบัญญัติอนุมัติ

พระราชกำหนดจัดสร้างพุทธบุรีมนฑลเข้าสู่สภาฯ โดยอ้างว่าเพื่อดำเนินการจัดสร้างนครศักดิ์สิทธิ์แห่งพระพุทธศาสนาให้เป็นแหล่งกลางที่ชุมนุมแห่งการศึกษาและปฏิบัติธรรม[54] เหตุผลของรัฐบาลได้รับการคัดค้านจากสมาชิกอย่างกว้างขวาง ว่าเป็นการใช้จ่ายฟุ่มเฟือยโดยไม่จำเป็นแทนที่จะไปปรับปรุงความเป็นอยู่ของราษฎรที่ทุกข์ยากในยามสงคราม ในที่สุดสภาฯลงมติไม่รับหลักการด้วยคะแนน 43 ต่อ 41

การที่รัฐบาลพ่ายแพ้มติสภาถึงสองครั้งนับเป็นเครื่องยืนยันว่าเสียงสนับสนุนรัฐบาลในสภาฯคงไม่เพียงพอที่จะทำให้รัฐบาลอยู่ได้อย่างมีเสถียรภาพ ดังนั้น จอมพล ป. พิบูลสงครามจึงนำคณะรัฐมนตรีลาออกตามวิถีทางรัฐสภา เมื่อวันที่ 24 กรกฎาคม พ.ศ.2487 โดยนายควง อภัยวงศ์ได้รับเลือกให้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีสืบแทน (1 สิงหาคม พ.ศ.2487) ชัยชนะของฝ่ายค้านส่งผลให้จอมพล ป. ต้องยุติบทบาททางการเมืองไปช่วงระยะเวลาหนึ่ง และแกนนำฝ่ายค้านจากภาคอีสานยังร่วมมือกันเลิกกฎหมายที่รัฐบาลจอมพล ป. ได้ออกมาบังคับใช้ด้วย การออกกฎหมายล้มล้างกฎหมายที่เห็นว่าเป็นเครื่องมือของรัฐบาลที่ผ่านมา ได้แก่ การเสนอร่างพระราชบัญญัติไม่อนุมัติพระราชกำหนดระเบียบราชการบริหารนครบาลเพชรบูรณ์ พ.ศ.2487 ร่างพระราชบัญญัติไม่อนุมัติพระราชกำหนดจัดสร้างพุทธบุรีมณฑล พ.ศ.2487 ร่างพระราชบัญญัติไม่อนุมัติพระราชกำหนดแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม พ.ศ.2484 พ.ศ.2487 ร่างพระราชบัญญัติไม่อนุมัติพระราชกำหนดโอนอำนาจและหน้าที่เกี่ยวกับราชการของกรมโยธาเทศบาล พ.ศ.2487 ร่างพระราชบัญญัติไม่อนุมัติพระราชกำหนดโอนเงินในงบประมาณเนื่องจากการปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม พ.ศ.2487 ร่างพระราชบัญญัติไม่อนุมัติพระราชกำหนดแก้ไขเพิ่มเติมประมวญกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา พ.ศ.2487 ร่างพระราชบัญญัติไม่อนุมัติพระราชกำหนดส่งเสริมการใช้เช็คในภาวะฉุกเฉิน พ.ศ.2487 ร่างพระราชบัญญัติไม่อนุมัติพระราชกำหนดตั๋วเงินคลัง พ.ศ.2487 ร่างพระราชบัญญัติไม่อนุมัติพระราชกำหนดแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติป้องกันภัยทางอากาศ พ.ศ.2482 พ.ศ.2487 ร่างพระราชบัญญัติไม่อนุมัติพระราชกำหนดระเบียบราชการบริหารนครบาลกรุงเทพฯธนบุรี พ.ศ.2487 ร่างพระราชบัญญัติ

ไม่อนุมัติพระราชกำหนดแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติสภาจังหวัดพ.ศ.2481 พ.ศ.2487 ร่างพระราชบัญญัติไม่อนุมัติพระราชกำหนดแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ.2487 รวมทั้งสิ้น 12 ฉบับ นอกจากนี้ยังยกเลิกนโยบายของ จอมพล ป. ที่บังคับใช้กับประชาชนอยู่เกือบทั้งหมด เช่น เลิกควบคุมสินค้าต่างๆ ทั้งหมด เลิกการบังคับให้สวมหมวก เลิกการห้ามกินหมาก

การยกเลิกกฎหมายต่างๆ ของรัฐบาลนายควง อภัยวงศ์ เป็นส่วนหนึ่งของแนวคิดของกลุ่มแกนนำเสรีไทยทั้งในสภาผู้แทนราษฎรและในคณะรัฐมนตรี ทั้งนี้ นายควง อภัยวงศ์ได้รับการสนับสนุนจากแกนนำเสรีไทย ขณะเดียวกันภายหลังการสิ้นสุดอำนาจของ จอมพล ป. สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรส่วนหนึ่งได้ตั้งข้อสงสัยการใช้จ่ายของรัฐบาลว่าเป็นไปอย่างฟุ่มเฟือย มีหนี้สินมากมาย จึงได้เสนอให้มีการตั้งกรรมาธิการขึ้นเพื่อหาข้อเท็จจริง ซึ่งกรรมาธิการส่วนใหญ่ล้วนเป็นผู้ที่ไม่พอใจการใช้เงินของรัฐบาลจอมพล ป. เป็นทุนเดิมอยู่แล้ว ดังเช่น นายถวิล อุดล นายจำลอง ดาวเรือง นายเตียง ศิริขันธ์ นายเลียง ไชยกาล ม.ล.ต้อย ชุมสาย เป็นต้น คณะกรรมาธิการคณะนี้เป็นสมาชิกจากฝ่ายค้าน 15 คน ฝ่ายรัฐบาลมี 6 คน

จากการสอบสวนปรากฏว่า การใช้จ่ายของรัฐบาลจอมพล ป. เป็นการนำเงินและทรัพย์สินของชาติไปใช้เพื่อประโยชน์ส่วนตัวของครอบครัวนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีในคณะรัฐบาล อีกทั้งยังเป็นการใช้จ่ายเงินอย่างผิดประเภท บางรายการน่าจะมีการทุจริตเกิดขึ้น เห็นได้ว่าเป็นการล่วงเกินต่อทรัพย์สินซึ่งเป็นส่วนรวมของชาติ ถึงแม้ว่าผลการสอบสวนจะชี้ชัดว่า จอมพล ป. พิบูลสงครามมีความผิด แต่ท้ายที่สุดก็ไม่มีการลงโทษแต่อย่างใด ซึ่งความพยายามของฝ่ายค้านดังกล่าวเป็นเพียงส่วนหนึ่งที่จะลดความน่าเชื่อถือในตัวจอมพล ป. พิบูลสงครามลงเท่านั้น แต่อย่างน้อยก็เป็นการตอกย้ำให้ประชาชนได้รับรู้ในสิ่งที่จอมพล ป. พิบูลสงครามและคณะได้ทำเอาไว้

5.4 บทบาทและความเคลื่อนไหวในขบวนการเสรีไทย

ขบวนการเสรีไทยเป็นขบวนการต่อต้านนโยบายของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในการเข้าร่วมสงครามกับฝ่ายญี่ปุ่น กลุ่มบุคคลที่เคลื่อนต่อต้านนโยบายดังกล่าว ประกอบด้วยหลวงบรรณกรโกวิท (เปาว์ จักกะพาก) นายเตียง ศิริขันธ์ นายสงวน ตุลารักษ์ นายถวิล อุดล นายกำจัด พลางกูร ฯลฯ โดยเฉพาะนายกำจัด พลางกูร เคยจัดตั้งคณะกู้ชาติเพื่อต่อสู้กับจอมพล ป. มาแล้วแต่การจัดตั้งดังกล่าวเป็นไปอย่างลับ ๆ โดยร่วมมือกับกลุ่มของนายถวิล อุดล นายเตียง ศิริขันธ์และนายจำลอง ดาวเรือง แต่ได้สลายไป อันที่จริงเรื่องการกู้ชาตินี้ ได้คิดกันมานานแล้วตั้งแต่ก่อนญี่ปุ่นเข้าเมืองเสียอีก[55] ดังนั้นเมื่อสงครามเกิดขึ้นนายกำจัด พลางกูร จึงได้รวบรวมพวกพ้องเช่นนายเตียง ศิริขันธ์ นายถวิล อุดล นายจำลอง ดาวเรือง นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ เป็นต้น ซึ่งบุคคลกลุ่มนี้ล้วนเป็นสมาชิกพวกที่ 1 ซึ่งหมายถึงสมาชิกที่รู้แผนการต่าง ๆ ของนายกำจัด พลางกูรได้ และแผนการครั้งนั้นคือ พยายามโค่นล้มอำนาจจอมพล ป. พิบูลสงคราม หรือพากันหนีไปจัดตั้งรัฐบาลใหม่อยู่ที่ส่วนใดส่วนหนึ่งของประเทศ บางทีจะหนีไปตั้งรัฐบาลใหม่อยู่ทางภาคอีสาน[56] แต่ไม่สามารถทำได้เพราะญี่ปุ่นได้ยึดเส้นทางที่คณะกู้ชาติจะใช้หลบหนีก่อนแล้ว[57] กอปรกับกำลังคน กำลังทรัพย์และกำลังอาวุธไม่พอที่จะต่อสู้กับกองกำลังของญี่ปุ่นได้ อีกทั้งขาดผู้นำที่มีอำนาจพอจะเป็นกำลังสำคัญได้ นายจำกัด พลางกูร นายถวิล อุดล นายเตียง ศิริขันธ์ นายจำลอง ดาวเรือง นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ พร้อมสมาชิกคนอื่น ๆ จึงเข้าพบนายปรีดี พนมยงค์ ที่บ้านถนนสีลม ในการเข้าพบครั้งนี้ที่ประชุมได้สรุปสาระสำคัญดังปรากฏในบันทึกของนายปรีดี พนมยงค์ ว่า

> *ผู้ที่มาประชุมในวันนี้ได้ตกลงพลีชีพเพื่อชาติ เพื่อกอบกู้เอกราชอธิปไตยโดยสมบูรณ์ของชาติไทย เพื่อการนั้นจึงตกลงจัดตั้งองค์การต่อต้านญี่ปุ่นประกอบด้วยคนไทยที่รักชาติทุกชั้นวรรณะ ทั้งอยู่ในประเทศและอยู่ในต่างประเทศ ที่ประชุมได้มอบหมายให้*

ข้าพเจ้าเป็นหัวหน้า และกำหนดแผนการปฏิบัติต่อไป[58]

การจัดตั้งขบวนการเสรีไทยดังกล่าว จะเห็นได้ว่า นายถวิล อุดล และนายเตียง ศิริขันธ์เป็นตัวเชื่อมสำคัญ จะเห็นได้จากเมื่อเริ่มจัดตั้งองค์การ ได้ปรากฏบุคคลทั้งสองในที่ประชุม และที่สำคัญแกนนำสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรสายอีสานล้วนเป็นผู้มีบทบาทในการจัดตั้งในครั้งนี้ด้วย ภายหลังการตกลงและเสนอแผนปฏิบัติการร่วมกัน นายปรีดี พนมยงค์ หัวหน้าขบวนการเสรีไทย ได้มอบหมายภารกิจอีสานให้หัวหน้าพลพรรคเสรีไทยสายอีสานในจังหวัดต่าง ๆ ได้แก่ นายถวิล อุดล รับผิดชอบหน่วยจังหวัดร้อยเอ็ด นายเตียง ศิริขันธ์ รับผิดชอบหน่วยจังหวัดสกลนคร นายจำลอง ดาวเรือง รับผิดชอบหน่วยจังหวัดมหาสารคาม และนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ รับผิดชอบหน่วยจังหวัดอุบลราชธานี นับได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นขบวนการเสรีไทยสายอีสาน หน่วยพลพรรคดังกล่าวจัดตั้งขึ้นเพื่อให้ความร่วมมือกับฝ่ายสัมพันธมิตรต่อต้านญี่ปุ่นในภาคอีสาน ด้วยการจัดตั้งค่ายฝึกอาวุธให้กองกำลังเสรีไทย จะเห็นได้ว่าการมอบหมายภาระหน้าที่ให้รับผิดชอบในจังหวัดต่าง ๆ จะแต่งตั้งจากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในจังหวัดนั้น ๆ ซึ่งอย่างน้อยก็มีความใกล้ชิดกับประชาชนและสะดวกในการหาสมาชิกเข้าร่วมขบวนการ

การจัดหาสมาชิกเข้าอบรมร่วมกับพลพรรคเสรีไทยของนายถวิล อุดล ได้เริ่มจัดหาจากผู้ใกล้ชิดที่เป็นญาติหรือเพื่อนสนิท ด้วยการชักชวนพร้อมทั้งแจ้งวัตถุประสงค์ให้ทราบ และที่สำคัญ สมาชิกที่ได้รับการติดต่อดังกล่าวจะต้องปกปิดเป็นความลับ ซึ่งสมาชิกแต่ละคนจะรู้จักเพียงผู้มาติดต่อเพียงคนเดียว ส่วนคนร่วมขบวนการอื่น ๆ จะถูกปกปิดชื่อจนกว่าจะได้เข้าไปร่วมฝึกเป็นพลพรรคร่วมกันแล้ว[59] จังหวัดร้อยเอ็ดไม่มีค่ายฝึกอาวุธ สมาชิกพลพรรคจากจังหวัดร้อยเอ็ดจึงขึ้นกับหน่วยฝึกจังหวัดมหาสารคาม โดยฝึกที่ค่ายนาคู (ปัจจุบัน คืออำเภอนาคู จังหวัดกาฬสินธุ์) นอกจากการหาสมาชิกเข้าร่วมขบวนการแล้ว นายถวิล อุดลยังมีหน้าที่ให้ความรู้เกี่ยวกับแนวคิดทางการเมือง แนวคิดเรื่องเอกราชและแนวคิดเกี่ยวกับการต่อต้านญี่ปุ่นแก่ผู้เข้าร่วมเป็นพลพรรคเสรีไทย การรวบรวมสมาชิกดังกล่าว

ส่วนหนึ่งอาศัยอำนาจทางราชการในการสั่งการ โดยความรวมมือจากข้าหลวงประจำจังหวัดและศึกษาธิการจังหวัด ซึ่งในขณะนั้นหน่วยเสรีไทยในประเทศมีประมาณ 24 หน่วย ในส่วนภาคอีสาน ประกอบด้วย ขอนแก่น สกลนคร อุดรธานี มหาสารคาม และอุบลราชธานี[60]

ในส่วนภารกิจอื่นๆ นายถวิล อุดลได้รับมอบหมายให้เดินทางไปจุงกิง ประเทศจีน ออกเดินทางวันที่ 25 พฤศจิกายน พ.ศ.2487 เดินทางร่วมกับนายมาโนช วุธรทิตย์ นายประยูร อินทรรัมพรรณ และพลโทอภัย พลรบ โดยนายถวิล อุดลได้รับมอบหมายให้เป็นหัวหน้าคณะทูตพิเศษ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อติดต่อกับรัฐบาลจีน และมาประจำอยู่ประเทศจีนเพื่อให้ความสะดวกแก่ฝ่ายสัมพันธมิตรที่อยู่ในจีนด้วย[61] รวมทั้งเพื่อขอความช่วยเหลือจากรัฐบาลจีนเกี่ยวกับการดำเนินงานใต้ดินต่อต้านญี่ปุ่น การเดินทางมาในครั้งนี้นายถวิล อุดลได้นำสาส์นจากนายปรีดี พนมยงค์ถึงจอมพล เจียงไคเช็ค ซึ่งมีข้อความว่า *"ข้าพเจ้าขอส่งผู้แทนมาพบท่านเพื่อขอให้ท่านรับรองรัฐบาลพลัดถิ่นที่เราจะตั้งขึ้นในดินแดนกลุ่มประเทศสัมพันธมิตร เพราะมาตรการนี้จะเป็นหนทางเดียวที่จะกระตุ้นคนไทยให้หลุดพ้นจากการรุกรานของญี่ปุ่น"*[62] การขอคำรับรองจากประเทศจีนดังกล่าวจึงเป็นวิธีการหนึ่งที่จะประกาศให้ฝ่ายสัมพันธมิตรรู้ว่า ประเทศไทยไม่ได้สนับสนุนญี่ปุ่นทำสงครามกับสัมพันธมิตร เพราะขณะนั้นอเมริกามีกองบัญชาการกองทัพอากาศอยู่ที่คุนมิง[63]

นอกจากนี้ ขณะปฏิบัติภารกิจในจีน นายถวิล อุดลได้ทำหน้าที่ให้ความช่วยเหลือเชลยศึกห้าคน โดยการติดต่อของนายไพศาล ตระกูลลี้ เชลยดังกล่าวถูกส่งผ่านทางคุนมิงเพื่อไปพบนายถวิล อุดลที่จุงกิง ซึ่งคนไทยในจุงกิงขณะนั้นถูกบีบบังคับทางจิตใจจนจะทำให้คนไทยกับคนไทยทะเลาะกันหรือทำให้คนไทยกับคนจีนทะเลาะกัน แม้แต่นายถวิลเองยังถูกตำรวจจีน "เป่าหู" อยู่ทุกวันให้เกลียดนายสงวน ตุลารักษ์ โดยกล่าวว่าเป็นผู้ไม่รักชาติบ้าง เห็นแก่ตัวบ้าง[64] จะเห็นได้ว่าการปฏิบัติหน้าที่ในประเทศจีนของนายถวิล อุดล ต้องพบกับอุปสรรคนานาประการ ซึ่งต้องใช้ความรู้ความสามารถในการแก้ไขปัญหาต่างๆ อย่างสูงยิ่ง

ภารกิจอีกส่วนหนึ่งของนายถวิล อุดล ที่จะต้องปฏิบัติในจีนคือการเจรจา

เรื่องสถานะของกองทัพไทยในเชียงตุงและภาคพายัพ สำหรับจะทาบทามเอาเป็นกำลังขององค์การต่อไป[65] การเจรจาดังกล่าวมีผลให้ขบวนการเสรีไทยได้รับการสนับสนุนจากฝ่ายสัมพันธมิตรและกลุ่มเสรีไทยจากนอกประเทศในด้านกำลังคนและอาวุธยุทธภัณฑ์ต่างๆ เพื่อช่วยเหลือการดำเนินงานของเสรีไทยสายอีสาน ส่วนจีนนั้นให้ความช่วยเหลือด้านวัสดุอุปกรณ์สื่อสาร การเดินทางไปประเทศจีนดังกล่าวดูเหมือนว่าจะประสบผลสำเร็จอยู่บ้าง แต่การให้ความช่วยเหลือนั้นนับว่าช้ามาก เพราะใช้เวลาเกือบปีหลังจากการขอความช่วยเหลือจึงได้รับการตอบรับซึ่งไม่ส่งผลดีต่อการปฏิบัติงานของเสรีไทยเท่าใดนัก

ภายหลังเดินทางกลับจากจีน นายถวิล อุดลได้เคลื่อนไหวกับผู้นำสายอีสานในการรวบรวมสมาชิกเสรีไทย เพื่อที่จะสร้างสนามบินลับขึ้นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เพื่อปฏิบัติการรับเครื่องบินดาโกต้า (C-47) ในการสนับสนุนขบวนการใต้ดิน ส่งคนเข้าออกและการลำเลียงอาวุธซึ่งติดต่อระหว่างขบวนการเสรีไทยกับฝ่ายสัมพันธมิตร โดยเริ่มสร้างเมื่อเดือนกรกฎาคม พ.ศ.2488 ระยะแรกสร้างเพียง 2 แห่ง คืออำเภอภูเขียว จังหวัดชัยภูมิ และอำเภอโนนทัน จังหวัดเลย[66] ต่อมาได้ขยายการก่อสร้างสนามบินลับอีก 14 แห่ง[67]

ถึงแม้ว่าภารกิจของนายถวิล อุดล และกลุ่มอื่นๆ จะปฏิบัติงานไม่ประสบผลสำเร็จมากนัก แต่สิ่งหนึ่งที่ปรากฏคือการแสดงออกถึงความจริงใจในการต่อสู้เพื่อเอกราชของชาติ และที่สำคัญ บทบาทดังกล่าวส่งผลให้กลุ่มแกนนำสายอีสานได้รับการยอมรับและถูกกล่าวถึงในเวลาต่อมา

6. บทบาททางการเมืองในตำแหน่งรัฐมนตรี

ผลจากการแสดงบทบาททางการเมืองในระยะเวลาที่ผ่านมา ทำให้นายถวิล อุดลได้รับพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีถึง 2 สมัย คือสมัยแรก เมื่อวันที่ 1 กันยายน 2488 ถึงวันที่ 17 กันยายน 2488 สมัยนายทวี บุณยเกตุ เป็นนายกรัฐมนตรี นอกจากนี้แกนนำเสรีไทยสายอีสานก็ได้รับแต่งตั้งให้

ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรี คือ นายเตียง ศิริขันธ์ นายจำลอง ดาวเรือง นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ นับเป็นความรุ่งโรจน์สูงสุดของกลุ่มแกนนำอดีตสมาชิกเสรีไทยสายอีสาน อีกทั้งยังแสดงให้เห็นถึงพลังอำนาจ บทบาทและความสำคัญ ตลอดจนอิทธิพลของกุล่มแกนนำดังกล่าวที่มีต่อผู้นำรัฐบาลและการเมืองไทยอยู่ไม่น้อย

สมัยที่สอง นายถวิล อุดลได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 14 ตุลาคม 2488 โดยได้รับแต่งตั้งพร้อมกับนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ แต่ดำรงตำแหน่งได้เพียงวันเดียว เพราะวันที่ 15 ตุลาคม 2488 ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช นายกรัฐมนตรีก็ประกาศยุบสภาฯ หลังจากนั้นจึงเป็นรัฐมนตรีรักษาการ

7. บทบาททางการเมืองช่วง พ.ศ.2489-2492

หลังจากรัฐบาลของ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ได้ออกพระราชกฤษฎีกายุบสภาผู้แทนราษฎร และได้กำหนดให้มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทั่วไปขึ้นในวันอาทิตย์ที่ 6 มกราคม พ.ศ.2489 ในการเลือกตั้งครั้งนี้ นายถวิล อุดล พร้อมด้วยแกนนำเสรีไทยสายอีสานอย่างนายจำลอง ดาวเรือง ไม่ได้ลงสมัครรับเลือกตั้งจะด้วยเหตุผลใดไม่ปรากฏชัด แต่ด้วยเหตุที่ทั้งสองคน เคยได้รับแต่งตั้งเป็นถึงรัฐมนตรีแล้วจึงเป็นบุคคลสำคัญในจังหวัด และมีการตกลงกันภายในกลุ่มผู้สมัครด้วยกัน ขอยกย่องเชิดชูให้เป็นบุคคลที่มีเกียรติของจังหวัด ไม่ต้องลงสมัครรับเลือกตั้งในครั้งนี้ การได้รับการยกย่องเชิดชูดังกล่าวอาจเป็นเพียงเหตุผลหนึ่งเท่านั้น เพราะหลังจากเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเสร็จสิ้นลง นายถวิล อุดลได้รับการสนับสนุนจากนายวิเชียร บำรุงพานิชย์ จ่านายสิบคำสิงห์ ประกาสิทธิ์ และสมาชิกในสภาฯให้เป็นสมาชิกพฤฒสภา ร่วมกับสมาชิกพฤฒสภาที่เป็นพวกของนายปรีดี พนมยงค์ นายถวิล อุดลเองอาจจะทราบมาก่อนว่าจะได้รับการสนับสนุนให้เป็นสมาชิกพฤฒสภา ทั้งนี้เพราะตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2489 ได้กำหนดคุณสมบัติของสมาชิกพฤฒสภาที่เอื้ออำนวยประโยชน์ให้แก่บุคคลที่มีบทบาทในการร่างรัฐธรรมนูญอยู่ไม่น้อย โดยเฉพาะอย่างยิ่งสมาชิก

เสรีไทยและพรรคพวกของนายปรีดี พนมยงค์ อีกทั้งนายถวิล อุดลเองก็เป็นหนึ่งในคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญดังกล่าว และในที่สุดนายถวิล อุดลได้รับเลือกตั้งให้เป็นสมาชิกพฤฒสภาด้วยคะแนน 108 คะแนน ในลำดับที่ 49[68] จากจำนวนสมาชิกพฤฒสภาที่จะได้รับเลือกตั้งทั้งสิ้น 80 คน

บทบาทในพฤฒสภาของนายถวิล อุดล ยังปรากฏอย่างต่อเนื่องทั้งการอภิปราย การทำหน้าที่คณะกรรมาธิการชุดต่างๆ เช่น กรรมาธิการประจำสภาฯ ชุดที่ 2 กรรมาธิการควบคุมรายรับรายจ่ายของพฤฒสภา เป็นต้น การทำหน้าที่ของนายถวิล อุดลได้ปฏิบัติอย่างตรงไปตรงมา จะเห็นได้จากเมื่อครั้งที่นายปรีดี พนมยงค์ นายกรัฐมนตรี เสนอร่างพระราชบัญญัติอนุญาตให้รัฐบาลจ่ายเงินไปพลางก่อน (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2489 ร่างพระราชบัญญัติฉบับนี้มีจุดประสงค์เพื่อให้รัฐบาลใช้จ่ายเงินเป็นไปอย่างคล่องตัว ด้วยการถือเอาสาเหตุการจัดงานพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล รัชกาลที่ 8 เป็นข้ออ้าง ข้ออ้างดังกล่าวส่งผลให้นายถวิล อุดล ตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับการกำหนดเวลาในพระราชบัญญัติว่าไม่มีการกำหนดเวลาสิ้นสุดการใช้งบประมาณ ทั้งๆ ที่รัฐบาลให้เหตุผลว่ามีกำหนดเวลาเพียงเดือนสิงหาคม การแสดงข้อสงสัยดังกล่าวของนายถวิล อุดลแสดงให้เห็นถึงการทำหน้าที่เพื่อประเทศชาติอย่างแท้จริงโดยไม่คำนึงถึงตัวบุคคลที่เป็นผู้นำรัฐบาล ทั้งๆ เป็นที่ทราบกันทั่วไปว่า นายปรีดี พนมยงค์ คือหัวหน้าขบวนการเสรีไทยและนายถวิล อุดล ก็เป็นหนึ่งในแกนนำเสรีไทยสายอีสาน

แนวคิดที่แสดงออกให้เห็นถึงแนวคิดเสรีนิยมปรากฏเด่นชัดอีกครั้งเมื่อมีการเสนอให้ยกเลิกกฎหมายคอมมิวนิสต์ที่นายประเสริฐ ทรัพย์สุนทร ส.ส.สุราษฎร์ธานี เป็นผู้เสนอ และได้ผ่านการลงมติในสภาผู้แทนราษฎรด้วยคะแนน 49 ต่อ 37 จึงได้มีการนำร่างกฎหมายยกเลิกร่างพระราชบัญญัติคอมมิวนิสต์เข้าสู่พฤฒสภาในครั้งนี้ นายถวิล อุดลได้อภิปรายสนับสนุนว่า *"สมัยนี้เราปกครองแบบประชาธิปไตยแล้ว ทำไมเราจึงกลัวคำว่าคอมมิวนิสต์ กฎหมายเช่นนี้ไม่ควรอยู่ในระบอบประชาธิปไตย"*[69] นอกจากนายถวิลแล้วยังมีสมาชิกอีกจำนวนหนึ่งที่อภิปรายในลักษณะเดียวกัน เช่น นายจินดา พันธุมจินดา นายปพาฬ บุญ-หลง รวมถึงนายทองเปลว ชลภูมิ์

รัฐมนตรีสั่งราชการกระทรวงการคลัง ก็พูดสนับสนุนเช่นกัน ในที่สุดสภามีมติผ่าน 3 วาระ ด้วยคะแนน 27 ต่อ 3

8. บทบาทการจัดตั้งพรรคการเมืองและขบวนการพันธมิตรเอเชียอาคเนย์

แม้ว่านายถวิล อุดลจะยุติบทบาททางการเมืองในส่วนของสภาผู้แทนราษฎร โดยไม่ได้ลงสมัครรับเลือกตั้งในการเลือกตั้งทั่วไปวันที่ 6 มกราคม พ.ศ.2489 ก็ตาม แต่นายถวิล อุดลก็ยังคงได้ร่วมมือกับอดีตสมาชิกเสรีไทย เช่น นายสงวน ตุลารักษ์ นาจำลอง ดาวเรือง นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ และนายเตียง ศิริขันธ์ จัดตั้งพรรคการเมืองชื่อ*พรรคสหชีพ* ขึ้นเมื่อวันที่ 1 มกราคม พ.ศ.2489 โดยช่วงก่อตั้งมีนายเตือน บุนนาคเป็นหัวหน้าพรรค และมีนายสงวน ตุลารักษ์เป็นเลขาธิการพรรค หากทว่าได้มีการเปลี่ยนแปลงภายหลังการเลือกตั้งโดยมีนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ ได้รับตำแหน่งหัวหน้าพรรค และนายถวิล อุดล เป็นเลขาธิการพรรคแทน การจัดตั้งพรรคการเมืองครั้งนี้เป็นผลพวงของกระแสการเมืองแบบประชาธิปไตยหลังสงคราม ซึ่งต่อมาจะระบุเกี่ยวกับการตั้งพรรคการเมืองไว้ในรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ.2489 ในมาตรา 14 ที่บัญญัติไว้ว่า บุคคลย่อมมีสิทธิเสรีภาพบริบูรณ์ในร่างกาย เคหะสถาน ทรัพย์สิน การพูด การเขียน การพิมพ์ การโฆษณา การศึกษาอบรม การชุมนุมสาธารณะ การตั้งสมาคม การตั้งพรรคการเมือง ภายใต้ข้อบังคับแห่งกฎหมาย[70]

แนวคิดในการตั้งพรรคการเมืองดังกล่าวเริ่มต้นเมื่อครั้งการทำหน้าที่ในสภาผู้แทนราษฎรระยะแรกโดยมีนายทองอินทร์ภูริพัฒน์ทำหน้าที่เป็นหัวหน้าทีม นายเตียง ศิริขันธ์ ทำหน้าที่เป็นเสนาธิการ นายถวิล อุดล ทำหน้าที่เลขาผู้ปราชญ์เปรื่อง และนายจำลอง ดาวเรือง ทำหน้าที่ปฏิคม[71] การรวมกลุ่มดังกล่าวเป็นการร่วมมือกันทำงานแบบทีมเวิร์ค มีลักษณะคล้ายพรรคการเมืองครั้งแรกในสภาผู้แทนราษฎรของไทย ฉะนั้นเมื่อกระแสใหม่ทางการเมืองและรัฐธรรมนูญฉบับที่กำลังจะประกาศใช้ใหม่เปิดโอกาสให้มีการตั้งพรรคการเมืองได้อย่างถูกต้อง กลุ่มแกนนำสายอีสาน

จึงเป็นแกนนำสำคัญในการจัดตั้งพรรคสหชีพดังกล่าว

พรรคสหชีพ ตั้งขึ้นเพื่อสนับสนุนนายปรีดี พนมยงค์ โดยมีนโยบายแบบสังคมนิยม[72] หรือแนวโซเชียลลิสต์[73] แนวนโยบายมีลักษณะคล้ายกับเค้าโครงเศรษฐกิจของนายปรีดี พนมยงค์[74] พรรคสหชีพเป็นพรรคที่จะสนับสนุนนายปรีดี พนมยงค์ ขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรีร่วมกับพรรคแนวรัฐธรรมนูญ

นโยบายพรรคสหชีพยึดแนวทางการอยู่ร่วมกันของประชาชนเป็นหลักพื้นฐาน ยึดมั่นในหลักประชาธิปไตยอันสมบูรณ์และเชื่อว่าการจะจัดการบ้านเมืองให้มีความเจริญรุ่งเรืองเพื่อความสมบูรณ์ของประชาชนนั้น จำต้องปลูกสามัคคีธรรมขึ้นระหว่างคนไทย อย่าให้มีการเหยียดหยามกันเพราะกำเนิดและศาสนา ส่งเสริมศีลธรรมอันดีให้บุคคลตั้งอยู่ในสัมมาปฏิบัติ จัดเศรษฐกิจของประเทศให้เป็นธรรมแก่สังคม ให้ประชาชนช่วยเหลือซึ่งกันและกันโดยร่วมใจ ร่วมแรง ร่วมทุน ประกอบกิจการงานต่าง ๆ อันจะก่อให้เกิดความจำเริญทรัพย์ จำเริญธรรม และจำเริญปัญญาในบ้านเมือง โดยยึดแนวของสหกรณ์ซึ่งได้ตั้งขึ้นเป็นผลสำเร็จเห็นประจักษ์อยู่แล้วในชนบทของประเทศไทย[75] นโยบายพรรคสหชีพมุ่งความสำคัญไปที่ประชาชนโดยตรง จึงพูดได้เต็มปากว่า พรรคสหชีพเป็นแกนกลางของผู้นำในชนบทโดยเฉพาะทางภาคอีสานโดยแท้[76] แต่ขณะเดียวกันนั้นพรรคสหชีพก็ไม่ได้รับเลือกตั้งในเขตจังหวัดพระนคร

นอกจากนี้ นายถวิล อุดลและสมาชิกพรรคสหชีพ รวมทั้งสมาชิกเสรีไทยสายอีสานส่วนหนึ่ง ได้เข้าไปให้ความช่วยเหลือขบวนการกู้ชาติลาวที่ชื่อ คณะ*เสรีลาว* ต่อสู้กับฝรั่งเศส ซึ่งขณะนั้น ฝรั่งเศสมีความพยายามที่จะเข้ายึดครองลาว ตลอดจนกัมพูชาและเวียดนามอีกครั้ง ในที่สุดฝรั่งเศสยึดเวียงจันทน์ได้ในปี พ.ศ.2489 ทำให้ลาวที่รักชาติก่อตั้งคณะเสรีลาว ซึ่งมีสมาชิกส่วนหนึ่งหนีเข้ามาในประเทศไทย เกิดเป็น *ลาวอิสระ* จัดตั้งรัฐบาลพลัดถิ่นในกรุงเทพฯ จากเหตุการณ์ดังกล่าวทำให้นายถวิล อุดลและกลุ่มแกนนำเสรีไทยสายอีสานได้ตกลงร่วมกันที่จะตั้ง *พันธมิตรเอเชียอาคเนย์* ขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสนับสนุนขบวนการชาตินิยมในประเทศเพื่อนบ้านอันได้แก่ ลาว กัมพูชา และเวียดนาม เพื่อให้รอดพ้นจากการยึดครอง

ของฝรั่งเศส และได้จัดตั้งขึ้นเมื่อเดือนสิงหาคม พ.ศ.2489 คณะกรรมการพันธมิตรดังกล่าวได้แก่ผู้นำทางการเมืองสายอีสานและผู้นำขบวนการอิสระในอินโดจีน โดยมีนายเตียง ศิริขันธ์ ผู้กว้างขวางในภาคอีสานและมีความใกล้ชิดสนิทสนมกับประเทศเพื่อนบ้านเป็นประธานพันธมิตร นายถวิล อุดลเป็นกรรมการฝ่ายต่างประเทศ นายตันวันเกียว (Tan Van Giao) เป็นรองประธาน นายลีฮาย (Le Hi) จากขบวนการเวียดมินห์ เป็นเหรัญญิก เจ้าสุภานุวงศ์ จากประเทศลาว เป็นเลขาธิการ[77] แต่พันธมิตรเอเชียอาคเนย์นี้ไม่สามารถที่จะดำเนินการให้บรรลุผลสำเร็จลงได้ ทั้งนี้เนื่องจากเกิดรัฐประหารโค่นล้มอำนาจรัฐบาล พล.ร.ต.ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ ขึ้นเมื่อวันที่ 8 พฤศจิกายน พ.ศ.2490

9. การต่อสู้ทางการเมืองของนายถวิล อุดล ช่วง พ.ศ.2490-2492

คณะรัฐประหารได้แต่งตั้ง จอมพล ป. พิบูลสงคราม ให้ดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการทหารแห่งประเทศไทย มีอำนาจในการบังคับบัญชาทั้งหน่วยทหารและตำรวจ ภายหลังได้รับการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งหัวหน้าคณะรัฐประหาร ซึ่งนับได้ว่าเป็นการเปิดโอกาสให้จอมพล ป. กลับมามีอำนาจทางการเมืองอีกครั้ง คณะรัฐประหารได้ดำเนินการปราบปรามนักการเมืองฝ่ายตรงข้ามอย่างจริงจัง โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มแกนนำสมาชิกเสรีไทยสายอีสาน และเพื่อสร้างความชอบธรรมให้แก่คณะรัฐประหาร ในการที่จะใช้อำนาจได้อย่างเต็มที่ จึงได้ออกพระราชกำหนดคุ้มครองความสงบสุขเพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปตามรัฐธรรมนูญ (ฉบับชั่วคราว) พ.ศ.2490 โดยคณะรัฐประหารมีอำนาจในการใช้กำลังทหารเพื่อการป้องกันและปราบปรามผู้กระทำการต่อต้านการรัฐประหาร มีกำหนดเวลาไม่เกิน 3 เดือน การออกพระราชกำหนดดังกล่าวเห็นได้ชัดว่ามุ่งที่จะจับกุมนักการเมืองหัวก้าวหน้าที่ต่อต้านรัฐบาล ส่งผลให้นักการเมืองคนสำคัญๆ ถูกจับกุมในข้อหาต่างๆ เช่น นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ถูกกล่าวหาว่ามีอาวุธไว้ในครอบครอง นายเตียง ศิริขันธ์ ถูกกล่าวหาว่าเป็นหัวหน้าพรรคมหาชนรัฐให้กับนายปรีดี พนมยงค์ นายทองเปลว

ชลภูมิ์ถูกกล่าวหาเรื่องทุจริตองค์การสรรพาหาร และนายถวิล อุดลถูกข้อหาทุจริตเงินเสรีไทย[78] แต่ที่สำคัญ รัฐบาลในขณะนั้นมุ่งประเด็นไปที่ความพยายามของกลุ่มสมาชิกผู้แทนราษฎรจากภาคอีสานในการที่จะแบ่งแยกดินแดนภาคอีสานเพื่อสถาปนาเป็นสมาพันธรัฐแหลมทอง[79] หรือสหพันธรัฐแหลมทอง[80] จากข้อกล่าวหาดังกล่าวส่งผลให้นายเตียง ศิริขันธ์ และนายถวิล อุดล ถูกกล่าวหาว่าคือผู้จะแบ่งแยกดินแดนภาคอีสานไปขึ้นกับลาว[81] และถูกจับกุมเมื่อวันที่ 1 มิถุนายน พ.ศ.2491[82] เป็นที่น่าสังเกตว่า นายถวิล อุดล และสมาชิกคนอื่นๆ ถูกจับกุมถึง 2 ครั้งหลังการรัฐประหาร พ.ศ.2490 แต่ศาลก็ได้สั่งปล่อยตัวทุกครั้งเนื่องจากไม่มีหลักฐาน

ความพยายามของจอมพล ป. พิบูลสงครามในการกำจัดศัตรูทางการเมืองโดยเฉพาะกลุ่มของแกนนำสายอีสาน ยังมีอย่างต่อเนื่อง จะเห็นได้จากการทำการจับกุม นายถวิล อุดล นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ และนายจำลอง ดาวเรือง เมื่อครั้งเกิดกบฏเสนาธิการในเดือนตุลาคม พ.ศ.2491 การจับกุมนายถวิลในครั้งนี้เสมือนสัญญาณเตือนให้รู้ว่าบทบาททางการเมืองที่ผ่านมาก่อให้เกิดความไม่พอใจให้แก่คณะรัฐประหาร แต่สิ่งที่เกิดขึ้นไม่สามารถหยุดยั้งแนวคิดที่จะโค่นล้มอำนาจของจอมพล ป. แต่อย่างใด โดยกลุ่มแกนนำดังกล่าว นำโดยนายปรีดี พนมยงค์ ได้ร่วมกันในอันที่จะต่อต้านการกลับมาของจอมพล ป. ด้วยการขอความร่วมมือและชักชวนบุคคลต่างๆ ซึ่งได้รับความร่วมมือจากกลุ่มทหารเรือบางส่วนที่ไม่พอใจการกระทำของจอมพล ป. ปฏิบัติการครั้งนี้นายปรีดีเรียกว่า "ขบวนการประชาธิปไตย 26 กุมภาพันธ์ 2492" กลุ่มผู้นำอีสานไม่ได้เข้าร่วมโดยตรง แต่นายปรีดีแจ้งแผนการให้ทราบล่วงหน้าโดยได้กำชับให้อยู่กับบ้านของตน อย่าแสดงตัวเข้าร่วมจนกว่าการปฏิบัติการจะสำเร็จ อย่างไรก็ตาม นายถวิล อุดลได้ทำหน้าที่ช่วยหาคนเข้าร่วมปฏิบัติการในครั้งนี้ ซึ่งนายสวัสดิ์ ชูโต ผู้ที่เข้าร่วมปฏิบัติการเล่าว่า เพราะได้รับการติดต่อจากนายถวิล อุดล และ "คุณถวิลให้ช่วยหาคนเข้าร่วมด้วย"[83]

ความเคลื่อนไหวของกลุ่มต่อต้านรัฐบาลดังกล่าว คาดว่ารัฐบาลเองคงทราบความเคลื่อนไหวพอสมควร เพราะท่าทีของรัฐบาลที่พยายามเตือนให้ประชาชนทราบว่าการจลาจลจะเกิดขึ้นอย่างแน่นอน และกล่าวเตือนเชิงข่มขู่ผู้ที่คิดก่อการ

จลาจลให้รู้สำนึก หลังจากการปราศรัยทางวิทยุกระจายเสียง สถานการณ์ต่างๆ มีท่าทีจะรุนแรงขึ้นเรื่อยๆ จนในที่สุดรัฐบาลต้องประกาศภาวะฉุกเฉิน ฝ่ายกบฏเริ่มก่อการเมื่อวันที่ 26 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2492 โดยเข้ายึดมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง และใช้เป็นกองบัญชาการ[84] จากนั้นได้เคลื่อนไปยึดวังหลวงเอาไว้ ต่อมาจึงรู้จักในนาม "กบฏวังหลวง"[85] การจลาจลในครั้งนี้ ฝ่ายรัฐบาลใช้เป็นข้ออ้างเพื่อกำจัดศัตรูทางการเมือง โดยการจับกุม ดร.เดือน บุนนาค นายทองเปลว ชลภูมิ์ นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ นายจำลอง ดาวเรือง และนายถวิล อุดล อดีตรัฐมนตรีทั้ง 3 คนถูกจับกุมหลังจากเกิดกบฏเพียง 2 วัน คือวันที่ 28 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2492 ยกเว้นนายทองเปลว ชลภูมิ์ ที่จะถูกจับในวันถัดมา (1 มีนาคม) หลังการจับกุม นายถวิล อุดล ถูกขังที่สถานีตำรวจนางเลิ้ง นายจำลอง ดาวเรือง ถูกขังที่สถานีตำรวจยานนาวา นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ ถูกขังที่สถานีตำรวจสามเสน[86]

เหตุการณ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นเจตนารมณ์ของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในอันที่จะกำจัดศัตรูทางการเมือง เพียงเพราะจากแนวความคิดที่แตกต่างกัน กีดกันไม่ให้จอมพล ป. มีอำนาจอันมิชอบในแผ่นดิน ซึ่งกลุ่มของนายถวิล อุดล และแกนนำเสรีไทย มุ่งมั่นในการสร้างรากฐานการปกครองระบอบประชาธิปไตย ในขณะที่ จอมพล ป. เข้ามาปกครองประเทศด้วยการใช้อำนาจเผด็จการ

นายถวิล อุดลพร้อมพวกอีก 3 คน ถูกสอบสวนในข้อหากบฏ การดำเนินการของเจ้าหน้าที่ตำรวจ ไม่ได้เป็นไปตามหลักแห่งกระบวนการยุติธรรม ทั้งนี้เนื่องจากมีการข่มขู่ทารุณกรรมผู้ต้องหา ตลอดจนพยายามสร้างหลักฐานขึ้นเพื่อให้ผู้ต้องหารับสารภาพ[87] และในที่สุดก็สั่งให้ยิงทิ้งทั้ง 4 อดีตรัฐมนตรี อันประกอบด้วย นายทองเปลว ชลภูมิ์ นายจำลอง ดาวเรือง นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ และนายถวิล อุดล ทั้ง 4 คน ถูกสังหารในช่วงเวลา 02.00 น. ของวันที่ 4 มีนาคม พ.ศ.2492 ณ ถนนพหลโยธิน ระหว่างกิโลเมตรที่ 14-15 ทุกคนถูกยิงขณะถูกสวมกุญแจมือ[88]

นายถวิล อุดล ถูกกระสุนพรุนไปทั้งร่าง รวม 17 นัด คือ มีรูกระสุนที่ข้อมือซ้าย 3 รู ข้อศอกขวา 1 รู แขนขวา 4 รู ดั้งจมูก 1 รู เหนือริมฝีปากซ้าย 1 รู หน้าแข้งซ้าย 3 รู กระดูกข้างหัก เหนือเข่าขวา 1 รู ขมับขวา 1 รู

หลังสบักบ่าซ้าย 1 รู ศีรษะ 1 รู[89]

10. การสืบทอดแนวคิดทางการเมืองของนายถวิล อุดล

การเลือกตั้งทั่วไป เมื่อวันที่ 6 มกราคม พ.ศ.2489 นายถวิล อุดลไม่ได้ลงสมัครรับเลือกตั้ง ทั้งนี้เพราะเคยได้รับแต่งตั้งเป็นถึงรัฐมนตรีแล้ว จึงถือว่าเป็นบุคคลสำคัญในจังหวัด และมีการตกลงกันภายในกลุ่มผู้สมัครด้วยกันขอยกย่องเชิดชูให้เป็นบุคคลที่มีเกียรติของจังหวัด ไม่ต้องสมัครรับเลือกตั้งในครั้งนี้ และต่อมานายถวิล อุดลได้รับเลือกตั้งเป็นสมาชิกพฤฒสภา ถึงแม้ว่านายถวิล อุดลจะไม่ลงสมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร แต่ได้ส่งผู้สมัครสังกัดพรรคสหชีพลงแข่งขันและได้รับการเลือกตั้งทั้งสองเขตคือ เขตเลือกตั้งที่ 1 จ่านายสิบคำสิงห์ ปกาสิทธิ์ เขตเลือกตั้งที่ 2 นายวิเชียร บำรุงพานิชย์ ทั้งจ่านายสิบคำสิงห์และนายวิเชียร บำรุงพานิชย์ นับว่าเป็นผู้ที่สืบทอดแนวคิดทางการเมืองของนายถวิล อุดลตามแนวอุดมการณ์ภายใต้สังกัดพรรคสหชีพ โดยมีจุดเน้นในเรื่องการเสียสละเพื่อรักษาเอกราชและอธิปไตยของชาติ นอกจากนี้ยังทำหน้าที่ตัวแทนนายถวิล อุดลในสภาผู้แทนราษฎร และร่วมกลุ่มกับนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ เพื่อสนับสนุนนายปรีดี พนมยงค์ ขึ้นดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี

ต่อมารัฐบาลกำหนดให้มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเพิ่มขึ้นอีก 82 คน เพื่อให้ครบตามรัฐธรรมนูญ ในวันที่ 5 สิงหาคม พ.ศ.2489 จังหวัดร้อยเอ็ดมีผู้แทนราษฎรเพิ่มอีก 3 คน ซึ่งมีผู้ได้รับเลือกตั้ง 2 คน ที่เป็นผู้สืบทอดแนวความคิดทางการเมืองของนายถวิล อุดล ซึ่งได้แก่

เขตที่ 1 นายฉัน จันทชุม พรรคสหชีพ

เขตที่ 2 นายประมวล ประสาร พรรคสหชีพ

(เขตที่ 3 นายจำรัส ทับแสง พรรคแนวรัฐธรรมนูญ)[90]

นักการเมืองทั้ง 2 นี้มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับนายถวิล อุดล ทั้งในส่วนตัวและทางการเมือง ทั้งนี้นายถวิล อุดลได้เคยนำผู้สมัครสังกัดพรรคสหชีพในจังหวัด

ถวิล อุดล ขณะอายุ 40 ปี กับการถูกยิงพรุนรวม 17 แห่ง
ข้อมือซ้าย 3 ข้อศอกขวา 1 แขนขวา 4 ดั้งจมูก 1 เหนือริมฝีปากซ้าย 1
หน้าแข้งซ้าย 3 กระดูกข้างหัก เหนือเข่าขวา 1 ขมับขวา 1 หลังสบักบ่าซ้าย 1 ศีรษะ 1

ร้อยเอ็ดเข้าพบนายปรีดี พนมยงค์ เพื่อรับนโยบายทางการเมืองและเพื่อจะสนับสนุนให้ได้รับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จะเห็นได้ว่าการที่ผู้สมัครสังกัดพรรคสหชีพได้รับเลือกตั้งจาก 2 ใน 3 คนนั้น สาเหตุหนึ่งเนื่องมาจากช่วงเวลาดังกล่าว แนวคิดทางการเมืองของนายถวิล อุดล ได้แสดงออกถึงความเสียสละความกล้าหาญ ตามแนวทางของขบวนการเสรีไทย แนวคิดดังกล่าวถูกถ่ายทอดมายังนักการเมืองของพรรคสหชีพในจังหวัดร้อยเอ็ด ฉะนั้นเมื่อนักการเมืองที่ลงสมัครในนามพรรคสหชีพจึงได้รับการเลือกตั้งในฐานะตัวแทนทางการเมืองของนายถวิล อุดล แต่กลุ่มนักการเมืองภายใต้สังกัดพรรคสหชีพของจังหวัดร้อยเอ็ดทำหน้าที่ได้ไม่นานก็เสื่อมศรัทธาจากประชาชน เพราะถูกกล่าวหาว่าทุจริตในการซื้อสินค้าจำหน่ายแก่ประชาชนด้วยการรับเอาจอบ เสียม เสื้อผ้าจากรัฐบาลไปขายให้แก่ราษฎรในราคาถูก แต่กลับนำเงินที่ได้ไปใช้ส่วนตัว[91] ส่งผลให้ประสบความพ่ายแพ้ในการเลือกตั้งครั้งถัดมาเมื่อวันที่ 29 มกราคม พ.ศ.2491 และพ่ายแพ้อย่างต่อเนื่อง นับเป็นการสิ้นสุดการสืบทอดแนวคิดทางการเมืองของนายถวิล อุดลอย่างสิ้นเชิง บรรดาความเสื่อมศรัทธาที่มีต่อนักการเมืองพรรคสหชีพในจังหวัดร้อยเอ็ด สะท้อนให้เห็นถึงการขาดความจริงใจในอันที่จะสืบทอดแนวคิดอย่างแท้จริง เป็นเพียงอาศัยชื่อเสียงความรุ่งโรจน์ของพรรคสหชีพเป็นบันไดก้าวเข้าสู่เวทีการเมือง อีกทั้งนักการเมืองรุ่นต่อมาก็มีพฤติกรรมส่อไปในทางทุจริตผิดกับนายถวิล อุดลที่เล่นการเมืองแบบตรงไปตรงมา จึงเป็นเหตุแห่งการล่มสลายของพรรคสหชีพและการสืบทอดแนวคิดของนายถวิล อุดล ในที่สุด

เชิงอรรถ

หมายเหตุ : วิธีการจัดทำเชิงอรรถของบทนี้เป็นไปตามวิธีการที่ปรากฏในวิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิตของผู้เขียนที่เสนอต่อสาขาวิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

1 หัด ดาวเรือง. *ชีวิตและงานของสี่อดีตรัฐมนตรี.* 2508 หน้า 403.

2 อดิเรก บุญคง. *ขบวนการเสรีไทยสายอีสานและบทบาททางการเมืองของสมาชิกหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 พ.ศ.2484-2495. 2536.* หน้า 78.

3 วิเทศกรณีย์ (นามแฝง). *หลังฉากนักการเมืองไทย.* ม.ป.ป. หน้า 519.

4 เพชร จันทราช อายุ 83 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สุวัฒน์ชัย แสนราช เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 34 ถนนเทวาภิบาล หน้าวัดเวฬุวัน อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด เมื่อวันที่ 12 มิถุนายน 2540.

5 เพชร จันทราช อายุ 83 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สุวัฒน์ชัย แสนราช เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 34 ถนนเทวาภิบาล หน้าวัดเวฬุวัน อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด เมื่อวันที่ 18 มกราคม 2541.

6 นิภาพรรณ พัฒนไพบูลย์. "อีสาน : การแสวงหาเอกลักษณ์ทางการเมือง," ใน *เอกสารสัมมนาประวัติศาสตร์อีสาน.* 2521. หน้า 1-9.

7 ประสพ วงศ์หนองหว้า. *บทบาทของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดร้อยเอ็ดกับการพัฒนาสู่ตระกูลการเมือง พ.ศ.2480-2529.* 2537. หน้า 39.

8 เพชร จันทราช อายุ 83 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สุวัฒน์ชัย แสนราช เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 34 ถนนเทวาภิบาล หน้าวัดเวฬุวัน อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด เมื่อวันที่ 3 พฤษภาคม 2540.

9 ประเสริฐ ปัทมะสุคนธ์. *รัฐสภาไทยในรอบ 42 ปี (พ.ศ.2475-2517).* 2517. หน้า 118-119.

10 *รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร.* ครั้งที่ 9 / 2476 (สามัญ) สมัยที่ 2 ชุดที่ 2. 25 มีนาคม 2476. หน้า 390-391.

11 หัด ดาวเรือง. *ชีวิตและงานของสี่อดีตรัฐมนตรี.* 2508 หน้า 173-175.

12 พีรยา คูวัฒนศิริ. *แนวคิดและบทบาททางการเมืองของทองอินทร์ ภูริพัฒน์.* 2533. หน้า 55.

13 ณรงค์ฤทธ์ สุริยะ. *พฤติกรรมการเบี่ยงเบนในการหาเสียงเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดร้อยเอ็ด ระหว่าง พ.ศ.2522-2535.* 2537. หน้า 23.

14 *กองจดหมายเหตุแห่งชาติ.* (2) สร.0201.35.1/14. รายนามผู้ได้รับเลือกตั้งเป็นผู้แทนในจังหวัดต่างๆ (พ.ศ.2480).

15 *รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร.* ครั้งที่ 20/2480 (สามัญ) สมัยที่ 2 ชุดที่ 2. 25 มกราคม 2480. หน้า 199.

16 *รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร.* ครั้งที่ 21/2481 (สามัญ) สมัยที่ 2 ชุดที่ 2. 10 กันยายน 2481. หน้า 2424-2431.

17 *รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร.* ครั้งที่ 21/248 (สามัญ) สมัยที่ 2 ชุดที่ 2. 10 กันยายน 2481. หน้า 1432-1449.

18 *แหล่งเดิม.* หน้า 1450.

19 ประสพ วงศ์หนองหว้า. *บทบาทสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดกับการพัฒนาสู่ตระกูลการเมือง พ.ศ.2480-2529.* 2537. หน้า 49.

20 *รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร.* ครั้งที่ 21/248 (สามัญ) สมัยที่ 2 ชุดที่ 2. 10 กันยายน 2481. หน้า 1450-1461.

21 *กองจดหมายเหตุแห่งชาติ.* (2) สร.0201.35/19 ปึก 1. หนังสือพิมพ์บางกอก. วันที่ 12 กันยายน 2481.

22 *กองจดหมายเหตุแห่งชาติ.* (2) สร.0201./19 ปึก 2. หนังสือพิมพ์ซีป้อ. (ฉบับเช้า) วันที่ 13 กันยายน 2481.

23 ประเสริฐ ปัทมสุคนธ์. *รัฐสภาไทยในรอบ 42 ปี (พ.ศ.2475-2517).* 2517. หน้า 271-272.

24 *กองจดหมายเหตุแห่งชาติ.* (2) สร.0201.35/19 ปึก 2. หนังสือพิมพ์สยามนิกร วันที่ 13 กันยายน 2481.

25 *กองจดหมายเหตุแห่งชาติ.* (2) สร.0201.35/19 ปึก 1. หนังสือพิมพ์กรุงเทพฯ วารศัพท์. วันที่ 13 กันยายน 2481.

26 *กองจดหมายเหตุแห่งชาติ.* (2) สร.0201.35/19 ปึก 1. หนังสือพิมพ์ไทยใหม่. วันที่ 14 กันยายน 2481.

27 *กองจดหมายเหตุแห่งชาติ.* (2) สร.0201.35/19 ปึก 2. หนังสือพิมพ์ประมวญวัน วันที่ 17 กันยายน 2481.

28 *กองจดหมายเหตุแห่งชาติ.* (2) สร.0201.35.1/14. แถลงเรื่องการยุบสภาโดย เตียง ศิริขันธ์.

29 *กองจดหมายเหตุแห่งชาติ.* (2) สร.0201.35/19 ปึก 2. หนังสือพิมพ์ประมวญวัน. วันที่ 17 กันยายน 2481.

30 *แหล่งเดิม.* หน้า 4.

31 *แหล่งเดิม.*

32 *แหล่งเดิม.* หน้า 4. 34.

33 *แหล่งเดิม.* หน้า 34.

34 *กองจดหมายเหตุแห่งชาติ.* (2) สร.0201.35/19 ปึก 1. หนังสือพิมพ์สารสยาม. วันที่ 14 กันยายน 2481. หน้า 5.

35 *กองจดหมายเหตุแห่งชาติ.* (2) สร.0201./19 ปึก 2. หนังสือพิมพ์ซีป้อ. (ฉบับเช้า). วันที่ 13 กันยายน 2481.

36 พีรยา คูวัฒนะศิริ. *แนวคิดและบทบาททางการเมืองของ ทองอินทร์ ภูริพัฒน์.* 2533. หน้า 161.

37 *กองจดหมายเหตุแห่งชาติ.* (2) สร.0201./19 ปึก 3. หนังสือพิมพ์เสียงร้อยเอ็ด (ฉบับพิเศษ). วันที่ 25 มิถุนายน 2481.

38 *กองจดหมายเหตุแห่งชาติ.* (2) สร.0201.35/19 ปึก 2. หนังสือพิมพ์ประมวญวัน. วันที่ 17 กันยายน 2481. หน้า 34.

39 *กองจดหมายเหตุแห่งชาติ.* (2) สร.0201.35.1/14. เหตุยุบสภา.

40 *แหล่งเดิม.*

41 *กองจดหมายเหตุแห่งชาติ.* (2) สร.0201.35.1/14. เล่ม 4. ใบปลิวแถลงการณ์ของสมาชิกฝ่ายค้าน.

42 เทียมจันทร์ อ่ำแหวว. *บทบาททางการเมืองและการปกครองของจอมพล ป. พิบูลสงครามในช่วงปี พ.ศ.2481-2487.* 2530. หน้า 4.

43 ประชัน รักพงษ์. *การศึกษาบทบาททางการเมืองในระบบรัฐสภาของรัฐบาลทหารและรัฐบาลพลเรือนในประเทศไทย พ.ศ.2485-2500.* 2520. หน้า 151.

44 ประกอบ โชประการ. *ประวัติศาสตร์การเมืองไทยเรื่องของคนไทย.* ม.ป.ป. หน้า 486-488

45 ประเสริฐ ปัทมสุคนธ์. *รัฐสภาไทยในรอบ 42 ปี (พ.ศ.2475-2517).* 2517. หน้า 379.

46 *รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร.* ครั้งที่ 3/ 2484 (วิสามัญ). ครั้งที่ 3 สมัยที่ 2 ชุดที่ 3. 16 ธันวาคม 2484. หน้า 48.

47 *รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร.* ครั้งที่ 4/2484 (วิสามัญ). ครั้งที่ 3 สมัยที่ 2 ชุดที่ 3. 23 ธันวาคม 2484. หน้า 74.

48 สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ. *ขบวนการเสรีไทยกับความขัดแย้งทางการเมืองในประเทศระหว่าง พ.ศ.2481-2492.* 2532. หน้า 134.

49 *รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร.* ครั้งที่ 2/2485 (สามัญ). สมัยที่ 2 ชุดที่ 3. 2 กรกฎาคม 2485. หน้า 49-55.

50 *รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร.* ครั้งที่ 15/2485 (สามัญ). สมัยที่ 2 ชุดที่ 3. 28 กันยายน 2485. หน้า 492.

51 *รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร.* ครั้งที่ 22/2485 (สามัญ). สมัยที่ 2 ชุดที่ 3. 3 ธันวาคม 2485. หน้า 885.

52 *รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร.* ครั้งที่ 4/2487 (สามัญ). สมัยที่ 2 ชุดที่ 3. 20 กรกฎาคม 2487. หน้า 39.

53 *รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร.* ครั้งที่ 4/2487 (สามัญ). สมัยที่ 2 ชุดที่ 3. 20 กรกฎาคม 2487. หน้า 71-72.

54 *รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร.* ครั้งที่ 14/2487 (สามัญ). สมัยที่ 2 ชุดที่ 3. 28 กันยายน 2487. หน้า 441-461.

55 นายฉันทนา (นามแฝง). *XO Group เรื่องภายในขบวนการเสรีไทย.* 2522. หน้า 62.

56 *แหล่งเดิม.* หน้า 64.

57 อัญชลี สุขดี. *ขบวนการต่อต้านญี่ปุ่นของไทยในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 พ.ศ.2484-2488.* 2525. หน้า 47.

58 สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ. *ขบวนการเสรีไทยกับความขัดแย้งทางการเมืองในประเทศระหว่าง พ.ศ.2481-2492.* 2532. หน้า 120.

59 ปั่น พลพิมพ์ อายุ 76 ปี (อดีตสมาชิกเสรีไทย) เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สุวัฒน์ชัย แสนราช เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 105/6 ถนนธรรมรงค์สวัสดิ์ ค้มบ้านโนนศรีสวัสดิ์ ตำบลตลาด อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม เมื่อวันที่ 21 ตุลาคม 2540.

60 ทวี บุณยเกตุ. "ข้อเท็จจริงเพิ่มเติมเกี่ยวกับเหตุการณ์ในประเทศไทยระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2," ใน *เบื้องแรกประชาธิปไตย.* 2516. หน้า 207.

61 ไพศาล ตระกูลลี้. *วีระบุรุษนิรนาม.* 2521. หน้า 79-81.

62 แถมสุข นุ่มนนท์. *เมืองไทยสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2.* 2521. หน้า 123-124.

63 *อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ พลเอกเนตร เขมะโยธิน.* 2528. หน้า 173.

64 ไพศาล ตระกูลลี้. *วีระบุรุษนิรนาม.* 2521. หน้า 44-49.

65 นายฉันทนา (นามแฝง). *XO Group เรื่องภายในขบวนการเสรีไทย.* 2522. หน้า 231.

66 อัญชลี สุขดี. *ขบวนการต่อต้านญี่ปุ่นของไทยในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 พ.ศ.2484-2488.* 2525. หน้า 122-123.

67 นายฉันทนา (นามแฝง). *XO Group เรื่องภายในขบวนการเสรีไทย.* 2522. หน้า 289.

68 *กองจดหมายเหตุแห่งชาติ.* (2) สร.02.1.35/27 ปึก 1. รายงานผลการเลือกตั้งสมาชิกพฤฒสภา พ.ศ.2489.

69 *รายงานการประชุมพฤฒสภา.* ครั้งที่ 8/2489 (สมัยวิสามัญ) ชุดที่ 1. 18 ตุลาคม 2489. หน้า 217.

70 บรรเจิด อินทุจันทร์ยงค์. *รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย. (พุทธศักราช 2489).* 2519. หน้า 125.

71 หัด ดาวเรือง. *ชีวิตและผลงานของสื่อดีตรัฐมนตรี. 2508.* หน้า 154.

72 บัญชา แก้วเกตุทอง. *36 รัฐบาลในระบอบประชาธิปไตยของไทย.* ม.ป.ป. หน้า 459.

73 สุจิต บุญบงการ. *การพัฒนาทางการเมืองของไทย ปฏิสัมพันธ์ระหว่างทหาร สถาบันทางการเมืองและการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน.* 2531. หน้า 81.

74 ขจัดภัย บุรุษพัฒน์. *การเมืองและพรรคการเมืองของไทย.* 2511. หน้า 177.

75 หยุด แสงอุทัย. *พรรคการเมือง.* 2517. หน้า 427-429.

76 สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ. *ขบวนการเสรีไทยกับความขัดแย้งทางการเมืองในประเทศระหว่าง พ.ศ.2481-2492.* 2532. หน้า 203.

77 นิภาพรรณ พัฒนไพบูลย์. *อีสาน : การแสวงหาเอกลักษณ์ทางการเมือง.* ในเอกสาร *สัมมนาประวัติศาสตร์อีสาน.* 2517. หน้า 10.

78 เกื้อกูล ขวัญทอง. *พัฒนาการแนวความคิดสังคมนิยมในระบบพรรคการเมืองไทย. พ.ศ.2511-2519.* 2539. หน้า 60.

79 ขจร สุขพานิช. 43 ปี *เมื่อมวลชนเป็นใหญ่ในสยาม.* ม.ป.ป. หน้า 97.

80 ประชัน รักพงษ์ *การศึกษาบทบาททางการเมืองในระบบรัฐสภาของรัฐบาลทหารและรัฐบาลพลเรือนในประเทศไทย พ.ศ.2485-2500.* 2520. หน้า 263.

81 ชวลิต ทัพขวา อายุ 73 ปี (อดีตสมาชิกพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย) เป็นผู้ให้สัมภาษณ์,สุวัฒน์ชัย แสนราช เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 412 หมู่ 20 ถนนไทยรุ่งเรือง อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดสกลนคร เมื่อวันที่ 7 มิถุนายน 2540.

82 สมุทร สุรักขกะ. *26 การปฏิวัติและรัฐประหารสมัย 2489-2507.* 2507. หน้า 435.

83 สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ. *ขบวนการเสรีไทยกับความขัดแย้งทางการเมืองในประเทศระหว่าง พ.ศ.2481-2492.* 2532. หน้า 302.

84 ทักษ์ เฉลิมเตียรณ. *การเมืองระบบพ่อขุนอุปถัมภ์แบบเผด็จการ.* แปลโดย พรรณี ฉัตรพลรักษ์ และ ม.ร.ว.ประกายทอง สิริสุข. 2526. หน้า 61.

85 นรนิต เศรษฐบุตร. และโกสินทร์ วงศ์สุรวัฒน์. *เมืองไทยในระบบรัฐสภา.* 2517. หน้า 145.

86 แมน มนต์เมศว์. *บันทึกอดีตนักการเมือง.* 2527. หน้า 271.

87 ประชัน รักพงษ์. *การศึกษาบทบาททางการเมืองในระบบรัฐสภาของรัฐบาลทหารและรัฐบาลพลเรือนในประเทศไทย พ.ศ.2485-2500.* 2520. หน้า 269.

88 ขจร สุขพานิช. *เมื่อมวลชนเป็นใหญ่ในสยาม.* ม.ป.ป. หน้า 97.

89 สว่าง ลานเหลือ. *37 ปีแห่งการปฏิวัติ.* 2515. หน้า 254.

90 ประสพ วงศ์หนองหว้า. *บทบาทของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดร้อยเอ็ดกับการพัฒนาสู่ตระกูลการเมือง พ.ศ.2480-2529.* 2537. หน้า 62.

91 *รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร.* ครั้งที่ 22/2490 (สามัญ). สมัยที่ 2 ชุดที่ 3. 1 ธันวาคม 2490. หน้า 1995-1998.

"ข้าพเจ้ามีเลือดนักสู้อย่างพร้อมบูรณ์
และเตรียมพร้อมทุกอย่างเพื่อการต่อสู้
และได้เรียนไว้ว่าจะสู้จนโลหิตหยดสุดท้าย
ข้าพเจ้าจะต้องรักษาคำพูดประโยคนี้ไว้อย่างมั่นคง"

จำลอง ดาวเรือง (9 ตุลาคม 2453-4 มีนาคม 2492) คำประกาศปี 2481

แนวความคิดและบทบาททางการเมืองของ นายจำลอง ดาวเรือง

ธีรวัชร ประนัดสุดจ่า

1. ภูมิหลังประวัติ

นายจำลอง ดาวเรือง เกิดเมื่อวันที่ 9 ตุลาคม พ.ศ.2453 ที่บ้านงัวบา ตำบลงัวบา อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม เป็นบุตรคนที่ 4 ของนายมาและนางสอน มีพี่น้องทั้งหมด 6 คน ครอบครัวอยู่ในฐานะยากจน มีอาชีพทำนา[1] เมื่อแรกเกิดชาวบ้านเรียกชื่อว่า*แขก* เพราะเหตุว่ามีรูปร่างหน้าตาคล้ายแขก ตาโต จมูกโต คิ้วดก แขนขายาวผิดปกติไปจากพี่น้องด้วยกัน มีความเฉลียวฉลาดมาตั้งแต่เด็ก รักความยุติธรรม และเป็นเด็กที่มีความชอบในการกีฬาเป็นพิเศษ เช่น การชนไก่ และชกมวย จนเป็นที่เกรงขามของเด็กที่อยู่ในวัยเดียวกัน และมักจะได้รับการยกย่องให้เป็นหัวหน้าในหมู่เด็กรุ่นเดียวกันเสมอ[2]

การศึกษา นายจำลอง ดาวเรือง เมื่ออายุได้ 7 ปี เข้าเรียนในชั้นประถมศึกษาที่โรงเรียนประชาบาลวัดบ้านงัวบา ซึ่งเป็นโรงเรียนเพียงแห่งเดียวเท่านั้นในตำบลงัวบาโดยอาศัยศาลาวัดเป็นสถานที่เรียน ขณะที่เรียนอยู่ในชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ในตอนกลางปี ขุนเยาวสุต (เช็ค เยาวสุต) ศึกษาธิการอำเภอวาปีปทุมได้ชักนำให้นายจำลองไปเรียนต่อที่โรงเรียนในอำเภอวาปีปทุม และได้เปลี่ยนชื่อให้ใหม่จาก *แขก* มาเป็นชื่อ *จำลอง ดาวเรือง* จึงเป็นชื่อที่ถูกเรียกมาตั้งแต่บัดนั้น เมื่อเรียนได้ประมาณ 2 เดือน นายจำลองก็ต้องเดินทางกลับบ้านเพราะเหตุว่าถูกศึกษาธิการอำเภอทำโทษ เนื่องจากนายบรรจง บาริศรี ที่ไปเรียนด้วยกันกับนายจำลองขโมยอาหารของศึกษาธิการอำเภอจึงถูกเฆี่ยนทั้งสองคน

ต่อมา นายจำลอง ดาวเรืองไปเรียนต่อที่โรงเรียนสารคามพิทยาคม

ในจังหวัดมหาสารคาม ซึ่งเป็นโรงเรียนประจำจังหวัดตั้งอยู่ที่วัดโพธิ์ศรีในเวลานั้น โดยบิดานำไปฝากไว้ที่บ้านนางเที่ยง ธรกำมา[3] ด้วยเหตุที่นายจำลอง ดาวเรือง เป็นเด็กที่เรียนเก่งมีความขยันตั้งใจเรียน ส่งผลให้การสอบไล่มีคะแนนอยู่ระดับดี และเรียนจบชั้นประถมศึกษาในปี พ.ศ.2464[4] และได้เข้าเรียนต่อในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ที่โรงเรียนสารคามพิทยาคม (สถานที่ตั้งในปัจจุบัน) มีเพื่อนร่วมรุ่นเดียวกันและเป็นคู่แข่งในการเรียนมาโดยตลอดคือ นายบุญถิ่น อัตถากร และนายเพ็ง หอมหนองโจทย์ นายจำลอง ดาวเรืองสามารถเรียนจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ในปี พ.ศ.2466 โดยใช่เวลาเพียง 2 ปี โดยเลื่อนชั้นจากมัธยมศึกษาปีที่ 1 ขึ้นไปเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 และชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 เพราะเป็นเด็กที่เรียนดีพิเศษ

เมื่อเรียนจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 จากโรงเรียนสารคามพิทยาคม ซึ่งเป็นชั้นสูงสุดของโรงเรียนในเวลานั้น นายจำลอง ดาวเรืองได้ย้ายไปเรียนต่อที่โรงเรียนร้อยเอ็ดวิทยาลัยจนจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ในปี พ.ศ.2468 แต่ไม่ได้เรียนต่อเพราะไม่มีทุนทรัพย์เป็นค่าใช้จ่ายในการศึกษาต่อ นายจำลอง ดาวเรืองมีเพื่อนที่จบรุ่นเดียวกันคือนายถวิล อุดล ภายหลังได้มีบทบาทในการเมืองร่วมกัน ด้วยเหตุที่นายจำลองเป็นเด็กที่เรียนเก่งมาโดยตลอดและยังมีความสามารถเป็นนักกีฬาของโรงเรียนร้อยเอ็ดวิทยาลัยในเวลานั้น โดยเฉพาะกีฬามวย จนเป็นที่รู้จักของคนทั่วไปในจังหวัดร้อยเอ็ด[5] จนกระทั่งได้พบกับหลวงพิสิษฐ์เกษมสวัสดิ์ (เจ๊กหยงนี) เจ้าของรถยนต์โดยสารยี่ห้อฮวดเซียมเฮง[6] เห็นว่านายจำลอง ดาวเรืองเป็นผู้มีความประพฤติเรียบร้อย เรียนเก่ง และเป็นคนหนุ่มที่มีใจรักเครื่องยนต์ ประกอบกับฐานะทางครองครัวยากจน จึงได้แนะนำให้นายจำลองไปเรียนช่างกลที่กรุงเทพมหานคร ซึ่งหลวงพิสิษฐ์เกษมสวัสดิ์เป็นผู้ออกค่าใช้จ่ายให้ทั้งหมดจนเรียนจบช่างเครื่องยนต์

ต่อมานายจำลอง ดาวเรืองได้สมัครเป็นครูประชาบาลที่อำเภอวาปีปทุม และสอบได้ชุดครูประถม จนกระทั่งได้รับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในปี พ.ศ.2480 จึงได้สมัครเข้าศึกษาวิชากฎหมายที่มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองในเวลานั้น สอบได้เนติบัณฑิตได้รับใบอนุญาตว่าความในปี พ.ศ.2489

ชีวิตการทำงาน หลังจากที่นายจำลอง ดาวเรือง เรียนจบช่างยนต์และได้

กลับมาทำงานอยู่กับหลวงพิสิษฐ์เกษมสวัสดิ์ ที่จังหวัดร้อยเอ็ด มีอายุเพียง 16 ปี ทำหน้าที่เป็นคนขับรถยนต์และช่างเครื่องรับส่งผู้โดยสารและพัสดุสายร้อยเอ็ด-สุรินทร์ ได้รับค่าจ้างเดือนละ 50 บาท ได้ส่งเงินไปช่วยเหลือครอบครัวทุกเดือนประมาณเดือนละ 40 บาท[7] เพื่อนำไปซ่อมแซมบ้านและซื้อยุ้งเก็บข้าว ทำให้ฐานะทางครอบครัวดีขึ้นบ้างในขณะนั้น และทำงานอยู่ประมาณ 2-3 ปี ได้ลาออกไปประกอบอาชีพส่วนตัวโดยซื้อรถยนต์วิ่งรับส่งผู้โดยสารระหว่างร้อยเอ็ด-อุบลราชธานี ร้อยเอ็ด-กาฬสินธุ์ และร้อยเอ็ด-บ้านไผ่[8] เดินรถอยู่ประมาณ 1-2 ปีก็ประสบความล้มเหลว เพราะค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้นทั้งค่าน้ำมัน ค่าบำรุงเครื่องยนต์ ตลอดจนค่าเลี้ยงดูลูกน้องที่มาทำงานอยู่ด้วย จึงได้ตัดสินใจขายรถ และเดินทางไปยังนครจำปาศักดิ์ดินแดนอินโดจีนของฝรั่งเศสในเวลานั้นได้รู้จักกับเจ้าดนัยราชบุตรเจ้าผู้ปกครองนครจำปาศักดิ์ ได้ชักนำนายจำลอง ดาวเรือง ไปทำงานด้วย ทำหน้าที่เป็นนายท้ายรับส่งโดยสารและสินค้าไปมาระหว่างจำปาศักดิ์-เมืองโขง-ปากเซ ด้วยเหตุว่านายจำลอง ดาวเรือง สามารถชกมวยชนะคู่ต่อสู้ได้ซึ้งเป็นนักมวยเจ้าถิ่นในงานเทศกาลที่วัดภู[9] จึงเป็นที่พอใจของคนทั่วไปในดินแดนอินโดจีน มีคนรู้จักมาก ทำให้นายจำลอง ดาวเรือง มีเพื่อนทั้งคนลาว เวียดนาม เขมร และชาวฝรั่งเศส เนื่องจากว่านายจำลอง ดาวเรืองมีพื้นฐานความรู้ที่ดีจึงสามารถเรียนรู้พูดได้ทั้งภาษาเวียดนาม เขมร และฝรั่งเศสได้เป็นอย่างดี ได้ใช้ชีวิตทำมาหากินอยู่ที่จำปาศักดิ์เป็นเวลาประมาณ 2 ปี ได้ทราบข่าวการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครองในประเทศไทยในปี พ.ศ.2475 จนกระทั่งเกิดกบฏบวรเดชในวันที่ 11 ตุลาคม พ.ศ.2476 โดยมีพระองค์เจ้าบวรเดช อดีตเสนาบดีกระทรวงกลาโหมเป็นหัวหน้า[10] ทำให้พวกกบฏที่ถูกรัฐบาลปราบปรามหนีเข้าไปอาศัยอยู่ในดินแดนอินโดจีน นายจำลอง ดาวเรืองถูกเจ้าหน้าที่ฝรั่งเศสจับตัวไปคุมขังในฐานะที่เป็นคนไทย แต่เมื่อสอบสวนแล้วจึงได้รับการปล่อยตัว เพราะเหตุว่าได้เข้ามาในดินแดนอินโดจีนอยู่ก่อนแล้ว

ภายหลังได้รับการปล่อยตัวแล้ว นายจำลอง ดาวเรืองได้เดินทางกลับบ้านที่อำเภอวาปีปทุม ได้สมัครสอบเป็นครูประชาบาล ทำการสอนที่โรงเรียนบ้านนาเลา ตำบลหนองแสง อำเภอวาปีปทุม โดยการชักนำของนายกว้าง ทองทวี ปลัดอำเภอ

วาปีปทุมในเวลานั้น แต่ได้ถูกเรียกตัวมาทำงานเป็นเสมียนศึกษาธิการอำเภอวาปีปทุม นายจำลอง ดาวเรืองได้ถูกคัดเลือกให้เป็นตัวแทนครูไปโต้วาทีที่จังหวัดมหาสารคาม เป็นฝ่ายค้านในญัตติ *"นาดีกว่าสวน"* และเป็นฝ่ายชนะ[11] นับว่าได้สร้างชื่อเสียงและได้รับคำสรรเสริญจากบุคคลทั่วไปว่าเป็นบุคคลมีฝีปากเอกคนเก่งแห่งวาปีปทุม เป็นที่รู้จักของคนทั่วไปในจังหวัดมหาสารคามใกล้เคียง

ต่อมาในปี พ.ศ.2480 นายจำลอง ดาวเรือง ได้จัดตั้งโรงเรียนราษฎร์ขึ้นที่อำเภอวาปีปทุม คือ*โรงเรียนเรืองวิทยา* (ปัจจุบันเลิกกิจการ) นับว่าเป็นโรงเรียนราษฎร์แห่งแรกในจังหวัดมหาสารคาม นายจำลอง ดาวเรืองทำหน้าที่เป็นผู้จัดการโรงเรียน และได้ทำการเปิดอบรมชุดครูให้กับครูประชาบาล เป็นผลทำให้นายจำลอง ดาวเรืองมีลูกศิษย์เป็นจำนวนมาก นายจำลอง ดาวเรืองได้รับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จังหวัดมหาสารคาม ในการเลือกตั้งทั่วไปในวันที่ 7 พฤศจิกายน พ.ศ.2480 เป็นสมัยแรก ได้เข้าไปมีบทบาททางการเมืองในช่วง พ.ศ.2480-2490 รวม 3 สมัย จนกระทั่งเกิดกบฏวังหลวงในวันที่ 26 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2492 โดยนายปรีดี พนมยงค์กับคณะนายทหารเรือ และกลุ่มอดีตสมาชิกขบวนการเสรีไทยเพื่อทำการต่อต้านรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามสมัยที่ 2 โดยใช้วังหลวงเป็นกองบัญชาการ ซึ่งได้รับกำลังสนับสนุนบางส่วนจากกองทัพเรือและพรรคนาวิกโยธิน ฝ่ายรัฐบาลได้ทำการปราบปรามอย่างรุนแรง เพื่อทำการกวาดล้างนักการเมืองคนสำคัญในรัฐบาลของพลเรือตรีถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ ซึ่งเป็นฝ่ายที่สนับสนุนนายปรีดี พนมยงค์ โดยเฉพาะอดีตสมาชิกขบวนการเสรีไทยภาคอีสานถูกจับ คือ นายจำลอง ดาวเรือง นายถวิล อุดล นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์เมื่อวันที่ 28 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2492 และนายทองเปลว ชลภูมิ์ อดีต ส.ส.ปราจีนบุรี และรัฐมนตรี ถูกจับเมื่อวันที่ 1 มีนาคม พ.ศ.2492 บุคคลทั้ง 4 ถูกสังหารอย่างทารุณ โดยอ้างว่าโจรมลายูแย่งชิงตัวผู้ต้องหา เป็นเหตุให้สื่อดีตรัฐมนตรีนักการเมืองชั้นหัวกะทิของไทยพบจุดจบอย่างน่าอนาถ ในวันที่ 4 มีนาคม พ.ศ.2492 ขณะนั้นนายจำลอง ดาวเรือง มีอายุ 39 ปี

นายจำลอง ดาวเรือง สมรสกับนางทองดำ ดาวเรือง มีอาชีพค้าขายเป็น

ชาวร้อยเอ็ดมีบุตรด้วยกัน 4 คน คือ นายพิชัย ดาวเรือง นางสาวรำไพ ดาวเรือง ปัจจุบัน เป็นอาจารย์สอนที่สถาบันราชภัฏสวนสุนันทา กรุงเทพมหานคร นายศักดิ์ชัย ดาวเรือง ประกอบอาชีพรับเหมาก่อสร้าง และนางสุจินดา ดาวเรือง ปัจจุบันอยู่ที่จังหวัดนนทบุรี ปรากฏว่าไม่มีบุตรคนใดได้เข้าสู่การเมืองเหมือนกับบิดา

2. แนวความคิดและการเข้าสู่เวทีทางการเมืองระดับชาติ

จากแนวคิดที่ว่าเสรีนิยมซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของประชาธิปไตย[12] ดังนั้น การเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ.2475 ให้เป็นระบอบประชาธิปไตยที่สถาปนาขึ้นโดยคณะราษฎร จึงได้เปิดโอกาสให้ทุกคนเข้ามาสู่เวทีทางการเมืองและมีส่วนร่วมในการบริหารประเทศตามระบอบการปกครองใหม่

2.1 แนวคิดระยะแรกก่อนเข้าสู่เวทีทางการเมือง

นายจำลอง ดาวเรือง ได้ลาออกจากตำแหน่งเสมียนศึกษาธิการเพื่อจัดตั้งโรงเรียนเรืองวิทยาขึ้นที่อำเภอวาปีปทุม พ.ศ.2480 ในระยะแรกนั้นใช้สถานที่วัดศรีชุมพลเป็นที่เรียน[13] มีนักเรียนรุ่นแรก 20 คน โดยไม่เก็บค่าเล่าเรียน ทำการเปิดสอนระดับมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 ซึ่งในเวลานั้นไม่มีโรงเรียนรัฐบาลในอำเภอวาปีปทุมที่ทำการเปิดสอนในระดับชั้นมัธยมศึกษาซึ่งเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เด็กชาวชนบทไม่มีโอกาสได้ศึกษา ต่อมาได้มีนักเรียนเพิ่มขึ้นจึงย้ายมาซื้อที่สร้างโรงเรียนเป็นเอกเทศที่ทำการในปัจจุบัน พ.ศ.2481 จะเห็นได้ว่าการที่มีจำนวนนักเรียนเพิ่มขึ้นเป็นเพราะไม่มีโรงเรียนราษฎร์ในจังหวัดมหาสารคาม จึงเป็นผลทำให้มีนักเรียนมาสมัครเข้าเรียนเพิ่มขึ้น ต่อมาในปี พ.ศ.2489 นายจำลอง ดาวเรืองได้ขยายกิจการไปตั้งสาขาที่จังหวัดมหาสารคามอีกแห่งหนึ่ง ตั้งอยู่ที่บริเวณวิทยาลัยเทคนิคมหาสารคามในปัจจุบัน โดยมีนายดิลก บุญเสริม ทำหน้าที่เป็นครูใหญ่[14] ขณะเดียวกันนายจำลอง ดาวเรือง ยังได้เปิดอบรมครูประชาบาลเพื่อเตรียมสอบชุดครูประถม[15] กล่าวได้ว่า

การจัดตั้งโรงเรียนของนายจำลอง ดาวเรือง เป็นการสะท้อนให้เห็นแนวคิดเรื่องการศึกษา ซึ่งได้มีความสอดคล้องกับนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ ในการจัดตั้งโรงเรียนราษฎร์ขึ้นที่จังหวัดอุบลราชธานีเมื่อปี พ.ศ.2478[16] นับว่าเป็นฐานคะแนนเสียงสำหรับการเลือกตั้งสภาผู้แทนราษฎร

ดังนั้นการจัดตั้งโรงเรียนเรืองวิทยาของนายจำลอง ดาวเรืองได้ชี้ให้เห็นถึงแนวคิด 2 ประการ คือ ประการแรกเพื่อเตรียมลงสมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร และประการที่สอง แสดงให้เห็นถึงการเสียสละในการจัดการศึกษา เพราะเห็นว่าบุตรหลานของราษฎรชาวอีสานควรได้รับการศึกษาอย่างทั่วถึงเพื่อเป็นรากฐานในการนำไปสู่การพัฒนาประเทศ

นายจำลอง ดวงเรือง เข้าสู่เวทีทางการเมืองนั้นน่าจะพิจารณาได้จากหลายปัจจัย ดังต่อไปนี้

ปัจจัยแรก คือการศึกษา นายจำลอง ดาวเรือง สำเร็จการศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 สอบได้เป็นครูประชาบาลและชุดครูประถม ซึ่งนับว่าเป็นผู้ที่มีความรู้ดีในสมัยนั้น นอกจากนี้ การที่นายจำลอง ดาวเรืองเป็นเจ้าของกิจการโรงเรียนเรืองวิทยาทำให้มีลูกศิษย์เป็นจำนวนมาก รวมทั้งการที่นายจำลอง ดาวเรืองได้จัดอบรมให้กลุ่มครูเพื่อเตรียมตัวสอบชุดครูประถม ทำให้เป็นฐานเสียงสำคัญในการลงสมัครรับเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ได้ส่งผลให้นายจำลอง ดาวเรืองเข้าสู่เวทีทางการเมืองตามระบอบประชาธิปไตย

ปัจจัยที่สอง คือ นายจำลอง ดาวเรืองได้รับการสนับสนุนจาก นายกว้าง ทองทวี ศึกษาธิการจังหวัด และหลวงอังคณานุรักษ์[17] ผู้ว่าราชการจังหวัดมหาสารคาม ได้ชักนำให้นายจำลอง ดาวเรือง ลงสมัครรับเลือกตั้งโดยตรงจากประชาชนเป็นครั้งแรก โดยมอบเงินและเสื้อผ้าให้ ด้วยเหตุว่านายจำลอง ดาวเรืองยังอยู่ในฐานะยากจน แม้ว่าจะมีฐานะเป็นเจ้าของโรงเรียนแต่ยังอยู่ในระยะเริ่มต้น การที่ผู้นำท้องถิ่นในระดับศึกษาธิการจังหวัดและผู้ว่าราชการจังหวัดให้การสนับสนุนโอกาสย่อมจะมีมาก และการที่นายจำลอง ดาวเรืองได้รับการสนับสนุนเพราะทั้ง 2 ท่านเห็นว่านายจำลอง ดาวเรืองเป็นบุคคลซึ่งรับราชการครูมาก่อน ได้ปฏิบัติ

หน้าที่ด้วยความขยันและซื่อสัตย์ และยังเป็นนักโต้วาทีเป็นที่ยอมรับของประชาชนในจังหวัดมหาสารคาม

ปัจจัยที่สาม คือมีความต้องการยกฐานะทางครอบครัวให้สูงขึ้น เพราะว่านายจำลอง ดาวเรืองมีพื้นฐานมาจากครอบครัวชาวนาที่ยากจน นายจำลอง ดาวเรืองได้รับทราบข่าวการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาสู่ระบอบประชาธิปไตย จึงได้ให้ความสนใจทางการเมือง แม้ว่าในขณะนั้นจะอยู่นครจำปาศักดิ์ ก็ได้พยายามติดตามข่าวมาโดยตลอดและตัดสินใจเดินทางกลับจังหวัดมหาสารคาม การที่นายจำลอง ดาวเรืองได้รับการสนับสนุนจากศึกษาธิการและผู้ว่าราชการจังหวัด ทำให้มั่นใจว่าจะได้รับการเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเพื่อยกฐานะทางครอบครัวให้สูงขึ้น

ปัจจัยสุดท้าย คือการปกครองในระบอบประชาธิปไตยได้เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการปกครอง นายจำลอง ดาวเรืองนับว่าเป็นปัญญาชนรุ่นใหม่มีความรู้ในหน้าที่ราชการ มีความต้องการที่จะเปลี่ยนแปลงในสิ่งต่าง ๆ ตามระบบเก่าต้องการเห็นฐานะสังคมของชาวชนบทที่ดีขึ้น เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้นายจำลอง ดาวเรืองมีความต้องการเข้าไปมีส่วนร่วมในการบริหารประเทศในระดับชาติ

2.2 แนวคิดภายหลังเข้าสู่เวทีทางการเมือง

นายจำลอง ดาวเรืองได้เข้าสู่เวทีทางการเมืองในช่วงปี พ.ศ.2480-2492 ได้สะท้อนแนวคิดโดยผ่านกระบวนการทางการเมืองตามกติกาในระบอบประชาธิปไตย ทั้งในรูปของใบปลิวโฆษณาหาเสียง การแสดงบทบาทในสภาผู้แทนราษฎร ได้แก่ การเสนอกระทู้ถาม ญัตติการอภิปราย การเสนอร่างพระราชบัญญัติ การสนับสนุนและคัดค้านการออกพระราชบัญญัติต่าง ๆ ของรัฐบาล รวมถึงการเคลื่อนไหวทางการเมืองเข้าร่วมขบวนการเสรีไทยต่อต้านญี่ปุ่น และแนวคิดในการจัดตั้งสันนิบาตเอเชียอาคเนย์ขึ้น[18] แนวคิดของนายจำลอง ดาวเรืองซึ่งถือว่าเป็นแนวคิดของปัจเจกนิยมคนหนึ่ง ซึ่งอาจจะสอดคล้องหรือแตกต่างจากแนวคิดของบุคคลอื่น ๆ

ที่เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในยุกสมัยเดียวกันได้ แต่สิ่งที่ทำให้นายจำลอง ดาวเรืองเป็นที่ยอมรับนั้นคือ ความสามารถในการเสนอแนวคิดและทำหน้าที่เป็นตัวแทนราษฎรกลุ่มต่าง ๆ ทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ[19] แนวคิดของนายจำลอง ดาวเรืองในฐานะสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรดังกล่าวแล้วนั้น สามารถสรุปได้ 2 ลักษณะ คือ

ลักษณะที่ 1 แนวคิดท้องถิ่นนิยม กล่าวคือเป็นแนวคิดที่เน้นนโยบายกระจายอำนาจและบทบาทให้กับชนบทด้วยการลดทอนอำนาจของรัฐบาลกลาง เป็นนโยบายที่มุ่งเน้นการพัฒนาไปสู่ระดับท้องถิ่น แนวคิดท้องถิ่นนิยมนี้นับว่าเป็นแนวคิดที่เกิดขึ้นมาจากภูมิหลังของนายจำลอง ดาวเรือง และเด่นชัดขึ้นเมื่อเข้ามาสู่เวทีทางการเมือง เช่น ได้เสนอกระทู้ถามฝ่ายรัฐบาล*เรื่องเก็บเงินอากรค่านา* เพราะนายจำลองเห็นว่าราษฎรในจังหวัดของตนไม่ได้รับความเป็นธรรมในการจัดเก็บภาษีอากรค่านา[20] กล่าวคือ จังหวัดมหาสารคามต้องเสียอากรค่านา แต่จังหวัดสกลนครและจังหวัดหนองคายไม่ต้องเสียอาการค่านา *กระทู้ถามเรื่องการชลประทาน* ซึ่งรัฐบาลได้เน้นพัฒนาเฉพาะภาคกลางและภาคอื่น ๆ ส่วนทางภาคอีสานนั้นไม่ได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง *กระทู้ถามเรื่องการศึกษา* ซึ่งรัฐบาลให้ความสำคัญเฉพาะส่วนกลางเป็นหลัก ขณะที่ประชาชนส่วนใหญ่ในภาคอีสานยังขาดการศึกษา ดังนั้นจึงมีความต้องการให้รัฐบาลพัฒนาการศึกษาลงสู่ระดับท้องถิ่น แนวคิดเรื่องพัฒนาการศึกษาของนายจำลอง ดาวเรืองนั้นเกิดขึ้นก่อนเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ดังในกรณีการจัดตั้งโรงเรียนเรืองวิทยาขึ้น นอกจากนั้น นายจำลอง ดาวเรือง ยังได้เสนอร่างพระราชบัญญัติลักษณะการปกครองท้องถิ่นแก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช 2481 เพื่อแก้ไขร่างพระราชบัญญัติลักษณะการปกครอง พุทธศักราช 2475[21]

จากแนวคิดท้องถิ่นนิยมดังกล่าว นายจำลอง ดาวเรือง ได้เข้าร่วมกับกลุ่มของนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ (อุบลราชธานี) นายถวิล อุดล (ร้อยเอ็ด) นายเตียง ศิริขันธ์ (สกลนคร) ซึ่งต่างก็เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจากภาคอีสานด้วยกันที่ได้มุ่งเน้นถึงนโยบายการจัดการศึกษา จะเห็นได้ว่าทั้งนายเตียง ศิริขันธ์ นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ และ นายจำลอง ดาวเรือง ต่างเป็นเจ้าของและผู้จัดการโรงเรียนราษฎร์

สะท้อนให้เห็นแนวคิดในนโยบายการศึกษาร่วมกัน ดังนั้นกลุ่มแนวคิดท้องถิ่นนิยมนี้จะทำหน้าที่เป็นฝ่ายค้าน และได้ผลักดันให้กลุ่มผู้แทนราษฎรภาคอีสานร่วมมือกันเคลื่อนไหวตรวจสอบนโยบายและการดำเนินงานของรัฐบาลอย่างต่อเนื่อง เป็นผลให้รัฐบาลตัดสินใจยุบสภาผู้แทนราษฎรในปี พ.ศ.2481

แนวคิดในเรื่องท้องถิ่นนิยมนี้ แม้ว่าในระยะหลังปรากฏว่าได้มีสมาชิกของกลุ่มบางคนได้ปลีกตัวออกไปด้วยเหตุผลส่วนตัวบ้าง แต่อย่างไรก็ดีนายจำลอง ดาวเรือง นายถวิล อุดล นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ และนายเตียง ศิริขันธ์ ไม่เคยแตกแยกจากกัน ยังคงยึดถืออุดมการณ์ทางการเมืองร่วมกันมาแต่ต้นที่ว่า *"เราจะร่วมกันทำงานให้แก่ประเทศชาติและมาตุภูมิ"*[22]

ลักษณะที่ 2 แนวคิดเสรีนิยม เป็นแนวคิดที่มุ่งต่อต้านเผด็จการทหาร โดยการรวมกลุ่มกับนายปรีดี พนมยงค์ กลุ่มนักการเมืองดังกล่าวมีความต้องการเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมืองในฐานะเป็นผู้รับมอบอำนาจจากประชาชนให้เข้ามาทำหน้าที่ใช้อำนาจนิติบัญญัติเพื่อถ่วงดุลกับฝ่ายรัฐบาล ทำหน้าที่ควบคุมการบริหารของรัฐบาลให้เป็นไปตามความต้องการของประชาชนเป็นประการสำคัญ สมาชิกของกลุ่มในระยะแรก ประกอบด้วย นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ นายเลียง ไชยกาล ขุนวรสิษฐดรุณเวทย์ พระยาสารคามคณาภิบาล นายทองม้วน อัตถากร นายทองดี ณ กาฬสินธุ์ หลวงวรนิติปรีชา ขุนบุรัสการกิตติคดี เป็นต้น สมาชิกเหล่านี้ส่วนใหญ่มีพื้นฐานมาจากเจ้าเมืองเก่าและเคยรับราชการตำแหน่งสูงในระดับท้องถิ่น[23] สมาชิกกลุ่มนี้มักจะแสดงบทบาทในทางการเมืองที่เป็นอิสระจากรัฐบาลในการอภิปรายเพื่อควบคุมการบริหารของรัฐบาล

ในการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในปี พ.ศ.2480 ได้มีสมาชิกที่มีแนวคิดเสรีนิยมมากยิ่งขึ้น ส่วนใหญ่เป็นคนรุ่นใหม่ เพราะการเลือกตั้งได้เปิดโอกาสให้ประชาชนเลือกตั้งโดยตรงแตกต่างจากการเลือกตั้งครั้งแรก พ.ศ.2476 ซึ่งเป็นการเลือกตั้งทางอ้อม นายจำลอง ดาวเรืองได้เข้าร่วมกับกลุ่มแนวคิดนี้ตั้งแต่ได้รับการเลือกตั้งครั้งแรกร่วมกับ นายถวิล อุดล นายเตียง ศิริขันธ์ นายอ้วน นาครทรรพ เป็นต้น และในระยะหลังต่อมาสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรกลุ่มนี้ได้ร่วม

กับสมาชิกสภาคนอื่น ๆ ที่มีแนวคิดสอดคล้องกันร่วมผลักดันให้มีการจัดตั้งพรรคการเมืองขึ้นตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2489 ตามบทบัญญัติหมวด 2 มาตรา 14 บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการจัดตั้งพรรคการเมือง[24] คือ*พรรคสหชีพ* ซึ่งแนวนโยบายของพรรคมีลักษณะสังคมนิยมยึดถือเค้าโครงเศรษฐกิจของนายปรีดี พนมยงค์[25]

สิ่งที่สะท้อนให้เห็นแนวคิดเสรีนิยมของนายจำลอง ดาวเรือง ที่เด่นชัดคือการทำหน้าที่บทบาทในสภาผู้แทนราษฎร ดังได้เสนอร่างพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พ.ศ.2481 เพื่อแก้ไขร่างพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พ.ศ.2457[26] และเสนอร่างพระราชบัญญัติแก้ไขลักษณะปกครองท้องที่ (ฉบับ...) พ.ศ.2483 ซึ่งมีหลักการและเหตุผลคือให้ยกเลิกการเกณฑ์แรงงานราษฎรไปทำงานให้กับรัฐโดยมิได้ค่าตอบแทน และต้องการให้รัฐบาลกระจายอำนาจการปกครองไปสู่ระดับท้องถิ่น นอกจากนี้ยังได้ร่วมอภิปรายคัดค้านนโยบายรัฐบาลที่เสนอร่างพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลพิเศษในปี พ.ศ.2481[27]

นอกจากนั้นนายจำลองยังได้กระทู้ถามนโยบายของรัฐบาลในเรื่องต่าง ๆ เช่น กระทู้ถามเรื่องเก็บเงินภาษีอากรค่านาในภาคอีสาน เรื่องการไปตรวจราชการของรัฐมนตรี เรื่องการป้องกันการกินสินบนของข้าราชการ[28] เรื่องการศึกษา[29] เรื่องการชลประทาน[30] เป็นต้น กระทู้ถามดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงการตรวจสอบนโยบายและการบริหารประเทศของรัฐบาล เพราะเห็นว่าประชาชนไม่ได้รับความยุติธรรมและความเสมอภาคในเรื่องดังกล่าว จึงทำหน้าที่เรียกร้องให้รัฐบาลพิจารณานำไปปรับปรุงแก้ไข นับว่าเป็นการควบคุมการบริหารงานของรัฐบาลให้เป็นไปตามความต้องการของประชาชนในฐานะเป็นผู้ใช้อำนาจอธิปไตยแทนประชาชนตามกติกาในระบบรัฐสภาซึ่งทำหน้าที่ฝ่ายค้าน

3. การรวมกลุ่มทางการเมือง

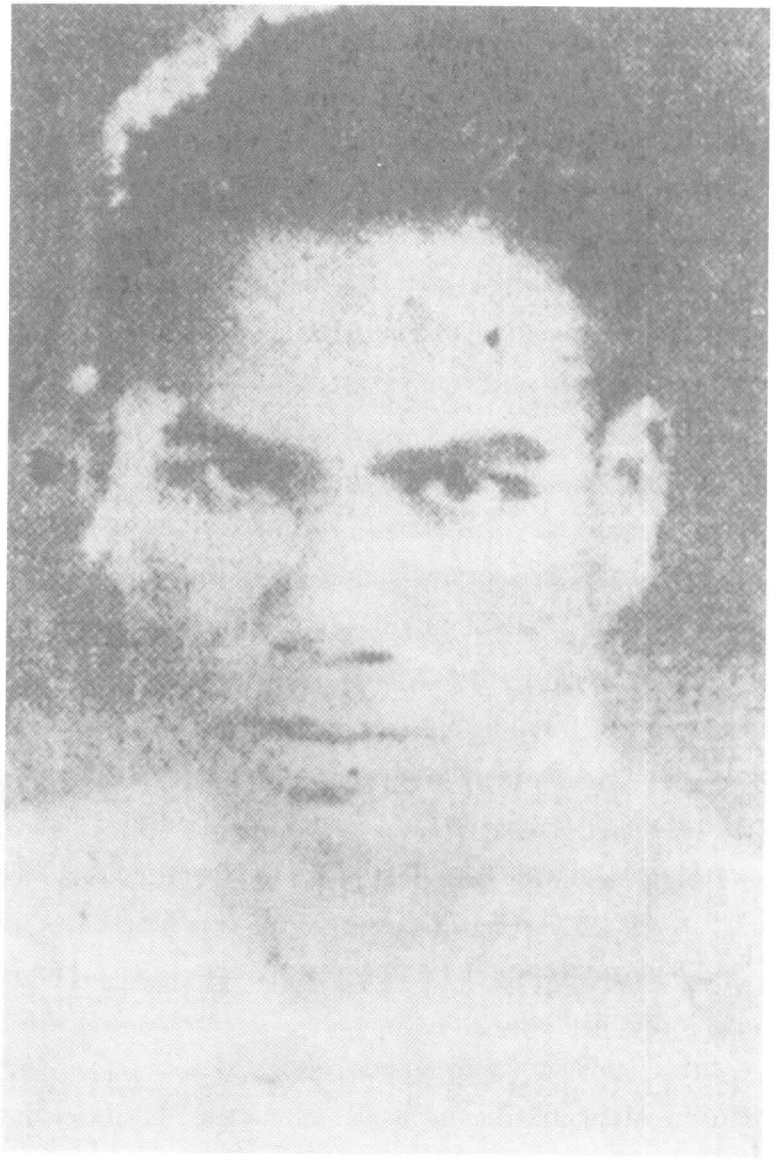
การเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรครั้งที่ 2 ในวันที่ 7 พฤศจิกายน 2480 เนื่องจากการหมดอายุตามวาระของสภาฯชุดแรกที่ได้มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาฯ ประเภทที่ 1 เมื่อปลายปี พ.ศ.2476 แต่การเลือกตั้งครั้งใหม่นี้เป็นกระบวนการที่อาศัยพระราชบัญญัติการเลือกตั้ง พ.ศ.2475 แก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ 3 พ.ศ.2479[31] เป็นการเลือกตั้งผู้แทนราษฎรโดยตรงจากประชาชน โดยวิธีแบ่งเขต แต่ละเขตมีผู้แทนได้ 1 คน ผลการเลือกตั้งได้ผู้แทนราษฎร 91 คน[32] มีจำนวนมากกว่าชุดก่อน 13 คน

จังหวัดมหาสารคามมีผู้แทนได้ 3 คน ซึ่งเป็นผู้แทนหน้าใหม่และรุ่นใหม่ทั้ง 3 คน คือ ขุนจรรยาวิเศษ เขต 1 นายทองดี ณ กาฬสินธุ์ เขต 2 และนายจำลอง ดาวเรือง เขต 3 ขณะเดียวกันมีผู้แทนหน้าใหม่ที่ได้รับเลือกเข้ามาพร้อมกับนายจำลอง ดาวเรือง ซึ่งได้มีบทบาทสำคัญในสภาผู้แทนราษฎรในเวลาต่อมาคือ นายถวิล อุดล (ร้อยเอ็ด) นายเตียง ศิริขันธ์ (สกลนคร) ส่วนแกนนำคนสำคัญของกลุ่มที่ได้รับเลือกตั้งเข้ามาอีกเป็นสมัยที่ 2 คือ นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ (อุบลราชธานี) นายฟอง สิทธิธรรม (อุบลราชธานี) และนายเลียง ไชยกาล (อุบลราชธานี) ดังนั้น จะเห็นได้ว่าผลการเลือกตั้งครั้งที่ 2 ใน พ.ศ.2480 เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้การรวมกลุ่มทางการเมืองของสมาชิกฝ่ายค้านมีพลังและขยายตัวมากขึ้น

3.1 ปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดการรวมกลุ่มทางการเมือง

การเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรสมัยแรกของนายจำลอง ดาวเรือง ได้รวมกลุ่มทางการเมืองกับสมาชิกฝ่ายค้าน โดยมีแกนนำคนสำคัญ คือ นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ นายถวิล อุดล นายเตียง ศิริขันธ์ ปัจจัยที่ทำให้นายจำลอง ดาวเรือง เข้าร่วมกลุ่มทางการเมืองกับสมาชิกกลุ่มนี้ คือ

ประการแรก สมาชิกกลุ่มนี้ส่วนใหญ่เป็นนักการเมืองรุ่นใหม่ที่มีภูมิหลังมาจาก

จำลอง ดาวเรือง

ภูมิภาคเดียวกัน มีสังคมวัฒนธรรมร่วมกัน ตลอดจนปัญหาในการพัฒนาท้องถิ่นอยู่ในลักษณะที่คล้ายกัน จึงเป็นปัจจัยที่เกื้อหนุนให้เกิดการรวมกลุ่มทางการเมืองได้เร็วยิ่งขึ้น

ประการที่สอง เกิดจากความสัมพันธ์ของสมาชิกในกลุ่มที่มีมาแต่เดิม โดยเฉพาะอย่างยิ่งความสัมพันธ์ระหว่างนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ กับนายถวิล อุดล ทั้งสองคนเคยเรียนที่โรงเรียนสวนกุหลาบและสำเร็จการศึกษาเนติบัณฑิตรุ่นเดียวกัน ส่วนนายจำลอง ดาวเรืองมีความสัมพันธ์กับนายถวิล อุดลมาก่อน เพราะเคยเรียนที่โรงเรียนร้อยเอ็ดวิทยาลัยมาด้วยกัน ในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 แล้วนายถวิล อุดลจึงได้ไปศึกษาต่อที่โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย[33] ความสัมพันธ์กับนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ ในฐานะเป็นผู้ที่มีประสบการณ์ทางด้านการเมืองมาก่อน นายจำลอง ดาวเรืองได้มีความเคารพในฐานะเป็นผู้ให้ความรู้เรื่องการเมือง และได้ยึดถือเป็นแม่แบบเรียนรู้วิธีการทำงานตลอดมา ส่วนความสัมพันธ์กับนายเตียง ศิริขันธ์ อาจจะเพราะได้เป็นผู้แทนรุ่นเดียวกันและมาจากภาคอีสานด้วยกัน และมีแนวคิดทางการเมืองที่สอดคล้องกัน จึงเป็นโอกาสที่จะได้แสดงความคิดทางการเมืองร่วมกันในฐานะเป็นตัวแทนของประชาชนตามระบอบประชาธิปไตย

ประการที่สาม เนื่องจากมีแนวคิดทางการเมืองและการดำเนินกิจกรรมทางการเมืองร่วมกัน ดังปรากฏในเบื้องต้นว่าได้ร่วมกันทำงานลักษณะเป็นทีมเวอร์ค[34] เพื่อพัฒนาไปสู่การเป็นพรรคการเมือง หากทว่าเนื่องจากในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พุทธศักราช 2475 ในมาตรา 14 ซึ่งบัญญัติไว้ว่า "ภายในข้อบังคับแห่งกฎหมายย่อมมีเสรีภาพบริบูรณ์ในร่ายกาย เคหสถาน ทรัพย์สิน การพูดการเรียน การโฆษณา การศึกษาอบรม การประชุมโดยเปิดเผย การตั้งสมาคม การอาชีพ"[35] แต่มิได้กล่าวถึงพรรคการเมือง ซึ่งอาจกล่าวได้ว่ารัฐบาลเกรงว่าเสถียรภาพของตนจะไม่มั่นคงเท่าที่ควร เพราะหากว่ามีการจัดตั้งพรรคการเมืองจะมีการผนึกกำลังทางการเมืองขึ้น รัฐบาลก็จะประสบอุปสรรคในการดำเนินนโยบายของตน[36] ดังนั้นเพื่อให้การทำงานบรรลุตามอุดมการณ์ของกลุ่ม นายเตียง ศิริขันธ์ จึงได้เสนอร่างพระราชบัญญัติพรรคการเมืองต่อสภาผู้แทนราษฎรในปี พ.ศ.2482

โดยมีหลักการว่า ให้มีพรรคการเมืองขึ้นในประเทศไทย แต่รัฐบาลสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ไม่รับหลักการ โดยอ้างว่ายังไม่ถึงเวลาอันสมควร เพราะรัฐบาลไม่ต้องการพวกตรงข้ามและไม่มีข้อแตกต่างในนโยบาย[37] มีผลให้ร่างพระราชบัญญัตินั้นตกไป ต่อมา รัฐบาลของนายปรีดี พนมยงค์ได้ประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2489[38] จึงได้มีบทบัญญัติให้เสรีภาพในการจัดตั้งพรรคการเมือง ทำให้จัดตั้งพรรคการเมืองขึ้นชื่อว่า *พรรคสหชีพ* ได้เป็นผลสำเร็จ

ปัจจัยสุดท้าย เนื่องมาจากการบริหารงานของรัฐบาลโดยเฉพาะในสมัยรัฐบาลของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้เข้ามาบริหารประเทศ เมื่อวันที่ 16 ธันวาคม พ.ศ.2481 ที่มีแนวโน้มไปในทางเผด็จการ ใช้กระทรวงกลาโหมและกองทัพเป็นฐานอำนาจทางการเมืองให้กับตนเอง ใช้อำนาจเผด็จการทางทหารทำการปราบปรามศัตรูทางการเมือง เช่น พ.อ.พระยาทรงสุรเดช จนต้องถูกเนรเทศและเสียชีวิตในต่างประเทศ[39] สร้างความกระทบกระเทือนต่อระบอบประชาธิปไตยเป็นอย่างมาก รวมทั้งการให้สันติบาลคอยติดตามความเคลื่อนไหวของฝ่ายค้าน ส่งผลให้กลุ่มฝ่ายค้านยิ่งรวมตัวกันอย่างเหนียวแน่นมากยิ่งขึ้น ทั้งได้มีการประสานงานร่วมกับกลุ่มอื่นๆ อีก เช่นกลุ่มของนายปรีดี พนมยงค์ เป็นต้น

จากปัจจัยดังกล่าว ได้เปิดโอกาสให้กลุ่มแกนนำฝ่ายค้านภาคอีสานรวมตัวกันเพื่อทำการเคลื่อนไหวทางการเมืองต่อต้านนโยบายของรัฐบาลอย่างต่อเนื่อง จนนำไปสู่ความขัดแย้งทางการเมืองอย่างรุนแรงระหว่างกลุ่มการเมืองฝ่ายค้านกับฝ่ายรัฐบาลในระยะต่อมา

3.2 ลักษณะการรวมกลุ่มทางการเมือง

สมาชิกของกลุ่มจัดว่าเป็นบุคคลที่มีท่าทีและแนวนโยบายที่เข้ามาร่วมกลุ่มทางการเมืองอย่างชัดเจนตั้งแต่เริ่มแรกทำหน้าที่ผู้แทน โดยการคัดค้านนโยบายพัฒนาทางด้านกองทัพของรัฐบาลตลอดจนไม่เห็นด้วยเกี่ยวกับแนวนโยบายบริหารของรัฐบาลส่วนกลางมาโดยตลอด บุคคลที่เป็นแกนนำในกลุ่มนี้ได้แก่ นายจำลอง

ดาวเรือง นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ นายเตียง ศิริขันธ์ และนายถวิล อุดล ต่อมากลุ่มนี้ถูกเรียกว่า *กลุ่มผู้นำอีสาน*[40] โดยมีนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ เป็นแกนนำคนสำคัญในกลุ่ม เป็นนักการเมืองรุ่นพี่ที่มีประสบการณ์ทางด้านการเมืองมาก่อน ในกลุ่มจะดำเนินงานโดยยึดหลักตามกติกาทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตย ตระหนักถึงภาระหน้าที่ในฐานะสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่ได้รับเลือกตั้งเข้ามาโดยตรงจากประชาชน ดังนั้นจึงมองว่ามีความจำเป็นต้องรวมกลุ่มหรือเกาะกลุ่มสร้างแนวร่วมกับสมาชิกอื่นๆ เพื่อการทำงานเป็นทีม แบ่งหน้าที่กันทำให้มีลักษณะของการทำงานเป็นทีมเวอร์ค[41] ทั้งในสภาและนอกสภาผู้แทนราษฎร กล่าวคือ *นายจำลอง ดาวเรือง* หรือ *"เสือลอง"* ได้รับมอบหมายทำหน้าที่ปฏิคมประสานงานในด้านต่างๆ เช่น การติดต่อกับสมาชิกและกำหนดตัวบุคคลทำหน้าที่ในสภาผู้แทนราษฎร[42] *นายเตียง ศิริขันธ์* ทำหน้าที่วางแผน *นายถวิล อุดล* เจ้าของนามปากกาว่า "นายเมืองชื่อเดิมคือนายเถื่อน" ทำหน้าที่เกี่ยวกับการร่างนโยบาย ตลอดจนทำหน้าที่โต้ตอบจดหมาย ส่วน*นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์* ถือว่าเป็นหัวหน้าทีม เป็นแกนนำที่สำคัญจะทำหน้าที่ในสภาผู้แทนราษฎร โดยการอภิปราย การเสนอญัตติต่างๆ จากแนวคิดทางการเมืองและลักษณะการทำงานเป็นทีม เป็นปัจจัยสำคัญที่จะกลายเป็นพรรคการเมืองในระยะเวลาต่อมา

ภายหลังการรวมกลุ่มทางการเมืองของกลุ่มผู้นำอีสานแล้ว สิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงบทบาทของการรวมตัวกันอย่างมั่นคงและต่อเนื่องมาโดยตลอดในฐานะกลุ่มฝ่ายค้าน คือ การได้ร่วมกันออกหนังสือพิมพ์ราย 10 วันครั้ง ชื่อ *"สยามอุโฆษ"* โดยเริ่มออกฉบับแรกตั้งแต่ เดือนสิงหาคม พ.ศ.2480 มีนายอรุณ แสงสว่างวัฒนะ เป็นเจ้าของ นายเตียง ศิริขันธ์ ทำหน้าที่เป็นบรรณาธิการ และผู้ที่เขียนคอลัมน์ต่างๆ ล้วนแต่เป็นสมาชิกฝ่ายค้านด้วยด้วยกัน เช่น นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ นายเลียง ไชยกาล นายถวิล อุดล นายอ้วน เรืองเกษตร (ฉะเชิงเทรา) นายเยื้อน พานิชวิทย์ (พระนครศรีอยุธยา) นายอ้วน นาครทรรพ (อุดรธานี) พลโท พระยาเทพหัสดิน และยังมีนักเขียนฝีมือดีเป็นที่รู้จักของคนทั่วไปเข้าร่วมด้วยอีกหลายคน เช่น "ยาขอบ" ไชยวัฒน์ ประมวลวิจารณ์ อิศวิน และนายตำรา ณ เมืองใต้ เป็นต้น หนังสือพิมพ์

ราย 10 วันครั้ง เป็นหนังสือประเภทการเมืองแต่ได้สอดแทรกถึงการให้ความรู้ทั่วไปอีกทางหนึ่งด้วย

การที่ทางกลุ่มสมาชิกฝ่ายค้านได้ร่วมกันออกหนังสือพิมพ์สยามอุโฆษนี้ ได้สะท้อนให้เห็นถึงเจตนารมณ์ของกลุ่มที่มีแนวคิดสอดคล้องกับหลักการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยภายใต้ข้อบังคับแห่งกฎหมายเดียวกัน กล่าวคือ บุคคลมีเสรีภาพในการพูด การเขียน การอบรม การประชุมอย่างเปิดเผย นับได้ว่าบรรดาสมาชิกมีส่วนสำคัญและได้ทำหน้าที่ในการเชื่อมโยงแนวคิดของสมาชิกร่วมกันได้เป็นอย่างดี และเป็นเครื่องมือของสมาชิกที่ได้แสดงความคิดเห็นทางการเมืองโดยผ่านกระบวนการทางหนังสือพิมพ์ซึ่งอยู่ในรูปของบทความต่างๆ เช่น บทความชื่อ "เอกราช" เขียนโดยนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ได้เสนอว่า ความเป็นเอกราชของประเทศเป็นสิ่งสำคัญสูงสุด การสร้างชาติต้องสร้างบนรากฐานของความเป็นเอกราช และบทความของนายถวิล อุดล ชื่อ "เทศบาลเป็นหลักประกันประชาธิปไตย" ได้เสนอหลักการสำคัญอันเป็นรากฐานของการพัฒนาการปกครองระบอบรัฐธรรมนูญว่าการปกครองแบบเทศบาลจะเป็นหลักประกันของระบอบประชาธิปไตยทั้งในระดับการปกครองประเทศและการบำรุงท้องถิ่น[43] นอกจากนั้นยังมีบทความของนายเยื้อน พานิชวิทย์ เรื่อง "ภาษีอากรกับความยุติธรรม" เป็นต้น

ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่าการรวมกลุ่มออกหนังสือพิมพ์เพื่อแสดงออกทางแนวความคิดซึ่งอยู่ในรูปของบทความเรื่องต่างๆ ย่อมเป็นการแสดงให้เป็นถึงความต้องการของการเข้ามามีบทบาทในหน้าที่ของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรได้อย่างชัดเจนอีกทางหนึ่ง

3.3 แนวคิดและบทบาททางการเมืองของกลุ่ม

การที่นายจำลอง ดาวเรืองได้เข้ามารวมกลุ่มกับบรรดาสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่มีแนวคิดและอุดมการณ์ที่สอดคล้องกันมาโดยตลอดนั้น ถือได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งที่ได้แสดงแนวคิดและบทบาททางการเมืองร่วมกับกลุ่มฝ่ายค้านในรูปเสนอร่าง

พระราชบัญญัติ กระทู้ถาม ตลอดจนการอภิปรายร่วมกับสมาชิกในสภาผู้แทนราษฎร ได้มีส่วนส่งผลให้เกิดความขัดแย้งทางด้านแนวคิดระหว่างกลุ่มฝ่ายค้านกับฝ่ายรัฐบาล ซึ่งพิจารณาได้จากลักษณะแนวคิดภายในกลุ่มได้ 2 ลักษณะ ดังนี้

แนวคิดลักษณะที่หนึ่งคือ แนวคิดตามนัยที่แคบ อันหมายถึงแนวคิดที่มีความปรารถนาจะให้ท้องถิ่นหรือจังหวัดของตนมีความเจริญก้าวหน้า ดังนั้นบรรดาสมาชิกในกลุ่มต่างก็มีความกระตือรือร้นต้องการพัฒนาท้องถิ่นของตนเองเป็นประการสำคัญ และได้แสดงเจตนารมณ์ที่จะให้รัฐบาลหันมาเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม พร้อมทั้งข้อเสนอเรียกร้อง ดังเช่น กลุ่มผู้แทนภาคอีสานเรียกร้องว่า *"ทางภาคอีสานนั้นเป็นส่วนใหญ่ของประเทศสยาม เช่น พื้นที่ภูมิภาคก็เป็นส่วนที่กว้างขวางมีเนื้อที่ 1 ใน 3 ของประเทศสยาม เพราะเหตุใดจึงไม่ได้รับการบำรุงมานานแล้ว"*[44] รวมทั้งการไม่เห็นด้วยกับแนวนโยบายบริหารของรัฐบาลที่ให้ความสำคัญในเรื่องการพัฒนากองทัพมาตั้งแต่เดิม โดยเฉพาะในสมัยรัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงครามเข้ามาบริหารประเทศ ได้ให้ความสำคัญในการวางแผนปรับปรุงกองทัพบกในฐานะผู้ป้องกันประเทศชาติ[45]

แนวคิดดังกล่าวจึงถูกเรียกว่าเป็นแนวคิด *"ท้องถิ่นนิยม"* และมีแกนนำคนสำคัญคือนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ นายเตียง ศิริขันธ์ นายถวิล อุดล และนายจำลอง ดาวเรือง สมาชิกทั้ง 4 คนนี้ได้รวมตัวกันอย่างเหนียวแน่นไม่เคยแยกจากกันเลย จึงถูกขนานนามว่า *"สี่เสืออีสาน"*

จากแนวคิดและความขัดแย้งกับนโยบายของรัฐบาลดังกล่าวแล้วนั้น กลุ่มผู้แทนอีสานจึงได้ทำการเคลื่อนไหวในเวทีการเมืองผลักดันให้รัฐบาลหันมาให้ความสนใจในการพัฒนาภาคอีสานอย่างจริงจังในเรื่องต่างๆ ได้แก่ การศึกษา ภาษีอากร การสร้างถนน การชลประทาน ตลอดจนทำหน้าที่เพื่อใช้สิทธิตามระบอบประชาธิปไตย เรียกร้องบางสิ่งบางอย่างซึ่งประชาชนในภาคอีสานควรจะได้รับความเสมอภาคเช่นเดียวกันประชาชนในภูมิภาคอื่นๆ

แนวคิดลักษณะที่สอง คือ แนวคิดตามนัยที่กว้าง หมายถึง แนวคิดที่รวมถึงการสร้างความเจริญให้กับท้องถิ่นหรือจังหวัด แล้วยังส่งผลให้เกิดความเจริญ

ในระดับประเทศด้วย ดังนั้นความแตกต่างระหว่างแนวคิดตามลักษณะนัยที่แคบและกว้างนั้นพิจารณาได้จาก แนวคิด เป้าหมายและวิธีการในการแสดงออกแต่ละครั้งซึ่งยังคงเห็นได้จนถึงปัจจุบัน

แนวคิดของกลุ่มท้องถิ่นนิยมนี้ยังสามารถเชื่อมโยงกับแนวคิดแบบเสรีนิยมอีกทางหนึ่ง ซึ่งต่อต้านกลุ่มอนุรักษ์นิยมและกลุ่มอำนาจนิยม กล่าวคือ ภายหลังที่จอมพล ป. พิบูลสงครามเข้ามาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในปี พ.ศ.2481 เป็นต้นมา ได้แสดงบทบาทในการบริหารประเทศซึ่งขัดต่อแนวคิดแบบเสรีนิยม เช่น การเซ็นเซอร์หนังสือพิมพ์ การยับยั้งมติสภาผู้แทนราษฎร[46] การที่ฝ่ายรัฐบาลได้ใช้อำนาจเผด็จการเข้าควบคุมความคิดเห็นของประชาชนอย่างเปิดเผยนั้นได้ส่งผลให้กลุ่มท้องถิ่นนิยมได้ขยายแนวความคิดและบทบาททางการเมืองออกไปสู่เป้าหมายแนวคิดเสรีนิยมมากยิ่งขึ้นในเวลาต่อมา

จากการใช้อำนาจทางทหารเพื่อปกครองประเทศของจอมพล ป. พิบูลสงครามนั้น ซึ่งเป็นอีกเหตุผลหนึ่งที่ทำให้กลุ่มผู้นำอีสานได้ทำการเคลื่อนไหวต่อต้านอำนาจเผด็จการของจอมพล ป. พิบูลสงคราม พยายามหามาตรการต่าง ๆ เข้าทำการควบคุมการบริหารของฝ่ายรัฐบาลยิ่งทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้น เช่น การคัดค้านงบประมาณทางทหาร และการคัดค้านร่างพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลพิเศษ พุทธศักราช 2481 ซึ่งนายจำลอง ดาวเรืองกับนายอินทร สิงหเนตร (เชียงใหม่) ได้ทำการคัดค้านเพราะเห็นว่าการใช้มาตรการศาลพิเศษนั้นเป็นวิธีการที่การปกครองในระบอบเผด็จการกระทำกัน[47] และได้คัดค้านร่างพระราชบัญญัติการพิมพ์ของรัฐบาล[48]

จากบทบาทและท่าทีของกลุ่มผู้นำอีสานที่มีลักษณะไปในทางเป็นปรปักษ์ต่อต้านรัฐบาลทหารของจอมพล ป. พิบูลสงคราม เพราะเห็นว่าฝ่ายรัฐบาลกระทำขัดต่อหลักการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยและหลักสิทธิเสรีภาพ บทบาทและท่าทีของกลุ่มผู้นำอีสานดังกล่าวได้นำไปสู่ความขัดแย้งทางการเมืองกับฝ่ายรัฐบาลมาโดยตลอด

ในสมัยรัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงครามได้เกิดกรณีพิพาทอินโดจีนระหว่างไทยกับฝรั่งเศสขึ้นในช่วงปี พ.ศ.2483-2484 ญี่ปุ่นได้เข้ามามีบทบาท

สำคัญในการไกล่เกลี่ยกรณีพิพาทครั้งนี้ทำให้ไทยกับญี่ปุ่นมีความสนิทสนมกันมากขึ้น[49] ทำให้ไทยตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของญี่ปุ่นทั้งในทางยุทธศาสตร์และเศรษฐกิจ จึงถูกมองว่านโยบายต่างประเทศของไทยเอนเอียงไปทางญี่ปุ่น และเมื่อญี่ปุ่นทำการบุกประเทศไทยเมื่อวันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ.2484 อันเป็นจุดเริ่มต้นของสงครามมหาเอเชียบูรพาหรือสงครามโลกครั้งที่ 2 ฝ่ายรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามได้ตกลงทำกติกาสัญญาพันธไมตรีระหว่างประเทศไทยกับประเทศญี่ปุ่น[50] และต่อมาได้ประกาศสงครามกับประเทศฝ่ายสัมพันธมิตร ความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองดังกล่าวทำให้กลุ่มผู้นำอีสานได้มีการประสานงานกับกลุ่มอื่นๆ อีก ทีมีแนวคิดที่จะรักษาความเป็นเอกราชของชาติโดยเข้ารวมกลุ่มกับกลุ่มนายจำกัด พลางกูร และนายปรีดี พนมยงค์ ซึ่งถูกปลดออกจากคณะรัฐมนตรีร่วมรัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงคราม แต่ได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ถือว่าเป็นการเปิดโอกาสให้นายปรีดี พนมยงค์ได้จัดตั้งขบวนการเสรีไทยเพื่อต่อต้านญี่ปุ่นได้อย่างปิดลับที่สุด[51] และในเวลาเดียวกัน นายปรีดี พนมยงค์ และกลุ่มผู้นำอีสานก็ได้ถือโอกาสวางแผนโค่นล้มรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามด้วย ปัจจัยที่ทำให้ความนิยมในตัวจอมพล ป. พิบูลสงครามในหมู่ของประชาชนโดยทั่วไปเริ่มลดลง มีสาเหตุมาจากเรื่องเกณฑ์แรงงานราษฎรจากจังหวัดต่างๆ ไปสร้างถนนและฐานทัพที่เพชรบูรณ์ตามแผนการย้ายเมืองหลวง ทำให้ราษฎรเจ็บป่วยและล้มตายเป็นจำนวนมาก นับว่าเป็นการใช้อำนาจเผด็จการเข้าจำกัดสิทธิและเสรีภาพส่วนบุคคลมากจนเกินไป ได้ส่งผลให้กลุ่มต่อต้านจอมพล ป. พิบูลสงคราม ลงมติไม่อนุมัติพระราชกำหนดสำคัญที่ฝ่ายรัฐบาลเสนอเข้าสู่สภาผู้แทนราษฎรทั้ง 2 ฉบับคือ "พระราชกำหนดระเบียบบริหารนครบาลเพ็ชรบูรณ์และพระราชกำหนดจัดสร้างพุทธบุรีมณฑล ซึ่งมีผลทำให้รัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงครามลาออกเมื่อวันที่ 24 กรกฎาคม พ.ศ.2487 และนายควง อภัยวงศ์ได้รับการแต่งตั้งเป็นนายกรัฐมนตรี[52] คนต่อมา

ภายหลังจากโค่นล้มรัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงครามได้เป็นผลสำเร็จแล้ว ทำให้กลุ่มผู้นำอีสานได้ก้าวขึ้นมามีบทบาททางการเมืองทั้งในและนอกสภาผู้แทนราษฎร

อย่างเด่นชัด โดยการสร้างแนวร่วมกับกลุ่มสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรกลุ่มอื่น ๆ ในวงกว้างขึ้น[53] และได้ก่อตั้งพรรคสหชีพ โดยมีนายเตือน บุนนาค เป็นหัวหน้าพรรค[54] ให้การสนับสนุนนายปรีดี พนมยงค์ ต่อมาได้จัดตั้งรัฐบาลร่วมกับพรรคแนวรัฐธรรมนูญ มีพลเรือตรีถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ เป็นหัวหน้า ซึ่งเป็นพรรคที่ได้ให้การสนับสนุนนายปรีดี พนมยงค์เช่นเดียวกัน บทบาทอันสูงเด่นของกลุ่มผู้นำอีสานและกลุ่มเสรีไทยนั้นมีมาจนกระทั่งเกิดการรัฐประหารขึ้นเมื่อวันที่ 8 พฤศจิกายน 2490[55] จึงหมดบทบาทลงไป

โดยสรุปกล่าวได้ว่า นายจำลอง ดาวเรืองมีบทบาทสำคัญในกลุ่มผู้นำอีสานที่ไม่เห็นด้วยกันกับนโยบายบริหารของรัฐบาลส่วนกลาง ซึ่งมีแนวโน้มเป็นเผด็จการอำนาจนิยมในตัวผู้นำ โดยเฉพาะรัฐบาลทหารของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ที่เน้นนโยบายการบริหารประเทศที่ส่วนกลางเป็นหลัก และให้ความสำคัญในการพัฒนาด้านกองทัพมากกว่าด้านเศรษฐกิจ ซึ่งนับได้ว่าเป็นเรื่องนโยบายที่เสริมสร้างฐานกำลังอำนาจให้กับผู้นำและพรรคพวก ตลอดทั้งการที่รัฐบาลเข้าร่วมสงครามกับฝ่ายญี่ปุ่นทำให้บทบาทของนายจำลอง ดาวเรืองมีทั้งบทบาทในสภาผู้แทนราษฎรและบทบาทการเคลื่อนไหวใต้ดินในนาม "เสรีไทย"

4. บทบาททางการเมืองในสภาผู้แทนราษฎรปี พ.ศ.2480-2490

นายจำลอง ดาวเรืองได้ลงสมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาพผู้แทนราษฎรจังหวัดมหาสารคามเป็นครั้งแรกในการเลือกตั้งสมาชิกสภาพผู้แทนราษฎรครั้งที่ 2 ที่กำหนดขึ้นเมื่อวันที่ 7 พฤศจิกายน พ.ศ.2480 โดยการผลักดันและสนับสนุนของหลวงอังคณานุรักษ์ (ร.อ.สมถวิล เทพาคำ) ข้าหลวงประจำจังหวัดมหาสารคาม (พ.ศ.2477-2482)[56] นายกว้าง ทองทวี ศึกษาธิการจังหวัด และนายมา สารภักดิ์ ทนายความ ซึ่งต่างเห็นว่านายจำลองเป็นนักโต้วาทีที่มีฝีปากกล้า ทั้งยังเป็นคนรุ่นใหม่ที่มีความกระตือรือร้นในการทำงานอยู่เสมอ ดังนั้นจึงน่าที่จะสามารถเป็นตัวแทนของประชาชนในสภาผู้แทนราษฎรได้ หลวงอังคณานุรักษ์จึงได้ชักนำให้

นายจำลองลงสมัครเข้ารับการเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในครั้งนี้[57] ตลอดทั้งนายจำลองยังมีเพื่อนฝูงมากและเป็นที่รู้จักของคนทั่วไป ส่วนทางด้านนายมา สารภักดิ์ ซึ่งเป็นทนายความและคุ้นเคยกับนายจำลองมาก่อน นับว่าเป็นฐานเสียงให้กับนายจำลองอีกทางหนึ่ง

นายจำลอง ดาวเรืองลงสมัครเข้ารับการเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาพผู้แทนราษฎรจังหวัดมหาสารคาม เขต 3 ด้วยอายุ 27 ปีเท่านั้น ได้ทำการลงพื้นที่หาเสียงในเขตเลือกตั้งร่วมกับนายเพ็ง ดาวเรือง ซึ่งเป็นญาติฝ่ายบิดา มีความสนิทสนมกับนายจำลองมาตั้งแต่เด็ก ชั้นแรกนายจำลองจะทำการการสำรวจที่อยู่ของคนที่รู้จักก่อน เช่น เพื่อนครูด้วยกัน ลูกศิษย์ที่เคยให้การอบรมสอบชุดครูประโยคประถม ต่อจากนั้นก็เดินทางไปตามหมู่บ้านต่างๆ ตามที่ได้กำหนดไว้[58] โดยวิธีเดินเท้าบ้าง ขี่ม้าบ้าง[59] ค่ำที่ไหนก็นอนที่นั่น รุ่งเช้าก็เดินทางต่อไปจนครบทุกหมู่บ้านในเขตเลือกตั้ง ด้วยบุคลิกลักษณะเฉพาะและการเป็นบุคคลที่ไม่ถือตัวเข้ากับผู้คนได้ดี ชอบพูดคุยสนุกสนานตรงไปตรงมา จะทำการทักทายกับผู้คนก่อนและสามารถจดจำชื่อบุคคลได้อย่างแม่นยำ พอเดินทางไปถึงหมู่บ้านใดก็จะทักทายพูดคุยโดยมักจะถามถึงสภาพความเป็นอยู่ความทุกข์สุขของชาวบ้าน การทำมาหากิน และเรื่องทั่วๆ ไปแบบฉันท์ญาติพี่น้อง ซึ่งทำให้นายจำลอง ดาวเรืองได้รับความสนใจจากบรรดาชาวบ้านโดยเข้ามาร่วมวงสนทนาด้วย จากนั้นนายจำลอง ดาวเรืองจะพูดคุยเกี่ยวกับการเมืองทั่วๆ ไปและเรื่องลงสมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในครั้งนี้ก็เพื่ออาสาไปทำหน้าที่แทนประชาชนโดยมีนโยบายหาเสียงที่สำคัญคือ บำรุงการศึกษาและเศรษฐกิจของชาติ การค้า การใช้แรงงานกรรมกร และภาษีอากร[60] ด้วยเห็นว่า ชาวอีสานส่วนใหญ่มีความเป็นอยู่ในฐานะยากจน มีการพัฒนาล้าหลังกว่าภูมิภาคอื่นๆ โดยเฉพาะการศึกษา ดังนั้นจึงต้องการให้ประชาชนได้รับการศึกษามีฐานะความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นให้ทัดเทียมกันภูมิภาคอื่นๆ

จากการพูดคุยกับชาวบ้านในระหว่างทำการหาเสียงนั้น นายจำลอง ดาวเรืองมักจะนำเอาเรื่องประสบการณ์ในชีวิตของตนเองพร้อมกับเล่าเรื่องตลกต่างๆ เข้ามาสอดแทรกอยู่ตลอดเวลาทำให้ได้รับความสนใจมากยิ่งขึ้น โดยมักจะพูดย้ำอยู่

ตลอดเวลาถึงฐานะของตนเองว่าเป็นเลือดชาวนาเช่นเดียวกับพี่น้องทุก ๆ ที่ ยิ่งทำให้ได้รับความนิยมมากขึ้นตามลำดับ เมื่อมีคนเข้าร่วมวงสนทนาด้วยเป็นจำนวนมาก นายจำลองจะใช้กระดาษแข็งม้วนเป็นโทรโข่งพูดเพื่อให้เกิดเสียงดังซึ่งเป็นที่ประทับใจของชาวบ้านทั่วไป บางหมู่บ้านถึงกับขอร้องให้นายจำลองพักค้างคืนและได้จัดทำบายศรีสู่ขวัญให้เพื่อเป็นกำลังใจพร้อมทั้งเงินผูกแขนด้วย แต่นายจำลองได้มอบให้กับทางวัดเพื่อการทำบุญเสมอ[61]

การหาเสียงของนายจำลอง ดาวเรืองในครั้งแรกนี้ไม่ปรากฏมีใบปลิวหาเสียงหรือสิ่งพิมพ์อื่น ๆ นอกจากจะใช้วิธีเดินทางไปพูดตามหมู่บ้านต่าง ๆ ในเขตเลือกตั้งเท่านั้น เพื่อเป็นการยืนยันว่าจะเข้าไปทำหน้าที่แทนประชาชนด้วยความบริสุทธิ์และจริงใจ ซึ่งเป็นวิธีการหาเสียงที่เข้าถึงประชาชนอย่างแท้จริง เพราะโดยธรรมเนียมประเพณีของอีสานแล้วจะให้การต้อนรับผู้มาเยือนด้วยไมตรีจิตเสมอแม้ว่าจะไม่เคยรู้จักกันมาก่อน ยิ่งได้พูดคุยกันแล้วก็ยิ่งทำให้เกิดความสัมพันธ์เหมือนกับญาติพี่น้องกัน นายจำลองจึงได้รับความไว้วางใจและความเห็นใจจากประชาชนในระหว่างทำการหาเสียงทุกครั้งไป ด้วยฐานะทางครอบครัวที่ยากจน การหาเสียงแต่ละครั้งจึงใช้วิธีการพูดคุยขอความเห็นใจจากบรรดาเพื่อน ๆ จากลูกศิษย์และพี่น้องประชาชนทั่วไปเป็นสำคัญ

ผลการเลือกตั้ง ในวันที่ 7 พฤศจิกายน พ.ศ.2480 นายจำลอง ดาวเรือง ได้รับการเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของจังหวัดมหาสารคาม เขต 3[62] ร่วมกับขุนจรรยาวิเศษ (เที่ยง บุณยนิตย์) เขต 1 และนายทองดี ณ กาฬสินธุ์ เขต 2 การเลือกตั้งครั้งนี้มีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทั้งประเทศ 91 คน โดยมาจากภาคอีสาน 25 คน ภาคกลาง 24 คน ภาคเหนือ 20 คน ภาคใต้ 17 คน และภาคตะวันออก 5 คน

บทบาททางการเมืองของนายจำลอง ดาวเรืองในการเป็นผู้แทนสมัยแรกนั้นกล่าวโดยรวมได้ว่าเป็นไปตามอุดมการณ์ของกลุ่มที่นายจำลองร่วมสังกัดที่ว่า "เราจะร่วมกันทำงานให้แก่ประเทศชาติและมาตุภูมิ"[63]

ดังจะเห็นได้ในกรณีการพิจารณาร่างพระราชบัญญัติงบประมาณประจำปี

พ.ศ.2481 กล่าวคือ รัฐบาลพระยาพหลพลพยุหเสนา ได้เสนอร่างพระราชบัญญัติงบประมาณประจำปี[64] เพื่อขอความไว้วางใจจากสภาผู้แทนราษฎร ด้วยความกระตือรือร้นในการอภิปรายซักถามรัฐบาลของบรรดาสมาชิกฝ่ายค้านโดยเฉพาะสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรกลุ่มภาคอีสานที่ได้พยายามเรียกร้องให้รัฐบาลแก้ไขในปัญหาต่างๆ ในภาคอีสานที่ยังไม่ได้รับการแก้ไขจากรัฐบาลที่ผ่านมา เป็นต้นว่าเรื่องการศึกษา ภาษีอากร การสร้างถนน การชลประทาน ซึ่งสมาชิกต่างมีความเห็นว่ารัฐบาลยังมิได้ทำการแก้ไขแต่อย่างใด อันเป็นผลให้บรรยากาศในการประชุมดูเหมือนว่า จะค่อยทวีความรุนแรงขึ้นเรื่อยๆ เมื่อนายถวิล อุดล (ร้อยเอ็ด) กล่าวโจมตีร่างพระราชบัญญัติดังกล่าว และเสนอญัตติขอแก้ไขข้อบังคับการประชุมและการปรึกษาของสภาผู้แทนราษฎร ข้อ 68 เพื่อให้รัฐบาลได้เสนองบประมาณแผ่นดินให้มีความละเอียดชัดเจนยิ่งขึ้น เพราะสภาผู้แทนราษฎรมีหน้าที่ควบคุมการเงินของแผ่นดิน ดังนั้นจึงสมควรที่จะได้รับรายการและข้อเท็จจริงต่างๆ ในงบประมาณของแผ่นดินให้ละเอียดยิ่งกว่าที่เป็นอยู่

จากญัตติของนายถวิล อุดล แสดงให้เห็นว่าการทำงบประมาณของรัฐบาลที่แล้วๆ มานั้นเป็นการจัดทำงบประมาณโดยย่อ เป็นเพียงการกำหนดรายรับรายจ่ายไว้กว้างๆ ซึ่งเป็นอำนาจของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังในการจัดทำและนำเสนอต่อที่ประชุมสภาผู้แทนราษฎรเพื่อพิจารณา เมื่อสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแปรญัตติและตัดทอนลง ทางรัฐบาลก็หาว่าสภาผู้แทนราษฎรตัดทอนงบโดยไม่มีเหตุผล เช่นนายจำลอง ดาวเรืองเสนอให้ตัดเงินประเภทบำรุงพันธุ์ม้า การอุตสาหกรรมสาวไหม โรงงานสะกัดน้ำมัน และต้องการให้กระจายงบประมาณไปสู่ภูมิภาคมากยิ่งขึ้น

ผลจากการลงมติโดยการลงคะแนนลับ ปรากฏว่ารัฐบาลเป็นฝ่ายแพ้ญัตติของนายถวิล อุดล โดยมีคะแนนเสียงรับหลักการ 45 คะแนน ไม่รับหลักการ 31 คะแนน จึงเป็นเหตุให้พระยาพหลพลพยุหเสนา นายกรัฐมนตรี ตัดสินใจยื่นใบลาออกจากตำแหน่งต่อคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ แต่คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์เห็นว่าสภาพการณ์ของโลกในเวลานี้อยู่ในระหว่างความปั่นป่วนคับขัน

ประกอบกับจะต้องเตรียมการรับเสด็จพระเจ้าอยู่หัวที่จะเสด็จกลับสู่พระนคร ดังนั้น จึงเห็นว่ารัฐบาลคณะนี้ควรจะบริหารราชการประเทศต่อไป จึงไม่ยอมรับใบลาออก ด้วยเหตุนี้ทางฝ่ายรัฐบาลจึงทำการยุบสภาผู้แทนราษฎรเมื่อวันที่ 11 กันยายน 2481[66] รัฐบาลได้ออกแถลงการณ์ยุบสภาผู้แทนราษฎรในครั้งนี้ว่า รัฐบาลเห็นว่าความเป็นไปในสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทั้งต่อเรื่องนี้และเรื่องอื่น ๆ อีกหลายเรื่องที่แล้วมา ผู้แทนราษฎรชุดนี้เป็นอันมากไม่สนใจฟังคำชี้แจงหรือเหตุผลของทางรัฐบาล และมิได้คำนึงถึงความเสียหายอันจะพึงมีแก่ประเทศชาติ ดังนั้นขอให้ประชาชนมั่นใจว่ารัฐบาลนี้มิได้มุ่งหมายที่จะทำสิ่งใดนอกเหนือไปจากวิถีทางรัฐธรรมนูญ[67]

นอกจากนี้แถลงการณ์ยุบสภาฯของรัฐบาลยังได้มุ่งประเด็นไปที่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 1 ว่า ไม่ให้ความร่วมมือแก่รัฐบาล โดยเฉพาะการพิจารณาญัตติแก้ไขข้อบังคับการประชุมและการปรึกษาของสภาผู้แทนราษฎร ทั้งสมาชิกยังเสนอให้ลงมติโดยไม่ให้โอกาสรัฐบาลแถลงชี้แจงอีก อันเป็นวิธีช่วงชิงเอาเปรียบโดยไม่เป็นธรรม ในที่สุดสภาผู้แทนราษฎรได้ลงมติรับหลักการแห่งข้อบังคับ ดังนั้น การยุบสภาผู้แทนราษฎรก็เท่ากับให้ประชาชนตัดสินใจว่ารัฐบาลผิดหรือสมาชิกชุดนี้ผิด ถ้าสมาชิกเป็นฝ่ายถูก ประชาราษฎรก็เลือกสมาชิกเข้ามาอีก หากสมาชิกเป็นฝ่ายผิด ประชาราษฎรก็งดเลือกคนเก่าโดยไปเลือกคนใหม่แทน[68] ขณะที่การยุบสภาฯนั้น ฝ่ายสมาชิกสภาฯประเภทที่ 1 ส่วนใหญ่พากันเสียใจในพฤติการณ์ที่เกิดขึ้น โดยไม่มีผู้ใดคาดคิดว่าเหตุการณ์จะเป็นไปได้ถึงเช่น

ภายหลังการยุบสภาฯ ยังผลให้ฝ่ายรัฐบาลเกิดความระแวงในสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 1 ทั้งนี้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมได้มีโทรเลขไปยังจังหวัดต่าง ๆ ให้ระวังเหตุการณ์และรักษาความสงบให้เรียบร้อย ขณะที่ฝ่ายตำรวจได้ส่งตำรวจสันติบาลจำนวนมากไประวังเหตุการณ์อยู่ตามที่พักของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 1 ทุก ๆ แห่ง ๆ ละ 2 คนบ้าง เพื่อรักษาความเรียบร้อยของสมาชิกประเภทที่ 1 ผู้เป็นเหตุให้ยุบสภาฯในครั้งนี้[69] ส่วนทางด้านกระทรวงมหาดไทยก็ได้มีโทรเลขไปถึงคณะกรรมการจังหวัดทุกจังหวัด ให้ประชุมคณะกรรมการอำเภอเพื่อชี้แจงแก่กำนันผู้ใหญ่บ้านและราษฎรให้มีความเข้าใจและทราบเหตุผลในเรื่อง

การยุบสภาผู้แทนราษฎร นอกจากนั้นฝ่ายรัฐบาลยังได้พยายามบ่ายเบี่ยงความรับผิดที่เกิดขึ้นให้กับสมาชิกสภาฯฝ่ายค้านโดยประณามว่าเป็นผู้ไม่ยอมฟังคำชี้แจงของฝ่ายรัฐบาล[70]

การยุบสภาผู้แทนราษฎรนับว่าเป็นเหตุการณ์ที่สำคัญทางการเมืองทำให้บรรดาสื่อมวลชนต่าง ๆ ได้มีการเสนอข่าวติดต่อกันหลายวัน ข้อกล่าวหาของฝ่ายรัฐบาลที่มีต่อผู้แทนฝ่ายค้านดังปรากฏในแถลงการณ์ยุบสภาฯนั้น ดูเหมือนว่าสมาชิกฝ่ายค้านไม่พอใจที่ถูกกล่าวหาจากฝ่ายรัฐบาลดังกล่าว และจะยื่นหนังสือคัดค้านแถลงการณ์ของฝ่ายรัฐบาลให้กับคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ต่อมานายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ (อุบลราชธานี) แกนนำคนสำคัญของสมาชิกฝ่ายค้านได้งดกระทำการโดยที่มิได้ให้เหตุผลแต่อย่างใด[71] เพียงแต่แสดงความรู้สึกว่าญัตติร่างข้อบังคับการประชุมของนายถวิล อุดลเป็นเรื่องเล็กน้อยที่ไม่น่าจะถึงขนาดต้องยุบสภาผู้แทนราษฎรเลย

นายจำลอง ดาวเรืองได้แสดงความรู้สึกกับการที่รัฐบาลยุบสภาผู้แทนราษฎรในครั้งนี้ว่ามีความภาคภูมิใจและจะกลับมาสู้กันใหม่ ส่วนทางด้านนายถวิล อุดลเจ้าของญัตติ ก็ได้แสดงความไม่เห็นด้วยกับข่าวที่กลุ่มสมาชิกฝ่ายค้านจะออกแถลงการณ์เพราะสถานภาพการเป็นสมาชิกสภาฯได้สิ้นสุดลงไปแล้ว แต่มีความเห็นว่าประชาชนควรจะได้พิจารณาแถลงการณ์ของฝ่ายรัฐบาลประกอบกับรายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎรในกรณีญัตตินี้มากกว่า ขณะที่กลุ่มสมาชิกฝ่ายค้านบางส่วนได้รวมตัวกันจัดพิมพ์แถลงการณ์ชี้แจงเหตุยุบสภาผู้แทนราษฎรในครั้งนี้เพื่อนำไปแจกแก่ราษฎรในจังหวัดที่ตนลงสมัคร ดังเช่น นายเตียง ศิริขันธ์ (สกลนคร) ได้จัดพิมพ์โรเนียวแถลงเรื่องการยุบสภาเพื่อแจกประชาชนในจังหวัดสกลนครว่าผู้แทนราษฎรกับรัฐบาลเกี่ยงกันไม่ตกลงกันเรื่องอะไรจึงต้องยุบสภา[72] ซึ่งนับว่าเป็นการยุบสภาฯครั้งแรกในการปกครองตามระบอบรัฐสภาไทย[73]

โดยสรุป บทบาททางการเมืองในฐานะสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในสมัยแรกของนายจำลอง ดาวเรืองนั้นเป็นบทบาทที่มีในระยะเวลาอันสั้นเพียง 9 เดือน นายจำลองมีโอกาสได้อภิปรายในสภาผู้แทนราษฎรรวมประมาณ 34 ครั้ง ซึ่ง

โดยรวมแล้วพิจารณาได้ว่าเป็นแนวคิดที่ได้สะท้อนให้เห็นถึงแนวคิดท้องถิ่นนิยมอย่างชัดเจน

นายจำลอง ดาวเรืองได้ลงสมัครรับเลือกตั้งเป็นสมัยที่ 2 ในการเลือกตั้งทั่วไปเมื่อวันที่ 12 พฤศจิกายน พ.ศ.2481 และได้รับการเลือกตั้งเข้ามาอีกพร้อมกับนายทองม้วน อัตถากร และนายทองดี ณ กาฬสินธุ์[74]

เนื่องจากสมาชิกภาพของผู้แทนราษฎรชุดนี้มีอายุอยู่ในวาระนานกว่าปกติ 4 ปี เพราะว่าได้มีพระราชกฤษฎีกาขยายเวลาอยู่ในตำแหน่งของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ.2485 และ พ.ศ.2487 โดยได้ขยายเวลาที่ครบกำหนดออกไปตามวาระของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรไปอีกคราวละ 2 ปีตามรัฐธรรมนูญแก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช 2485 มาตรา 18 รวม 2 คราวด้วยกัน อันเนื่องมาจากการอยู่ในช่วงของสถานการณ์สงคราม ดังนั้นจึงมีผลทำให้สมาชิกภาพของผู้แทนราษฎรชุดนี้มีระยะเวลานานรวมถึง 8 ปี (พ.ศ.2481-2488) เหตุนี้จึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ฐานะและบทบาททางการเมืองของนายจำลอง ดาวเรือง เป็นที่รู้จักและเป็นที่ยอมรับในบรรดาสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในวงกว้างมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มสมาชิกสภาฯจากภาคอีสานด้วยกัน

5. จำลอง ดาวเรือง กับขบวนการเสรีไทย

เมื่อเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 โดยญี่ปุ่นยกกองทัพบุกประเทศไทยเมื่อวันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ.2484 ซึ่งภายในระยะเวลาเพียงเดือนกว่าต่อมา รัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ประกาศเข้าร่วมสงครามกับฝ่ายญี่ปุ่น และได้ประกาศสงครามกับประเทศฝ่ายสัมพันธมิตร ความเป็นไปภายใต้สถานการณ์สงครามเป็นปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองภายในของไทย กล่าวคือ ได้มีคนกลุ่มหนึ่งก่อตัวขึ้นเป็น "ขบวนการเสรีไทย" โดยมีนายปรีดี พนมยงค์ ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์เป็นผู้นำ และกลุ่มผู้นำ ส.ส.อีสานทั้ง 4 คน คือ นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ นายเตียง ศิริขันธ์ นายถวิล อุดล และนายจำลอง ดาวเรือง ต่างก็เข้าร่วม

และมีบทบาทอย่างเข้มแข็งในขบวนการเสรีไทยด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสร้าง "ค่ายเสรีไทย"

นายจำลอง ดาวเรือง ได้รับหน้าที่เป็นหัวหน้าหน่วยเสรีไทยจังหวัดมหาสารคาม (ขณะนั้นพื้นที่การปกครองครอบคลุมจังหวัดกาฬสินธุ์ในปัจจุบันไว้ด้วย) โดยได้รับความร่วมมือจากข้าราชการในจังหวัด คือ ขุนไมตรีประชารักษ์ ข้าหลวงประจำจังหวัดมหาสารคาม นายกว้าง ทองทวี ศึกษาธิการจังหวัด นายไสว ถีนานนท์ แขวงการทางจังหวัดมหาสารคาม นายดิลก บุญเสริม นายมาบ ภูมาศ ครูโรงเรียนฝึกหัดครูมหาสารคาม และนายดิลก มะลิมาศ ครูใหญ่โรงเรียนเรืองวิทยาของนายจำลอง ได้ร่วมกันสำรวจสภาพภูมิประเทศ และได้เลือกพื้นที่บริเวณป่าเชิงเทือกภูพานใกล้ๆ บ้านนาคู อำเภอกุฉินารายณ์ (จังหวัดกาฬสินธุ์ในปัจจุบัน) เป็นที่ตั้งค่ายเสรีไทยหน่วยมหาสารคาม เพื่อเป็นศูนย์ปฏิบัติการฝึกอาวุธของพลพรรคที่ตั้งค่ายบ้านนาคูนั้นอยู่ใกล้สนามบินเก่า ทั้งนี้เป็นการเลือกพื้นที่ตามคำแนะนำของนายเตียง ศิริขันธ์ หัวหน้าหน่วยเสรีไทยจังหวัดสกลนครด้วย

การสร้างค่ายที่บ้านนาคู นายจำลอง ดาวเรือง ได้รับความร่วมมือจากราษฎรอำเภอกุฉินารายณ์มาช่วยสร้างค่ายตามแนวยาวติดภูเขา โดยใช้ไม้ไผ่ทำแฝกมุงหลังคา ยกพื้นสูงประมาณ 1 เมตร เพื่อใช้เป็นที่พัก บริเวณโดยรอบปกคลุมด้วยต้นไม้ ส่วนบริเวณหน้าค่ายเป็นที่ราบได้ปรับพื้นเพื่อใช้เป็นที่ฝึกทำการของพลพรรค

ต่อมานายจำลอง ดาวเรือง ได้ดำเนินการจัดสร้างสนามบินขึ้นในบริเวณที่ตั้งสนามบินเก่า เพื่อให้เครื่องบินฝ่ายสัมพันธมิตรขึ้นลงได้สะดวก โดยอาศัยแรงงานจากราษฎรในท้องที่ อำเภอกุฉินารายณ์ อำเภอสหัสขันธ์ อำเภอเมือง (กาฬสินธุ์) อำเภอกมลาไสย (ซึ่งในเวลานั้นขึ้นกับจังหวัดมหาสารคาม) ชาวบ้านได้นำเกวียนบรรทุกหินเป็นแผ่นๆ มาใช้ทำทางวิ่งหรือ "รันเวย์" สำหรับเครื่องบินขึ้นลงได้สะดวก มีความยาวประมาณ 2,000 เมตร ด้านกว้างขุดลึกลงไปประมาณเมตรครึ่ง และนำแผ่นหินลงปูพื้น ส่วนบนใช้หินก้อนเล็กๆ ปูทับ แล้วจึงอัดด้วยหินศิลาแลงหรือหินลูกรังสีแดงเป็นขั้นสุดท้าย ใช้แรงงานชาวบ้านประมาณ 80 คน รวมเวลาประมาณ 20 วันจึงแล้วเสร็จ ส่วนบริเวณด้านข้างของรันเวย์ได้จัดทำเป็นที่พักสำหรับ

พลพรรคเสรีไทย

ภายหลังการสร้างสนามบินเสร็จแล้ว นายจำลอง ดาวเรืองได้ประสานงานกับนายเตียง ศิริขันธ์ หน่วยจังหวัดสกลนคร เพื่อส่งข่าวให้ฝ่ายสัมพันธมิตรทราบ จากนั้นเครื่องบินของฝ่ายสัมพันธมิตรได้ลำเลียงอาวุธยุทธภัณฑ์ต่างๆ ได้แก่ ปืนคาร์ไบน์ ปืนไรเฟิล ปืนสะเต็น ปืนกลเบาเบรน ปืนกลหนัก ปืนเพี๊ยต และวัตถุระเบิด[75] เพื่อใช้ในการฝึกพลพรรคเสรีไทย ซึ่งก่อนหน้านั้นยังไม่มีอาวุธจริง ได้ใช้ไม้แทนอาวุธฝึก สนามบินค่ายนาคูเคยใช้เป็นที่ส่งคนของเสรีไทยไปรับการฝึกการใช้อาวุธที่ประเทศอินเดียด้วย เช่น นายจารุบุตร เรืองสุวรรณ นายเสรี นวลมณี นายแปลง และนายสุรศักดิ์ เป็นต้น

การจัดหลักสูตรและโปรแกรมการฝึกอบรมต่างๆ ได้ยึดแนวเดียวกันกับหน่วยเสรีไทยจังหวัดสกลนคร โดยนายจำลอง ดาวเรืองเป็นผู้ทำหน้าที่บรรยายชี้แจงเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ในการจัดตั้งขบวนการเสรีไทยแก่พลพรรค ต่อจากนั้นก็แบ่งหมวดหมู่เป็นหมู่ละประมาณ 15 คน รวมทั้งสิ้น 10 หมู่ ทำการฝึกอาวุธชนิดต่างๆ ฝ่ายสัมพันธมิตรได้ส่งนายทหารอังกฤษมาเป็นครูฝึกให้กับพลพรรคเสรีไทย จำนวน 2 นาย คือ พ.ต.สไมเลย์ หรือ "เมเยอร์กรีน" และสิบเอกคอลลินส์ หรือ "กันเนอร์" นอกจากนี้ยังมีการฝึกระเบียบแถว การออกกำลังกาย การเล่นกีฬาประเภทต่างๆ เช่น ตะกร้อ ชกมวยไทย มวยสากล ยูโด โดยมีครูพลศึกษาจากโรงเรียนประจำจังหวัดเป็นผู้ฝึกสอนให้ เช่น นายรอด จันโทภาส กับนายบุญชู ภักดีบุตร จากโรงเรียนสารคามพิทยาคม นายสุวรรณ เวชสิทธิ์ กับนายเลื่อน เจริญไชย จากโรงเรียนกาฬสินธุ์พิทยาสรรค์ และนายชัย เจริญไชย จากโรงเรียนร้อยเอ็ดวิทยาลัย

สมาชิกพลพรรคเสรีไทยค่ายนาคูในระยะแรก นายจำลอง ดาวเรืองได้ชักชวนเพื่อนครูที่ใกล้ชิดเข้าร่วมขบวนการ คือ นายดิลก บุญเสริม และนายมาบ ภูมาศ ซึ่งทั้งสองเป็นครูโรงเรียนฝึกหัดครูมหาสารคาม เป็นบุคคลที่ใกล้ชิดกับนายจำลองเป็นอย่างดี ต่อมาได้ชวนนายดิลก มะลิมาศ ซึ่งเป็นครูใหญ่โรงเรียนเรืองวิทยา ให้เข้ามาร่วมงานด้วย นอกจากนี้ยังได้ชักชวนบรรดาลูกศิษย์ลูกหาของ

นายจำลองตลอดจนประชาชนเข้าร่วมเป็นสมาชิกพลพรรคเสรีไทยด้วย

นายจำลอง ดาวเรืองได้ส่ง นายดิลก บุญเสริม นายมาบ ภูมาศ และนายดิลก มะลิมาศ เดินทางไปรับการฝึกอาวุธที่ค่ายบ้านโนนหอม สังกัดหน่วยของนายเตียง ศิริขันธ์ จังหวัดสกลนคร ทั้ง 3 คนทำการฝึกอบรมอยู่ประมาณ 4 วันก็เดินทางกลับมาพร้อมอาวุธเพื่อทำหน้าที่เป็นครูฝึกพลพรรคเสรีไทยหน่วยมหาสารคามต่อไป หลังจากนั้นทั้ง 3 คนก็ได้รับคำสั่งจากนายจำลองให้ไปรับครูอาจารย์อำเภอสหัสขันธ์ที่นายกว้าง ทองทวี ศึกษาธิการจังหวัดคัดเลือกไว้จำนวน 15 คน เดินทางไปฝึกอาวุธที่ค่ายบ้านโนนหอม โดยให้นายดิลก บุญเสริมเป็นหัวหน้าควบคุมไป การฝึกอาวุธในครั้งนี้เป็นการฝึกอบรมในการใช้อาวุธปืนและวัตถุระเบิดชนิดต่าง ๆ ใช้เวลาฝึกอบรม 2 วัน แล้วกลับมาทำหน้าที่เป็นครูฝึกที่ค่ายนาคู

การฝึกอบรมพลพรรคที่ค่ายนาคูเริ่มขึ้นประมาณเดือนเมษายน พ.ศ.2488 ระยะแรกเป็นการฝึกอบรมให้ชาวบ้านใกล้เคียงที่เกณฑ์มาอำเภอละ 3 รุ่น แต่ละรุ่นมีจำนวนตั้งแต่ 50-80 คน[76] ครูฝึกอาวุธที่อยู่ประจำค่ายตลอด คือ นายสุกัณฑ์ จุลถวิล นายพรมเทศ ศรีขันช้าย นายหยุ่น บุญนาค นายฝ่าย ศิริพรทุม นายเพ็ง ดาวเรือง ซึ่งอยู่ภายใต้การควบคุมดูแลของนายนายจำลอง ดาวเรืองอย่างเคร่งครัด ทั้งนี้นายจำลองจะทำหน้าที่คอยประสานงานกับนายเตียง ศิริขันธ์

พลพรรคเสรีไทยหน่วยมหาสารคามส่วนใหญ่เป็นครูประชาบาลจากจังหวัดมหาสารคาม (รวมกาฬสินธุ์) และร้อยเอ็ด เข้าฝึกเป็นชุด ๆ เรียกว่า "ทหารพลเรือน" หรือ "ท.พ.ร." ในแต่ละครั้งมีผู้เข้าฝึกประมาณ 300-400 คน โดยนัดหมายรวมพลที่บริเวณโรงเรียนผดุงนารี เมืองมหาสารคามในตอนเช้า แล้วเดินทางด้วยเท้าผ่านไปยังอำเภอกันทรวิชัย กาฬสินธุ์ ห้วยผึ้ง กุฉินารายณ์และเข้าสู่ที่ตั้งค่ายนาคู แต่ละรุ่นใช้เวลาฝึกประมาณ 3 วัน[77] ส่วนใหญ่เป็นการฝึกการใช้อาวุธ ฝึกยิงปืน ขึ้นเขา ทดสอบความแข็งแรง ซึ่งบรรดาพลพรรคที่ไปรับการฝึกนี้มีความเป็นอยู่อย่างสะดวกสบาย เมื่อครบกำหนดการฝึกก็กลับไปปฏิบัติหน้าที่ราชการตามเดิม

นอกจากการฝึกพลพรรคที่ค่ายนาคูแล้ว นายจำลอง ดาวเรืองยังได้รวบรวมเด็กหนุ่มซึ่งส่วนใหญ่เป็นลูกศิษย์ที่จบจากโรงเรียนเรืองวิทยาและมีภูมิลำเนาอยู่ใน

เขตอำเภอวาปีปทุม มาทำการฝึกอาวุธที่ค่ายบ้านโพนก้างปลา หน่วยสกลนคร รวมทั้งสิ้น 12 คน เช่น นายเพ็ง ดาวเรือง นายจันทร์ ประภาสพงศ์ นายดำรง แสนนา นายบุญเพ็ง ดงภูบาล นายบุญมา ปาวิระนัง นายสุทธิ์ แสงสุรสีห์ นายรณลา น้อยอาสา นายหยุ่น บุญนาค นายฝ่าย ศิริพรทุม เป็นต้น การฝึกอบรมในครั้งนี้ ใช้เวลานานประมาณ 1 เดือน แล้วจึงกลับมาประจำหน้าที่ที่ค่ายนาคู เพื่อเป็นกำลังสำคัญในการสนับสนุนการฝึกอาวุธให้พลพรรคเสรีไทยหน่วยมหาสารคามต่อไป เมื่อสงครามสิ้นสุดลงแล้ว นายจำลองได้รับนายเพ็ง ดาวเรือง นายฝ่าย ศิริพรทุม นายบุญเพ็ง ดงภูบาล และนายหยุ่น บุญนาค เข้าเป็นครูในโรงเรียนเรืองวิทยา โดยมีนายดิลก มะลิมาศ เป็นครูใหญ่

ในการจัดแบ่งหน้าที่ด้านต่าง ๆเพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปด้วยความเรียบร้อย ของหน่วยมหาสารคามนั้น นายจำลอง ดาวเรืองมอบหมายให้นายดิลก มะลิมาศ เป็นผู้รับผิดชอบดูแลเรื่องการเงินและเอกสารต่าง ๆ ให้นายมาบ ภูมาศเป็นผู้รับผิดชอบ ดูแลการเก็บอาวุธยุทธภัณฑ์ที่ได้รับจากฝ่ายสัมพันธมิตร และให้นายดิลก บุญเสริม เป็นผู้รับผิดชอบด้านการฝึกอาวุธและการใช้วัตถุระเบิดทุกชนิด รวมทั้งการต่อสู้ แบบจรยุทธ์ ส่วนฝ่ายพลาธิการซึ่งทำหน้าที่จัดเตรียมเสบียงอาหารนั้นได้มอบหมาย ให้ครูที่มาจากอำเภอต่าง ๆ ที่เห็นว่ามีความเหมาะสม ฝ่ายพลาธิการจะถูกคัดเลือก ไว้ให้อยู่ประจำตลอดการฝึก

การดำเนินการฝึกพลพรรคที่ค่ายนาคูของนายจำลอง ดาวเรืองได้ดำเนินไป ด้วยความเรียบร้อย เพราะได้จัดให้มีระบบรับผิดชอบในหน่วยต่าง ๆ ภายในค่าย พลพรรคทุกนายที่เข้ามาทำการฝึกจะได้รับทราบนโยบายและวัตถุประสงค์ก่อนทำ การฝึกขั้นต่อไป เรื่องความลับและความปลอดภัยภายในค่ายเป็นหัวใจสำคัญที่ พลพรรคทุกนายต้องถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัดเพื่อป้องกันมิให้ฝ่ายญี่ปุ่นสืบทราบ การเคลื่อนไหวอย่างเด็ดขาด และหลีกเลี่ยงการปะทะกับทหารญี่ปุ่น โดยได้อาศัย กำลังสนับสนุนจากชาวบ้านทำหน้าที่เป็นเวรยาม ดังนั้นตลอดระยะเวลาที่ทำการฝึก พลพรรคที่ค่ายนาคูจึงไม่ปรากฏการมีปัญหาภายในค่าย เพราะต่างยึดมั่นในอุดมการณ์ ต่อต้านญี่ปุ่นอย่างแน่นเหนียวและดำเนินการอย่างมีระบบ

สำหรับพลพรรคเสรีไทยที่ค่ายนาคู หน่วยจังหวัดมหาสารคามนั้นไม่ปรากฏว่ามีพลพรรคคนใดทรยศและถูกลงโทษเลย ขณะที่หน่วยจังหวัดสกลนครมีพลพรรคทรยศเป็นสายลับให้กับญี่ปุ่น 4 คน จึงถูกนายเตียง ศิริขันธ์ยิงเป้าเป็นการลงโทษ[78] แต่ที่ค่ายนาคูของนายจำลอง ดาวเรืองนั้น ได้มีกรณีชาวเวียดนามจำนวน 13 คน ได้เข้ามาค้าขายที่บ้านนาคู ได้ถูกชาวบ้านจับตัวไว้เพราะสงสัยว่าจะเป็นสายลับให้กับญี่ปุ่น ต่อมาได้มีการบอกห้ามมิให้ชาวเวียดนามกลุ่มนี้เข้าไปในบริเวณใกล้กับที่ตั้งค่ายนาคูแล้วจึงปล่อยตัวให้ออกจากหมู่บ้านไป แต่พอรุ่งเช้าชาวเวียดนามกลุ่มนี้ได้กลับเข้ามาอีกจึงถูกจับกุมตัวไปสอบสวนที่ค่ายนาคูและถูกยิงทิ้งทั้งหมด[79]

ใชช่วงที่สงครามใกล้จะสิ้นสุด ได้มีทหารญี่ปุ่นเข้ามาที่บ้านนาคูจำนวน 28 คน มาพักอยู่วัด ได้จับสารวัตร-กำนันเป็นตัวประกัน[80] แต่ไม่ได้ทำอันตรายผู้ใด ทหารญี่ปุ่นมีอาวุธคือดาบปลายปืน ดังนั้นชาวบ้านจึงส่งข่าวให้พลพรรคเสรีไทยที่ค่ายนาคู ทราบ นายจำลอง ดาวเรืองจึงได้สั่งการให้พลพรรคนำอาวุธไปซ่อนไว้ตามบ้าน และอาศัยทางเกวียนเป็นที่หลบซ่อนตัว ทั้งนี้เพื่อเป็นการป้องกันการเผชิญหน้ากับทหารญี่ปุ่น แต่ต่อมาทหารญี่ปุ่นได้บุกเข้ามาในค่ายนาคูจึงถูกพลพรรคเสรีไทยจับเป็นเชลยควบคุมตัวไว้

เมื่อสงครามยุติลง นายจำลอง ดาวเรืองได้นำพลพรรคเสรีไทยที่ค่ายนาคูเดินทางไปปลดอาวุธทหารญี่ปุ่นที่มุกดาหาร[81] ถือได้ว่าเป็นการยุติบทบาทและการเคลื่อนไหวภายใต้ขบวนการเสรีไทยของนายจำลอง ดาวเรือง

6. บทบาททางการเมืองในตำแหน่งรัฐมนตรี พ.ศ.2488-2490

นับแต่สิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2 จนถึงการรัฐประหารเมื่อวันที่ 8 พฤศจิกายน พ.ศ.2490 นายจำลอง ดาวเรือง ได้รับพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรี 4 สมัย คือ

สมัยแรก เป็นรัฐมนตรีตั้งแต่วันที่ 1 กันยายน พ.ศ.2488 ถึงวันที่ 17 กันยายน พ.ศ.2488 ในรัฐบาลนายทวี บุณยเกตุ

สมัยที่ 2 เป็นรัฐมนตรีตั้งแต่วันที่ 19 กันยายน พ.ศ.2488 ถึงวันที่ 15 ตุลาคม พ.ศ.2488 (รักษาการจนถึง 31 มกราคม พ.ศ.2489) และได้เป็นรัฐมนตรีสั่งราชการกระทรวงพาณิชย์[82] อีกตำแหน่งหนึ่ง ในรัฐบาล ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช

สมัยที่ 3 เป็นรัฐมนตรีตั้งแต่วันที่ 24 สิงหาคม พ.ศ.2489 ถึงวันที่ 30 พฤษภาคม พ.ศ.2490 ในรัฐบาลพลเรือตรีถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ นายกรัฐมนตรี (ชุดที่ 1)

สมัยที่ 4 เป็นรัฐมนตรีตั้งแต่วันที่ 30 พฤษภาคม พ.ศ.2490 ถึงวันที่ 8 พฤศจิกายน พ.ศ.2490 โดยเป็นรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงพาณิชย์ ในสมัยรัฐบาลพลเรือตรีถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ นายกรัฐมนตรี (ชุดที่ 2)

ถึงแม้ว่านายจำลอง ดาวเรืองได้ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีบริหารประเทศรวม 4 สมัย แต่รวมเป็นช่วงระยะสั้นๆ ก็ตาม หากทว่าก็ยังกล่าวได้ว่า นายจำลอง ดาวเรืองได้รับเกียรติอันสูงสุดในตำแหน่งทางการเมืองในฐานะรัฐมนตรีคนหนึ่ง

เมื่อสงครามยุติลง นายควง อภัยวงศ์ นายกรัฐมนตรีได้ลาออกในวันที่ 20 สิงหาคม พ.ศ.2488 โดยนายทวี บุญยเกตุได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ในวันที่ 1 กันยายน พ.ศ.2488[83] และในวันเดียวกันนี้ได้มีประกาศตั้งคณะรัฐมนตรีด้วย[84] โดยนายจำลอง ดาวเรืองและบรรดาสมาชิกแกนนำฝ่ายค้านภาคอีสาน ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นสมาชิกขบวนการเสรีไทยต่อต้านญี่ปุ่นในประเทศ ได้แก่ นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ นายเตียง ศิริขันธ์ และนายถวิล อุดล ได้รับแต่งตั้งเป็นรัฐมนตรีในรัฐบาลชุดนี้ด้วย

คณะรัฐบาลของนายทวี บุญยเกตุ ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากนายปรีดี พนมยงค์ ซึ่งทำหน้าที่บริหารประเทศชั่วคราว เพื่อรอเวลาที่ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช อัครราชทูตไทยประจำสหรัฐอเมริกา จะเดินทางกลับมาเพื่อเป็นนายกรัฐมนตรีคนต่อไป ในสมัยการเป็นรัฐบาลช่วงสั้นๆ 17 วันนี้ ไม่ปรากฏบทบาทรูปธรรมของนายจำลอง ดาวเรืองในฐานะรัฐมนตรี รวมทั้งของกลุ่มผู้นำ ส.ส. อีสาน แต่โดยรวมแล้วกล่าวได้ว่ารัฐบาลของนายทวี บุญยเกตุได้มีส่วนผลักดันและสนับสนุนการบริหารประเทศตามระบอบประชาธิปไตย โดยเป็นรัฐบาลที่มุ่งเน้นบทบาทแก้ไขปัญหา

สถานะสงครามและปัญหาเอกราชของประเทศ ซึ่งได้มีประกาศยกเลิกใช้กติกาสัญญาพันธไมตรีระหว่างประเทศไทยกับประเทศญี่ปุ่น ตลอดทั้งยกเลิกสัญญาและความตกลงอื่นๆ ที่ต่อเนื่องกัน[85] ในสมัยรัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ดังเช่น ยกเลิกประกาศใช้ความตกลงทางวัฒนธรรมระหว่างประเทศไทยกับประเทศญี่ปุ่นว่าด้วยอาณาเขตในรัฐมาลัยและภูมิภาคฉาน ประกาศเมื่อวันที่ 18 ตุลาคม พ.ศ.2486 และยกเลิกประกาศรวมกลันตัน ตรังกานู ไทรบุรี ปะลิด เชียงตุงและเมืองพาน เข้าในราชอาณาจักร เป็นต้น ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่านโยบายส่วนใหญ่ของรัฐบาลนายทวี บุณยเกตุ ที่มีคณะรัฐมนตรีซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นอดีตสมาชิกขบวนการเสรีไทย จึงมีนโยบายมุ่งเน้นเพื่อต่อต้านญี่ปุ่น ได้มีผลทำให้ประเทศไทยในสมัยรัฐบาลต่อมาจึงไม่มีข้อผูกมัดกับประเทศญี่ปุ่นในเรื่องต่างๆ ดังกล่าวแล้ว และเพื่อเป็นการให้ประเทศฝ่ายสัมพันธมิตร ได้รับรู้ว่าประเทศไทยได้ทำการต่อต้านกองทัพญี่ปุ่นมาตั้งแต่เริ่มต้น จนกระทั่งญี่ปุ่นยอมแพ้สงครามสามารถรักษาความเป็นเอกราชของไทยไว้ได้โดยเฉพาะในด้านสังคมและวัฒนธรรมของชาติ

ในสมัยรัฐบาลของ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช นายจำลอง ดาวเรือง ได้รับพระราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรี เป็นสมัยที่ 2 พร้อมกับนายเตียง ศิริขันธ์ (สกลนคร) เมื่อวันที่ 19 กันยายน พ.ศ.2488[86] ส่วนนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ (อุบลฯ) และนายถวิล อุดล (ร้อยเอ็ด) ได้รับการแต่งตั้งเป็นรัฐมนตรีภายหลังเมื่อวันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ.2488[87] ในสมัยนี้ นายจำลอง ดาวเรือง ได้เป็นผู้มีส่วนผลักดันให้ฝ่ายรัฐบาลเสนอกฎหมายอาชญากรสงคราม พุทธศักราช 2488 เข้าสู่สภาฯและได้ประกาศใช้ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความห่วงใยต่อประเทศชาติ เพื่อใช้กฎหมายฉบับนี้เป็นมาตรการป้องกันมิให้ฝ่ายสัมพันธมิตรเข้ามาจับกุมอาชญากรสงครามที่เป็นคนไทยในเขตประเทศไทย อันเท่ากับเป็นการปกป้องอธิปไตยทางการศาลของไทยไว้ได้ ซึ่งถือว่าเป็นผลงานที่สำคัญของคณะรัฐบาล

ในสมัยรัฐบาลของพลเรือตรีถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ นายจำลอง ดาวเรือง ได้เป็นรัฐมนตรีสั่งราชการแทนรัฐมนตรีว่าการกระทรวงพาณิชย์[88] และสั่งราชการแทนรัฐมนตรีว่าการกระทรวงอุตสาหกรรม[89] อีกหน้าที่หนึ่งเมื่อวันที่ 1 มีนาคม พ.ศ.2490

(ทั้งนี้โดยอาศัยอำนาจตามความในมาตรา 6 แห่งพระบัญญัติว่าด้วยระเบียบราชการบริหารแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับที่ 4) พุทธศักราช 2487 ซึ่งได้รับความเห็นชอบจากคณะรัฐมนตรี) รัฐบาลพลเรือตรีถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์นี้เป็นรัฐบาลที่ได้รับการสนับสนุนจากพรรคแนวรัฐธรรมนูญกับพรรคสหชีพ ซึ่งนายจำลอง ดาวเรืองเป็นสมาชิกสำคัญของพรรคนี้ด้วย

นายจำลอง ดาวเรืองได้รับแต่งตั้งจากคณะรัฐมนตรีให้เป็นผู้แทนรัฐบาลไปสืบสวนพฤติการณ์ข้าราชการที่ทุจริตเกี่ยวกับหน้าที่ทางราชการในจังหวัดภาคอีสาน15 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดนครราชสีมา ชัยภูมิ บุรีรัมย์ ร้อยเอ็ด มหาสารคาม อุบลราธานี ศรีษะเกษ สุรินทร์ อุดรธานี ขอนแก่น นครพนม เลย สกลนคร หนองคาย และนครจำปาศักดิ์ กล่าวได้ว่า หน้าที่การเป็นผู้แทนรัฐบาลของนายจำลอง ดาวเรือง ในฐานะรัฐมนตรีในครั้งนี้ เป็นบทบาทอันสำคัญที่มีต่อพื้นที่ภาคอีสานเป็นครั้งแรก

การเดินทางไปราชการของนายจำลอง ดาวเรืองในครั้งนี้ถือเป็นการมาพบปะกับประชาชนโดยตรง เพื่อรับทราบปัญหาต่าง ๆ และเพื่อนำข้อมูลเสนอคณะรัฐมนตรีอันจะได้หาวิธีการแก้ไขต่อไป นอกจากนี้นายจำลอง ดาวเรืองยังได้ให้ขวัญและกำลังใจบรรดาข้าราชการในจังหวัดต่าง ๆ และยังได้ทำหน้าที่แก้ไขปัญหาทางด้านกฎหมายให้กับราษฎรอีกทางหนึ่ง ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า นายจำลอง ดาวเรืองไม่ได้เป็นผู้มาสืบสวนและสอบสวนพฤติการณ์ข้าราชการทุจริตเกี่ยวกับหน้าที่ราชการ แต่เป็นผู้ที่มาให้กำลังใจในการปฏิบัติหน้าที่ของข้าราชการ เป็นการมาเพื่อแก้ปัญหาในเรื่องความเดือดร้อนให้กับประชาชน และผลจากการที่มาราชการ 15 จังหวัดดังกล่าวนั้นไม่ปรากฏว่ามีข้าราชการทุจริตในหน้าที่เลย แต่ได้พบปัญหาสำคัญของราษฎรทั่วไป คือ ปัญหาเกี่ยวกับสินค้าราคาแพงและปัญหาข้าวขาดแคลน ซึ่งน่าจะเป็นผลมาจากสัญญาสมบูณ์แบบที่รัฐบาล ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ได้ตกลงกับอังกฤษหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เมื่อวันที่ 1 มกราคม พ.ศ.2489 ทำให้ไทยต้องจัดหาข้าวไม่เกิน 500,000 ตันให้แก่อังกฤษโดยไม่คิดมูลค่า นับเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ข้าวมีราคาแพงและขาดแคลน

หลังจากที่นายจำลอง ดาวเรืองได้รับทราบสาเหตุสภาพปัญหาข้าวขาดแคลน

และบรรดาสินค้าอื่นๆ มีราคาแพง นายจำลอง ดาวเรืองได้นำเรื่องเสนอต่อคณะรัฐมนตรีเพื่อดำเนินการแก้ไขปัญหาดังกล่าว มีผลทำให้รัฐบาลออกกฎกระทรวงพาณิชย์และกระทรวงมหาดไทย ออกตามความในพระราชบัญญัติการค้าข้าว พุทธศักราช 2489[90] ซึ่งมีสาระสำคัญคือ ผู้ใดประสงค์จะขออนุญาตประกอบการค้าข้าวในเขตควบคุมให้ทำนา ให้ขอยื่นต่อคณะกรรมการหรือพนักงานเจ้าหน้าที่แล้วแต่กรณี ณ ท้องที่ ซึ่งทำการค้าข้าว และเสียค่าธรรมเนียมคำขออนุญาตในอัตราต่างๆ เช่น คำขออนุญาตประกอบการค้าข้าวฉบับละ 2 บาท คำขอเปลี่ยนแปลงรายการในคำขออนุญาตประกอบการค้าข้าวฉบับละ 2 บาท เป็นต้น จากนั้นกระทรวงพาณิชย์ได้เสนอขออนุมัติคณะรัฐมนตรีพิจารณาค่าใช้จ่ายในการจัดพิมพ์ใบอนุญาตให้ซื้อข้าวสารตลอดจนแบบพิมพ์ต่างๆ และได้รับการอนุมัติเงินค่าใช้จ่ายในวงเงิน 100,000 บาท โดยให้กระทรวงการคลังจ่ายเงินแล้วตั้งงบประมาณชดใช้ต่อไป นอกจากนี้ที่ประชุมคณะรัฐมนตรียังมีมติกำหนดปริมาณข้าวเพื่อการบริโภคต่อคนต่อวัน โดยกำหนดให้คนหนึ่งวันละ 500 กรัม ถัวเฉลี่ยให้คนละ 10 กิโลกรัมต่อเดือน และยังให้กระทรวงพาณิชย์จำหน่ายข้าวให้แก่วัด โรงพยาบาล โรงเรียนกินนอน สำหรับพลทหารประจำการได้กำหนดให้ได้รับข้าวบริโภคคนหนึ่งวันละ 600 กรัม[91] จึงกล่าวได้ว่า นายจำลอง ดาวเรืองได้มีบทบาทสำคัญในฐานะรัฐมนตรีร่วมรัฐบาลชุดนี้ที่มีระยะเวลาเพียง 9 เดือนในการแก้ปัญหาเศรษฐกิจตามที่แถลงไว้ในนโยบายได้ในระดับหนึ่ง

นายจำลอง ดาวเรือง ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงพาณิชย์ในรัฐบาลของพลเรือตรีถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ นายกรัฐมนตรีสมัยที่ 2 ซึ่งเป็นสมัยสั้นๆ เพียง 5 เดือน รัฐบาลสมัยนี้ได้เสนอพระราชบัญญัติผ่านสภาผู้แทนราษฎรและประกาศใช้เป็นกฎหมายหลายฉบับด้วยกัน ได้แก่ พระราชบัญญัติควบคุมค่าเช่าในภาวะคับขัน (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2490 พระราชบัญญัติยกเลิกพระราชบัญญัติควบคุมยานพาหนะทางน้ำในภาวะคับขัน พ.ศ.2488 พ.ศ.2490 พระราชบัญญัติจัดตั้งจังหวัดกาฬสินธุ์ พ.ศ.2490 พระราชบัญญัติอาวุธปืน เครื่องกระสุนปืน วัตถุระเบิด ดอกไม้เพลิงและสิ่งเทียบอาวุธปืน พ.ศ.2490 พระราชบัญญัติควบคุม

การประกอบโรคศิลป์ (ฉบับที่ 5) พ.ศ.2490 พระราชบัญญัติมัสยิดอิสลาม พ.ศ.2490 พระราชบัญญัติงบประมาณเพิ่มเติมประจำปีประมาณ พ.ศ.2490 พระราชบัญญัติป้องกันการค้ากำไรเกินควร พ.ศ.2490 พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาลงโทษข้าราชการและพนักงานเทศบาลผู้กระทำผิดหน้าที่หรือหย่อนความสามารถ พ.ศ.2490 และพระราชบัญญัติควบคุมยาง (ฉบับที่ 3) พ.ศ.2490[92]

รัฐบาลพลเรือตรีถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ สมัยที่ 2 สิ้นสุดลงเมื่อวันที่ 8 พฤศจิกายน พ.ศ.2490 โดยการยึดอำนาจของคณะรัฐประหาร ซึ่งมีพลโทผิน ชุณหะวัณ นายทหารนอกประจำการเป็นหัวหน้าคณะ นายจำลอง ดาวเรือง ทั้งในฐานะสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดมหาสารคาม เขต 1 (นายจำลองดำรงตำแหน่งเป็นสมาชิกพฤฒสภาระหว่าง 24 พฤษภาคม - 1 สิงหาคม พ.ศ.2489 จึงได้ลาออกเพื่อลงสมัครรับเลือกตั้งที่จัดให้มีขึ้นในวันที่ 5 สิงหาคมปีเดียวกันนั่นเอง) และในฐานะรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงพาณิชย์ จึงต้องสิ้นสุดหน้าที่ลง และมากไปกว่านั้นคือต้องยุติบทบาททางการเมืองลงอย่างสิ้นเชิง ทั้งนี้เป็นเพราะการกลับมามีบทบาทและอำนาจทางทหารและทางการเมืองของจอมพล ป. พิบูลสงครามอีกครั้งหนึ่ง ดังนั้น นายจำลอง ดาวเรือง รวมทั้งกลุ่มผู้นำอีสานและพรรคสหชีพ ตลอดทั้งคู่ขัดแย้งที่เป็นปรปักษ์ทางการเมืองกับฝ่ายทหารและจอมพล ป. ในช่วงที่ผ่านมา จึงถูกฝ่ายรัฐบาลทหารกำจัดให้ออกจากเวทีการเมือง นายจำลอง ดาวเรือง พร้อมกับนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ นายถวิล อุดล และนายทองเปลว ชลภูมิ์ ได้ถูกจับกุมในข้อหากบฏและถูกสังหารอย่างทารุณในวันที่ 4 เดือนมีนาคม พ.ศ.2492

ถึงอย่างไรก็ดี นายจำลอง ดาวเรือง เป็นนักการเมืองที่ทำหน้าที่เป็นตัวแทนของประชาชน ทำหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์ เสียสละที่จะทำทุกอย่างเพื่อความผาสุขของประชาชนและความเจริญของประเทศตามวิถีทางการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ได้ร่วมวางพื้นฐานการปกครองในระดับท้องถิ่นจนสำเร็จและได้ส่งผลมาถึงปัจจุบันนี้ เป็นนักการเมืองที่ไม่ได้ใฝ่ในทางสร้างหลักฐานะเพื่อตัวเอง และครอบครัวแต่อย่างใด ดังคำพูดของ นายจำลอง ดาวเรือง ตอนหนึ่งว่า

จำลอง ดาวเรือง ขณะอายุ 39 ปี ถูกยิงรวม 10 แห่ง คือ หน้าผากซ้าย 1 คอ 2 หัว 1 ไหล่ขวา 1 คาง 1 เข่าซ้าย 1 ท้อง 3

...ข้าพเจ้ามอบ ข้าพเจ้าอุทิศชีวิตร่างกาย ความคิดเห็น
ข้าพเจ้ายอมอุทิศมันสมองทุกส่วนเพื่อประเทศชาติ
และเพื่อประโยชน์ส่วนรวมอย่างจริงใจ
ชีวิตจิตใจข้าพเจ้าเป็นนักการเมืองจริง ๆ...[93]

เชิงอรรถ

หมายเหตุ : วิธีการจัดทำเชิงอรรถของบทนี้เป็นไปตามวิธีการที่ปรากฏในวิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิตของผู้เขียนที่เสนอต่อสาขาวิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

1 หมุน ปักสังคะเนย์ พี่สาวนายจำลอง ดาวเรือง เป็นผู้ให้สัมภาณ์, ธีรวัชร ประนัดสุดจ่า เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 17 หมู่ที่ 8 บ้านหนองคู ตำบลงัวบา อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม เมื่อวันที่ 30 กันยายน 2539.

2 บัวลา ฉัตรศรี น้องสาวนายจำลอง ดาวเรือง, ธีรวัชร ประนัดสุดจ่า เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 17 หมู่ที่ 8 บ้านหนองคู ตำบลงัวบา อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม เมื่อวันที่ 30 กันยายน 2539.

3 นางเที่ยง ธรกำมา เคยมาทำการค้าขายที่บ้านงัวบา ได้มาเช่าบ้านอยู่ใกล้กับบ้านของนายมาและนางสอน มีความใกล้ชิดกันและอยู่ในฐานะที่รู้จักกันเท่านั้น

4 หัด ดาวเรือง. *ชีวิต-อนิจจังของนายจำลอง ดาวเรือง.* 2505. หน้า ข.

5 ขณะนั้นร้อยเอ็ดมีฐานะเป็นมณฑลตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ.2456 (อ้างอิงมาจาก บุญช่วย อัตถากร. *ประวัติศาสตร์ภาคอีสานและเมืองมหาสารคามและผลงานต่าง ๆ. 2522.* หน้า 101.)

6 หัด ดาวเรือง. *ชีวิตและงานของสื่อดีตรัฐมนตรี.* 2508 หน้า 129.

7 หมุน ปักสังคะเนย์ พี่สาวนายจำลอง ดาวเรือง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ธีรวัชร ประนัดสุดจ่า เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 17 หมู่ที่ 8 บ้านหนองคู ตำบลงัวบา อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม เมื่อวันที่ 30 กันยายน 2539.

8 หัด ดาวเรือง, *ชีวิตและงานสื่อดีตรัฐมนตรี. 2508.* หน้า 132.

9 *แหล่งเดิม.* หน้า 139.

10 ชัยอนันต์ สมุทวณิช และคณะ. *สัตว์การเมือง.* 2513. หน้า 92.

11 หมุน ปักสังคะเนย์ พี่สาวนายจำลอง ดาวเรือง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ธีรวัชร ประนัดสุดจ่า เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 17 หมู่ที่ 8 บ้านหนองคู ตำบลงัวบา อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม เมื่อวันที่ 30 กันยายน 2539.

12 ชัยอนันต์ สมุทวณิช และคณะ. *สัตว์การเมือง.* หน้า 50.

13 เธียรชัย ปักสังคะเนย์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ธีรวัชร ประนัดสุดจ่า เป็นผู้สัมภาษณ์,

ที่บ้านเลขที่ 77 หมู่ที่ 3 ตำบลหนองแสง อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม เมื่อวันที่ 30 กันยายน 2539

14 ดิลก บุญเสริม อายุ 85 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ธีรวัชร ประนัดสุดจำ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 103 ถนนเจริญรัตน์ ตำบลตลาด อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม เมื่อวันที่ 18 กันยายน 2541.

15 เพ็ง ดาวเรือง อายุ 71 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ธีรวัชร ประนัดสุดจำ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 24 บ้านหนองคู ตำบลงัวบา อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม เมื่อวันที่ 30 กันยายน 2539.

16 พีรยา คูวัฒนะศิริ. *แนวคิดและบทบาททางการเมืองของทองอินทร์ภูริพัฒน์.* 2533.

17 นายกว้าง ทองทวี และหลวงอังคณานุรักษ์ ต่อมาทั้ง 2 คนได้ลงสมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จังหวัดมหาสารคามในการเลือกตั้งเมื่อวันที่ 6 มกราคม พ.ศ.2489 และได้รับการเลือกตั้งทั้ง 2 คน ส่วนนายจำลอง ดาวเรืองไม่ได้ลงสมัครรับเลือกตั้ง ก็น่าเป็นไปได้ว่าอาจจะเป็นการเปิดทางให้นายกว้าง ทองทวีและหลวงอังคณานุรักษ์เข้ารับการเลือกตั้ง

18 แมน มนต์เมศร์. *บันทึกอดีตนักการเมือง.* 2524. หน้า 270.

19 พีรยา คูวัฒนะศิริ. *แนวคิดและบทบาททางการเมืองของทองอินทร์ภูมิพัฒน์.* 2533. หน้า 53.

20 *รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร.* ครั้งที่ 25/2480 (สามัญ) สมัยที่ 2 ชุดที่ 2. 12 มีนาคม 2480. หน้า 1607-1608.

21 *รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร.* ครั้งที่ 11/2481 (สามัญ) สมัยที่ 2 ชุดที่ 3.

22 หัด ดาวเรือง. *ชีวิตและงานของสื่อดีตรัฐมนตรี.* 2508. หน้า 173.

23 สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ. *ขบวนการเสรีไทยกับความขัดแย้งทางการเมืองภายในประเทศไทย พ.ศ.2481-2492.* 2531. หน้า 37.

24 "รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย," *ราชกิจจานุเบกษา.* เล่ม 63 ตอนที่ 30. หน้า 327-328. 10 พฤษภาคม 2489.

25 ชัยอนันต์ สมุทวนิช และคณะ. *สัตว์การเมือง.* 2513. หน้า 191.

26 *รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร.* ครั้งที่ 11/2481 (สามัญ) สมัยที่ 2 ชุดที่ 3. 14 กุมภาพันธ์ 2481. หน้า 606-634

27 *รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร.* ครั้งที่ 3/2483 (วิสามัญ) สมัยที่ 2 ชุดที่ 3. 14 พฤศจิกายน 2483. หน้า 373-383.

28 *รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร.* (สามัญ) สมัยที่ 2 ชุดที่ 2. พ.ศ.2480 เล่ม 3 กระทู้ถามของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรตอบในสภาผู้แทนราษฎร. หน้า 143-144.

29 *รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร.* (สามัญ) สมัยที่ 2 ชุดที่ 2. พ.ศ.2480 เล่ม 3 กระทู้ถามของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรตอบในสภาผู้แทนราษฎร. หน้า 166.

30 *กองจดหมายเหตุแห่งชาติ.* (2) สร.0201.35.2/9. เรื่องกระทู้ถามที่ 400/2480 ของนายจำลอง ดาวเรือง พ.ศ.2480.

31 ชัยอนันต์ สมุทวณิช และคณะ. *สัตว์การเมือง.* 2513. หน้า 137-138.

32 ประเสริฐ ปัทมะสุคนธ์. *รัฐสภาไทยในรอบสี่สิบสองปี (พ.ศ.2475-2517).*

33 หัด ดาวเรือง. *ชีวิตและงานของสื่อตีตรัฐมนตรี.* 2508. หน้า 397.

34 *แหล่งเดิม.* หน้า 154.

35 นรนิติ เศรษฐบุตร และโกสินทร์ วงศ์สุรวัฒน์. *เมืองไทยในระบบรัฐสภา.* 2517. หน้า 75.

36 *แหล่งเดิม.* หน้า 75.

37 ประชัน รักพงษ์. *การศึกษาบทบาททางการเมืองในระบบรัฐสภาของรัฐบาลทหารและรัฐบาลพลเรือนในประเทศไทย (พ.ศ.2481-2500).* 2520. หน้า 255-226.

38 "รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2489," *ราชกิจจานุเบกษา.* เล่ม 63 ตอนที่ 30. หน้า 318-358. 10 พฤษภาคม 2489.

39 ร้อยโทชวน ทองมี, *ความล้มเหลวของรัฐบาลพลเรือนหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 (พ.ศ.2487-2490).* 2520, หน้า 8-9.

40 สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ. *ขบวนการเสรีไทยกับความขัดแย้งทางการเมืองภายในประเทศไทย ระหว่าง พ.ศ.2481-2493.* 2532. หน้า 37-38.

41 สมาชิกที่เป็นแกนนำคนสำคัญในระยะแรกคือ นายเลียง ไชยกาล นายฟอง สิทธิธรรม ภายหลังเมื่อมีการจัดตั้งพรรคการเมือง ทั้งสองคนจึงได้แยกตัวออกจากกลุ่มผู้นำอีสานเพื่อจัดตั้งพรรคขึ้นใหม่ จะด้วยเหตุผลใดไม่ปรากฏ

42 หัด ดาวเรือง. *ชีวิตและงานของสื่อตีตรัฐมนตรี.* 2508. หน้า 178-179.

43 พีรยา คูวัฒนะศิริ. *แนวคิดและบทบาททางการเมืองของทองอินทร์ ภูริพัฒน์.* 2533. หน้า 136.

44 *รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร.* ครั้งที่ 9/2476 (สามัญ) ชุดที่ 2. 25 มีนาคม 2476. หน้า 390-392.

45 สุรพันธ์ บุณยมานพ. *การสร้างฐานอำนาจทางการเมืองของหลวงพิบูลสงคราม : ศึกษาเฉพาะกรณีการกวาดล้างปรปักษ์ทางการเมืองในปี พ.ศ.2481.* 2521. หน้า 143.

46 เทียมจันทร์ อ่ำแหวว. *บทบาททางการเมืองและการปกครองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม พ.ศ.2475-พ.ศ.2487.* 2521. หน้า 353.

47 *รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร.* ครั้งที่ 8/2481 (สามัญ) สมัยที่ 2. ชุดที่ 3. 2 กุมภาพันธ์ 2481. หน้า 378-411.

48 สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ. *ขบวนการเสรีไทยกับความขัดแย้งทางการเมืองภายในประเทศไทย ระหว่าง พ.ศ.2481-2492.* หน้า 72.

49 ธานี สุขเกษม. *ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับญี่ปุ่นสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 (พ.ศ.2482-2488).* 2522. หน้า 136.

50 "กติกาสัญญาพันธไมตรีระหว่างไทยกับญี่ปุ่น," *ราชกิจจานุเบกษา.* เล่ม 58. หน้า 1826-1828. 21 ธันวาคม 2484.

51 สุพจน์ ด่านตระกูล. *นายปรีดี พนมยงค์กับการอภิวัฒน์.* 2538. หน้า 111.

52 "ประกาศตั้งนายกรัฐมนตรี," *ราชกิจจานุเบกษา.* เล่ม 61 ตอนที่ 45. หน้า 731-732. 1 สิงหาคม 2487.

53 สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ. *ขบวนการเสรีไทยกับความขัดแย้งทางการเมืองภายในประเทศไทย ระหว่าง พ.ศ.2481-2492.* หน้า 75.

54 ชัยอนันต์ สมุทวณิช และคณะ. *สัตว์การเมือง.* 2513. หน้า 191.

55 สุชิน ตันติกุล. *รัฐประหาร พ.ศ.2490.* 2515. หน้า 25.

56 ในปี พ.ศ.2476 รัฐบาลได้สั่งเปลี่ยนคำที่เรียกว่า "ผู้ว่าราชการจังหวัด" เป็น "ข้าหลวงประจำจังหวัด" พระอรรถเปสลสรวดี (เจริญ ทรัพย์สาร) ผู้ว่าราชการจังหวัดได้ออกจากราชการ (พ.ศ.2474-2476) ได้ส่งหลวงอังคณานุรักษ์มาเป็นข้าหลวงแทน

57 หมุน ปักสังคะเนย์ อายุ 89 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ธีรวัชร ประนัดสุดจำ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 17 หมู่ที่ 8 บ้านหนองคู ตำบลงัวบา อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม เมื่อวันที่ 30 กันยายน 2539.

58 ทองดำ ดาวเรือง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ธีรวัชร ประนัดสุดจำ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 44/20 ตำบลตลาดขวัญ อำเภอเมือง จังหวัดนนทบุรี เมื่อวันที่ 5 กันยายน 2541.

59 เพ็ง ดาวเรือง อายุ 71 ปี เป็นผู้ใหญ่บ้านให้สัมภาษณ์, ธีรวัชร ประนัดสุดจำ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 24 หมู่ 14 บ้านหนองคู ตำบลงัวบา อำเภอวาปีปทุม จังหวัด

มหาสารคาม เมื่อวันที่ 30 กันยายน 2539.

60 *กองจดหมายเหตุแห่งชาติ.* (2) สร.0201.35.1/4. เรื่องนโยบายย่อของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรชุดใหม่ พ.ศ.2481. แผ่นที่ 85.

61 เธียรชัย ปักสังคะเนย์ อายุ 64 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ธีรวัชร ประนัดสุดจ่า เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 77 หมู่ 8 ตำบลหนองแสง จังหวัดมหาสารคาม เมื่อวันที่ 30 กันยายน 2539.

62 *กองจดหมายเหตุแห่งชาติ.* (2) สร.0201.35/4. เรื่องรายนามผู้ได้รับการเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (ประเภทที่ 1). พ.ศ.2480.

63 หัด ดาวเรือง. *ชีวิตและงานของสี่อดีตรัฐมนตรี.* 2508. หน้า 172-173.

64 *รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร.* ครั้งที่ 21/2481 (สามัญ) สมัยที่ 2 ชุด 2 (เล่ม 3). 10 กันยายน 2481. หน้า 2424-2431.

65 *รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร.* ครั้งที่ 21/2481 (สามัญ) สมัยที่ 2 ชุดที่ 2 (เล่ม) 3). 10 กันยายน 2481. หน้า 2431.

66 "พระราชกฤษฎีกายุบสภาผู้แทนราษฎร พุทธศักราช 2481," *ราชกิจจานุเบกษา.* เล่ม 5 ตอนที่ 58. หน้า 405. 11 กันยายน 2481.

67 *กองจดหมายเหตุแห่งชาติ.* มท.2.2/94. เรื่องแถลงการณ์ยุบสภาผู้แทนราษฎร. พ.ศ.2481. 11 กันยายน 2481. แผ่นที่ 7-9.

68 *กองจดหมายเหตุแห่งชาติ.* สร.0201.35/19. เรื่องหนังสือพิมพ์สารสยาม. พ.ศ.2481. 14 กันยายน 2481. ปึก 1.

69 *กองจดหมายเหตุแห่งชาติ.* สร.0201.35/19. เรื่องหนังสือพิมพ์ชีปอ. พ.ศ.2481. 13 กันยายน 2481. ปึก 1

70 *กองจดหมายเหตุแห่งชาติ.* สร.0201.35/19. เรื่องหนังสือพิมพ์ไทยใหม่. พ.ศ.2481. 14 กันยายน 2481. ปึก 1.

71 พีรยา คูวัฒนะศิริ. *แนวคิดและบทบาททางการเมืองของทองอินทร์ ภูริพัฒน์.* 2533. หน้า 160.

72 *กองจดหมายเหตุแห่งชาติ.* (2) สร.0201.35.1/14. เรื่องแถลงการณ์ยุบสภาผู้แทนราษฎรของนายเตียง ศิริขันธ์. 2481. ปึก 4 แผนที่ 155.

73 ชัยอนันต์ สมุทวณิช และคณะ. *สัตว์การเมือง.* หน้า 138.

74 *กองจดหมายเหตุแห่งชาติ.* (2) สร.0201.35.1/2-4 เรื่องรายนามผู้ได้รับเลือกตั้ง

เป็น ส.ส. (ประเภทที่ 1) พ.ศ.2481.

75 อดิเรก บุญคง. *บทบาทของขบวนการเสรีไทยสายอีสานและบทบาททางการเมืองของสมาชิกหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 พ.ศ.2484-2495.* 2536. หน้า 95-98.

76 เพ็ง ดาวเรือง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ธีรวัชร ประนัดสุดจ่า เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 24 บ้านหนองคู ตำบลงัวบา อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม เมื่อวันที่ 30 กันยายน 2539

77 ปั่น พลพิมพ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ธีรวัชร ประนัดสุดจ่า เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 45 หมู่ที่ 1 บ้านหนองคู ตำบลหนองโก อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม เมื่อวันที่ 29 สิงหาคม 2541

78 คเชนทร์ (คำบ่อ) เดชกุญชร. "ขบวนการเสรีไทยจังหวัดขอนแก่น," *ศิลปวัฒนธรรม.* 8 (6) : 63 ; 2530.

79 อดิเรก บุญคง. *บทบาทของขบวนการเสรีไทยสายอีสานและบทบาททางการเมืองของสมาชิกหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 พ.ศ.2484-2495.* 2536. หน้า 95-98.

80 ปั่น พลพิมพ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ธีรวัชร ประนัดสุดจ่า เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 45 หมู่ที่ 1 บ้านหนองคู ตำบลหนองโก อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม เมื่อวันที่ 29 สิงหาคม 2541

81 วิชิตวงษ์ ณ ป้อมเพชร. *นามานุกรรมเสรีไทยปฏิบัติการรับใช้ชาติของวีรชนไทยระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 (2484-2488).* 2535. หน้า 186.

82 *หอจดหมายเหตุแห่งชาติ.* (2) สร 0201.74.1/29 ประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่องตั้งผู้สั่งราชการแทนรัฐมนตรี. แผ่นที่ 34.

83 "ประกาศตั้งนายกรัฐมนตรี," *ราชกิจจานุเบกษา.* เล่ม 62 ตอนที่ 47. หน้า 507-508. วันที่ 1 กันยายน 2488.

84 "ประกาศตั้งนายกรัฐมนตรี," *ราชกิจจานุเบกษา.* เล่ม 62 ตอนที่ 47. หน้า 509-512. วันที่ 1 กันยายน 2488.

85 "ประกาศยกเลิกใช้กติกาสัญญาพันธไมตรีระหว่างไทยกับประเทศญี่ปุ่นกับสนธิสัญญาและความตกลง อื่นๆ ที่ต่อเนื่องกัน," *ราชกิจจานุเบกษา.* เล่ม 62 ตอนที่ 51. หน้า 540-542. วันที่ 18 กันยายน 2488.

86 "ประกาศตั้งและแต่งตั้งรัฐมนตรี," *ราชกิจจานุเบิกษา.* เล่ม 62 ตอนที่ 52. หน้า 556-558. วันที่ 20 กันยายน 2488.

87 "ประกาศตั้งและแต่งตั้งรัฐมนตรี," *ราชกิจจานุเบกษา.* เล่ม 62 ตอนที่ 59. หน้า

559-60. วันที่ 14 ตุลาคม 2488.

88 *กองจดหมายเหตุแห่งชาติ.* (2) สร 0201.74.1/29. ประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่องตั้งผู้สั่งราชการแทนรัฐมนตรี. หน้า 47. 24 สิงหาคม 2489.

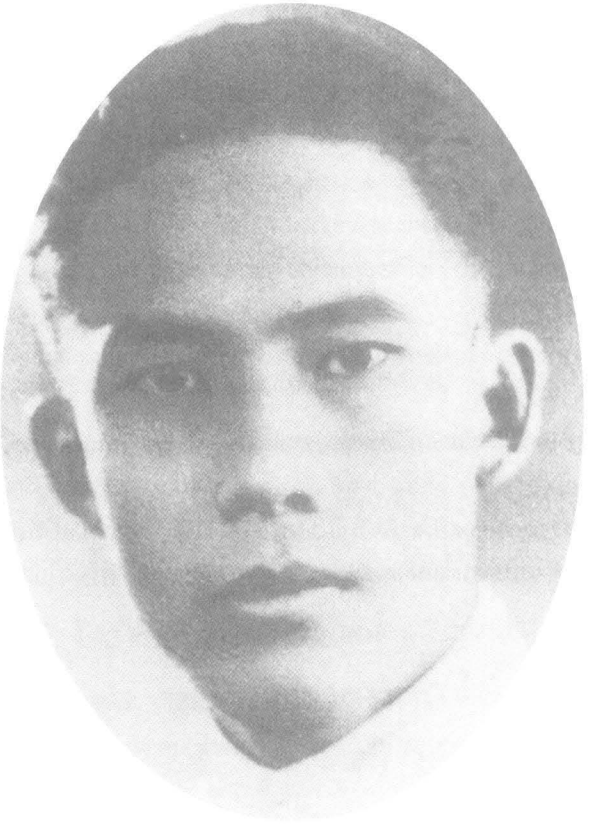
89 "ประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่องตั้งผู้สั่งราชการแทนรัฐมนตรีว่าการกระทรวงอุตสาหกรรม," *ราชกิจจานุเบกษา.* เล่ม 64 ตอนที่ 12. หน้า 197. 11 มีนาคม 2589.

90 "กฎกระทรวงพาณิชย์และกระทรวงมหาดไทยออกตามความในพระราชบัญญัติการค้าข้าว พุทธศักราช 2489," *ราชกิจจานุเบกษา.* เล่ม 63 ตอนที่ 81. หน้า 654-658. 17 ธันวาคม 2485.

91 *หอจดหมายเหตุแห่งชาติ,* (2) สร.0201.57/6 เรื่องประชุมคณะรัฐมนตรีวางหลักกำหนดจำนวนข้าว. หน้า 16.

92 *รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร.* ครั้งที่ 34/2490 (สามัญ) ชุดที่ 1. 29 สิงหาคม 2490. หน้า 3134.

93 *กองจดหมายเหตุแห่งชาติ.* สร.0201.35/14. เรื่องใบปลิวโฆษณาหาเสียงของนายจำลอง ดาวเรือง พ.ศ.2481. (ภาคผนวก ค)

“ข้าพเจ้าเป็นคนไทย ข้าพเจ้าเป็นไทแก่ตนเอง
ข้าพเจ้าเป็นราษฎรไทย ราษฎรสยาม
ทั้งข้าพเจ้าต้องการให้ทุกคน ๆ คนบนพื้นอันเป็นสยามประเทศนี้
เป็นราษฎรเสมอหน้ากันหมด ปราศจากความเหลื่อมล้ำต่ำสูง”

เตียง ศิริขันธ์ (5 ธันวาคม 2452-13 ธันวาคม 2495) คำประกาศ 9 กรกฎาคม 2479

แนวคิดและบทบาททางการเมืองของ นายเตียง ศิริขันธ์

อภิสิทธิ์ กิจเจริญสิน

การศึกษาแนวคิดและบทบาททางการเมืองของนายเตียง ศิริขันธ์ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดสกลนคร พ.ศ.2480-2495 กล่าวได้ว่าเป็นเรื่องสำคัญเรื่องหนึ่งที่สามารถสะท้อนภาพประวัติศาสตร์ทางการเมืองท้องถิ่นภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งในบรรดาสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจากภาคอีสานที่มีจิตใจรักชาติ ซื่อสัตย์ สุจริตและรับใช้ประชาชนอย่างแท้จริง นับตั้งแต่การเลือกตั้งทั่วไปครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ.2476 จนถึงปัจจุบัน นายเตียง ศิริขันธ์ เป็นหนึ่งในกลุ่มผู้นำอีสานร่วมกับนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ (ส.ส.อุบลราชธานี) นายจำลอง ดาวเรือง (ส.ส.มหาสารคาม) และนายถวิล อุดล (ส.ส.ร้อยเอ็ด) ถือได้ว่าเป็นนักการเมืองกลุ่มหนึ่งที่เข้าไปมีส่วนร่วมในเวทีการเมืองระดับชาติที่มีบทบาทเด่นจนได้รับสมญาว่า "ดาวสภา" สมัยนั้นและยังเป็นนักการเมืองที่สนับสนุนนายปรีดี พนมยงค์ จนถูกอำนาจเผด็จการจับกุมและถูกฆ่าตายอย่างทารุณในเวลาต่อมา

นายเตียง ศิริขันธ์ เป็นวีรบุรุษนักประชาธิปไตย ในฐานะ *"ขุนพลอีสานแห่งเทือกเขาภูพาน"* ทำหน้าที่หัวหน้าใหญ่ขบวนการเสรีไทย รับผิดชอบปฏิบัติการเสรีไทยภาคอีสานในระหว่างสงครามโลกครั้งที่สองโดยการมอบหมายจากนายปรีดี พนมยงค์ ได้รับความสำเร็จทำให้ประเทศไทยรอดพ้นจากการเป็นประเทศผู้แพ้สงครามในสงครามโลกครั้งที่สอง จึงทำให้ชาวอีสานส่วนใหญ่ต่างมีความภูมิใจและสำนึกร่วมกัน ถือว่านายเตียง ศิริขันธ์และกลุ่มผู้นำอีสานเป็นเอกลักษณ์ทางเมืองของคนอีสานโดยแท้จริง ผู้เขียนหวังเป็นอย่างยิ่งว่าบทความวิชาการนี้คงจะเป็นประโยชน์แก่ผู้สนใจประวัติศาสตร์ทางการเมืองท้องถิ่นของภาคอีสานต่อไป

1. ภูมิหลังประวัติ

เกิดเมื่อวันที่ 5 ธันวาคม พ.ศ.2452[1] ที่บ้านคุ้มวัดศรียะเกษ ถนนมรรคาลัย ตำบลธาตุเชิงชุม อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร[2] เป็นบุตรคนที่ 6 ของนายบุดดี ศิริขันธ์ (ขุนนิเทศพานิช) หรือนายฮ้อยบุดดี เป็นชาวเมืองมหาชัยกองแก้วซึ่งอยู่ทางฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง[3] มีอาชีพเป็นพ่อค้าเร่ซึ่งสมัยนั้นเรียกว่า "นายฮ้อย" เป็นหัวหน้าคาราวานรับซื้อวัวควายในภาคอีสานแล้วต้อนสินค้าประเภทนี้ขึ้นเขาลงห้วยผ่านความทุรกันดารจากที่ราบสูงไปสู่เมืองมะละแหม่งในประเทศพม่า บางครั้งก็ไปถึงเมืองย่างกุ้ง นายฮ้อยบุดดีเป็นน้องชายของพระยาบริภาลศุภกิจ (คำสาย ศิริขันธ์) กรมการพิเศษ เป็นผู้นำพ่อค้าที่คนทั่วไปเชื่อถือและยอมรับ เพราะเป็นคนที่มีไหวพริบเด็ดขาดและเข้มแข็ง สามารถแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าได้ดี พูดภาษาพม่าพอที่จะดำเนินธุรกิจซื้อขายได้ แม้ว่านายฮ้อยบุดดีไม่ได้เข้ารับราชการแต่ก็ได้รับการแต่งตั้งจากทางราชการให้เป็นขุนนิเทศพานิช[4] เป็นคหบดีผู้มีฐานะดีมากผู้หนึ่งในจังหวัดสกลนครสมัยนั้น

ส่วนมารดาของนายเตียง ศิริขันธ์ ชื่อนางอ้ม ศิริขันธ์ เป็นชาวภูไทสกลนคร นายเตียง ศิริขันธ์ มีพี่น้องร่วมบิดามารดาเดียวกัน 9 คน คือ

1. นางเนียม ศิริขันธ์	สมรสกับนายเฉิด นวลมณี
2. นายเจียม ศิริขันธ์	สมรสกับนางหนู่พันธ์ นวลมณี
3. นางบุญเทียม ศิริขันธ์	สมรสกับนายคาร บำเพ็ญสิทธิ์
4. นางเที่ยง ศิริขันธ์	สมรสกับนายพรหม อาษาเสน
5. นางเถียง (ถนอมสิน) ศิริขันธ์	สมรสกับนายสุพรรณ ศิริขันธ์
6. นายเตียง ศิริขันธ์	สมรสกับนางนิวาศน์ พิชิตรณการ
7. นางคำปลิว ศิริขันธ์	สมรสกับนายชะอุ่ม ชื่นสำราญ
8. นายนุ่ม ศิริขันธ์	(ถึงแก่กรรมตั้งแต่เยาว์วัย)
9. นายนวม (เรืออากาศโทพีระ) ศิริขันธ์	

ทั้งหมดถึงแก่กรรมแล้ว[5]

นายเตียง ศิริขันธ์ได้แต่งงานกับนางสาวนิวาศน์ พิชิตรณการ บุตรี ร.อ.นาถ และนางเวศ พิชิตรณการ เมื่อ พ.ศ.2482 มีบุตรคนเดียวชื่อนายวิฑูรย์ ศิริขันธ์ เกิดในปี พ.ศ.2485 เคยลงสมัครรับเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดสกลนคร ปี พ.ศ.2519 แต่ไม่ประสบความสำเร็จในชีวิตทางการเมืองเช่นบิดา[6]

ครอบครัวของภรรยานายเตียง ศิริขันธ์ มีความใกล้ชิดกับครอบครัวของจอมพลผิน ชุณหะวัณ และพล.ต.อ.เผ่า ศรียานนท์ (พล.ต.อ.เผ่าเป็นลูกเขยของจอมพลผิน) อยู่ด้วยกล่าวคือ ร.อ.นาถ พิชิตรณการเป็นเพื่อนกับจอมพลผิน ชุณหะวัณ และนางวิง น้องสาวของนางเวส พิชิตรณการ ก็แต่งงานกับพ่อของ พล.ต.อ.เผ่า ศรียานนท์ นางนิวาศน์เป็นชาวกรุงเทพฯ ที่ได้ติดตามบิดาซึ่งเป็นทหารประจำการอยู่ที่กรมทหารในจังหวัดอุดรธานีในสมัยนั้น และนายเตียง ศิริขันธ์ รู้จักกันกับนางสาวนิวาศน์ ก่อนที่จะไปสมัครรับเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดสกลนคร

1.1 ชีวิตวัยเยาว์

ชีวิตวัยเด็กนายเตียง ศิริขันธ์ อยู่ในสภาพเช่นเดียวกับเด็กชนบทคนอื่นๆ ขี่ควายกรำแดดกรำฝนไปตามทุ่งหญ้าอันกว้างใหญ่ไพศาลของหนองหาน เนื่องจากพ่อต้องเดินทางไปค้าขายต่างแดนด้วยการเสี่ยงภัยในการเดินทางด้วยเท้าไปมาครั้งหนึ่งๆ ใช้เวลา 3-4 ปี ฉะนั้นอนาคตของนายเตียงจึงขึ้นอยู่กับแม่และพวกพี่ๆ ตลอดจนชีวิตการศึกษาของเขาก็ต้องเผชิญกับปัญหาการขาดแคลนเงินทองอยู่มาก[7] แต่นายเตียงเป็นคนฉลาดเฉียบแหลมและมีปฏิภาณไหวพริบดีมาก ชอบกีฬาทุกชนิดและเป็นคนสนุกสนานร่าเริง ชอบพูดชอบคุยเรื่องสนุกๆ และค่อนข้างเป็นคนตลกขบขัน ไม่เคยมีทุกข์มีร้อนกับใคร จึงนับว่าเขาเป็นเด็กที่เรียนเก่งและเป็นนักกีฬาตัวยงคนหนึ่งของโรงเรียนทีเดียว

นายเตียง ศิริขันธ์ เป็นคนแปลกอีกอย่างหนึ่งคือ ไม่ชอบว่างงานเป็นคนอยู่เฉยๆ ไม่ได้ต้องมีอะไรทำสักอย่างหนึ่งไม่งั้นไม่สบายใจ หากเขาไม่มีงานอะไรทำจริงๆ เขาก็จะหันเข้าอ่านหนังสือแทบทุกชนิด และการขยันอ่านนี้เองทำให้เขามีความรู้

แปลกๆ ใหม่ๆ อยู่ตลอดเวลา จนสามารถเป็นที่ปรึกษาของเพื่อนรุ่นราวคราวเดียวกันได้เป็นอย่างดี[8]

1.2 การศึกษา

นายเตียง ศิริขันธ์เรียน ป.1-ม.3 ที่โรงเรียนประจำจังหวัดสกลนคร (โรงเรียนสกลราชวิทยานุกูล) ซึ่งเป็นชั้นสูงสุดของโรงเรียนเมื่อปี พ.ศ.2465

ม.4-ม.6 เรียนที่โรงเรียนอุดรพิทยานุกูล จังหวัดอุดรธานี (เป็นโรงเรียนประจำมณฑลอุดรมีการสอนถึงชั้นมัธยมปีที่ 6 สูงกว่าโรงเรียนอื่นๆ ของมณฑลอุดร) เมื่อปี พ.ศ.2468 นายฮ้อยบุดดีรู้จักใกล้ชิดกับขุนศรีธนานนท์ (เลี่ยม สิงห์สุวรรณ) ชาวจังหวัดอุดรธานี ซึ่งเคยย้ายไปเป็นคลังจังหวัดสกลนครอยู่สมัยหนึ่ง นายพิมพ์ สิงห์สุวรรณ บุตรของขุนศรีธนานนท์ ก็เคยซื้อวัวและต้อนวัวไปขายยังประเทศพม่าในกองคาราวานของนายฮ้อยบุดดี จึงทำให้ขุนศรีธนานนท์ช่วยรับภาระหาที่อยู่ในจังหวัดอุดรธานีให้แก่นายเตียง ศิริขันธ์ โดยพาไปอยู่บ้านร้อยตำรวจเอกขุนรักษ์นิกร (เกิด ตราชู) บุตรเขยของขุนศรีนานนท์เอง ด้วยเหตุนี้จึงทำให้นายเตียงได้รู้จักสนิทสนมกับนายสวาสดิ์และนายสวัสดิ์ ตราชู สองพี่น้องลูกชายของขุนรักษ์นิกร ซึ่งต่อมานายสวาสดิ์และนายสวัสดิ์ ตราชูได้เข้าร่วมงานเสรีไทยสายของนายเตียง ศิริขันธ์ด้วยความเสียสละทำนองเดียวกับนายเตียง ศิริขันธ์ด้วย[9]

เมื่อนายเตียง ศิริขันธ์เรียนจบชั้นสูงสุดของโรงเรียนอุดรพิทยานุกูลแล้ว นายฮ้อยบุดดีได้ส่งนายเตียง ศิริขันธ์เข้าเรียนต่อที่กรุงเทพฯ จนจบประกาศนียบัตรประโยคครูประถม (ป.ป.) ที่โรงเรียนฝึกหัดครูวัดบวรนิเวศในปี พ.ศ.2470 มีอายุได้ 18 ปี ถ้าเทียบระดับการศึกษาแล้ววุฒิ ป.ป. นั้นเทียบชั้นมัธยมปีที่ 8*

---

* ในสมัยนั้นการศึกษาของไทยยังไม่มีระบบตายตัว แบ่งระดับเป็นชั้นมูล 1 ปี ชั้นประถม 3 ปี เมื่อเรียนจบชั้นปีที่ 3 แล้วนักเรียนอาจเข้าเรียนต่อในชั้นประถมปีที่ 4 และปีที่ 5 ซึ่งเป็นสายอาชีพได้ หรือถ้าจะศึกษาต่อในด้านวิชาสามัญก็จะเข้าเรียนในชั้นมัธยมซึ่งมีตั้งแต่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 เรียกว่า *มัธยมต้น* มัธยม 4-6 เรียกว่า *มัธยมกลาง* มัธยม 7-8 เป็นชั้น *มัธยมปลาย*

ต่อจากนั้น นายเตียง ศิริขันธ์ได้ทุนเข้าศึกษาต่อคณะอักษรศาสตร์ที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เป็นนิสิตรุ่นแรกของคณะ ซึ่งมีอาจารย์เปลื้อง ณ นคร อาจารย์เทือก กุสุมา ณ อยุธยา อาจารย์หม่อมหลวงตุ้ย ชุมสาย และพันตรีหญิง ผะอบ โปษยะกฤษณะ เป็นนิสิตรุ่นเดียวกัน ในสมัยนั้นคณะอักษรศาสตร์ยังไม่เปิดสอนถึงระดับปริญญา เมื่อเรียนจบปีที่ 3 จะได้รับประกาศนียบัตรประโยคครูมัธยม (ป.ม.)* ซึ่งนับได้ว่าเป็นประกาศนียบัตรสูงสุดในสายนั้น ต่อมาคณะอักษรศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ขยายการศึกษาถึงระดับปริญญาตรี และเปิดรับนิสิตที่เป็นครูประโยคมัธยมศึกษาต่ออีก 2 ปี เพื่อรับปริญญา อ.ม. นายเตียง ศิริขันธ์มีความต้องการมาศึกษาต่อแต่เนื่องจากทำงานอยู่จังหวัดอุดรธานีและผูกพันกับเรื่องอื่นจึงทำให้ความตั้งใจล้มเหลว[10]

พ.ศ.2480 เมื่อเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรครั้งแรก นายเตียง ศิริขันธ์ได้สมัครเข้าเรียนที่มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง แต่เรียนไม่จบ ได้เข้าสอบเพียงไม่กี่ครั้ง เพราะไม่มีเวลาสอบ

1.3 ชีวิตการทำงาน

นายเตียง ศิริขันธ์เริ่มชีวิตการทำงานโดยรับราชการเป็นครูเมื่อ พ.ศ.2472 หลังจากจบการศึกษาได้วุฒิ ป.ม. ที่โรงเรียนมัธยมหอวัง ซึ่งขณะนั้นตั้งอยู่หน้าสนามกีฬาแห่งชาติตรงข้ามกับที่ว่าการอำเภอปทุมวัน ต่อมาได้ย้ายไปเป็นครูที่โรงเรียนฝึกหัดครูวัดบวรนิเวศวิหาร จนปี พ.ศ.2477 ทางราชการได้ย้ายนายเตียง ศิริขันธ์ไปเป็นผู้ช่วยอาจารย์ใหญ่ที่โรงเรียนอุดรพิทยานุกูล ซึ่งเป็นโรงเรียนเก่าที่เคยศึกษาโดยมี ม.ล.มานิต ชุมสาย เป็นอาจารย์ใหญ่ และดำรงตำแหน่งผู้ตรวจการศึกษาภาค

---

* การเป็นครู ป.ม. ในวงการศึกษาสมัยนั้นมี 2 ทาง คือ เข้าเรียนในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยโดยใช้เวลาเพียง 3 ปี ทางหนึ่ง อีกทางหนึ่ง คือ สอบวิชาชุดประโยคครูของกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งมีอยู่หลายระดับ คือ ประโยคครูมูล (ป.) ประโยคครูประถม (ป.ป.) และประโยคครูมัธยม (ป.ม.)

ด้วย ดังนั้น จึงทำให้เปิดชั้นมัธยมตอนปลายขึ้นที่โรงเรียนได้ในต้นปี พ.ศ.2477 บทบาทและหน้าที่ของนายเตียง ศิริขันธ์ คือต้องทำหน้าที่บริหารงานทั่วไป งานด้านธุรการและการปกครองแทนอาจารย์ใหญ่ นอกจากนี้ยังต้องสอนแทนครูที่ขาด วิชาที่นายเตียงสอนมีทั้งวิชาภาษาไทย ภาษาอังกฤษ และประวัติศาสตร์ ได้ชื่อว่าเป็นครูเก่ง รักษาระเบียบวินัย เคร่งครัด

ต่อมา พ.ศ.2479 นายเตียง ศิริขันธ์ได้ลาออกจากราชการมาทำงานหนังสือพิมพ์ในตำแหน่งบรรณาธิการหนังสือพิมพ์เสรีราษฎร์[11] จนกระทั่งได้รับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในปี 2480 จึงหยุดเพื่อไปทำหน้าที่ในสภาผู้แทนราษฎร

ผลงานทางวิชาการของนายเตียง ศิริขันธ์

1. หนังสือชุดเพื่อนครู เขียนร่วมกับนายสหัส กาญจนพังคะ* มี 5 เล่ม คือ
   - 1.1 *หลักการศึกษา*
   - 1.2 *ประวัติการศึกษา*
   - 1.3 *จิตวิทยา*
   - 1.4 *การสอนวิชาเฉพาะ*
   - 1.5 *นักการศึกษา*
2. *หัวใจปฏิวัติในฝรั่งเศส* เขียนโดยเตียง ศิริขันธ์ ร่วมกับจำรัส สุขุมวัฒนะ
3. *เอมิล* (Emile) งานเขียนของฌ็อง ฌาค รุสโซ่ แปลโดยเตียง ศิริขันธ์[12]

1.4 งานการเมือง

พ.ศ.2480 ได้มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (ส.ส.) โดยตรงครั้งแรกของประเทศ นายเตียง ศิริขันธ์ได้รับเลือกตั้งเป็น ส.ส. ของจังหวัดสกลนคร และต่อมาได้รับเลือกตั้งทุกสมัย จนกระทั่งปี พ.ศ.2495 รวมเป็น ส.ส. 5 สมัยติดต่อกัน

* เป็นเพื่อนที่เรียนในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยซึ่งดำรงตำแหน่งศึกษาจังหวัดสกลนครและต่อมาเป็นแกนนำขบวนการเสรีไทยสายอีสานร่วมกับนายเตียง ศิริขันธ์

รวมระยะเวลา 15 ปี เป็นเพราะนายเตียงมีผลงานดีเด่นทั้งในสภาฯ และในพื้นที่จังหวัดสกลนคร นายเตียงมีความใกล้ชิดกับชาวบ้านจนอาจกล่าวได้ว่า "เตียง ศิริขันธ์นั่งอยู่ในหัวใจของชาวสกลนคร" อย่างแท้จริง

1.5 ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรี 3 สมัย

นายเตียง ศิริขันธ์ได้รับโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งเป็นรัฐมนตรี 3 สมัยระหว่าง พ.ศ.2488-2490 ดังนี้

สมัยที่ 1 : รัฐบาลชุดที่ 12 ที่มี นายทวี บุณยเกตุ เป็นนายกรัฐมนตรี (1 กันยายน 2488-17 กันยายน 2488)

สมัยที่ 2 : รัฐบาลชุดที่ 13 ที่มี ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช เป็นนายกรัฐมนตรี (17 กันยายน 2488-15 ตุลาคม 2488)

สมัยที่ 3 : รัฐบาลชุดที่ 17 ที่มี พลเรือตรีถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ เป็นนายกรัฐมนตรี (23 สิงหาคม 2489-28 พฤษภาคม 2490) โดยดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีสั่งราชการแทนรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย

2. ปัจจัยที่ทำให้นายเตียง ศิริขันธ์ เข้าสู่เวทีการเมือง

ประการที่หนึ่ง เนื่องมาจากนายเตียง ศิริขันธ์ถูกจับในข้อหาว่าเป็นคอมมิวนิสต์ เมื่อวันที่ 9 กรกฎาคม พ.ศ.2478 ขณะทำงานเป็นผู้ช่วยอาจารย์ใหญ่โรงเรียนอุดรพิทยานุกูล[13] พร้อมกับเพื่อนครูในโรงเรียนอีกหลายคนคือ นายญวง เอี่ยมศิลา นายปั่น แก้วมาตย์* และนายสุทัศน์ สุวรรณทัต ซึ่งเป็นครูโรงเรียนราชินูทิศ ในระยะนั้นมีการเผยแพร่ลัทธิคอมมิวนิสต์ในจังหวัดอุดรธานี มีการแจกใบปลิวตามตลาดและที่อื่นๆ ทั่วทั้งเมือง แม้แต่ที่เสาธงของโรงเรียนอุดรพิทยานุกูลเองก็มีคน

* ต่อมานายญวง เอี่ยมศิลา เป็น ส.ส.จังหวัดขอนแก่น ส่วนนายปั่น แก้วมาตย์ เป็น ส.ส.จังหวัดนครพนม

แอบไปชักธงแดงตราค้อนกับเคียวขึ้นสู่ยอดเสาในเวลากลางคืน นายเตียงกับพวกถูกส่งตัวมาดำเนินคดีฝากขังที่โรงเรียนพลตำรวจอยู่ประมาณ 2 เดือน ก็ถูกปล่อยหลุดพ้นข้อหาเพียงคนเดียว แต่เพื่อนๆ ที่ถูกจำคุกที่บางขวางร่วมกับพวกกบฏบวรเดชถูกศาลตัดสินพิพากษาจำคุกเป็นเวลา 10 ปี[14]

ในการพิจารณาคดีที่นายเตียง ศิริขันธ์เป็นจำเลย อัยการฟ้องนายเตียง ศิริขันธ์ด้วยข้อหาว่าเป็น "คอมมิวนิสต์" ตามที่ระบุไว้ในพระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์ พ.ศ.2476 นายเตียง ศิริขันธ์ได้ต่อสู้คดีทั้งที่ขณะนั้นยังไม่ได้เรียนวิชากฎหมายมาก่อน แต่เข้าใจความหมายและรู้ประวัติความเป็นมาของลัทธิคอมมิวนิสต์เป็นอย่างดี ได้ใช้ความสามารถในการพูดและความรู้ทางประวัติศาสตร์ตลอดจนตำราภาษาอังกฤษที่เกี่ยวกับลัทธิการเมือง นายเตียงได้อธิบายว่ามีไว้เพื่อศึกษาเพื่อเรียนรู้ ผิดด้วยหรือที่มีตำราคอมมิวนิสต์อยู่ในบ้านและที่ทำงาน การศึกษาเพื่อการเรียนรู้และเกิดปัญญาต้องให้อิสระแก่คนสามารถศึกษาเรียนรู้ได้ทุกภาษายิ่งดี แต่ไม่ได้หมายความว่าจะยกย่องชมเชยเป็นพิเศษว่าลัทธิคอมมิวนิสต์นั้นดี

นายเตียง ศิริขันธ์รับว่าตัวเองมีแนวคิดไปในทางสังคมนิยม (Socialist)[15] ตามแนวที่รัฐบาลประเทศในยุโรปตะวันตกส่วนใหญ่ใช้ปกครองประเทศซึ่งต้องการจะลดความแตกต่างฐานะทางเศรษฐกิจระหว่างชนชั้น นายเตียงไม่เคยสนับสนุนความคิดที่จะให้รัฐบาลเป็นเจ้าของอสังหาริมทรัพย์ ไม่เคยสนับสนุนให้รัฐกำหนดการใช้แรงงานของบุคคลในลักษณะที่เป็นการบังคับ ไม่เคยมีการกระทำใดๆ หรือแสดงออกใดๆ เป็นการชี้นำว่าลัทธิคอมมิวนิสต์เป็นวิถีทางการเมือง การปกครองที่อยู่ในประเทศไทย และไม่เคยเผยแพร่หรือพยายามแพร่ลัทธินี้ในลักษณะใดเลย จากการจับกุมครั้งนี้จึงทำให้นายเตียง ศิริขันธ์เริ่มรู้สึกถึงความผูกพันทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตย ดังมีคนกล่าวว่า "ถ้าเราไม่เล่นการเมือง การเมืองก็จะเล่นเรา"

สำหรับกรณีที่นายเตียง ศิริขันธ์ถูกจับนั้น ต่อมาได้ทราบภายหลังว่าเกิดจากความขัดแย้งส่วนตัวเรื่องผู้หญิง กล่าวคือ เมื่อเดือนธันวาคม พ.ศ.2477 มีการประกวดนางงามประจำจังหวัดอุดรธานี นางสาวสุบิน แห่งบ้านหมู่มุ่นได้เป็นนางงามคนแรก

ของเมืองอุดรธานี บรรดาข้าราชการทหารทั้งหลายต่างสนใจนางงาม นายเตียงพานักเรียนไปพักแรมที่บ้านหมู่มุ่นก็เคยให้นางสาวสุบินมาปรนนิบัติตลอด 3 คืน ทำให้ ร.ต.ท.สมบูรณ์ เอนกเวียงไม่พอใจเนื่องจากชอบนางสาวสุบิน แต่ฝ่ายนางสาวสุบินไม่เล่นด้วย มาชอบนายเตียง ตอนนั้นพวกญวนทิ้งใบปลิวตามตลาด ร.ต.ท.สมบูรณ์ก็เลยหาเรื่อง จับนายเตียงหาว่าเป็นคอมมิวนิสต์[16]

ประการที่สอง เนื่องจากพื้นฐานทางครอบครัวดี ตระกูลศิริขันธ์เป็นกรมการเมืองระดับสูง เป็นบุตรของขุนนิเทศพานิช ซึ่งเป็นคหบดีผู้ทำการค้าขายกว้างขวางทั้งในหมู่ผู้ทำการค้าระหว่างเมือง จึงมีความผูกพันกับประชาชนในเขตเลือกตั้งของตัวเองอย่างแนบแน่น[17] ต่างจากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรคนแรก คือ หลวงวรนิติปรีชา (วรดี พรหมสาขา ณ สกลนคร) เป็นบุคคลในกลุ่มที่มีพื้นฐานมาจากตระกูลเจ้าเมืองเก่า เคยรับราชการตำแหน่งสูงในท้องถิ่น มีแนวคิดค่อนไปทางอนุรักษ์นิยม ไม่ได้มีทัศนะต่อต้านผู้นำส่วนกลาง จึงไม่ได้รับความนิยมจากประชาชนเมื่อมีการเลือกตั้งโดยตรงจากประชาชน จึงทำให้นายเตียงได้รับความนิยมจากประชาชนอย่างกว้างขวาง[18]

ประการที่สาม เนื่องจากนายเตียง ศิริขันธ์เป็นปัญญาชนรุ่นใหม่ที่จบการศึกษาจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อกลับมารับราชการเป็นครูในท้องถิ่นภาคอีสานซึ่งเผชิญกับปัญหาการด้อยพัฒนา ได้รับการดูถูกดูแคลนทางวัฒนธรรมและข้อจำกัดของตัวระบบราชการที่ขึ้นอยู่กับส่วนกลางเป็นหลัก ผลจากการดำเนินนโยบายที่ไม่ถูกต้องของรัฐบาลซึ่งเป็นแนวคิดชาตินิยมที่กำลังแพร่หลายอยู่ในสังคม "คนรุ่นใหม่" ในเวลานั้น อันเป็นแนวคิดที่มุ่งหวังอยากให้ประเทศเจริญก้าวหน้าทัดเทียมเป็นที่ยอมรับในสังคมการเมืองระหว่างประเทศ และต้องการขจัดอิทธิพลอันไม่ชอบธรรมของมหาอำนาจตะวันตกออกไป[19] จึงเป็นปัจจัยที่ผลักดันให้นายเตียง ศิริขันธ์ต้องการไปต่อสู้เคลื่อนไหวทางการเมือง

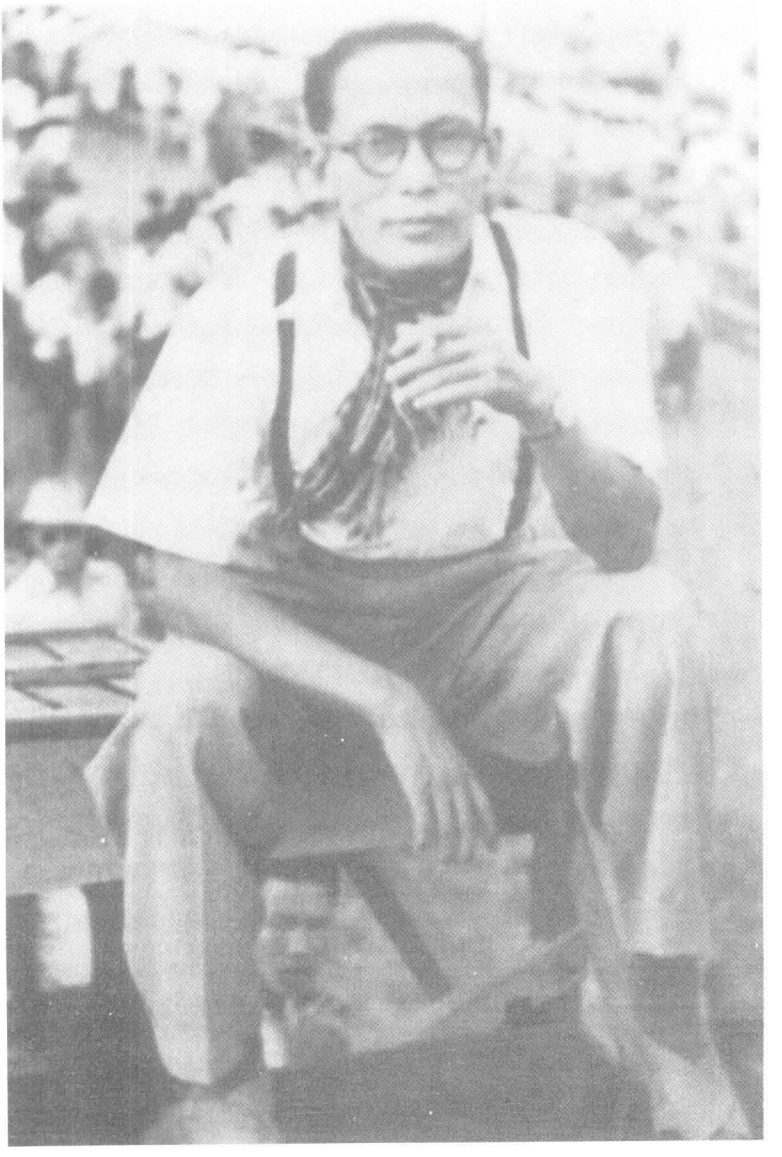
ประการที่สี่ จากการที่นายเตียงมีนิสัยรักการอ่านหนังสือ และมีความสนใจในวิชาประวัติศาสตร์มาตั้งแต่เรียนอยู่คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มีความอยากรู้อยากเห็นว่าการเมืองเป็นอย่างไร และเข้าใจความคิดทางการเมือง

ต่างๆ ดี[20] นายเตียงมีโอกาสอ่านหนังสือเกี่ยวกับการเมืองต่างประเทศและทฤษฎีการเมืองหลายสิบเล่ม เช่นเรื่องเกี่ยวกับ มุสตาฟา เคมาล ปาชา ประธานาธิบดีเผด็จการของตุรกี ซึ่งบรรยายประวัติชีวิตและการทำงานทางการเมืองตลอดจนวิธีการเข้ากุมอำนาจไว้อย่างละเอียด

นอกจากนี้ดูเหมือนว่าอิทธิพลของเหตุการณ์ในฝรั่งเศสจะมีอิทธิพลต่อความนึกคิดของนายเตียง ศิริขันธ์อยู่ไม่น้อย เช่นเดียวกับผู้นำร่วมสมัยคนอื่นๆ ในพ.ศ.2480 นี้ งานเขียนขนาด 1,000 หน้าของนายเตียง ศิริขันธ์ที่เขียนร่วมกับนายจำรัส สุขุมวัฒนะ ชื่อ *"หัวใจปฏิวัติในฝรั่งเศส"* ได้มีการนำมาตีพิมพ์จนเกือบจะเสร็จ แต่ก็มีเหตุการณ์ที่ผันผวนทางการเมืองเกิดขึ้นก่อน การพิมพ์จึงต้องหยุดชะงักไป[21] เท่าที่ตรวจสอบที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ห้องสมุดปรีดี พนมยงค์ ห้องหนังสือหายาก พบหนังสือเล่มนี้ที่ในคำนำนายเตียงบอกว่า เนื่องจากภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ หนังสือ 1,000 หน้า คงขายลำบาก ก็ตีพิมพ์ประมาณ 300 หน้าในช่วงแรกก่อน[22] สิ่งที่น่าสนใจประเด็นที่กล่าวได้ว่าเป็นผู้ฝักใฝ่ทางการเมืองอยู่มาก โดยเฉพาะเมื่อพิจารณาจากจุดประสงค์ในการเขียน นายเตียงกล่าวว่า *"...เรื่องปฏิวัติในฝรั่งเศสนี้ชาวอารยประเทศถือว่าผู้ที่ได้รับการศึกษารักชาติเอาใจใส่ในชาติควรจะได้รู้ละเอียด เพื่อจะได้ซาบซึ้งในหลักประชาธิปไตยที่แท้จริงโดยพิจารณาในปรัชญาจากเรื่องนี้จริงๆ นี้"*[23]

ประการที่ห้า สืบเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองในวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ.2475 เข้าใจว่านายเตียง ศิริขันธ์เป็นข้าราชการรุ่นใหม่ผู้หนึ่งที่ชื่นชมกับเหตุการณ์ครั้งนี้ และได้ศึกษาความคิดทางการเมืองและทางเศรษฐกิจของนายปรีดี พนมยงค์มาตั้งต้น จึงเกิดความศรัทธาในความสามารถของนายปรีดี พนมยงค์ ทั้งที่ตอนนั้นนายเตียงยังไม่รู้จักกับท่านเลย นอกจากการได้อ่านเค้าโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติที่นายปรีดีร่าง ซึ่งมีจุดมุ่งหมายช่วยเหลือคนยากจนที่มีขีดความสามารถจำกัด โดยรัฐให้ความช่วยเหลือในการจัดระเบียบการเศรษฐกิจ ส่วนสิทธิเสรีภาพทางการเมืองยังให้การประกันและรับรองตามกฎหมายรัฐธรรมนูญทุกประการ[24]

นายเตียง ศิริขันธ์เห็นด้วยกับแนวคิดของหลวงประดิษฐ์มนูธรรม (นายปรีดี

เตียง ศิริขันธ์

พนมยงค์) ที่เสนอรัฐบาลจัดตั้งสหกรณ์ขึ้นควบคุมที่ดินและผลผลิตทั้งหมดเพื่อให้คนไทยอยู่ดีกินดี เพราะว่านิสัยคนไทยถ้าปล่อยให้มีกรรมสิทธิ์ที่ดินเป็นของตนเองจะทำให้เกิดความเกียจคร้านและทอดทิ้งการงาน ในที่สุดที่ดินก็ตกเป็นของคนอื่นหรือสร้างหนี้ให้รัฐบาลต้องแบกภาระช่วยเหลือแก้ไขเรื่อยไป[25]

ประการสุดท้าย เนื่องมาจากการที่นายเตียง ศิริขันธ์ได้เข้าไปทำงานเป็นบรรณาธิการหนังสือพิมพ์เสรีราษฎร์ เมื่อ พ.ศ.2479 ได้เสนอบทความที่มีเนื้อหาเน้นถึงเรื่องเสรีภาพ มีความต้องการให้ทุกคนมีสิทธิเท่าเทียมกัน จึงได้อาศัยหนังสือพิมพ์เป็นกระบอกเสียงในการทำหน้าที่เสนอข่าวสารการเมืองทั้งปวงให้ประชาชนได้ทราบจนเป็นที่ยอมรับจากราษฎรอย่างกว้างขวาง จึงทำให้นายเตียง ศิริขันธ์มองเห็นว่าตัวเองควรเข้ามาทำหน้าที่ในสภาผู้แทนราษฎรเพื่อทำประโยชน์แก่ประเทศชาติได้ดีกว่าเป็นนักหนังสือพิมพ์

3. แนวคิดทางการเมืองของนายเตียง ศิริขันธ์

การวิเคราะห์แนวคิดทางการเมืองของนายเตียง ศิริขันธ์ จากภูมิหลังส่วนตัวสามารถพิจารณาแนวคิดทางการเมืองได้จากกิจกรรม 2 ด้าน คือ ด้านแรกมองผ่านการแสดงบทบาทในสภาผู้แทนราษฎร โดยเฉพาะอย่างยิ่ง จากการอภิปรายซักถามสนับสนุนและคัดค้านร่างพระราชบัญญัติสำคัญ ๆ และการเสนอร่างกฎหมายสู่สภาผู้แทนราษฎร อีกด้านหนึ่งมองผ่านบทบาทที่ปรากฏนอกสภาผู้แทนราษฎร เช่น งานเขียน งานแปลหนังสือ การเคลื่อนไหวทางการเมืองในขบวนการเสรีไทย การตั้งโรงเรียนราษฎร์ และแนวคิดในการก่อตั้งสันนิบาตเอเชียอาคเนย์ แนวคิดของนายเตียง ศิริขันธ์พอจะสรุปได้ 3 ลักษณะ คือ

1. *แนวคิดท้องถิ่นนิยม* ซึ่งเป็นแนวคิดที่มุ่งพัฒนาไปสู่ท้องถิ่นของตน โดยเฉพาะจังหวัดสกลนครและภาคอีสาน แนวคิดนี้มีขึ้นหลังจากการได้รับเลือกตั้งและได้ปฏิบัติหน้าที่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ได้พบปัญหาความยากจนของคนในท้องถิ่น จึงปรารถนาที่จะให้ท้องถิ่นของตนเองซึ่งเป็นหน่วยหนึ่งของสังคม

มีความเจริญก้าวหน้าตามหลักอุดมการณ์ที่ว่า *"เราจะร่วมกันทำงานให้แก่ประเทศชาติและมาตุภูมิ ด้วยความเสียสละเพื่อประโยชน์ของชาติของท้องถิ่นยิ่งกว่าชีวิตของตน"*[26] โดยมุ่งให้รัฐบาลทำการพัฒนาประเทศชาติให้สอดคล้องกับความต้องการของประชาชนในท้องถิ่น อันสืบเนื่องจากความแร้นแค้นของราษฎรที่ไม่ได้รับการเหลียวแลช่วยเหลือจากรัฐบาลในด้านที่รัฐบาลควรจะได้ส่งเสริมและทำได้ เช่นการพัฒนาแหล่งน้ำและการคมนาคม ซึ่งเห็นได้ชัดว่ารัฐบาลให้ความสำคัญกับภาคกลางภาคเหนือ และภาคใต้มากกว่าภาคอีสาน[27]

แนวคิดท้องถิ่นนิยมของนายเตียง ศิริขันธ์ ปรากฏในรูปของกระทู้ถาม ญัตติและร่างพระราชบัญญัติต่างๆ ที่เสนอรัฐบาล อาทิเช่น กระทู้ถามเรื่องกระทรวงไหนจะก้าวไกลที่สุด กระทู้ถามเกี่ยวกับการวางหลักสูตรของกระทรวงธรรมการ เพื่อให้ความแจ่มแจ้งแก่ครูในเรื่องหลักสูตร กระทู้ถามเรื่องกรรมกรรับจ้างพูนถนนที่ถูกโกงและถูกเอารัดเอาเปรียบ กระทู้ถามเรื่องชลประทาน การเกษตร และการประมง ขอให้ทำทำนบน้ำพุงและหัวภูชนให้น้ำอูนไหลเร็วๆ น้ำจะได้ไม่ท่วมนาและมีที่ทำนาริมน้ำนั้นมากๆ ตลอดจนคัดค้านมิให้รัฐบาลออกกฎหมายสัตว์พาหนะใหม่เพราะจะบีบบังคับให้ราษฎรต้องทำตั๋วรูปพรรณสัตว์พาหนะไม่เลือกว่าตัวผู้ตัวเมียซึ่งจะเป็นเหตุให้พวกเลี้ยงวัวแม่ไว้มากหลายนั้นต้องเดือดร้อนเพราะไม่มีเงินค่าตีพิมพ์ วัว ควาย ม้า เป็นต้น[28] นอกจากนี้นายเตียง ศิริขันธ์ยังเป็นผู้ที่เอาใจใส่ประชาชนใครเดือดร้อนก็คอยช่วยเหลืออยู่เสมอ โดยเฉพาะชาวบ้านที่ยากจนได้จัดหาอาชีพจักสานและเครื่องปั้นดินเผาตลอดจนคิดจะตั้งโรงเลื่อยโดยได้ติดต่อกับนายสวาสดิ์และนายสวัสดิ์ ตราชู สองพี่น้องที่มีฐานะดีและมีความคิดก้าวหน้า ทั้งสองคนได้ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี คอยช่วยเหลือปรับปรุงเอาเครื่องยนต์จากรถบรรทุกที่มีมาดัดแปลงแก้ไขให้เป็นเครื่องฉุดใบเลื่อยสำหรับเลื่อยไม้ แต่ปรากฏว่าเครื่องยนต์ไม่มีกำลังพอ ในที่สุดโครงการโรงเลื่อยก็ต้องพังไปทำไม่สำเร็จ[29]

ต่อมานายเตียง ศิริขันธ์สนใจโครงการปลูกหม่อนเลี้ยงไหม โดยความคิดนี้เกิดจากการขาดแคลนผ้าในท้องตลาด ซึ่งเป็นช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง ในสมัยนั้นประเทศไทยมีโรงงานทอผ้าอยู่โรงเดียวซึ่งเป็นของทางราชการทหาร ปริมาณที่ผลิต

ออกจำหน่ายให้ประชาชนมีไม่เพียงพอทั้งคุณภาพก็ต่ำ นายเตียงเห็นว่าการทอผ้าในลักษณะโรงงานอาจจะเป็นอาชีพที่ดีอย่างหนึ่งได้ แต่ถ้าจะคิดสร้างโรงงานทอผ้าฝ้ายก็จะมีปัญหาทางด้านเครื่องมือและเครื่องจักร แต่ถ้าหากจะใช้แรงงานพื้นเมืองและใช้อุปกรณ์พื้นเมือง ถ้าปริมาณที่ผลิตได้มีไม่สูงนักแล้วก็ควรจะหันมาทอผ้าไหม[30] ซึ่งมีคุณภาพดีกว่าและราคาสูงกว่าผลตอบแทน อาจจะเป็นสิ่งที่น่าพึงพอใจของคนงานได้ จึงเริ่มหาอาสาสมัครชาวบ้านจำนวนหนึ่งมาปลูกหม่อนเลี้ยงไหม ปรากฏว่าได้ผลใกล้เคียงกับที่คาดหวังไว้ มีรายได้แก่อาสาสมัครดีพอสมควรและอาจจะเป็นอาชีพของครอบครัวได้ ทั้งนี้ได้รับการสนับสนุนด้านการตลาดเพื่อจำหน่ายในต่างประเทศโดย จิม ทอมป์สัน (Jim Thompson)* และได้รับคำแนะนำและการสนับสนุนจากทูตการค้าของอเมริกาเกี่ยวกับการประกอบธุรกิจประเภทนี้ด้วย จิม ทอมป์สันได้ตั้งบริษัทไหมไทยขึ้นอย่างเป็นทางการ โดยออกหุ้นทั้งหมด 500 หุ้น ราคาหุ้นละ 50 ดอลลาร์[31] ส่วนนายเตียงไม่ได้เข้าร่วมในธุรกิจของบริษัทนี้โดยตรง แต่ช่วยเหลือในส่วนจัดหาสถานที่ปลูกหม่อนและเลี้ยงไหมให้ราษฎรโดยไม่ต้องเสียค่าเช่า เป็นการช่วยเหลือราษฎรในท้องถิ่น ต่อมาเกิดปัญหาเพราะราษฎรมีความรู้สึกผูกพันกับการทำนาที่เป็นอาชีพของบรรพบุรุษของตนมากกว่า เมื่อถึงหน้าฝนจะต้องทำนา เมื่อเสร็จจากทำนาแล้วจึงได้ทำงานเสริมอาชีพด้านนี้ และเมื่อจิม ทอมป์สันเสียชีวิตจึงล้มเลิกโครงการนี้

2. *แนวคิดสังคมนิยม* กล่าวกันว่า แนวคิดทางการเมืองของนายเตียง ศิริขันธ์ในทางสังคมนิยมนั้นมีมาตั้งแต่ก่อนจะเข้าสู่เป็นนักการเมืองแล้ว ดูจากความสนใจในการชอบอ่านศึกษาหนังสือเกี่ยวกับการเมืองต่างประเทศและทฤษฎีการเมืองตามกระแสแนวความคิดลัทธิสังคมนิยม-คอมมิวนิสต์ที่ได้เผยแพร่เข้ามายังประเทศไทย เนื่องจากโซเวียตเริ่มให้ความสำคัญกับประเทศในแถบทวีปเอเชีย

---

* เป็นนายทหารอเมริกายศพันตรี เคยทำงานให้หน่วย O.S.S. ของอเมริกา และเคยถูกส่งไปแอฟริกาและยุโรป เมื่อเยอรมันแพ้สงครามจึงย้ายมาอยู่ในหน่วยที่ต้องแทรกซึม "infiltrate" เข้าประเทศไทย จิม ทอมป์สันได้รับหน้าที่เป็นผู้นำทหารกลุ่มหนึ่งมาโดดร่มในภาคอีสานร่วมกับขบวนการเสรีไทย จึงรู้จักกับนายเตียง ศิริขันธ์เป็นอย่างดี

และประเทศที่ด้อยพัฒนา โดยสร้างระบบสังคมนิยมแบบมาร์กซิสต์ เมื่อสตาลินได้ขึ้นมามีอำนาจในพรรคคอมมิวนิสต์โซเวียต ลัทธินี้จึงแพร่หลายในหมู่คนจีนและลูกครึ่งจีนไทย ส่วนอีกสายหนึ่งแพร่โดยชาวญวนหรือชาวเวียดนาม อันเนื่องจากการที่ชาวเวียดนามถูกฝรั่งเศสปราบปรามอย่างหนักจึงทำให้สมาชิกขบวนการชาตินิยมเวียดนามได้พากันอพยพเข้ามาอยู่บริเวณหลายจังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย ได้แก่ จังหวัดสกลนคร อุดรธานี นครพนม หนองคาย เป็นต้น[32]

การที่มีการเคลื่อนไหวของผู้เลื่อมใสลัทธิมาร์กซ์-เลนินในภาคตะวันออกเฉียงเหนือดังกล่าว ได้ทำให้ความรู้เกี่ยวกับสังคมนิยม-คอมมิวนิสต์ได้รับการเผยแพร่สู่คนที่สนิทสนมกับชาวเวียดนาม พอที่จะเชื่อได้ว่ามีคนไทยหลายคนเรียนรู้ลัทธินี้จากคนเวียดนามโดยเฉพาะสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เช่น นายจำลอง ดาวเรือง นายญวง เอี่ยมศิลา นายปั่น แก้วมาตย์ รวมทั้งนายเตียง ศิริขันธ์ ส่วนความคิดสังคมนิยมแบบอื่นๆ นั้นได้เผยแพร่เข้ามาโดยปัญญาชนที่ได้รับการศึกษาจากทวีปยุโรป ผู้ที่มีส่วนผลักดันให้นำแนวคิดสังคมนิยมมาใช้คือ นายปรีดี พนมยงค์ ผู้นำฝ่ายพลเรือนของคณะราษฎรซึ่งเป็นผู้ร่าง "เค้าโครงการเศรษฐกิจ" ขึ้นเพื่อให้เป็นแนวทางในการพัฒนาประเทศ และแนวคิดนี้ได้ถ่ายทอดไปสู่ลูกศิษย์ที่ศึกษาจากมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง ซึ่งนายปรีดีเป็นผู้ประศาสน์การให้เป็นแหล่งวิชาความรู้ทางการเมืองและเศรษฐกิจที่จะช่วยสร้างคนรุ่นใหม่เพื่อสนับสนุนการปกครองระบอบประชาธิปไตย และซึ่งกลุ่มนักศึกษาจากภาคอีสาน ได้แก่ นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ นายถวิล อุดล นายจำลอง ดาวเรือง และนายเทพ โชตินุชิต สำหรับนายเตียง ศิริขันธ์นั้นไม่อยู่ในกลุ่มนี้ แต่การที่นายเตียงเป็นนักอ่านนักค้นคว้าและแสวงหาความรู้อยู่เสมอจึงเกิดแนวคิดเอนเอียงไปในแนวทางสังคมนิยม[33]

หลักฐานที่ปรากฏแนวคิดสังคมนิยมของนายเตียงอีกก็คือในงานเขียนและงานแปลหนังสือซึ่งได้ปรากฏทั้งก่อนและหลังการเข้าสู่การเมืองได้แก่ งานเขียนชุด "เพื่อนครู" งานแปลหนังสือ "เอมิลหรือการศึกษา" และ "หัวใจปฏิวัติในฝรั่งเศส" ซึ่งได้กล่าวมาแล้ว นอกจากนี้ยังปรากฏแนวคิดทางการเมืองแบบเสรีนิยมของ

นายเตียงอีกด้วย เช่นจากบทความที่เขียนลงในหนังสือพิมพ์เสรีราษฎร์ก่อนเข้าสู่การเมืองว่า

> *...ข้าพเจ้าเป็นคนไทย ข้าพเจ้าเป็นไทแก่ตนเอง ข้าพเจ้าเป็นราษฎรไทย ราษฎรสยาม ทั้งข้าพเจ้าต้องการให้ทุกคน ๆ คน บนพื้นอันเป็นสยามประเทศนี้ เป็นราษฎรเสมอหน้ากันหมด ปราศจากความเหลื่อมล้ำต่ำสูงความเป็นราษฎร จึงเป็นอุดมคติที่ข้าพเจ้าบูชาอีกอันหนึ่ง*[34]

เนื้อหาของบทความนี้สะท้อนแนวคิดแบบเสรีนิยมของนายเตียงที่เน้นถึงการให้ราษฎรทุกคนมีสิทธิเสรีภาพอย่างเท่าเทียมกัน สามารถรวมกลุ่มจัดตั้งพรรคการเมืองได้ซึ่งจะส่งผลก่อให้เกิดระบบประชาธิปไตยที่แท้จริง จึงกล่าวได้ว่างานเขียนงานแปลหนังสือของนายเตียงสะท้อนความคิดเสรีนิยม (liberalism) โดยเฉพาะเรื่อง*หัวใจปฏิวัติในฝรั่งเศส* เพราะปฏิวัติใหญ่ฝรั่งเศสเชิดชูหลักเสรีภาพมาก เพราะฉะนั้นความคิดของนายเตียงนั้นไม่ใช่เป็นแค่นักเลือกตั้งทั่ว ๆ ไป แต่เป็นปัญญาชนที่ศึกษาประวัติศาสตร์การเมือง และเป็นประวัติศาสตร์การต่อสู้ของภาคประชาชน[35] และมิเพียงแต่มีความคิดอยู่ที่ตำราเท่านั้น แต่อยู่ที่เหตุการณ์ทางการเมืองที่เกิดขึ้น

แนวคิดเสรีนิยมนี้ได้ปรากฏขึ้นอย่างชัดเจนในสภาผู้แทนราษฎรก่อนที่นายเตียงจะได้รับเลือกเป็น ส.ส. โดยมีนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ และนายเลียง ไชยกาล (อุบลราชธานี) เป็น ส.ส.กลุ่มแรกที่เข้ามาเป็นปากเป็นเสียงให้กับประชาชนหัวเมืองรอบนอก ในลักษณะที่เป็นอิสระจากรัฐบาล และพยายามควบคุมการบริหารงานของรัฐบาลโดยการเสนอร่างพระราชบัญญัติ ตลอดจนการอภิปรายซักถามรัฐบาลอย่างต่อเนื่อง ต่อมาเมื่อนายเตียงได้รับเลือกตั้งเป็น ส.ส.ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ.2480 จึงได้เข้ามารวมกลุ่มกับ ส.ส. ที่มีแนวคิดลักษณะไปทาง "เสรีนิยม" เช่นเดียวกัน ได้แก่นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ นายเลียง ไชยกาล นายถวิล อุดล นายจำลอง ดาวเรือง นายอ้วน นาครทรรพ เป็นต้น[36]

แนวทางการทำงานของนายเตียง ศิริขันธ์ ที่สะท้อนให้เห็นแนวคิดแบบเสรีนิยมที่ปรากฏร่วมกับสมาชิกกลุ่มนี้ คือ การเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองในฐานะผู้รับมอบอำนาจจากราษฎรให้เข้ามาใช้อำนาจนิติบัญญัติถ่วงดุลกับฝ่ายบริหาร โดยถือว่าสมาชิกย่อมมีสิทธิและสามารถจะเสนอร่างกฎหมายเข้าสู่สภาผู้แทนราษฎรได้โดยเสรี และพยายามเสนอแนวทางการต่อสู้ในสภาฯได้โดยเสรีเพื่อให้เป็นไปตามกติกาของระบอบประชาธิปไตยภายใต้การปกครองของรัฐบาลพระยาพหลพลพยุหเสนา นายเตียงได้มุ่งเน้นเรื่องการพัฒนาประเทศโดยต้องการให้รัฐบาลใช้นโยบายการบำรุงด้านเศรษฐกิจ การศึกษาและสาธารณสุข ที่ยึดหลักการใช้จ่ายงบประมาณตามหลักดุลยภาพ ให้มีการจัดทำโครงสร้างพื้นฐานของการพัฒนาเศรษฐกิจได้แก่ การชลประทาน การคมนาคม การขนส่งของภาคอีสานที่ยังล้าหลังภาคอื่น ๆ[37]

จากแนวคิดหลักทั้งสองลักษณะที่กล่าวมาได้นำไปสู่การพัฒนาแนวคิดในระดับกว้าง กล่าวคือ จากประสบการณ์ที่นายเตียง ศิริขันธ์ได้สัมผัสจากการรับราชการและใช้ชีวิตคลุกคลีอยู่กับราษฎรชาวนา ข้าราชการและผู้ประกอบธุรกิจการค้า แสดงให้เห็นว่านายเตียงเป็น "คนรุ่นใหม่" ของภาคอีสานคนหนึ่งที่สำนึกในความเป็นไทย จึงน่าจะได้รับอิทธิพลของแนวคิดชาตินิยมซึ่งกำลังแพร่หลายอยู่ในสังคมคนรุ่นใหม่ในเวลานั้น แนวคิดชาตินิยมเป็นแนวคิดที่ขยายออกมาจากแนวคิดท้องถิ่นนิยม ในลักษณะที่สัมพันธ์กับแนวคิดเรื่องความก้าวหน้าของชาติ อันเป็นแนวคิดที่มุ่งหวังอยากให้ประเทศเจริญก้าวหน้าทัดเทียมเป็นที่ยอมรับในสังคมการเมืองระหว่างประเทศ และต้องการขจัดอิทธิพลอันไม่ชอบธรรมของมหาอำนาจตะวันตก

จากแนวคิดข้างต้น นายเตียง ศิริขันธ์ได้ตระหนักในฐานะที่ตนเองเป็นคนไทยที่ได้รับการศึกษา และเป็นคนกำเนิดในจังหวัดสกลนคร จึงเป็นพื้นฐานที่มีส่วนผลักดันให้เข้าถึงความจริงที่ว่า ราษฎรชาวนาชนบทส่วนใหญ่ยังไม่ได้รับการศึกษา ไม่ได้รับการบำรุงจากรัฐบาลอย่างเพียงพอ การสร้างความเจริญก้าวหน้าในความคิดของนายเตียงคือการพัฒนาชนบท โดยจัดการศึกษาให้ทั่วถึง เป็นการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ เพราะการศึกษาเป็นรากฐานในการนำไปสู่การพัฒนาประเทศ

ดังนั้นนายเตียงจึงได้จัดตั้งโรงเรียนราษฎร์ขึ้นเพื่อเป็นการตอบสนองการขยายตัวของการศึกษาในจังหวัดสกลนคร 2 แห่ง คือ *โรงเรียนมัธยมศิริขันธ์ 1* อยู่ที่อำเภอพรรณานิคม และ*โรงเรียนมัธยมศิริขันธ์ 2* อยู่อำเภอสว่างแดนดิน[38] ซึ่งได้จัดตั้งภายหลังจากการเข้าสู่เวทีทางการเมืองครั้งที่สอง พ.ศ.2481[39] ทั้งนี้อาจกล่าวได้ว่าการตั้งโรงเรียนในช่วงนี้ก็อาศัยเป็นฐานคะแนนเสียงสำหรับการเลือกตั้ง ส.ส. ด้วยเช่นเดียวกับผู้แทนกลุ่มผู้นำอีสาน เช่น นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ ได้เข้าหุ้นกับญาติ ๆ ตั้งโรงเรียนราษฎร์ขึ้นใน พ.ศ.2478 ระยะแรกเป็นโรงเรียนประถมศึกษาชาย ตั้งอยู่วัดศรีทอง (วัดศรีอุบล) อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี ต่อมาภายหลังเปลี่ยนเป็นโรงเรียนมัธยมชายในปี พ.ศ.2481 และอีกคนหนึ่งคือ นายจำลอง ดาวเรือง ได้จัดตั้งโรงเรียนเรืองวิทยาที่อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม

แนวคิดชาตินิยมอีกลักษณะหนึ่งที่สะท้อนจากบทบาททางการเมืองของนายเตียงที่เกิดขึ้นขณะเป็น ส.ส. พ.ศ.2484 อันเกิดจากการเห็นว่าประเทศไทยถูกญี่ปุ่นยึดครองตอนสงครามมหาเอเชียบูรพา จึงต้องการเอกราชอธิปไตยและความเป็นกลางกลับคืน จึงรวมตัวกับกลุ่มคนไทยผู้รักชาติก่อตั้งขบวนการเสรีไทยขึ้นโดยนายเตียงเองได้เป็นผู้นำเสรีไทยภาคอีสาน ผลจากการเคลื่อนไหวของขบวนการเสรีไทยนี้ทำให้ประเทศไทยสามารถรักษาเอกราชโดยสมบูรณ์ นอกจากนี้นายเตียงยังได้สืบสานแนวคิดเรื่องเอกราชอธิปไตยให้กับประเทศเพื่อนบ้าน ด้วยการติดต่อสัมพันธ์กับต่างประเทศด้วยการวางตัวเป็นกลางเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติวิธี เมื่อภายหลังสงครามโลกครั้งที่สอง พ.ศ.2488-2489 ประเทศไทยเป็นศูนย์กลางของประเทศที่เรียกร้องเอกราชประชาธิปไตย ด้วยแนวคิดเช่นนี้นายเตียงจึงเข้าร่วมกับขบวนการชาตินิยมจากประเทศลาว เวียดนาม กัมพูชา อินโดนีเซีย มอญและไทยใหญ่ที่เข้ามาประชุมกันเพื่อกอบกู้เอกราช ด้วยการจัดตั้งสมาคมสันนิบาตเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ขึ้นในประเทศไทย[40]

ฉะนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าเหตุการณ์ทางการเมืองที่เกิดขึ้นในเอเชียโดยเฉพาะอินโดนีเซียได้มีส่วนหล่อหลอมให้นายเตียงคิดถึงเรื่องลัทธิการเมือง คงไม่ใช่ลัทธิคอมมิวนิสต์ แต่เป็นการพูดถึงเรื่องการรวมตัวกันเป็นสหภาพอย่างใดอย่างหนึ่ง

นายเตียงพูดถึงว่า หากประเทศไทย พม่า ลาว เวียดนาม และกัมพูชา รวมกันเป็นสหพันธ์จะได้ยิ่งใหญ่กว่าสหรัฐอเมริกา โดยเฉพาะแหล่งทรัพยากรธรรมชาติในแคว้นฉานและลาว แหล่งธัญญาหารในเขมร ซึ่งตรงกับแนวคิดของโฮจิมินห์ที่เคยประกาศตั้งสหพันธ์อินโดจีน รวมเอาลาว เขมร เวียดนามเข้าด้วยกัน[41] ซึ่งถือว่าเป็นแนวความคิดใหม่ ซึ่งหากเรามองดูการรวมประเทศต่างๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เข้าด้วยกันตั้งแต่ ลอร์ด หลุยส์ เมาท์แบตเตน ที่พยายามพูดถึงเรื่องของการจำกัดขอบเขตในการสู้รบ และเป็นคนแรกที่ตั้งคำว่า South East Asia ขึ้นมา[42] ความคิด South East Asia น่าจะเป็นความคิดร่วมกันระหว่างนายเตียงกับท่านปรีดี ซึ่งนายเตียงเคยพูดว่า *"ถ้าเราสามารถรวมประเทศต่างๆ เหล่านี้ได้ เราจะเป็นอิสระ เราจะมีกำลังสนับสนุนทางเศรษฐกิจ ถ้าเอเชียตะวันออกเฉียงใต้รวมตัวกันได้แล้ว เราจะสบายขึ้นมาเลย"*[43]

สรุปได้ว่านายเตียง ศิริขันธ์มีแนวคิดทางการเมืองแบบลักษณะท้องถิ่นนิยม สังคมนิยม เสรีนิยม และพัฒนาไปสู่ลักษณะชาตินิยมที่มีจุดมุ่งหมายที่ต้องการสร้างสรรค์ความเจริญให้แก่ท้องถิ่น และความก้าวหน้าของประเทศชาติด้วยความเสียสละ โดยไม่คำนึงถึงความยากลำบาก ด้วยเป็นผู้มีจิตใจกล้าหาญเด็ดเดี่ยวอดทนเป็นที่สุด ซึ่งน่าจะเป็นเหตุผลสำคัญที่ทำให้เป็นที่ยอมรับของชาวสกลนคร ทำให้เขาได้รับการเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเรื่อยมา ดังคำกล่าวที่ปรากฏในใบปลิวหาเสียงตอนหนึ่งว่า

> *... ทองจะสุกต้องผ่านไฟ น้ำใจคนจะเด็ดต้องผ่านอุปสรรค ฮิตเล่อร์ มุสโสลินี เคยถูกจับถูกลงโทษจำคุกแต่ภายหลังได้เป็นผู้นำที่เก่งที่สุดของชาติ ไฉนเพียงสภาถูกยุบจึงจะทำให้ข้าพเจ้าวิตกกังวล ชีวิตของข้าพเจ้าเท่ามด 1 ตัว ไม่กลัวตาย ไม่กลัวอดและไม่กลัวใครๆ ในโลก อย่าว่าแต่เพียงการโต้เถียงในสภา ซึ่งเคยทำมาแล้ว ท่านจงคิดตรึกตรองดู ถ้าท่านจะใช้ข้าพเจ้าๆ ยินดีสู้อีกจนชีวิตหาไม่ หัวใจของข้าพเจ้าเป็นของชาวสกลนครทุกคนร่วมกัน*[44]

4. บทบาททางการเมืองในสภาผู้แทนราษฎรสมัยแรก (พ.ศ.2480-2481)

4.1 สมัครรับเลือกตั้งเป็นผู้แทนราษฎร

นายเตียง ศิริขันธ์สมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดสกลนครครั้งแรกเมื่อวันที่ 7 พฤศจิกายน พ.ศ.2480 ซึ่งเป็นการเลือกตั้งครั้งที่ 2 เป็นเลือกตั้งจากประชาชนโดยตรง และมี ส.ส.ทั่วประเทศทั้งสิ้น 91 คน[45] และนายเตียงได้รับการเลือกตั้งเป็น ส.ส.จังหวัดสกลนคร[46] กล่าวกันว่าสิ่งที่ทำให้นายเตียงได้รับความไว้วางใจจากประชาชนเพราะเป็นคนรุ่นใหม่วัยหนุ่ม มีอายุเพียง 27 ปี 11 เดือน 2 วัน อีกทั้งมีความรู้ดี สิ่งที่ประทับใจของชาวสกลนครในขณะนั้นที่มีต่อนายเตียง คือ ความเป็นคนที่ไม่ถือตัว คบคนได้ทุกชั้นทุกวัย มีความเป็นกันเอง และในขณะเดียวกันยังมีความคิดในการพัฒนาท้องถิ่นจังหวัดสกลนคร ได้เข้ามามีความสัมพันธ์ใกล้ชิดให้คำแนะนำให้ราษฎรรู้จักช่วยเหลือตนเองให้มีการเลี้ยงสัตว์ ปลูกพืชผักสวนครัว ตลอดจนประสานงานการจัดหาแหล่งน้ำ เป็นต้น จึงแสดงว่านายเตียงเป็นบุคคลที่มีความเห็นอกเห็นใจราษฎร และถือว่าการแก้ไขความทุกข์ยากของราษฎรเป็นหน้าที่สูงสุดของชีวิต และส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากนายเตียงเป็นนักพูดที่มีฝีปากคมคนหนึ่ง เนื่องจากเรียนจบคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และใฝ่หาความรู้อยู่เสมอ เคยได้รับเชิญไปบรรยายและโต้วาทีในสถานที่ต่างๆ อยู่เสมอ[47] และประการสุดท้าย เนื่องจากประชาชนไม่ต้องการ ส.ส.ที่มาจากกลุ่มราชการที่ยังยึดมั่นในระบบเจ้าขุนมูลนายหรือระบบราชการ ซึ่งมีความปรารถนาที่จะรักษาอำนาจวาสนาของตนให้มีอยู่ต่อไป เช่น หลวงวรนิติปรีชา อีกอย่างนายเตียงเป็นบุตรของนายฮ้อยผู้ทำการค้ากว้างขวาง จึงมีความผูกพันกับประชาชนในเขตเลือกตั้งของตนอย่างแนบแน่น[48] ด้วยการปฏิบัติตนต่อประชาชนความจริงใจ ทำให้ได้รับความนิยมจนประสบผลสำเร็จในการเลือกตั้ง

นายเตียง ศิริขันธ์ ได้วางแผนหาเสียงในการเลือกตั้งครั้งนี้โดยการออกเยี่ยมพบปะประชาชนด้วยตนเอง โดยใช้เกวียนบ้าง ขี่ม้าบ้าง หรือบางทีก็เดินด้วยเท้า

เพราะสมัยนั้นไม่มีทางรถยนต์มีแต่ทางคนเดิน เกวียนไปลำบากมาก สำหรับนายเตียงชอบใช้ม้าเพราะสะดวกรวดเร็ว จึงไปพักค้างคืนพบปะประชาชนไปเรื่อยๆ ส่วนจะไปค้างคืนที่ไหน ทำอะไร นายเตียงจะจัดโปรแกรมไว้เรียบร้อย พักที่ไหนชาวบ้านจะออกมาคุยและรับประทานอาหารเย็นด้วยโดยเอาอาหารใส่เกวียนไปพร้อม ถ้ามีคนมากจะซื้อวัวหรือหมูประกอบอาหารเพิ่มอีก ราคาวัวในสมัยนั้นตัวหนึ่ง 3 บาท หมูขนาดใหญ่ตัวละ 1 บาท นายเตียงเคยเอ่ยว่าต่อไปราคาหมูจะสูงกว่าราคาวัว และราคาวัวจะสูงขึ้นอีกหลายเท่า ข้าวยากหมากแพงจะขอกันกินเหมือนเดี๋ยวนี้ไม่มีอีกแล้ว พี่น้องก็ต้องซื้อกันกิน เงินเดือนผู้แทนเพียงเดือนละ 300 บาทพอที่ไหน ถ้าไม่แต่งตำราขายและสอนพิเศษ[49] จึงนับได้ว่านายเตียง ศิริขันธ์ เป็นผู้ที่มีวิสัยทัศน์อันกว้างไกล

ในการเดินทางพบปะประชาชน นายเตียง ศิริขันธ์ชอบพักศาลาวัดเพื่อได้สนทนาธรรมกับพระภิกษุ และชอบพักที่โรงเรียนเพราะพวกครูประชาบาลก็มาถามถึงเรื่องที่จะสอบวิชาชุดครู การหาเสียงไม่มีการตั้งหัวคะแนน พอไปถึงหมู่บ้านผู้ใหญ่บ้านกำนันก็จะออกมาคุยและตีกลองบอกลูกบ้านว่ามีผู้แทนมาหาเสียง ชาวบ้านชอบออกมาพบนายเตียงกันมากเพราะเป็นคนไม่ถือตัวเป็นที่รักใคร่ของประชาชน ถึงแม้เด็กๆ ก็พูดคุยกับนายเตียงได้ นอกจากนี้นายเตียงยังสอนวิชาชีพแนะนำเรื่องการทำมาหากิน พูดคุยเรื่องการบ้านการเมืองตลอดจนสภาพความเป็นอยู่ของประชาชนจังหวัดต่างๆ โดยชอบเขียนแผนที่ประกอบการอธิบายประชาชนจึงให้ความสนใจมักเรียกนายเตียงว่า *"ผู้แทนตากผ้า"*[50] กล่าวได้ว่าการลงสมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในครั้งต่อๆ มา นายเตียงไม่จำเป็นต้องออกหาคะแนนด้วยตนเองบ่อยครั้ง เพียงแต่ลงสมัครมีหมายเลขหรือเบอร์ให้ประชาชนรู้หรือเพียงติดใบปลิวไว้ตามหมู่บ้านเท่านั้น ชาวบ้านจะไปลงคะแนนให้นายเตียงด้วยจำนวนมาก จนกลายเป็น ส.ส. ติดต่อกันมานานถึง 5 สมัยในเวลาต่อมา

4.2 บทบาทในสภาผู้แทนราษฎร

การเข้าสู่สภาผู้แทนราษฎรสมัยแรกของนายเตียง ศิริขันธ์นั้น กล่าวได้ว่าเป็นผู้มีความกระตือรือร้นและเรียนรู้ข้อบังคับกฎเกณฑ์ของระบบสภาฯ เพื่อการผลักดันผลประโยชน์กลับไปสู่ประชาชนในทางปฏิบัติ นับว่าเป็นการแสดงบทบาทถึงการเป็นตัวแทนของท้องถิ่นอย่างชัดเจน ด้วยการตั้งกระทู้ถามรัฐบาลในปัญหาที่เกิดจากท้องถิ่นจังหวัดสกลนครอยู่เสมอ ในขณะเดียวกันก็ทำหน้าที่ฝ่ายนิติบัญญัติควบคุมการทำงานของรัฐบาลด้วยการเสนอร่างพระราชบัญญัติต่างๆ หรือเป็นผู้สนับสนุนคนสำคัญในการเคลื่อนไหวของสมาชิกฝ่ายค้านรุ่นใหม่

กลุ่มผู้นำอีสานสมัยแรกในสภาผู้แทนราษฎร (พ.ศ.2476-2480) มีเพียงคนเดียวที่แสดงบทบาทอย่างชัดเจน คือนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ (อุบลราชธานี)[51] ซึ่งมีแนวคิดและบทบาทที่ปรากฏในสภาสมัยแรก จากแนวคิดเดิมที่ต้องการให้ชนบทซึ่งเป็นหน่วยของชาติได้รับการพัฒนาให้เจริญก้าวหน้า ทำให้เขามีความเชื่อมั่นในระบอบการปกครองใหม่ว่าจะเป็นระบอบที่ดีกว่าระบอบเก่า การทำหน้าที่ ส.ส. ผู้เคร่งครัดเป็นฝ่ายนิติบัญญัติ ความรู้และประสบการณ์ที่ได้รับโดยเฉพาะการเป็นกรรมาธิการงบประมาณ ทำให้มีความชัดเจนในการแสดงบทบาททางการเมือง นายทองอินทร์จึงรวมกลุ่มกับเพื่อนสมาชิกที่มีความคิดในทางเดียวกันกลายเป็นกลุ่มทางการเมืองที่มีบทบาทสำคัญในเวลานั้น ภายหลังการเลือกตั้งครั้งที่ 2 พ.ศ.2480 จึงมีจำนวนสมาชิกกลุ่มเพิ่มขึ้น ที่มีบทบาทเด่นได้แก่ นายเตียง ศิริขันธ์ (สกลนคร) นายจำลอง ดาวเรือง (มหาสารคาม) และนายถวิล อุดล (ร้อยเอ็ด) ซึ่งการรวมกลุ่มทางการเมืองของกลุ่มนี้น่าจะมาจากปัจจัยต่างๆ ดังนี้

ประการแรก สืบเนื่องจากสมาชิกกลุ่มนี้เป็นปัญญาชนของกลุ่มคนรุ่นใหม่ในสังคมท้องถิ่นต่างๆ บางส่วนของบุคคลเหล่านี้มีบทบาททางปัญญาร่วมกับปัญญาชนในเขตเมืองหลวงมาตั้งแต่ก่อนหน้าการเปลี่ยนแปลงการปกครอง บ้างก็ปรากฏบทบาทสนับสนุนคณะราษฎรมาตั้งแต่เข้ายึดอำนาจเปลี่ยนระบอบการปกครอง จึงเป็นแรงผลักดันให้มีความกระตือรือร้นที่จะเข้าไปร่วมแสดงความคิดเห็นและ

ทำหน้าที่ในฝ่ายนิติบัญญัติ นอกจาก ส.ส.รุ่นแรกอย่างนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ (อุบลราชธานี) นายเลียง ไชยกาล (อุบลราชธานี) และขุนวรสิษฐดรุณเวทย์ (หนองคาย) สมาชิกใหม่อีกหลายคนเช่น นายเทพ โชตินุชิต (ขุขันธ์ ปัจจุบันเป็นอำเภอขุขันธ์ จังหวัดศรีษะเกษ) นายโสภัณ ศุภธีระ (ขอนแก่น) และนายเตียง ศิริขันธ์ (สกลนคร)[52] ซึ่งเป็นไปได้ว่าการรู้จักกันมาก่อนจึงเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดการรวมกลุ่มได้เร็วยิ่งขึ้น

ประการที่สอง แนวคิด "ท้องถิ่นนิยม" ของสมาชิก ตลอดจนความรู้สึกว่าเป็นคนภาคอีสาน มีวัฒนธรรมเหมือนกัน อีกทั้งบางคนยังมีความสัมพันธ์กันมาก่อน ซึ่งมีทั้งที่เป็นเครือญาติกันบ้างหรือเป็นเพื่อนกันมาก่อนบ้าง จึงเป็นปัจจัยหนุนนำให้สมาชิกมีการรวมกลุ่มได้เร็วขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งนายทองอินทร์และนายถวิล เป็นเพื่อนร่วมรุ่นโรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัยและจบเนติบัณฑิตรุ่นเดียวกัน อีกทั้งในขณะที่นายทองอินทร์เป็น ส.ส. พร้อมนายถวิลและนายจำลองในปี พ.ศ.2480 จึงเป็นโอกาสของคนเหล่านี้ที่จะแสดงความคิดเห็นร่วมกันเพื่อสนับสนุนให้บ้านเมืองมีความเจริญก้าวหน้า ส่งเสริมการกสิกรรมให้เกิดผลในทางปฏิบัติมากกว่าอุดมคติ[53]

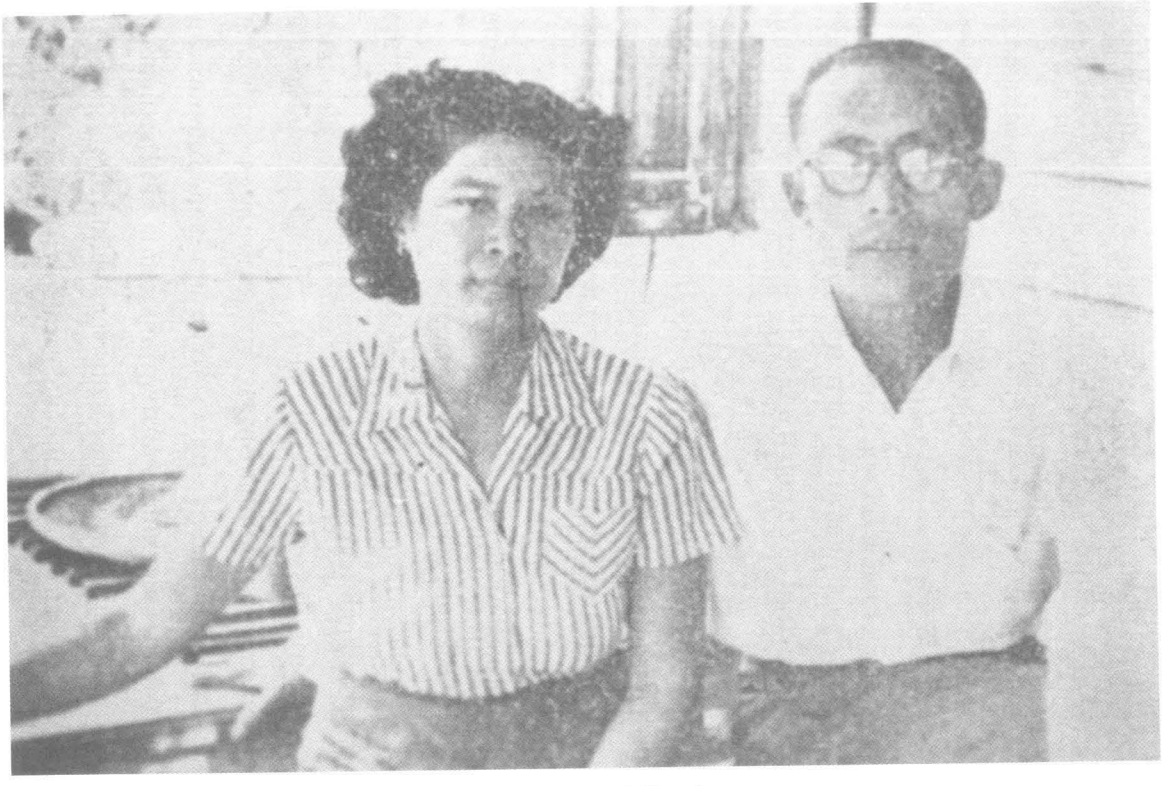
ประการที่สาม สืบเนื่องมาจากการได้ ส.ส. ที่มีแนวคิดทางการเมืองและแนวคิดการสร้างชาติในแนวทางเดียวกัน จึงทำให้การรวมกลุ่มของพวกเขาดำเนินกิจกรรมทางการเมืองไปอย่างมีระบบโดยมีเป้าหมายที่จะพัฒนาไปสู่ระบบพรรคการเมือง[54] เพื่อเตรียมจะเข้าไปมีบทบาททางการเมือง ดังเห็นได้จากนายเตียง ศิริขันธ์ เสนอร่าง พ.ร.บ.พรรคการเมือง เมื่อ พ.ศ.2482[55] แต่ไม่ได้รับการสนองตอบใด ๆ จากฝ่ายรัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงคราม

ประการสุดท้าย เป็นผลจากการรวมตัวกันอย่างเหนียวแน่นเพื่อเคลื่อนไหวต่อต้านอำนาจทางการเมืองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม เนื่องจากมีลักษณะเป็น "เผด็จการ"[56] และมีพื้นฐานขัดแย้งกับแนวทางทหารนิยมของจอมพล ป. พิบูลสงครามอยู่ก่อนแล้ว จึงต้องการเข้ามาแข่งขันทางการเมืองในระบบสภาฯ ดังนั้นสภาผู้แทนราษฎรจึงเป็นเวทีที่เปิดกว้างสำหรับการแข่งขันของกลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ จึงส่งผลให้การรวมกลุ่มเป็นไปได้อย่างรวดเร็วและเหนียวแน่นยิ่งขึ้น ในท้ายที่สุดได้ขยายแนวร่วมออกไปทั้งภายในและนอกสภาผู้แทนราษฎร

นายเตียง ศิริขันธ์ เมื่อไปทำหน้าที่ ส.ส. ครั้งแรก ทำหน้าที่ฝ่ายค้าน ได้พยายามเรียกร้องให้รัฐบาลแก้ไขปัญหาต่าง ๆ จึงทำให้ได้รับความนิยมจากประชาชนอย่างกว้างขวางในเขตท้องถิ่น ภายหลังได้เป็นแกนนำคนสำคัญของกลุ่มผู้นำอีสาน โดยมีนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ เป็นตัวจักรสำคัญ ร่วมกับนายจำลอง ดาวเรือง และนายถวิล อุดล จนถูกขนานนามว่า *"สี่เสืออีสาน"*[57] ได้ร่วมมือกันทำงานอย่างใกล้ชิดจนเกิดเป็นทีมเวอร์คขึ้นในสภาผู้แทนราษฎร นายทองอินทร์ทำหน้าที่เป็นหัวหน้าทีม นายเตียงเป็นเลขาธิการของคณะ นายถวิลเป็นเลขานุการ และนายจำลองเป็นปฏิคม ได้แบ่งหน้าที่กันในการดำเนินงานทั้งในสภาและนอกสภาผู้แทนราษฎร คืองานที่เกี่ยวกับการวางแผนเป็นหน้าที่ของนายเตียง งานเกี่ยวกับการขีด ๆ เขียน ๆ ไม่ว่าจะเกี่ยวกับการร่างนโยบาย การโต้ตอบจดหมายนั้นเป็นหน้าที่ของนายถวิล งานอภิปรายในสภาผู้แทนราษฎรเป็นหน้าที่นายทองอินทร์ ส่วนงานเกี่ยวกับการประสานงานรอยร้าวของหมู่คณะและติดต่อทาบทามต่าง ๆ เป็นหน้าที่ของนายจำลอง ซึ่งถ้าจะมองภาพลักษณะการรวมกลุ่มของกลุ่มนี้จะดำเนินแบบพรรคการเมืองทุกประการ นับเป็นการสะท้อนถึงแนวคิดของนายเตียงในการต้องการให้มีพรรคการเมืองเกิดขึ้นในระบบสภาฯ

นอกจากนี้ นายเตียง ศิริขันธ์ยังรวมกลุ่มสมาชิกฝ่ายค้านร่วมกันออกหนังสือพิมพ์ราย 10 วัน ชื่อ *"สยามอุโฆษ"*[58] โดยเริ่มออกฉบับแรกตั้งแต่เดือนสิงหาคม พ.ศ.2480 โดยนายเตียงทำหน้าที่เป็นบรรณาธิการ วัตถุประสงค์ของการออกหนังสือบ่งบอกชัดเจนว่าเป็นหนังสือประเภทการเมือง แต่ก็สอดแทรกถึงการให้ความรู้ทั่วไปอีกด้วย ทำให้เป็นที่นิยมของประชาชนในขณะนั้นเป็นอันมาก จึงอาจกล่าวได้ว่าการรวมกลุ่มดังกล่าวมีปัจจัยสำคัญมาจากการออกหนังสือซึ่งเป็นเครื่องมือในการเชื่อมโยงแนวคิดของสมาชิกภายในกลุ่มที่มีแนวคิดทางการเมืองเรื่องการสร้างชาติในแนวทางเดียวกัน

นายเตียง ศิริขันธ์ได้แสดงบทบาทในสภาผู้แทนราษฎรด้วยความโดดเด่นในการตั้งกระทู้ถามรัฐบาลเพื่อหาข้อเท็จจริง ซึ่งนับว่าเป็น ส.ส. ที่นำเอาเรื่องราวความเดือดร้อนของราษฎรและข้าราชการมาเสนอให้รัฐบาลทราบพร้อมกับแนะนำ

เตียง และ นิวาศน์ ศิริขันธ์

แนวทางแก้ไขที่เห็นว่าเหมาะสม ซึ่งบทบาทของนายเตียงในส่วนนี้แสดงให้เห็นว่ามีความเป็นกลางเพื่อประสานงานระหว่างรัฐบาลกับประชาชน ในฐานะที่เป็นตัวแทนของประชาชนชาวไทยทั้งชาติที่มีบทบาทในการควบคุมนโยบายในการบริหารงานของรัฐบาลให้เป็นไปด้วยดีเพื่อประโยชน์สุขอย่างแท้จริง[59]

4.3 กระทู้ถาม

1. ถามรัฐบาลพันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนาเมื่อแถลงนโยบายก่อนเข้าบริหารประเทศเมื่อวันที่ 23 ธันวาคม พ.ศ.2480 ว่า "กระทรวงไหนจะก้าวไกลรุกไปข้างหน้าก่อน"[60]

2. ถามกระทรวงกลาโหม (พ.อ.หลวงพิบูลสงคราม) ว่ากระทรวงกลาโหมมีแผนขยายหน่วยที่ตั้งกองทหารออกไปส่วนภูมิภาคบ้างหรือไม่ เมื่อไร

3. ถามกระทรวงเกษตราธิการ (พ.อ.พระยาฤทธิอัคเนย์) เกี่ยวกับการตั้งสถานีทดลองพันธุ์พืชพันธุ์สัตว์ ว่าในประมาณ 4 ปีนี้จะขยายออกไปอีกกี่สถานี

4. ถามกระทรวงเศรษฐกิจ (พ.อ.พระบริภัณฑ์ยุทธกิจ) เกี่ยวกับนโยบายของรัฐบาลที่จะสร้างถนนและการขนส่งให้พิจารณาสร้างทางรถไฟ

5. ถามกระทรวงมหาดไทย (น.ต.หลวงธำรงนาวาสวัสดิ์) เรื่องการปรับปรุงมาตรฐานความเป็นอยู่หรือฐานะของกำนันผู้ใหญ่บ้านและปลัดอำเภอ

การซักถามเป็นรายกระทรวงของนายเตียง ศิริขันธ์ สะท้อนถึงแนวคิดท้องถิ่นนิยมโดยเน้นในส่วนที่เป็นการกระจายการพัฒนาด้านต่าง ๆ ลงสู่ภูมิภาคเพื่อจะเป็นประโยชน์แก่ราษฎร และยังได้ให้ความสนใจแก่กลุ่มบุคคลที่เป็นข้าราชการระดับล่างซึ่งมีความใกล้ชิดกับราษฎรในท้องถิ่นมาก จึงน่าจะเป็นกลุ่มที่ช่วยสนับสนุนให้นายเตียงได้รับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร นอกจากนี้ยังสะท้อนให้เห็นพัฒนาการทางความคิดและการต่อสู้ทางการเมืองสมัยแรกแล้วยังปรากฏร่องรอยทางความคิดที่มีลักษณะสอดคล้องกับกลุ่มสมาชิกฝ่ายค้านในการเสนอความคิดเห็นต่าง ๆ

6. ถามกระทรวงกลาโหม (พ.อ.หลวงพิบูลสงคราม) 2 กระทู้ คือเรื่องงานคล้องช้างที่จังหวัดลพบุรีของทหาร[61] และอีกกระทู้หนึ่งเป็นโครงการทหารที่จะบำรุงจังหวัดลพบุรีและสร้างค่ายทหารพระนารายณ์ลพบุรี[62] ซึ่งใช้เงินจำนวนมาก นายเตียงเสนอกระทู้ด้วยพื้นฐานแนวคิดที่ไม่เห็นด้วยกับแนวนโยบายพัฒนาประเทศของรัฐบาล ซึ่งเน้นหนักแต่การป้องกันและการพัฒนากองทัพเป็นลำดับแรก แต่ต้องการให้รัฐบาลหันมาบำรุงการศึกษาและการเศรษฐกิจเป็นสำคัญ[63] โดยมีนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ ผู้เป็นหัวเรี่ยวหัวแรงคัดค้านงบประมาณได้กล่าวเปรียบเน้นว่า "ข้าพเจ้าได้กล่าวมาหลายปีแล้วว่าระดับการบำรุงประเทศนี้ ควรจะตั้งต้นอย่างไร เราจะเริ่มสร้างบ้านด้วยการสร้างรั้วหรือว่าเราจะเริ่มสร้างบ้านด้วยการลงเสาเสียก่อน"[64]

7. ถามกระทรวงธรรมการ (หลวงโกวิทอภัยวงศ์) จำนวน 4 กระทู้ คือ

7.1 เรื่องครูของโรงเรียนรัฐบาลที่ยังมิได้รับการบรรจุให้อัตราเงินเดือนตามขั้นและอันดับตามนัยแห่งกฎ ก.พ. ฉบับที่ 29 ซึ่งเป็นเหตุกระเทือนถึงนักเรียนครูที่สำเร็จออกมา[65]

7.2 เรื่องครูประชาบาล[66] ต้องการให้รัฐบาลนำไปดำเนินการแก้ไขยกฐานะครูประชาบาลขึ้นให้มีระดับสูงกว่าที่เป็นอยู่ในขณะนั้น

กระทู้ถามดังกล่าวสะท้อนถึงความเอาใจใส่ความเดือดร้อนและความใกล้ชิดรับทราบปัญหาจากการออกไปเยี่ยมประชาชนตามหมู่บ้าน และได้คลุกคลีกับครู ทำให้นายเตียงเข้าใจปัญหาจึงนำมาเสนอข้อมูล และกระทรวงธรรมการได้ทำตามข้อเสนอของนายเตียงเต็มที่ในเวลาต่อมา

7.3 เรื่องเงินเสือป่าที่โอนให้แก่ลูกเสือเมื่อยุบมณฑลแล้ว เงินส่วนนี้จะอยู่ไหน[67]

7.4 เรื่องนักเรียนบางคนเป็นทั้งลูกเสือและยุวชนทหาร[68] ซึ่งเป็นการสองฝักสองฝ่าย แม้จะเป็นเรื่องสมัครใจของนักเรียนเองก็ตาม แต่นายเตียงเสนอถึงผลเสียที่จะเกิดขึ้นแก่ตัวเด็ก ซึ่งถ้าจะมองผ่านถึงความสำคัญอาจกล่าวได้ว่าเป็นเรื่องของผลประโยชน์ จุดประสงค์ที่ถามต้องการทราบบัญชีเงินและทรัพย์ในส่วนกลางที่

รัฐบาลควรจะดูแลเพราะเป็นของส่วนรวม ส่วนเรื่องยุวชนทหารนั้นเป็นการดึงทหารเข้ามามีบทบาท ซึ่งจอมพล ป. พิบูลสงครามได้ผลักดันสถาบันทหารให้ก้าวเข้าเป็นสถาบันสำคัญทางการเมืองไทยด้วยการปรับปรุงและขยายกองทัพให้ใหญ่ เช่น การตั้งกรมยุวชนทหารเมื่อปี พ.ศ.2478[69]

8. กระทู้ถามรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย (พ.อ.หลวงพิบูลสงคราม) เรื่องบทประพันธ์อันเป็นปฏิปักษ์ต่อรัฐธรรมนูญ เนื่องจากหนังสือยุวชนทหารมีบทประพันธ์อันเป็นเชิงตำหนิว่าวิธีการสภาฯย่อมเสียเปรียบเทียบและไร้ประโยชน์[70] นายเตียงถามรัฐบาลเพื่อปกป้องอำนาจหน้าที่ของ ส.ส. เรื่องนี้เป็นกระทู้ถามที่เด่นที่สุดในสมัยแรก เพราะสะท้อนให้เห็นแนวคิดหลักที่ต้องการเข้ามาทำหน้าที่เป็นผู้ใช้อำนาจนิติบัญญัติซึ่งส่งผลทำให้เขามีความรู้และประสบการณ์ทางการเมืองมากขึ้น ฝ่ายรัฐบาลเองก็ยอมรับและจะควบคุมเจ้าหน้าที่กระทรวงกลาโหมซึ่งใช้วิทยุกระจายเสียงกล่าวโจมตี ส.ส. อาจเกิดความขัดแย้งระหว่างสภาผู้แทนราษฎรกับกองทัพที่จะทวีความรุนแรง ซึ่งจะเป็นอันตรายต่อความมั่นคงทางการเมือง

9. กระทู้ถามรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง (หลวงนฤเบศร์มานิต) เรื่องค่าพาหนะนายตรวจสรรพสามิต[71] เพื่อให้ความสำคัญแก่ผู้เดือนร้อนจากส่วนราชการซึ่งปฏิบัติหน้าที่ให้ได้รับผลประโยชน์ตามระเบียบที่ได้รับตามสิทธิที่มี จึงกระตุ้นเตือนรัฐบาล

จะเห็นได้ว่ากระทู้ทั้ง 9 เรื่องที่นายเตียง ศิริขันธ์ถามรัฐบาลนั้นล้วนเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นจากปัญหาที่พบเห็นและจากการร้องเรียนของส่วนราชการ เนื้อหาของกระทู้ถามแสดงให้เห็นแนวคิดของนายเตียงที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลกับราษฎรและการดำเนินงานของรัฐบาล ถึงแม้ว่าการเสนอกระทู้ถามดังกล่าวเกิดขึ้นในช่วงเวลาอันสั้น (พ.ศ.2480-2481) นับได้ว่านายเตียงได้ทำหน้าที่ ส.ส. ในฐานะตัวแทนของประชาชนอย่างแท้จริง

4.4 การเสนอร่างพระราชบัญญัติ

ในสมัยแรกของการปฏิบัติหน้าที่ ส.ส. นอกจากนายเตียง ศิริขันธ์จะมีบทบาทในการยื่นกระทู้ถามนโยบายและการดำเนินงานของรัฐบาลแล้ว ยังมีบทบาทในการเสนอร่างพระราชบัญญัติเข้าสู่สภาผู้แทนราษฎร ซึ่งบทบาทเหล่านี้แสดงให้เห็นว่านายเตียงมีจุดยืนของตนเองอย่างชัดเจนในการทำหน้าที่ "ผู้แทนราษฎร" เพื่อให้เป็นไปตามหลักการของระบอบประชาธิปไตย จำนวนร่าง พ.ร.บ. ที่นายเตียงนำเสนอช่วงนี้มีจำนวน 3 เรื่องคือ

(1). ร่างพระราชบัญญัติยกเลิกพระราชบัญญัติจัดการป้องกันรักษารัฐธรรมนูญ พ.ศ.2480

พระราชบัญญัติฉบับนี้เกิดขึ้นเนื่องจากกลุ่ม ส.ส.ฝ่ายค้านได้เริ่มผลักดันให้มีการแก้ไขกฎหมายเพื่อให้มีการจัดตั้งพรรคการเมืองโดยถูกต้องตามกฎหมาย[72] นายเตียงเสนอร่างพระราชบัญญัติฉบับนี้เข้าสู่สภาฯ มีจุดประสงค์เพื่อต้องการยกเลิกข้อจำกัดทางกฎหมายที่เป็นการกีดกั้นการเกิดขึ้นของพรรคการเมือง นายเตียงได้อภิปรายถึงความจำเป็นที่ต้องเสนอเพื่อความสมบูรณ์แห่งการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญ และเพื่อความยุติธรรมแก่ผู้ที่จะแสดงความคิดเห็นอันจะนำมาซึ่งประโยชน์แก่รัฐบาลหรือแก่ชุมชน

การลงมติรับหลักการแห่งร่าง พ.ร.บ. ดังกล่าว นับเป็นการเสนอร่าง พ.ร.บ. ที่โดดเด่นที่สุดของนายเตียงในการแสดงบทบาททางการเมืองในสภาฯ ปัจจัยที่ทำให้สภาฯ รับหลักการเนื่องมาจาก ส.ส. กลุ่มฝ่ายค้านได้ขยายตัวเพิ่มขึ้น จึงมีความกระตือรือร้นต่อการมีส่วนร่วมในการปกครองบุกเบิกการปกครองไปสู่ระบอบประชาธิปไตย

(2). ร่างพระราชบัญญัติการสะสางทรัพย์สินเสือป่า พ.ศ.2480

นายเตียง ศิริขันธ์ได้เคยตั้งกระทู้ถามรัฐบาลแล้วเกี่ยวกับทรัพย์สินเสือป่าซึ่งยังก็ยังหาคำตอบไม่ได้ ด้วยเหตุนี้นายเตียงเห็นควรสะสางให้เรียบร้อย หากมีข้อทุจริตก็น่าจะได้จัดการแก่ผู้ทุจริตตามควรแก่โทษ สาระสำคัญมีว่า ทรัพย์สิน

เสือป่าทั้งหลายจะได้มาโดยทางใดก็ตามจึงเป็นทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับทางราชการหรือกึ่งราชการ ทรัพย์สินเหล่านั้นก็น่าจะต้องได้รับความปกปักษ์รักษาดูแลให้ควรที่เป็นของราชการ[73]

(3). ร่างพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน (ฉบับที่ 3) พ.ศ.2481

นายเตียง ศิริขันธ์ได้กล่าวถึงการที่เสนอเนื่องจากเห็นว่ามีข้อบกพร่องโดยมีหลักการว่า เพื่อเปิดช่องทางให้ข้าราชการพลเรือนชั้นจัตวาตั้งแต่อันดับ 9 ขึ้นไปได้มีโอกาสเป็นข้าราชการชั้นตรีโดยวิธีคัดเลือก เป็นการแก้ไขพระราชบัญญัติข้าราชการพลเรือน ฉบับ พ.ศ.2479 ซึ่งเปิดช่องให้ข้าราชการพลเรือนชั้นจัตวาได้เป็นข้าราชการชั้นตรีเพียงทางเดียวคือการสอบแข่งขันเท่านั้น ยกเว้นผู้ที่ได้รับปริญญาหรือผู้ได้รับประกาศนียบัตรวิชาชีพ[74] ปรากฏว่าร่าง พ.ร.บ. ฉบับนี้ไม่ผ่านการลงมติเพราะความไม่พอใจของรัฐบาลที่มีต่อ ส.ส. รุ่นนี้ ซึ่งปรากฏมาตั้งแต่เมื่อครั้งรัฐบาลเข้าแถลงนโยบายแล้ว พร้อมกันนั้นในช่วงเวลาเดียวกันนี้กลุ่ม ส.ส. ฝ่ายค้านได้เริ่มผลักดันให้มีการแก้ไขกฎหมายเพื่อให้มีการจัดตั้งพรรคการเมืองโดยถูกต้องตามกฎหมาย

การเสนอร่างพระราชบัญญัติทั้ง 3 ฉบับของนายเตียง ศิริขันธ์ นับเป็นความพยายามในการปฏิบัติหน้าที่เพื่อรักษาผลประโยชน์ของประชาชนโดยรวม ทำให้แนวคิดเชิงนโยบายอันเป็นภาพรวมของนายเตียง ศิริขันธ์ ก่อตัวขึ้นอย่างเป็นระบบและชัดเจน ประกอบกับที่มีแนวคิดทางการเมืองแบบประชาธิปไตย ทำให้บทบาททางการเมืองของนายเตียงเน้นการต่อสู้ในวิถีทางระบบสภา แม้ว่าจะเป็นการล้มเหลวในการเสนอร่าง พ.ร.บ. ก็ตาม ด้วยเหตุนี้นายเตียงจึงมิได้มุ่งจะเล่นการเมืองแต่เพียงลำพัง นายเตียงได้พยายามรวมกลุ่มกับเพื่อนสมาชิกผู้แทนราษฎรที่มีแนวคิดไปในทางเดียวกันเพื่อร่วมกันในลักษณะที่กลุ่มการเมือง จะเห็นได้ว่าแม้นายเตียงมิได้เป็นผู้เสนอร่างพระราชบัญญัติหรือเสนอกระทู้ถามแต่ก็ยังเป็นผู้มีส่วนร่วมในการอภิปรายสนับสนุนฝ่ายค้านเพื่อผลักดันให้ร่าง พ.ร.บ. ต่าง ๆ ผ่านสภาฯ หรืออภิปรายคัดค้านร่าง พ.ร.บ. ที่ฝ่ายรัฐบาลเสนอ เท่าที่ปรากฏในการประชุมสภาฯ สมัยนี้รวม 7 ฉบับ เป็นการอภิปรายคัดค้านฝ่ายรัฐบาล 4 ฉบับ และอภิปราย

สนับสนุนฝ่ายค้าน 3 ฉบับ ดังนี้

1. ร่างพระราชบัญญัติการพิมพ์ พ.ศ.2480 ของนายดาบสงวน พยุงพงศ์ (ปราจีนบุรี)ซึ่งเป็นการเสนอข้อแก้ไขพระราชบัญญัติการพิมพ์ พ.ศ.2476 ให้เหมาะสม เพราะบางมาตราได้ให้อำนาจแก่เจ้าที่ตำรวจมากเกินไป[75]

2. ร่างพระราชบัญญัติการพิมพ์ พ.ศ.2480 ของนายเทพ โชตินุชิต (ขุขันธ์) โดยมีหลักการเพื่อเปลี่ยนร่าง พ.ร.บ. ตัดคำว่า "ทหาร" ออกจากพระราชบัญญัติเดิม เพียง 2 พยางค์เท่านั้น[76]

3. ร่างพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ของนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ (อุบลราชธานี) โดยมีหลักการเพื่อแก้ไขในการสมรสให้เหมาะสมแก่ภาวะของราษฎร[77]

4. ร่างพระราชบัญญัติคุ้มครองและสงวนป่า พ.ศ.2481 ของ น.อ.พระเวชยันต์รังสฤษฎ์ (รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตราธิการ) มีหลักการกำหนดวิธีการคุ้มครองและสงวนป่าเพื่อประโยชน์แก่รัฐและประชาชน[78]

5. ร่างพระราชบัญญัติปรับปรุง กระทรวง ทบวง กรม (ฉบับที่ 7) พ.ศ.2481 ของ พ.ท.ประยูร ภมรมนตรี (รัฐมนตรีว่าการกระทรวงธรรมการ) โดยมีหลักการคือยุบกรมศึกษาธิการและจัดตั้งกรมสามัญศึกษาและกรมวิชาการขึ้น[79]

6. ร่างพระราชบัญญัติเกลือ พ.ศ.2481 ของ พ.อ.พระยาฤทธิอัคเนย์ (รัฐมนตรีว่ากระทรวงเกษตรธิการ) โดยมีหลักการเพื่อกำหนดเขตพื้นที่ทำนาเกลือ[80]

7. ร่างพระราชบัญญัติภาษีการค้า (ฉบับที่ 4) พ.ศ.2481 ของพระยาไชยยศสมบัติ (รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง) มีหลักการและเหตุผลว่าในการเก็บภาษีการค้าทุกประเภทจำเป็นต้องกำหนดหลักเกณฑ์การคำนวณกำลังเครื่องจักรขึ้นเพื่อตัดปัญหาโต้แย้งอันเป็นกรณียุ่งยากและเพื่อความยุติธรรมแก่ผู้เสียภาษีประเภทนี้โดยทั่วกัน[81]

กล่าวโดยสรุป บทบาททางการเมืองของนายเตียง ศิริขันธ์ที่ปรากฏในสภาผู้แทนราษฎรสมัยแรกที่เสนอแนวคิดผ่านในรูปกระทู้ถาม เสนอร่างพระราชบัญญัติและการอภิปรายสนับสนุนและคัดค้านจากการเสนอร่างพระราชบัญญัติของฝ่าย

รัฐบาลและสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรฝ่ายค้าน มีส่วนผลักดันให้นายเตียง ศิริขันธ์ เป็นผู้มีบทบาทสำคัญในสภาฯสมัยนั้นจนได้รับสมญาเป็น *"ดาวสภา"* ผู้หนึ่ง

5. บทบาททางการเมืองในสภาผู้แทนราษฎรสมัยที่สอง

วิกฤตการณ์ภายหลังการประกาศพระราชกฤษฎีกายุบสภาผู้แทนราษฎรเพื่อให้มีการเลือกตั้งผู้แทนใหม่ในวันที่ 12 พฤศจิกายน พ.ศ.2481[82] นายเตียง ศิริขันธ์ ยังคงได้รับเลือกตั้งเป็น ส.ส. ร่วมกับสมาชิกฝ่ายค้านอีกหลายคน ซึ่งจะเป็นการเพิ่มความแข็งแกร่งให้กลุ่มของสมาชิกฝ่ายค้านเป็นปึกแผ่นมากขึ้น โดยมีนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์เป็นตัวจักรสำคัญ[83] ซึ่งถือว่าเป็นแกนนำสำคัญของสมาชิกฝ่ายค้านที่มีบทบาททางการเมืองร่วมกันในสภาฯในระยะต่อมา

5.1 กระทู้ถาม

สำหรับนายเตียง ศิริขันธ์ ได้แสดงบทบาทในการแถลงนโยบายต่อสภาฯ ด้วยการซักถามรัฐบาลนายพันเอกหลวงพิบูลสงครามเหมือนครั้งที่แล้วว่ากระทรวงไหนจะก้าวไกลกว่ากัน มากน้อยเพียงใด และยังคงเสนอกระทู้ถามอันเป็นส่วนที่แสดงถึงความห่วงใยและเอาใจใส่ต่อทุกข์สุขของราษฎรเมื่อไม่ได้รับความเป็นธรรมจากรัฐบาล หรือเมื่อครั้งราษฎรต้องประสบความเดือดร้อนอดยาก และได้รับการช่วยเหลือไม่ทั่วถึง กระทู้ถามของนายเตียงในการประชุมสภาฯระหว่าง พ.ศ.2482-2484 นั้นมีจำนวน 7 กระทู้ ซึ่งเป็นเรื่องที่ให้ความสำคัญกับราษฎรในท้องถิ่นจังหวัดสกลนครโดยเฉพาะ ได้แก่

1. กระทู้ถามรัฐมนตรีกระทรวงมหาดไทย สืบเนื่องจากถนนสายอุดร-สกลนครในเขตตำบลไฮ่หย่อง อำเภอพรรณานิคม กีดกั้นน้ำไม่ให้ไหล เป็นเหตุให้น้ำท่วมนาของราษฎรเสียหาย นายเตียงถามว่ารัฐบาลมีนโยบายที่จะแก้ไขความเสียหายในเรื่องนี้บ้างหรือไม่[84]

2. กระทู้เรื่องน้ำท่วมนาและทางหลวงสายอุดร-นครพนม ระหว่างสกลนครกับอำเภอสว่างแดนดิน[85] นายเตียงเสนอให้รัฐบาลทำอ่างเก็บน้ำให้

3. กระทู้ถามกระทรวงเกษตราธิการ ว่ามีโครงการเกี่ยวกับการชลประทานที่จะช่วยเหลือชาวสกลนครอย่างไรบ้าง[86] เพราะได้รับคำร้องทุกข์จากราษฎร จึงเป็นข้อมูลบ่งบอกถึงปัญหาของราษฎร เพื่อให้รัฐบาลได้รับรู้และพิจารณาหาทางแก้ไขโดยเร็วและตรงเป้าหมายที่สุด[87]

4. กระทู้เรื่องหนองหานจังหวัดสกลนคร รัฐบาลมีโครงการบำรุงหนองหานอย่างไรหรือไม่ และจะลงมือปฏิบัติตามโครงการนั้นเมื่อไร[88]

5. กระทู้ถามรัฐบาลเรื่องจะมีนโยบายอย่างไรที่จะแก้ไขวิธีปฏิบัติในการเรียกเงินแทนตัวไม้ รัฐบาลจะสั่งงดการขอแรงจากราษฎรด้วยประการใดๆ ในระหว่างราษฎรกำลังทำนาหรือไม่[89] นายเตียงถามเรื่องนี้เนื่องจากราษฎรอำเภอเมืองจังหวัดสกลนคร ได้รับความเดือดร้อนในการขอแรงให้ส่งตัวไปสร้างโรงเรียนหรือสร้างสาธารณสถานบ้าง งานขอแรงเช่นนี้ประดังมาขณะที่ราษฎรกำลังลงมือทำนา ประกอบวิธีการขอแรงไม่เป็นไปโดยวิธีละมุนละม่อม จึงก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่ราษฎรอย่างมาก

6. กระทู้ถามกระทรวงมหาดไทยเรื่องคนร้ายลอบลักสัตว์พาหนะของชาวบ้านที่มีมากขึ้นในท้องที่อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร ว่ารัฐบาลมีนโยบายที่จะส่งเสริมให้ราษฎรรีบนำความไปแจ้งต่อเจ้าหน้าที่ตำรวจเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันอย่างไร[90]

7. กระทู้ถามกระทรวงมหาดไทยเรื่องปัญหาราษฎรในท้องที่อำเภอวานรนิวาสที่เกิดขึ้นโดยนายผู ผุยคำกับพวกรวม 33 คน ซึ่งเป็นคนไทยแต่ถูกจดทะเบียนให้เป็นคนต่างด้าว รัฐบาลได้สอบสวนดูบ้างหรือเปล่า[91]

กล่าวได้ว่ากระทู้ทั้ง 7 เรื่องที่นายเตียง ศิริขันธ์ถามรัฐบาลนั้นล้วนเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นและกระทบต่อราษฎรในท้องถิ่นจังหวัดสกลนคร และยังได้เสนอหาทางออกในปัญหาที่เกิดขึ้นและคอยติดตามเรื่องที่เสนออยู่เสมอ นอกจากนี้ยังสะท้อนแนวความคิดท้องถิ่นนิยมของนายเตียงในลักษณะที่สัมพันธ์กับแนวคิดเรื่องความก้าวหน้าของชาติ ซึ่งในส่วนนี้จะมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับนโยบายของรัฐบาลด้วย

ดังนั้นนายเตียง ศิริขันธ์จึงเป็นผู้ที่มีความรู้ในเรื่องฐานะความเป็นอยู่ รู้วิธีการที่จะต้องช่วยเหลือราษฎรในท้องถิ่นได้ดีที่สุด ทำให้มีบทบาททางการเมืองเด่นชัด เป็นที่ยอมรับทั้งจากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรฝ่ายค้านและฝ่ายรัฐบาลมาตลอด

5.2 การเสนอร่างพระราชบัญญัติ (พ.ศ.2482-2484)

นายเตียง ศิริขันธ์ ได้เสนอร่าง พ.ร.บ. ต่างๆ เข้าสู่สภาฯในช่วงนี้ ดังนี้

1. ร่างพระราชบัญญัติพรรคการเมือง พ.ศ.2482 มีหลักการว่า "เพื่อให้มีพรรคการเมืองขึ้นในประเทศสยาม"[92]

นายเตียงได้กล่าวสรุปในการเสนอร่าง พ.ร.บ. ฉบับนี้ว่า "*ข้าพเจ้าทำงานเพื่อประโยชน์แก่ประเทศชาติ ไม่ได้มีเจตนาจะหวังผลประโยชน์แต่อย่างใดเลย ข้าพเจ้าไม่ได้ว่าจะให้ พ.ร.บ. นี้รับหลักการและออกไปทุกๆ มาตราที่ข้าพเจ้าร่างมา ข้าพเจ้าไม่ได้ตั้งใจอย่างนั้น ขอแต่ให้รับหลักการเท่านั้น ขอให้พิจารณาด้วยเหตุผล ไม่ใช่ด้วยอารมณ์...*" ข้อเสนอถูกคัดค้านจากฝ่ายรัฐบาลว่ายังไม่สมบูรณ์ให้ไปปรับปรุงเพราะเห็นว่าเวลานี้ประเทศไทยยังไม่สมควรจะมีพรรคการเมือง

2. ร่างพระราชบัญญัติว่าด้วยราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2483 มีหลักการว่าเพื่อแก้ไขปรับปรุงเนื่องจากมีความบกพร่องหรือความไม่เหมาะสมแก่กาลสมัยที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน[93]

นอกจากการเสนอร่าง พ.ร.บ. ทั้ง 2 ฉบับนี้แล้ว นายเตียงยังคงแสดงบทบาททางการเมืองในสภาฯ โดยการรวมกลุ่มกับ ส.ส. ฝ่ายค้านและประนีประนอมกับฝ่ายรัฐบาล ดังจะเห็นได้จากอภิปรายสนับสนุนและคัดค้านร่าง พ.ร.บ. ต่างๆ เช่น ร่างพระราชบัญญัติรัฐธรรมนูญขนานนามประเทศ พ.ศ.2482 ของ พล.ต.หลวงพิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี[94] ร่างพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ.2482 ของ น.อ.หลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม[95] ร่างพระราชบัญญัติสัตว์พาหนะ พ.ศ.2482 ซึ่งนายเตียงได้ทำการคัดค้านด้วยคำนึงว่าราษฎรภาคอีสานจะได้รับความเดือดร้อน เช่นการโอนกรรมสิทธิ์โคตัวเมียนั้นก็จะ

เพียงในกรณีให้หรือขาย ส่วนในเรื่องรับมรดกนั้นเป็นเรื่องยกเว้นอยู่แล้ว

ร่างพระราชบัญญัติเครื่องหมายราชการ พ.ศ.2482 ซึ่งคณะกรรมาธิการสามัญชุดที่ I ที่นายเตียงเห็นว่าไม่สมบูรณ์เนื่องจากไม่มีบทลงโทษผู้ใช้เครื่องหมายปลอม ถ้าหากบุคคลใดบุคคลหนึ่งทำขึ้นมาน่าจะมีความผิดมีมาตรการลงโทษเช่นเดียวกับนำธนบัตรปลอมมาใช้[96] ร่างพระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ.2483 ของนายปรีก แก้วปลั่ง (สุรินทร์)[97] ร่างพระราชบัญญัติวิธีการงบประมาณ (ฉบับที่ 6) ของรัฐบาลหลวงประดิษฐ์มนูธรรม รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง ร่างรัฐธรรมนูญแก้ไขเพิ่มบทเฉพาะกาล พ.ศ.2483 ของขุนบุรัสการกิตติศักดิ์ (อุบลราชธานี)[98] ซึ่งนายเตียงได้แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนถึงการทำหน้าที่ฝ่ายนิติบัญญัติ คัดค้านโดยยึดมั่นในอุดมการณ์ที่มีแนวคิดต้องการให้การเมืองไทยเป็นไปตามระบอบประชาธิปไตย ร่างพระราชบัญญัติการพิมพ์ พ.ศ.2483 ของรัฐบาลเสนอโดยขุนสมาหารหิตคดี (รัฐมนตรี)[99] และร่างพระราชบัญญัติบำรุงวัฒนธรรมแห่งชาติ พ.ศ.2483 ของรัฐบาล ก็เป็นร่าง พ.ร.บ. ที่นายเตียงได้อภิปรายคัดค้านและได้รับการสนับสนุนจากกลุ่มผู้นำฝ่ายค้าน

แต่ก็มีร่างพระราชบัญญัติปรับปรุง กระทรวง ทบวง กรม (ฉบับที่ 9) พ.ศ.2483 ของรัฐบาลที่เสนอโดย น.อ.หลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ (รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม) ที่นายเตียงอภิปรายให้การสนับสนุนกฎหมายฉบับนี้ เป็นการตั้งกรมประชาสงเคราะห์ ซึ่งเป็นหน่วยงานใหม่ของรัฐบาลขึ้นในสำนักนายกรัฐมนตรี[100] นายเตียงตัดสินใจปรับเปลี่ยนแนวทางการเคลื่อนไหวทางการเคลื่อนไหวทางการเมืองเดิมที่ตั้งใจว่าจะวางเฉยในกรณีที่เห็นด้วยกับรัฐบาล ลงมาสนับสนุนร่าง พ.ร.บ. ฉบับนี้เป็นพิเศษ โดยมีเหตุผล 2 ประการ คือ ประการแรก การตั้งกรมประชาสงเคราะห์เป็นโครงการที่สอดคล้องกับความคิดต่างๆ ที่เขาได้เสนอรัฐบาลอยู่แล้ว สิ่งแรกที่นายเตียงเฝ้าร่ำร้องและร้องเรียนต่อนายกรัฐมนตรีในโอกาสต่างๆ ได้แก่ การหาอาชีพให้ราษฎรในท้องถิ่นทุรกันดารตามชนบทต่างๆ ให้มีสภาพความเป็นอยู่ดีขึ้น ประการที่สอง ร่าง พ.ร.บ. ฉบับนี้เท่ากับเป็นนโยบายการสร้างชาติของรัฐบาลที่ปรากฏเป็นโครงการที่ชัดเจนและมีความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติ จะเห็นได้ว่าในทัศนะของนายเตียงต่อ

ร่างกฎหมายฉบับนี้ยังมีความหมายถึงการร่วมมือเพื่อการดำเนินการสร้างชาติระหว่างฝ่ายรัฐบาลกับฝ่ายสมาชิกสภาฯด้วย การอภิปรายสนับสนุนร่าง พ.ร.บ. ฉบับนี้ยังได้สะท้อนให้เห็นแนวคิดของนายเตียงเกี่ยวกับการสร้างชาติด้วย ซึ่งแบ่งออกเป็นการสร้างชาติทางวัตถุกับทางจิตใจ ซึ่งต้องอาศัยสร้างไปจากการปรับปรุงคนให้ดีขึ้นนั้นเอง จึงอาจได้ว่านายเตียงเป็นผู้สนับสนุนให้กำเนิดกรมประชาสงเคราะห์[101] ถึงแม้จะเกิดจากการเป็นร่างพระราชบัญญัติของรัฐบาลก็ตาม แต่เกิดขึ้นได้ด้วยการกระตุ้นของนายเตียงและการอภิปรายสนับสนุนกฎหมายของรัฐบาลในครั้งนี้ จึงเป็นการอภิปรายที่สร้างชื่อเสียงให้กับนายเตียงมากที่สุดในการแสดงบทบาททางการเมืองในสภาผู้แทนราษฎร

นอกจากนี้นายเตียง ศิริขันธ์ยังได้อภิปรายในสภาผู้แทนราษฎรอีกมากมาย เช่นเกี่ยวกับ ร่างพระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์ (ฉบับที่ 2) (วาระที่ 2-3)[102] ร่างพระราชบัญญัติจำกัดสิทธิคนไทยผู้กระทำความผิดอันเป็นภัยแก่ชาติ พ.ศ.2484 ของนายเตียง บำเพ็ญอยู่ (ชัยนาท)[103] เพื่อส่งเสริมให้คนไทยได้มีอาชีพดีกว่าแต่ก่อน การอภิปรายของนายเตียงต่อกฎหมายฉบับนี้ได้พยายามรักษาผลประโยชน์ของคนไทย เพราะจะเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้ถูกกล่าวหาสามารถต่อสู้คดีได้โดยการตั้งทนายซักค้านพยาน และมีโอกาสอุทธรณ์ฎีกาเพื่อให้สิ้นข้อสงสัยได้ จึงนับได้ว่านายเตียงได้แสดงบทบาทของตนในอันที่จะรักษาผลประโยชน์ของประชาชนให้เกิดขึ้นในสังคมและประเทศชาติโดยรวมเป็นเบื้องต้น

ร่างพระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ.2484[104] ของรัฐบาล ซึ่งนายเตียง ศิริขันธ์ และนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ ได้ทำการคัดค้านยับยั้งในการออกกฎหมายฉบับนี้ซึ่งนายเตียงต้องการให้กฎหมายมีความชัดเจนโดยเฉพาะในเรื่องป่านั้นมีความสำคัญกับราษฎรภาคอีสาน เพราะเกี่ยวข้องกับอาชีพหลักของราษฎร จึงต้องตีความกฎหมายเพื่อมิให้ราษฎรขาดสิทธิในการจับจอง เพราะมิฉะนั้นจะเป็นการนำความเดือดร้อนและไม่เป็นธรรมมาสู่ราษฎร และร่างพระราชบัญญัติระเบียบทรัพย์สินฝ่ายพระมหากษัตริย์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2484[105] ของรัฐบาลโดยหลวงประดิษฐ์มนูธรรม (รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง) เป็นผู้เสนอ แต่นายเตียงถือว่าเป็นเรื่องสำคัญ

อย่างยิ่งที่จะต้องช่วยกับฝ่ายรัฐบาล แก้ไขร่าง พ.ร.บ. เพราะเกี่ยวข้องกับพระมหากษัตริย์ ซึ่งนายเตียงไม่คัดค้านในเรื่องหลักการที่จะจัดระเบียบทรัพย์สินฝ่ายพระมหากษัตริย์ให้เหมาะสมยิ่งขึ้น แต่มีแนวคิดว่าควรจะปรับปรุงแก้ไขให้รัดกุมขึ้น กล่าวคือ เรื่องการแยกทรัพย์สินฝ่ายพระมหากษัตริย์ออกจากทรัพย์สินส่วนพระองค์นั้นเป็นเรื่องที่กระทบกระเทือนถึงการเมืองทั่วไปและเป็นผลเกี่ยวกับการเศรษฐกิจของชาติ กรณีนี้กล่าวได้ว่านายเตียงได้แสดงบทบาททางการเมืองด้วยท่าทีประนีประนอมกับฝ่ายรัฐบาล ด้วยการเห็นด้วยกับหลักการร่าง พ.ร.บ. แต่ยังเห็นควรให้ปรับปรุงพระราชบัญญัติทั้งฉบับด้วย ลักษณะดังกล่าวจึงสะท้อนให้เห็นว่านายเตียงได้ปฏิบัติหน้าที่เพื่อผลประโยชน์โดยส่วนรวมของประเทศชาติเป็นหลัก แม้จะเป็นการอภิปรายร่างพระราชบัญญัติที่เกี่ยวข้องกับสถาบันพระมหากษัตริย์และเป็นการเสนอของนายปรีดี พนมยงค์ ผู้ซึ่งเขาให้ความนับถือก็ตาม นับได้ว่าเป็นบุคคลที่ยึดมั่นในอุดมการณ์ทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยโดยแท้จริง

6. บทบาทในการรวมกลุ่มตั้งพรรคการเมือง (พ.ศ.2489-2490)

หลังจากนายปรีดี พนมยงค์ได้รับแต่งตั้งเป็นนายกรัฐมนตรีในวันที่ 18 มีนาคม พ.ศ.2489 ได้ทำการผลักดันให้มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2489 อันเป็นรัฐธรรมนูญที่เปิดโอกาสให้ประชาชนมีสิทธิเสรีภาพมากขึ้น ทำให้เกิดระบบพรรคการเมืองขึ้นอย่างเป็นทางการเป็นครั้งแรกในประเทศไทย[106] กลุ่มต่างๆ ที่ได้จัดตั้งพรรคการเมืองในขณะนั้นรวม 11 พรรคที่สำคัญ ได้แก่ พรรคก้าวหน้า[107] พรรคสหชีพ พรรคแนวรัฐธรรมนูญ พรรคประชาธิปัตย์ พรรคธรรมาธิปัตย์ พรรคสหพรรค พรรคชาติสังคมประชาธิปไตย พรรคประชาชน พรรคกสิกร และกลุ่มอิสระ พรรคการเมืองเหล่านี้ส่วนใหญ่มีวัตถุประสงค์สนับสนุนนักการเมืองชั้นนำ 3 คน คือ นายปรีดี พนมยงค์ พ.ต.ควง อภัยวงศ์ และ จอมพล ป. พิบูลสงคราม[108] แต่อาจกล่าวได้ว่าการจัดตั้งพรรคการเมืองในระยะเริ่มแรกนั้นส่วนใหญ่ก็ยังเป็นเรื่องของตัวบุคคล และการใช้ความสัมพันธ์ส่วนบุคคลเป็น

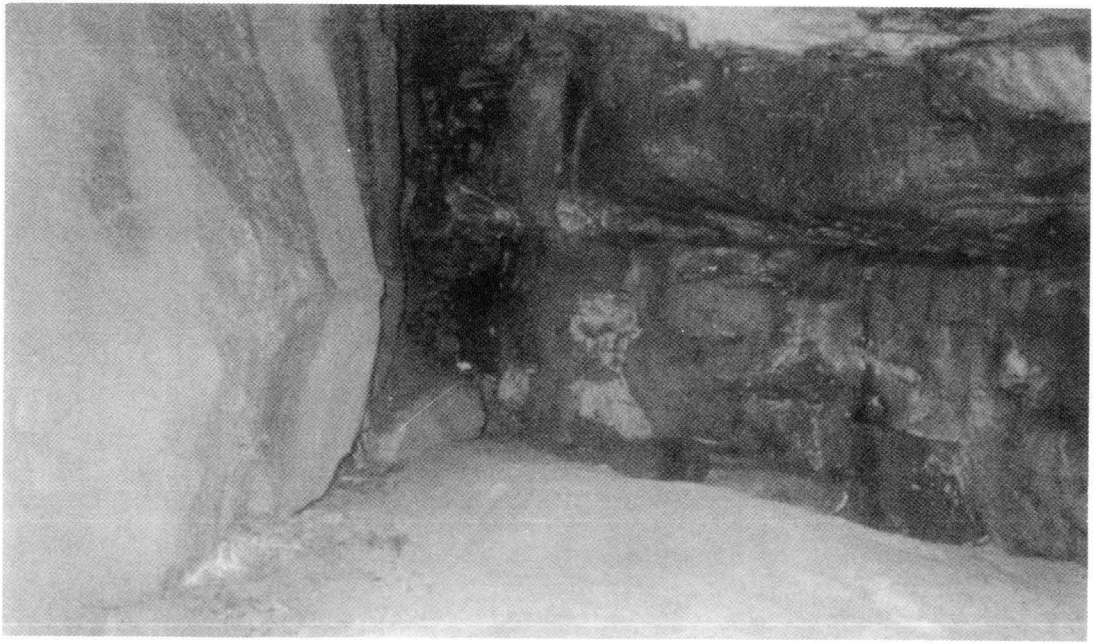
สนามบินชาดนาคู อ.นาคู กาฬสินธุ์ สนามบินของเสรีไทย เครื่องบินของสัมพันธมิตรเคยขนอาวุธมาลง 2 ครั้ง
(ภาพจากหนังสือ "จากยอดโดมถึงภูพานฯ", 2543)

รากฐานอยู่ ตลอดทั้งผลประโยชน์เฉพาะหน้าร่วมกัน

สำหรับนายเตียง ศิริขันธ์ เป็นผู้หนึ่งที่ให้การสนับสนุนก่อตั้งพรรคสหชีพซึ่งเป็นพรรคที่มีแนวทางเด่นชัดด้านเสรีนิยมและสังคมนิยม[109] เป็นการร่วมตัวของผู้แทนราษฎรซึ่งส่วนใหญ่มาจากภาคอีสาน เป็นสมาชิกของขบวนการเสรีไทย และเป็นกลุ่มต่อต้านระบอบ จอมพล ป. พิบูลสงครามมาก่อน ดังนั้นจึงเป็นพรรคที่กล่าวได้ว่าสนับสนุนนายปรีดี พนมยงค์ สมาชิกของพรรคบางส่วนมาจากกลุ่มปรีดี-พลเรือนในคณะราษฎร ได้แก่ นายจรูญ สืบแสง นายเดือน บุนนาค นายสงวน ตุลารักษ์ นายวิลาศ โอสถานนท์ ฯลฯ และจากกลุ่มเสรีไทยและผู้นำอีสาน ได้แก่ นายเตียง ศิริขันธ์ นายจำลอง ดาวเรือง นายถวิล อุดล นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ ฯลฯ พรรคสหชีพก่อตั้งเมื่อวันที่ 1 มกราคม พ.ศ.2489 อยู่ในการสนับสนุนของนายปรีดี พนมยงค์ เมื่อแรกเริ่มมีนายเดือน บุนนาค เป็นหัวหน้าพรรค สำหรับนายเตียงเป็นแกนนำในการก่อตั้งพรรคมีตำแหน่งเป็นกรรมการบริหารพรรค นโยบายของพรรคสหชีพมีนโยบายประกาศเป็นแนวโซเชียลลิสม์ (socialism)[110] หรือแบบสังคมนิยมอันมีลักษณะคล้ายกับเค้าโครงการเศรษฐกิจของนายปรีดี พนมยงค์

7. นายเตียง ศิริขันธ์ กับขบวนการเสรีไทย

ขบวนการเสรีไทยเป็นขบวนการใต้ดิน จากความร่วมมือของคนไทยกลุ่มหนึ่งทั้งในและนอกประเทศ โดยมีจุดมุ่งหมายสำคัญเพื่อต่อต้านการรุกรานของญี่ปุ่นและเพื่อรักษาเอกราชและอธิปไตยของไทย[111] สืบเนื่องจากที่รัฐบาลไทยตกลงใจเข้าร่วมเป็นพันธมิตรญี่ปุ่นในวันที่ญี่ปุ่นได้ยกกองทัพบุกเข้าประเทศไทยเมื่อสงครามมหาเอเชียบูรพา เมื่อวันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ.2484 เป็นต้นมา ทำให้บุคคลสำคัญทางการเมืองการปกครอง ข้าราชการชาวไทยทั้งภายในและภายนอกประเทศที่ไม่เห็นด้วยกับการประกาศสงครามของจอมพล ป. พิบูลสงครามนายกรัฐมนตรี จึงได้รวมกลุ่มปฏิบัติการเป็นขบวนการชื่อว่า "ขบวนการเสรีไทย" โดยมีนายปรีดี พนมยงค์ ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ เป็นผู้นำในการรวบรวมคนไทยผู้รักชาติ

ถ้ำเสรีไทยบนเทือกเขาภูพาน สกลนคร เคยใช้เป็นที่เก็บอาวุธของเสรีไทยสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2
(ภาพจากหนังสือ "จากยอดโดมถึงภูพานฯ", 2543)

ก่อตั้งขบวนการเสรีไทยต่อต้านการรุกรานของญี่ปุ่น มีศูนย์บัญชาการใหญ่ที่ตึกโดม มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง และทำเนียบท่าช้าง ปรีดี พนมยงค์ ใช้ชื่อรหัสว่า "รู้ธ" (Ruth)

นายเตียง ศิริขันธ์ได้รับมอบหมายให้รับผิดชอบเป็นหัวหน้าใหญ่งานเสรีไทยสายอีสานร่วมกับนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ นายจำลอง ดาวเรือง และนายถวิล อุดล โดยที่ทุกอย่างล้วนอยู่ภายใต้การควบคุมของนายเตียง ศิริขันธ์ *"แม่ทัพแห่งกองทัพพลเรือน (ท.พ.ร.)"* ซึ่งจะติดต่อรับทราบนโยบายจากนายปรีดี พนมยงค์อีกทีหนึ่ง นายเตียงมีรหัสลับว่า "พลูโต" ได้ร่วมกับเพื่อนสนิทและลูกศิษย์ใกล้ชิดที่สกลนคร จัดตั้งเสรีไทยหรือที่เรียกกันต่อมาว่า *"เสรีไทยภูพาน"* มีกองกำลังมากมายและแข็งแกร่งที่สุดในภาคอีสาน เสรีไทยส่วนใหญ่เป็นครูซึ่งรักและศรัทธาในตัวนายเตียง ศิริขันธ์ ได้แก่ นายสนิท ประสิทธิพันธ์ (รองแม่ทัพพลเรือน), นายครอง จันดาวงศ์, นายกฤษณ์ โตษยานนท์, นายสวาสดิ์ ตราชู, นายสวัสดิ์ ตราชู, กำนันละเอียด อภิวาทนศิริ (กำนันตำบลโนนหอม), กำนันเขียน งันลาโสม (กำนันตำบลเต่างอย), นายเสรี นวลมณี, นายสหัส กาญจนพังคะ (ศึกษาธิการจังหวัดสกลนคร), นายเรวัตร ชื่นสำราญ (ครูใหญ่โรงเรียนสกลราชวิทยานุกูล), นายช่างแขวงพินัย แสงพันธ์, นายอาคม พรหมสาขา ณ สกลนคร, นายวิสุทธิ์ บุษยกุล ฯลฯ

นายเตียง ศิริขันธ์ได้จัดตั้งค่ายลับทำงานเสรีไทยที่สกลนคร ดังนี้ ค่ายที่ใหญ่ที่สุด คือ *ค่ายด่านนกยูง* อ.เต่างอย ถือได้ว่าเป็นกองบัญชาการใหญ่ *ค่ายบ้านโนนหอม ค่ายบ้านโพนนาก้างปลา* อ.เมือง *ค่ายดงพระเจ้าหนองหลวง* อ.สว่างแดนดิน *ค่ายดาดภูวง* อ.วาริชภูมิ *ค่ายดงบ้านนาอวน* อ.วานรนิวาส นอกจากนี้ยังมีหน่วยย่อยไปอีกเพื่อให้เหมาะสมกับหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายแต่ละหน่วย ค่ายมีระเบียบวินัยอย่างเคร่งครัดรักษาความลับอย่างสุดยอดหากทำผิดจะมีโทษประหารชีวิต นายเตียงได้ประหารชีวิตนายอนันต์ (คนไทยที่เป็นสายลับให้ญี่ปุ่น) ยิงด้วยปืน 11 มม. ที่ค่ายบ้านหนองหลวง อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดสกลนคร[112] เพราะฉะนั้นจะทำอะไรต้องระมัดระวังเพราะญี่ปุ่นมีอยู่หลายจังหวัดร่วมทั้งสกลนครก็มีทหารญี่ปุ่นอยู่จำนวนมาก ผู้เข้ารับการฝึกขบวนการเสรีไทยต้องขึ้นลงเป็นชุดเล็กๆ เพื่อมิให้

ทหารญี่ปุ่นเกิดความสงสัย อาวุธที่ใช้ฝึกนั้นเป็นอาวุธยุทโธปกรณ์ที่ส่งมาจากสหรัฐฯ และอังกฤษโดยเครื่องบินจากการทิ้งทางร่ม โดยทางค่ายจะมีสัญญาณอันเป็นสัญลักษณ์บอกกับเครื่องบินให้ทราบจุดทิ้งสัมภาระ ถ้าเป็นเวลากลางวันก็สุมไฟให้มีควัน ถ้าเป็นกลางคืนก็จะสุมไฟให้ลุกเป็นเปลวเพลิงหรือมีเครื่องหมายอื่นที่สามารถเข้าใจกันได้ มีพลพรรคที่เป็นเสรีไทยไปรับร่มสัมภาระกับนายเตียงที่ได้รับแต่งตั้งเป็นหัวหน้าคณะในวันที่ 1 มกราคม พ.ศ.2488 ตามคำสั่งนายปรีดี เป็นการลำเลียงอาวุธและสัมภาระทางอากาศที่หาดทรายเขาสามร้อยยอด จังหวัดประจวบคีรีขันธ์[113] ซึ่งหน่วย เอส.ซี.เอส. ของอังกฤษจะนำมาทิ้งให้ นอกจากนี้ยังมีแกนนำเสรีไทยสายอีสานคนสำคัญอีกหลายคนร่วมไปด้วย อาทิ นายจำลอง ดาวเรือง นายดิลก บุญเสริม นายมาบ ภูมาศ ฯลฯ

นายเตียง ศิริขันธ์ได้ขยายสาขาของเสรีไทยซึ่งได้สมญาว่ากองโจร (guerrilla)[114] ออกไปตามจังหวัดใกล้เคียง มีหน่วยอุดรธานี (นายอ้วน นาครทรรพ) หน่วยอุบลราชธานี (นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์) หน่วยร้อยเอ็ด (นายถวิล อุดล) หน่วยมหาสารคาม (นายจำลอง ดาวเรือง) หน่วยขอนแก่น-เลย (นายสุวรรณ รื่นยศ) หน่วยโคราช (พระสาครบุรารักษ์) ส่วนนายเตียงนอกจากจะรับผิดชอบหน่วยสกลนครแล้วยังมีหน่วยนครพนมด้วย[115] ช่วงปี พ.ศ.2488 นายเตียงได้ทำเลสร้างสนามบินในจังหวัดสกลนครไว้สองแห่งคือที่บ้านเต่างอยและบ้านดาดภูวง[116] ส่วนสนามบินแห่งแรกที่สร้างขึ้นในภาคอีสานคือที่บ้านชาดนาคู จังหวัดมหาสารคาม[117] ขบวนการเสรีไทยโดยการนำของนายเตียงได้ปฏิบัติอย่างเป็นความลับมาด้วยดีโดยไม่ยอมปะทะกับทหารญี่ปุ่นถ้าไม่จำเป็นและต้องรอคำสั่งจากนายปรีดี

ต่อมาค่ายเต่างอยแตกที่ตัวเมืองสกลนครมีทหารญี่ปุ่นที่โรงเรียนเทศบาล 1 และอื่นๆ มาก ทำให้ประชาชนกลัวญี่ปุ่น จึงอพยพไปอยู่ตามไร่นาและนิคมบ้านนาอ้อย สภาพเมืองสกลนครวังเวงมีทหารญี่ปุ่นกระจายทั่วไปและออกไปตามหมู่บ้านเพื่อหาข่าว ทางการจึงสั่งให้ทุกหมู่บ้านตั้งเวรยาม และจะมีสัญญาณเมื่อทหารญี่ปุ่นขึ้นไป เพื่อหน่วยงานอื่นจะได้ทราบว่าทหารญี่ปุ่นเดินทางไปถึงไหนแล้วจะได้เตรียมตัวทัน

ส่วนฝ่ายทหารญี่ปุ่นหาข่าวมาหลายเดือนไม่พบอะไรแต่ก็ยังมีความสงสัยอยู่ จึงติดต่อกับผู้ว่าราชการจังหวัดสกลนคร (นายเติม ศิลปี) ขอขึ้นค้นบ้านเต่างอย นายเติมได้นัดวันกับทหารญี่ปุ่นโดยให้ร้อยโทอิ่ม ชื่นสำราญ เป็นหัวหน้าพาทหารญี่ปุ่นขึ้นไป ก่อนถึงวันกำหนดนายเติมได้ส่งข่าวถึงค่ายเต่างอย นายเตียงสั่งให้รื้อและทำลายหลักฐานต่างๆ แล้วปลูกฝ้ายและพืชอื่นแทน สั่งพลพรรคแยกย้ายกลับไม่ให้มีคนอยู่ สิ่งของก็ฝังและซ่อนมิดชิดอย่าให้ญี่ปุ่นจับได้ นายเตียงได้ขี่ม้าไปยังบ้านโพนไฮและสั่งให้นายสุพรรณและนางถนอมสิน ศิริขันธ์ พานางนิวาศน์ภรรยานายเตียงตามไปทีหลังเพื่อพบนายเตียงตามกำหนด เมื่อถึงวันที่ทหารญี่ปุ่นจะไปตรวจค้นทางค่ายก็จัดเก็บเรียบร้อยแล้ว ญี่ปุ่นไม่เห็นเป็นลักษณะค่ายเลยเห็นแต่พืชและต้นหญ้าขึ้นเต็มไปหมด ส่วนค่ายอื่นยังคงปกติ นายเตียงจึงไปอยู่ตามค่ายอื่น[118]

การปฏิบัติหน้าที่หัวหน้าเสรีไทยภาคอีสานของนายเตียง ศิริขันธ์ได้ประสบปัญหาอีกเรื่องหนึ่งกล่าวคือ เมื่อญี่ปุ่นใช้เครื่องบินตรวจการณ์พบสนามบินที่บ้านชาดนาคูกองทัพญี่ปุ่นได้นำเอาเรื่องสนามบินและพฤติกรรมที่น่าสงสัยถามรัฐบาลไทย แม้รัฐบาลไทยจะให้การปฏิเสธ แต่ทหารญี่ปุ่นยังยืนยันจะมาตรวจซึ่งสร้างความลำบากใจให้กับนายเตียงเป็นอย่างยิ่ง เพราะการที่จะทำลายสนามบินที่ตนเองสร้างขึ้นด้วยหยาดเหงื่อของเสรีไทยนั้นเป็นสิ่งที่ทำลายจิตใจอย่างที่สุด และการทำลายสนามบินจะทำได้ด้วยวิธีใดก็ยังไม่รู้ด้วยซ้ำ ในที่สุดนายสวาสดิ์ ตราชูและนายสวัสดิ์ ตราชู สองพี่น้องผู้ใกล้ชิดนายเตียงเสนอความเห็น และขออาสาจัดการพรางสนามบินแห่งนี้ด้วย โดยขอพลพรรค 500 คน ให้ไปหากล้าข้าวมาคนละ 5 มัด แล้วเหลาไม้คนละอันทิ่มดินให้เป็นรู เอากล้าลงปรัก ปลูกแค่ครึ่งคืนเท่านั้นเอง สนามบินกลายเป็นทุ่งนา รุ่งขึ้นทหารญี่ปุ่นร่วมกับทหารไทยบินขึ้นไปสำรวจพบแต่ทุ่งนา ทำให้นายเตียงและนายจำลอง ดาวเรืองโล่งอกไปเปลาะหนึ่ง[119]

ต่อมาฝ่ายญี่ปุ่นได้ประกาศยอมแพ้สงครามต่อฝ่ายสัมพันธมิตร หน่วยเสรีไทยสกลนครภายใต้การนำของนายเตียงได้รับคำสั่งจากนายปรีดีให้เดินทางไปปลดอาวุธทหารญี่ปุ่นที่จังหวัดมุกดาหารและอุบลราชธานี นอกจากนี้นายเตียงยังได้นำขบวนการเสรีไทยหน่วยสกลนคร-นครพนมร่วมกันเดินสวนสนามที่สี่แยกโรงแรม

เจริญสุข (ตลาดต้นตากวาง) สกลนคร โดยนายเตียงเป็นประธานรับการเดินสวนสนาม ก่อนพาเสรีไทยไปเดินสวนสนามฉลองชัยชนะที่กรุงเทพฯ โดยนายปรีดี พนมยงค์ ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ได้เป็นประธาน

จึงอาจกล่าวได้ว่าบทบาททางการเมืองของผู้นำเสรีไทยภาคอีสานของนายเตียง ศิริขันธ์ ที่ได้พยายามเคลื่อนไหวและต่อสู้ทางการเมืองภายใต้บริบทของขบวนการเสรีไทยได้บรรลุตามวัตถุประสงค์ คุณูปการของขบวนการเสรีไทยได้ช่วยให้ไทยรอดพ้นจากการเป็นผู้แพ้สงครามและรอดพ้นจากการถูกยึดครองโดยกองทัพประเทศสัมพันธมิตร ประเทศชาติได้กลับคืนสู่สภาพปกติดังเดิมดำรงไว้ซึ่งเอกราชและอธิปไตยชาติ ส่งผลให้ชื่อเสียงเกียรติภูมิของนายเตียงได้รับการยอมรับในฐานะผู้มีบทบาทกล้าหาญและเสียสละเพื่อประเทศชาติ และปรากฏเป็นความนิยมศรัทธาของประชาชนต่อนายเตียง ศิริขันธ์ในโอกาสต่อมา

8. นายเตียง ศิริขันธ์ กับขบวนการกู้ชาติในอินโดจีน

ประเทศไทยในยุครัฐบาลนายปรีดี พนมยงค์ได้เป็นศูนย์กลางของการปฏิบัติการเพื่อเรียกร้องอิสรภาพของประเทศในเอเชียอาคเนย์จากประเทศมหาอำนาจตะวันตกในช่วงระยะปี พ.ศ.2483-2489 เช่น เวียดนาม ลาว และกัมพูชา นายปรีดีต้องการจะให้ไทยเป็นผู้นำของประเทศที่จะได้รับอิสระเหล่านี้โดยเชื่อมั่นว่าการสร้างสัมพันธไมตรีกับประเทศสัมพันธมิตรและประเทศอื่น ๆ จะช่วยสนับสนุนให้ประเทศไทยเป็นผู้นำประเทศที่เกิดใหม่เหล่านี้ การสนับสนุนและช่วยเหลือเริ่มจากหน่วยเสรีไทยได้จัดส่งอาวุธของเสรีไทยจำนวนหนึ่งไปมอบให้แก่โฮจิมินห์ หัวหน้าขบวนการกู้ชาติเวียดนามเพื่อใช้ทำสงครามกับฝรั่งเศส[120] และได้ให้การสนับสนุนช่วยเหลือขบวนการชาตินิยมลาวและเวียดนามโดยผ่าน ส.ส. พรรคสหชีพ คือนายเตียง ศิริขันธ์ และนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ ในการให้ที่พักพิงแก่พระยาคำม้าว ผู้นำลาวอิสระ ซัน งอกห์ทัน ผู้นำเขมรอิสระ อีกทั้งช่วยเหลือทางการเงินแก่ขบวนการเวียดมินห์ปีละ 5 ล้านบาท[121]

จากการช่วยเหลือของนายเตียง ศิริขันธ์ ทำให้มีชาวญวนอพยพเข้าไปอาศัยอยู่ในจังหวัดสกลนครและนครพนมซึ่งเป็นเขตอิทธิพลของนายเตียงเป็นจำนวนมาก นายเตียงได้จัดให้พวกลาวอิสระแยกย้ายกันไปอยู่ตามบ้านคนเวียดนามและคนไทยในนครพนม อุดรธานี หนองคาย สกลนคร และช่วยจัดหางานให้ทำ เช่น รับจ้างถางหญ้า หาฟืน ก่อสร้าง ซ่อมทาง เผาถ่าน ปลูกใบยาสูบ รวมทั้งต่อยมวยตามงานวัด คือทำทุกชนิดที่สุจริตเพื่อให้ได้เงินมาเพื่อสะสมไว้เป็นส่วนกลางนำไปซื้ออาวุธเพื่อกู้ชาติที่นอกเหนือจากการช่วยเหลือของเสรีไทย[122] นายเตียงได้มีบทบาทอย่างสำคัญในการช่วยเหลือโดยขอร้องให้รัฐบาลไทยช่วยเหลือในทางเศรษฐกิจและการทหาร ซึ่งในรุ่นแรกได้ส่ง ร.ท.พีระ ศิริขันธ์ น้องชาย เป็นหัวหน้าคณะพร้อมด้วยนายเสรี นวลมณี จ.อ.ก้านก่อง โคตรวิชัย และนายสง่า ประจักรวงศ์ ไปเป็นครูฝึกสอนอาวุธและวัตถุระเบิด ตลอดจนปฏิบัติการยุทธวิธีการรบแบบกองโจรให้แก่กองทัพลาวกู้ชาติที่นครเวียงจันทน์ จนทำให้การกอบกู้เอกราชของประชาชาติทั้งสองเป็นผลสำเร็จ เกียรติคุณอันนี้ที่ทำให้ชื่อนายเตียงยังอยู่ในความทรงจำของประชาชนตลอดสองฝั่งแม่น้ำโขงมาตราบทุกวันนี้

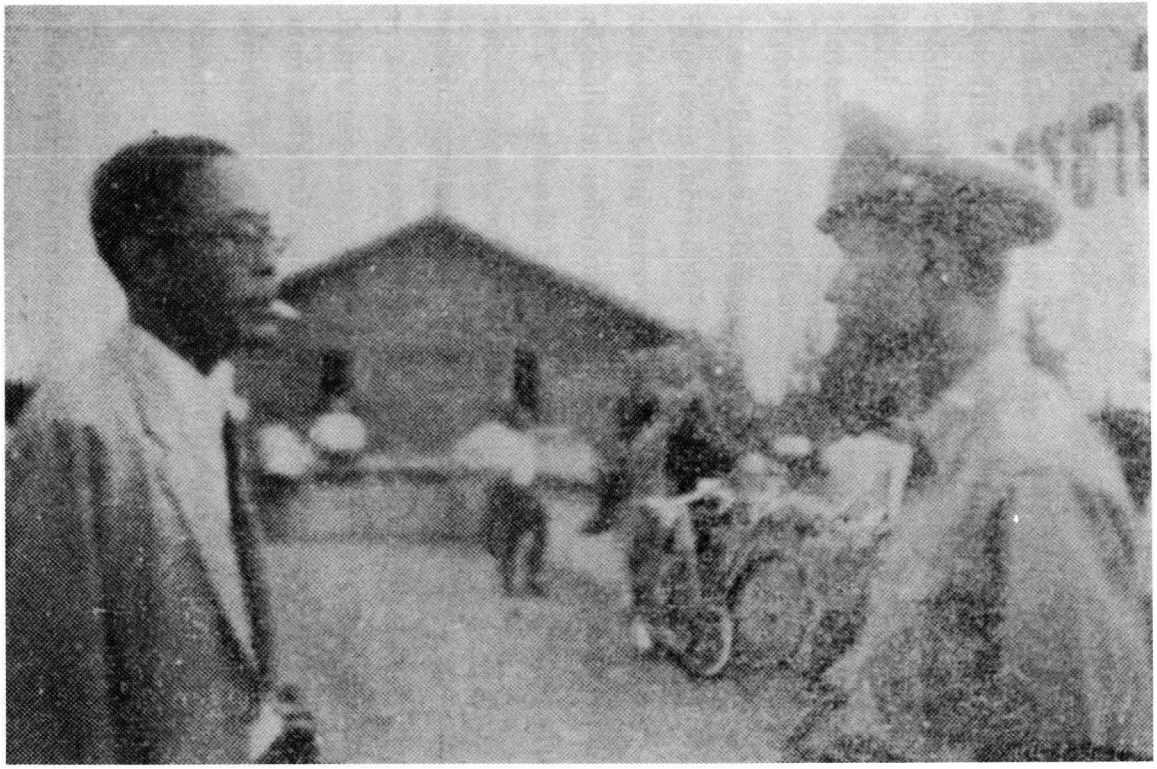
จากการแสดงบทบาททางการเมืองกับขบวนการกู้ชาติในอินโดจีน ส่งผลให้นายเตียงได้รับเลือกเป็น*ประธานพันธมิตร*ใน "องค์การพันธมิตรแห่งเอเชียอาคเนย์"[123] โดยการสนับสนุนจากนายปรีดีให้จัดตั้งเมื่อเดือนสิงหาคม พ.ศ.2490 นายเตียงได้เป็นประธานเนื่องจากเป็นผู้กว้างขวางในภาคอีสานและมีความสนิทสนมกับผู้นำของประเทศเพื่อนบ้านอยู่แล้วโดยมีนายถวิล อุดล เพื่อนสมาชิกเสรีไทยจังหวัดร้อยเอ็ดเป็นกรรมการฝ่ายการต่างประเทศ ส่วนรองประธาน คือ นายตันวันเกียว (Tan Van Giao) และมีนายลีฮาย (Le Hi) เป็นเหรัญญิกจากขบวนการเวียดมินห์ เลขาธิการคือเจ้าสุภานุวงศ์ จากประเทศลาว จากบทบาทดังกล่าวได้สะท้อนให้เห็นแนวคิดในเรื่องการรักษาเอกราชประชาธิปไตยด้วยการวางตัวให้เป็นกลางเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติวิธี โดยเฉพาะอย่างยิ่งไม่ต้องการเห็นประเทศที่มีอำนาจทางด้านอาวุธทำการรุกรานประเทศอื่นดังเช่นที่ประเทศไทยได้ประสบมาในปี พ.ศ.2484 ดังนั้นวิธีที่จะหาทางผ่อนหนักให้เป็นเบาได้แก่การร่วมมือกันระหว่างประเทศเหล่านี้

ทั้งด้านการดำเนินนโยบายต่างประเทศ ด้านเศรษฐกิจและความมั่นคงของชาติ ซึ่งแนวความคิดเหล่านี้เป็นแนวคิดเดียวกันกับการรวมตัวของกลุ่มอาเซียนในเวลาต่อมา[124] เมื่อเกิดรัฐประหาร พ.ศ.2490 รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามได้ขับไล่หน่วยงานลาวอิสระและพวกเวียดมินห์ออกจากกรุงเทพฯและประเทศไทยตามคำขอร้องของฝรั่งเศส

9. การเคลื่อนไหวทางการเมืองหลังรัฐประหาร พ.ศ.2490

9.1 ช่วงแรก (พ.ศ.2490-2492)

รัฐประหารในวันที่ 8 พฤศจิกายน พ.ศ.2490 นำมาซึ่งความชะงักงันของระบอบประชาธิปไตย พลโทผิน ชุณหะวัณ (ยศขณะนั้น) ได้รัฐประหารรัฐบาลของ พล.ร.ต.ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์[125] นักการเมืองและรัฐมนตรีคนสำคัญในคณะนี้ถูกเรียกให้ไปรายงานตัว ส่วนมากไม่ปฏิบัติตามจึงถูกประกาศจับโดยให้สินบนเป็นรายบุคคล โดยเฉพาะนายเตียง ศิริขันธ์มีสินบนนำจับ 5,000 บาท และประกาศอายัดเงินในธนาคารทุกแห่ง[126] คณะรัฐประหารประกาศจับนายปรีดี พนมยงค์ และกวาดล้างจับกุมสมาชิกพรรคสหชีพรวมทั้งกลุ่มเสรีไทยที่สนับสนุนนายปรีดีด้วย นายเตียงได้แยกกับสองสหายคือนายทองอินทร์และนายจำลองในคืนวันที่ 19 พฤศจิกายน พ.ศ.2490 หลบหนีการจับกุมโดย ร.ต.เสรี นวลมณีบอกเล่าว่า นายเตียงมุ่งสู่อีสานโดยรถจิ๊ปเล็กพร้อมผู้ติดตาม 4 นาย คือ ร.ท.อุทิศ ฉายแสงจันทร์ นายทหารนอกราชการถูกปลดตอนเริ่มสงครามมหาเอเชียบูรพา มีความผิดฐานเมาสุราเตะทหารญี่ปุ่นถึงแก่พิการตลอดชีวิต (ต่อมาได้เข้าร่วมหน่วยเสรีไทยจังหวัดตาก) ร.ต.ประหยัด บำเพ็ญสิทธิ์ อดีตนายทหารเสรีไทยจากอินเดียและแคนดี นายสว่าง ตราชู พลพรรคเสรีไทยภูเขียว (ส.ส.ขอนแก่น) และ ร.ต.เสรี นวลมณี นายเตียงได้มุ่งสู่เทือกเขาภูพาน ซึ่งเป็นฐานที่ตั้งเก่าของขบวนการเสรีไทยที่รักและศรัทธาในตัวเขา อีกทั้ง ณ เทือกเขาภูพานแห่งนี้มีภูมิประเทศเป็นป่าเขา มีซอกหลืบ

เดียง ศิริขันธ์ รัฐมนตรี ตรวจราชการที่อุดรธานี

มากมายจึงทำให้เขารอดพ้นจากการจับกุมของกองกำลังตำรวจทหารจำนวนมากไปได้

รัฐบาลขณะนั้นมีคำสั่งให้ทหารกองพลนครราชสีมาและกำลังตำรวจอีก 8 จังหวัดในภาคอีสานออกล่านายเตียงเป็นการใหญ่ แต่ก็ประสบความล้มเหลวหลายต่อหลายครั้งที่นายเตียงตกอยู่ในวงล้อมของเจ้าหน้าที่ นายเตียงก็สามารถหลุดออกไปได้โดยปลอดภัย ดังเช่นที่เขาและคณะฝ่าวงล้อมของเจ้าหน้าที่ปราบปรามเข้าไปในเมืองเพื่อร่วมประกอบพิธีแต่งงานหลานชาย ฝ่ายรัฐบาลเองเมื่อรู้ว่านายเตียงขึ้นไปอยู่บนเทือกเขาภูพานได้ส่ง พ.ต.อ.หลวงพิชิตธุระการ ไปเป็นผู้บังคับการตำรวจภูธรจังหวัดอุดรธานี วางแผนตามล่านายเตียงโดยใช้กำลังทหาร 5 กองพันจาก 5 จังหวัดที่ใกล้เคียงร่วมกันออกตามล่าค้นหานายเตียงบนเทือกเขาภูพาน 2 เดือนเศษก็ไม่พบวี่แววใดๆ ที่จะพบตัวนายเตียงได้ จึงหันไปใช้นโยบายป่าเถื่อนเบียดเบียนชาวบ้านโดยการจุดไฟเผายุ้งข้าว บ้างก็ยิงสัตว์เลี้ยง เช่น หมู ไก่ เป็ด วัว ควาย ของชาวบ้านมาประกอบอาหารโดยพลการ จับกำนันผู้ใหญ่บ้านมาซ้อมทำร้ายร่างกายให้ยอมรับสารภาพบอกที่หลบซ่อนนายเตียง แต่ก็ไม่มีผู้ใดยอมบอก จนกระทั่งนายเตียงทนต่อความทารุณโหดร้ายของเจ้าหน้าที่ที่มีต่อชาวบ้านไม่ไหวจึงได้ตัดสินใจข้ามแม่น้ำโขงไปสู่อินโดจีนด้วยความช่วยเหลือของนายชัย ธะนะ อดีตเสรีไทยหน่วยหนองคาย นายเตียงกับพรรคพวกได้เดินทางไปถึงหมู่บ้านเล็กๆ แห่งหนึ่งในเขตอำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม ห่างจากริมโขงเพียง 4 กิโลเมตร ขณะเตรียมตัวจะลงเรือข้ามฟาก นายจำลอง นวลมณี ซึ่งเป็นญาติแจ้งให้ทราบว่า นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ และนายเจียม ศิริขันธ์ พี่ชายได้ตกลงกับเจ้าหน้าที่ตำรวจ พ.ต.ท.หลวงวีระเดชกำแหง ผู้อำนวยการจับกุม เพื่อมอบตัวนายเตียงสู้คดีโดยมีเงื่อนไขเป็นลายลักษณ์อักษรว่าให้ตำรวจถอนกำลังกลับหมดและให้มีการประกันตัวระหว่างดำเนินคดี

การตามล่านายเตียง ศิริขันธ์จึงยุติลงด้วยเหตุนี้ สื่อมวลชนจึงให้สมญานามว่า*"ขุนพลภูพาน"* มีชื่อเสียงดังไปทั่วประเทศและแถบอินโดจีน นายเตียงกับพรรคพวกอีก 18 คน ถูกคณะกรรมการสอบสวนที่สกลนครฟ้องในข้อหาแบ่งแยกดินแดนและกบฏภายในราชอาณาจักร และได้โอนคดีมาดำเนินต่อที่กรุงเทพฯ โดย

พนักงานสอบสวนอ้างว่านายเตียงมีพรรคพวกและมีอิทธิพลมาก คดีนี้สิ้นสุดเมื่อวันที่ 23 พฤศจิกายน พ.ศ.2494 โดยศาลพิพากษายกฟ้องให้พ้นมลทิน และ 1 พฤศจิกายน พ.ศ.2491 นายเตียง ศิริขันธ์ ถูกจับกุมในคดีกบฏแบ่งแยกอีสาน ร่วมกับนายทิม ภูริพัฒน์ อีกวาระหนึ่ง ถูกขังระหว่างสอบสวน 63 วันทางการจึงปล่อยตัวพ้นข้อหาไป

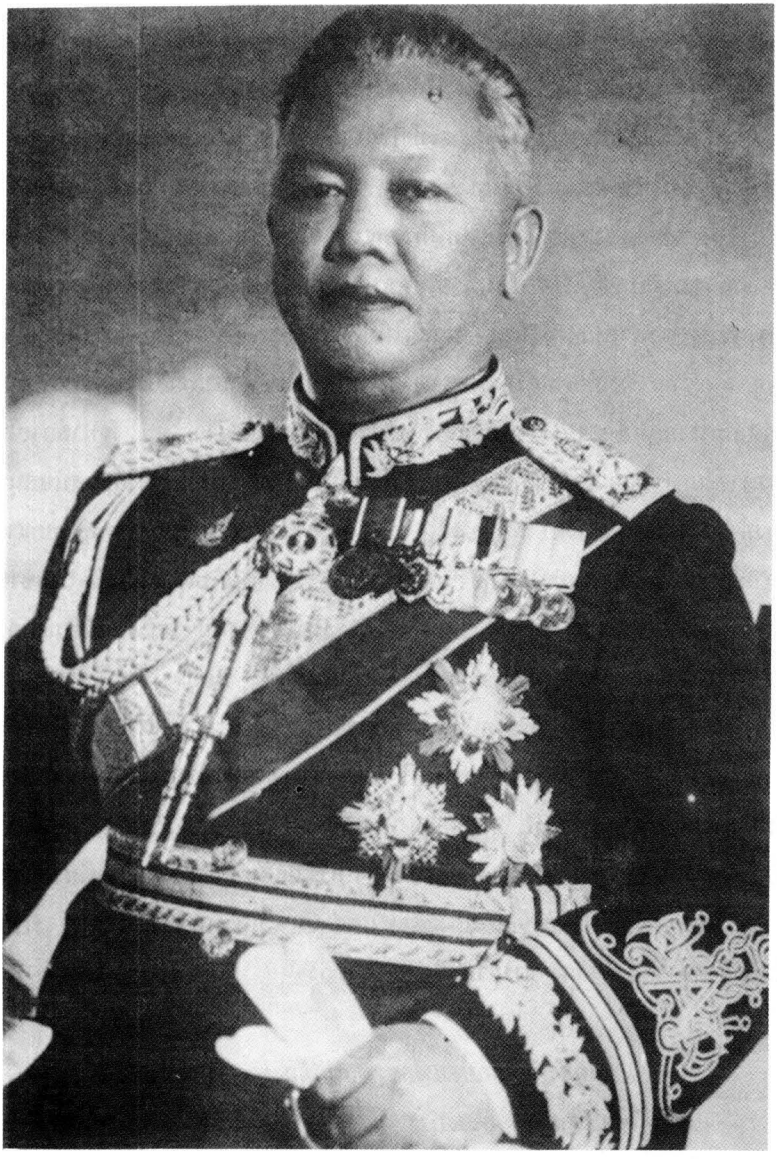
การกลับมามีบทบาทในสภาผู้แทนราษฎรสมัยที่ 4 พ.ศ.2492 ของนายเตียง ศิริขันธ์ ยังคงรวมกลุ่มกับฝ่ายที่มีแนวคิดสนับสนุนนายปรีดี พนมยงค์ ทำการโค่นอำนาจเผด็จการเนื่องจากการกลับเข้ามามีอำนาจทางการเมืองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งขัดแย้งกับแนวคิดทางการเมืองของกลุ่มนายเตียงที่ต้องการความยุติธรรมดังเช่นที่ได้เคยต่อสู้มาแล้ว การเคลื่อนไหวต่อต้านรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม นำไปสู่ "ขบวนการประชาธิปไตย 26 กุมภาพันธ์ 2492" หรือที่เรียกกันว่า "กบฏวังหลวง"[127] นับเป็นความพยายามครั้งสำคัญของฝ่ายนายปรีดี พนมยงค์ที่จะต่อต้านรัฐบาลซึ่งนายเตียงถือว่าเป็นปฏิกิริยาที่ทำลายระบอบประชาธิปไตย ต่อมาได้ถูกฝ่ายรัฐบาลปราบปรามจับกลุ่มผู้ที่เอาใจฝักใฝ่ข้างนายปรีดีอย่างถอนรากถอนโคนให้หมด โดยจอมพล ป. พิบูลสงครามได้มอบอำนาจให้พลตำรวจโทเผ่า ศรียานนท์ เป็นผู้อำนวยการปราบปราม นายปรีดี พนมยงค์ได้หลบหนีออกนอกประเทศจึงทำให้ถูกกำจัดออกจากการเมืองโดยสิ้นเชิง[128]

ส่วน 4 อดีตรัฐมนตรีเพื่อนร่วมอุดมการณ์ของนายเตียง ศิริขันธ์ ได้แก่ ดร.ทองเปลว ชลภูมิ์ นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ นายถวิล อุดล และนายจำลอง ดาวเรือง ถูกยิงตาย[129] ในวันที่ 4 มีนาคม 2492 (เวลา 02.00 น) ณ กิโลเมตรที่ 14-15 ถนนพหลโยธิน ฝ่ายตำรวจว่าเป็นการแย่งชิงผู้ต้องหาบนรถตำรวจระหว่างทาง[130] นับได้ว่าผลการปราบปรามและดำเนินคดีต่อผู้ต้องหากบฏด้วยวิธีใช้ความรุนแรงครั้งนี้ก่อให้เกิดความสะเทือนขวัญต่อประชาชนอย่างยิ่ง นายเตียง ศิริขันธ์ได้บรรยายความรู้สึกของตนในการสูญเสียเพื่อนร่วมอุดมการณ์ในครั้งนั้นว่า

การตายของพวกนายทำให้เราเศร้าใจและว้าเหว่มาก แต่เมื่อนึกถึงการตายในสภาพเดียวกันของนักการเมืองและบุคคลสำคัญของประวัติศาสตร์อีกหลายคนก็พอจะทำให้เราคลายความขมขื่นลงไปบ้าง ส่วนประชาชนแล้วรู้สึกว่าจะเป็นเรื่องทำลายขวัญกันอย่างรุนแรง โดยเฉพาะประชาชนชาวอีสาน การตายของพวกนายมิใช่เป็นการหลู่เกียรติกันอย่างเดียว แต่เป็นการท้าทายประชาชนชาวอีสานทั้งมวลอีกด้วย ถึงแม้พวกนายจากไปแล้วก็ตามเรายังคงยึดมั่นอยู่ในอุดมการณ์สละชีพอยู่อย่างเดิมไม่เปลี่ยนแปลง แต่ชีวิตและความเป็นอยู่ของเราขณะนี้ทั้งในด้านส่วนตัวและการเมืองตกอยู่ในสภาวะที่เลวร้ายที่สุด มันเป็นอุปสรรคอันสำคัญยิ่งที่ทำให้เราไม่สามารถปฏิบัติงานใดใดได้ดังปรารถนา ถ้าหากว่าเรามีอิทธิพลทางการเมืองขึ้นเมื่อใดเมื่อนั้นเราจะดำเนินงานตามอุดมคติของเราทันที"[131]

9.2 ช่วงที่สอง (พ.ศ.2492-2495)

หลังจากเพื่อนร่วมอุดมการณ์ถูกฆ่าตายอย่างทารุณ นายเตียงได้ถูกนำไปฝากขังไว้ที่ลหุโทษและบางขวางตามลำดับ จากนั้นสองเดือนได้ยื่นคำร้องต่อศาลขอประกันตัวไปสมัครรับเลือกตั้งที่สกลนครโดยอ้างสิทธิตามรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ.2492 ซึ่งให้สิทธิในการสมัครรับเลือกตั้งแก่ผู้ต้องหา พนักงานสอบสวนจึงขอร้องให้ศาลปล่อยตัวผู้ต้องหาในวันรุ่งขึ้น[132] และต่อมานายเตียงก็ได้รับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรอีกเช่นเคย แต่บทบาททางการเมืองของนายเตียงในระยะหลังนี้เกือบจะกล่าวได้ว่าอยู่นอกความสนใจของประชาชน ความกดดันทางการเมืองบีบให้นายเตียงเข้าสู่พรรคสนับสนุนรัฐบาลหรือที่เรียกว่า "สหพรรค" หรือ "พรรคเสรีมนังคศิลา" ในฐานะสมาชิกพรรคผู้อาวุโสทำให้นายเตียงเป็นบุคคลสำคัญในพรรค ได้รับมอบหมายเป็นเสนาธิการใหญ่หาเสียงเลือกตั้งให้แก่พรรครัฐบาลทางภาคอีสาน ซึ่งการหาเสียงของนายเตียงใช้วิธีโจมตีรัฐบาลอยู่ตลอดเวลาจนถูกท้วงติงจากรัฐบาล

พล.ต.อ.เผ่า ศรียานนท์ อดีตนายทหารคนสนิทใกล้ชิดจอมพล ป. พิบูลสงคราม
เมื่อครั้งเป็นนายกรัฐมนตรีสมัยแรก และเป็นมือปราบปรปักษ์ทางการเมือง
โดยการคุม "กองทัพตำรวจ" ให้รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม สมัยทศวรรษ 2490

แต่เขาตอบว่า "การหาเสียงเลือกตั้งจะเอาให้ได้ก็ต้องใช้วิธีนี้ วิธีอื่นไม่สำเร็จ" อีกทั้งนายเตียงเป็นผู้ใกล้ชิดกับ พล.ต.อ.เผ่า ศรียานนท์ โดยเกี่ยวข้องเป็นเครือญาติทางภรรยานายเตียง จนกระทั่งได้รับเลือกให้ไปดูงานที่สหรัฐอเมริกา

ต่อมานายเตียง ศิริขันธ์ได้ถูกขจัดออกจากวิถีทางการเมือง โดยรัฐบาลได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติป้องกันการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์ พ.ศ.2495 ที่ต้องการมิให้มีการกระทำอันเป็นภัยต่อประเทศชาติและประชาชนซึ่งเกิดจากการกระทำของพวกคอมมิวนิสต์ และมิได้มีความประสงค์ที่จะปฏิบัติการต่อบุคคลใดๆ อันเป็นการบั่นทอนเสรีภาพของพวกเขาเหล่านั้น รัฐบาลจะปราบปรามเฉพาะบุคคลที่ปรากฏหลักฐานอันชัดแจ้งว่าได้กระทำผิดต่อกฎหมาย[133] รัฐบาลภายใต้การดำเนินการโดย พล.ต.อ.เผ่า ศรียานนท์ ได้จับกุมบุคคลที่เคยมีส่วนสนับสนุนทางการเมืองแก่นายปรีดี พนมยงค์ ตลอดทั้งผู้เคยเข้าร่วมขบวนการเสรีไทยสายอีสาน โดยเฉพาะนายเตียง ศิริขันธ์ถูกกล่าวหาว่ามั่วสุมกับพวกได้แก่ นายชาญ และนายเล็ก บุนนาค สองพี่น้องที่เคยมีประวัติขัดแย้งกับ พล.ต.อ.เผ่ามาก่อน และเป็นเพื่อนรักของนายเตียงสมัยทำงานเป็นเสรีไทย นอกจากนี้ก็มี นายผ่อง เขียววิจิตร และนายสง่า ประจักษ์วงษ์ ได้ถูกอำนาจเถื่อนสังหารโหด และนำไปเผาฝังที่ ต.แก่งเสี้ยน อ.เมือง จ.กาญจนบุรี[134] (ดูคำพิพากษาคดีย่างสดเตียง ศิริขันธ์กับพวก คดีหมายเลขดำที่ 2628/2501 และคดีแดงที่ 1542/2502) อันถือว่าเป็นการยุติบทบาททางการเมืองของนายเตียง ศิริขันธ์โดยสิ้นเชิงด้วยวัยเพียง 43 ปี

การจากไปของวีรบุรุษนักประชาธิปไตย ขุนพลภูพานเตียง ศิริขันธ์ ทำให้นึกถึงคำกล่าวของศาสตราจารย์วิสุทธิ์ บุษยกุลที่ว่า

> *นายเตียงทำทุกอย่างเพื่อชาติ แต่ก็ต้องตายเพราะคนเลวในชาติ แต่ชาติให้อะไรแก่นายเตียงบ้าง หรือสกลนครได้ให้อะไรแก่นายเตียงบ้างเราควรจะทำอะไรให้แก่คนผู้นี้บ้างไหม หรือจะคอยให้คนอื่นทำให้*[135]

นายเตียง ศิริขันธ์ เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่มีบทบาทสำคัญคนหนึ่งในการเมืองไทยช่วง พ.ศ.2480-2495 ได้ดำเนินการตามวิถีทางการเมืองด้วยความตั้งใจอย่างแน่วแน่ที่จะสนับสนุนการปกครองระบอบประชาธิปไตย จึงสมควรอย่างยิ่งที่ทุกคนจะต้องตระหนักรำลึกถึงคุณูปการอันใหญ่หลวงที่นายเตียง ศิริขันธ์มีต่อพี่น้องชาวสกลนครและที่มีต่อประเทศชาติ ผู้เขียนขอสดุดีเพื่อเป็นการรำลึกถึงเตียง ศิริขันธ์ "ขุนพลภูพาน" ดังนี้

เสียดายชายชาตรีที่องอาจ
เคยกู้ชาติจากภัยใหญ่มหันต์
เสียดายชายชาตรีที่ตายพลัน
ยังไม่ทันล้างตนจากมลทิน
เสียดายชายชาตรีที่แกล้วกล้า
ทรงศักดากระเดื่องชื่อบรรลือสิ้น
เสียดายชายชาตรีจบชีวิน
ยังได้ยินกระดูกร้องก้องกังวาล[136]

เชิงอรรถ

1 ปรีชา ธรรมวินทร. "ชีวประวัติย่อ เตียง ศิริขันธ์," ใน *จากยอดโตมถึงภูพาน : บันทึกประวัติศาสตร์ฉบับสามัญชนบนเส้นทางประชาธิปไตย* (สกลนคร : คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏสกลนคร, ธันวาคม 2543), หน้า 19. ที่ผ่านมามีการระบุวันเกิดของนายเตียงว่าคือ วันที่ 23 มกราคม พ.ศ.2452 แต่ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ป้ายิ้ม อาษาเสน (ปัจจุบัน พ.ศ.2543 อายุ 72 ปี) ซึ่งเคยทำงานใกล้ชิดกับคุณนิวาศน์ ศิริขันธ์ ยืนยันว่าน่าจะเป็นวันที่ 5 ธันวาคม พ.ศ.2452 จะถูกต้องกว่า เพราะป้ายิ้มจำได้ว่าเดือนธันวาคมของทุกปีจะต้องช่วยภรรยานายเตียงจัดเตรียมอาหาร ตักบาตร ถวายพระในวันเกิดของนายเตียง ศิริขันธ์

2 หัด ดาวเรือง, *ชีวิตและงานของสี่อดีตรัฐมนตรี* (พระนคร : โรงพิมพ์อักษรศาสน์, 2508), หน้า 2.

3 ร.ต.เสรี นวลมณี, *เสรีไทยสกลนคร* (สกลนคร : โรงพิมพ์สกลนครการพิมพ์, 2543) หน้า 2. คำว่า "นายฮ้อย" เป็นคำพื้นเมืองอีสาน ใช้เรียกผู้นำกองเกวียนที่ดูแลผลประโยชน์ความเรียบร้อยและความปลอดภัยของกองคาราวานและสินค้า เพราะคนที่อยู่ในกองคาราวานนี้อาจมีตั้งแต่จำนวนเป็นสิบจนถึงร่วมร้อยคน

4 วิสุทธิ์ บุษยกุล, "รำลึกถึงครูเตียง," ใน *วีรบุรุษนักประชาธิปไตยขุนพลภูพาน เตียง ศิริขันธ์ ผู้นำเสรีไทยภาคอีสาน* (กรุงเทพ : สำนักพิมพ์สุขภาพใจ, 2540), หน้า 73.

5 สถาปน์ ศิริขันธ์, "รำลึกชีวิตคุณแม่ถนอมสิน ศิริขันธ์," *ใน หนังสือที่ระลึกงานพระราชทานเพลิงศพนางถนอมสิน เป็นกรณีพิเศษ* (สกลนคร : ก.พล. (1996), 2542), หน้า 7.

6 สถาปน์ ศิริขันธ์ อายุ 65 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, อภิสิทธิ์ กิจเจริญสิน เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 395 ถนนสุขเกษม ตำบลพระธาตุเชิงชุม อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร เมื่อวันที่ 27 มีนาคม 2542.

7 ร.ต.เสรี นวลมณี, อ้างแล้ว, หน้าเดิม.

8 หัด ดาวเรือง, อ้างแล้ว, หน้า 5.

9 วิสุทธิ์ บุษยกุล, อ้างแล้ว, หน้า 77. การไปเรียนหนังสือต่างจังหวัดในภาคอีสานสมัยนั้นนักเรียนต้องไปอาศัยอยู่กับญาติหรือคหบดีคนใดคนหนึ่งในจังหวัดนั้น จะหาบ้านเช่าเองหรืออยู่ตามลำพังไม่ได้ เพราะนักเรียนต้องมีผู้ปกครองคอยดูแลรับรองความประพฤติและ

รายงานให้โรงเรียนทราบทุกภาคการศึกษา นักเรียนที่ไม่มีญาติหรือไม่สามารถหาผู้ปกครองได้มักจะไปฝากตัวเป็นลูกศิษย์วัดและขอร้องให้พระภิกษุรูปใดรูปหนึ่งเป็นผู้ปกครอง

10 แหล่งเดิม, หน้า 75.

11 เทียม ศิริขันธ์ อายุ 81 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, อภิสิทธิ์ กิจเจริญสิน เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 419/1 ถนนสุขเกษม ตำบลพระธาตุเชิงชุม อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร เมื่อวันที่ 25 มีนาคม 2542.

12 ปรีชา ธรรมวินทร, อ้างแล้ว หน้า 26.

13 หัด ดาวเรือง, อ้างแล้ว หน้า 6.

14 วิสุทธิ์ บุษยกุล, อ้างแล้ว. หน้า 77.

15 แหล่งเดิม.

16 วิสุทธิ์ บุษยกุล อายุ 80 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, อภิสิทธ์ กิจเจริญสิน เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 483 ซอยจุฬาสัมพันธ์ ถนนพระราม 9 เขตห้วยขวาง กรุงเทพฯ เมื่อวันที่ 14 กรกฎาคม 2542.

17 พีรยา คูวัฒนะศิริ, "แนวคิดและบทบาททางการเมืองของทองอินทร์ ภูริพัฒน์, (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2533), หน้า 13.

18 สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ, *"ขบวนการเสรีไทยกับการขัดแย้งทางการเมืองภายในประเทศไทย ระหว่าง พ.ศ.2481-2492* (กรุงเทพฯ : สถาบันเอเชียศึกษา, 2532), หน้า 38.

19 นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, "ระบอบรัฐนิยมจอมพล ป. พิบูลสงคราม : การก่อรูปทางแนวความคิดและความหมายทางการเมือง," *รัฐศาสตร์สาร.* 14(4) (เมษายน 2532), หน้า 228-274.

20 วิสุทธิ์ บุษยกุลม อ้างแล้ว หน้า 77.

21 พีรยา คูวัฒนะศิริม อ้างแล้ว หน้า 131.

22 ปรีชา ธรรมวินทร, ถอดเทปเสวนาเรื่อง "ชีวิตและบทบาททางการเมืองของขุนพลภูพานเตียง ศิริขันธ์" จัดโดยคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏสกลนคร ณ ห้องประชุมรุ่งอรุณ (ส.1) เมื่อวันที่ 1 กันยายน 2543.

23 *กองจดหมายเหตุแห่งชาติ*, (2) สร.0201.35/19 ปึก 3. หนังสือพิมพ์เสรีราษฎร์. วันที่ 9 กรกฎาคม 2479. หน้า 4.

24 เดือน บุนนาค, *ท่านปรีดีรัฐบุรุษอาวุโสผู้วางแผนเศรษฐกิจคนแรก.* (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2501), หน้า 106.

25 ธงชัย พึ่งกันไทย, *"ลัทธิคอมมิวนิสต์และนโยบายการต่อต้านของรัฐบาลไทย (พ.ศ.2468-2500),"* (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521), หน้า 174.

26 พีรยา คูวัฒนะศิริ, อ้างแล้ว, หน้า 131.

27 ประเสริฐ ปัทมะสุคนธ์, *รัฐสภาไทยในรอบ 42 ปี (พ.ศ.2475-2517)* (กรุงเทพฯ : ช. ชุมนุมช่าง, 2517), หน้า 118-119.

28 *กองจดหมายเหตุแห่งชาติ.* (2) สร.0201.35.1/14. *ใบปลิวหาเสียงของนายเตียง ศิริขันธ์.* พ.ศ.2480.

29 วิสุทธิ์ บุษยกุล. "เมื่อข้าพเจ้าทำงานกับครูเตียง ศิริขันธ์," ใน *วีรบุรุษนักประชาธิปไตย ขุนพลภูพานเตียง ศิริขันธ์ผู้นำเสรีไทยภาคอีสาน.* (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สุขภาพใจ, 2540), หน้า 50.

30 เทียม ศิริขันธ์, อ้างแล้ว.

31 วิสุทธิ์ บุษยกุล, อ้างแล้ว, หน้า 54.

32 เกื้อกูล ขวัญทอง, *"พัฒนาการแนวความคิดสังคมนิยมในระบบพรรคการเมืองไทย พ.ศ.2511-2519,"* (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2539), หน้า 27.

33 แหล่งเดิม. หน้า 42.

34 *กองจดหมายเหตุแห่งชาติ.* (2) สร.0201.35/19 ปึก 3. *หนังสือพิมพ์เสรีราษฎร์.* วันที่ 9 กรกฎาคม 2479. หน้า 4.

35 ปรีชา ธรรมวินทร, อ้างแล้ว.

36 พีรยา คูวัฒนะศิริ, อ้างแล้ว. หน้า 55.

37 เกื้อกูล ขวัญทอง, อ้างแล้ว. หน้า 56.

38 เปลว สัจจาภา, "34 ปีแห่งการถูกประหาร," ใน *ครูครอง จันดาวงศ์ ชะตากรรมที่เลือกไม่ได้* (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สัจจธรรม มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2539), หน้า 30.

39 อาคม พรหมสาขา ณ สกลนคร อายุ 81 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, อภิสิทธิ์ กิจเจริญสิน เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 215/1 ถนนเปรมปรี ตำบลพระธาตุเชิงชุม อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร เมื่อวันที่ 25 มีนาคม 2542.

40 วิชัย บำรุงฤทธิ์, "อีสาน," ใน *เอกสารการสัมมนาประวัติศาสตร์อีสาน,* (มหาวิทยาลัยศรีนครินทร์วิโรฒ มหาสารคาม, 2521), หน้า 15.

41 นิยม รักษาขันธ์, ถอดเทปเสวนาเรื่อง "ชีวิตและบทบาททางการเมืองของขุนพลภูพานเตียง ศิริขันธ์" จัดโดยคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏสกลนคร ณ ห้องประชุมรุ่งอรุณ (ส. 1) เมื่อวันที่ 1 กันยายน 2543.

42 สุรัตน์ วรางรัตน์, ถอดเทปเรื่องเดิม.

43 วิสุทธิ์ บุษยกุล, ถอดเทปเรื่องเดิม.

44 *กองจดหมายเหตุแห่งชาติ.* (2) สร.0201.35.1/4. ใบปลิวหาเสียงของนายเตียง ศิริขันธ์. พ.ศ.2480.

45 ชูวงศ์ ฉายะบุตร,*ขยายฐานประชาธิปไตยสู่ปวงชน* (กรุงเทพฯ:โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น, 2535), หน้า 191.

46 *กองจดหมายเหตุแห่งชาติ.* (2) สร.0201.35.1/4. เรื่องรายนามผู้ที่ได้รับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในจังหวัดต่าง ๆ หรือรายงานผลของการจัดการเลือกตั้ง พ.ศ.2480, หน้า 161.

47 เทียม ศิริขันธ์, อ้างแล้ว.

48 พีรยา คูวัฒนะศิริ, อ้างแล้ว, หน้า 3.

49 เทียม ศิริขันธ์, อ้างแล้ว.

50 อาคม พรหมสาขา ณ สกลนคร, อ้างแล้ว.

51 สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ, อ้างแล้ว, หน้า 64.

52 พีรยา คูวัฒนะศิริ, อ้างแล้ว, หน้า 139.

53 ประสพ วงศ์หนองหว้า, "บทบาทของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดร้อยเอ็ดกับการพัฒนาสู่ตระกูลการเมือง พ.ศ.2480-2529," (ปริญญานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, 2537), หน้า 38.

54 ประชัน รักพงษ์, "การศึกษาบทบาททางการเมืองในระบบรัฐสภาของรัฐบาลทหารและรัฐบาลพลเรือนในประเทศไทย พ.ศ.2481-2500," (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520), หน้า 225.

55 *รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร* ครั้งที่ 4/2482 (สามัญ) สมัยที่ 2 ชุดที่ 2. 22 กรกฎาคม 2482, หน้า 130.

56 สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ, อ้างแล้ว, หน้า 194.

57 หัด ดาวเรือง, อ้างแล้ว, หน้า 154.

58 พีรยา คูวัฒนะศิริ, อ้างแล้ว, หน้า 136.

59 อดิเรก บุญคง, "บทบาทของขบวนการเสรีไทยสายอีสานและบทบาททางการเมืองของสมาชิกหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 พ.ศ.2484-2495," (ปริญญานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, 2536), หน้า 7.

60 รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร. ครั้งที่ 3/2480 (สามัญ) สมัยที่ 2 ชุดที่ 2, 23 ธันวาคม 2480, หน้า 77-78.

61 *รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร* ครั้งที่ 19/2480 (สามัญ) สมัยที่ 2 ชุดที่ 2, 18 กุมภาพันธ์ 2480, หน้า 1156-1168.

62 *รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร* ครั้งที่ 26/2480 (สามัญ) สมัยที่ 2 ชุดที่ 2, 15 มีนาคม 2480, หน้า 1715-1718.

63 *รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร* ครั้งที่ 3/2480 (สามัญ) สมัยที่ 2 ชุดที่ 2, 23 ธันวาคม 2480, หน้า 125.

64 *รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร* ครั้งที่ 18/2480 (สามัญ) สมัยที่ 2 ชุดที่ 2, 14 กุมภาพันธ์ 2480, หน้า 146.

65 *รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร* ครั้งที่14/2480 (สามัญ) สมัยที่ 2 ชุดที่ 2, 1 กุมภาพันธ์ 2480, หน้า 816.

66 แหล่งเดิม. หน้า 818.

67 *รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร*, ครั้งที่ 19/2481 (สามัญ) สมัยที่ 2 ชุดที่ 2, 3 กันยายน 2481, หน้า 1248-1249.

68 *รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร* ครั้งที่ 21/2481 (สามัญ) สมัยที่ 2 ชุดที่ 2, 10 กันยายน 2481, หน้า 1392-1393.

69 พรภิรมณ์ เชียงกูล, *ประวัติศาสตร์ไทยสมัยใหม่ เล่ม 1* (กรุงเทพฯ : โอ. เอส. พริ้นติ้งเฮ้าส์, 2535), หน้า 81.

70 *รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร* ครั้งที่12/2481 (สามัญ) สมัยที่ 2 ชุดที่ 3, 18 กุมภาพันธ์ 2481, หน้า 661-662.

71 *รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร* ครั้งที่ 2/2481 (สามัญ) สมัยที่ 2 ชุดที่ 2, 2 กรกฎาคม 2481, หน้า 33-34.

72 *รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร* ครั้งที่ 8/2481 (สามัญ) สมัยที่ 2 ชุดที่ 2, 26 กรกฎาคม 2481., หน้า 523.

73 *รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร* ครั้งที่ 2/2481 (สามัญ) สมัยที่ 2 ชุดที่ 2, 2 กรกฎาคม 2481, หน้า 103.

74 *รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร* ครั้งที่ 7/2481 (สามัญ) สมัยที่ 2 ชุดที่ 2, 23 กรกฎาคม 2481, หน้า 451.

75 *รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร* ครั้งที่ 11/2480 (สามัญ) สมัยที่ 2 ชุดที่ 2, 14 มกราคม 2480, หน้า 246.

76 *รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร* ครั้งที่ 13/2480 (สามัญ) สมัยที่ 2 ชุดที่ 2, 29 มกราคม 2480, หน้า 760.

77 *รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร* ครั้งที่ 19/2481 (สามัญ) สมัยที่ 2 ชุดที่ 3, 14 มีนาคม 2481, หน้า 1143.

78 *รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร* ครั้งที่ 7/2481 (สามัญ) สมัยที่ 2 ชุดที่ 3, 26 มกราคม 2481, หน้า 326.

79 *รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร* ครั้งที่ 9/2481 (สามัญ) สมัยที่ 2 ชุดที่ 3, 7 กุมภาพันธ์ 2481, หน้า 495.

80 *รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร* ครั้งที่ 23/2481 (สามัญ) สมัยที่ 2 ชุดที่ 3, 22 มีนาคม 2481, หน้า 1416.

81 *รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร* ครั้งที่ 20/2481 (สามัญ) สมัยที่ 2 ชุดที่ 2, 4 กันยายน 2481, หน้า 1330.

82 *กองจดหมายเหตุแห่งชาติ* (2) สร.0201. 35/ 14 ปึก 18 รายการที่สำนักงานโฆษณาการได้ปฏิบัติไปในการโฆษณาชักชวนและให้ความเข้าใจอันดีแก่ประชาชนในการเลือกตั้ง พ.ศ.2481.

83 เทียมจันทร์ อ่ำแหวว, "บทบาททางการเมืองและการปกครองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม (พ.ศ.2475-2487)," (วิทยานิพนธ์ ปริญญามหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521), หน้า 121.

84 *รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร* ครั้งที่ 7/2482 (สามัญ) สมัยที่ 2 ชุดที่ 3, 12 สิงหาคม 2482, หน้า 94.

85 *รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร* ครั้งที่ 5/2484 (สามัญ) สมัยที่ 2 ชุดที่ 3, 27 พฤศจิกายน 2484, หน้า 174.

86 *รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร* ครั้งที่ 8/2482 (สามัญ) สมัยที่ 2 ชุดที่ 3, 19 สิงหาคม 2482, หน้า 89.

87 ประภาพร แพงพะเนาว์, "การพัฒนาแหล่งน้ำในภาคอีสานระหว่างปี พ.ศ.2482-2506," ปริญญานิพนธ์ ปริญญามหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม), หน้า 93.

88 *รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร* ครั้งที่ 9/2482 (สามัญ) สมัยที่ 2 ชุดที่ 3, 26 สิงหาคม 2482, หน้า 33.

89 *รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร* ครั้งที่ 2/2484 (สามัญ) สมัยที่ 2 ชุดที่ 3, 10 กรกฎาคม 2484, หน้า 95.

90 *รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร* ครั้งที่ 3/2484 (สามัญ) สมัยที่ 2 ชุดที่ 3, 17 กรกฎาคม 2484, หน้า 130.

91 แหล่งเดิม.

92 *รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร* ครั้งที่ 4/2482 (สามัญ) สมัยที่ 2 ชุดที่ 3, 22 กรกฎาคม 2482, หน้า 119.

93 *รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร* ครั้งที่ 12/2483 (สามัญ) สมัยที่ 2 ชุดที่ 3, 12 กันยายน 2483, หน้า 132.

94 *รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร* ครั้งที่ 9/2482 (สามัญ) สมัยที่ 2 ชุดที่ 3, 26 สิงหาคม 2482, หน้า 480.

95 *รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร* ครั้งที่ 19/2482 (สามัญ) สมัยที่ 2 ชุดที่ 3, 30 กันยายน 2482, หน้า 1251-1260.

96 *รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร* ครั้งที่ 20/2482 (สามัญ) สมัยที่ 2 ชุดที่ 3, 3 ตุลาคม 2482, หน้า 1080.

97 *รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร* ครั้งที่ 5/2483 (สามัญ) สมัยที่ 2 ชุดที่ 3, 25 กรกฎาคม 2483, หน้า 281.

98 *รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร* ครั้งที่ 8/2483 (สามัญ) สมัยที่ 2 ชุดที่ 3, 15 สิงหาคม 2483, หน้า 408-411.

99 *รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร* ครั้งที่ 5/2483 (สามัญ) สมัยที่ 2 ชุดที่ 3, 28 พฤศจิกายน 2483, หน้า 502.

100 *รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร* ครั้งที่ 9/2483 (สามัญ) สมัยที่ 2 ชุดที่ 3, 22 สิงหาคม 2483, หน้า 503.

101 สนั่น ปัทมะทิน, "ครูเตียงของศิษย์," ใน *วีรบุรุษนักประชาธิปไตยขุนพลภูพาน เตียง ศิริขันธ์ ผู้นำเสรีไทยภาคอีสาน* (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สุขภาพใจ, 2540), หน้า 67.

102 *รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร* ครั้งที่ 21/2482 (สามัญ) สมัยที่ 2 ชุดที่ 3, 5 ตุลาคม 2482, หน้า 141.

103 *รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร* ครั้งที่ 6/2484 (สามัญ) สมัยที่ 2 ชุดที่ 3, 7 สิงหาคม 2484, หน้า 272.

104 *รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร* ครั้งที่ 18/2484 (สามัญ) สมัยที่ 2 ชุดที่ 3, 27 กันยายน 2484, หน้า 879

105 *รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร* ครั้งที่ 14/2484 (สามัญ) สมัยที่ 2 ชุดที่ 3, 19 กันยายน 2484, หน้า 692.

106 เกื้อกูล ขวัญทอง, แหล่งเดิม, หน้า 48.

107 สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ, แหล่งเดิม, หน้า 200.

108 หยุด แสงอุทัย, *พรรคการเมืองไทย* (กรุงเทพฯ : พิฆเณศ, 2517), หน้า 555.

109 ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, *ประวัติการเมืองไทย*. (กรุงเทพฯ : สามัคคีสาร, 2538), หน้า 384.

110 สมุทร สุรักขกะ, 26 *การปฏิวัติไทยและรัฐประหารสมัย 2489-2507*, (พระนคร : สื่อการพิมพ์, 2507), หน้า 345.

111 กรมวิชาการ, *ขบวนการเสรีไทย* (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2538), หน้า 4.

112 สวัสดิ์ ตราชู, *ลับสุดยอดเมื่อข้าพเจ้าเป็นเสรีไทยกับขุนพลภูพานเตียง ศิริขันธ์*. (กรุงเทพฯ : พิฆเณศ, 2527), หน้า 15.

113 แอนดูรว์ กิลคริสต์, *ลับสุดยอดเสรีไทยจากอังกฤษ* แปลโดย ดุสิต บุญธรรม. (กรุงเทพฯ : เทพอักษรการพิมพ์, 2527), หน้า 335.

114 อ้วน นาครทรรพ, "หลังฉากเสรีไทยในจังหวัดอุดรธานี," ใน *จุลสารโครงการตำรา สังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์* 2519, หน้า 68.

115 ประจิต วราภรณ์, *วรรณกรรม "เสรีไทย"* (กรุงเทพฯ : สามัคคีสาร (ดอกหญ้า) 2540), หน้า 128.

116 นายฉันทนา (นามแฝง), *XO Grop เรื่องภายในขบวนการเสรีไทย* (กรุงเทพฯ : สารศึกษาการพิมพ์, 2522), หน้า 289.

117 กรมวิชาการ, อ้างแล้ว, หน้า 156.

118 เอกสารบันทึกของนายเทียม ศิริขันธ์.

119 สวัสดิ์ ตราชู, อ้างแล้ว, หน้า 157.

120 อดิเรก บุญคง, อ้างแล้ว, หน้า 151.

121 เกื้อกูล ขวัญทอง, อ้างแล้ว, หน้า 56.

122 สุพจน์ ด่านตระกูล, *นายพลสิงกะโปกับการอภิวัฒน์ในประวัติศาสตร์ลาวและฐานทัพอเมริกันในประเทศไทย* (กรุงเทพฯ : พรชกานต์พับลิเคชั่น, ม.ป.ป.), หน้า 91.

123 นิภาพรรณ พัฒนไพบูลย์, "อีสาน : การแสวงหาเอกลักษณ์ทางการเมือง," ใน *เอกสารการสัมมนาประวัติศาสตร์อีสาน* (มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม 2521), หน้า 10.

124 สุพจน์ ด่านตระกูล, อ้างแล้ว, หน้า 89.

125 สุชิน ตันติกุล, *รัฐประหาร พ.ศ.2490* (กรุงเทพฯ : สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2515), หน้า 26.

126 ร.ต. เสรี นวลมณี, อ้างแล้ว, หน้า 10.

127 สุธาชัย ยิ้มประเสริฐ, "การเคลื่อนไหวทางการเมืองที่ต่อต้านรัฐบาลสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม พ.ศ.2491-2500," (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2523), หน้า 126.

128 สว่าง ลานเหลือ, *37 ปีแห่งการปฏิวัติ* (ธนบุรี : โพธิ์สามต้นการพิมพ์, 2512), หน้า 348.

129 อนันต์ อมรรตรัย, *สังหารโหด 4 รัฐมนตรี* (กรุงเทพฯ : เอเชีย, 2526), หน้า 84.

130 นรนิติ เศรษฐบุตร, "การเมืองการปกครองไทย พ.ศ.2490-2500," ใน *เอกสารสอนชุดวิชาประวัติศาสตร์สังคมและการเมืองไทย* มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช หน่วยที่ 12. 2527, หน้า 649.

131 ปรีชา ธรรมวินทร, อ้างแล้ว, หน้า 24-25.

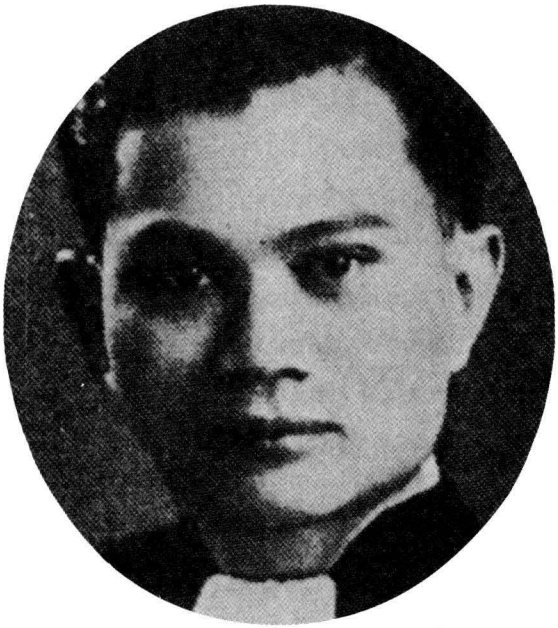
132 ร.ต.เสรี นวลมณี, อ้างแล้ว, หน้า 10.

133 กองจดหมายเหตุแห่งชาติ บก.สูงสุด1/668. พระราชบัญญัติป้องกันการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์ พ.ศ.2495.

134 ณรงค์ ไตรวัฒน์, *เบื้องหลังการเมืองยุคทมิฬ* (กรุงเทพฯ : อุดมศึกษา, 2527), หน้า 184.

135 ปรีชา ธรรมวินทร, อ้างแล้ว, หน้า 25.

136 ทวีปวร, *หนังสือพิมพ์สุภาพบุรุษ ฉบับแนะนำ 4 มีนาคม 2493.*

“เขาต่อสู้กับศัตรูทางการเมืองทุกวิถีทาง
เพื่อเอาชนะตามอุดมคติของเขา
ต่อสู้เพื่อสังคม เพื่อประโยชน์ของมนุษย์ส่วนรวม
แต่อนิจจา บั้นปลายแห่งชีวิตของเขา
เขาต้องพ่ายแพ้และตายอย่างหมากลางถนน”

ทองเปลว ชลภูมิ์ (6 กุมภาพันธ์ 2455-4 มีนาคม 2492)
ผู้แต่ง “หว่องอันยื้อ รัฐบุรุษผู้ตายอย่างหมากลางถนน”

ทองเปลว ชลภูมิ์ : ชีวิตและงาน

ธำรงศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์

ประวัติศาสตร์ของคดีฆาตกรรมทางการเมือง

เมื่อใดก็ตามที่มีการกล่าวถึง "4 รัฐมนตรี" ที่เคยมีบทบาทในหน้าประวัติศาสตร์การเมืองไทย โดยทั่วไปก็เป็นที่เข้าใจกันว่า หมายถึง "4 ส.ส.รัฐมนตรีอีสาน" คือ ทองอินทร์ ภูริพัฒน์ (อุบล) ถวิล อุดล (ร้อยเอ็ด) จำลอง ดาวเรือง (มหาสารคาม) และ เตียง ศิริขันธ์ (สกลนคร) แต่ความสับสนยังบังเกิดขึ้นทันทีเมื่อมีการกล่าวถึงการสังหารโหด "สี่รัฐมนตรี" ที่บางเขน กิโลเมตร 14-15 ถนนพหลโยธิน เมื่อวันที่ 4 มีนาคม พ.ศ.2492 ในสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม เพราะโดยทั่วไปก็จะเชื่อว่า หมายถึงการสังหาร "4 ส.ส.อีสาน" กลุ่มข้างต้น แต่ที่จริงแล้ว *เตียง ศิริขันธ์* ไม่ได้ถูกฆาตกรรมในครั้งนี้ เตียงจะถูกฆ่าหลังเหตุการณ์นี้มาอีก 3 ปีกว่า คือเมื่อ 13 ธันวาคม พ.ศ.2495 เป็นการถูกฆ่าและเผาศพทิ้งพร้อมกับเพื่อนรวม 5 คน บุคคลที่เป็นอีก "1 รัฐมนตรี" ที่ถูกยิงทิ้งร่วมกับ 3 ส.ส.รัฐมนตรีอีสานที่บางเขน คือ *ทองเปลว ชลภูมิ์* อดีต ส.ส. ปราจีนบุรี

ดังนั้น เมื่อกล่าวถึง "4 ส.ส.รัฐมนตรีอีสาน" ก็หมายถึง ทองอินทร์ ถวิล จำลอง และ*เตียง ศิริขันธ์* แต่หากกล่าวถึงการ "ยิงทิ้ง 4 รัฐมนตรี" เมื่อปี พ.ศ.2492 ก็ต้องหมายถึง ทองอินทร์-ถวิล-จำลอง-และ*ทองเปลว ชลภูมิ์*

ความเข้าใจที่สับสนเกี่ยวกับบุคคลทั้ง 5 ที่จบชีวิตจากหน้าประวัติศาสตร์การเมืองไทยนั้น อาจเป็นเพราะ ประการแรก เมื่อบุคคลเหล่านี้ถูกยิงทิ้งหรือหายตัวไปอย่างไร้ร่องรอย (ในกรณีของเตียง) ในยุคนั้น บ้านเมืองก็ตกอยู่ใต้อำนาจเผด็จการทหาร-ตำรวจ ที่แม้แต่ผู้ที่ไปร่วมงานศพยังต้องถูกติดตาม[1] ดังนั้น ก็เป็นเรื่องยากที่จะมีใครกล้าลุกขึ้นมาเขียนหรือกล่าวถึงประวัติของบุคคลเหล่านี้ให้ปรากฏ หรือไม่ก็เกี่ยวพันกับประการที่สองคือ ความตายของบุคคลเหล่านี้ก็เป็นเพียงหนึ่ง

ในมากหลายกรณีของความตายที่บังเกิดขึ้นโดยการปราบปรามปรปักษ์ทางการเมืองของฝ่ายรัฐบาลทหาร-ตำรวจ ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า ไม่มีหลักฐานบันทึกแห่งยุคสมัยความตายในทศวรรษ 2490 ที่จะตกทอดมาสู่ปัจจุบันในแง่มุมที่แตกต่างจากข่าวประชาสัมพันธ์ของฝ่ายรัฐเลย ด้วยเหตุนี้เรื่องราวแห่งชีวิตบุคคลทั้ง 5 นี้ รวมทั้งคนอื่นๆ ที่ได้สิ้นชีพไปด้วย ต่างก็กลายเป็นความทรงจำที่เลือนลางของสังคมตามกาลเวลาที่ผ่านไป

ความตายของบุคคลทั้ง 5 นี้ เริ่มกลายเป็น "คำประกาศ" ของ "ซากกระดูก" ที่มีต่อยุคสมัยอันโหดเหี้ยมของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ที่อยู่ภายใต้การสนับสนุนทางอำนาจจากตระกูล "ชุณหะวัณ" แห่ง "ซอยราชครู" โดยจอมพลผิน ชุณหะวัณและเหล่า "ลูกเขย" เช่น พล.ต.อ.เผ่า ศรียานนท์ อธิบดีกรม (กองทัพ) ตำรวจ เป็นต้น เพราะหลังการปฏิวัติที่นำโดยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เมื่อเดือนกันยายน พ.ศ.2500 อันเป็นผลมาจากการเลือกตั้ง "สกปรก" เมื่อต้นปีเดียวกันนั้น ทำให้กลุ่มอำนาจทางทหารและการเมืองของกลุ่มจอมพล ป. พิบูลสงครามและกลุ่มซอยราชครูหมดอำนาจทางการเมือง และนี่จึงกลายเป็นโอกาสที่ความตายของอดีต ส.ส.และรัฐมนตรีทั้ง 5 คน ได้รับการหยิบยกขึ้นมาพิจารณาเพื่อแสวงหาความถูกต้องเป็นธรรมในกระบวนการศาล โดยมีอัยการเป็นโจทก์ฝ่ายรัฐ

คดีแรกที่รัฐบาลให้คณะปฏิวัติดำเนินการคือ คดีของนายเตียง ศิริขันธ์ ที่เริ่มต้นคดีในปี พ.ศ.2501 และศาลพิจารณาตัดสินเมื่อ 20 ตุลาคม พ.ศ.2502[2] กระบวนการพิจารณาของศาลด้านหนึ่งหมายความว่า ฉากแห่งเหตุการณ์รายละเอียดต่างๆ ของกระบวนการ "ฆ่าทิ้ง" ได้ปรากฏขึ้นมาเสมือนหนึ่งดังกำลังนั่งชมภาพยนตร์ที่สยดสยอง และทำให้ผู้ชมเกิดความรู้สึกสะอิดสะเอียนกับอำนาจเผด็จการของรัฐบาลทหารที่ผ่านมา

คดีต่อมาที่รัฐบาลคณะปฏิวัติหยิบยกขึ้นดำเนินการอย่างต่อเนื่องคือ คดีฆาตกรรมหรือยิงทิ้งอดีตรัฐมนตรี 4 คนที่ถนนพหลโยธิน บางเขน กระบวนการพิจารณาจากศาลชั้นต้น ศาลอุทธรณ์ กระทั่งเป็นคำพิพากษาของศาลฎีกา เมื่อวันที่ 29 สิงหาคม พ.ศ.2504 ซึ่งได้มีการลงโทษ "จำคุกตลอดชีวิต" นายตำรวจ 3 นาย

ที่เกี่ยวข้องกับการ "ล้นไกปืน" และกล่าวถึงเหตุแห่งคดีโดยพาดพิงถึงเพียงว่า "ตามรูปคดีน่าเชื่อว่าผู้ตายทั้ง 4 คน ถูกนำตัวไปกำจัดเสีย ตามความประสงค์ของผู้เมาอำนาจขณะนั้น"

การรื้อฟื้นคดีฆาตกรรมทั้ง 2 คดีที่เกี่ยวพันกับอดีต ส.ส.รัฐมนตรีทั้ง 5 คนนี้ คำพิพากษาของศาลด้านหนึ่งก็กลายเป็น "กระบวนการยุติธรรมสูงสุดของประเทศ" ที่น่าซาบซึ้ง ที่ได้ "คลี่คลายมรณะกรรมของ...ผู้วายชนม์...ซึ่งเมื่อ 10 ปีเศษล่วงมาเหตุแห่งมรณะกรรมครั้งนั้นยังมีกรณีที่มืดมนสับสนอยู่บางประการ"[3] ดังนั้นญาติพี่น้องของผู้วายชนม์จึงรู้สึกขอบคุณ "รัฐบาลคณะปฏิวัติได้รื้อฟื้นคดีขึ้นสะสางใหม่อีกจนคดีถึงศาลฎีกาอันเป็นที่สุด" ซึ่งได้ปรากฏอย่างกระจ่างชัดว่า "...(ผู้วายชนม์) ได้จากไปอย่างผู้บริสุทธิ์และอย่างนักการเมืองที่พึงอาจจะได้รับ ซึ่ง ณ โอกาสนี้ (การพระราชทานเพลิงศพ)"[4]

แต่การรื้อฟื้นคดี ตลอดจนกระบวนการของศาลและคำพิจารณาของศาลฎีกาในท้ายสุด ที่กินระยะเวลายาวนานระหว่างปี พ.ศ.2501-2504 นั้น ก็เป็นการตอกย้ำถึงความไม่มีหลักเมตตาปราณี การไม่มีความชอบธรรมทางการเมืองของรัฐบาลคณะรัฐประหารเมื่อทศวรรษ 2490 ดังนั้นจึงเป็นอันสมควรที่จะถูกโค่นล้มยึดอำนาจโดยเหล่า "คณะปฏิวัติ" ของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์

กล่าวโดยสรุป การรื้อฟื้นคดีเหล่านี้ขึ้นมา ก็คือกระบวนการสร้างความชอบธรรมทางการเมืองของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ยุคสมัยของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์เป็นยุคที่ไม่มีปรปักษ์ที่เป็น "ผู้แทน" แบบอดีต 4 ส.ส.อีสานข้างต้นคอยกวนใจ เป็นยุคที่ไม่มีพื้นที่สำหรับความทรงจำเกี่ยวกับ "เสรีไทย" ดังนั้น อดีต 5 ส.ส./รัฐมนตรี/เสรีไทยเหล่านี้ จึงไม่ใช่ "ปีศาจการเมือง" ที่น่ากลัวที่จะสามารถใช้ประโยชน์ได้ทางการเมืองของรัฐบาลคณะปฏิวัติจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์อีกต่อไป การเปิดทางให้พื้นที่ความทรงจำแก่อดีตผู้คนเหล่านี้บ้างยังเป็นประโยชน์ในทางการเมืองมากกว่าเสียอีก ด้วยเหตุนี้ยุคสมัยของจอมพลสฤษดิ์จึงต้องเร่งสร้าง "ปีศาจการเมือง" ตนใหม่ขึ้นมา และค้นพบในที่สุด โดยการสั่งยิงเป้า*ครูครอง จันดาวงศ์* และ*ครูทองพันธ์ สุทธิมาศ* (ทั้งสองเป็นเพื่อนผู้ร่วมขบวนการเสรีไทยภูพานกับ

นายเตียง ศิริขันธ์) ในข้อหาเป็น "คอมมิวนิสต์" ด้วยมาตรา 17 แห่งกฎหมายธรรมนูญของจอมพลสฤษดิ์ เมื่อวันที่ 31 พฤษภาคม พ.ศ.2504 เวลา 12.13 น. ณ ลานกลางแจ้ง[5] เพราะนี่คือ "ปีศาจการเมือง" ตัวใหม่ที่มีคุณประโยชน์ในยุคสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์

นับจากที่สามารถฟื้นฟูอดีตของบุคคลทั้ง 5 นี้ได้แล้ว จากการสำรวจปรากฏว่ามีเพียง 3 คนเท่านั้นที่สามารถจัดพิมพ์ "หนังสืองานศพ" ในวาระ "พระราชทานเพลิงศพ" ได้ คือ งานพระราชทานเพลิงศพของทองอินทร์ ภูริพัฒน์ (9 พฤษภาคม 2505) โดยมีหนังสือ *"ทองอินทรานุสรณ์"* งานของจำลอง ดาวเรือง ปี พ.ศ.2505 มีหนังสือ*"ชีวิต-อนิจจังคุณจำลอง ดาวเรือง"*และของทองเปลว ชลภูมิ์ (22 พฤษภาคม พ.ศ.2506) มีหนังสือ *"สิ่งเตือนใจ"* กรณีของทองเปลวนั้นเป็นเรื่องของเพื่อนเนติบัณฑิตรุ่นปี พ.ศ.2476 เป็นผู้ดำเนินการให้ ซึ่งแตกต่างจาก 2 คนแรกที่เป็นเรื่องของญาติพี่น้อง

แต่สำหรับเตียง ศิริขันธ์ และถวิล อุดลนั้น ไม่ปรากฏว่าจะได้มีงานพระราชทานเพลิงศพและมีหนังสืองานศพแต่ประการใด ส่วนของถวิล อุดลยังไม่สามารถค้นพบเหตุผล แต่สำหรับเตียง ศิริขันธ์นั้นเป็นเรื่องวิบากกรรมของครอบครัวที่เตียงใช้ทรัพย์สมบัติตนเองไปจนหมดในคราวจัดสร้างพลพรรคเสรีไทย และทิ้งภรรยาไว้อย่างยากไร้และเสียชีวิตจากไปพร้อมกับความจนก่อนหน้าที่คดีจะปิดตัวลง นอกจากนี้ยังเป็นปัญหาที่สัมพันธ์กับเพื่อนรัก "ครอง จันดาวงศ์" ผู้นำ "คอมมิวนิสต์" ที่เป็น "ตัวร้าย" ในสายตาของรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์

หนังสือของหัด ดาวเรือง เรื่อง *"ชีวิตและงานของสี่อดีตรัฐมนตรี"* ที่จัดพิมพ์จำหน่ายเมื่อต้นปี พ.ศ.2508 กล่าวได้ว่า เป็นหนังสือเล่มแรกและเล่มเดียวนับจากปีแห่งความตายของบุคคลเหล่านั้นเรื่อยมาจนกระทั่งปัจจุบัน ที่ได้ให้รายละเอียดชีวิต ความคิด และบทบาท ของ "4 อดีตรัฐมนตรี" ที่หมายถึงเหล่า "4 ส.ส.อีสาน" ทองอินทร์-ถวิล-จำลอง-เตียง เท่านั้น แต่ไม่รวมถึง ทองเปลว ชลภูมิ์

และนับจากที่ปรีดี พนมยงค์ ได้นำเสนอข้อเขียนเรื่อง *"เบื้องหลังการก่อตั้งขบวนการเสรีไทย"* ส่งมาพิมพ์เผยแพร่เมื่อปี พ.ศ.2517 หรือสมัยประชาธิปไตย

เบ่งบานอีกครั้งหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 อดีตสมาชิก "เสรีไทย" ทั้งในประเทศ (ส่วนกลาง) และเสรีไทยสายต่างประเทศก็เริ่มปรากฏตัวอย่างน่าภาคภูมิใจและได้รับการกล่าวถึงยกย่องจากสังคมอีกครั้งหนึ่ง ขณะที่เสรีไทยส่วนพลพรรคในท้องถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งเสรีไทยสายอีสาน จะได้มีโอกาส "เปิดเผย" เรื่องของตนเองบ้างก็ล่วงมาอีกประมาณ 10 ปี โดย *สวัสดิ์ ตราชู* กับบันทึกเรื่อง *"ลับสุดยอด เมื่อข้าพเจ้าเป็นเสรีไทยกับขุนพลภูพาน เตียง ศิริขันธ์"* (2527) ต่อมา "นายสีดอกกาว" หรือ *นิยม รักษาขันธ์* กับหนังสือเรื่อง *"บันทึกลับเสรีไทยภูพาน"* (2532) และ *"2488 ครูอีสานกู้ชาติ"* (2541)

ความตื่นตัวของการศึกษาทางประวัติศาสตร์และรัฐศาสตร์ก่อให้เกิดการศึกษาที่เจาะลึกมากขึ้นเกี่ยวกับเสรีไทยและบทบาทของนักการเมืองไทย ดังนั้น เรื่องของ 4 ส.ส.รัฐมนตรีอีสาน ทองอินทร์-ถวิล-จำลอง-เตียง จึงเป็นตัวอย่างที่น่าสนใจศึกษาทั้งในแง่มุมเสรีไทยและนักการเมืองที่มาจากการเลือกตั้งของไทย วิทยานิพนธ์ปริญญาโท อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ของ*พรียา คูวัฒนะศิริ (มหากิตติคุณ)* เรื่อง *"แนวคิดและบทบาททางการเมืองของทองอินทร์ ภูริพัฒน์"* เมื่อปี พ.ศ.2533 ก็เป็นจุดเริ่มต้นที่ได้รับการสืบสานแนวทางการศึกษาต่อมาด้วยกลุ่มวิทยานิพนธ์ปริญญาโท การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ของ *อดิเรก บุญคง, "ขบวนการเสรีไทยสายอีสานและบทบาททางการเมืองของสมาชิกหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 พ.ศ.2484-2495"* (2536) และเจาะลึกบทบาทนักการเมืองเป็นรายคน คือ *สุวัฒน์ชัย แสนราช, "แนวคิดและบทบาททางการเมืองของนายถวิล อุดล สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จังหวัดร้อยเอ็ด พ.ศ.2480-2492"* (2541), *ธีรวัชร ประนัดสุดจ่า, "แนวคิดและบทบาททางการเมืองของนายจำลอง ดาวเรือง สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จังหวัดมหาสารคาม ในช่วงปี พ.ศ.2480-2492"* (2542) และ *อภิสิทธิ์ กิจเจริญสิน, "แนวคิดและบทบาททางการเมืองของนายเตียง ศิริขันธ์ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จังหวัดสกลนคร ในช่วงปี พ.ศ.2480-2495"*

ในปี พ.ศ.2543 ในวาระเฉลิมฉลอง 100 ปีชาตกาล นายปรีดี พนมยงค์

ที่ได้รับยกย่องให้เป็นบุคคลสำคัญของโลกขององค์การยูเนสโก คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ได้จัดงานทางวิชาการและจัดพิมพ์หนังสือวิชาการประกอบงานเพื่อวาระนี้ โดยมี *รศ.จารุวรรณ ธรรมวัตร* เป็นแม่งานและบรรณาธิการภายใต้หัวข้อ *"คือผู้อภิวัฒน์...ถึงรัฐมนตรีอีสาน ถึงกวีพื้นบ้าน คืออุดมการณ์ประชาธิปไตย"* เมื่อวันที่ 22-23 กรกฎาคม พ.ศ.2543 ทั้งนี้ผู้จัดได้นำผู้เขียนวิทยานิพนธ์ทั้ง 5 เรื่อง 5 คน มาอภิปรายนำเสนอและเป็นบทความวิชาการที่เด่นของหนังสือเล่มนี้

ในปลายปีเดียวกันนั้น คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏสกลนคร ก็ได้จัดงานสัมนาวิชาการเรื่อง*"100 ปี ปรีดี พนมยงค์ 91 ปี เตียง ศิริขันธ์"* ขึ้นเมื่อ 21-22 ธันวาคม พ.ศ.2543 ณ สถาบันราชภัฏสกลนคร พร้อมกับมีชุดหนังสือวิชาการประกอบงานนี้เรื่อง *"จากยอดโดม ถึงภูพาน : บันทึกประวัติศาสตร์ฉบับสามัญชนบนเส้นทางประชาธิปไตย"* โดยมี *ผศ.ปรีชา ธรรมวินทร* เป็นแม่งานและบรรณาธิการ

ทั้งสองงานวิชาการที่เกิดขึ้นที่มหาสารคามและสกลนคร กล่าวได้ว่าเป็นความพยายามที่จะแสดงให้เห็นว่า บทบาทของนักการเมืองท้องถิ่น เช่นนักการเมืองอีสาน คือบทบาทของผู้ที่อยู่เบื้องหลังแต่สำคัญต่อสังคมการเมืองไทย และสมควรที่จะได้รับการกล่าวถึงและยกย่องอย่างมีศักดิ์ศรีเท่าเทียมกันกับนักการเมืองที่อยู่ใน "ศูนย์กลาง" และ "ส่วนกลาง" ด้วย และทั้งสองงานวิชาการนี้ก็ส่งอิทธิพลต่อ *ดร.ชาญวิทย์ เกษตรศิริ* ที่ก่อให้เกิดการจัด "ปิดงาน" วาระเฉลิมฉลอง 100 ปีชาตกาล นายปรีดี พนมยงค์ ณ วันครบรอบวันเกิดของท่าน "11 พฤษภาคม" ปี พ.ศ.2544 ที่ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ในหัวข้อเรื่อง *"ปรีดี พนมยงค์ กับ 4 รัฐมนตรีอีสาน + 1 และการเมืองไทย"* พร้อมกับหนังสือเล่มนี้ภายใต้ชื่อเดียวกัน

"+ 1" คือสิ่งที่แสดงให้เห็นว่า ภายใต้กระบวนการฟื้นฟูเรื่องและความทรงจำของนักการเมืองผู้ถูกฆาตกรรมทางการเมือง นับแต่ต้นสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ จนถึงบัดนี้กว่า 40 ปีนั้น ทองเปลว ชลภูมิ์ เป็นอดีตนักการเมือง ส.ส. รัฐมนตรี ที่อยู่ "นอกวง" ของกลุ่มอีสาน แม้จะสิ้นชีพพร้อมๆ พวกเขาเหล่านั้น

ก็ตาม นอกจากจะเป็นเรื่องที่สร้างความสับสนให้กับประวัติศาสตร์การฆาตกรรมแล้ว ยังเป็นเหตุผลในปัจจุบันที่ว่าเหตุใด "+ 1" อย่างทองเปลว ชลภูมิ์จึงขาดแคลนเรื่องเล่าภูมิหลังประวัติที่ส่วนมากได้เลือนลางไปพร้อมกับกาลเวลาอันจำต้องใช้ความพยายามและวิธีการอื่น ๆ อีกเป็นจำนวนมากที่จะฟื้นอดีตนี้ขึ้นมาใหม่ซึ่งยากที่บทความนี้จะทำได้

กำเนิด-ครอบครัว-การงาน

ทองเปลว ชลภูมิ์[6] เกิดเมื่อวันอาทิตย์ที่ 6 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2455 ที่ตำบลยี่สาร อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสาคร เป็นบุตรของนายฉุย-นางกิ่ม ชลภูมิ์ มีพี่น้องร่วมบิดามารดาเดียวกันอีก 3 คน คือ นายทองเปรย นางปั้นหยี และนางสมจิตร

ทองเปลวศึกษาชั้นต้นที่โรงเรียนประจำจังหวัดอ่างทอง และต่อมาคือที่โรงเรียนประจำมณฑลพระนครศรีอยุธยา (โรงเรียนอยุธยาวิทยาลัย) และเข้าเรียนต่อชั้นมัธยมปีที่ 7-8 ที่โรงเรียนวัดเทพศิรินทร์จนจบเมื่อปี พ.ศ.2472

ในปี พ.ศ.2473 ทองเปลวเข้ารับราชการที่กรมอัยการ และปี พ.ศ.2474 เข้าเรียนวิชากฎหมาย ณ โรงเรียนกฎหมาย กระทรวงยุติธรรม ในปี พ.ศ.2475 ได้ย้ายมารับราชการกรมพัสดุแห่งชาติ กระทรวงการคลัง และในปีเดียวกันนี้ทองเปลวก็เป็นสมาชิกคณะราษฎรเข้าร่วมการปฏิวัติปี พ.ศ.2475 เปลี่ยนระบอบการปกครองของประเทศด้วย

ในปลายปี พ.ศ.2476 ทองเปลวเรียนจบได้เนติบัณฑิต และในเดือนธันวาคมปีเดียวกันนี้ก็ได้มีการยืมตัวทองเปลวจากกรมพัสดุแห่งชาติ "ไปช่วยราชการเป็นการชั่วคราว" ที่สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร[7] ต่อมาในวันที่ 27 สิงหาคม พ.ศ.2477 ทองเปลวได้ดำรงตำแหน่งรั้งประจำแผนกบรรณารักษ์และกรรมาธิการกองบรรณารักษ์

ในระหว่างปี พ.ศ.2479-2484 ทองเปลวได้รับทุนราชการไปศึกษาต่อวิชากฎหมายที่ประเทศฝรั่งเศสจนจบปริญญาเอกได้ดอกเตอร์อองดรัว (Docteur en droit)[8]

ซึ่งเมื่อเรียนจบและเดินทางกลับมาประเทศไทย กระทรวงมหาดไทยยืมตัวไปช่วยราชการเมื่อ 3 มิถุนายน พ.ศ.2484 แต่วันที่ 2 สิงหาคม ปีเดียวกันได้โอนกลับมาที่สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎรตามเดิม อีกหนึ่งเดือนต่อมา (3 กันยายน) ได้รับแต่งตั้งให้รักษาการในตำแหน่งเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร และอีกสองเดือนถัดมา (8 พฤศจิกายน) จึงได้รับโปรดเกล้าฯดำรงตำแหน่งเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร แต่ในกลางปี พ.ศ.2486 (30 มิถุนายน) ในช่วงสถานการณ์สงครามโลก จอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีได้สั่งปลดออกจากตำแหน่งเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร

ทองเปลว ชลภูมิ์ยังคงเป็นข้าราชการประจำและเป็นอาจารย์บรรยายวิชาเศรษฐศาสตร์ที่มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง ซึ่งสอนในสาขานี้มาตั้งแต่จบการศึกษาระดับปริญญาเอกด้านกฎหมายจากฝรั่งเศสแล้ว ทองเปลวเป็นอาจารย์สอนหนังสือที่มหาวิทยาลัยนี้เรื่อยมากระทั่งยุติไปเมื่อเกิดการยึดอำนาจโดยคณะรัฐประหาร 8 พฤศจิกายน พ.ศ.2490

เนื่องจากได้มีการจัดการเลือกตั้งซ่อมสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดพระนครเขต 1 แทนตำแหน่งว่างของ นายโป-ระ สมาหาร (ขุนสมาหารหิตคดี) ซึ่งถึงแก่กรรมเมื่อ 15 มีนาคม พ.ศ.2488 โดยการเลือกตั้งเมื่อกลางเดือนมิถุนายน พ.ศ.2488 นั้น ทองเปลว ชลภูมิ์ลงสมัครแข่งขันด้วย แต่แพ้คู่แข่งคือนายโชติ คุ้มพันธ์ ด้วยคะแนน 2,553 ต่อ 4,779 คะแนน[9]

เมื่อสถานการณ์สงครามยุติลงในประเทศไทยด้วย "ประกาศสันติภาพ" วันที่ 16 สิงหาคม พ.ศ.2488 ในวันเดียวกันกับการตั้งคณะรัฐมนตรีของรัฐบาลนายทวี บุณยเกตุเมื่อ 1 กันยายน พ.ศ.2488 นั้น ทองเปลว ชลภูมิ์ก็เป็น 1 ใน 4 ของผู้ที่ได้รับแต่งตั้งให้เป็น "สมาชิกสภาประเภทที่ 2" เนื่องจากมีการเลือกตั้งสมาชิกประเภทที่ 1 เพิ่มอีก 4 คนใน 4 จังหวัดใหม่ของไทย คือ พระตะบอง พิบูลสงคราม นครจำปาศักดิ์ และลานช้าง[10]

ในสมัยรัฐบาล ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ช่วงปลายปี พ.ศ.2488 ทองเปลวได้ลาออกจากราชการ มาดำเนินกิจการส่วนตัวโดยตั้งสำนักงานทนายความชื่อ "ทองเปลวและเพื่อน" ขึ้นที่เชิงสะพานพระพุทธยอดฟ้า และรับว่าความคดีสำคัญ

คือ "อาชญากรสงคราม" ให้แก่พระสารสาสน์พลขันธ์ (ผู้ใช้นามปากกา "555")[11] ซึ่งคดีนี้ต่อมาศาลพิจารณายกฟ้องให้เป็น "โมฆะ" เนื่องจากขัดกับหลักกฎหมายว่าด้วยการบังคับใช้ย้อนหลัง

นอกจากนี้ เมื่อรัฐบาล ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ได้ยุบสภาผู้แทนราษฎร (15 ตุลาคม พ.ศ.2488) เพื่อให้มีการเลือกตั้งทั่วไปครั้งใหม่ในวันที่ 5 มกราคม พ.ศ.2489 ทองเปลว ชลภูมิ์ก็ได้ร่วมกับอดีตสมาชิกคณะราษฎรและสมาชิกสภาประเภทที่ 2 จัดตั้ง "กลุ่ม" หรือ "พรรค" การเมืองชื่อ "แนวรัฐธรรมนูญ" ขึ้นโดยมี พล.ร.ต.ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ เป็นหัวหน้าพรรค และทองเปลว ชลภูมิ์เป็นเลขาธิการพรรค แต่ทั้งสองไม่ได้ลงสมัครรับเลือกตั้งในครั้งนี้แต่อย่างใด

เมื่อมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่วันที่ 9 พฤษภาคม พ.ศ.2489 ในสมัยรัฐบาลของนายปรีดี พนมยงค์ ดังนั้นจึงต้องจัดให้มีการเลือกตั้งสมาชิกพฤฒสภา แทนการมีสมาชิกสภาประเภทที่ 2 (ตามรัฐธรรมนูญเดิมฉบับ 10 ธันวาคม พ.ศ.2475 ที่ต้องหมดอายุตามวาระดังกล่าว) แต่ในการเลือกตั้งสมาชิกพฤฒสภาเมื่อ 24 พฤษภาคม พ.ศ.2489 เพื่อเลือกสมาชิกจำนวน 80 นายนั้น ไม่ปรากฏว่าทองเปลว ชลภูมิ์ ได้สมัครแข่งขันด้วย

หากทว่า ตามรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ พ.ศ.2489 นี้ กำหนดให้มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเพิ่มเติมจากการเลือกตั้งเมื่อต้นปี โดยให้มีเลือกตั้งในวันที่ 5 สิงหาคม ในอีก 47 จังหวัด รวม 82 เขต แต่ละเขตมี ส.ส.ได้ 1 คน ปรากฏว่าทองเปลวลงสมัครรับเลือกตั้งและได้รับเลือกเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจากจังหวัดปราจีนบุรีเขต 1[12]

เมื่อเปลี่ยนรัฐบาลจากชุดของนายปรีดี พนมยงค์ เป็นรัฐบาล พล.ร.ต.ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ที่ได้รับแต่งตั้งเมื่อ 23 สิงหาคม พ.ศ.2489 นั้น ทองเปลว ชลภูมิ์ได้รับแต่งตั้งเป็นรัฐมนตรี (ลอย) แต่ได้รับมอบให้เป็น "รัฐมนตรีสั่งราชการกระทรวงการคลัง" ที่มีนายวิจิตร ลุลิตานนท์ เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง

ทองเปลว ชลภูมิ์ ถือได้ว่าเป็น "หลัก" สำคัญของการดำเนินนโยบายด้านการคลังและการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจของประเทศหลังสงครามของรัฐบาล

พล.ร.ต.ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์นี้ ในวันที่ 21 พฤศจิกายน พ.ศ.2489 ที่ประชุมสภาผู้แทนราษฎร ได้อนุมัติการเสนอตั้ง "องค์การสรรพาหาร" ที่มีทองเปลว ชลภูมิ์ เป็น "ผู้อำนวยการ" พร้อมกับอนุมัติแผนการใช้งบประมาณ 50 ล้านบาทเป็นกรณีพิเศษ โดยองค์การนี้มีวัตถุประสงค์จะช่วยลดค่าครองชีพของประชาชน ด้วยวิธีจัดซื้อสินค้า "บริโภค" มาจำหน่ายให้ประชาชนในราคาที่ย่อมเยา

องค์การสรรพาหาร เป็นหนึ่งในเรื่องปัญหาความสามารถในการจัดการแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจและปัญหาคอรัปชั่นที่ได้รับการหยิบยกขึ้นมาเป็น 1 ใน 8 หัวใจสำคัญของการอภิปรายไม่ไว้วางใจรัฐบาลของพรรคฝ่ายค้านคือพรรคประชาธิปัตย์ที่อภิปรายกัน 7 วัน 7 คืน รวมทั้งถ่ายทอดการประชุมทางวิทยุกระจายเสียงด้วย แม้ฝ่ายรัฐบาลจะได้รับคะแนนไว้วางใจจากการลงมติของสมาชิกสภา เมื่อ 27 พฤษภาคม พ.ศ.2489 ด้วยคะแนนเสียง 86 ต่อ 55 งดออกเสียง 16 คน แต่ในวันถัดมา พล.ร.ต.ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์พร้อมคณะรัฐมนตรีก็ได้ลาออก ซึ่งในวันที่ 30 พฤษภาคมต่อมา พล.ร.ต.ถวัลย์ก็ได้รับแต่งตั้งให้เป็นนายกรัฐมนตรีอีกครั้งหนึ่ง แต่คณะรัฐมนตรีที่แต่งตั้งในวันถัดมานั้น ตัวบุคคลรัฐมนตรีมีเปลี่ยนแปลงเพิ่มเติมน้อยมาก แต่ 1 ในความเปลี่ยนแปลงนี้ คือ ทองเปลว ชลภูมิ์ ไม่ได้รับการแต่งตั้งเป็นรัฐมนตรีในครั้งนี้ด้วย กล่าวกันว่านั่นเพราะในช่วงการอภิปรายไม่ไว้วางใจรัฐบาล ทองเปลว ชลภูมิ์ รัฐมนตรีสั่งราชการกระทรวงการคลัง และผู้อำนวยการองค์การสรรพาหาร ได้ "อภิปรายยอมรับความผิดพลาดในการดำเนินงานองค์การสรรพาหารต่อสมาชิกกลางสภา ซึ่งเป็นการยอมรับความผิดพลาด เพราะความรู้เท่าไม่ถึงการณ์อย่างทรนงองอาจ เพื่อขอความเห็นใจจากฝ่ายค้านในการดำเนินงาน"[13]

การยึดอำนาจจากรัฐบาลพล.ร.ต.ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ เมื่อ 8 พฤศจิกายน พ.ศ.2490 โดยคณะรัฐประหาร ที่นำโดย พลโทผิน ชุณหะวัณ และจอมพล ป. พิบูลสงคราม ก่อให้เกิดการกวาดล้างปรปักษ์และศัตรูทางการเมืองของฝ่ายจอมพล ป. พิบูลสงครามและของฝ่ายกองทัพบก ซึ่งในช่วงเดือนธันวาคม พ.ศ.2490 นั้น ฝ่ายรัฐบาลคณะรัฐประหารได้จับกุมบุคคลจำนวนมากในข้อหาต่างๆ กัน แต่โดยทั่วไปคือข้อหาคิดเป็น "กบฏ" ต่อรัฐบาลคณะรัฐประหาร ซึ่งส่วนใหญ่ที่ถูกจับนั้น

เป็นกลุ่มบุคคลอดีตรัฐมนตรีของรัฐบาล พล.ร.ต.ถวัลย์ กลุ่มเสรีไทย และกลุ่มสมาชิกคณะราษฎรฝ่ายปรีดี พนมยงค์ ทองเปลว ชลภูมิ์ถูกจับเมื่อ 29 ธันวาคม[14] ในครั้งนี้อาจเป็นครั้งที่ทองเปลวติดคุกอยู่ "75 วัน" และได้เขียน "นวนิยายเชิงสารคดี" เล่มหนึ่งขึ้นมา "แต่ไม่กล้าพิมพ์เพราะกลัวถูกจับ เนื่องจากเขาหาว่าข้าพเจ้าเป็นกบฏทั้ง ๆ ที่ข้าพเจ้ายังไม่ได้กบฏ"[15]

หลังจากถูกปลดปล่อยจากที่คุมขัง ทองเปลวน่าจะดำเนินชีวิตอยู่ในกรุงเทพฯ ขณะที่กลุ่ม ส.ส.อีสานจะถูกจับเป็นระยะ ๆ ทั้งต้นปี กลางปี และปลายปี พ.ศ.2491 ในข้อหา "กบฏแบ่งแยกดินแดน" แต่เมื่อมีการกวาดจับฝ่ายต่อต้านรัฐบาลในกองทัพครั้งใหญ่เมื่อ 1 ตุลาคม พ.ศ.2491 ในกรณี "กบฏเสนาธิการ" ทองเปลว ชลภูมิ์ก็เป็นหนึ่งของพลเรือนในปีกของปรีดีที่ถูกจับกุมด้วย

ในที่คุมขังครั้งนี้ ทองเปลว ชลภูมิ์ ได้จบการเขียนหนังสือเรื่อง *"หว่องอันยื้อ รัฐบุรุษผู้ตายอย่างหมากลางถนน"* เขียนจบเมื่อวันที่ 18 พฤศจิกายน พ.ศ.2491 ซึ่งเป็นเรื่องของรัฐบุรุษนักปฏิรูปสังคมในสมัยของ "พระเจ้าซ้องเซ่งจงฮ่องเต้" ประมาณปี พ.ศ.1069 หนังสือเล่มนี้ได้รับการพิมพ์จำหน่ายในช่วงต้นปี พ.ศ.2492 โดย "หอสมุดกลาง"[16] ทองเปลว ชลภูมิ์ได้บันทึกชีวิตที่รันทดไว้ในคำนำของการจัดพิมพ์ครั้งนี้ว่า

> *เดิมข้าพเจ้าตั้งใจจะพิมพ์นวนิยายปนสารคดีเรื่องนี้ออกจำหน่ายโดยไม่คิดผลกำไรอย่างใด เพื่อต้องการเผยแพร่วิชาการเศรษฐกิจในสมัยโบราณ แต่เมื่อมานึกว่า เวลานี้ข้าพเจ้ากำลังเป็นโรคทรัพย์จาง ต้องหลบหลีกซ่อนตัวกลัวถูกจับ เพราะทุกครั้งที่เขาจับกันเรื่องกบฏ ข้าพเจ้าต้องกลายเป็นกบฏไปด้วยทุกครั้ง ข้าพเจ้าไม่มีทางจะมีรายได้อย่างไร พอจะให้มีทางได้มีข้าว 1 ชาม ปลาทู 1 ตัว บุหรี่บ้างสัก 2-3 มวนต่อวัน เป็นเครื่องประทังชีวิต ข้าพเจ้าจึงคิดขายพอเอากำไรบ้าง หากว่าราคามันจะแพงไป ท่านผู้อ่านและซื้อทั้งหลายก็จงโปรดกรุณานึกว่าให้ทาน และอุปการะแก่มนุษย์ผู้ไม่มีแผ่นดินจะอยู่ด้วยเถิด*[17]

พล.ร.ต.ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ นายกรัฐมนตรีที่ถูกยึดอำนาจโดยคณะรัฐประหารปี 2490
อันเป็นจุดเริ่มต้นของการฆาตกรรมทางการเมืองฝ่ายปรปักษ์รัฐบาลทหาร

จากคำนำนี้ชี้ให้เห็นว่า เมื่อทองเปลว ชลภูมิ์พ้นจากที่คุมขัง ก็ได้เดินทางลี้ภัยการเมืองกับข้อหา "กบฏ" จากรัฐบาลคณะรัฐประหาร ไปอยู่ที่ปีนัง มาเลเซีย อาณานิคมอังกฤษ แต่อีกไม่นานนักก็เกิดเหตุการณ์ "กบฏวังหลวง" ของ "ขบวนการประชาธิปไตย 26 กุมภาพันธ์ 2492" ที่นำโดยนายปรีดี พนมยงค์ ซึ่งความพ่ายแพ้ครั้งนี้ของฝ่ายนายปรีดี พนมยงค์ ทำให้รัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงคราม กวาดจับบุคคลที่คิดว่าเป็นปรปักษ์ทางการเมืองนับจากการรัฐประหาร ปี พ.ศ.2490 เป็นต้นมา โดยวิธี "ปิดบัญชี" ความขัดแย้ง ทองเปลว ชลภูมิ์ และนายทวี บุณยเกตุ ที่ลี้ภัยอยู่ที่ปีนัง ต่างก็ได้รับโทรเลขลวงจากฝ่ายรัฐบาลว่าปฏิบัติการของฝ่ายนายปรีดี พนมยงค์ ประสบความสำเร็จ ทองเปลวเดินทางกลับมายังประเทศไทยโดยเครื่องบินและถูกจับที่สนามบินดอนเมืองในวันที่ 1 มีนาคม พ.ศ.2492 (ขณะที่นายทวี บุณยเกตุ ได้รับโทรเลขล่าช้าจึงทำให้พลาดเที่ยวบินกลับกรุงเทพฯ)[18]

เวลา 02.00 น โดยประมาณ วันที่ 4 มีนาคม พ.ศ.2492 ทองเปลว ชลภูมิ์ พร้อมกับ 3 อดีต ส.ส. รัฐมนตรีอีสาน ทองอินทร์ ภูริพัฒน์ จำลอง ดาวเรือง และถวิล อุดล ถูก "ยิงทิ้ง" ในขณะสวมกุญแจมืออยู่ในรถของตำรวจไทย "ตายกลางถนน" พหลโยธิน ระหว่างหลักกิโลเมตรที่ 14-15

ทองเปลว ชลภูมิ์ กับคณะราษฎร

คณะราษฎร ซึ่งเป็นคณะที่ทำการปฏิวัติปี พ.ศ.2475 เปลี่ยนระบอบการปกครองจากสมบูรณาญาสิทธิราชย์เป็นระบอบประชาธิปไตย กล่าวได้ว่าเป็นคณะของกลุ่ม "ข้าราชการ" มีสมาชิก 102 นาย จัดแบ่งสายสมาชิกเป็น สายทหารบก 34 นาย สายทหารเรือ 18 นาย และสายพลเรือน 50 นาย[19] ซึ่งในการแสวงหาสมาชิกของแต่ละสายนั้น ส่วนใหญ่ของผู้นำแต่ละสายจะใช้ความเป็น เพื่อนร่วมรุ่น เพื่อนร่วมงาน ศาสนา สายสัมพันธ์ทางเครือญาติ และสถานภาพความเป็น "ครูบาอาจารย์" เป็นกลวิธีการหาสมาชิกคณะราษฎรที่สำคัญ[20]

คณะราษฎรสายพลเรือน มีหลวงประดิษฐ์มนูธรรม หรือนายปรีดี พนมยงค์ (พ.ศ.2443-2526) เป็นหัวหน้าสาย ซึ่งเมื่อนายปรีดีเดินทางกลับประเทศไทยหลังจากจบการศึกษาปริญญาเอกด้านกฎหมายจากฝรั่งเศส และได้ร่วมกับพรรคพวกก่อตั้ง "คณะราษฎร" เมื่อเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ.2469 แล้ว ปรีดีก็เป็นอาจารย์สอนหนังสือที่มีชื่อเสียงที่โรงเรียนกฎหมาย กระทรวงยุติธรรม ซึ่ง ณ ที่นี้ ทองเปลว ชลภูมิ์ ผู้ซึ่งจบการศึกษาชั้นมัธยมปลายปีที่ 8 จากโรงเรียนวัดเทพศิรินทร์ ในปี พ.ศ.2472 และรับราชการกรมอัยการ กระทรวงยุติธรรมได้ 1 ปี ได้เข้าเรียนต่อด้านกฎหมายที่นี่ในปี พ.ศ.2474 ดังนั้น ขณะอายุประมาณ 18 ปี ก็เข้าสู่กระบวนรับการถ่ายทอดความรู้ทางกฎหมาย สังคม การเมือง และอุดมการณ์ทางรัฐธรรมนูญโดยตรงจากนายปรีดี พนมยงค์

โดยลักษณะของทองเปลว ซึ่งได้รับการประเมินจาก*พระยามานวราชเสวี* อดีตผู้บังคับบัญชาของทองเปลวในกระทรวงยุติธรรมนี้ กล่าวว่า การที่ทองเปลวเข้ารับราชการในกรมอัยการได้ ก็โดยที่มี หลวงอรรถปรีชาชนูปการ "เป็นผู้นำและรับรอง" นอกจากนี้ ในทางบุคลิกลักษณะแล้ว ทองเปลว "เป็นผู้มีใจเข้มแข็ง ขยันหมั่นเพียร ทำงานดี เรียนกฎหมายดี มีความเฉลียวฉลาด"[21] ขณะที่ พล.ร.ต.ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์สมาชิกคณะราษฎรและอดีตนายกรัฐมนตรีที่มีทองเปลวเป็นรัฐมนตรีร่วมด้วย ประเมินว่า "ในทางการงานก็เป็นผู้ที่มีความฉลาด ไหวพริบเฉียบแหลม มีความมานะเข้มแข็ง และฝ่าฟันอุปสรรคในกิจการที่ได้รับมอบหมายให้กระทำ อุปนิสัยใจคอก็เป็นผู้หนักแน่นมั่นคง มีความซื่อสัตย์สุจริตต่อเพื่อนฝูง *แม้ว่าจะมีลักษณะเชื่อในความเห็นของตนอย่างจริงจัง* แต่ก็ประกอบด้วยเหตุผลและความจริงเป็นที่ตั้ง"[22]

ดังนั้น ความใกล้ชิดในช่วงการศึกษาของทองเปลวและถึงขั้น "เป็นลูกศิษย์คนโปรด" จึงทำให้นายปรีดี พนมยงค์ ชักชวนให้เข้าร่วมงานเป็นสมาชิกคณะราษฎรเพื่อปฏิบัติการในวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ.2475 ทั้งนี้ ยังมีเพื่อนร่วมรุ่นที่ได้รับการชักชวนพร้อมกันอีก 2 คน คือ นายเฉลียว ประทุมรส และนายเจริญ ปัณฑโร โดยทั้ง 3 คนนี้อยู่ใต้สายบังคับบัญชาของนายสงวน ตุลารักษ์[23]

ทองเปลว ชลภูมิ์ ด้วยสถานะการเป็นนักเรียนโรงเรียนกฎหมาย เป็นข้าราชการกรมอัยการ แต่เป็นสมาชิกคณะราษฎรผู้ได้รับความสำเร็จในการเปลี่ยนระบอบการปกครอง ขณะที่ทองเปลวเพิ่งมีอายุผ่านวัย 19 ปี มาประมาณ 5 เดือน ซึ่งสมควรจะถูกตั้งเป็นข้อสังเกตต่อบุคลิก แนวคิดและบทบาททางการเมืองของทองเปลวในอนาคตกับคุณลักษณะความเป็นคน "รุ่นหนุ่ม" จริงๆ (ที่น่าจะ "เลือดร้อน")

ตาม "ธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยาม ชั่วคราว พุทธศักราช 2475" ที่คณะราษฎรประเทศใช้เมื่อ 27 มิถุนายน ซึ่งเป็น "รัฐธรรมนูญ" ฉบับแรกของประเทศนั้น มาตรา 11 ระบุคุณสมบัติของผู้สมัครรับเลือกตั้งเป็นผู้แทนราษฎรประเภทที่ 1 ว่าจะต้อง "มีอายุ 20 ปีบริบูรณ์" นั้น ซึ่งโดยนัยเดียวกันก็เท่ากับว่าการแต่งตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรขึ้นชั่วคราวของคณะราษฎรที่มีประกาศแต่งตั้งในวันที่ 28 มิถุนายนถัดมานั้น ย่อมต้องไม่มีชื่อของทองเปลวและพรรคพวกด้วยยังไม่มีความพร้อมทั้งวัยวุฒิและคุณวุฒิ

เมื่อมีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทั่วประเทศครั้งแรกในช่วงระหว่างเดือนตุลาคมถึง 15 พฤศจิกายน พ.ศ.2476 ตามรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ 10 ธันวาคม พ.ศ.2475 และกฎหมายเกี่ยวเนื่องการเลือกตั้ง กำหนดว่า ผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งได้ต้องมีอายุ 20 ปีบริบูรณ์ ส่วนอายุของผู้มีสิทธิสมัครรับเลือกตั้งเป็นผู้แทนประเภทที่ 1 ซึ่งรวมทั้งประเภทที่ 2 ที่มาจากการแต่งตั้งด้วย ได้ขยับเลื่อนขึ้นมาว่าจะต้องมีอายุ 23 ปีบริบูรณ์[24] ดังนั้น ทองเปลว ชลภูมิ์ ซึ่งมีอายุเพียง 20 ปี 10 เดือน ณ วันแต่งตั้งสมาชิกประเภทที่ 2 (9 ธันวาคม พ.ศ.2476) และกำลังจะสอบได้เป็น "เนติบัณฑิต" ของคณะนิติศาสตร์และรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และได้เป็นเนติบัณฑิตของเนติบัณฑิตสภาด้วย (เพราะโรงเรียนกฎหมายถูกยุบไปสังกัดกับจุฬาฯ)[25] ในปลายปีเดียวกันนี้ ทองเปลวจึงยังไม่มีวัยวุฒิและคุณวุฒิที่ครบถ้วนตามกฎเกณฑ์ทางกฎหมายการเมือง

ดังนั้น บทบาทของทองเปลว ชลภูมิ์ หลังการปฏิวัติ พ.ศ.2475 จึงเป็นบทบาทหนุนช่วยความเปลี่ยนแปลงทางการเมือง โดยการเผยแพร่ความรู้และ

การดำเนินงานสนับสนุนระบบการเมืองใหม่โดยอยู่ในระบบราชการ ซึ่งทองเปลวก็ได้ "ย้าย" หรือถูก "ขอยืมตัว" จากกรมพัสดุแห่งชาติ (21 ธันวาคม พ.ศ.2476) มายังสำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร อันกล่าวได้ว่าเป็นองค์กรสำคัญอันเป็นรากฐานของระบอบใหม่ทางการเมืองที่ปรีดี พนมยงค์ ได้อยู่ในฐานะเป็นเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎรคนแรก (28 มิถุนายน พ.ศ.2475-10 ธันวาคม พ.ศ.2476) โดยนัยนี้ ทองเปลว ชลภูมิ์ ก็เสมือนเป็นตัวแทนของฝ่ายคณะราษฎร โดยเฉพาะอย่างยิ่งของนายปรีดี พนมยงค์ ที่จะดูแลควบคุมดำเนินงานขององค์กรให้เป็นไปในทิศทางที่พึงประสงค์

ทองเปลว ชลภูมิ์ กับมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง

ทองเปลว ชลภูมิ์ เมื่อจบเป็น "เนติบัณฑิต" ในปลายปี พ.ศ.2476 กล่าวได้ว่าน่าจะอยู่ในฐานะ "นักกฎหมาย" ที่มีความสามารถและเป็นบุคคลที่มีพลังที่จะอธิบายความรู้ทางกฎหมายในรูปของข้อเขียน ก่อนหน้าที่ทองเปลวจะได้ไปเรียนด้านกฎหมายต่อที่ต่างประเทศนั้น มีข้อเขียนทางกฎหมายของทองเปลวรวม 3 ชิ้น โดยเป็นบทความ 1 ชิ้น และหนังสือ 2 เล่ม คือ

1. หนังสือเรื่อง *"คำบรรยายเบื้องต้นแห่งกฎหมายเลือกตั้ง"* (พระนคร : โรงพิมพ์ศรีกรุง, 2477), 206 หน้า.

2. หนังสือเรื่อง *"คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5"* (พระนคร : โรงพิมพ์อักษรนิติ, 2478), 431 หน้า.

3. บทความเรื่อง "คำอธิบายพระราชบัญญัติจดทะเบียนครอบครัว พุทธศักราช 2478," ใน *นิติสาส์น* แผนกสามัญ, ปีที่ 9 เล่ม 1 (เม.ย. 2479), หน้า 70-75.

ในช่วงระยะดังกล่าวนี้ คือ นับจากปี พ.ศ.2477 เป็นต้นมา ปรีดี พนมยงค์ ได้สถาปนาสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษาขึ้นอีกแห่งหนึ่งนอกเหนือจากการมี

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยที่มีข้อจำกัดในการรับนักศึกษาต่อปีได้ไม่มากนัก มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง (มธก.) จึงถือกำเนิดขึ้นที่ "อุปมาประดุจบ่อน้ำบำบัดความกระหายของราษฎรผู้สมัครแสวงหาความรู้อันเป็นสิทธิและโอกาสที่เขาควรมีได้ตามหลักแห่งเสรีภาพในการศึกษา"[26] หรือหลักการศึกษาอันเป็นข้อหนึ่งใน "หลัก 6 ประการของคณะราษฎร" โดยมหาวิทยาลัยแห่งนี้ "มีหน้าที่จัดการศึกษาวิชากฎหมาย วิชาการเมือง วิชาเศรษฐการ และบรรดาวิชาอื่นๆ อันเกี่ยวกับวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง" นั่นคือ แม้จะมีวิชาแกนกลางอยู่ที่วิชากฎหมาย แต่ก็มีวิชาที่เกี่ยวโยงไปถึงวิชาอื่นๆ เช่น เศรษฐศาสตร์ (เศรษฐการ) ปรัชญา สังคมศาสตร์ และประวัติศาสตร์[27] ซึ่งจะช่วยให้นักศึกษามีความรู้และความคิดที่กว้างขวางจากการศึกษาวิชากฎหมายในแบบเดิมของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่หลีกเลี่ยงการบรรจุวิชาด้านการเมืองการปกครองไว้ในหลักสูตร

มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองในฐานะเป็นมหาวิทยาลัย "เปิด" เป็น "ตลาดวิชา" ในช่วงการก่อร่างสร้างตัวนี้มีบุคคลอยู่ 5 คน ที่เป็นกำลังหลักทางการบริหารรวมทั้งร่วมสอน[28] คือ นายเดือน บุนนาค นายวิจิตร ลุลิตานนท์ ขุนประเสริฐศุภมาตรา (ประเสริฐ จันทรสมบูรณ์) นายทวี ตะเวทิกุล (ต่อมาไปศึกษาต่อด้านกฎหมายจบปริญญาเอก (Docteur en Droit) จากฝรั่งเศส กลับมาจะเป็นผู้บรรยายวิชาลัทธิเศรษฐกิจและกฎหมายระหว่างประเทศ) และนายเสริม วินิจฉัยกุล ซึ่งบุคคลเหล่านี้ส่วนใหญ่จะเป็นกำลังสำคัญทางการเมืองของฝ่ายนายปรีดี พนมยงค์ ทั้งในระหว่างและหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 จากการพิจารณาบันทึกความทรงจำของ *ยวด เลิศฤทธิ์* ซึ่งเป็นเพื่อนเรียนโรงเรียนกฎหมายรุ่นเดียวกับทองเปลว ชลภูมิ์ แสดงให้เห็นว่า ทองเปลว ชลภูมิ์ น่าจะไม่ได้เป็น "อาจารย์" หรือ "ผู้บรรยาย" ที่มหาวิทยาลัยแห่งนี้ในช่วงแรกๆ แต่จะได้เป็นอาจารย์ผู้บรรยายหลังจากจบการศึกษาปริญญาเอกจากฝรั่งเศสกลับมาแล้ว

ในปี พ.ศ.2479 ทองเปลว ชลภูมิ์ ได้ทุนการศึกษาของรัฐบาลไปศึกษาต่อปริญญาเอกด้านกฎหมาย และเรียนจบกลับคืนสู่ประเทศไทยในช่วงประมาณต้นปี พ.ศ.2484 ซึ่งนับจากนี้ไป *ดร.ทองเปลว ชลภูมิ์* จะได้เป็นผู้บรรยายวิชาทางด้าน

เศรษฐศาสตร์[29] "ซึ่งเป็นวิชาที่มีผู้สนใจมากมายและเริ่มแพร่หลายในระยะนั้น"[30] *ไสว สุทธิพิทักษ์* อดีตนักศึกษา มธก. และนักการเมืองที่สังกัดฝ่ายนายปรีดี พนมยงค์ ได้กล่าวถึงทองเปลว ชลภูมิ์ว่าเป็น *"อาจารย์เฟื่องเศรษฐศาสตร์ ที่นักศึกษามหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองกลัวกันนัก ความจริงเป็นคนตรงใจดี"*[31]

ทองเปลว ชลภูมิ์ได้เขียนบทความทางเศรษฐการ 2 เรื่องในปี พ.ศ.2484 คือ

1. เรื่อง "พาณิชยกรรมและอุตสาหกรรม" ใน *นิติสาส์น* แผนกสามัญ ปีที่ 14 เล่ม 1 (พฤษภาคม 2484), หน้า 127-150.

2. เรื่อง "ลัทธิอัตตาธิปไตย" ใน *นิติสาส์น* แผนกสามัญ ปีที่ 14 เล่ม 2 (มิถุนายน 2484), หน้า 281-303.

ทองเปลว ชลภูมิ์ ได้เขียนหนังสือด้านเศรษฐศาสตร์ที่สำคัญและจัดพิมพ์ขึ้นในยุคสมัยการใช้ "ภาษาไทยใหม่" ของจอมพล ป. พิบูลสงคราม เรื่อง *"เสถสาตร"* (พระนคร : มหาวิทยาลัยวิชาธัมสาตรและการเมือง, 2486), มี 456 หน้า *ปรีดี พนมยงค์* ในฐานะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์และผู้ประศาสน์การมหาวิทยาลัย ได้เขียน "คำนำ" ให้หนังสือเล่มนี้ (ลงวันที่ 11 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2486) ว่า

> *"พายหลังที่ได้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองและประชาชนชาวไทยได้รับพระราชทานรัถธัมนูญแล้ว การสึกสาวิชาเสถสาตรในประเทสไทยได้รับความนิยมและสนับสนุนยิ่งขึ้น โดยเหตุที่ผู้มีความรู้ในวิชานี้ได้ช่วยกันแต่งเปนเรื่องหรือแต่งเปนตำราสะสมเพิ่มเติมจากตำราที่ได้มีมาแล้วแต่ก่อน ประกอบทั้งผู้แต่งเรื่องหรือตำรานั้นมีสิทธิเสรีที่จะสแดงความเห็นของตนพายในกรอบแห่งกดหมายตามรัถธัมนูญ วิชาเสถสาตรซึ่งยังกร่อยอยู่ ก็ได้รับการปรุงแต่งให้สดชื่นเปนสิ่งที่น่าเรียนน่ารู้สมกับที่ประเทสไทยจะได้ก้าวไปสู่ความเปนอารยะ*

...นายทองเปลว ชลภูมิ์ ผู้แต่งตำรานี้เปนผู้ขยันชอบค้นคว้าที่จะฟังความคิดเห็นทริสดีไนทางเสถสาตรอันมีหยู่มากมายหลายหย่าง แล้วก็ได้คิดตรึกตรองสงสัยก็ซักถาม ไนที่สุดก็ขีดเขียนขึ้น โดยมิใช่จะขีดเขียนฉเพาะตัว ยังขีดเขียนโดยโคสนาเปนวิทยาทานอีกด้วย สมกับลักสนะของผู้เปนบันดิต...”[32]

ทองเปลว ชลภูมิ์ ได้กล่าวไว้ในตำราของตนเองว่า ที่จัดทำหนังสือเล่มนี้ด้านหนึ่งก็เพราะประสงค์ที่จะให้มีตำรา “เสถสาตร” ขึ้น เพราะยังเป็นวิชาใหม่และเพิ่งสอนกันครั้งแรกใน มธก. นี้ อีกด้านหนึ่งก็เป็นการทำหน้าที่ “ราชบันดิตไนวิชาสังคมสาตร และกำกับอยู่แผนกเสถสาตร” ทองเปลวระบุว่าตนได้วางแผนการเขียนไว้ 4 เล่มด้วยกัน คือ เล่ม 1 “ประดิถกัม” เล่ม 2 “ปริวัตกัม” เล่ม 3 “วิภาคกัม” และเล่ม 4 “โภคยกัม” ซึ่งในครั้งนี้ได้เขียนเล่ม 1 และเล่ม 2 โดยใช้เวลาเขียนมา 2 ปีนั้นพร้อมพิมพ์แล้ว แต่“ด้วยอุปสัคของกะดาดหรืออื่นได”ภายใต้สถานการณ์สงครามทางมหาวิทยาลัยจึงขอให้พิมพ์เล่มเดียวก่อน ท้ายสุดทองเปลวกล่าวอุทิศว่า

*“ไนที่สุด ถ้าตำราเล่มนี้หรือชุดนี้มีความดีพอที่จะช่วยให้นักสึกสาของไทยและคนไทยมีความรู้ไนทางวิชาเสถสาตรแล้ว ฉันก็ขออุทิสความดีทั้งหมดนั้นให้แก่ **ชาติ สาสนา พระมหากสัตร และรัถธัมนูญ** อันเปนที่รักของฉันและของคนไทยทั่วไป”*[33]

หนังสือ “เสถสาตร” นี้จัดพิมพ์ขึ้นในช่วงที่ทองเปลว ชลภูมิ์ ดำรงตำแหน่งเป็นเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร และในช่วงปี พ.ศ.2490 จะมีการจัดพิมพ์ใหม่อีกครั้งโดยปรับเปลี่ยนเป็นการใช้ภาษาไทยแบบปกติ[34] นอกจากนั้นก่อนหน้านี้ในปี พ.ศ.2485 ทองเปลวก็มีหนังสือออกมาแล้วเล่มหนึ่งเรื่อง“บทความพิเสสวิชาเสถสาตร” (พระนคร : 2485)

ความเป็น “อาจารย์เฟื่องเศรษฐศาสตร์” ที่นักศึกษา “กลัวกันนัก” อาจ

เป็นผลจากความเข้มและเอาจริงเอาจังของทองเปลว ชลภูมิ์ ซึ่งทองเปลวได้วิจารณ์การเรียนการสอนของนักศึกษาเมื่อปี พ.ศ.2490 ไว้ว่า

> *"ข้าพเจ้าได้รับคำร้องทุกข์จากนักศึกษาเสมอว่า ไม่รู้จะตอบอย่างไรและตอบไปเท่านั้นเท่านี้แต่ก็ยังตกอยู่อีก บรรดานักศึกษาเหล่านี้นั้นเมื่อข้าพเจ้าได้ทำการตรวจค้นเองก็พบว่า เป็นผู้ที่ขาดหลักในการตอบจริง ๆ โดยฉะเพาะพวกหนึ่งนั้น ถามอย่างหนึ่งแต่ตอบอีกอย่างหนึ่งก็ไม่ถูกจุดหมาย เรียกว่าตอบผิด อีกพวกหนึ่งตอบไม่พอหรือเกินไป บางคนตอบมากเขียนมาก แต่กลายเป็นน้ำท่วมทุ่งผักบุ้งโหรงเหรง อีกพวกหนึ่งตอบสั้นจนกระทั่ง ถ้าจะเทียบความรู้ก็ไม่ผิดกับนักเรียนชั้นปฐมศึกษาอันผิดวิสัยของการตอบ"*[35]

โดยสรุปจะเห็นได้ว่า แนวความคิดของทองเปลว ชลภูมิ์ ผู้ซึ่งเติบโตมาพร้อมกับการมีส่วนร่วมในการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง มีหลักสนใจเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญและการเลือกตั้ง และเป็นนักกฎหมายที่มีความรู้ดีทางหลักเศรษฐศาสตร์ ประสบการณ์ที่ได้สั่งสมเหล่านี้จะมีผลเป็นแนวทางในการดำเนินการทางการเมืองและการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจหลังสงครามด้วย

ทองเปลว ชลภูมิ์ กับการต่อสู้ขัดแย้งระหว่างปรีดี-จอมพล ป.

ความเป็น "คณะราษฎร" ที่ร่วมก่อตั้งกันมาตั้งแต่เริ่มต้นระหว่างนายปรีดี พนมยงค์กับจอมพล ป. พิบูลสงคราม กล่าวได้ว่าเป็นสองด้านของเหรียญในการดำเนินงานทางการเมือง (สภา) และความมั่นคง (กองทัพ) ที่พัฒนาไปอย่างอิงแอบซึ่งกันและกัน แต่สถานการณ์สงครามของโลกที่ตึงเครียดมากยิ่งขึ้นในช่วงต้นทศวรรษ 2480 ก็เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้แนวทางของฝ่ายทหารมีแนวโน้มต่อการได้ชัยชนะในการกุมอำนาจทางการเมือง "สงครามอินโดจีน"[36] ซึ่งเป็นกรณีพิพาท

ระหว่างไทยกับอินโดจีนฝรั่งเศสที่ทำการรบกันในช่วงปลายปี พ.ศ.2483-ต้นปี พ.ศ.2484 ตามด้วยการยกพลเข้าสู่ประเทศไทยของกองทัพญี่ปุ่นเมื่อ 8 ธันวาคม พ.ศ.2484 นั้น ก็เป็นปัจจัยที่ทำให้ จอมพล ป. พิบูลสงครามสามารถรวมศูนย์อำนาจทั้งทางการเมืองและทางทหารไว้ได้อย่างเด็ดขาด ดังจะเห็นได้จากกรณีการแต่งตั้งให้นายปรีดี พนมยงค์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังไปเป็น "ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์" แทนตำแหน่งของเจ้าพระยามราชที่อสัญกรรมไป ซึ่งเป็นเหตุการณ์เพียง 8 วัน หลังการบุกเข้าประเทศไทยของกองทัพญี่ปุ่น โดยสรุปก็คือ จอมพล ป. พิบูลสงครามร่วมกับญี่ปุ่นต้องการกีดกันนายปรีดี พนมยงค์ออกจากการมี "สถานะทางการเมือง" ที่จะดำเนินงานเชิงปรปักษ์ได้[37]

แต่ในวันเดียวกันกับที่ญี่ปุ่นบุกเข้าสู่ประเทศไทยนั้น ปรีดี พนมยงค์และผู้สนับสนุนจากคณะราษฎรและสมาชิกสภาฯ ก็ได้ปรึกษาหารือเพื่อหาแนวทางก่อตั้ง "ขบวนการต่อต้านญี่ปุ่น" หากทว่าในช่วงระหว่างปี พ.ศ.2485 การดำเนินงานยังคงอยู่ในความพยายามเชื่อมต่อกับโลกภายนอกและเป็นไปอย่างเชื่องช้า

ทองเปลว ชลภูมิ์ ซึ่งย้ายมาเป็นข้าราชการอยู่ในสำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎรตั้งแต่ปลายปี พ.ศ.2476 และหลังจากกลับคืนสู่ประเทศไทยเมื่อสำเร็จการศึกษาระดับปริญญาเอก ทองเปลวก็ได้รับการสนับสนุนให้ขึ้นสู่ตำแหน่งสูงสุดของสำนักงานนี้อย่างรวดเร็วในฐานะเป็นเลขาธิการสภาฯ (8 พฤศจิกายน พ.ศ.2484) หรือก่อนหน้าเกิดสงครามในประเทศไทย 1 เดือน

สถานการณ์ทางการเมืองของฝ่ายรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามที่เกิดขึ้นในช่วงต้นปี พ.ศ.2486 เป็นสัญญาณบอกความเปลี่ยนแปลงบางประการภายในวงรัฐบาลและฝ่ายต่อต้านการร่วมสงครามกับญี่ปุ่น เหตุเกิดในช่วงปลายเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ.2486 เมื่อ จอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีและ "ผู้บัญชาการทหารสูงสุด" ที่สามารถออกคำสั่งต่อฝ่ายพลเรือนและทหารได้ทั้งหมดในสถานการณ์สงครามที่ประเทศใช้กฎอัยการศึก ได้นำเสนอแนวทางจัดการที่อยู่อาศัยของ"ชาวจีน" ให้อพยพออกไปให้ไกลจากแหล่งยุทธศาสตร์และเพื่อความสะดวกในการควบคุมยามสงคราม แม้ที่ประชุมคณะรัฐมนตรีจะมีมติเห็นชอบด้วยตามข้อเสนอ แต่ก็มี

รัฐมนตรีบางท่านได้แสดงทัศนะคัดค้านต่อเรื่องนี้กล่าวได้ว่าเป็นเสียงคัดค้านที่ไม่มาก แต่ก็เป็นเสียงคัดค้านในสภาวะ "เชื่อผู้นำทำให้ชาติพ้นภัย" หรือ "เชื่อพิบูลสงครามชาติปลอดภัย"[38]

ดังนั้น ด้วยความ "น้อยใจ" ในคณะรัฐมนตรีและอาจต้องการประเมินว่ายังคงมีความสนับสนุนอย่างเข้มแข็งในส่วนต่าง ๆ หรือไม่ จอมพล ป. พิบูลสงคราม จึงได้ทำหนังสือ "ลาออก" จากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ส่งไปยังสำนักราชเลขานุการคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ เพื่อให้ลงนาม/พระนาม อันจะทำให้มีผลบังคับใช้ได้ตามกฎหมาย[39] แต่จดหมายฉบับนี้ นายทวี บุณยเกตุ ซึ่งเป็นสมาชิกคณะราษฎรตั้งแต่เรียนด้านการเกษตรที่ฝรั่งเศส ขณะนั้นเป็นทั้งรัฐมนตรีและเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ซึ่งเป็นเสมือน "แม่บ้าน" ของรัฐบาลจอมพล ป. ไม่ได้ทราบเรื่อง "ใบลาออก" นี้โดยตรง ซึ่งเมื่อทางสำนักราชเลขานุการฯนำ "ใบลาออก" มาให้ดูและปรึกษา นายทวี บุณยเกตุเห็นว่าเป็น "ใบลาออก" ที่แท้จริง จึง "แจ้งข่าว" ให้กรมโฆษณาการ (ประชาสัมพันธ์) ออกข่าวทางวิทยุกระจายเสียง เรื่องการลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีของจอมพล ป. พิบูลสงคราม และได้จัดทำหนังสือถึงประธานสภาผู้แทนราษฎร เพื่อเรียกประชุมสมาชิกทำการสรรหาผู้ที่จะดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีสืบไป

แต่ในเช้าวันถัดมา จอมพล ป. พิบูลสงครามเรียกประชุมคณะรัฐมนตรีเป็นการพิเศษ บทสรุปของเรื่องคือ "ใบลาออก" นั้น ได้หายสาบสูญไป ดังนั้น จอมพล ป. พิบูลสงคราม จึงยังคงเป็นนายกรัฐมนตรีต่อไป แต่บุคคล 2 คนที่ต้องลาออกจากการเป็นรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 25 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2486 คือ 1. นายทวี บุณยเกตุ ในฐานะผู้ดำเนินการเรื่องนี้ และ 2. นายควง อภัยวงศ์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงพาณิชย์ ผู้ไม่ยอมเข้าร่วมประชุมคณะรัฐมนตรีนัดพิเศษนี้ เพราะเชื่อว่าการลาออกมีผลในทางปฏิบัติแล้ว[40] นอกจากนี้ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ในฐานะผู้บัญชาการทหารสูงสุด ออกคำสั่งแต่งตั้งให้ทั้งสองเข้ารับราชการทหารประจำกองบัญชาการสูงสุด โดยให้ยศ "พันตรี" แก่นายควง อภัยวงศ์ แต่ในวันที่ 25 กุมภาพันธ์เดียวกันนั้น ก็มีบันทึก "ให้สั่ง พ.ต.ควง อภัยวงศ์ไปพักผ่อนได้มีกำหนด

2 เดือน เสร็จแล้วให้มาทำงานตามเดิม[41]

เหตุการณ์นี้ทำให้นายทวี บุณยเกตุ และนายควง อภัยวงศ์ ซึ่งหลุดออกจากวงอำนาจของฝ่ายจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้มาเป็นบุคคลสำคัญในกระบวนการต่อสู้ทางการเมืองของฝ่ายนายปรีดี พนมยงค์และองค์การต่อต้านญี่ปุ่น เหตุการณ์นี้เกิดขึ้นในช่วงระหว่าง 26-15 กรกฎาคม พ.ศ.2486 เหตุการณ์นี้คือการผลักดันให้นายทวี บุณยเกตุ เป็นประธานสภาผู้แทนราษฎร และให้นายควง อภัยวงศ์ เป็นรองประธานสภาผู้แทนราษฎร นั่นหมายความว่าเป็นการยึดกุมตำแหน่ง "ประมุข" และ "องค์กร" ฝ่ายนิติบัญญัติของฝ่ายองค์กรต่อต้านญี่ปุ่น ซึ่งเป็นหนึ่งในกระบวนการของแผนการใหญ่ที่จะจัดตั้งรัฐบาลพลัดถิ่นของฝ่ายนายปรีดี อันอยู่ภายใต้สถานการณ์ทางการสงครามที่กองทัพญี่ปุ่นเริ่ม "ทรงตัว" และเริ่มถูก "ตอบโต้กลับ" โดยกองทัพของฝ่ายสัมพันธมิตร กระทั่งนายพลโตโจ ผู้นำรัฐบาลทหารของญี่ปุ่นจำต้องเดินทางมาเยือนไทยในราวกลางเดือนกรกฎาคมเดียวกันนี้เพื่อ "กระชับ" หรือนัยหนึ่งคือ "ประกัน" ความเป็นมิตรและการร่วมมือทางทหารของฝ่ายไทย โดยการนำเสนอการยกดินแดนรัฐฉานของพม่า และ 4 รัฐมลายูของมาเลเซียให้ไทย

แผนการนี้ของนายปรีดี พนมยงค์เป็นแผนการหาทาง "ล้มรัฐบาล" จอมพล ป. พิบูลสงคราม โดยวิถีทางสภาผู้แทนราษฎร คือ "โดยมติไม่ไว้วางใจ" ของสภาฯ ไม่ว่าจะเป็นมติไม่ไว้วางใจทางตรงหรือทางอ้อมก็ได้โดยในวันที่ 26 มิถุนายน พ.ศ.2486 หลังการเปิดประชุมสภาผู้แทนราษฎรเมื่อ 24 มิถุนายนนั้น ตามหลักปฏิบัติจะต้องมีการเลือกตั้งประธานและรองประธานสภาฯใหม่ในทุกๆ สมัยประชุม ซึ่งพระยามานวราชเสวี ได้รับเลือกเป็นประธานสภาฯมาทุกสมัยการประชุมตั้งแต่ 3 สิงหาคม พ.ศ.2479 แต่ในสมัยประชุมสามัญประจำปี พ.ศ.2486 นี้ ที่ประชุมได้ลงคะแนนเสียงให้ นายทวี บุณยเกตุ ชนะเป็นประธานสภาฯ ด้วยคะแนน 39 คะแนน ส่วนพระยามานวราชเสวีได้เพียง 33 คะแนน[42] ตำแหน่งรองประธานสภาฯที่ประชุมลงคะแนนเลือกนายควง อภัยวงศ์ ชัยชนะของฝ่ายปรีดีครั้งนี้เป็นผลจากที่มีสมาชิกเข้าประชุมเพียง 85 คน มีสมาชิกฝ่ายสนับสนุนรัฐบาลเข้าร่วมประชุมน้อย

"ฝ่ายปรีดีจึงถือโอกาสที่ทางรัฐบาลติดงานเลี้ยงที่เขาดิน"[43] ทำการประชุมลงคะแนนในญัตตินี้

เมื่อหนังสือแต่งตั้งประธานและรองประธานสภาฯ ผ่านการลงนามโดยคณะผู้สำเร็จราชการฯ แต่ จอมพล ป. พิบูลสงครามนายกรัฐมนตรีไม่ยอมลงนามรับสนองพระบรมราชโองการ ความขัดกันระหว่างฝ่ายบริหารกับฝ่ายนิติบัญญัติจึงเกิดขึ้น อย่างไรก็ตาม เหตุการณ์ก็แสดงให้เห็นว่าฝ่ายนิติบัญญัตินั้นก็ตระหนักดีถึงความไม่มี "พลังอำนาจ" ทางการเมืองที่แท้จริง จึงยอม "ประนีประนอม" โดยให้มีการเลือกสรรประธานและรองประธานสภาฯใหม่ทั้ง 2 ตำแหน่ง เมื่อวันที่ 2 กรกฎาคม พ.ศ.2486 ครั้งนี้ที่ประชุมสภาฯลงคะแนนเลือกให้ พลเรือตรี กระแส ประวาหะ-นาวิน ศรยุทธเสนี เป็นประธานสภาฯ แต่ยังคงยืนยันให้นายควง อภัยวงศ์ เป็นรองประธานสภาฯ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ลงนามรับสนองพระบรมราชโองการเฉพาะแต่การแต่งตั้งประธานสภาฯ (6 กรกฎาคม พ.ศ.2486) ส่วนตำแหน่งรองประธานสภาฯนั้นไม่ลงนาม จอมพล ป. พิบูลสงครามได้เสนอให้สภาฯเลือกตั้งรองประธานสภาฯขึ้นใหม่ และให้คำอธิบายต่อการตั้งนายทวีและนายควงดำรงตำแหน่งทั้งสองนี้ไม่ได้ เพราะว่าทั้ง 2 คน "ได้พ้นตำแหน่งไปจากคณะรัฐบาลเมื่อไม่นานมานี้ การได้รับเลือกตั้งในตำแหน่งสำคัญทางสภาผู้แทนราษฎรเช่นนี้ย่อมจะทำให้เสียงประชาชนทั้งในประเทศและต่างประเทศเพ่งเล็งไปในทางที่ไม่ดี โดยจะเห็นไปว่าได้มีความแตกแยกกันระหว่างรัฐบาลและสภาผู้แทนราษฎร..."[44] ซึ่งในท้ายสุดสภาฯก็ลงมติเลือก พลตรีประจน มหาดิลก ประจนปัจจนึก เป็นรองประธานสภาฯเมื่อ 15 กรกฎาคม เรื่องการต่อสู้ขัดแย้งครั้งนี้จึงยุติลงด้วยความพ่ายแพ้ของฝ่ายปรีดีและฝ่ายต่อต้านญี่ปุ่น สภาผู้แทนราษฎรยังคงตกอยู่ภายใต้การกำกับของฝ่ายรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม อย่างมากยิ่ง

ทองเปลว ชลภูมิ์ เลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร ซึ่งปฏิบัติตามแนวทางของนายปรีดีที่ "ให้พยายามชี้แจงต่อสมาชิกให้เกิดกำลังใจปฏิบัติหน้าที่ของตนต่อไปในทางที่ถูก" หรือดำเนินงานเป็นผู้ชักชวนสมาชิกสภาฯให้ลงคะแนนเลือกนายทวีและนายควงนั่นเอง ตลอดทั้งวางจังหวะเวลาของการจัดประชุมให้เกิดขึ้นอย่างเหมาะสม

ต่อการที่จะได้ชัยชนะในครั้งนี้ จึงถูกจอมพล ป. พิบูลสงคราม "สั่งปลด" ออกจากตำแหน่งเลขาธิการสภาฯตั้งแต่ 30 มิถุนายน หลังการเลือกสรรตำแหน่งประธานและรองประธานสภาฯครั้งแรก และแต่งตั้งบุคคลฝ่ายตนเข้าดำรงตำแหน่งแทน คือ นายจิตตะเสน ปัญจะ ซึ่งเป็นรองเลขาธิการคณะรัฐมนตรีมาดำรงตำแหน่งแทน บันทึกคำสั่งปลดในสมุดสั่งราชการของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ให้คำอธิบายอย่างยืดยาวว่า

> *เนื่องจาก น. ทองเปลว ชลภูมิ ได้ปลุกปั่นให้สมาชิกสภาหลงเชื่อในทางที่เป็นภัยแก่ชาตินอกสภาผู้แทน และปฏิบัติหน้าที่หลายอย่างอันมิชอบ เช่นแกล้งนัดประชุมด่วนเพื่อมิให้สมาชิกทราบทั่วกัน ให้ทราบแต่คนที่ตนหวังจะให้ทำอย่างหนึ่งอย่างใด หรือกักกันกระทู้ถามของสมาชิกเพื่อให้สมาชิกหลงโกรธประธานสภาเหล่านี้เป็นต้น ฉะนั้นหากจะให้รับราชการในตำแหน่งนี้ต่อไปก็จะทำให้สภาผู้แทนไม่สามารถบริหารงานต่อไปได้ ฉะนั้นเพื่อตัดการไม่สงบในบ้านเมืองยามสงครามนี้ให้หายไปโดยพลัน และให้สมาชิกสภาผู้แทนได้รับความเป็นธรรมยิ่งขึ้น จึงสมควรแต่งตั้งผู้ทรงคุณวุฒิดีเป็นเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎรต่อไป*
>
> *ฉะนั้น ให้ปลด น. ทองเปลวจากราชการแต่บัดนี้และให้ น. จิตตะเสน เป็นเลขาธิการสภาผู้แทนต่อไปแต่บัดนี้*[45]

นอกจากปลดทองเปลว ชลภูมิ์ออกจากตำแหน่งแล้ว ยังได้สั่งย้ายให้ทองเปลวไป "ประจำกรมประสานงานสัมพันธมิตร" (ญี่ปุ่น) ด้วย[46] และในช่วงปลายปีเดียวกัน ทองเปลว ชลภูมิ์ ก็ถูกจอมพล ป. พิบูลสงคราม สั่งตำรวจจับกุมไป "เข้าห้องขัง" ในข้อหา "เป็นบุคคลที่เข้าไปปลุกปั่นทหารให้มีความเข้าใจผิด" โดยทองเปลวได้เป็นกำลังสำคัญที่เคลื่อนไหวเข้าไปสร้างแนวร่วมกับกลุ่มทหารบกที่เป็นคณะราษฎรที่ทองเปลวมีความสัมพันธ์เดิมอยู่[47]

นับจากนี้ไปจะไม่ปรากฏข่าวคราวความเคลื่อนไหวของทองเปลว ชลภูมิ์ อีกเลย ตลอดทั้งไม่ปรากฏในบันทึกเกี่ยวกับเสรีไทยว่าทองเปลวได้รับมอบงานใดจากปรีดี พนมยงค์หัวหน้าขบวนการ เป็นไปได้ว่าจากปัญหาการต่อสู้ขัดแย้งในกรณีของสภาฯและหลังจากนั้นจนกระทั่งถูกจับกุม ทองเปลวได้เล่นบท "ปะทะ" อย่างแรงและค่อนข้างเปิดเผย จึงเป็นการไม่เหมาะสมต่อการดำเนินงานของขบวนการใต้ดิน ดังนั้นบทบาทของทองเปลวหลังจากช่วงนี้ไปจนเมื่อสงครามยุติคงเป็นบทบาทด้านการเป็นอาจารย์สอนหนังสือที่มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง

ข้อพึงสังเกตคือ กล่าวได้ว่า นี่คือประเด็นเริ่มต้นที่จะ "เอากันถึงชีวิต" ต่อนายทวี บุณยเกตุ กับทองเปลว ชลภูมิ์ ในเหตุการณ์ต้นปี พ.ศ.2492 เพราะนับจากเรื่องนี้แล้ว หลังสงคราม จอมพล ป. พิบูลสงคราม จะได้เป็น "อาชญากรสงคราม" และจะมีการตั้งคณะกรรมการตรวจสอบการใช้จ่ายเงิน 83 ล้านบาทในสมัยสงครามของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ส่วนนายควง อภัยวงศ์นั้นสถานการณ์หลังสงครามยุติได้เปลี่ยนไป เนื่องจากเกมการเมืองของพลเรือนในสภา ทำให้นายควงยังสามารถ "ญาติดี" กับจอมพล ป. พิบูลสงครามได้ ดังกรณีได้รับแต่งตั้งเป็นนายกรัฐมนตรีหลังการรัฐประหาร และเป็นฝ่ายใช้อำนาจจับกุมกลุ่มผู้นำ ส.ส. อีสานอีกด้วย

ทองเปลว ชลภูมิ์ กับการเมืองสมัยหลังสงคราม

ทองเปลว ชลภูมิ์ ได้พยายามที่จะกลับเข้าสู่ "สภาผู้แทนราษฎร" อีกครั้ง แต่ในฐานะ "นักการเมือง" โดยลงสมัครแข่งขันรับเลือกตั้งซ่อมผู้แทนพระนครเขต 1 ในราวกลางเดือนมิถุนายน พ.ศ.2488 ก่อนที่สงครามจะยุติลง 2 เดือน แต่ก็ไม่ได้รับเลือก แพ้คะแนนนายโชติ คุ้มพันธ์ อดีตนักโทษการเมือง อย่างไรก็ตามทันทีที่เปลี่ยนจากรัฐบาลนายควง อภัยวงศ์ ซึ่งเป็นรัฐบาลสมัยสงคราม มาเป็นรัฐบาลใหม่ของนายทวี บุณยเกตุ ภายใต้การสนับสนุนของฝ่ายนายปรีดีและ

ขบวนการเสรีไทยเมื่อ 1 กันยายน พ.ศ.2488 ทองเปลว ชลภูมิ์ก็ได้รับแต่งตั้งเข้าสู่สภาผู้แทนราษฎรในฐานะสมาชิกประเภทที่ 2 ซึ่งมีบทบาทและหน้าที่เท่ากับสมาชิกประเภทที่ 1 ที่มาจากการเลือกตั้ง

รัฐบาล ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ได้ทำการยุบสภาเมื่อ 15 ตุลาคม พ.ศ.2488 เพื่อให้มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาฯประเภทที่ 1 ขึ้นใหม่ เนื่องจากสมาชิกสภาฯชุดนี้ได้รับเลือกตั้งมาตั้งแต่ครั้งปลายปี (12 พ.ย.) พ.ศ.2481 และสภาได้ต่ออายุตนเองรวม 2 สมัยๆ ละ 2 ปี ด้วยเหตุผลว่าอยู่ในช่วงสถานการณ์สงคราม โดยรัฐบาลจัดให้มีการเลือกตั้งทั่วไปในวันที่ 6 มกราคม พ.ศ.2489 มี ส.ส. ได้ 96 คน ในห้วงเวลาดังกล่าวได้เกิดการจับกลุ่มทางการเมืองในแบบจัดตั้งเป็น "พรรคการเมือง" เช่น กลุ่ม 4 ส.ส. ผู้นำอีสานจัดกลุ่มเป็น "สหชีพ" ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมชกับอดีตเหล่านักโทษการเมืองจัดกลุ่มเป็น "ก้าวหน้า" ส่วนทองเปลว ชลภูมิ์กับสมาชิกคณะราษฎร บุคลากรของ มธก. และเสรีไทยสายปรีดีในประเทศ รวมกันจัดกลุ่มเป็น "แนวรัฐธรรมนูญ" โดยทองเปลวเป็นเลขาธิการ มี พล.ร.ต.ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ เป็นหัวหน้า สมาชิกที่สำคัญมี นายสงวน จูฑะเตมีย์, นายดิเรก ชัยนาม, ม.ล.กรีเดชาติวงศ์, หลวงชำนาญนิติเกษตร (อุทัย แสงมณี) และ พ.อ.ช่วง เชวงศักดิ์สงคราม เป็นต้น

พรรคแนวรัฐธรรมนูญ[48] ได้ประกาศวัตถุประสงค์ไว้อย่างชัดเจนแต่ต้นว่าจะสืบทอดเจตนารมย์ของคณะราษฎร เพื่อรักษาไว้และปฏิบัติตามรัฐธรรมนูญตลอดจนยึดหลักหกประการของคณะราษฎร บุคคลสำคัญของพรรคแนวรัฐธรรมนูญโดยส่วนใหญ่ไม่มีใครลงสมัครรับเลือกตั้ง ต่างก็ยังดำรงเป็นสมาชิกประเภท 2 และต่อมาเป็นสมาชิกพฤฒสภา ทั้งนี้ บุคคลสำคัญเหล่านี้จะลงสมัครในการเลือกตั้งทั่วไปเพิ่มเติมที่มีขึ้นในวันที่ 5 สิงหาคม พ.ศ.2489 ซึ่งจัดการเลือกตั้งโดยรัฐบาลของนายปรีดี พนมยงค์ ตามรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ที่ประกาศใช้เมื่อ 9 พฤษภาคม พ.ศ.2489 การเลือกตั้งเพิ่มเติมมีขึ้นใน 47 จังหวัด รวม 82 เขตเลือกตั้ง โดยเลือกได้เขตละ 1 คน พล.ร.ต.ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ ได้รับเลือกจากพระนครศรีอยุธยา เขต 1 นายทองเปลว ชลภูมิ์ จากปราจีนบุรี เขต 1 นายดิเรก ชัยนาม

จากพระนคร เขต 6 สำหรับนายปรีดี พนมยงค์ นายกรัฐมนตรี ได้ลาออกจากการเป็นสมาชิกพฤฒสภาและสมัครรับเลือกตั้งที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เขต 2 ซึ่งได้เป็นผู้แทนจากเขตนี้โดยไม่ต้องมีการเลือกตั้ง เพราะมีผู้สมัครเพียงคนเดียว (ตามกฎหมายเลือกตั้ง พ.ศ.2475 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 3) พ.ศ.2479 มาตรา 8)

พรรคแนวรัฐธรรมนูญ ซึ่งเป็นพรรคที่คุมสมาชิกสภาฯประเภทที่ 2 เป็นสำคัญ ร่วมกับพรรคสหชีพ ซึ่งมีสมาชิกจำนวนมากเป็นสมาชิกสภาฯประเภทที่ 1 เมื่อทั้ง 2 พรรคนี้ร่วมมือกัน นั้นย่อมหมายถึงพลังทางการเมือง เพราะทั้ง 2 พรรคต่างก็มีตัวเชื่อมที่สำคัญอย่างเดียวกันคือ นายปรีดี พนมยงค์ และขบวนการเสรีไทย หากการยุติของสงครามโลกนั้นหมายถึงบทบาทของทหาร-กองทัพในวงอำนาจและการเมืองย่อมต้องลดบทบาทลง ขณะที่การเมืองของ "เกม" ประชาธิปไตยแบบสภา (ส.ส.ประเภท 1 และ 2) และรัฐสภา (ส.ส.และพฤฒสภา) บทบาทของ 2 พรรคข้างต้น ก็เป็นบทบาทที่ "กดดัน" นักการเมืองที่อยู่ "นอกกลุ่ม" ของตนออกไปจากวงอำนาจทางการเมือง และกลายเป็น "เสียงส่วนน้อย" ในสภาฯ ดังปรากฏในเรื่องต่อไปนี้

1. เร่งรัดผลักดันให้มีการแก้ไขรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ.2475[49] โดย ทองเปลว ชลภูมิ์ เป็นผู้มีบทบาทหลักที่ผลักดันเรื่องนี้โดยอธิบายว่าการพิจารณาร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่นั้นต้อง "ให้เป็นไปตามมติมหาชน และเป็นไปตามความประสงค์ของสมาชิกประเภทที่ 2 และผู้ก่อการ 24 มิถุนายน" เพราะ "เราต้องการระบอบประชาธิปไตยที่แท้จริง" ข้อขัดแย้งหลักในช่วงพิจารณาร่างรัฐธรรมนูญใหม่นี้ คือ ฝ่ายปรีดีนำเสนอให้มีรูปแบบเป็น "รัฐสภา" คือมี สภาผู้แทนราษฎรจากการเลือกตั้ง และมี "พฤฒสภา" มาจากการเลือกตั้งเช่นกัน ในฐานะเป็นสภา "กลั่นกรอง" และเป็น "กันชน" ระหว่างสภาผู้แทนฯกับพระมหากษัตริย์ ขณะที่อีกฝ่ายหนึ่งเห็นว่าหากมีพฤฒสภาก็ให้มีที่มาจากการแต่งตั้งโดยกษัตริย์ ถ้าไม่เช่นนั้นก็ไม่ควรมีพฤฒสภาดังกล่าว ซึ่งประเด็นนี้คือปัญหาเดียวกันกับ "ที่มา" ในการได้มาซึ่งสมาชิกสภาฯประเภทที่ 2 แต่งตั้ง ซึ่งปัญหาคือแต่งตั้ง "โดยใคร" อันเป็นปัญหาที่สำคัญหลังการปฏิวัติ พ.ศ.2475

ผลก็คือ รัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ.2489 เป็นไปตามแนวทางของฝ่ายนายปรีดีทุกประการ นอกจากนี้ ตามบทเฉพาะกาลที่ให้มีการเลือกสมาชิกพฤฒสภาจำนวน 80 คนในครั้งแรกนี้ ให้ใช้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรชุดปัจจุบันนั้นเป็นผู้ลงคะแนนเลือกจากผู้สมัครที่มีทั้งหมด 245 คน ซึ่งผลการเลือกตั้งนั้นในทัศนะของฝ่ายที่อยู่นอกกลุ่มนายปรีดีย่อมเห็นได้ว่าเป็นการเลือกตั้ง "พรรคพวก" ของตนเอง เช่น ทัศนะของ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมชเห็นว่า "ผลของการเลือกตั้งสมาชิกพฤฒสภา 80 คน ปรากฏว่าพวกท่านปรีดีชนะอย่างเด็ดขาด คนดีๆ เช่น เจ้าพระยาศรีธรรมาธิเบศร์ ซึ่งอยู่ในบัญชีฝ่ายคุณควงสอบตก" ซึ่งก็สอดคล้องกับทัศนะของนายปรีดี พนมยงค์ที่กล่าวว่า "ปรากฏว่าผู้สมัครฯในบัญชีฝ่ายประชาธิปัตย์แพ้ทุกคน จึงทำให้ฝ่ายแพ้แค้นใจมาก..." ดังนั้น เมื่อพิจารณาสภาพโดยองค์รวมจะเห็นได้ว่า ขณะนั้นฝ่ายนายปรีดี พนมยงค์ ได้กุมอำนาจอย่างเด็ดขาดในการเมืองระบบรัฐสภา แม้ว่าจะเป็นชัยชนะที่ดูจะเป็นไปอย่างถูกต้องตามกระบวนการ แต่ก็ยากที่จะปฏิเสธได้ว่าผู้คนบางส่วนย่อมต้องมีทัศนะว่า นี่คือการเป็น "เผด็จการรัฐสภา" เช่น หนังสือพิมพ์สมัยนั้นให้ฉายาพฤฒสภาว่า "สภาแห่งกระบือ" หรือมีสถานะที่ "ไม่น่าเชื่อถือ" เช่น ทัศนะที่ว่า "สภานี้เป็นสภาจำแลงของ ส.ส. 2 ก็คงไม่ผิด" และ "ท่านสมาชิกสภาประเภทผู้เฒ่า เรามองแล้วแต่หัวแถวถึงหางแถวมีผู้พอที่จะเชื่อสมรรถภาพและเคารพในเกียรติศักดิ์ได้เป็นบางท่านเท่านั้น"[50]

2. กลุ่มการเมืองฝ่ายนายปรีดี พนมยงค์ ทำการ "ล้ม" รัฐบาลนายควง อภัยวงศ์ แล้วสนับสนุนให้ นายปรีดี พนมยงค์ ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีแทน

หลังการเลือกตั้งทั่วไป 6 มกราคม พ.ศ.2489 ปรากฏว่าประธานสภาฯ (พระยามานวราชเสวี) ได้ติดต่อทาบทาม นายปรีดี พนมยงค์ อดีตผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ และได้เป็น "รัฐบุรุษอาวุโส" มีหน้าที่ให้คำปรึกษาแก่รัฐบาลต่างๆ โดยเสนอให้เป็นนายกรัฐมนตรี แต่นายปรีดี พนมยงค์ ตอบปฏิเสธ "โดยแจ้งว่ามีภารกิจต่างๆ อยู่มาก"[51] ดังนั้นที่ประชุมสภาจึงทำการลงคะแนนกันใหม่และได้นายควง อภัยวงศ์ซึ่งได้ 86 คะแนน จากสมาชิกเข้าประชุม 160 คน โดยอันดับ 2

คือ นายดิเรก ชัยนาม ที่นายปรีดีสนับสนุนว่ามีความ "เหมาะสม" ในการเป็นนายกรัฐมนตรี ลำดับที่ 3 คือ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช

31 กรกฎาคม พ.ศ.2489 นายควง อภัยวงศ์ ได้รับแต่งตั้งเป็นนายกรัฐมนตรี และ 2 กุมภาพันธ์ ประกาศตั้งคณะรัฐมนตรี ซึ่งจาก 20 คน เห็นได้ว่าส่วนใหญ่เป็นสมาชิกคณะราษฎรและกลุ่ม ส.ส. ที่อยู่นอกกลุ่มสหชีพ โดยมีข้าราชการระดับสูงและกลุ่มนิยมเจ้าเข้าร่วมด้วย แต่ในระยะเวลาเพียงหนึ่งเดือนครึ่งเท่านั้น คณะรัฐบาลควง อภัยวงศ์ก็ต้องเผชิญหน้ากับแรงกดดันจากสภาฯ โดยการเสนอร่างพระราชบัญญัติคุ้มครองค่าใช้จ่ายของประชาชน ในภาวะคับขัน พ.ศ.2489 หรือกฎหมายบังคับให้ปักป้ายราคาสินค้า ของนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ หัวหน้าพรรคสหชีพ ซึ่งนายควง อภัยวงศ์ เห็นว่ารัฐบาลไม่มีกลไกที่จะทำได้ทั่วทั้งประเทศในขณะนั้น แต่ที่ประชุมสภาลงมติรับหลักการร่าง พ.ร.บ. ด้วยคะแนน 65 : 63 ดังนั้นนายควงจึงประกาศลาออกในที่ประชุมสภา (18 มีนาคม พ.ศ.2489) และในวันที่ 24 มีนาคม ก็มีการแต่งตั้งให้นายปรีดี พนมยงค์ เป็นนายกรัฐมนตรี พร้อมกับประกาศตั้งคณะรัฐมนตรีในวันเดียวกัน โดยองค์ประกอบรัฐมนตรีเป็นคณะราษฎรสายนายปรีดี เป็นเสรีไทย เป็นพรรคแนวรัฐธรรมนูญ และพรรคสหชีพเป็นสำคัญ

จริงอยู่ แม้ว่าการเสนอร่าง พ.ร.บ.ปักป้ายราคาสินค้าของนายทองอินทร์ครั้งนี้จะเป็นความคิดดั้งเดิมของกลุ่ม ส.ส. อีสานมาก่อนหน้านี้แล้วก็ตาม แต่ก็ยากที่จะปฏิเสธได้ว่าการเสนอกฎหมายฉบับนี้เข้ามาก็เพื่อที่จะเป็น "เกม" เพื่อ "ล้ม" รัฐบาลนายควงด้วยเช่นกัน และอาจถูกพิจารณาว่าเป็น "เกม" ทางการเมืองอย่างเดียวก็ได้ เพราะเมื่อทั้งกลุ่ม 4 ส.ส. อีสาน พรรคสหชีพและนายทองเปลว พรรคแนวรัฐธรรมนูญ ได้เป็นฝ่ายรัฐบาลเรื่อยมา กลับไม่เคยกล่าวถึงหรือหยิบยกกฎหมายนี้ขึ้นมาผลักดันให้มีผลบังคับอย่างจริงจังเลย

ในอีกด้านหนึ่ง การเข้ารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีของนายปรีดี พนมยงค์ จริงอยู่แม้จะยังด้วยวัยเพียง 46 ปี แต่ด้วยอดีตสถานะที่สูงสุดทางสังคมแล้ว รวมทั้งก่อนหน้านั้นเพียงเดือนกว่าที่ได้ปฏิเสธการรับตำแหน่งนี้ แต่กลับเข้ามา

รับตำแหน่งในท้ายสุด สำหรับฝ่ายตรงข้ามแล้วกรณีนี้ย่อมเป็นเสมือนการ "ทำลายปราการ" คุ้มกันตนของปรีดี พนมยงค์ ทั้งปราการของอดีต "ผู้สำเร็จราชการฯ" และ "รัฐบุรุษอาวุโส" เพราะการกลับเข้าสู่การเมืองย่อมหลีกเลี่ยงได้ยากจากความ "เปรอะเปื้อน" ในทางการเมือง

อย่างไรก็ตาม ชัยชนะทางการเมืองของฝ่ายนายปรีดี พนมยงค์ ย่อมหมายถึงการเป็นชัยชนะของนายทองเปลว ชลภูมิ์ด้วยเช่นกัน

3. การตรวจสอบการใช้จ่ายเงิน 83 ล้านบาทในสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม

อันที่จริงนับแต่หลังจากที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม สิ้นอำนาจและก่อนที่สงครามจะยุติลงนั้น นายเตียง ศิริขันธ์ ส.ส.สกลนคร[52] ก็ได้เสนอญัตติให้มีการพิจารณาสอบสวนการใช้จ่ายงบประมาณในปีเก่าหรือเฉพาะราชการที่สงสัยว่าจะจ่ายไม่ถูกต้อง ซึ่งได้มีการตั้งคณะกรรมาธิการขึ้นมาชุดหนึ่ง (28 พฤศจิกายน พ.ศ.2487) ผลของการสอบสวนปรากฏว่า จอมพล ป. พิบูลสงคราม "ใช้จ่ายงบประมาณผิดประเภทจำนวน 83 ล้านบาท" และเป็นประเด็นสำคัญที่กลุ่มผู้นำอีสานนำไปใช้ในการโจมตีจอมพล ป. พิบูลสงคราม เรื่องนี้ยังคงเป็นประเด็นคงค้างแต่เนื่องด้วยต้องมีการเลือกตั้งสมาชิกสภาฯชุดใหม่ มีการเปลี่ยนรัฐบาล และในที่สุด 28 มีนาคม พ.ศ.2489 (สมัยรัฐบาลนายปรีดี พนมยงค์) ทองเปลว ชลภูมิ์ ในฐานะสมาชิกประเภทที่ 2 ก็ได้เสนอญัตติขอให้ตั้งกรรมาธิการวิสามัญสอบสวนสะสางเงินแผ่นดินตั้งแต่ พ.ศ.2487 ถอยหลังไปและเงินอื่นๆ ของชาติ[53]

หากคิดว่างบประมาณรายจ่ายของประเทศเมื่อปี พ.ศ.2487 มีทั้งสิ้น 188 กว่าล้านบาท ดังนั้น การที่จอมพล ป. พิบูลสงครามถูกระบุว่า "ใช้จ่ายงบประมาณผิดประเภทจำนวน 83 ล้านบาท" ย่อมเทียบเท่ากับครึ่งหนึ่งของงบประมาณแผ่นดินในปีนั้น การตามติดประเด็นปัญหาของกลุ่ม ส.ส. จาก เตียง ศิริขันธ์ ถึง ทองเปลว ชลภูมิ์ ย่อมหมายถึงปัญหาการคอรัปชั่นอย่างยิ่งใหญ่สมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม และเป็นการ "ซ้ำเติม" ร่วมไปกับปัญหาอาชญากรสงครามที่กำลังได้รับการพิจารณาคดีด้วย

พลโทผิน ชุณหะวัณ และร้อยเอกชาติชาย ชุณหะวัณ
สองพ่อลูกผู้มีบทบาทในการยึดอำนาจเมื่อ 8 พฤศจิกายน 2490

กรณีนี้ บันทึกของ *ประเสริฐ ปัทมะสุคนธ์* จึงเป็นบันทึกที่น่าสนใจยิ่งที่ว่า

> *"คณะกรรมาธิการชุดนี้และชุดที่ตั้งไว้เมื่อรัฐบาลชุดก่อน ได้ดำเนินการตามมติของสภา ได้รายงานผลการตรวจสอบเงินแผ่นดินต่อสภาเป็นคราวๆ ซึ่งสภาก็ได้ลงมติเห็นชอบด้วยกับความเห็นของคณะกรรมาธิการให้เรียกเงินคืนจากผู้สั่งจ่ายเงิน และใช้จ่ายเงินผิดระเบียบ ซึ่งประธานสภาฯก็ยืนยันมติของสภา ไปยังรัฐบาลต่อไป ส่วนรัฐบาลจะได้ดำเนินการเรียกเงินคืนหรือไม่ หรือดำเนินการต่อไปอย่างใด มิได้แจ้งมาให้สภาทราบ เมื่อหมดวาระผู้แทนชุดนี้ กรรมาธิการนั้นก็หมดสภาพไป"*[54]

กระบวนการได่สวนการใช้จ่ายเงินผิดประเภทนี้และได้ข้อสรุปว่า "ผิด" จริง อาจกล่าวได้ว่า เป็นปัจจัยที่ทรงพลังที่อาจอยู่เบื้องหลังการรัฐประหารปี พ.ศ.2490 และการกวาด "เก็บ" ปรปักษ์ทางการเมืองในระยะต่อมา เพราะย่อมหมายความว่า จำนวนเงินที่มากมายเหล่านี้ย่อมต้องเกี่ยวกับผู้คน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง "ทหาร" อีกเป็นจำนวนมาก นอกจากนี้เมื่อสังคมข่าวสารถูก "เปิดเสรี" มากยิ่งขึ้นหลังสงคราม ข่าวเกี่ยวกับปัญหาการคอรัปชั่น-โกงกินในวงราชการที่ผ่านมาจึงมีมากเป็นทวีคูณ เช่น ข่าวพาดหัวของหนังสือพิมพ์*ชาติไทย* (17 มีนาคม พ.ศ.2489) ว่า *"เกิดเฟะหลายกระทรวง บางแห่งข้าราชการกินเหล้าถึงกับ 'อาเจียร' ตั้งกรรมการสอบสวนการกิน 'ภาษี'"*[55] หรือข่าวหนังสือพิมพ์*ชาติไทย* (22 พฤศจิกายน พ.ศ.2488) ว่า *"สอบสวนสร้างเมืองหลวง (เพชรบูรณ์) ใหม่ เงิน 50 ล้าน อันตรธาน แต่เมืองหลวงก็สูญ อดีตเมืองหลวงเป็นรกชัฏสิ้น ถนนรนแคม 8 ถนน แทบหาทรากก็ยังไม่ได้"*[56] เป็นต้น

กล่าวโดยสรุป ประเด็นปัญหาทั้ง 3 เรื่องข้างต้น ด้านหนึ่งย่อมหมายความว่า กลุ่มฝ่ายนายปรีดี-เสรีไทย-กลุ่มผู้นำ ส.ส.อีสาน ย่อมเป็นกลุ่มที่มี "อำนาจ" ยิ่ง และทำให้ปรากฏกลุ่มฝ่ายค้านในสภาฯอย่างเด่นชัด ขณะที่อีกด้านหนึ่งก็เป็น

"ปรปักษ์" กดดัน-กีดกัน และอาจถึงขจัดฝ่ายทหาร และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง "ทหารบก" ฝ่ายจอมพล ป. พิบูลสงคราม เรื่องข้างต้นจึงเป็นความรุนแรงในลำดับถัดมาที่ต้อง "ทำลายล้าง" กลุ่มฝ่ายข้างต้นให้สิ้นไป

ทองเปลว ชลภูมิ์ กับการเป็นรัฐมนตรี

เมื่อนายปรีดี พนมยงค์ เริ่มจัดตั้งคณะรัฐมนตรี ได้ทำการแถลงข่าว ณ ทำเนียบท่าช้าง เมื่อ 24 มีนาคม 2489 โดยกล่าวว่า "ดร.ทองเปลว (ชลภูมิ์) และนายสงวน (ตุลารักษ์) รู้ตัวว่ามีบางคนไม่ชอบหน้าเขา ขออย่าแต่งตั้ง"[57] ด้านหนึ่งย่อมเป็นคำอธิบายได้ว่า ทองเปลว ชลภูมิ์ ยังคงมีความสัมพันธ์ ศิษย์-อาจารย์อย่างแน่นแฟ้นคงเดิม และก็เป็นคำอธิบายได้ว่าเหตุใดทองเปลวจึงยังไม่ได้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองในขณะที่ตนคือ เลขาธิการพรรคแนวรัฐธรรมนูญที่เคลื่อนไหวกระทั่งนายควง อภัยวงศ์ต้องลาออกจากตำแหน่ง แต่อีกด้านหนึ่งก็แสดงให้เห็นถึงปัญหาส่วนตัวบางประการ เพราะบุคคลที่ทองเปลวอ้างว่า "ไม่ชอบหน้า" ตนนั้นย่อมมีฐานะและบทบาทที่สำคัญทางการเมืองอย่างแน่นอน ดังนั้น หากทองเปลวได้รับแต่งตั้งเป็นรัฐมนตรีก็อาจเป็นสาเหตุของการที่คณะรัฐบาลอาจถูกโจมตีได้

แต่เมื่อรัฐบาลของนายปรีดี พนมยงค์ต้องจบลงอย่างรวดเร็วในระยะเพียง 5 เดือนกว่า โดยได้รับแต่งตั้งเป็นนายกรัฐมนตรีรวม 3 ครั้ง (24 มี.ค.-8 มิ.ย.-11 มิ.ย.-21 ส.ค. 2489 ลาออก) พล.ร.ต.ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ โดยการสนับสนุนของนายปรีดี และมีฐานสนับสนุนจากพรรคแนวรัฐธรรมนูญและพรรคสหชีพ รวมทั้งพรรคอิสระ ก็จัดตั้งรัฐบาล โดยสมัยแรกเป็นนายกรัฐมนตรีอยู่ระหว่าง 23 สิงหาคม พ.ศ.2489 จนเมื่อมีการอภิปรายไม่ไว้วางใจในนโยบายรัฐบาลของพรรคประชาธิปัตย์ครั้งสำคัญ 7 วัน 7 คืน จึงพาคณะรัฐมนตรีลาออกเมื่อ 28 พฤษภาคม พ.ศ.2490 รวมอายุรัฐบาล 9 เดือนกว่า แต่ พล.ร.ต.ถวัลย์ก็ได้รับแต่งตั้งเป็นนายกรัฐมนตรีอีกสมัยเมื่อ 30 พฤษภาคม ซึ่งสมัยหลังนี้เป็นรัฐบาลอยู่ได้เพียง 5 เดือนกว่าก็ถูกยึดอำนาจโดยคณะรัฐประหาร 8 พฤศจิกายน พ.ศ.2490

คณะรัฐมนตรีของรัฐบาล พล.ร.ต.ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ สมัยแรกนั้นเป็นองค์ประกอบจากพรรคแนวรัฐธรรมนูญกับพรรคสหชีพอย่างชัดเจน ทั้งนี้ทองเปลว ชลภูมิ์ได้เป็นรัฐมนตรีลอย แต่ได้รับมอบให้เป็น "รัฐมนตรีสั่งราชการกระทรวงการคลัง" ซึ่งก็หมายถึงการเป็น "รัฐมนตรีช่วยว่าการ" นั่นเอง ส่วนรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังคือ นายวิจิตร ลุลิตานนท์ เลขาธิการมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง

จากการสำรวจรายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎรปี พ.ศ.2489 สมัยรัฐบาลชุดนี้[58] พบว่า ทองเปลว ชลภูมิ์เป็นรัฐมนตรีที่มีบทบาทมากในการอธิบายแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจ ตลอดทั้งการนำเสนอกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการงบประมาณ หรือกล่าวโดยรวมคือ ทองเปลว ชลภูมิ์เป็น "ผู้พูด" แทนรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังและรัฐบาล

ความสำคัญของทองเปลว ชลภูมิ์จะเห็นได้จากการนำเสนอตั้ง "องค์การสรรพาหาร"ซึ่งเป็นองค์การพิเศษของรัฐบาลเพื่อที่จะแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจว่าด้วยสินค้า "บริโภค" ขาดแคลนและมีราคาแพงในสมัยหลังสงคราม ทองเปลว ชลภูมิ์ได้นำเสนอในที่ประชุมคณะรัฐมนตรีเมื่อ 26 พฤศจิกายน พ.ศ.2489 โดยแถลงว่า

> *"ที่ผมเสนอหลักการนี้ก็เพื่อแก้ไขปัญหาในเรื่องอาหารเฉพาะหน้า การควบคุมโดยวิธีปันส่วนไม่ให้ของขึ้นราคาเป็นไปไม่ได้ ผมจึงคิดทำโดยเหตุการณ์เฉพาะหน้า คือ ตามหลักกระทรวงสรรพาหาร วัตถุประสงค์ก็ต้องการ 1. ลดอัตราค่าครองชีพให้ต่ำลง ให้เห็นว่ารัฐบาลได้ทำอะไร 2. ให้ไทยได้เป็นพ่อค้าต่อต้านเศรษฐกิจ ผมขอเรียนว่าเป็นวิธีของโซเวียตรัสเซีย ไม่ได้อาศัยบทกฎหมายอย่างไร รัฐบาลจะต้องตกลงใจว่า รัฐบาลจะยอมขาดทุนให้สำหรับสินค้าสักเท่าไร ที่ทำมา เราเจาะสว่านได้ไม่ถึงครึ่ง เราทำนี่เท่ากับเราบีบให้แน่นเร็วขึ้น เราจำเป็นต้องทำอาติฟิเซียน ไพรซ์ ก็ต้องดัมพ์ตลาด อาศัยกำลังเงิน กำลังผลิต ผมมีเครื่องมือคือ นายร้อยสำรอง 400 คน*

ตั้งบอร์ดกลางขึ้นเรียกว่า "องค์การสรรพาหาร" อาศัยกำลังเงินลำเลียง ผัก หมู เนื้อ ขอความร่วมมือจากราชทัณฑ์ จากโรงฆ่าสัตว์ของคุณทองอินทร์ หายี่ปั๊ว ถึงเวลาเราสัพพลาย บังคับยี่ปั๊วและซาปั๊วในเรื่องการควบคุมราคา หากผิดสัญญาทีแรกก็ "แบล็กลิสต์" ไว้ เขาขาย 20 สตางค์ เราขาย 10 สตางค์ ถ้าแกไม่ยอมลดลงเขาก็อยู่ไม่ได้ ในการนี้เราจะเชิญเทศบาลให้ร่วมมือให้ใช้พระราชบัญญัติสาธารณสุข พระราชบัญญัติจราจร ใช้สารวัตรทหาร นายร้อยสำรองผู้แทนราษฎร ฉาง หายี่ปั๊ว จะทำแบบราชการไม่ได้ เรื่องการเงินตั้งเป็นรูปบัญชีก่อน ต้องยอมขาดทุนบ้างแล้วงานเดินแน่"[59]

จากคำแถลงข้างต้นสรุปได้ว่า องค์การสรรพาหารคือองค์การแทรกแซงตลาดสินค้า "บริโภค" ทั้งแทรกแซงในปริมาณของสินค้าและราคาของสินค้า เพื่อบีบให้ "พ่อค้า" ลดราคาสินค้าลง ซึ่งจะเท่ากับทำให้เกิดการลดอัตราค่าครองชีพของประชาชนให้ต่ำลง แต่ในการดำเนินงานนี้ ให้รัฐ "ยอมขาดทุน" พร้อมกันนั้น จะใช้กลไกรัฐรวมทั้งพ่อค้าร่วมมือกันเป็นกรณีพิเศษ ที่ประชุมคณะรัฐมนตรีอนุมัติในหลักการจัดตั้งองค์การสรรพาหาร โดยให้สังกัดสำนักนายกรัฐมนตรี พร้อมทั้งอนุมัติงบประมาณ "50 ล้านบาท" เพื่อดำเนินการ

วงเงิน "50 ล้านบาท" ขององค์การสรรพาหาร มีความหมายเท่ากับเงินงบประมาณรายจ่ายประจำปี พ.ศ.2490[60] ของกระทรวงสาธารณสุข (14.1 ล้านบาท) + อุตสาหกรรม (1.66 ล้านบาท) + เกษตราธิการ (18 ล้านบาท) + พาณิชย์ (1.58 ล้านบาท) + ยุติธรรม (2.6 ล้านบาท) + ศึกษาธิการ (13.97 ล้านบาท) จากงบประมาณทั้งสิ้นรวม 491,586,412 บาท หรือเท่ากับประมาณ 10% ของงบประมาณรายจ่ายทั้งหมด (กลาโหม มีรวม 134.9 ล้านบาท มหาดไทย 72.8 ล้านบาท คมนาคม 51.4 ล้านบาท คลัง 63.7 ล้านบาท) ทั้งนี้งบประมาณขององค์การนี้ให้เบิกใช้ก่อนแล้วค่อยไปตั้งงบประมาณขึ้นชดใช้ในปีงบประมาณ พ.ศ.2491

จากงบประมาณขององค์การสรรพาหาร แสดงให้เห็นว่า องค์การสรรพาหาร

เป็นองค์การพิเศษที่มีความสำคัญมากยิ่งของรัฐบาล ไม่เพียงแต่จะมุ่งหวังในการแก้ไขปัญหาสินค้าบริโภคเท่านั้น แต่ย่อมหมายความด้วยว่า เป็นองค์การที่จะปลุกปลอบขวัญประชาชนและสร้างความนิยมในรัฐบาล โดยมี ทองเปลว ชลภูมิ์ เป็นผู้อำนวยการ และ นายทอง กันทาธรรม ส.ส.แพร่ เป็นรองผู้อำนวยการ

ดังนั้น ผลของความล้มเหลวและข่าวของการคอรัปชั่น จึงเป็นประเด็นสำคัญทางเศรษฐกิจ และความอ่อนด้อยทางประสิทธิภาพของรัฐบาล ที่รัฐบาล พล.ร.ต.ถวัลย์ ถูกอภิปรายไม่ไว้วางใจระหว่าง 19-26 พฤษภาคม พ.ศ.2490 อย่างไรก็ตาม รัฐบาล พล.ร.ต.ถวัลย์ได้สั่งให้ยุบองค์การนี้เมื่อ 15 พฤษภาคม หรือวันเดียวกันกับที่นายควง อภัยวงศ์ หัวหน้าพรรคประชาธิปัตย์ ได้ยื่นเสนอญัตติด่วน 8 ข้อขอเปิดอภิปรายทั่วไปในนโยบายของรัฐบาล

ปัญหาสำคัญหลังสงครามของไทยคือการปรากฏข่าวคอรัปชั่นของข้าราชการอย่างคึกโครม องค์การสรรพาหารคือปรากฏการณ์ในกระแสเดียวกันนี้ ร.ต.อ.เฉียบ อัมพุนันท์ ซึ่งกล่าวว่าตนคือผู้หนึ่งที่ได้ช่วยองค์การนี้ดำเนินการ ระบุว่า "เจ้าหน้าที่องค์การสรรพาหารส่วนใหญ่คอรัปชั่นได้" เพราะ "ต่างก็หิวโซมาด้วยกันทั้งนั้น" วิธีการคือ "กินตามน้ำ"[61] ซึ่งต่อปัญหาคอรัปชั่นขององค์การนี้ ได้รับการอธิบายจากฝ่าย พล.ร.ต.ถวัลย์ ผู้นำรัฐบาลในขณะนั้นว่า

> *"ซึ่งมีเสียงโจทย์จรรย์ไปในทางไม่สุจริตนั้น ความจริงหลักการในการจัดตั้งองค์การสรรพาหารนั้นเป็นสิ่งที่ดี เป็นการถูกต้องตามหลักวิชาการ หากแต่ตัวบุคคลผู้บริหารไม่ดีต่างหาก จึงไม่บรรลุถึงผลดีตามที่ได้ตั้งวัตถุประสงค์ไว้ ความจริงเงินงบประมาณที่ตั้งไว้ 50 ล้านบาท (ห้าสิบล้านบาท) นั้น เมื่อใช้ไปได้ประมาณ 10 ล้านบาท (สิบล้านบาท) เมื่อปรากฏว่าการบริหารไม่เป็นไปตามจุดหมายแล้ว รัฐบาลก็ได้สั่งให้หยุดดำเนินการและตั้งคณะกรรมการขึ้นสอบบัญชีและพิจารณาในเรื่องนี้ ผลก็คือแทนที่องค์การสรรพาหารจะขาดทุนเป็นล้าน ๆ ดังที่แพร่ข่าวกันไป องค์การสรรพาหารกลับมีกำไรอีก*

หลายหมื่นบาท ทั้งๆ ที่การตั้งองค์การนี้ไม่ประสงค์หากำไร ตรงกันข้ามกลับยินดีที่จะขาดทุน (จนถึง 50 ล้านบาท) หรือมากกว่า ... แต่ตามเสียงประชาชนและเสียงหนังสือพิมพ์ไม่ต้องการ รัฐบาลจึงสั่งให้หยุดกิจการ....'[62]

พล.ร.ต.ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ ได้กล่าวถึงโดยนัยแห่งเรื่องนี้อีกครั้งเมื่อ 20 ปีให้หลังว่า

"...แต่ผลที่สุดโครงการต่างๆ เหล่านั้นเมื่อปฏิบัติไปกลับเป็นผลร้ายต่อประชาชน นำความเดือดร้อนทุกข์ยากมาสู่ประชาชน เนื่องจากผู้บริหารไม่เอาใจใส่ในโครงการหรือไม่เข้าใจซาบซึ้งในโครงการประกอบด้วยความไม่ซื่อสัตย์สุจริต ฉวยโอกาสจากการดำเนินงานนั้นหาประโยชน์ใส่ตน จึงทำให้โครงการที่วางไว้ด้วยเจตนาดีต่อชาติบ้านเมืองต้องประสบความล้มเหลวไปในที่สุด

... แม้ผู้วางโครงการจะมีเจตนาดี มีความซื่อสัตย์สุจริต ไม่คิดฉ้อราษฎร์บังหลวง หรือทรยศต่อชาติบ้านเมืองก็ตาม แต่ก็ต้องคิดให้รอบคอบและตระหนักแน่เสียก่อนว่า ได้มีเครื่องมือพร้อมมูลแล้วหรือไม่ ผู้ร่วมงานและผู้ปฏิบัติงานตามโครงการมีสมรรถภาพเพรียบพร้อมที่จะสนองให้งานลุล่วงไปได้ดังเจตนาหรือหาไม่ ความซื่อสัตย์สุจริตของผู้ที่จะดำเนินงานมีความหนักแน่นอย่างใดเพียงใด ฯลฯ ต่างๆ เหล่านี้ ย่อมเป็นสิ่งที่จะต้องนำมาพิจารณาประกอบโครงการอย่างที่จะขาดเสียมิได้'[63]

จากปัญหาการคอรัปชั่นขององค์การสรรพาหาร รวมทั้งคำอธิบายของฝ่าย พล.ร.ต.ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์นั้น เมื่อพิจารณาในเชิงภาพรวมก็จะพบข้อพึงสังเกตสำคัญยิ่งว่า เราไม่พบว่าหลังการยึดอำนาจของคณะรัฐประหาร 8 พฤศจิกายน

พ.ศ.2490 ทั้งคณะรัฐประหารและรัฐบาลของนายควง อภัยวงศ์ พรรคประชาธิปัตย์ ซึ่งเป็นฝ่าย "โจมตี" ถึงปัญหาการคอรัปชั่นภายในองค์การสรรพาหาร ไม่พบว่ามีการใช้อำนาจรัฐแต่งตั้งคณะตรวจสอบพฤติการณ์ทางการเงินและการดำเนินงานขององค์การนี้แต่อย่างใด คำถามคือ หากองค์การสรรพาหารและผู้บริหารองค์การคือปัญหาของการคอรัปชั่นที่สำคัญสุดของรัฐบาลที่ถูกยึดอำนาจ เหตุใดหลังการรัฐประหารจึงปล่อยผ่านเลยไปแทนที่จะใช้เป็น "เครื่องมือ" ตรวจสอบฝ่ายนายปรีดี พนมยงค์-ทองเปลว ชลภูมิ์ต่อไปเพื่อทำลายความชอบธรรมทางการเมือง เหมือนเช่นที่กลุ่ม ส.ส. อีสาน และทองเปลว ชลภูมิ์ ดำเนินการเรื่องปัญหาเงิน 83 ล้านบาทสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม หรือว่าจริงๆ แล้ว องค์การสรรพาหาร "ไม่ได้ขาดทุน" หากทว่า "ได้กำไร" ตามคำอธิบายของฝ่าย พล.ร.ต.ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ นอกจากนี้ หรือว่าการคอรัปชั่นในองค์การนี้เป็นปรากฏการณ์ของข้าราชการระดับกลางและล่างเท่านั้น ไม่ปรากฏต่อการดำเนินงานของทองเปลว ชลภูมิ์ แต่อย่างใด

อย่างไรก็ตาม จากปัญหาเรื่ององค์การสรรพาหาร ก็ทำให้ทองเปลว ชลภูมิ์ ไม่ได้รับการแต่งตั้งเป็นรัฐมนตรีในรัฐบาลชุดใหม่ของ พล.ร.ต.ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ ในหนังสือที่ทองเปลวแต่งเมื่อปลายปี 2491 ขณะถูกจับกุมข้อหา "กบฏ" เรื่อง *"หว่องอันยี้อ รัฐบุรุษผู้ตายอย่างหมากลางถนน"* นั้น ทองเปลวได้เขียนไว้ใน "คำนำ" ว่า *"หากข้าพเจ้าได้ค้นคว้าเรื่องนี้ก่อนหน้าที่ข้าพเจ้าจะตั้งองค์การสรรพาหารแล้ว ข้าพเจ้าจะไม่ตั้งเป็นอันขาด"* นับว่าเป็นการยอมรับความผิดพลาดดังเช่นบุคลิกของทองเปลว ชลภูมิ์นั่นเอง

> *"ประมาณปี 1069 ในรัฐสมัยพระเจ้าซ้องเช่งจงฮ่องเต้ ประเทศจีนได้ให้กำเนิดรัฐบุรุษ ผู้เป็นอัจฉริยะคนหนึ่ง คือ "หว่องอันยี้อ" นักปฏิรูปสังคม เขามีความคิดหนักไปในทางเศรษฐกิจและการคลัง ... พยายามดำเนินแผนการเศรษฐกิจในรูปปัจจุบันที่เราเรียกว่า "โซเชียลลิสม์" หรือสังคมนิยม เขาต่อสู้กับศัตรูทางการเมือง*

รถสเตชั่นแวกก้อนของตำรวจ พาหนะของ 4 ส.ส. รัฐมนตรี ไปสู่จุดจบ ณ กม. 14-15 ถนนพหลโยธิน บางเขน เมื่อวันที่ 4 มีนาคม 2492

บุญทัน อุดล กับร่างของถวิล อุดล

ทุกวิถีทาง เพื่อเอาชนะตามอุดมคติของเขา ต่อสู้เพื่อสังคม เพื่อประโยชน์ของมนุษย์ส่วนรวม แต่อนิจจา บั้นปลายแห่งชีวิตของเขาเขาต้องพ่ายแพ้และตายอย่างหมากลางถนน"[64]

ฉากสุดท้าย

คำพิพากษาศาลฎีกา[65] คำพิพากษาที่ 1009/2504 วันที่ 29 สิงหาคม พ.ศ.2504 ให้จำคุกจำเลย 3 คนตลอดชีวิต คือ นายพลตำรวจจัตวา ผาด ตุงคะสมิต นายพลตำรวจจัตวา ทม จิตรวิมล นายสิบตำรวจแนบ นิ่มรัตน์ ซึ่งเป็น "ผู้สั่งการ" และ "ลงมือ" สังหารอดีต 4 รัฐมนตรี (ส่วนนายพันตำรวจเอกหลวงพิชิตธุระการ (ยศขณะนั้น) ผู้บังคับบัญชาตำรวจเหล่านี้ในขณะเกิดเหตุ ไม่ได้รับการพาดพิงถึงแต่อย่างใด) ดังปรากฏในคำพิพากษาดังนี้

"... (วันที่ 28 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2492) นายจำลอง (ดาวเรือง) นายถวิล (อุดล) นายทองอินทร์ (ภูริพัฒน์) ได้ถูกจับตัวโดยนายพลตำรวจเอกเผ่า (ศรียานนท์) ซึ่งขณะนั้นดำรงตำแหน่งรองอธิบดีกรมตำรวจ เป็นผู้สั่งให้ออกหมายจับ และในวันที่ 1 มีนาคม 2492 นายทองเปลวซึ่งได้หลบหนีออกไปอยู่ปีนังอาณาเขตประเทศสหพันธรัฐมลายู และกลับเข้ามาโดยทางเครื่องบิน ก็ได้ถูกจับที่สนามบินดอนเมืองด้วย แล้วคนทั้งสี่ได้ถูกแยกย้ายควบคุมไว้ในที่ต่าง ๆ

ครั้นในคืนวันเกิดเหตุ เวลาประมาณ 23 นาฬิกาเศษ นายพันตำรวจเอกหลวงพิชิตธุระการ (ยศขณะนั้น) ได้ใช้รถยนต์ของตำรวจ 3 คัน กับนายตำรวจ นายสิบและพลตำรวจรวมประมาณ 20 คนเศษ รถคันที่ 1 เป็นรถจิ๊บเล็ก ... รถคันที่ 2 เป็นรถสเตชั่นแวกก้อน (4 รัฐมนตรีนั่งคันนี้) ... คันที่ 3 เป็นรถสเตชั่นแวกก้อน ... (ตำรวจ) ต่างมีปืนคาร์ไบน์และปืนทอมสันติดตัวไป รถยนต์สองคันหลัง

บังอร ภูริพัฒน์ กับร่างของทองอินทร์ ภูริพัฒน์

แล่นออกจากสวนอัมพร พบรถจี๊บคันแรกที่ลานพระบรมรูปทรงม้า แล้วแล่นตามกันไป

รถได้ไปรับตัวนายทองเปลวที่กองตำรวจนครบาลปทุมวัน รับตัวนายจำลองที่สถานีตำรวจนครบาลยานนาวา รับตัวนายถวิลที่สถานีตำรวจนครบาลนางเลิ้ง และรับตัวนายทองอินทร์ที่สถานีตำรวจสามเสน โดยหลวงพิชิตธุระการอ้างว่าจะนำตัวไปทำการสอบสวน นายทองเปลว นายจำลอง นายถวิล นายทองอินทร์ นั่งรวมกันไปตอนกลางรถยนต์คันที่สอง และก่อนที่รถจะออกจากสถานีตำรวจนครบาลสามเสน หลวงพิชิตธุระการ ...สั่งให้...เอากุญแจมือใส่มือคนทั้งสี่โดยใส่กุญแจรวมมือทั้งสองติดกันทุกคน ... เมื่อรถยนต์แล่นไปถึงริมคลองประปาสามเสนนั้น ได้มีการสั่งให้ดับไฟหน้ารถคันที่ 2 และที่ 3 เสีย โดยใช้ไฟหรี่แทน

ครั้นเวลาประมาณ 2 นาฬิกา (4 มีนาคม) เมื่อรถยนต์แล่นไปไปถึงที่เกิดเหตุ (กม.14-15 ถนนพหลโยธิน บางเขน) รถยนต์คันหน้าที่หลวงพิชิตธุระการนั่ง...มีเสียงปืนลั่นขึ้น 1 หรือ 2 นัด แล้วรถยนต์คันนั้นก็หยุด ... หลวงพิชิตธุระการได้บอกให้ผู้ตายทั้ง 4 คนลงจากรถ โดยพูดว่ารถคันหน้าถูกยิง แต่ผู้ตายไม่มีใครยอมลง และได้มีคนหนึ่งในพวกผู้ตายได้พูดขอชีวิต ("อย่าทำผมเลย คุณหลวงนึกว่าสงสารกับผม ลูกนกลูกกาตาดำๆ ลูกผมมาก") แต่หลวงพิชิตธุระการกลับพูดขยั้นขยอจะให้ลงจากรถให้ได้ ทั้งได้พูดรับรองว่าลงจากรถจะเป็นการปลอดภัย ถ้าหากอยู่ในรถจะไม่ปลอดภัย แต่ผู้ตายก็คงไม่มีใครยอมลงจากรถ

ขณะนั้นจำเลยที่ 1 (พล.ต.จ.ผาด) ได้พูดขึ้นว่า "อ้ายพวกนี้กบฏแบ่งแยกดินแดน เอาไว้ทำไม" แล้วจำเลยที่ 2 (พล.ต.จ.ทม) ก็พูดว่า "อ้ายพวกนี้เป็นกบฏเอาไว้ทำไม" ต่อจากนั้นจำเลยที่ 1 ก็ได้ร้องเรียกชื่อจำเลยที่ 5 (นายสิบตำรวจเอกแนบ) จำเลยที่ 5 ได้วิ่ง

เข้าทางข้างหลัง ... ประทับยิงผู้ตาย 1 ชุด ... ต่อจากนั้นยังมีการยิงผู้ตายอีก 2-3 ชุด

เมื่อสิ้นเสียงปืนแล้ว ... หลวงพิชิตธุระการได้สั่งให้ไปเปิดไฟในรถขึ้นดูว่า ผู้ตายตายหมดทุกคนหรือยัง เมื่อปรากฏว่าได้ตายหมดทุกคนแล้ว ... ลากเอาศพผู้ตายลงจากรถ ... ลากศพแรกลงไปแล้ว พอลากเอาศพที่ 2 ลงไป นายร้อยตำรวจเอกพุฒได้เอาปืนพกประจำตัวยิงศพนั้น 2 นัด ... ได้ลากศพลงวางที่พื้นดินอีกหนึ่งศพ รวมเป็น 3 ศพด้วยกัน ส่วนศพนายทองเปลวคงเหลืออยู่บนรถ....”

เชิงอรรถ

1. หัด ดาวเรือง, *ชีวิตและงานของสี่อดีตรัฐมนตรี* (พระนคร : อักษรสาสน์, 2508), คำปรารภ หน้า ก.

2. ดูคำพิพากษานี้ได้ใน เพิ่งอ้าง, หน้า 1-105, ตอน เตียง ศิริขันธ์

3. ดังปรากฏในคำนำของคณะผู้จัดพิมพ์หนังสือ *ทองอินทรานุสรณ์* (หนังสืออนุสรณ์เนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ และฌาปนกิจนางสาว อรทัย ภูริพัฒน์ (ธิดา) ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม, 9 พฤษภาคม 2505), หน้า (ข).

4. เพิ่งอ้าง, "จากเจ้าภาพ" (บังอร ภูริพัฒน์), หน้า ก. ท้ายเล่ม.

5. เป็นสนามบินเก่าของขบวนการเสรีไทยสกลนครที่อำเภอสว่างแดนดิน ข้อพึงสังเกตคือ คำสั่งยิงเป้าทั้งสองคน ณ บ้านเกิดอย่างเปิดเผย เกิดขึ้นก่อนหน้าที่คดี "ยิงทิ้ง" 4 อดีต ส.ส.รัฐมนตรี กำลังจะ "ปิดฉาก" ในกระบวนการศาลเพียง 3 เดือนเท่านั้น จึงเท่ากับเป็นรอยต่อระหว่าง "ปีศาจการเมือง" ของ "ตนเก่า" กับ "ตนใหม่" ได้เป็นอย่างดี โปรดดู สมศักดิ์ ภู่สุวรรณ, "ครูครอง จันดาวงศ์ : ชีวิตเพื่อประเทศชาติและประชาชน" และ แดงอ่อน จันดาวงศ์ "ชีวิตที่เลือกเดินไม่ได้," ใน *จากยอดโดมถึงภูพาน : บันทึกประวัติศาสตร์ฉบับสามัญชนบนเส้นทางประชาธิปไตย* (จัดพิมพ์เนื่องในโอกาส 100 ปี ปรีดี พนมยงค์ 91 ปี เตียง ศิริขันธ์ สืบสานอุดมการณ์ประชาธิปไตย), (สกลนคร : คณะมนุษศาสตร์และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏสกลนคร, 2543), หน้า 95-110, 111-123.

6. ประวัติโดยทั่วไปมาจากหนังสือ *สิ่งเตือนใจ*, อ้างแล้ว, หน้า ก-ฆ.

7. *กองจดหมายเหตุแห่งชาติ* (2) สร.0201.35 หนังสือของกรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ถึงเลขานุการกรมการพัสดุแห่งชาติ ลงวันที่ 19 ธันวาคม 2476. และหนังสือตอบอนุมัติการยืมตัวลงวันที่ 21 ธันวาคม 2476.

8. *สิ่งเตือนใจ*, อ้างแล้ว, หน้า (1)-(5). โดยทั่วไปมักเข้าใจว่า ดร.ทองเปลว ชลภูมิ์ เรียนจบปริญญาเอกด้านเศรษฐศาสตร์ เพราะผลงานทางตำราเป็นงานด้านเศรษฐศาสตร์เป็นหลัก แต่จากข้อเขียนคำไว้อาลัยของพระยามานวราชเสวี อดีตผู้บังคับบัญชาและอดีตประธานสภาผู้แทนราษฎร และข้อเขียนของพลเรือตรีถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ กลับปรากฏว่า ดร.ทองเปลวเรียนจบด้านกฎหมาย

9. สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ, "ขบวนการเสรีไทยกับความขัดแย้งทางการเมืองภายในประเทศไทย ระหว่าง พ.ศ.2481-2492," (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2531), หน้า 179.

10. ประเสริฐ ปัทมะสุคนธ์, *รัฐสภาไทยในรอบสี่สิบสองปี (2475-2517)* (กรุงเทพฯ : กลุ่ม รัฐเสรี", 2517), หน้า 463.

11. จาคะ จารสกุล, "ดร.ทองเปลว กับ 24 มิ.ย. 2475," ใน *มติชนสุดสัปดาห์* 6 : 1996 (21-27 สิงหาคม2526), หน้า 26.

12. ประเสริฐ ปัทมะสุคนธ์, อ้างแล้ว, หน้า 545-547.

13. ทหารเก่า, *ชุมทางนายก* (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ พีจี, ม.ป.ป.), หน้า 210.

14. กนต์ธีร ศุภมงคล, *การวิเทโศบายของไทย* (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2527), หน้า 363. ในหนังสือนี้ว่าถูกจับในข้อหา "ใช้เงินหลวงผิดประเภท" แต่ทองเปลวอธิบายว่าตนถูกจับในข้อหา"กบฏ"เป็นไปได้ว่ารัฐบาลในขณะนั้นกวาดจับผู้ที่รัฐบาลคิดว่า"จะเป็น" กบฏ แล้วตั้ง "ข้อหา" ต่าง ๆ ให้เพื่อจะได้มีข้ออ้างในการกักบุคคลเหล่านี้ไว้

15. "คำนำ" ของ ทองเปลว ชลภูมิ์ ใน *หว่องอันยื้อ รัฐบุรุษผู้ตายอย่างหมากลางถนน* พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพฯ : โครงการห้องสมุดชาวบ้าน, 2518), ไม่มีเลขหน้า.

16. "คำนำ" ของ พล.ร.ต.ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ (12 พ.ค. 2510) ใน เพิ่งอ้าง, ไม่มีเลขหน้า.

17. "คำนำ" ของ ทองเปลว ชลภูมิ์ ใน เพิ่งอ้าง, ไม่มีเลขหน้า.

18. สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ, อ้างแล้ว, หน้า 331.

19. ดูรายชื่อสมาชิกคณะราษฎรและการพิสูจน์จำนวนสมาชิก 102 คน ได้จาก ธำรงศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์, "เอกสารประวัติศาสตร์ 2475," ใน ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, *2475 : การปฏิวัติสยาม* (กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2543), ภาคผนวกที่ 52-53 หน้า 218-239.

20. ธำรงศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์, *2475 และ 1 ปีหลังการปฏิวัติ* (กรุงเทพฯ : สถาบันเอเชีย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ร่วมกับ มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2543), ตอนที่ 1.1 คณะราษฎร หน้า 13-24.

21. พระยามานวราชเสวี, "คำไว้อาลัย," ใน *สิ่งเตือนใจ* อ้างแล้ว, หน้า (1)-(2).

22. พล.ร.ต.ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์, "ไว้อาลัยคุณทองเปลวผู้ล่วงลับ," ใน *สิ่งเตือนใจ* อ้างแล้ว, หน้า (3)-(5).

23. จาคะ จารสกุล, "ดร.ทองเปลว กับ 24 มิ.ย. 2475," อ้างแล้ว, หน้า 26. ข้อเขียนของจาคะ จารสกุล เกี่ยวกับทองเปลว ชลภูมิ์ ที่ลงพิมพ์ใน *มติชนสุดสัปดาห์* มีทั้งหมด 7 ตอนด้วยกัน ซึ่งกล่าวได้ว่าเป็นข้อเขียนชิ้นเดียวที่มีอยู่ที่เป็นเรื่องของทองเปลวโดยเฉพาะ

ข้อเขียนนี้ให้สารสนเทศอยู่บ้างเกี่ยวกับประวัติทองเปลว สายสัมพันธ์กับคณะราษฎร และเรื่องขององค์การสรรพาหาร แต่โดยกลวิธีการเขียน ซึ่งผู้เขียนอ้างว่า "ตนเป็นเพื่อนสนิท...มาตั้งแต่สมัยเป็นนักเรียน" และจาคะทำงานเป็นนักข่าวสมัยที่ทองเปลวเป็นรัฐมนตรี ดังนั้นจึงได้ฟังและได้เห็นเรื่องขององค์การสรรพาหาร ข้อเขียนทั้งหมด 7 ตอนของจาคะ จึงเน้นที่จะเล่าถึงเรื่องบทบาทของทองเปลวในองค์การสรรพาหาร แต่ขณะเดียวกันผู้เขียนก็บอกว่า เรื่องที่เขียนเป็น "การเขียนเรื่องจากความทรงจำ" เขียนจากเรื่องที่เล่าสู่กันฟังของ "ชมรม (โปกฮา) ของเรา" ที่มีขึ้นสมัยรัฐบาลพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ซึ่งก็น่าจะประมาณว่าเป็นช่วงก่อนการตีพิมพ์เรื่องนี้ในระยะ 1-3 ปี หรือหลังเหตุการณ์แล้วกว่า 30 ปี

ดังนั้น ด้วยวิธีการดังกล่าวที่เป็นเรื่องเล่าของ "ชมรม (โปกฮา)" จึงปรากฏว่าข้อเขียนทั้ง 7 ตอน เมื่ออ่านแล้วจะพบในทางความรู้สึกว่า ทองเปลว ชลภูมิ์ ช่างเป็นคน เปิ่น ซื่อบื้อ ไม่รู้เรื่อง ไม่เป็นงาน และเป็นตัวตลกทางการเมือง ด้วยเหตุนี้ หากจะมีการนำข้อเขียนทั้ง 7 ตอนนี้มาใช้อ้างอิง สมควรที่จะได้รับการวิพากษ์หลักฐานอย่างละเอียดรอบคอบเสียก่อน เช่น เรื่องบทบาทของทองเปลวในวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ.2475 กับการที่ทองเปลวจะต้องบุกเข้าไปเอา "รัฐธรรมนูญ" ที่ปรีดี พนมยงค์ได้เขียนและซ่อนไว้ในตำราที่เก็บเอาไว้ที่โรงเรียนกฎหมาย เมื่อพิจารณาถึงความน่าเชื่อถือต่อเหตุการณ์นี้ พบว่าในขณะนั้นยังไม่มีความจำเป็นรีบด่วนที่จะต้องปฏิบัติการเรื่องต้นฉบับ "รัฐธรรมนูญ" ในรุ่งอรุณวันนั้นเลย นอกจากนี้ในข้อเขียนยังเล่าด้วยว่าในช่วงค่ำก่อนวันสำคัญนั้น ทองเปลวยัง "ทำปืนลั่น" ที่ตรงบริเวณซุ่มอยู่ ณ พระแม่ธรณีบีบมวยผม ซึ่งเป็นการให้ภาพว่า "ซุ่มซ่าม" "เปิ่น" แต่เมื่อพิจารณาแล้วก็ยากจะเชื่อได้ เป็นต้น

ข้อเขียนทั้ง 7 ตอน ของ จาคะ จารสกุล ใน *มติชนสุดสัปดาห์* ได้แก่ "ทองเปลว ชลภูมิ์กับองค์การสรรพาหาร," (6 : 1968, 24-30 ก.ค. 2526, หน้า 26-27), "ดร.ทองเปลว ชลภูมิ์กับองค์การสรรพาหาร," (6 : 1975, 31 ก.ค.-6 ส.ค. 2526, หน้า 34-35), "ดร.ทองเปลว ชลภูมิ์กับองค์การสรรพาหาร," (6 : 1982, 7-13 ส.ค. 2526, หน้า 26-28), "เมื่อ ดร.ทองเปลว ขายตั้งฉ่าย," (6 : 1989, 14-20 ส.ค. 2526, หน้า 32-34), "ดร.ทองเปลว กับ 24 มิ.ย. 2475," (6 : 1996, 21-27 ส.ค. 2526, หน้า 26-27), "ดร.ทองเปลว-ขายหมู," (6 : 2003, 28 ส.ค.-3 ก.ย. 2526, หน้า 27-28), "ปัจฉิมบท (ตอนที่ 7) ดร.ทองเปลว ชลภูมิ์และองค์การสรรพาหาร," (6 : 2010, 4-10 ก.ย. 2526, หน้า 26-27).

24. ดูปัญหาการต่อสู้ทางการเมืองของการเลือกตั้งครั้งแรกในธำรงศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์, "การเมืองไทยในระบบสภาผู้แทนราษฎร : การเลือกตั้งครั้งแรก พ.ศ.2476," ใน *ศิลปวัฒนธรรม* 9 : 8 (มิถุนายน 2531), หน้า 62-85 และ 9 : 9 (กรกฎาคม 2531), หน้า 68-76.

25. บันทึกความทรงจำของ ยวด เลิศฤทธิ์ เนติบัณฑิตรุ่นเดียวกันกับทองเปลว ชลภูมิ์ เล่าถึงการเรียน-การงาน-การเมือง และเพื่อนร่วมรุ่น 151 คนไว้อย่างน่าสนใจ เพื่อนร่วมรุ่นที่มีบทบาททางการเมือง เช่น ฟอง สิทธิธรรม, ทอง กันทาธรรม, สุวิชช์ พันธุเศรษฐ เป็นต้น ดู "เนติบัณฑิต 2476 กับมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์" ใน ชาญวิทย์ เกษตรศิริ บรรณาธิการ, *ธรรมศาสตร์ 50 ปี* (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2527), หน้า 299-315.

26. ปรีดี พนมยงค์ ได้กล่าว "คำประศาสน์การฯ" ในพิธีเปิดมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง เป็นปฐมฤกษ์เมื่อวันที่ 27 มิถุนายน พ.ศ.2475 โปรดดูใน ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และเพิ่มพล โพธิเพิ่มเหม บรรณาธิการ, *ปรีดี พนมยงค์ : ชีวิต งาน และธรรมศาสตร์* (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2529)] หน้า 25-27.

27. ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และคณะ, *สำนักนั้นธรรมศาสตร์และการเมือง พ.ศ.2477-2511* (กรุงเทพฯ : ดอกหญ้า, 2535), หน้า 44. และดูตารางเปรียบเทียบวิชาเรียนของโรงเรียนกฎหมายเดิมของมหาวิทยาลัยนี้ได้ในหน้า 82.

28. เพิ่งอ้าง, หน้า 88-92.

29. เพิ่งอ้าง, หน้า 91-92. โดยทั่วไปมักคิดว่า ทองเปลวเรียนจบปริญญาเอกด้านเศรษฐศาสตร์ เนื่องเพราะการเป็นผู้สอนและผู้แต่งตำราด้านเศรษฐศาสตร์ กรณีของทองเปลวก็เหมือนกับกรณีของทวี ตะเวทิกุล ที่ต่างก็เรียนจบปริญญาเอกด้านกฎหมายจากฝรั่งเศส (แบบปรีดี พนมยงค์) แต่มีความรู้และเชี่ยวชาญด้านเศรษฐศาสตร์ด้วย

30. ยวด เลิศฤทธิ์, อ้างแล้ว, หน้า 306.

31. ไสว สุทธิพิทักษ์ ใน หัต ดาวเรือง, อ้างแล้ว, หน้า (4)-(5).

32. ปรีดี พนมยงค์, "คำนำ" ใน ทองเปลว ชลภูมิ์, *เสถสาตร* (พระนคร : มหาวิทยาลัยวิชาธัมสาตรและการเมือง, 2486), หน้า ก-ข.

33. ทองเปลว ชลภูมิ์, "คำนำ" เพิ่งอ้าง, หน้า ท-ธ.

34. ทองเปลว ชลภูมิ์, *เศรษฐศาสตร์* (พระนคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง, 2490)

35. ทองเปลว ชลภูมิ์, "ความนำ" ใน เอื้อ บัวสรวง, *ย่อคำสอนปริญญาตรี* (ตามหลักสูตร์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง ฉะเพาะลัทธิเศรษฐกิจและกฎหมายการคลัง) (พระนคร : โรงพิมพ์จำลองศิลป, ม.ค. 2490), หน้า 1-6.

36. ธำรงศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์, "การเรียกร้องดินแดน พ.ศ.2483 : พิจารณาปัจจัยภายในเชิงคำอธิบาย," ใน *สมุดสังคมศาสตร์* 12 : 3-4 (กุมภาพันธ์-กรกฎาคม 2533), หน้า 23-83.

37. สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ, อ้างแล้ว, โปรดดู บทที่ 2.4 ความขัดแย้งภายในกลุ่มผู้นำระบอบใหม่, หน้า 81-93, และ บทที่ 3.1 การปรับตัวของระบอบเผด็จการทหาร, หน้า 94-110.

38. ดูคำขวัญต่าง ๆ ได้ใน ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, *ประวัติการเมืองไทย*(กรุงเทพฯ : ดอกหญ้า, 2538), หน้า 204.

39. ทหารเก่า, อ้างแล้ว, หน้า 89-98.

40. ในการเล่าของควง อภัยวงศ์นั้น ได้แสดงให้เห็นว่า นายทวี บุณยเกตุ ดำเนินการออกข่าวเรื่องการลาออกด้วยข้อตัดสินของนายปรีดี พนมยงค์ ผู้สำเร็จราชการฯที่เห็นว่าใบลาออกฉบับนี้มี "ความสมบูรณ์" แล้ว โปรดดู ควง อภัยวงศ์, *การต่อสู้ของข้าพเจ้านายควง อภัยวงศ์* (กรุงเทพฯ : อนุรักษ์, ไม่ระบุปีพิมพ์), หน้า 50-55.

41. อ. พิบูลสงคราม, *จอมพล ป. พิบูลสงคราม* เล่ม 3 (กรุงเทพฯ : ศูนย์การพิมพ์, 2518), หน้า 82.

42. สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ, อ้างแล้ว, หน้า 153-154.

43. พีรยา คูวัฒนะศิริ, อ้างแล้ว, หน้า 260.

44. สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ, อ้างแล้ว, หน้า 153-154. และ ประเสริฐ ปัทมะสุคนธ์, อ้างแล้ว, หน้า 420.

45. อ. พิบูลสงคราม, เล่ม 3 อ้างแล้ว, หน้า 98-99.

46. ประเสริฐ ปัทมะสุคนธ์, อ้างแล้ว, หน้า 420.

47. สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ, อ้างแล้ว, หน้า 156.

48. เพิ่งอ้าง, หน้า 216-218.

49. ข้อมูลต่าง ๆ เหล่านี้มาจากงานที่ทรงคุณค่าของ สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ, อ้างแล้ว, หน้า 225-239.

50. *กองจดหมายเหตุแห่งชาติ*, (2) สร.0201.18.2 หนังสือพิมพ์เกียรติศักดิ์ (บทนำ) 29 พฤษภาคม 2489. ในงานของ อ. พิบูลสงคราม กล่าวว่า เมื่อไม่ได้รับเลือกตั้งแม้แต่คนเดียว "ประชาธิปัตย์ก็เริ่ม 'ประชาธิปด' ตามนิสัยสันดานของตน โดยร้องโวยวายว่าการเลือกตั้งสมาชิกสภาครั้งนั้น มิได้เป็นไปโดยสุจริตยุติธรรม ถึงกับได้มีการท้าชกท้ายิงฝ่ายชนะด้วย" และ "จอมพล ป. พิบูลสงคราม ตั้งฉายาใหม่ให้อย่างเหมาะสมว่า 'ประชาธิปด' แปลว่าพรรคที่โกหกอย่างยิ่งต่อประชาชน" ดู อ. พิบูลสงคราม, อ้างแล้ว, หน้า 652, 656-657.

51. ประเสริฐ ปัทมะสุคนธ์, อ้างแล้ว, หน้า 498.

52. สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ, อ้างแล้ว, หน้า 204.

53. *สิ่งเตือนใจ*, อ้างแล้ว, หน้า ฆ.

54. ประเสริฐ ปัทมะสุคนธ์, อ้างแล้ว, หน้า 511.

55. *กองจดหมายเหตุแห่งชาติ*, (2) สร.0201.18.2 หนังสือพิมพ์ชาติไทย 17 มีนาคม 2489. "กินเหล้า" หมายถึง ข้าราชการโรงงานสุราสังกัดกระทรวงอุตสาหกรรม คอรัปชั่น จน "อาเจียร" คือปิดข่าวไม่ได้

56. *กองจดหมายเหตุแห่งชาติ*, (2) สร.0201.18.2 หนังสือพิมพ์ชาติไทย 22 พฤศจิกายน 2489.

57. *กองจดหมายเหตุแห่งชาติ*, (2) สร.0201.18.2 หนังสือพิมพ์อิสระ (ฉะบับพิเศษ-ข่าวด่วน) 24 มีนาคม 2489.

58. เป็นที่น่าแปลกใจว่าที่ห้องสมุดรัฐสภานั้น ผู้เขียนค้นไม่พบเอกสารรายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎรในช่วงปี พ.ศ.2490 แต่ประการใด แม้แต่รายงานการประชุมปี พ.ศ.2489 ที่ได้อ่านนั้น ก็ยังเป็นต้นฉบับพิมพ์ดีดรวมเล่มที่ยังมีการแก้ไขข้อความด้วยลายมือ และเช่นกันที่หอสมุกปรีดี พนมยงค์ ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ก็เป็นที่น่าแปลกใจว่ามีรายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎรของปี พ.ศ.2489 และมีข้ามไปเป็นปี พ.ศ.2491 แต่ไม่มีของปี พ.ศ.2490 แต่อย่างใด

59. สิริ เปรมจิตต์, *ชีวิตและงานของพลเรือตรีถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์* (กรุงเทพฯ : บำรุงนุกูลกิจ, 2521), หน้า 535-536.

60. *รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร* ครั้งที่ 13/2489 (วิสามัญ) พฤหัสบดี 31 ตุลาคม 2489.

61. ร.ต.อ.เฉียบ (ชัยสงค์) อัมพุนันท์, *มหาวิทยาลัยของข้าพเจ้า* (พระนคร : โรงพิมพ์ไทยสัมพันธ์, 2501), หน้า 508.

62. สิริ เปรมจิตต์, อ้างแล้ว, หน้า 637.

63. "คำนำ" ของ พล.ร.ต.ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ ใน ทองเปลว ชลภูมิ์, *หว่องอันยื้อฯ* อ้างแล้ว, ไม่มีเลขหน้าหน้า.

64. ทองเปลว ชลภูมิ์, เพิ่งอ้าง, หน้า 2-3.

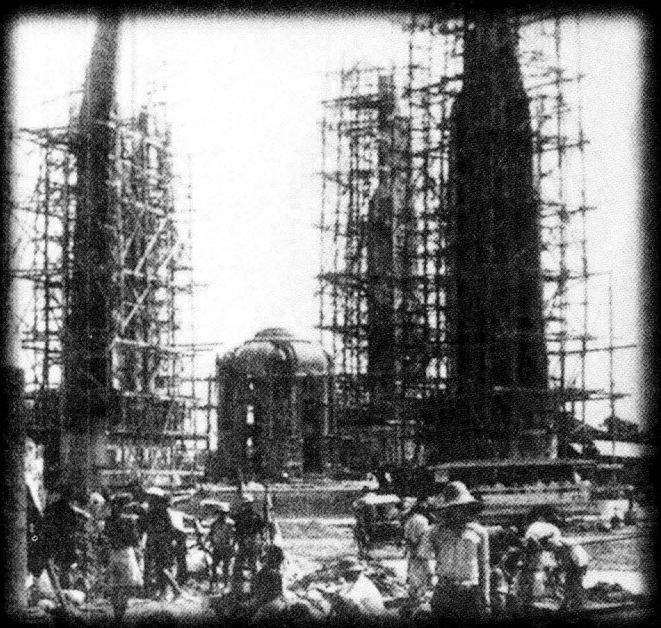
65. ดูคำพิพากษานี้ได้ใน *ทองอินทรานุสรณ์* อ้างแล้ว, หน้า (ข)-(ศ).

ประวัติศาสตร์การเมืองไทย 2475-2500

Political History of Thailand 1932-1957

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ

Charnvit Kasetsiri

มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

THE FOUNDATION FOR THE PROMOTION OF SOCIAL SCIENCES AND HUMANITIES TEXTBOOKS PROJECT

2475
การปฏิวัติสยาม
1932 Revolution in Siam

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ
Charnvit Kasetsiri

ภาคผนวก : เอกสารประวัติศาสตร์ 2475
รวบรวมโดย ธำรงศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์

มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์
THE FOUNDATION FOR THE PROMOTION OF SOCIAL SCIENCES AND HUMANITIES TEXTBOOKS PROJECT

2475
และ 1 ปีหลังการปฏิวัติ
1932 Revolution and the Aftermath

ธำรงศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์
Thamrongsak Petchlert-anan

หนังสือเล่มนี้เป็นวิทยานิพนธ์ปริญญาโทด้านประวัติศาสตร์ ภายใต้ชื่อเรื่อง "รัฐประหาร 20 มิถุนายน พ.ศ. 2476" ที่แสดงให้เห็นว่า ปัญหาทางการเมืองหลังการปฏิวัติ 2475 นั้น เป็นบทบาททางการเมืองที่มีปฏิสัมพันธ์กันระหว่าง พระมหากษัตริย์ คณะเจ้านาย กลุ่มนิยมเจ้า กลุ่มอนุรักษ์นิยม และคณะราษฎร

จัดพิมพ์โดย
สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ร่วมกับ
มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

พิมพ์ครั้งแรก
24 มิถุนายน 2543

ปรีดี พนมยงค์ และ 4 รัฐมนตรีอีสาน + 1

ในยุคที่ประชาธิปไตยเริ่มจะเบ่งบานขึ้นภายหลังการปฏิวัติ 2475 นั้น ในช่วงของการเมืองในระบบรัฐสภา ที่มีสภานิติบัญญัติ มีการเลือกตั้ง และ/หรือมีพรรคการเมือง นับตั้งแต่ปี 2476 ที่มีการเลือกตั้งเป็นครั้งแรก จนกระทั่งถึงต้นทศวรรษ 2490 อันเป็นช่วงเวลาเข้าสู่ ***"ยุคทมิฬ"*** และ/หรือ ***"วิสามัญฆาตกรรมทางการเมือง"*** ที่อำนาจ ***"รัฐตำรวจ"*** (ในสมัยของการเมือง "คณะรัฐประหาร" ของจอมพล ป. พิบูลสงครามและจอมพลผิน ชุณหะวัณ) ที่ในส่วนของการจัดการ "รักษาความสงบเรียบร้อย" (ซึ่งแปลได้ตรงตัวตามลายลักษณ์อักษรว่า ฆ่าและปราบปราม) นำโดยเผ่า ศรียานนท์และบรรดา "อัศวิน") ได้กระทำต่อบุคคลที่ไม่ลงรอยทางการเมืองกับตนจำนวนมากนั้น

กล่าวได้ว่า กลุ่มสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร "อีสาน" ดูจะโดดเด่นเป็นพิเศษในฐานะที่พยายามทำหน้าที่เป็นตัวแทนของคนส่วนใหญ่ จาก "วงนอก" และจาก "ชายขอบ" เป็นปากเสียงและต่อรองให้ผู้ที่อยู่นอกศูนย์กลางของอำนาจ (กรุงเทพฯ) ได้แสดงบทบาทและความรับผิดชอบของตนอย่างมีประสิทธิภาพ (ขัดกับภาพของ "ธนาธิปไตย" และ/หรือ "นักเลือกตั้ง" และ "นักการเมือง" ประเภท "ยี้" ที่เป็นที่คุ้นเคยกันในปัจจุบัน)

4 ส.ส. รัฐมนตรีอีสาน คือ ***นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์*** (อุบลราชธานี เกิด 2449-ตาย 2492) ***จำลอง ดาวเรือง*** (มหาสารคาม 2453-2492) ***ถวิล อุดล*** (ร้อยเอ็ด 2452-2492) และ ***เตียง ศิริขันธ์*** (สกลนคร 2452-2495) ส่วน +1 ก็คือ ***ดร.ทองเปลว ชลภูมิ*** (สมุทรสาคร 2455-2492)

ดังนั้น "วิสามัญฆาตกรรม" ด้วยการ ***"ยิงทิ้ง"*** ที่ กม. 14-15 บางเขน ถนนพหลโยธิน จึงน่าจะเป็น "เกมการเมือง" ที่ "เชือดไก่ให้ลิงดู" ใช้ "คนนอก" หรือ "ชายขอบ" เป็น "สัญญาณมรณะ" ให้ทั้ง "คนในและคนนอก" ต้องยอมสยบกับอำนาจนิยม (ร่วมด้วยช่วยกันจากอนุรักษ์นิยม) และในขณะเดียวกันก็สามารถหยุดยั้งพลังที่ 3 หรือทางเลือกใหม่ๆ ให้กับสังคมไทยไปได้นานแสนนาน อย่างน้อยก็กว่า 2 ทศวรรษ

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ

ISBN 974-88328-4-8